

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00613

ZAMLBIKHER

*Permanent preservation of this book was made possible
by Charlotte Frank
in memory of
Benjamin Frank*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION



NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG



MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center



The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

זאַמל־ביכער

2

רעדאַקטירט:
י. אַפֿאַטאַשו
ה. לייַוויק

ניו יאָרק, יאַנואַר, 1937

Copyright by
" S A M L B I C H E R "
New York, 1937



אָסמאַריאַ פּרעס, 61 איסט 4טע סטריט
ניו-יאָרק, נ. י.

Printed in U. S. A.

חיים גראדע

א. סוצקעווער

מאיר סעגאל

ב. דעמבלין (בנימין סייסלבוים)

געוויין פון דורות

א

אויף מיין עלטערזיידעס ווייסע קליידער
זע איך אויפפלאמען דעם קרייז פון מיטלאַלטער. —

מיין עלטערזיידע זיצט ביים סדר.
א גרויסן ווילדן מאַנדל־שמעקן,
זיינע אבות אויפצואוועקן,
און די ראבן צו דערשרעקן, —
האַלט ער.

אַנשטאַט דריי מצות גליען דריי לבנה'ס אויף אַ טעלער:
די אונטערשמע איז שוואַרץ; די מיטלסטע איז רויט;
די אויבערשמע איז פון די ליכט, די פסח'דיקע — העלער.
מיין עלטערזיידע שמעקט געפאַר און טויט —
אַ קינד אין קעלער...

פון קידוש־בעכער
קריכט אַ גרינער שלאַנג,
דער פלאַם פון זיינע אויגנלעכער
צינדט אָן דאָס געטראַנק...
מיין עלטערזיידע טרינקט דעם ברענענדיקן כּוּם,
ער פילט: די אבות אויף דער וואַך, — — —
און הינטער טיר און שלאַם —
דעם באַרוועסן מאַנאַך...

ב

איך זע מיין זיידן דעם נאַפּאַלעאַנישן סאַלדאַט,
אַ פאַרלוירענעם אין פינצטערע זאווייען.
דעם טרוים פון וועלט־באַפּרייאונג, וואָס ער האָט געהאַט,
האַט ער צוזאַמען מיט זיין פּערד פאַרגראָבן אין די שנייען.

דער אָפּגעריסענער, דער לעצטער גרענאַדיר,
אנטלויפט פון קאַלטן צפון.
עס יאָגט אים נאָך אַ ווייסער בער — סיביר:
— זאָל רוסלאַנד שלאָפן ווי זי איז ביז איצט געשלאָפן,
איינגעווינגט מיט שווערע גלאָסן,
און מיט קנוטן —
זאָל רוסלאַנד שרעקן ווי זי האָט געשראָסן,
און אין שניי פאַרבלוטן.

מיין זיידע אונטער מאַסקווע, — פראַנצויזישער סאַלדאַט און פאַטריאָט,
זינגט די מאַרסעליענע אונטער אַ האַרמאַטן-ראָד, — — —
און הערט ווי ס'פּיפט דער אוראַנאַן,
און פּיקלט אויף זיין באַראַבאַן
דעם מאַרש צום עשאַפּאַט...

ג

הענט,
צוויי ליכטיקע, צוויי שמילע הענט,
עפענען זיך אויף און תּפּילות פּלאַטערן פון זיי אַרויס ווי טויבן;
נביא'ישע צוויי הענט
פאַרברעכן זיך — זיי קענען מער ניט לויבן;
צוויי אייזערנע קולאַקעס
שמעטערן די ווענט, —
מיין טאַטנס הענט...

מיין טאַטע האָט געליבט די הייסע מטרוניטא פון קבלה,
דערנאָכדעם — די בת-מלכה פון השכלה,
צום סוף האָט ער פאַרדאַמט אי מענדעלסאָנען, אי דעם זוהר,
און נאָר געליבט זיין האַס צו די פרומאַקעס...
עס האָט געגעסן אים דער טרויער,
אַז ער איז בלוז אַ ברעט אין צאַם אַרום די קברים
וואו עס לעבן די אַמאָליקע העבריער, —
אַזוי ווי אין דעם טויטן לעבט דער וואָרים...

ער איז געווען אין שטיבער גביר'ישע א לערער,
האָט געהאַט אַ ווייב און קינדער,
נאָר בלוט האָט ער געהאַט פון אַ פאַרשווערער,
און אַן אונטערצינדער...
אַ ריז — האָט ער געווינט מיט קינדישע פאַרשעממע טרערן,
אַ פילאָזאָף — האָט ער פאַרטרונקען זיינע יאָרן.
ער איז געווען אַן אַנזאָגן בלוז פון וואָס ער האָט געדאַרפט נאָך ווערן —
און איז ניט געוואָרן...

ד

מיין עלטערזיידע, וואָס איז אומגעקומען צו מקדש זיין דעם שם, —
שטייט אין פלאַמען ביי מיין בעט און וויינט:
— בין איך געשטאַרבן אויפן שייטער-פלאַם פאַר דעם,
עס זאָל זיך פרייען אין זיין קלויסטער-צעל דער באַרוועסער מאַנאַך,
אַ ס'קען מיין אייניקל ניט שטאַרבן פאַר זיין זאָך? —
ניט דאָס האָב איך, מיין אייניקל, געמיינט,
ניט דאָס האָב איך געמיינט.

מיין זיידע וועלט-באַפרייער, — אויסגעמאָרעמער, דערפּרוירענער סאָלדאַט,
הייבט זיך אויף פון שניי און קוקט מיר אָן דערשטוינט:
— פאַר דעם האָב איך אַליין זיך איינגעשפּאַנט אין אַ האַרמאַט,
און נאָכגעגאַנגען ביז אַהינטער מאַסקווע מיין חלום און נאַפּאַלעאָן,
אַז דו זאָלסט מורא האָבן פאַר אַ ביקס און פאַר אַ פּאָן? —
ניט דאָס האָב איך, מיין אייניקל, געמיינט,
ניט דאָס האָב איך געמיינט.

מיט טאַמע, וואָס האָט ווי אַ ווינט פאַרלאָשן אַלע יאָרצייטליכט אין
קלויז,

טוליעט צו זיין סיוון קאַפּ צו מיר און וויינט:
— פאַר דעם בין איך געווען אין חרם אין מיין איינן הויז,
און אַ פאַרשטויסענער געליטן ווי דער פילאָזאָף פון אַמסטערדאַם,

אז דיר זאָל זיין אַ שאָדן צו צעשמעטערן דעם צאָם ? —
ניט דאָס האָב איך, מיין קינד, געמיינט.
ניט דאָס האָב איך געמיינט.

ה

מינע עלטערזיידעס, מינע זיידעס,
און מיין טאטע אַ פאַרקלעמטער אינגעבויגן, —
אַ געפייניקטע הכנעה'דיקע עדה,
שמייכלט מיר אַרײַן מיט ליבשאַפט אין די אויגן.
און אַ וואַקסיקער פאַרשניטער זיידע
שפּרייט אויס זיינע הענט ווי דינע צווייגן :
— אייניקל, אַ איד דאַרף קענען גיין צו דער עקידה, —
קענען גיין און שווייגן...
צעווייגט זיך אין אַ וואַלד אין ווינט דער טויטער ציבור :
— אַ נײַס דאָס איז, אַז מיר די ברינימער פאַר'סמ'ען ;
אַז מען יאָגט אונדז פון די שטיבער,
און ס'יאָגן אונדז די שטיבער נאָך אין פלאַמען. — — —
אַ נײַס דאָס איז פאַר זיך אַליין אונדז אויסצוגראָבן גריבער, —
און אויפהענגען דעם טאטן מיט דער מאַמען...
עדות קענען זיין די ווענט, די שויבן,
די בלוט און מאַרד באַשפּריצטע קישנס,
אַז אונדזער האָב און גוטס איז לייכט צו רויבן,
און ס'פּאָזט זיך אונדזער בלוט פאַרווישן. — — —
עדות קענען זאָגן אונדזערע געשענדטע ווייבער ;
די עופה'לעך אַרויסגעריסענע אין טראָגן ;
אונדזערע פאַרקריפּטע, פאַרשעמטע לייבער,
און אויך די קליידער קענען עדות זאָגן :
מיר קענען איבער זיך ווי איבער וויין און חלה מאַכן קידוש,
מיר קענען ווי די לעמער, ווי די ביימער איבערטראָגן
זיין פאַר העק, פאַר פלאַמען און פאַר חיות — שפּײַז.
פאַר אונדז איז קיין זאָך ניט קיין חידוש,
קיין זאָך ניט קיין נײַס... — — —

הויב איך אונטער זיך פון בעט אויף מינע עלנבוויגנס,
און ווי א גוסס וויל וואָס זאָגן, —
זאָג איך מער אַרויס מיט מינע פיבערדיקע אויגן:
— די שונאים טענה'ן, אז מיר האָבן זיי צוריקגעשלאָגן...

„צוריקגעשלאָגן? !” —

ציטערט אויף דער גאַנצער טויטער ציבור.
און מיין דינער וואַקסירט פאַרשנייטער זיידע
קוקט מיט שטיינונג און מיט שרעק זיך איבער
מיט דער מתיס־עדה...
נאָר מיין טאַטע שטייט שוין מער ניט איינגעבויגן, —
ווי די איבעריקע זקנים איינגעבראַכן,
עס ברענט אַ ביזע פרייד אין זיינע אויגן,
און זיין פנים צוקט פון פיינלעכן נצחון:
— אזוי, איר האָט זיך ניט געלאָזן שעכטן פאַר זיין נאָמען?
ס'איז אייער לעבן ניט בלויז הייליק, נאָר אויך טייער, — — —
איר האָט שוין ניט געשעפּטשעט אונטער די חלפים: אָמן?
איר זענט שוין ניט גענאָגען מיט געזאַנג אין פייער? —
מענט איר איצט אויף זיך די האַרבסטע שטראַף אפילו נעמען!
איר דאַרפט זיך ניט, מיין זון, באַקלאָגן,
איר האָט זיך ניט מיט וואָס צו שעמען!

נעם איך אָן מיין טאַטן פאַר דער האַנט
און פאַרגראַב אין אים מיין ברענענדיקן פנים:
— טאַטע, דאָס איז אונדזער ווייטאָג, אונדזער שאַנד:
ווי זאָלן מיר אַריבערטראַגן די באַשטראַפונג
פאַרן שלאָגן שונאים?
מיר זענען דאָך ווי אַלעמאָל אַנטלאָפן!
ווי אַלעמאָל אַנטלאָפן. — — —

1

אַ סך קאַשמאַרן האָבן מיך געפייניקט — און פון גרויל
געבלומיקט האָט מיין האַרץ, געציטערט האָט מיין ווילן;

ביז וואונדיקער שמייכל האָט פאַרקרימט מיין מויל, —
און איך האָב זיך גענומען מיט קאָשמאַרן פינצטערע פאַרשפּילן. —
און איך האָב אין דער פינצטערניש באַשוואַרן
צונג און גוף און קאָפּ:
— וואָרף זיך ניט אין חלום ווי אַ ווינט אין קאַרן,
זינקסטו — זאָלסטו מיטן קאָפּ אַראָפּ —
אין תּהום אַרונטערפּליען.
שרייסטו — בלייב געליימט!
קיינער זאָל נישט זאָגן, אַז איך האָב געשריען
אין מיין שוואַרצן טרוים...

דעמאָלט איז מיין טאַטע אין אַ נאַכט אַ שטורמישער געקומען,
ער האָט דעם צודעק פון מיין בעט אַראָפּגעריסן,
און אין פנים מיר געשמיסן, —
נאָר איך האָב דאָך באַשוואַרן זיך אַליין — צו שטומען...

ער האָט גערעדט: דו, ברענענדיקער דאָרן,
דו האָסט דיין הייסן קערפּער איינגעדעקט
אין ליילעך אונטער וועלכן ס'האָט דיין מאַמע דיך געבאָרן, —
און וואָס האָט מיט מיין טויטן גוף געשמעקט. — — —
דו, תּאוּוה'דיקער ברענענדיקער דאָרן,
דו וויקלסט אין מיין צודעק דייע גלידער,
מיין תּאוּוה — איז די שולד פון דיין געבאָרן,
און נאָר מיין לוסט איז אויפגעשטאַנען אין דיר ווידער...
בן סורר דו, בן מורה,
אַז איך בין שוין באַגראָבן — לאָז מיר זיין באַגראָבן;
אַז מען באַהאַלט אַ פּסול'ע פאַרמעקטע ספר תּורה,
דאַרף מען אויך איר מענטעלע ניט האָבן. —
גיי הויקער זיך צוזאַמען ווי אַ בערגל אויפן פעלד,
און זאָלן דיר פאַרוואַקסן געלע גראָזן; —
ווי וואַנסטו אומטראָגן מיין פנים אויף דער וועלט,
אַז דו האָסט נאָך מיין ליידיגשאַפט ניט אויסגעלייזט געלאָזן...

חשבון מאַנען דיינע זיידעס :
— וואָס איז דיין באַרוף און וואָס — דיין וואָרט?
אַן ענטפער ניב די דורות-ערות, —
אויב דיין געבורט בלייבט בלויז אַ צופאַל — איז עס מאָרד. — —

אַזוי האָט אַ דערצאָרנטער מיין טאַטע מיטן צודעק מיך געשלאָגן.
אַ נאַקעמער בין איך געלעגן און געציטערט.
גאַרנישט האָב איך דער באַשוואַרענער געקענט אים זאָגן,
זוי אַן אויסגעהאַקטער וואַלד, וואָס קען אַפילו זיך פאַר דעם געוויטער
ניט באַשלאָגן...

ווילנע, 1936

די טויערן פון געטאָ

א

...עס האָט אַ לאַנגע פייערדיקע האַנט
די טויערן פון געטאָ אויפגעריסן.
ווי אַ בעמלעך שטייט דער מאָג
ביים ראָג
פון געטאָ-וואַנט,
מיט פאַרקילטע גראַשנס אין די פויסטן.
ער האָט נאָך נאַרנישט ניט איבערגעביסן.
זעוודיקער שטעקן. טאַרבע צער.
אין פאַראַוים — צעהוידעטער פאַנאַר,
דורך די שאַטנס — פלאַטערדיקע שליערן.
אַ, אים וואַלט זיך וועלן איצט אַ שטויס-מאָן
אַלע טויערן,
ווי דער העברייער-העלד
די טויט-קאַלאַנעס.
און פאַלן דאָ צוזאַמען מיטן געטאָ.

(אַ, טויערן, — צעיאַמערטע לבנות
מיט געדאַנקען-פינגער איצט באַגלעטע!)

ס'איז מעסערדיקע וואָר,
פון אַלטע דעכער
פליען אָפּ די שטערן —
קינדער היימלאַזע —
און הערן
ווי ס'פיבערט שטומערהייט אַ דור.
אַ דור פון קעמפער, זינגער און פאַרברעכער,
איינגעפלאַכטן אַלע אין איון קנופּ.

ס'איז מעסערדיקע וואָר.
ביי יעדע שטוב
ברענט אַ וואונד — אַ רויטער מוכאַמאַר.
אַן אַסיענבלאַט איז יעדערנס געזיכט.
ווי אַ שלאַנג די אומרואיסייט קריכט
אַריבער
שטיבער
טויערן
און — העכער! . . .

ב

אַ קאַטאַרינשטיק ווי אַ פּוּר־נאַר
צימבלט אויף זיין קראַנקן אינסטרומענט.
און אַ שיקלדיקער פּאַפּוגיי
היפט אויף זיינע ביינערדיקע הענט.
דער ייד איז אויך אַ זינגער.
און ער קנעלט
אין ווינט אַרײַן אַ ליד,
וואָס קומט באַלד אָן
צו יעדנס אויער:

— „זיבן בירדער האָט מען אויסגעמאַרדעט
אין פּאַגראָם,
דער אַכטער ליגט פאַרוואונדעט ביי אַ טויער“ . . .

קינדערלעך באַרינגלען
די פאַרשטויבטע קאַטאַרינסקע,
(ס'וועט פון דעם דער גורל
ניט צעפינקלען . . .)
און דער ייד דער געלער
מיט די באַרוועסדיקע קינדער,
צוזאַמען מיטן פּאַפּוגיי
אין קרישלידיקן קעלער, —

הייבן אָן זיך שאַרף אַריבערווינקען.
און אויך דערביי דער לאַמער וואַסערטרעגער
און אַלע אויסגעמאַרעטע און מידע. —
אַ סטייע ברידער,
ווי גרויע וועלן אַנטלאָפּן
פונעם טויטנשאַס פון יענער,
לויפן זיך צוזאַמען אין אַן עגל,
פאַרצאָרנט, האַרט, ווי די פאַרנרויטע שטיינער,
און איינער
פאַרן צווייטן איז אַ שפיגל.

ג

עס טרעפט: ס'ניט זיך פלוצים אַ טרייסל דאָס געטאָ,
עס עפענען פענצטערלעך זיך פּיאָלעמע.
דורך בראָנזענעם שטויב, — ווי אַ טיכל צעקלונגען —
מאַרשירט זיך אַ האָרדע בלויאויניקע יונגען.
די אַרבל פאַרקאַשערט. און פעסט די ידיים:
— מיר ווילן דאָס פאַלס פון זיין געטאָ באַפרייען! . . .
דער עכאָ באַפאַלט ווי אַ דונער די שטיבער,
די אַלטינקע טויערן קוקן זיך איבער.
אַ בליץ און אַ בלענד, און עס הייבן זיך בליקן,
עס ציען זיך קלאַנגען ווי ליכטיקע בריקן.
די געסעלעך טוליען זיך אַלט און פאַרטייעט
און זעען: ווי בלוט שטראָמט די ליבע, די פרייהייט
דורך שטיינערנע גרונטן, אין בונטן, און בונטער
צעשפילן זיך הערצער אין הילכיקן מונטער.
אַ בליץ און אַ בלענד. זענען יונגען ניטאָ שוין.
עס האָט זיך די גילדענע זעאונג פאַרלאָשן . . .

ד

אָוונט. דאָס געטאָ נעמט בלאָען.
עס פלאַמערן מידע קאַלירן.
דער זיכערדיקער ווילנער גאון
העלט אויף פון פאַרבאָרגענע טירן.

עס ווערן די שאַטנס אלץ גרעסער.
די זון פליט אַוועק ווי אַ פּאַווע.
אַ יונג ציט אַרויסעט אַ מעסער
אַזוי ווי אַ שטראַל, פון קאַליאַווע.

און איך — אַ פאַראייגנטער — ווייטער,
דורך געסלעך פאַרנעפּלט מיט כּמאַרע,
איך טראַג דאָ אַרום אַ פאַרשייטער
מיין בענקשאַפט — אַ שטומע גיטאַרע.

איצט פּאַסט זיך דאָ בלוז אַ לבנה.
נאָר אַט איז זי דאָ, פול מיט לויער.
און ס'דאַכט זיך מיר אויס: ס'איז אַ פּאַנע
וואָס הייבט זיך אַהינטער אַ טויער.

מ י י ן ש ז ן ע פ ט ע ר

פון די אָוונטיקע שנייען, בלויע, זילבערלעכע סטעפעס,
קומט אַנטקעגן מיר מיין שוועסטער אויף אַן אויסגעטרוימטן בריק.
ווי אַ זילבערנע לעגענדע, צי אַ וואונדערלעכער עפּאָס,
אויסגעשפּונען ווי פון זונען אויף די סטרונעס פון מוזיק.

אירע אויגן — נישט קיין שמערן, נאָר צוויי גליענדיקע בינען
אין געיעג צו האָניק-בלומען. און ווי קייטן צוויי די צעפּ.
און אַוואו די פּיס באַטרעטן, בלייבט דער סליאַד פון אַ באַגינען,
ווערט פאַרגאַנגען אַ לבנה אויפן אָוונטיקן סטעפּ.

אַ, כ'דערקען זי דאָך, מיין שוועסטער! די פּאַהאַנגענע, די ווייטע,
מיט די שמיעדיקע ליפּן. אַטאָ שטייט זי אין מיין טיר. —
אַזש אַהערצו אַנגעקומען, אַזאַ יום-טובֿ'דיק באַפּרייטע,
פון אַ כּומערל פאַרוואָרפן אינעם ליכטיקן סיביר.

ס'איז דאָס כומערל נישטאָ שוין . . . לאַנג פאַרכוואַליעוועט די שפורן.
נאָר אַ גייסט ווערט ניט פאַרפאַלן; און מיין שוועסטערס גייסט—געווייס;
אויסגעטאָן פון אלע נעפלען לויכט אַרויס צו מיר איר פורעם,
און זי שטייט פאַר מיר און שמייכלט. ס'לויכטן שנייאַיק אירע פיס.

ווערט אלץ אָפּן. און מיין עלנט טוט זיך אָן אין קרוין פון קלאַנגען.
איבער מיר — דער דאָך צעוויגט זיך ווי אַן אויפגעהילכטער גלאָס.
און איד הער: מיין שוועסטער ליענט לידער דימענטענע, באַנגע
פון דעם זאַנגיקן יעסענין און געהיימיספולן בלאָס.

און כ' דערמאָן זיך: ס'האָט מיין שוועסטער אויך אַמאָל געשריבן לידער.
אין פאַרנאַכטן, ווען פון ערדן נייען אויף צום הימל טרעפּ.
און בשעת אַ יאָמער־פּויגל האָט מיט איר געפליסטערט ודוי,
האָט איר זילבו זיך צעשאַטן איר געביין איבערן סטעפּ.

צו מיין געבורסטאָג

דער פאַסטעך פאַשעט אלץ נאָך די בהמות פאַרן פּאָן.
זיינס איז בלויז דאָס וואָרקענדיקע פייפל
און דער דינער עלנט וואָס גייט נאָך אויף יעדן שפּאַן.
אויך דו —

(איך זאָג אַז סיינער זאָל נישט הערן)
טרייבסט אַרויס

דיין סטייע טעג אין סטעפּ פון הוילע וועלף,
און שפּילסט פאַר זיי דיין ביסל בענקשאַפט אויס
אונטערן געוויין פון קאַלטע שטערן.

אויך דו — וואָס טראַנסט ביי זיך אין אינגעווייך
דאָס שליסעלע צו אַ געהיימער פרייד.

נישט קיין פּאָווע איז דיין דור, אַ, ברודער,
נאָר זונפאַרגאַנג אויף שטורעמהאַריזאָנט.
קום זיך איין אין די וואַלקנס רונדאַרום —
דאָס זענען די אילוזיעס פול מיט גרויל
וואָס שאַרן זיך ווי זעלנער אויפן פּראַנט.

מיט פארב פון דייע טרוימען
מאָלסטו וועלטן —
און דאָס איז וואויל.
ס'איז גוט וואָס דו גייסט אָנגעטאָן אין קלאַנגען
ווען דיין גוף איז ווי אַ פּלאַקסן הויף.
נאָר פייגעלעך אין בוזים פּיסן ס'הארץ.
איז נישט כדאי צו כאָווען זיי באַזונדער.
בעסער זאָלן זיי זיך פריי צעפליען
דאָרט, וואו ווייסע קארשנביימער בליען,
ביז דאָס גאַלדן הימל־אויג פארשיינט.
זאָלן שכנים אויך הנאה האָבן פונעם וואונדער
און האַווקען אויף דיין יעדן טראַט, מיין פריינט.

לערן זיך ביי ביימער העלן מוט,
בויה זיך נישט פאר יעדן ליליפוט.

זאָל אויפגיין איבער דיר די קרוין פון לעבן
ווי פארביקייט פון רעגנבוין־שיין.
צעריום די נאכט, וואָס פלעכט פאר דיר
אַ תּלִיח־שטריק פון שטערן,
אַ ברודער מיין,
און אַלץ וועט מאַרנן פיערקלאָר דיר ווערן:
דיין ווילן — אַ געניטער בומעראַנג
וועט ברענגען דיר אַ וואַרעמן דעם פאַנג
פון דייע שענסטע,
מעכטיקסטע
באַנערן.

מ י י ן ב ע נ ק ש א פ ט

איך קען זיך שוין מער נישט פארצאָמען
מיט גילדענעם פלאַנקען פון טרויסט.
אומזיסט האָט אין ווילנע אַ מאַמע
אַמאָל מיט איר זון זיך געגרויסט.

עס פליען צוריק די סעקונדן
ווי פונקען באנאכט פון א באן.
ווער ווייס, צי זיי האָבן געזונדן
מיין צייט, וואָס איז מער נישט פאראן.

וואָס איצט איז פאראן איז בלויז ציינער,
און שטעכיקער דראָט אונטער פיס,
פארהאָגלט מיט פלאַמיקע שטיינער
ליגט ערגעץ דער צארטער האַפּיז.

איך ווייס, אז אין שיינקייט פארמאכן
וואָלט איך מיינע אויגן באַדאַרפט,
נאָר ווען ס'הייבן דונערס אָן לאַכן
פארטויבט זיך דער קלאַנג פון אַ האַרץ.

ווי אַ צייגנינעריש מעסער
האַלט איך מיין בענקשאַפט געגרייט
פון אונטערן פלאַשמ, און איך לעסטער
די זון וואָס גייט אויף און פאַרגייט.

ב ר ד ע ר י ש א פ ט

שווער אונדז צו זיין אין די טורמישע
בלומיק-באַשטערנטע שטעט.
— ברידער, באַפליגלטע, שטורמישע,
קומט נאָר אַהערצו — און זעט:

ווייט ליגט אַן ערד אַ באַקאַרנטע
אונטער אַ זון-טאַמבורין — — —
רופט אונדז, חברים פאַרצאַרנטע,
ווי אַ געליבטע — אַהין.

רופט מען אונדז — ווערן מיר דרייסטערע,
גיבן די פויסטן אַ הויב.

און אין א מאַרש א באַגייסטערטן —
ביז עס ווערט טוי אַנשטאַט שטויב.

זען מיר: פעלדער שוין צייטיקע
ריפן מיט גילדענער פרוכט,
לויטערדיק שמויכלען זיי: — „ווייטיקע
נעמט אונדז, איר האָט דאָך געזוכט — —

ווען אין א קייט א באַלאַדישער
האַט אייער אמת געטאַנצט,
האַט אייער טרוים דער בראַוואַדישער
דאָ זיינע קערנער פאַרפלאַנצט.

און פון דער טונקעלער טיפעניש
האַבן געמאָן מיר א היפּ.
נעמט אונדז מיט סערפן-געשליפעניש,
נעמט אונדז מיט נאַריקער ליפּ! . . .

פלעכטן זיך אַרעמס אין ברודערשאַפט:
„יע, טאַקע אייביק געזוכט“ . . .
און די געצונדענע ברודערשאַפט
שמעקט מיט געזאַנג און מיט פרוכט.

ווייט — אונדזער היים די אַמאָרפישע
צאַנקט ווי א קראַנקער טיפּון, —
אונדזערע ליבער די טאַרפישע
טאַנצן אין העמדלעך פון זון.

ג ע ז א ג

כ'ברענג א הויפן ערד. און ווי באַפליגלט
מיינע אַדלער-בליקן שניידן טיף
זיך איין אין האַרץ פון יעדן מינדסטן זעמדל!
קוקן אזוי לאַנג, ביז אויפגעריגלט
ווי א מיר צעעפנט זיך די טיף

און עס ווערן נאָענט אלע פרעמדן.
ס'קומט אַרויס מיט בלוט־רויטן פּאַנאַר
קעגן מיר די צייט. לויכט רונד אַרומער.
און איך ווייס נישט, בין איך קנעכט, צי האָר — — —
אין אַ שטויב ב'דערקען מיין לעצטן זומער,
און מיין קינדהייט, וואָס האָט אויסגעברענט
ווי אַ שטערן אין דעם פּירמאַמענט.

נאָר נישט בלוז מיין צאָרנדיקע קינדהייט
בליצט אַרויס פון הויפּן ערד אויף מיר. —
וועלטן נאַנצע! אָדלערדיקע גייסטער
פינקלען אויף באַפאַנצערט און באַגרינדעט
פונעם פּראָסטן הויפּן ערד אויף מיר.
כ'זע אַ דור אין זיגערישקייט דרייסטער
אַנגעטאָן אין רויטן דיאָדעם
פון געבענטשטער ליבשאַפט, פול מיט גבורה.
כ'זע זיין פּאָן — — — און וואָרהאַפטיק כ'פאַרנעם
ס'ליכט זיינס. ווי אַ שיף דעם פּייער־טורעם
באָדערנאַכט, אין ים, ווען ס'איז נישטאָ
קיין וואוהין. בלוז לאַקערדיקער דנאָ.

און וואָס מער איך גאָה, אַלץ קלאָרער, קלאָרער
ווערט מיין בליק אין פּראָסטן הויפּן ערד.
יעדע רגע מיינע — לאַנג פאַר'שקיעה'ט —
פלאַטערט אויף אַ העלע ווי אַווראָרע
אינעם לאַבירינט פון הויפּן ערד.
און פון ווייט, — ווי דימענט — פינקלט, טליעט
פול מיט רייז מיין בלאַע מאָרגננרייך;
פאַהביקט אויס פאַר מיר געהיימע שטיגן
וואו כ'וועל אויפשטייגן צו דיר, צו איך — — —
און איערן טרויער־תּהום באַזיגן.

קוים אַ שעה פאַרבראַכט מיט ערד, מיט שטויב,
און — סאַראַ באַפּליגלטער דערהויב!

* *

פון ווינטערלאַנד

דין געוויין

פארנאכט —

ס'ציטערדיקע שעפסעלע וויינט צו דער וועלט :
גיב מיר אָפּ מיין פּאַסטוך, דעם גרינעם בוים, דעם ווייסן שטיין. —
דער פויער אויפן ווינטערדיקן פעלד פארנעמט דאָס דין געוויין.

ליגט דער ווינט הינטער אלע הייזער אין דאָרף
און דערציילט: נאכט קומט אָן פרעמד און קאלט; —
זענען בימלעך אויף געפרויערענע שויבן ארויף, —
אנטלויפנדיק פון ווייטן וואַלד.

שטייט דער פויער מיט אויסגעדראַטע הענט;
ס'האַט שוואַרצע ערד ס'בלוט אַרויסגעצויגן,
און איצטער זינקען זיינע גרויע, הונגעריקע אויגן.

באַנען פולע, שווערע, סאָפען דורך דער נאכט —
ס'געשריי זאָגט אָן, אז אלע שויערן זענען ליידיק אין דאָרף,
און רויטע שויבן טראָגן האַסטיק זיך פאר חרפה דורך.

נאכט.

עס שלאָפט דער הונגעריקער פויער שוין אין שטוב,
עס ברענט דאָס לעצטע ביסל שטרוי אין אויוון רויט,
און ס'ציטערדיקע שעפסעלע וויינט נאָך אלץ צו דער וועלט:
גיב מיר אָפּ, גיב מיר אָפּ מיין פּאַסטוך.

אַ גרום

אַ גרום פון פרעמדן קאלטן לאַנד,
וואו ס'זענען בערג איינגעדעקט מיט שניי,
און ס'גייען וועלף מיט אויסגעדראַטע פים
לאַקערן אין ווינטערדיק געשריי.

א גרום פון פרעמדן קאלטן לאַנד,
וואו וואַרמיקייט פון כאַטע היַלט דעם פויער איין,
און אַנגעצילט אין ווייטקייט אין זיין ביסק —
ווען ער קוקט אין ווייסער צפונ'דיקער שיין.

א גרום פון פרעמדן קאלטן לאַנד,
וואו ס'שפינט דער פישער זיין נעץ ביים פיערל פון קנויט,
און זינגט אַליין ביים ברעג פון ים —
ביים קאלטן ים דאָס ליד פון ברויט.

א גרום פון פרעמדן קאלטן לאַנד,
וואו ס'האַט די בלויקייט זיך אויף וואַלד און באַרג צעשפרייט,
און ס'חלומ'ט זיך דעם יעגער פון פאַנג די ווילדע פרייד, —
די נאַכטיק, ווילדע פרייד.

א ז י מ ע ז

מיטן טונקעלן אָונט קומען זיי אָן אין פאַרקס,
ווען ס'פאַלן פון צווייגן קופערנע בלעטער,
און לאָזן זיך אַראָפּ אויפן שטייגערנעם ברוק
און זינקען אַריין אין נאַכט אין שפעטער.

לויפט אַרום דער ווינט אַ האַרבסט־ק־נאַסער,
טראַגט אַוועק מיט זיך זייערע שטאַמלענדיקע רייד,
זיי האָבן לאַנג שוין פאַרגעסן די זאַטקייט פון היימען,
און פון ווייסע בעטן די ווייכע שטילע פרייד.

מיטן מאַרגן־ליכט הייבן זיי זיך פון די שטיינער,
טאַפן מיט די הענט די רויטע אַנגעגליטע בילן,
און לאָזן זיך מיט נידעריקע היגטער־גאַסן,
אַפגעריסענע, אין הונגעריקן אַיילן.

אזוי קומען זיי אין פארקס מיט האַרטיקע טשופרינעם,
ווען ס'פאלן פון סוף-זומערדיקע צווייגן קופערנע בלעטער,
און לאָזן זיך אַראָפּ אויפן שטיינערנעם ברוק,
און זינקען אַרײַן אין נאַכט אין שפעטער.

פ ר אַ ס ט י ק ע ר ט אָ ג

דאָס לעבן בייסט מיט גרויע צוואַנגען.
ער, בלויאינקער באַגינען, פרידיקער שניי.
דאָס האַרץ, ווי מיט מעסערס דורכגעשטאַכן,
הוידעט זיך אין ווייטיקדיקן וויי.

גאַסן אַרימע, ס'לעבן הפקר'דיק,
טאָג געטרייער פירט אין ווינטערדיקן גאַנג.
ס'ציט די בענקשאַפט פון שפיצן פינגער —
צום גאַפל-מעסערדיק געטלאַנג.

שפעטער אַוונט אויף דער ערד,
שניי און ווינט אויף אלע צווייגן.
שטאַרקער ווי דער בלויער פראַסט
דראָעט דאָס שטילע שווייגן.

נאַכט געקומען.
וויסלען ווינטן זיך, ווי שמריק אַרום דער ערד,
און ס'רייצט לבנה, ווי אַ דאָרפיש ברויט;
פון הונגער אויף דער וועלט —
איז זי אויך צאָרנדיק און רויט.

ד אָ ר פּ

דאָרף —
אַ גאַנצן טאָג האָט מיין בענקשאַפט זיך צו דיר געטראָגן,
ווען כ'האַב דערהערט די רעדערדיקע רייד
פון אַ פאָרנדיקן וואָגן.

האַט מיין בלוט צו דיר
אזוי זיך געצויגן —
ווען ס'האַט די גרויקייט מיך דערמאָנט
אינעם פויערס אומעטיקע אויגן.

ל י ד

ערד, ביזט מיר אזוי באַשערט
אויף דיר צו לעבן.
בין איך אויף דיין פרייען פעלד געוואַקסן
צווישן בימער דינע יונג און שטאַרק,
ווי עס וואַקסט אין ווילדן סטעפּ דער באַרג.
ווי עס לויפט דער יונגער טייך און קוועלט.
אזא שטילע וועלט —
צווישן הימל, ערד,
איז מיר אזוי באַשערט.

ב. דעמבלין*
(בנימין טייטלבוים)

וועסט־סאַיד

(ראָמאַן)

* בנימין טייטלבוים האט געביטן זיין נאמען אויף ב. דעמבלין.

נאך גרויס מי, נאך לאנגן לויפן צום טעמעניקלוב, דארטן, וואו ער קרינט יעדן יאָר אַ גוטן זיגנאַר פאַר אָפגעבן זיין שטים טעמעני, האָט חזשים ווהייט ענדלעך געקראָגן אַ שטעכער מיט אַ זאַק און איז אויך געוואָרן אַ קלייבער אין שמאַלן, בערגיקן פאַרקל, לענג אויס דעם האָרטאָן.

נאָך די לאַנגע חדשים דזשאַב-זוכעניש, נאָך די הונגעריקע טעג און וואָכן זענען די פופצן דאָלער אַ וואָך, פאַר דריי טעג „שפּאַצירן“ אין פאַרק, געווען ממש אַן אויפּרעכטעניש אין דזשים ווהייטס הויז. נישט איינמאָל, קריכנדיק איבער די לאַנקעס מיטן צעעפנטן זאַק פאַראַויס, האָט ער פאַר די אַנדערע קלייבער, הויך אויפן קול, געדאַנקט גאָט און געלויבט טעמעני פאַר דער גרויסער אויפּרעכטעניש. און טאָר מער האָט ווער, פון די אַנדערע קלייבער, אַן אומצופרידענעם מורמל געטאָן, האָט ער אים גלייך דערמאָנט:

— דו ביזט אַ פרעמדער! און איר, פרעמדע, זענט שטענדיק אומ-צופרידן! אַז איר וועט רייך ווערן, וועט איר נאָך ערהער זיין!
און כדי אונטערצושטרייכן זיין אייגענע צופרידנקייט, האָט ער זיך אויף גיך אָפגעקערט פון דעם אומצופרידענעם און גענומען קלייבן די פאַפירלעך מיט נאָך מער חשק.

נאָך אַזאַ טאָג אַרומקריכן מיטן צעעפנטן זאַק אויפן בויד, גייט דזשים ווהייט, פאַרנאַכט אַהיים. פאַרויכטיק קרייצט ער דורך דעם שטראָם מאַשינען פון „דרייוו“, וועסטענער, און בראָדוויי און פאַר געמט זיך מיט הונדערטסטע סטריט, צו זיין קאָלאַמבוס-עוועניו, וואו ער וואוינט שוין באַלד דרייסיק יאָר, זינט ער איז אַהערגעקומען פון לייווער-פּוּל, ענגלאַנד.

זיינע דריי טעג צו קלייבן בלעטער זענען מאָנטיק, דינסטיק און מיטוואָך. איצט, אַהיימגייענדיק, האָט ער פאַר זיך גאַנצע פיר ליידיקע טעג. אַמאָל פלעגט ער נאָך אַרויסגיין זוכן אַ דזשאַב. איצט? נישט מער! אָט קומען זיינע דריי זין, הויכע, געזונטע יונגען, יעדן טאָג אַהיים מיט גאָרנישט. זיצט ער אינדערהיים און איז צופרידן מיט דעם, וואָס גאָט און מייס דאָפּי, פון טעמעני, האָבן אים צוגעטיילט. אַ צופרידענער גייט ער זיך, דזשים ווהייט, איצט איבער דער הונד-

דערטסטער סטריט. דער גאַנצער זיינער איז אַביסל אַ קרומער, אַן איינגעד-
 בויגענער, פון די לאַנגע יאָרן אַרבעטן פאַר דער פּאַרד בייקינג קאַמפּאַני.
 די צעקנייטשטע קעפּקע איז אים פאַררוקט אין די אויגן. אַלע ווילע
 טוט ער אַ שפּיי דעם אָנגעזאַמלטן טאַבאַק־זאַפט און אַ קראַץ דאָס באַ-
 וואַסענע פּנים.

אין ראָג קאַלאַמבוס עוועניו, כמעט לעבן זיין טיר, טרעט ער אָפּ
 אין דער „אוי ענד פי“. דאָרטן וואַרט שוין פאַר אים אַ פאַרגרייט טאַרנ-
 קעלע מיט אַ שטיק פלייש, אַביסל קאַרטאָפּל און גרינסן. אויף גיך נעמט
 ער דאָס מיט זיך אַרויף, אין דער טונקעלער קיך אַרײַן, צו צוריקטן דעם
 איינפאַך, די יונגען זאָלן האָבן מיט וואָס דעם מאַגן אָנצופילן, ווען זיי
 קומען אַהיים גאָך אַ טאַג דוּשאַב־זוכעניש.

פון זינט ס'לעצטע ווייב זיינס, איוו, איז געשטאַרבן, פאַרעט ער זיך
 אַליין אין דער האַלב־פינצטערער קיך. אַליין האָט ער דאָ די יונגען
 אויסגעכאָוועט. אויך איצט פאַרעט ער זיך מיטן שטיק פלייש איבערן
 גאַדקעבל און די געל־געפלעקטע קאַץ גייט אים נאָך פּוס־טריט, מיטן
 תּאוּוה'דיקן ווידל פאַרהויבן, ווי אַ פּראַגע־צייכן אין דער לופּט.
 דורך דער פינצטער זשמורעט זי וצו אים אירע פינקלענדיקע אויגן
 און מיאוקעט אַרויף מיט געבעט: מיאו, מיאו. . . אָבער דזשים ווהייט
 קוקט זיך נישט אום. ער האָט אין זינען די הונגעריקע זין. זי, עלסי,
 האָט שוין געהאַט ס'איריקע.

אַז ער איז פאַרטיק מיטן איינפאַך, גייט ער געמיטלעך אַרײַן אין
 פּראַנט שטוב. דאָרטן, אין מיטן צימער, שטייט אַ גרויסער, ברוינער,
 רונדיקער טיש. צווישן ביידע פענצטער שטייט אַ גלעזערן שענקל מיט
 אָנגעשטויבט גלאָזוואַרג און ביליק, צעבראַכן פאַרצעלאַי. אויף דער
 וואַנט, אַנטקעגן, הענגט אַ פאַרגרעסערטע פּאַטאַגראַפיע פון אַ יונגער
 פּרוי, מיט אָנגערויטיקטע באַסן און אַ הויכן ביוסט. אויבן אָן, אין
 ווינקל, לעבן איין פענצטער, שטייט אַ ברוינע וויג־שטול.

פּאַוואָליע און צופרידן זעצט ער זיך אַרײַן, דזשים ווהייט, אין דער
 וויג־שטול. נאָך אירדער ער באַווייזט אויסצושטרעקן אַ פּוס, שפּרינגט
 אים שוין עלסי אין שוים אַרײַן. זי וואַרמט אים אַזוי זים. ער גלעט
 איר ס'קעפּל און וויגט זיך אַזוי פּויל היז און צוריק. פון זיך אַליין
 שליסן זיך אים די אויגן. האַלב אין דרימל קוקט ער דורך די גע-
 לעכלטע פּורהאַנגען אַרויס אין גאַס, ווי עס ציט זיך דער הויכער
 געשטעל, אויף וועלכן עס טוט אַלע ווילע אַ לויף אַדורך אַן „על“ מיט

געבראז אונטער די רעדער און לאָזט נאָך זיך אזא שטיל, ציטערדיק קלונגען אין די שויבן . . .

פון דער זייטיקער גאס דערטראָגט זיך צו אים, דורכן אָפענעם פענצטער, אַ געטומל פון קינדער, וואָס לויפן אויף רעדלעך און שרייען און לאַכן. עס דערמאָנט אים: „ווי לאַנג איז נאָר אז זיין יונג, דושאָ, האָט זיך דאָ גערעדלט אויפן טראַטואַר? היינט איז ער שוין העכער פון אים! ווי עס וואָלט איצטער געווען! אַט-אָדאָ, זענען זיי דאָך, אַלע דריי יונגען, געבוירן געוואָרן! פון דאַנען, אָט פון דעם הויז, האָט ער ביידע ווייבער אוועקגעפירט אויפן בית עולם.

ווי עס וואָלט איצט געווען, אזוי קלאָר געדענקט ער! ער איז צו-ריקגעקומען מיטן קליינעם דושאָ פון „סעמעטערי“, פּרעגט אים דער קליינער:

— „פאָ“, גייסט אַרייננעמען אַן אנדער „מאָ“ אין הויז אַריין? . . .

— ניין, מיין קינד! האָט ער גערעדט אין דער לידיקער שטוב אַריין, נישט מער! גאָט וויל נישט דושים ווהייט זאָל האָבן אַ ווייב. נישט מער!

אין מיטן דרימלען האָט ס'הייזעריקע גלעקל, אין טונקעלן קאָרי-דאָך, זיך צעכאַרבלט. ער האָט געעפנט די אויגן. אין פּלוג האָט זיך אים געדאַכט אז עמיז ווערנט אים די קאַץ און זי כאַרכלט דאָס. מיט אַן אויסגעשטרעקטן האַלדז צום קאָרידאָר איז ער געבליבן אומבאַוועגלעך. דאָס וויגן פון דער שטול האָט אויפגעהערט. דערנאָך איז ער פאַמעלעך און פויל אויפגעשטאַנען. עלסי האָט זיך געמאַן אַ שיט אַראָפּ פון שוים און געבליבן שטיין אויף אַלע פיר נאָך צעטומלטער ווי ער.

אין טונקעלן קאָרידאָר האָט ער פאַוואָליע געעפנט די טיר אויף אַ קליין שפעלטלע. אַ יונגערמאַן, מיט אַ ברוין פאַפירענע טעקע אונטערן אַרעם, אַ נאַסלעך פאַרקעמטער, אין אַ גרוי, גלאַטגעפּרעסטן אנצוג, האָט אים אַריינגעפּרעגט:

— דאָ וואוינט מיסטער דושיימס ווהייט?

דאָס אַנרופן אים ביים פולן נאָמען, האָט אויפן אַלטן געווירקט, ווי אַ גוטער שמעק טאַבאַק. נישט אָפט הערט ער: מיסטער דושיימס ווהייט! ער האָט אזש אויפגעריסן די אויגן!

— קום אַריין! קום גלייך אַריין! האָט ער ברייט געעפנט די

טיר.

דער יונגערמאַן איז געגאַנגען איבערן לאַנגן קאָרידאָר פאַראוים

און מיסטער דושיימס ווהייט, א שטארק נייגעריקער, נאָך אים.
אין פראַנט־שטוב, ביים טיש, זענען ביידע געבליבן שטיין איינער
אנטקעגן אנדערן. דער יונגערמאַן האָט זיך געפאָרעט צווישן די פאפירן
און דער אַלטער, אין בלויון קאָפּ, מיט צעטומלטע הענט אויפן טיש, האָט
נייגעריק אים באַטראַכט.

— ווי אַלט זענט איר ? האָט דער יונגערמאַן, נאָך אַלץ לויפנדיק
מיט די אויגן אין פאפיר, אים געפרעגט.

— כ'וועל זיין זיבן און פופציק קומענדיקן ווינטער.

— א ווייב האָט איר ?

— מײן צווייט ווייב, אַט־די וואָס דו זעסט אויף דער וואַנט, איוו

האָט זי געהייסן, אָ, זי איז שוין טויט זיבעצן יאָר!

— עפעס קינדער ?

— אָ, יע! דריי באַים!

— ווי אַלט זענען זיי ?

— דער עלטסטער, פיהט, ניין און צוואנציק. דער צווייטער, נאָר־

מאַ, זעקס און צוואנציק. די ביידע האָב איך פון ערשטן ווייב. דער

יונגסטער, דזשאָזעף, פון צווייטן ווייב, ווערט פיר און צוואנציק!

— וועל, מיסטער ווהייט, האָט דער יונגערמאַן ענדלעך אַרויסגעגור־

מען די אויגן פון פאפיר, ס'פאַרדריסט מיך אייך צו זאָגן, מיר מוזן צור־

נעמען ביי אייך דעם דזשאַב! . . .

— וואָס ? דעם דזשאַב ? האָט דער אַלטער אויסגעגלאַצט זיינע

פייכטע אויגן. דעם דזשאַב ? פאַר וואָס ? פאַר וואָס ? האָט ער צע־

טומלט געשטאַמלט.

דער יונגערמאַן האָט געביסן די ליפ און געשוויגן. ס'איז אים,

קענטיג, נישט אָנגענעם געווען דעם אַלטנס ווייטיקדיקע איבערראַשונג,

אָן א וואָרט האָט ער צענויפגעלייגט די פאפירן. דערנאָך, נישט אויפהויבנ־

דיק אפילו דעם קאָפּ האָט ער גערעדט אויף די אייגענע הענט אַרויף :

— ס'פאַרדריסט מיך, מיסטער ווהייט! אמת'דיק ווי ס'פאַרדריסט

מיך! ס'איז אָבער נישט מיין שולד! אזא אַנזאָג האָב איך! דו

ווייסט, ס'איז אַ שלעכטע צייט. מען מוז די שטעלעס געבן צו פאַמיליע

לייט. דיך קאָנען אויסהאַלטן דייע זין.

דעם יונגמאַנס רואיק רעדן, אַנשטאַט דעם אַלטן באַרואיקן, האָט עס

אים גאָר אויפגעקאָכט. ער האָט דערפילט ווי די צעקנייטשמע הענט

ביילן זיך אים אין פויסטן. אַט־דער אויסגעפרעסער גאָרנישט זאָגט

אים : פאמיליע לייט ! און ער, דזשים ווהייט, וואָס איז ?
 — מיינע זין זאָגסטו ? זיי אַרבעטן דאָך קיינס נישט ? איך
 מוז זיי אויסהאַלטן !; קום וועסטו זען דעם איינקאָך, וואָס איך גרייט
 זיי אַלע טאָג אָן ! קום וועסט זען ! האָט ער שוין געשריען נישט מיט
 זיין קול.

אין אָנפאַנג האָט זיך דער יונגערמאַן שטאַרק געהאַט פאַרלוירן פון
 אַלטנס שרייען. נאָר איצט, דאָס שלעפּן אים ביים אַרבֿל, צו זען דעם
 איינקאָך, האָט אים אַרויסגענומען פון דער פאַרלוירנקייט :
 — עס גלוקסט זיך מיר לאַכן, פאַפּ, האָט ער גוטמוטיק אַראָפּגענומען
 דעם אַלטנס האַנט פון זיך — דייע זין זענען עלטער פון מיר ! זיי
 קאָנען גאַנץ וואויל אויף זיך אַליין אַכטונג געבן . . .

ער איז אַוועקגעזאַנגען, דער יונגערמאַן. דזשים ווהייט איז געבליבן
 אַליין מיט דער פאַרביילטער פּויעט אויפן טיש. ס'אינגעפאַלענע מויל
 איז אים געווען שטאַרק פאַרשלאָסן, אַזוי פאַרשטשעמעט, אַז די באַ-
 וואקסענע גאַמבע האָט שיר געגרייכט צום שפיץ נאָז . . . די ווייבע, געל-
 גרויע האָר איבערן שטערן, זענען אים געווען צעשויערט און אויפגע-
 שמעלט ווי דראָטן. די פייכטע אויגן האָבן געקוקט אינדערווייט, נאָר
 געזען האָבן זיי אַליי דעם יונגענמאַן אין אויסגעפרעסטן אַנצוג, וואָס איז
 דאָ נאָרוואָס געווען און אים געזאָגט אַז ער דאַרף נישט מאַכן קיין
 געקעכטס פאַר די יונגען . . . אַז דעם דזשאַב דאַרף מען געבן פאַ-
 מיליע לייט ! אַט-צורוואָס דער רעפּובליקאַנער פרעזידענט האַווער האָט
 געבראַכט די „יוניטעד־סטייטס“ . . .

2

דזשים ווהייט האָט שוין איצט נישט געהאַט נישט קיין שמעכער
 און נישט קיין זאַק. פּוסט און פּאַסט איז ער איצט געזעסן אין פאַרסל
 און צוגעקוקט ווי די ביימער ווערן הויף, ווי בלעטער פליען אין ווינט
 און אַנדערע, „פאמיליע לייט“, גיען מיט די שמעכערס און קלייבן . . .
 אַ, יעס, ווען זיין אייוו וואָלט געלעבט, וואָלט ער אויך געווען אַ פאַמיליע
 ליע מאַן ! נן, און אַזוי ? און ער אַליין דאַרף נישט לעבן ? און די
 יונגען דאַרפן פּרעגן ? . . .

פּול רציחה איז ער אַוועק צו מייך דאָפּי, אין טעמעני קלוב, מאַנען
 גערעכטיקייט פאַר די אַלע יאָרן שטימען פאַר טעמעני.

יענער איז געלעגן האַלב אויסגעלייגט אין דער ברייטער שטול, די פיס אויפן מיש, געקיעט אַפעטימלעך דעם טאַבאַק און צווישן איין שפיי און דעם אנדערן זייער באַרויערלעך געזאָגט:

— ס'טוט מיר לייד, דזשים! מיר קאָנען איצט גאָרנישט טאָן פאַר די „באָים“. גאָרנישט! דאָס איז האַווער'ס „רעליעף“!

נאָך אזא ענטפער איז דזשים אַוועק אַ וואָרטשענדיקער:

— אַלץ גייט צום טייוול! טעמעני גייט אויך צום טייוול!

דערנאָך, אינדערהיים, זיצנדיק אין דער ווייג־שטול, זענען אַריינגע־קומען די צוויי עלטערע זין. גלאַט אזוי האָט דער אַלטער געפרעגט אין דער שטוב אַריין:

— נו, באָים, וואָס וועט זיין? וואָס וועט איצטער זיין? . . .

דער יונגערער, דזשאַ, וואָס איז נאָך פון פריער געשטאַנען ביים פענצטער, האָט גאָרנישט געענטפערט. די צוויי עלטערע, פיהט און נאָר־מאַן, האָבן זיך איבערגעקוקט און אים געזאָגט:

— מיר גייען אַוועק, פאַפ! צו וואָס הענגען אַרום דיין האַלדז?

— יעס, האָט ער געזאָגט, דער אַלטער, גלעטנדיק די קאַפּ, יעס

באָים, פאַפ מאַכט נישט מער קיין געקעכטס! . . .

נאָר דער יונגסטער, דזשאַ, האָט דערזען דעם פאַטערס פייכטע אויגן,

איז ער צוגעגאַנגען, אים געקלאַפט אין פלייצע:

— ס'וועט זיין אַלרייט, פאַפ! זאָרג נישט! איך בין געווען ביי

דער פאָרד בייקינג קאָמפּאַני!

דער אַלטער איז געווען גערירט פון יונגנס צערמלעכקייט. „פונקט

ווי זיין פאַרשטאַרבנע מוטער“. . . יענע, די צוויי עלטערע, זענען

אַלעמאָל געווען אָן איינזעעניש! אויפגעלעבט פון דעם נאָמען: „פאָרד

בייקינג־קאָמפּאַני“, וואו ער האָט אַזויפיל יאָרן אָפגעאַרבעט, האָט דער

אַלטער דזשים מיט גרויס נייגיר איבערגעפרעגט:

— וואָס האָסטו געזאָגט? „פאָרד־בייקינג“?

— יא, איך בין דאָרטן געווען! כ'האַב זיי געזאָגט איך בין דזשים

וועהיטס זין.

— זיי געדענקען מיך נאָך? האָט דער אַלטער פון גרויס פרייד

אַזש אָנגעכאַפט דעם יונגס האַנט. זיי געדענקען מיך נאָך? וואָס

האַבן זיי געזאָגט?

— אָ, דו ווייסט וואָס זיי אלע זאָגן היינט! מ'דאַרף נישט קיין נעם! מ'וועט דאַרפן וועט מען מיך רופן. . . .

אַן אַנטווישטער, האָט ער צוריק אָפּגעלאָזט דעם יונגס האַנט און ווידער זיך גענומען וויגן אין דער שטול:

— איך האָב געזאָגט: אלץ גייט צום טייוול! . . .

די צוויי עלטערע יונגען, נאָרמאַן און פּיחט, זענען אַוועק. ער האָט אפילו נישט געוואוסט וואוהין. ער האָט נאָר געוואוסט אז דאָס פינצטער רע קאַמערל, וואו עס שטייען זייערע צוויי בעטלעך, איז איצט לעער, און בלויז ער, דזשאָ, האַלטן זיך איצט אויף אין דעם גאַנצן הויז.

זענען זיי געבליבן אליין. קיין געקעכטס האָט מען שוין לאַנג נישט געמאַכט. פאַרקערט, פון זינט מ'האַט ביי אים צוגענומען דעם שטעכער מיטן זאַק, האָבן ביידע, דער טאַטע מיטן זון, זיך צוריק אָפּגעוואוינט צו וויסן פריער, פון וואָנען עס וועט קומען אַ ביסן צו שטילן דעם הונגער. פונקט ווי פריער, איידער ער האָט געקראָגן דעם שטעכער מיטן זאַק, האָבן זיי ווידער גענומען אַרומלויפן גאַנצע טעג מיט איין געדאַנק: כאַפן אַ ביס! . . .

יעדן טאָג איז מען אויפגעשטאַנען און אויפסניי אַוועקגעקראָכן זוכן. דער אַלטער האָט זיך צוריק גענומען גיין אויף זעקסטע עוועניו. ער האָט נאָך אלץ נישט אויפגעגעבן די האַפנונג עפעס צו קריגן אין יענע אַגענטורן מיט וואָס צו פאַרנעמען די הענט, כאַטש דזשאָ, דער בלאַנדער יונג, האָט שוין לאַנג געטאָן אַ מאַך מיט דער האַנט:

— וואָס קומט דערויס, האָט ער גע'טענה'ט צום פאַטער, זיי האָבן סאַיווי נישט קיין „דזשאַבס"! זיי שטעלן נאָר אַרויס די זעמעלעך זיך צו רייצן מיט אונדז. — צו וואָס-זשע זאָל ער גיין אויף זעקסטער עוועניו-ניו? הענגט ער בעסער אַרום די מאַרקעטס! ווי אַ הונט טרעט ער נישט אָפּ פון דאָרט. און אז עס געלינגט אים אָפּצוטראָגן די פולע קוישן גרינס און פלייש, וואָס די זאַטע מאַדאַמען קויפן איין, קומט ער פאַרנאַכט צו לויפן ווי אַ הונט צו דער נאָרע און טוט אַ געשריי:

— פאַפּ, זע וואָס איך האָב! מ'קאָן מאַכן אַן איינקאָך, ערנסט, פאַפּ, ווי מען קען! . . .

דער אַלטער, שטאַרק גערירט, קלאַפט אים דאָן איבערן אַקסל:

— ביזט אַ טייערער יונג, דזשאָ! געטריי ווי דיין מאַמע!

אַפּטמאָל, נאָך אַ טאָג אַרומבלאָנקן איבער די ניו-יאָרקער גאַסן, גע-

וועט-ס'איד

טריבן פון ווינט, קערט זיך דער אלטער אום אהיים א מידער, א געפרוי-
רענער, אן אויסגעשעפטער פון ביסל כוחות. פאָוואָליע קריכט ער אַרויף
די קוים-באַלויכטענע טרעפּ. אין פינצערן קעכל בלייבט ער אַוויילע
שטיון, שניפט מיט דער נאָז צום פאַרלאָזענעם אייוועלע, וואו עס פלעגן
זיך קאָכן די געשמאַקע עסנס. דערנאָך גייט ער, אַ שלאַבעריקער, אַרײַן
אין פּראָנט-צימער, זעצט זיך אַרײַן אין וויג-שטול, נעמט עלסין אין שוים
און הייבט אָן געדולדיק וואַרטן אויפן יונג, טאָמער וועט ער עפעס
ברענגען.

אין שטוב איז דאָן פינצער. די עלעקטרי איז שוין פון לאַנג
אַפגעשטעלט. פון גאַס-לאַמפּ, דורכן פענצער, פאַלט אַ פאַס ליכט אויף
זיין שוים. וויגנדיק, ציהט זיך דער ליכט-פאַס הין און צוריק, ווי
ס'וואָלט אים געבאַרשט די קני . . . עלסי ליגט אן איינגעקורטשעטע.
ביי יעדן וויג-אַרײַן אין ליכט-פאַס, זשמורעט זי מיט די אויגן און
מיאוקעט שטאַרקער: עסן, עסן! . . . נאָר אַט לויפט אָן אן „על“ מיט
אַ הילף, מיט אַ געקלאַפּ, וואָס פאַרטויבט איר שוואַך קרעכצן. ווי אַ
שלאַנג וויקלט זיך דער לויפנדיקער „על“ איבער זיין באַלויכטענער שוים.
איינס, צוויי, דריי, רערלן זיי זיך אים אַדורך, די וואַגאַנען. אַט טוט
דער לעצטער אַ שווינד אַראָפּ און עלסי בלייבט ווידער אַ באַלויכטענע
און איר מיאוקען קלינגט ווידער אין דער שטילער שטוב מיט אַזא גע-
בעט, אַז עס שניידט אים זיין האַרץ.

וואָס קאָן ער מער טאָן, דער אלטער, ווי גלעטן איר ס'קעפל און
רעדן צו איר:

— וואַרט, וואַרט, אַט-קומט דושאַ. ער וועט ברענגען! ער וועט
זיכער ברענגען פאַר דיר אויך! . . .

אין מיטן אַזאַ טרייסטן, דערהערט זי דערווייל, די קאַץ, ווי בלינדע
פינגער טאַפן דאָרטן, אין טונקעלן קאָרידאָר, דאָס שלאָס פון דער טיר.
מיט איין שפּרונג איז זי שוין דאָרטן! מיט קעזישער הכנעה נעמט
זי זיך רייבן אָן דעם יונגס פיס. מיט אַ פאַרריסן קעפל, גייט זי אים פאַר-
אויס און זוכט דורך דער פינצערניש זיינע אויגן:

— מיאו, מיאו!

נאָר דושאַ איז געקומען אַ פאַרביטערטער, מיט ליידיקע הענט, טוט
ער זי אַ שלידער אַוועק מיטן פּוס:
— גיי צום טייוול!

דעם אלטן האָט דאָס אזש אַ שטאַך געמאַן. אַ בייזער, האָט ער זיך אויפגעשטעלט, צוריקגענומען די קאָץ אין שוים און געשטרעמט דעם יונג:

— וואָס ווילסטו פון איר? דאָס אָרעם באַשעפעניש איז הונג-נעריק!

— איך בין אויך הונגעריק! האָט דער יונג פּלוצים און מיט רוגז געמאַן אַ וואָרף אַריין דעם צעשוּיבערטן קאַפּ אין באַלויכטענעם פענצטער. באַלד האָט ער זיך צוריקגעצויגן אין פינצטערן ווינקל, פון וואָנען ס'האָט זיך געהערט אַ שטיל, אויפגערעגט סאַפּן.

דער אַלטער איז געוואָרן ווייכער. ער האָט שוין חרטה געהאַט וואָס ער האָט זיך געבייזערט. נאָכאַלעמען איז דאָך דער יונג אויך הונגעריק! איינגעמענדיק די קאָץ מיט זיינע לאַסקעס, האָט ער אַהין גערעדט אין יענעם ווינקל אַריין:

— דו ביזט גערעכט מיין זון! דו ביזט אורדאי גערעכט! אָבער עס וואָלט נאָך ערגער געווען ווען מיר דאַרפן איצט גיין זוכן אַ גע-לענער. . . אַנדערע זוכן טאַקע! און ווי איינצושטילן דעם יונג, אָט ווי ער שטילט איין די קאָץ, האָט ער אויסגעצויגן די האַנט איבער דער פינצטערער שטוב און אים אָנגעוויזן: — דו זעסט, דאָרט איז דיין בעטל און דאָ איז מיינס! . . .

אַ מינוט איז געווען שטיל. בלויז די שטול האָט, וויגנדיק זיך, געקרעכצט. דזשאָ, אַליין שוין באַהערשט פון רחמנות צו דער הונגע-ריקער קאָץ, האָט פּלוצים פון ווינקל אַרויסגערעדט:

— פאַפּ, ס'איז אַ רחמנות! טרייב זי אַרויס! זאָל זי זיך אַליין זוכן עסן.

— וועמען? עלסין? דזשאָ, ביזט אַ שלעכטער יונג! האָסט נישט קיין האַרץ! וואו וועט דאָס אַרימע נפש גיין? ער איז געוואָרן גוט אין כעס אויפן יונג! — וואָס מיינסטו? אַרויסטרייבן? פאַרוואָס טרייב איך דיך נישט אַרויס? פאַרוואָס טרייבסטו מיך נישט אַרויס? ס'איז איר היים פונקט ווי דייןע! זי אַז דאָ געבוירן געוואָרן און דו ביזט דאָ געבוירן געוואָרן! דו ווייסט דאָס! גיי בעסער שלאָפּן, דו שלעכטער יונג! ביזט מיר און הונגעריק און צו זיך אַליין שוין, ווי ער וואָלט געוואָלט ווייזן דעם יונג אַז ער איז דאָ גאַרנישט שולדיק, האָט ער געברומט: — איך האָב געזאָגט: אַלץ גייט צום טיטול! טעמעני קאָן גאַרנישט טאָן פאַר די באַים, טעמעני גייט אויך צום טיטול! . . .

צומארגנס איז אָנגעשטאַנען אַ קאַלטער טאָג. אַ בייזער ווינט האָט געשניטן דאָס פנים. צווישן די הויכע מויערן און אין די גאַס-ווינקלען, דאָרט, וואו די זון האָט זיך דורכגעריסן און געווארפן אַ פאַס ליכט, איז נאָך געווען וואַרעם. אָבער אין די לאַנגע, שמאַלע גאַסן, איז געווען שאַטנדיק און דער ווינטער איז געקראַכן אין די בייזער אַרײַן.

דעם אַלטן דזשים האָט עס דורכגענומען. קריכנדיק, ביסלעכווייז, האָט ער זיך אַזש אַראָפּגעשלאַעפּט, פֿון דער הונדערטסטער גאַס, צו טיימס סקווער. געגאַנגען איז ער, אייגנטלעך, ווי יעדן טאָג, זוכן עפעס צו פאַר דינען. נאָר דערזענדיק דאָרט אַ לאַנגע ריי מייקס און דזשימס, ווי ער, מיט אויפגעשטעלטע קעלנערלעך, שווייגנדיקע, שפּייענדיקע, וואָס וואַרטן אַז אַ טראַק זאָל דאָ באַלד טאָן אַ פאַר אָן מיט אַ גרויסן אויפשריפט:

„מיסטער וויליאַם ראַנדאָלף הוירסט קאָן נישט ליידן קיין הונגעריקע אין אונזער שטאָט! סאַנדוויטשעס און קאָפּע פּריי פאַר אַלעמען! לייענט דעם „דזשורנאַל“! לייענט דעם „אַמעריקאַן“! . . . איז ער אויך אַהין צוגעגאַנגען.

דאָס ערשטע מאָל, אַז דזשים ווהייט האָט זיך צוגעשטעלט צו אַ ריי. אייגנטלעך האָט ער זיך אַליין נישט צוגעשטעלט. דאָס האָט דער מאַגן זיינער, וואָס האָט זיך איצט געקראַמפּט פֿון הונגער, אים אָנגענומען און אים צוגעשטעלט, ווי מען שטעלט צו נאָך אַ ברעטל צו אַ פאַרקאָן...

פאַר אַ מינוט איז ער געשטאַנען מיט דער נאָז אויף איינעם אָן איינגעטויליעטע פּלייצע. באַלד האָבן די אויגן זיינע גענומען וואַנדערן אין בירדע זייטן טיימס-סקווער, אויף די מיליאָנען לעמפלעך, וואָס צינדן און לעשן זיך אין ריזיקע טעאַטער שילדן, אין מיטן העלן טאָג, כאַטש זיי באַלייכטן גאַרנישט, נאָר שווינדלן בלוז אין די אויגן. . . ער האָט געקוקט אויף די מאַסן מענטשן, וואָס לויפן, פּליען, כוואַליען זיך פֿון אַלע ראַגעס דאָ אַהער, ווי אָן אַ ציל. דאַקעגן ער, מיט זיין שטיין דאָ, האָט שוין נאָר אַ ציל! „ווען אים געלינגט אַזוי צו כאַפּן אַן עקסטערע סאַנד-וויטש, לויפט ער גלייך דערמיט אַהיים צו עלסי. דאָס אַרעם באַשעפעניש הונגערט! . . .

ער האָט געכאַפּט אַ קוק הינטער זיך: „ווי גיך די ריי וואַקסט! מיסטער הוירסט וועט קיינמאָל נישט האָבן אַזויפיל סאַנדוויטשעס פאַר אַלע! קיינמאָל!“

געדולדיק האָט ער זיך צוריקגעשטעלט מיט דער ברוסט צום שכנ'ס פלייצע. יענער, אַ הויכער און ברייטער חברה-מאַן, אין אַ פאַרגעלט רעקל פון אפשר טויזנט יאָר צוריק, האָט אַריבערגערעדט איבער זיין שכנ'ס אַסל:

— געווען קאַלט אין פאַרק, לעצטע נאַכט! ס'ווערט ווינטער!
 אויך הינטער דזשימען האָבן צוויי שכנים עפעס גערעדט. אויף זיי פאַרדריסט אים שוין גאָר: פרעמדע! . . .

דער קליינער מיטן היבשן בויך און שווערע וואַנסעס, מוז זיכער זיין אַ „וואַפּ“, אַן איטאַליענער. דער צווייטער איז אודאי אַ פּאַליאַק! פרעמדע! דוקא קרומען זיי די פּיסקעס צו רעדן ענגליש ווי די „וואוילע יונגען“, די איירישע פון קאַלאָמבוס עוועניו . . .

פול מיט ביטול איז דזשים ווהייט געשטאַנען צו זיי מיט דער פליי-צע. בלויו זייטיק, מיט איין אויער, האָט ער זיך באַמיט צו כאַפּן, וואָס דאָס קורצע איטאַליענערל מאַלט דאָרטן מיטן מויל. ערשט אַז ער האָט דערהערט ווי זיי זאָגן אויך, פונקט ווי ער, אַז אַלץ אין אַמעריקע גייט צום טייוול, האָט ער באַוויליקט זיך אויסצוקערעווען און זיי ווייזן אַ פנים . . .

אַבער דעם איטאַליענערל איז, ווייזט אויס, דזשים ווהייט'ס פנים נישט אָנגעגאַנגען. פונקט ווי פריער האָט ער ווייטער געמאַלן מיטן מויל, געשלאָנגען די ענגלישע ווערטער, ווי ער שלינגט זיינע לאַקשן, די איטאַליענישע מאַקאַראַני:

— נאָ גוד אַמעריקא! נאָ גוד! מ'דאַרף צוריקפאַרן אין דער אַלטער היים! פון גרויס התלהבות האָט דער איטאַליענער אַזש פאַר-רוקט דעם ברוינעם, פאַרפעצטן קאַפעליוש אויפן קאַרס: — אַ, איטעלי!
 אַ סיסילי! געהערט פון סיציליען? מיין היים! מיין קאַנטרי! האָט ער זיך געקלאַפט מיט דער האַנט-פלאַך אין האַרץ אַרײַן. — וואַרעם דאָרט, אין איטעלי! . . .

דער אויסגעדאַרטער פּאַליאַק, מיט די שטרויענע האָר און וואַסערי-קע אויגן, האָט דעם איטאַליענער נישט געלאָזט זיך אַזוי פאַרגיין. דעם פּאַליאַק האָט זיך געדאַכט, ער באַגייט דאָ אַן עווללה קעגן זיין געליב-טער „אויטשיזנע“ . . .

— און ביי אונדז, אין פּוילן, געהערט פון פּוילן?
 — געוויס! האָט אים דער צעוואַרעמטער איטאַליענער איבערגע-ריסן. אודאי געהערט!

— און ביי אונדז, אין פוילן, רעגנט איצט . . . האָט דער פּאָליאָק
געשטאַמלט מיט תמימות ווי אַ קליין יינגל. — נאָר כדי צוריק צו כאַפֿן
דעם שלעכטן איינדרוק פון רעגנס האָט ער צוגעגעבן מיט גרויס ערנסט:
— נאָר מען שלאָפט נישט ביי אונדז אין די פּאַרקן, אָ, נאָ! אין מיין
דאָרף ברענגט מען איצט פּולע זעק „פּאַטייטאַס!“ פּאַרשטייט, איצט
נעמט מען אַראָפּ די קאַרטאַפּל פון פעלד! . . .

דאָס איטאַליענערל האָט זיך שטאַרק צולאַכט:

— כאַכאַ! וואָסער „קאַנטרי!“ „פּאַטייטאַס!“ אין איטאַליען
עסט מען מאַקאַראָני! גוד מאַקאַראָני!

דזשים ווהייט האָט נאָר פאַרגעסן, אז די דאָזיקע לייט זענען פּרעמד
דע! אז זיי צעדרייען אים זיין ענגליש! ער האָט נאָר מיטגעשמייכלט:
„די באַים זענען גערעכט . . . אַמעריקע גייט צום טייוול! די באַים
טראַכטן פון צוריקפּאַרן אין די אַלטע היימען. אפשר וואָלט ער אויך
צוריקגעפּאַרן אין ליווערפּול? מ'זאָגט, אין ענגלאַנד קריגן אַלע
רעליעף!“ געוויס, „גוד אָלד ענגלאַנד“ איז דיר נישט אַמעריקע! . . .
אָט שטימט ער שוין אזוי לאַנג פאַר טעמעני! און איצט קאָן טעמעני
נאָרנישט טאָן פאַר אים. יאָ, טעמעני גייט געוויס צום טייוול! . . .

פאַרנאַכטצו, מיט מיסטער הוירסע'ס אַ פּלייש סאַנדוויטש און אַ
טעפּל קאַפּע אין בויך, איז דזשים ווהייט געקראַכן צוריק אַהיים, אַרויף-
שטאָט. וואָס וועט ער זיך נאָך וואַלגען אין דער קעלט? אין הויז
ביזטו כאַטש געשיצט פון ווינט.

לעבן הויז, שוין אויף דער שוועל, איז אים אַנטקעגנגעקומען פּרעד
וויילסאָן, דער שוואַרצער הויז-אויפּזעער, מיט אַ בלעכן פּעסל מיסט אין
ביידע הענט:

— העלָאָ, מיסטער ווהייט!

— אָ, העלָאָ, אַלטער פּריינט!

— גוט ביזט געקומען, מיסטער ווהייט! דער לענדל־אַרד וויל דיך

שוין זען עטלעכע טעג. ער האָט מיך שוין געפּרעגט אויף דיר עטלעכע
מאָל.

— אָ, יע, ס'נאָ גוד פּרעד! זאָג אים איך בין אין הויז.

— יעס סער, דאָס וואָס איך וועל אים זאָגן!

נאָך איידער ער האָט זיך אַרײַנגעזעצט אין דער וויג־שטול, דזשים

ווהייט, ער האָט נאָך נישט באַוווּןן אפּילו צו נעמען עלסי אין שוים

אריין, האָט שוין ס'נלעקל, אין קאָרדאָר, זיך צעכאַרכלט. ער האָט גע-
עפענט די טיר. דער לענדלאָרד איז אַריינגעקומען.

— העלאָ, מיסטער ווהייט!

— אַ העלאָ, העלאָ!

דאָס האָבן די צוויי מענטשן זיך אַזוי פאַרעווע איבערגעוויטעט,
גייענדיק איבערן לאַנגן קאָרדאָר, דער לענדלאָרד אַפריער און דזשים
ווהייט נאָך אים.

אין פראַנט־שטוב, אין דער ליכט שוין, האָט דער אַלטער באַמערקט
אַז דער לענדלאָרד איז פאַר דער צייט, וואָס ער האָט אים נישט געזען,
נאָך נעלער געוואָרן און פיל, פיל דאַרער! „ער מוז שוין איצט דעם
קרעקער מיט זויער מילך אויך נישט אָרן עסן“ . . .

— ווי גייטס, מיסטער ווהייט?

— אַזוי, אַזוי נישט צום פאַרזינדיקן! . . .

דער לענדלאָרד האָט זיך ברווח אַריינגעזעצט אין דער וויג־שטוב,
אַוועקגעלייגט די צוויי פאַרמעטענע הענט אויף די אָנהאַלטערס. דזשים איז
געשטאַנען ביים רונדן טיש אין צעקנייטשטן קעפּטלע. אפילו ס'קעל-
נערל, פון אָפּגעטראָגענעם, לייכטן מאַנטל, האָט ער נאָכנישט געהאַט באַד
וויזן אַראָפּצומאַכן. אַ שטילער, כמעט אַ גלייכגילטיקער, האָט ער גע-
קוקט אויף דעם קראַנקן, פאַרגעלטן מענטשן, דעם לענדלאָרד זיינעם,
וואָס, זאָל ער נאָר וועלן, קאָן אויך ער, דזשים ווהייט, באַלד זיך וואַל-
גערן אין פאַרק, ווי יענער הויכער שכן זיינער, אינדערפרי, אין דער הונד-
גער־ריי אויף טיימס־סקווער.

דער לענדלאָרד אָבער, קוקנדיק אויף צוריק, אויף דזשים איינגע-
פאַלן, צעקנייטשט פנים, האָט גאָר געטראַכט, אַז אַט־קאָן דער דזשים
דוקא יאָ אַריינעסן אַ געזונטן סטייק, פאַרבייסן מיט אַ „פּאַי“ און קאָפּע
און . . . אַט האַסטו דיר! אַ פנים שוין באַלד ווי זיינס! אַ, ווען ער
קאָן אַזוי אַריינעסן! וואָס וואָלט אים געפעלט? . . .

— ווייט נאָך וואָס איך בין געקומען, מיסטער ווהייט?

— אורדאי ווייס איך! שוין דער זעקסטער מאָנאַט!

— שוין דער זיבעטער, דזשים! אָבער נישט קיין געלט מיין איך.
זאָל נאָט אויסהיטן! ביי וועמען וועל איך נעמען געלט? איך מיינ...
מיסטער ווהייט . . . דו פאַרשטייסט! די מאַנאַטן לויפן . . . וואָס
טויג דיר, מיסטער ווהייט, אַזא דירה? . . . איך האָב געהערט דייע
זין זענען אַוועק. איז דאָך נאָר דו און דזשאַ . . . דו ווייסט דאָך,

טעקסעס מוז איך צאָלן און פאַר וואַסער אויך, דו ווייסט דאָך דזשים ווי . . . איך . . .

דעם לענדלאָרדס שטאַמלען, דאָס נישט אַרויסרעדן גלייך, האָט דעם אַלטן געמאַכט זיך פילן שולדיק. אויף גיך איז ער אים אַריינגעפאַלן אין די רייד:

— יאָ, וואָס אַן אמת, מיסטער פיעלד, האָסט מיך אַלעמאַל „באַ-האַנדלט“ פֿיין, נישט צו פאַרזינדיקן, נישט צו פאַרזינדיקן, מיסטער פיעלד!

— אָט־דאָס טאַקע וויל איך דאָך מיט דיר רעדן. האָט שוין דער לענדלאָרד אַ דרייטערן רוק זיך געטאָן פאַראוים מיט דער שטול: — ווי לאַנג וואוינסטו שוין אין דעם הויז, דזשים? פינף און צוואַנציק? וואָס, מער נאָך? אָט האָסטו דיר! אַז דו וואוינסט דאָ נאָך איידער ס'הויז האָט באלאַנגט צו מיר! נו וועל איך דיך נעמען אין „קאָרט“? ווילסט הערן מיין עצה, דזשים, פאַרקויף ס'ביסל בעכעכעס אין נעם זיך אַ צימער . . .

די פריערדיקע, כלומרשטע גלייכגילטיקייט, דזשימ'ס, איז מיטאייני-מאַל אַוועק. די דירעקטע עצה האָט איבערן אַלטנס פנים פאַרצויגן אַ ווייטיקדיקע, אַ ביטערע גרימאַסע. דאָס האָט דער לענדלאָרד, מיט זיינע מאַטע, האַלב אויסגעלאָשענע אויגן גלייך באַמערקט. כדי אָפצור-שוואַכן זיין צו שאַרפן זאָג, האָט ער אויף גיך צוגעגעבן:

— נישט פאַר מיר מיין איך דאָס, דזשים! איך וויל נישט קיין געלט ביי דיר! ווילסט נישט פאַרקויפן דייע דיינע זאַכן? מיטן גרעסטן פאַרגעניגן! קאָנסט עס אַראָפּשטעלן אין קעלער. איך וועל דיר גאָר-נישט רעכענען! . . . אַז אַ מענטש וואוינט אָפּ אין אַ הויז איבער פינף און צוואַנציק יאָר, וועל איך אים רעכענען פאַר האַלטן אַביסל זאַכן אין קעלער? נאָ סער! . . .

דער אַלטער האָט דאָס אַלץ אויסגעהערט. זיינע פייכטע אויגן האָבן זיך געגליטשט איבער דעם געל־פאַרמעטענעם לענדלאָרד, נאָר געזען האָט ער סאַרװי גאָרנישט! עפעס איז אין אים אָנגעגאַנגען אַ ווירבל, וואָס איז געווען איבער זיינע אַלטע כוחות. ער האָט געפילט אַז די פיס ברעכן זיך אונטער אים. ער דאַרף זיך צוועצן נאָר ער האָט נישט וואו . . . ער שלעפט זיך איבער די גאַסן, אונטער שניידיקע ווינטן. ס'פנים פרייט! די גלידער זענען שטייף . . . מיט אַלע כוחות דערשלעפט ער זיך צום סאָבוויי. ער וויל אַריין . . . נאָר דאָרטן שטייט אַ מענטש מיט אַ גלאַנץ

ציק קנעפל אויפן היטל. ביידע הענט האַלט ער צענומען, ווי יעזום אויפן קרויץ און שרייט: „אָוועק! דאָ איז נישט קיין האַטעל! דאָס איז פריי וואָס אייגנטום!“ . . .

— וועל, מיסטער ווהייט, האָט דער לענדלאַרד, אויפשטעלנדיק זיך, אים אַ מינטער געטאָן. — וואָס דענקסטו וועגן מיין פלאַן? . . . דזשים ווהייט האָט געעפנט די אויגן, ווי יענער וואָלט אים פלוצים פון אַ דרימל אַרויסגעריסן. ערשט איצט האָט ער אויף קלאָר דערזען דעם לענדלאַרד. ערשט איצט האָט ער אויף אַן אמת דערפילט, אַז אַלץ גייט טאַקע צום טייוול! ער האָט געוואָלט עפעס זאָגן, דזשים, עפעס פון דעם, וואָס איז אין אים אָנגעגאַנגען. נאָר אַרויסגעקומען איז נאָר: — יעס! דו ביזט גערעכט! מ'קאָן נישט וואוינען אַן רענט! . . .

4

אַז דזשים ווהייט האָט פאַרמאַכט הינטער זיך די טיר פון דעם הויז, וואו ער האָט אָפגעוואוינט איבער פינף און צוואַנציק יאָר, האָט ער גע- נומען עלסין, די געליגעפלעקטע קאַץ, אויף דער האַנט, געגלעט איר ס'קעפל, געקוקט איר אין די אויגן און גערעדט צו איר אַזוי: — עלסי, נישטאָ מער קיין היים! האַלט זיך אַרום דעם הויז. אַז

איך וועל געפינען אַ ווינקל, קום איך נאָך דיר. נאָר עלסי האָט אים גאַרנישט געהערט. זי האָט געמייאקעט, גע- לעקט זיך ס'פנימל און ענדלעך געטאָן אַ שפּרונג אַריין אין פרישן פעסל מיסט, וואָס דער שוואַרצער הויז-אויפזעער האָט נאָרוואָס אַוועקגעשטעלט. מיט ליידיקע הענט איז דער אַלטער געבליבן שטיין. ליידיקע הענט און . . . פולע קעשענעס. פון אַ גאַנצער שטוב האָט ער איצט אַ העמד אין איין קעשענע און אַ האַנטוך אין דער צווייטער . . . אפילו עלסי וואַרפט אים אָוועק! זי האָט פעסער מיסט . . . אָבער ער? . . . — קום, פאַפ, האָט אים דזשאָ אַ ריר געטאָן ביים אַרבל. איך האָב אַ „צימער“!

איין נאַכט בלויז האָט דער אַלטער איבערגענעכטיקט מיט דזשאָ אין זיין מעבלירט-צימער. דער יונג, אין מיטן טומל פון אַראָפּטראָגן דאָס גלעזערנע שענקל און וויגישטול אין קעלער אַריין, איז אָוועק און זיך גע- דונגען אַ קליין צימערל מיט אַ פענצטער אויף אַ גרויער, בלינדער וואַנט אַרויף. דאָ, אין דעם צימערל, זעט זיך נישט קיין הימל. דאָ קומט נישט

צו קיין ליכט. דערפאר, ס'בראָזגעריי פון דורכלויפנדיקן „על“ קרינט זיך אַרײַן אין דעם קעסטל, צווישן די הויכע ווענט, קאָן עס שוין מער נישט אַרויס. ווי אַ געפאַנגענער פויגל בלייבט עס שוין דאָ הענגען און עס קלאַפט מיט אומגעזעענע פליגל אין די לויזע שויבן אַרײַן מיט אזא אומעט, אז מען מוז אַנטלויפן פון דעם האַלב־פּינצטערן שטיבל אַרויס... נאָכן דינגען דאָס דאָזיקע צימער האָט דער יונג געזאָגט:

— פאַפּ, כ'האָב באַצאָלט פאַר אַ וואָך. קאָנסט דערווייל זיין מיט מיר.

איז ער דאָ געשלאָפן איין נאַכט, דער אַלמער. וצומאָרגנס, אַראָפּ־ גייענדיק די ווייך־געבעטע שטיגן, כאַטש ער האָט זיך געשלייכט ווי אַ גנב, האָט אים דאָך דער „סופער“, אַ הויכער, געזונטער דייטש, מיט אַ רויט פנים און נאָך רויטערע וואַנסעס, געטאָן אים אַ פאַס אָן, ביי דער גלעזערנער אַרויסגאַנג־טיר:

— סעי, ווער ביזטו?

אַ דערשראָקענער, אַן איינגעטוליעטער האָט דער אַלמער גע־ שטאַמלט:

— איך . . . מיין זון . . . מיין יונג דזשאָ, דזשאָ ווהייט . . .
— פון נומער פינה? ער האָט אַ צימער פאַר זיך אַליין! דו זאָלסט זיך מער דאָ נישט ווייזן!

אַ צאַפֿלנדיקער איז דזשים ווהייט קוים אַרויס פון אונטער יע־ נעמס שטעכיקע וואַנסעס און נאָך שטעכיקערע אויגן.

— נאָ מאָר, האָט ער צו זיך אַליין געזאָגט. מער גייט ער דאָ נישט אַרײַן!

אַן אַרויסגעוואָרפענער איז דזשים ווהייט געבליבן שטיין אויפן טראָטואַר. עס איז אַליץ נאָך דיזעלבע „וועסט־טאָיד“, וואו ער האָט אָפּ־ געלעבט די גאַנצע קנאַפע דרייסיק יאָר, וואָס ער אין אין ניו־יאָרק. אונטער די רעדער פון קאַלאַמבוס עוועניו „על“ איז אַליץ פאַרבייגע־ לאָפן . . . און איצט? ס'ערשטע מאָל אין זיין לעבן, האָט עמיץ גע־ טאָן אַ צענעם די פיר ווענט, וואָס אַרום אים, און געלאָזט אים שטיין אויפן טראָטואַר, אונטערן שאַרפן ווינט, איינעם אַליין! אפילו דער יונג, דזשאָ, וועט נישט וויסן וואו צו געפינען אים, דעם אַלטן פאַפּ . . . דזשים ווהייט האָט געקערעוועט דעם בליק אין בידע זייטן. צוויי בלאַק צו „איסט“ ליגט דער סענטראַל־פאַרק. דאָרט זענען דאָ באַרגיקע סקאַלעס, נאַקעטע און גראָזיקע טאָלן, וואו אַזעלכע דזשימס טוליען

זייערע געפרוירענע לייבער, אין די ווינטיקע נעכט, צו א הארטן שטיין. פיר בלאַק אַראָפּ, צו וועסט, פליסט דער האָדסאָן. דאָרטן, באַרג־אַראָפּ דעם „דריוו“, צופוסנס די הויכע, וואויל געכאַליעטע הייער, ציט זיך דאָס לאַנגע, משופע'דיקע פאַרקל, וואו ער איז אַ גאַנצן זומער אַרומגע־ קראַכן מיט אַ פאַרשאַהצטן זאַס איבער אַ רייה, מיט אַ שטעכער אין האַנט און געקליבן די בלעטער און פאַפירן, וואָס דער ווינט טראָגט אָן. אַט־דאָס פאַרקל איז אים, דזשים ווהייטן, אַזוי גוט באַקאַנט! כאַטש סענטראַל־פאַרק איז אים אונטער דער האַנט, גייט ער נישט אַהין! דאָרט לויפן גלאַנציקע מאַשינען. אַמאָל, געדענקט ער, זענען ציכטיקע פערד דאָרט געלאָפן געשפאַנט אין לייכטינקע פיעטאַנען נאָך היינט יאָגן זיך דאָרטן שלאַנקע פערד, מיט אויסגעפאַסטע רייטער, אין אַ זאָרגלאָזן גאַלאָפּ . . . דאָ אַבער, באַרג־אַראָפּ און באַרג־אָרויף דעם האָר־ סאָן, פילט ער זיך אינדערהיים. דאָ לאַכן מאַטראָזן הויך אויפן קול און ווינקן פריי צו די ווייס־באלאַטלע דינסט־מיידלעך, וואָס מאַכן זיך אַנטלויפן צו די קינדערשע וועגעלעך . . . דאָ קאָן ער יעדן וועכטער פון די בידלעך אויף דער ניו־יאָרק סענטראַל פראַכטיגניע: פון צוויי און זיבעציג ביז אַרויף, אַרויף אַזש וואו דער האַרלעם ריווער פאַלט אַריין אין האָדסאָן!

אַ דערשלאָגענער, אַן איינגעבויגענער איז ער פאַמעלעך אַראָפּגע־ קראַכן אַהין, אין זיין פרייער היים אַריין. אַן איינזאַמער האָט ער זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ פאַרלאָזענער באַנק.

ס'איז שוין באַלד געווען האַלבער טאָג. די זון האָט זיך שוין גע־ האַט אַריבערגעכאַפט די הויכע מויערן פון בראָדוויי, וועסט־ענד און דעם „דריוו“. אַ פולע, אַ בלענדענדע, איז זי געשוואומען אינדערהויך און זיך געשפיגלט אין ברייטן האָדסאָן.

כאַטש די זון האָט געבלענדט, האָט דאָך אַ שאַרפער ווינט, פון די ניו־דזשוירזער פאַליסאָדן, זיך געריסן אַהער, אויף זיינע פלייצעס אַרויף. דזשים האָט זיך געטוליעט אין די אויפגעשטעלטע קעלנערלעך פון ביידע רעקלעך און דינעם, אויסגעריבענעם מאַנטל.

פונקט ווי דער ווינט די פלייצע, אַזוי האָט דער הונגער געריסן אינ־ ווייניק, אין בויך. ער האָט געכאַפט אַ קוק צו דער זון און געטראַכט, אַז די סאַנדוויטשעס, וואָס מיסטער הוירסט טיילט אויף טיימס־סקווער, מוזן שוין זיין אויפגעגעסן ביז איינעם! ווען אפילו נאָך נישט, איז ער אויך צו ווייט פון דאָרט. גאַנצע זעכציק בלאַק!

זיצנדיק איז אים קאלט געוואָרן אין די פיס. ער האָט גענומען קלאַפן אַ שוך אָן אַ שוך. אַ וועוויקאַלע, ווייזט אויס פון הינטער זיין באַנק, האָט זיך דערשראָקן און איז אָפגעשפרונגען. אַביסעלע אַוועק פון אים איז עס געבליבן זיצן אויף די הינטערשטע לאַפּעלעך, אין די פּעדערשטע האָט עס געהאַלטן, ווייזט אויס אַ ניסעלע, געקוקט דערויף, דערנאָך אויף אים, ביז ענדלעך, ס'האָט אַוועקגעהאַצקעט צו אַ פאַר-באַרגן היילכל, וואו קיין מענטשלעך אויג קאָן נישט צוקומען. „דזשים, וועסט זיך אויך מוזן געפינען עפעס אַ הייל וואו אַרויסצולייגן ס'העמד מיטן האַנטוך פון די קעשענעם אַרויס—אַ מענטש איז אזוי לאַנג מענטש, ווי לאַנג ער האָט אַ ווינקל וואו אַ העמד איבערצוטוען! אָבער ער? ... דער יונג, דזשאָ, וועט אים אַרומזוכן און אפילו נישט וויסן וואו אים צו געפינען“ . . .

דער הונגער האָט אים אַרויסגעטריבן פון פאַרק. לעבן אַ מאַרקעט איז ער געבליבן שטיין, געקוקט אויף די בערג אָראַנדזשעס, אויף די רוי-טע עפּל, גרינע און שוואַרצע וויינטרויבן, אויף די גרינסן און פליישן, וואָס ליגן הינטער גלאָז, אין לאַנגע, ווייסע בופעטן. ס'איז אים איינגע-פאלן אַריינצוגיין, ווי דזשאָ, בעטן מ'זאָל אים געבן אָפּצוטראָגן די פולע קערב, וואָס די מאַראַמען קויפן איין. הענגען אָבער אַרום אזויפיל יונגע יינגלעך! נישט נאָר ער איז איבעריק, אויך זיי זענען איבעריק! אַלע זענען איבעריק! . . .

ער איז אַוועק, דזשים ווהייט. אָן אַ ציל איז ער געקראָכן. כאַטש דער מאַגן האָט שוין גאָר געוואוסט וואוהין ער שלעפט אים. אויף טיימס־סקווער, אין אַוונט, טיילט מיסטער הירסט ווידער סאַנדוויטשעס... פאַרטאַכט שוין איז ער אָנגעקומען צו טיימס־סקווער. אַט-איצט האָבן די מיליאָנען לעמפלעך געהאַט אַ זין! דעם גאַנצן, נאַכטיקן הימל האָבן זיי פאַרשטעלט. נאָך פונדערווייטנס, פון די עטלעכע און פופציר קער גאַסן, האָבן אים שוין, סאַמע אויבן, ביים הימל כמעט, אַנטקעגן געלויכטן די ווייסע, עלעקטרישע אותיות: „ ט י מ ס “ . . . דאָ, אויף בראַדוויי, אין דעם ליכטיקן ים, איבערן גאַנצן סקווער, האָט געכוואליעט מיט מענטשן פון אַלע זייטן. פּאַוואַליע און געדיכט, ווי געדיכטע פליסיקייטן פון מעכטיקע פעסער אַרויס, האָבן די מענטשן געפלייצט פון די זייטיקע גאַסן אַהער, אַהער אין דעם ליכטיקן ים אַריין, דער ים פון בראַדוויי! . . . אַרום און אַרום, איבער אַלע טראַטוואַרן, האָבן הונדערטער שילדן געלויכטן און געוואונקען: „אַהער! אַהער!“

און אינדערמיט, גרעסער און שרייענדיקער, קונציקער און שווינדלדיקער
האָט גערופן איין שילד: „בורלעסק! הונדערט נאַקעטע מיידלעך!!
אינדערהיך, אויף ווענט, צו פיר, זעקס און אַכט שטאַק, פאַרדע-
קנדיק אַלע פענצטער, האָבן געבלינצלט שילדן אָנזאָגנדיק דער וועלט,
אַז נאָר אין די אונטערהויזן פילט מען זיך יונג. — אַז אין די זאַקן
בענדלעך קאָן מען פלינג לויפן און אַז מען עסט דאָס ברויט האַלט מען
אַן די יונג-מיידלשע צערע אופן פנים . . .

אויף אינער אַזא שילד האָבן צוויי קליינע פאַיאַצעלעך, אין דריי-
עקיגע מיצן אויף די קאָמישע קעפּ, זיך געבויגן, געבראַכן אין אַלע זייטן,
די האַנט צו פּוס און דעם פּוס צום קאַפּ און דערביי געוואונקען מיט
גרינ-עלעקטרישע אויגלעך: — „ווריגליס קיי־גוטע! . . .

אַנטקעגן איבער, אויף דער גרויס און ברייט פון אַ גאַנצער וואַנט,
האָט געלויבטן די שילד פון „די צוויי שמייכלענדיקע אַלטע“ . . . מיט
זאַטע, אויסגערוטע, רייטע פּנימער, שמייכלען זיי איינער צום אנדערן
און קוקן אויף די צוויי טעפלעך אין זייערע הענט, פון וואַנען עס ציט
זיך אַזא קונציק, עלעקטריש פאַרעלע. אינדערהיך, איבער זייערע קעפּ,
איז איבערגעדרייט אַ טעפל, פון וועלכן ס'האָט אַרויסגעטריפט דער
לעצטער טראָפּן, אַ טראָפּן, גרויס ווי אַ . . . פּאַליצייסקער שטעקן, וואָס
האָט אָנגעצויגט אויפן אונטערשריפט: „מאַקסוועלס הויז קאַפּע! גוט
ביו לעצטן טראָפּן!!!

און אינדערמיט, צווישן דעם ברייטן בראָדוויי פון איין זייט און
זיבעטע עוועניו פון דער אנדערער זייט, אונטערן טרובעריי פון קריכנ-
דיקע טעקסים און אויטאָמאָבילן, אונטערן קלונגעריי פון פאַרהאַלטענע
טראַמוויען, אונטערן פיפּעריי פון פּאַליסלייט, אין מיטן געדענג פון
די כוואַליעס, וואָס רייסן זיך גריקע אין די הונדערטער בלענדנדיקע
טעאַטערס, הונגערדיק נאָך פאַרווילונג, אינדערמיט פון דעם אַלעם, אויף
אַ קליין אינזעלע, דאָרט, וואו עס פירן די טרעפּ אונטער דער ערד, אין
עפנטלעכן אַפּטערעם, אַט-אויף דעם קליינעם אינזעלע, אין מיטן שטורמיקן
בראָדוויי, האָט זיך געוויקלט די ריי מענטשן, וואָס האָט געדולדיק גע-
וואַרט אויף מיסטער הירסמ'ס וואַגן, וועלכער וועט דאָ באַלד טאָן אַ
פּאַר אָן און זיי צום צווייטן מאָל היינט דערמאָנען: „לייענט דעם
דזשורנאַל! לייענט דעם אַמעריקאַן!!!

מיט גרויס מי און אָנשטרענגונג האָט זיך דושים ווהייט קוים דורכ-
געקרוגן דאָס געדענג און זיך צוגעשמעלט צו דער ריי ווי מען שמעלט צו

נאך א ברעטל צו א פארקאן . . . ער האָט געקוקט אויף די צוויי אלטע לייט איבער די טעפלעך קאָפּע און געטראַכט, אז ער האָט נאָך היינט קיין טעפל קאָפּע אין זיין מויל נישט געהאַט.

די שכנים זיינע, פאַר אים און הינטער אים, האָבן זיך געטוילעט, טייל האָבן אונטערגעהאַצקעט אויף די פאַרשטאַרטע פּיס און זיך איבער־געוואָרפן, אז מיסטער הוירסט וועט איצט זיכער טיילן „העם־סאַנדווייטשעס“ . . .

— געוויס, רופט זיך אָן איינער, האָצקענדיק פון קעלט, געוויס, מיסטער הוירסט איז אַ ברייטהאַרציקער מענטש! . . . ער איז אַ דזשענר־טעלמאַן! „אויף וואָס אַן אנדערער האָט געטאָן אַ שפּרונג אונטער, ווי ער וואָלט אים געוואָלט דורס זיין :

— אַ, יע?? ? העם־סאַנדוויטשעס ווילסטו? מאָרגן וועסטו שוין איננאַנצן נישט טאָרן דאָ שטיין!

— וואָס דען האָסטו געמיינט, רופט זיך אָן איינער, איבער דושימס אַקסל אַריבער, האָסט געמיינט די „דזשענטללייט“, וואָס לויפן אין די טעאַטערס אַריין זיך „וויילן“, זיי וועלן לאָזן אונדז זען ווי זיי איז גוט? . . .

— געוויס, האָט דאָס האָצקעדיקע מענטשל מיטאיינמאַל פאַרגעסן זיין פּרעערדיק לויבן מיסטער הוירסט, — געוויס, די גרויסע פּלאַנקעשיסער אין די האַרטע קאַפּעליושן, זיי ווילן נישט מיר אַרעמע טיוואָאָלים זאָלן זען ווי זיי לויפן אין קאַבאַריים . . .

אַן אנדערש מאַל וואָלט זיכער דושים ווהייט, ביי אזא געשפּרעך, געטראַכט: פּרעמדע, האַלטן זיך אין איין בריקן! . . . איצט אָבער טראַכט ער: „די באַים זענען גערעכט! זיי זענען גערעכט די באַים...“

5

מאָדנע! פּריער, שטייענדיק אין דער ריי נאָך מיסטער הוירסט'ס סאַנדוויטש, האָט ער זיך גאַרנישט אָנגעקערט מיט די איבעריקע שטייער־איצט, נאָך דעם ווי זיי האָבן קוים אַריינגעשלונגען דעם ביס, און די פּאַליציי האָט זיי בינטלעכווייז אַרויסגעשטופּט פון סקווער אין די זייט־קע גאַסן אַריין, איצט גייט ער מיט אזאַ בינטל, גלייך ער וואָלט געווען מיט זיי אַ גאַנצער מחותן . . . און נאָך מאָדנער איז פאַר אים, וואָס ער ווייסט נאָך אַפילו איצט נישט ווער עס איז דער נאַנטסטער חברה־

מאן לעבן אים, אַטדער, ביי וועמען דער לינקער אַרבֿל הענגט נאָך, און אַרויסגעטרענטער כמעט ביזן לעצטן שטאָך און די שיד זענען ביי אים אַזוי ברייט און צעפּאַרן און ער גייט אַזוי שטיל, אַז ער מוז זיכער האָבן פּאַרלויבן די זיילן . . .

— הינטישע זין! זאָגט ער, דער אַרויסגעטרענטער אַרבֿלניק, אים דזשימען, כמעט אין פנים אַרײן. — נאָר זיי טרייבן! אין סאָבוויי איז בערנעכטיקן לאָזן זיי נישט אַרײן! נאָך נישט גענוג קאַלט פאַר זיי!...

— געדאַרפט זיי אַרויסטרייבן זיך וואַלגערן היינט אין די פּאַרקן!... דושים האָט זיך אומגעקומט. פון ביידע זייטן האָבן דאָס די מיט-נייער זיינע געהאַנגעלט מיט ווערטער, ווי קייקלעך גיפט . . . דאָס מענטשל, וואָס האָט פריער געלויבט מיסטער הויורסט, ווי אַ דזשענטעל-מאַן, האָט דאָס איצט געשטאַכן מיטן ווייז-פינגער אַ גרופע הערן און דאַמען, וואָס האָבן פאַר זיי פאַרבייגעאיילט אין טעאַטער אַרײן, אַדער צו אַ באַל, אויסגעפּוצטע, אין צילינדער-היט און לאַנגע באַלאָווע קליידער, מיט רויט און גרין סאַמעטענע פּאַלערינען אויף די דינע אַקסעלען.

ער האָט זיך אַזש דערשראַקן, דושים! אים האָט זיך געדאַכט, אַז די פאַרבייאַילנדיקע הערן און דאַמען האָבן געהערט וואָס דאָס מיט-נייערל לעבן אים האָט געזאָגט! . . . אַז זיי האָבן געזען זיין ווייז-פינגער, אין דעם איז ער געווען זיכער!

פּלוצים האָט אים אין מוח אַ בלייז געטאַן: „פון וואַנען האָט ער זיך דערנומען אין דעם בינטל אַרײן? וואָס טוט ער צווישן זיי?“ מיט איינמאַל איז קלאָר געוואָרן פאַר דושים ווהייט ווער זיינע מיטנייער זע-נען! דאָס זענען דאָך „באַמס“! באַמס פון דער באַורי! . . . און דושים ווהייט איז אייך נישט קיין באַם! „נאָ סער“!

אַן אַ וואָרט צו זיינע מיטנייער האָט ער זיך פּלוצים געטאַן אַ קע-רעווע אויס און גענומען שפּאַנען צוריק צו זיין וועסט-סאַיד. „אַ, די חברה האָט אים געוואָלט פאַרשלעפּן ערגעץ אויף דער באַורי. אַ, נאָ! ער באַלאַנגט נישט אַהין!! נישט דושים ווהייט! עס האָט אים שטאַרק פאַרדראָסן וואָס ער האָט זיך אַזוי געלאָזט פאַרשלעפּן אַזש צו דער אַכט און דרייסיקסטער סטריט, „איסט“! וואו קומט ער „איסט“? . . . ער איז אַ וועסט-סאַידער!

פּול מיט רוגזע האָט ער איצט אויסגעמיטן טיימס-סקווער. טיימס סקווער איז ביי אים אויך געוואָרן „איסט“! . . . און ער האָט פיינט

איסט! אלע זיינע יאָרן האָט ער אָפגעלעבט וועסט וועט ער איצט איסט נישט גיין! נאָ סער! . . .

מיט זענטער עוועניו, די אמת'ע וועסט־סאָיד זיינע, האָט ער איצט געשפּאַנט „אהיים“. אזוי לאַנג ווי ער איז נאָך געווען אין די נידריקע גאַסן, האָט ער געשפּאַנט גיך, נישט געזען גאָרנישט, ווי איינער, וואָס איילט טאַקע אַהיים. נאָר אזוי גיך ווי ער האָט דערגרייכט די אַכציקער גאַסן, האָט ער זיך געכאַפּט: „וואו, צום טיוול, איילט ער דאָס אזוי? ... פאַמעלעכער, ווי איינער, וואָס האָט פּלוצים פּאַרלוירן דאָס ציל, האָט ער זיך איצט גענומען שאַרפּער „וועסט“, צום „דריוו“. דאָרטן האָט ער זיך צוגעזעצט אויף אַ באַנק. ער האָט געאַטעמט שווער פון אימפּעטריקן לויפן פון דער חברה „באָמס“. אויף דער צווייטער באַנק איז געזעסן עפעס אַ הער מיט אַ קליין הינטעלע אויף אַ לעדערן רימענטל. באַלד האָט זיך יענער אויפגעשטעלט, ס'הינטעלע פאַראוים און ער נאָך, זענען זיי ביידע אוועק. ליידיק! די ביימער, וואָס זומער פאַרמירן זיי דאָ אַן אַליע, זענען שוין געווען האַלב נאַקעט. ס'ליכט פון די לאַמטערן האָט געשניטן שאַרף איבער די לערע בענק. די איינצלע דורך־שפּאַ־צירער, וואַרעם אָנגעטאָן, האָבן גענומען קוקן אויף אים אזוי זייטיק . . . און אַנטקעגן, אין די הויכע הייזער, איז ליכטיק אין אַלע פענצער! און וואַרעם, איז ער זיכער, איז אויך דאָרט! „מ'גיט שוין זיכער סמים" ... אין די גלאַנציקע מאַשינען, וואָס שוועבן אזוי ליכט פאַר זיינע אויגן, מוז אויך זיין וואַרעם. און די דורכגייער, וואָס קוקן ווי ער קורטשעט זיך אין די אויפגעשטעלטע קעלנער, זיי איז אויך וואַרעם! פאַרדאַמט זאָל עס ווערן! . . . זיי זענען גערעכט געווען די „באָמס"! מ'וואַלט זיי אַלע, די פון די רייכע הייזער. געדאַרפט אַרויסטרייבן זיך וואַלגערן אין די פאַרקן! . . .

ער האָט אַ ווייטן, רוגז'דיקן שפיי געטאָן און גענומען באַקוקן די באַנק. יאָ זי איז אַ ברייטע און אַ לאַנגע, די באַנק, אַלרייט! ער וואַלט זיך דאָ גערן אויסגעצויגן. אונטן, אין פאַרק, וועט ער אַזאַ באַנק נישט געפינען. איז אָבער דאָ אזוי פאַרדאַמט ליכטיק! כאָטש נעם און צי זיך אויס פאַר אַלעמען אין די אויגן.

זיצנדיק אין אים געוואָרן קאַלט. די גלידער האָבן זיך אים גע־קורטשעט, געצויגן מיט דער גאַנצער, שווערער מידיסייט, זיך צו טאָן אַ דריי איין ווי אַ הונט, אַט־כאָטש־דאָ, אויף דער באַנק. „ס'וועט גאָר־נישט העלפן, דזשים, מוזט זיך גיין זוכן אַ ווינקל!"

פויל, אן חשק, איז ער געקראכן באהגדראַפּ, אין פאַרקל אַרײַן.
ס'איז דאָרטן איצט געווען אזוי סומנע! קיין לעבעדיקן מענטשן האָט
מען נישט געזען. איינזאַמע, פאַרלאָזענע האָבן זיך געצויגן ווי שמאַלע
וועגעלעך ערנעץ אין אַ פּוסטער נאַכט אַרײַן. די לאַמפּן זענען אויך
געשטאַנען איינזאַם און שוואַך באַלויכטן קלײנע, פּוסטע שטיקלעך לאַנג-
קעס. די בײַמער, צעוואַרפענע אין דער פינצטער, האָבן געשטאַכן מיט
זייערע האַלכ-נאַקעטע צווייגן דעם נאַכטיקן הימל.

— „דושי“, האָט ער געזאָגט צו זיך אַליין, „ערנער ווי אַ הונט!“
ווען ער קאָן, וואָלט ער איצט אַנטלאָפּן אין דער וועלט אַרײַן! נאָר וואו
קאָן אַן אַרויסגעוואַרפענער מענטש לויפּן? ווייטער ווי צווישן די
בײַמער, אין די קוסטן, קאָן ער דאָך נישט לויפּן? . . .

טאַקע דאָרטן, צווישן די נאַקעטע, שטענדיקע קוסטן, האָט ער איצט
געטאַפּט מיט די הענט, געשנאַפּט מיט דער נאָז, פּונקט ווי אַ חיה, וואָס
זוכט זיך צו באַהאַלטן פּון אַ שטורעם. ער קאָן אָבער דאָס פאַרקל!
דאָ זענען קיין היילן נישטאָ! דאָ איז כאַטש צי זיך אויס אין דער
אַפּענער לאַנגע, וואו עס פּיפּט אזוי אומ'רחמנות'דיק דער ווינט, גלייך
פּון ברייטן, טונקלן טײַד.

אויף אַ פאַרשלעפּטער באַנק האָט ער זיך ענדלעך צוגעזעצט. דאָ
איז שוין יאָ געווען טונקל. קיין מענטשלעך אויג זעט אים שוין נישט.
דאָ וואָלט ער זיך שוין יאָ געקענט אויסציען, איז דאָס אָבער אַ צעפּער-
טעלטע באַנק. . . מיט פינף אייזערנע הענט-אַנלען איז די באַנק צע-
טיילט אויף גלייכע פּיר פּלעצער. דאָס צעפּערטלעך אַ באַנק אויף פּיר באַ-
זונדערע פּלעצער, פּלעגט אַלעמאָל דוקא געפּעלן דושים ווהייטן. דאָס
איז געווען אַ גוטע אידײע. . . דו זיצסט זיך אויף דיין פּלאַץ און דער
צווייטער איז פּון דיר אָפּגעטיילט. ער קאָן זיך נישט טאָן אַ רוק אַרויף
אויף דיר. . . איצט אָבער געפּעלט אים נישט די באַנק. עס געפּעלט
אים שוין נאָרנישט די אידײע. . . וואָסער באַנק איז דאָס, אַז דו קאָנסט
אפּילו זיך נישט אויסציען און אויסגלייכן אויף איר די מידע ביינער? . . .
ס'ערשטע מאָל אין זיין לעבן האָט דושים ווהייט, ערשט איצט, דער-
פּילט אַז עפעס טויגן נישט די זאַכן, וואָס ער האָט שטענדיק געמיינט אַז
זיי טויגן יאָ. . . געוויס, אַז האָסט אַ וואַרימע שטוב מיט אַ בעט, איז
אַ צעפּערטלעך באַנק זער גוט! אָבער איצט? . . .

וידער האָט ער זיך אויפגעשטעלט און גענומען קריכן איבערן
פינצטערן פאַרקל און נישטערן מיט דער נאָז נאָך עפעס אַ ווינקל. ערשט

האַרט לעבן דער הויכער, שטיינערנער וואַנט, וואָס טיילט אָפּ דעם טאָד־ליקן פאַרק פון הויכן „דריוו“ איז ער געבליבן שטיין. עפעס אויף דער ערד האָט זיך אַ ריר געטאָן. ער איז צו נענטער. דאָס פעקל דאָרטן, ווי אַ טשערעפּאַכע, האָט אַרויסגעשטעקט דעם קאָפּ פון אונטער דעם צודעק:

— ווער איז דאָרט?

— שלאָף, שטער זיך נישט. האָט דער אַלטער זיך גענומען דער־נענטערן.

יענער דאָרטן, אויפן שטיין, האָט צוריק איינגעצויגן ס'קעפל, ווי מער וואָלט אים שוין גאָרנישט אָנגעגאַנגען! דער אַלטער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף די קני, דערנאָך האָט ער אַזוי נישט דרייסט, אַזוי הכנעה'דיק זיך צוגעלייגט. נאָר אז יענער האָט פון אונטערן רעקל אַרויס־גערערט: „אַלרייט, רוק זיך צו, וועט זיין וואַרימער!“ האָט ער דער־נענטערט דעם געפרוירענעם גוף צו יענעם לייב. ער האָט אפילו גע־וואָלט צורוקן זיין פנים צו יענעם אַטעם. יענער איז אָבער געלעגן אַזוי צונויפגעוויקלט אז ער האָט זיך געוואונדערט ווי ער קאָן גאָר בכלל אַטעמען . . .

מיט שטאַרע אויגן איז איצט דושים געלעגן און געקוקט אויפן פעקל לעבן זיך, אויף זיך אליין. „נעמט אַ מענטש און לייגט זיך צו צו איינעם און ווייסט אפילו נישט ווער יענער איז . . .“

דערווייל איז געוואָרן שפעט. די מאַשינען אויפן „דריוו“ זענען אַפנים שיטערער געוואָרן. איצט, אז אַ מאַשין טוט זיך פּלוצים אַ שטעל אָפּ, טוען די רעדער אויפן אַספּאַלט אזא סווישטש, אז עס גייט אַזש דעם אַלטן אַדורך אַ שטראָם איבערן געפרוירענעם לייב. אויך דער הימל האָט געוויזן אז עס איז שפעט. דער הימל איז איצט געווען פיל בלויער, לוי־טערער און די שטערן האָבן געבליצט פיל שאַרפּער און קעלטער. נאָר דער ווינט, וואָס בלאָזט פון טיך, וויל אַלץ נישט נאָכלאָזן! ווען ער האָט אַ דעקע אַרומצוויקלין די פיס . . . די פלייצע האָט ער שוין באַד־זאָרגט לעבן־נעמעם לייב, נאָר די פיס! עפעס ווערן זיי אים אַזוי געגליי־ווערט, פאַרשטאַרט, ווען ער האָט נאָר אַ דעקע! . . .

פלוצים האָט זיך דאָס פעקל געטאָן אַ זעץ אויף. דושימס אַנד־געוואַרעמטע פלייצע איז נעבעך מיטאיינמאַל געבליבן אָפּגעדעקט! דער ווינט האָט אים געטאָן אַ שמיר, ווי עמעץ וואָלט אים פּלוצים אַ וויש געטאָן אַ נאַס טוך איבער דער נאַקעטער הויט.

— הער נאָר, דו, האָט יענער אים אַ שטורכע געטאָן, איך האָב אַ פּלאַן! האָסט אַ „דיים“? דאָ וועט מען פאַרפרוירן ווערן! פאַר אַ „דיים“ קאָן מען ביידע נעמען די סאָבוויי זיך אויסציען אויף דער באַנק און פאַרן קיין ברוקלין. דערנאָך צוריק אין די בראַנקס. אזוי אַ גאַנצע נאַכט! פאַרשטייט, פאַר אַ ניקל יעדער, קאָן מען איבערשלאָפן די נאַכט. דאָ וועט מען פאַרפרוירן ווערן! . . .

דער אַלטער האָט זיך נעבעך אויך געמוזט אויפּזעצן. אַ שווייגנדיקער האָט ער געקוקט אויף דעם פרעמדן, ווייזט אַויס נאָך נאָר אַ יונגער, וואָס רעדט ענגליש ווי אַן אמתער „וועסטערנער“ און מאַסאַזשירט זיך דערווייל די פיס . . . ווייזט אַויס, אויך דעם יונג זענען די פיס פאַרפרוירן געוואָרן. אַנשטאַט ענטפערן האָט דער אַלטער זיך אויך גענומען מאַסאַזשירן די פיס . . .

יענער, זעננדיק אַז דער אַלטער ענטפערט נישט, האָט אים נאָכאַמאָל אַ שטורכע געטאָן:

— וואָס, געפעלט דיר ניט מיין פּלאַן? האָב איך אַן אַנדערן! לאַמיר פאַרן אין די בראַנקס. דאָרטן, אויף די סאָבוויי סטיישאָנס, זענען די קאַסירערס גוטע באַים! קאָנסט זיך אויסציען אויפן דיל אָדער נאָר פאַקן אַ באַנק. און ס'איז דאָרטן וואַרעם! פאַרגעס דאָס נישט! . . .

— מיין באַי, האָט שוין דער אַלטער זיך נישט געקענט איינהאַלטן, וואו זאָל איך דיר נעמען אַ „דיים“? אַז זינט אונדזער נאָבעלער פרעזידענט האָט ביי מיר אַוועקגענומען דעם דזשאַב האָב איך נאָך קיין צען סענט אין די אויגן נישט געזען . . .

דער יונג האָט זיך שטאַרק אָנגעבוין און געקוקט דעם אַלטן אין די אויגן אַריין. אַ מענטש, ביי וועמען דער פרעזידענט האָט צוגענומען דעם דזשאַב? . . . פּלוצים האָט ער זיך שטאַרק צעלאַכט, דער יונג, דעם אַלטן גלייך אין פנים אַריין:

— ס'געפעלט מיר! וואָס האָסטו געזאָגט? דער פרעזידענט האָט ביי דיר אַוועקגענומען דעם דזשאַב? . . . כ'ציי אַ געוועט ביזט געלאָפן קעגן רוזוועלט! ביזטו דאָך דער דורכגעפאַלענער פרעזידענט הואווער . . . דער יונג האָט אזוי הויך געלאַכט אַז ער האָט זיך אַזש אויסגעצויגן אויפן שטיין אין זיין גאַנצער לענג.

דעם אַלטן איז עפעס ביטער געוואָרן אין מויל פון יענעם געלעכטער. ער האָט זיך שוין געוואַלט צוריק איינטויליען און זיך אַוועק-

לייגן, אָדער אפשר נאָר אינגאַנצן אוועקגיין . . . דער יונג אָבער האָט אים שוין נישט אָפגעלאָזט. אַ לאַכנדיקער איז ער ווידער צו אים צורגעשטאַנען :

— אזוי, ביזטו דער עקס־פרעזירענט . . . דאַרפסט דאָך נאָר זיצן אין וואַשינגטאָן! דיין טערמין איז נאָך נישט אויס! וואָס טוסטו אין ניו־יאָרק? . . . זעענדיק אז דער אַלטער לאַכט נישט, אז ער איז כסדר עפעס אָנגערדרולט, האָט ער אים אויפסניי אַ שטורכע געמאַן: — מיט־טער האווער, זיי נישט אזוי ביזו וואָס ביזט דורכגעפאלן! זיי אַ ספּאָרט!

דער אַלטער האָט זיך שוין נישט געקאָנט העלפן. כאַטש ער האָט זיך מיט אַלע כוחות אינגעהאַלטן האָט ער זיך דאָך האַרציק צעלאַכט: — פאַרוואָס פאַרשטייטו נישט, איך בין אַ טעמעני־מאַן! אַלע יאָרן געווען! האָט ער מיט רונזה אונטערגעשטראַכן, — איז געקומען האווער און צוגענומען מיין דזשאַב. און איצט, דער נייער פרעזירענט רוזוועלט, זאָגט מען, וועט אויך געבן אַ „פּייט“ טעמעני! . . .

— אָבער וואָסער דזשאַב? האָט דער יונג געלאַכט נאָך העכער. — כ'ניי אַ געוועט ביזט אַ דזשאָדזש פון „סופּריס־קאָרט“ . . . — אַ, דו ביזט אַ לץ! האָט דער אַלטער גוטמוטיק געקלאַפט אים איבער דער פּלייצע.

— וואָס רעדט איר דאָרטן אזויפיל?

זיי האָבן אונטערגעהויבן די קעפּ. אינדערהויך, אַריבערגעבויגן איבער דעם שטיינערנעם צוים, איז געשטאַנען אַ פּאָליס־מאַן, אָנגעשפּאַרט אָן זיין קלאַב און האַלב שפּאַסיק זיך אַראָפּגעכייזערט צו די צוויי טומלענדיקע חברה־לייט. ער זיי, אין דער פינצטער, האָט זיכער נישט געזען. אָבער זיי אים, איצט, אין שאַרפּן ליכט, וואָס האָט אַראָפּגעפּלייצט פון „דרייוו“, האָבן שוין נאָר געזען! ווי אַ שוואַרצער פּלעק אין אַ בלענדנדיקן הינטערגרונט איז ער געשטאַנען און געגלאַצט אויף זיי . . .

שטילערהייט האָבן זיך ביידע צוריק איינגעקורטשעט, צוגערוקט פּלייצע צו פּלייצע און שווייגנדיקע געקוקט. דער יונג, מיט אַ גרויסער צונג, צום פּאָליס־מאַן און דער אַלטער אַהין, אין יענער זייט האָדסאָן, וואו עס פּלעמלען זיך צוויי קייטן לעמפלעך לענג אויס דעם וועג און אַ מאַשין לויפט דאָרטן מיט די ליכטער פּאָראַויס, ווי אַ קליין ווערמל, מיט פּיערדיקע אויגן, וואָלט געשוועבט אין דער לופט . . .

ענדלעך האָט עס גענומען טאָגן. דאָס ליכט פון די לאַמפּן איז געוואָרן מאַט און בלאַס. דער יונג האָט אויסגעשטרעקט אַ פּוס. דער-נאָך האָט ער אַרויסגעשיילט דעם קאָפּ פון אויבער בגד. ער האָט גע-קוקט אויפן איינגענורעמן פעקל לעבן זיך: „ער שלאָפט אַלרייט, דער דורכגעפאלענער פרעזידענט!“ . . . מיטן עלנבוין האָט ער דאָס פעקל אַ טאָרע געטאָן:

— העי, ס'טאָגט!

דער אַלטער האָט פון צווישן די לאַכעס אַרויסגעשיקט אַן אויג. דערנאָך האָט זיך אַרויסגעוויקלט דער קאָפּ. ביידע האָבן זיך אָנגעקוקט... צוויי ווילד-פרעמדע מענטשן! נאָך אַ נאָכט זיך וואַרימען איינער ביים אנדערנס אַטעם, האָבן זיי ערשט איצט, אין גרויען באַגין, געקאָנט זען ווי זיי זעען אויס. . . .

דער יונג האָט דערזען לעבן זיך אַן אַלטן מאַן, מיט אַן איינגעפאלן, צעקנייטשט, געלגרוי באַוואַסן פנים. די גאָמבע, אַן אמת'ער שפיץ! און דער אַלטער האָט דערזען אַ יונג מיט אַ לאַכנדיק, רונד-אויסגעפילט פנים, אַ בלוילעך-געפרוירנס און שטרוי-הערעלעך האַרטע, כמעט ביז די קליינע, איינגעגראָבענע אייגעלעך. אַט ליגט ער לעבן אים איינגענורעט אין סאַמעטענעם קעלנערל. „ווער איז ער, דער יונג?“

דזשים ווהייט האָט זיך אויפגעזעצט און גענומען זיך טשוּבען און קראַצן. דער יונג, דערזענדיק ווי דער אַלטער קראַצט זיך אַזוי קאָמיש, האָט ביי אים צוריק אויפגעוואַכט דאָס געלעכטער, וואָס דער פּאָליסמאַן האָט בינאָכט אַזוי אומגעריכט אין אים דערשטיקט:

— דו קראַצסט זיך אַלרייט! ווי אַן אמת'ער פרעזידענט. . . .

דזשים ווהייטן האָט אָבער איצט גאָרנישט געגלוסט זיך צו לאַכן. דאָס ביסל ענערניע, וואָס ער האָט נאָך פאַרמאָגט נעכטן, איז איבער נאָכט, אויפן האַרטן שטיין, אינגאַנצן אויסגערונען. חוץ דעם איז אויפטייען דעם פאַרשטאַרטן פוס ביי אים איצט וויכטיקער ווי לאַכן! . . .

דערווייל איז די פאַרטאָגיקע בלויקייט געוואָרן העלגרוי. די צוויי איינגעקאָנדערטע מענטשן האָבן זיך אויפגעשטעלט. איבער נאָכט האָט אַ דינע פייכטיקייט זיי דורכגענומען. אויך דאָס שפּעט-האַרבסטיקע גראָן, אונטער זייערע פיס, איז געווען פייכט. אַ לייכטע, מאַט-זילבערנע ראָסע איז געווען אויסגעשפרייט. טראָפנס, ווי פולע טרערן, האָבן אַרויסגע-

פינקלט. אין דער גרויער ווייט, איבערן האַדסאָן, האָט נידריק געהאנגען אַ לייכטער נעכל, וואָס האָט פאַרהוילן די פאַליסאַדן פון יענער זייט טיך. — לאַמיר גיין, האָט געזאָגט דער יונג, אויסגלייכנדיק זיין ברוין פאַרפעצטן הוט.

דער אַלטער, אַן איינגעטוליעטער, די אויערן אין סאָלנער, האָט אים גענומען נאָכגיין. ווי אַ געהאַרכזאַם יינגל איז ער נאָכגעגאַנגען נאָך דעם ווילד־פּרעמדן יונג! עפעס האָט ער איבער נאַכט גאָר זיין ווילן פאַר־לויזן.

אין דער הויך, דער „דרייוו“, איז געווען לער און פאַרטאַניק שטיף. די לייכט־סינגאַלן — אויסגעלאָשן, בלינד . . . אַן אויטאָמאָביל, מיט נאָכנישט פאַרלאָשענע לייכט־אויגן האָט זיך אָנגעטראָגן און געטאָן אַ שוועב פאַרביי. דאָס גערויש פון נומע אַן האַרטן אַספּאַלט האָט זיך אויסגעמישט מיטן ריטמישן געקלאַפּ פון פּערדישע פּאָדקאָוועס. אַ ווייס מילך־וועגעלע האָט זיך געטאָן אַ סערעווע אַרײַן פון אַ זייטיקער נאַס. דאָס ברוין־רויטלעכע פּערד איז געווען פאַרויזטיקט איינגעדעקט מיט אַ גרין־גרויער וואָל־דעקע . . .

ציטערנדיקע, דורכגעפרוירענע, האָבן די צוויי מענטשן געשפּאַנט איבער דעם לערן טראָטואַר. בלויז ווייט אַרויף, זיי אַנטקעגן, איז געקראַכן אַ פאַרשלאָפענער פאַליסמאַן מיט אַ נודנעם גענעץ פאַראויס. פון לאַנגווייל האָט ער זיך געשפּילט מיטן שטעקן, געוואָרפן און גע־כאַפט און ווידער אַ וואָרף און ווידער אַ כאַפּ צוריק. דזשים ווהייט האָט דערווייל, גייענדיק, צוריק אויפגעטייעט. אויך דער מוח האָט ביי אים אויפגעוואַכט: „וואוהין פירט ער אים דאָס, דער יונג?“ און נישט וואַרטנדיק מער אפילו איין מינוט האָט ער אים געפּרעגט:

— זאָג נאָר, יונגערמאַן, וואוהין גייסטו? . . .
דער יונג האָט זיך אפילו נישט אומגעדרייט. בלויז אזוי, פאַר זיך, האָט ער פּויל אַרויסגעמורמלט:

— עעע, וואָס איז דער אונטערשיד? . . . אין אפּשר אַ מינוט אַרום האָט ער זיך דערמאַנט: — מ'דאַרף זיך גיין אָנוואַרעמען, דאַרף מען נישט? . . .

— אָנוואַרעמען, האָט דער אַלטער מיט חשד געמורמלט, אָבער וואוהין? . . .
דער יונג האָט זיך פּלוצים אָפּגעשטעלט. זייטיק האָט ער גענומען

פֿאַרשן דעם אַלטן, וועמען עס איז אזוי שטאַרק געלעגן וואוהין מען גייט זיך אָנוואַרעמען:

— וואוהין, פֿרעגסטו? אפשר האָסטו וואו, וועל איך מיט פֿאַר-געניגן מיט דיר מיטגיין!

דאָס אומגעריכטע איבערגעבן די כּרירה צו אים, האָט דעם אַלטן אַנטוואָפֿנט . . . „טאַקע, וואו האָט ער צו גיין? צוריק אויפֿן שטיין אין פֿאַרק"? . . . א שולדיקער, א פֿאַרבענקטער, האָט ער אַראָפֿגעלאָזט די אויגן און געבליבן שטיל. נאָר אינערלעך, כאַטש שווייגנדיק, איז ער דאָך געווען אויף דער וואַך. ווער ווייסט וואו אזא חברה-מאַן קאָן אים פֿאַרשלעפֿן . . .

ביים איבערקרייצן בראָדוויי, ווייטער צו איסט, האָט דער אַלטער אפילו געטראַכט צו לאָזן דעם יונג אָן א וואָרט און זיך אוועקגיין זיין וועג. נאָך אַלעמען, ווער איז דער יונג צו אים? . . . האָבן זיי אָבער, אין דער זייטיקער גאַס, ביידע גלייך דערפילט א וואַרעמען ריח פון פֿרי-שע זעמל און זיס געבעקס. נאָך איידער זיי האָבן אפילו געזען א סימן פון א בעקעריי, האָט זיי שוין דער וואַרעמער ריח געמאָן א שלאַג אין דער נאָז אריין.

— דאָ מוז ערגעץ זיין א בעקעריי! האָט דער יונג א טיפֿן צי געמאָן דעם אָטעם. מ'דאַרף גיין א קוק טאָן.

דער וואַרעם-זיסלעכער ריח איז אַלץ געוואָרן שאַרפֿער און גערייכט זייערע נאָזלעכער און די גומענס. ביידע זענען זיי שוין אַרויס אויף אַמסטערדאַם עוועניו. באַלד אין ראָגן איז געווען א ווייס בליאַנקנדיקע בעקעריי, מיט צוויי גרויסע, ציכטיקע פענצטער. אונטן, אין טראַטואַר, זענען געווען אָפֿן צוויי אייזערנע לאָדנס. א גרויסע אייזערנע קייטל, א פֿרענט א גאַנצער, האָט צוגעהאַלטן די צוויי לאָדנס, זיי זאָלן נישט צו-זאַמענפֿאַלן און פֿאַרמאַכן דעם אַריינגאַנג אין בעקערי-שאַפֿ.

צוגלייך מיט זייער באַווייזן זיך אין ראָגן, האָט פון דער קעלער-עפֿע-נונג, צווישן די צוויי לאָדן, זיך באַווייזן א קאָפּ אין א ווייס מיצל. אַלץ העכער און העכער האָט זיך דער קאָפּ געהייבן אַרויס. באַלד האָט זיך באַווייזן א יונג אין אַן איינגעמעליקט העמד מיט א זאַק פֿאַר די לענדן. אין די צוויי פֿאַרשאַרצטע הענט האָט ער אַרויפֿגעהייבן א ווייסן, צוויי-אויבערנדיקן קויש מיט פֿריש אָפֿגעברוינטע זעמעל.

פלינג האָט ער געמאָן א שמעל אַריבער איבער דעם קייטל א פּוס מיט א פֿאַרמעליקטן, אָן שנירלעך צעעפֿנטן שוך. באַלד דעם צווייטן.

דערנאָך האָט ער אויפגעשלאָסן די קראָם, אַריינגשיבט דעם קויש, צוריק פאַרשלאָסן, געבליבן אַ ווילע שטיין מיט נאַקעטע הענט, געקוקט אויפן פאַרשלאָפענעם, לערן אַרום און באַלד אויף גיך צוריק אַראָפּ אין דער קעלער־בעקעריי.

דער זיסער ריח פון פּריש געבעקס און די וואַרעמקייט, וואָס האָט געשלאָגן פון דער קעלער־עפענונג, האָט די צוויי אויסגעהונגערטע, דורכגעפרוירענע מענטשן געטאָן אַ שלעפּ צו, ווי אַ מאַנגעט אַ נאָדל. . . גלייך ווי דער בעקער איז פאַרשוואַנדן אין דער עפענונג, האָט שוין דער יונג געוואָלט נאָכשטעלן פּיס. . . דער אַלטער האָט אים אָנגעקוקט פאַרוואַנדערט:

— וואו גייסטו?

— מען דאַרף זיך אָנוואַרעמען, דאַרף מען נישט? . . .

— זיי וועלן דיך צרויסשליידערן! גיי נישט!

— אפשר ביזטו גערעכט, פאַפּ, נאָר פּרוואוון דאַרף מען סאַרווי!

נאָך איידער דער אַלטער האָט אים געקענט זאָגן נאָך איין וואָרט, איז ער שוין געקראַכן טרעפ־אַראָפּ און באַלד אינגאַנצן פאַרשוואַנדן אין דער עפענונג, פּונקט ווי דער בעקער־יונג אין ווייסן מיצל.

ביי דער קייטל, ווי ביי אַ גרענעץ, איז דער אַלטער געבליבן שטיין.

ער האָט געקוקט אין דער עפענונג, וואו דער יונג איז פאַרשוואַנדן,

און זיך געוואַנדערט: „א מאַדנער חברה־מאַן, דער דאָזיקער, ער פרעגט

נאָרנישט און גייט גלייך אַראָפּ צו יענעם אין אַ פּלאַץ! ניין, ער וועט

אַזעלכעם נישט טאָן! ער קאָן אַזעלכעם נישט טאָן! כאַטש ער האָט

מער שיכות מיט אַ בעקעריי איידער דער יונג! וויפיל יאָר האָט ער

אַפּגעאַרבעט פאַר דער „פאַרד־בייקינג“? אפילו נאָך היינט קאָן ער פון

בלויזן ריח וויסן וואָס זיי באַקן דאַרטן אונטן!“ ער האָט גוט אַריינגע־

שניפט דעם ריח, געפּראווט מיטן צונג איבערן גומען, ווי ער וואָלט

אַריינגעקראַגן עפעס ממשות'דיקס אין מויל אַריין. . . „ניין, קיין ברויט

באַקט מען דאָ איצט זיכער נישט! זעמל און קייק — דאָס איז זי־

כער!“ ער האָט אַריינגעבויגן דעם קאָפּ טיף אין דער עפענונג, אַזש

ביזן האַלבן קערפּער. ער האָט שטאַרק געוואָלט דערגיין וויפיל אויוונס

אַז בעקעריי האָט. און כאַטש ער האָט נישט געקאַנט זען מער ווי אַן

אַלטע טיר מיט ברעטלעך אָנשטאַט שויבן, מיט שטיקער ברודיק, פאַרטרו־

קענט טייג אויפן טיר־הענטל, און אַ קופּע נאַס־גלאַנציקע קוילן, האָט ער

דאָך אָפּגעמאַכט אַז מער ווי צוויי אויוונס האָט די בעקעריי זיכער נישט.

ער האָט זיך אָנגעהויבן לאַנגוויילן, דער אַלטער דזשים ווהייט. אָנ-
געשפּאַרט אָן דער גלעזערנער שויב איז ער געשטאַנען און געקוקט ווי
ביסלעכווייז צעפּאַרט זיך די גאַס. אָפּטער לויפן שוין די טראַמוויען.
מענטשן, אַרומגעוואַשענע, איילן שוין צו דער אַרבעט.

— סעי, פּאַפּ, קום אַריין איידער דער באָס קומט אָן!
דער אַלטער האָט אומגעדרייט דעם בליק. אין דער עפענונג, צווישן
די צוויי אייזערנע לאַדנעס, האָט זיך קוים געזען דער צעפּלאַשעטער קאַפּ
פון זיין ביישלעפּער, שוין גאָר אַ היימישער, אָן אַ קאַפּעליוש, מיט פּאַר-
רויטלעכע באַקן, ווי ער וואָלט גאַרוואָס אַוועק פון הייסן אויוון.
דזשים ווהייט האָט נישט געוואוסט וואָס ער זאָל דאָ טאָן! „וואו
צום טייוול שלעפּט אים דאָס דער באָס, אין אַ פרעמדער בעקעריי? ...“
אַבער די וואַרעמקייט, וואָס שלאָגט פון דאָרט און דער זיסער געבעקס-
ריה, זענען געווען שטאַרקער איידער זיין ווידערווילן צו קריכן, ווי אַ
בעטלער אין פרעמדע טירן.
פּאַוואַליע האָט ער אַריבערגעשפּרייזט דעם קייטל און גענומען
קריכן טרעפּ-אַראַפּ.

אינווייניק, אזוי גיך ווי ער האָט גאָר געהאַט פּאַרמאַכט הינטער
זיך די טיר, האָט אים אַרומגענומען אַ ליבע וואַרעמקייט. כאַטש ס'איז
דאָ נישט געווען איבעריק ליכטיק, די לאַמפּן זענען געהאַנגען נידעריק,
נידעריקער ווי אַ מענטשנס הויך און באַלויכטן בלויז די הענט, וואָס
האַבן אין דער ליכט געאַרבעט; כאַטש די ווענט זענען געווען פּאַרלאָזן,
שוואַרץ, האָט ער דאָך, מיטן ערשטן בליק, גלייך דערזען אַז ער איז גע-
רעכט געווען! אַז דאָ זענען טאַקע נישטאָ מער ווי צוויי אויוונס. . .
ביי איינעם איז געשטאַנען אַ יונג, אָפּגעמונקט אין רויטן פּלאַם, און
פלינק געקערעוועט מיט אַ לאַנגן שטעקן, צעשאַרנדיק די גלייאקע קוילן
אַזש ביז אַראָפּ צו דער עפענונג. דער צווייטער אויוון איז געווען פּאַר-
מאַכט. דאָרטן זענען איצט געזעסן בלייבע זעמל און זיך געברוינט די
פּנימ'לעך. אין דער מיט, אונטערן ליכט-קרייז, איז געשטאַנען אַן אַל-
טער בעקער, שוין אַ גרויער און געוויקלט מיט ביידע בלייבע הענט
שטיקלעך טייג און געלעגט רייענווייז אויף אַ ברעט. אַן אַנדער בעקער
האַט געשאַטן מעל אין אַ רונדן קעסל און צוגעגרייט די מאַשין זאָל נע-
מען דרייען און פּאַרמישן אַ נייעם, אַ פּרישן טייג. און דער יונג, וואָס
האַט פּריער געשלעפּט דעם קויש זעמל, איז געשטאַנען און גערעדט מיט
זיין ביישלעפּער, גלייך זיי וואָלטן שוין פון לאַנג אָן געווען פּריינט. און

דער ביישלעפער זיינער פילט זיך שוין דאָ גאָר היימיש. גלייך ווי דושים ווהייט האָט אַרײַנגעצויגן דעם וואַרמען ריח, זאָגט ער אים: — וואַרעם זיך אָן, פאַפּ. זיי זענען פיינע באַים . . .

אַ נישט דרייסטער, האָט דער אַלטער זיך צוגעשאַרט צו אַן איבער־געקערט קעסטל, אין אַ ווינקלעלע, און זיך שטילערהייט אַוועקגעזעצט. באַלד איז דער ביישלעפער זיינער צוגעקומען און אים איינגערוימט אַ סוד:

— זאָג גאָרנישט, פאַפּ! זיי מאַכן טײַ. מיר וועלן באַלד קריגן טײַ מיט פריש געבעקס!

דער אַלטער האָט אויסגעגלאַצט אַ פאַר אויגן. וואו איז ער דאָ, און אַ חלום? . . . און ווער איז דער יונג? . . . אַ מאָדנער יונג דער דאָזי־קער! פּרעגט גאָרנישט, גייט אַראָפּ אין אַ פּרעמדער בעקעריי און אַט זאָגט ער, זועט מען באַלד טרינקען טײַ מיט פרישע זעמל . . . דערנאָך, זיצנדיק מיט הייסע טעפּלעך טײַ אין די הענט און אַ באַרג אויפגעבראַכענע זעמל מיט שטיקלעך פּוטער אַרײַנגעפאַסט, זאָגט דער ביישלעפער צו אים:

— ס'איז אַלרײַט, פאַפּ. מעגסט עסן, איך האָב אים צוגעזאָגט אַז מ'זעט אים אַרויפשלעפּן די קוישן זעמל אין קראָם אַרײַן . . . אַ צופרידענער האָט דער אַלטער געשמיכלט און מיט נאָך מער אַפעמיט געבראַמשקעט די פריש־קנאַקנדיקע זעמל. שפעטער האָט ער, אַן אויסגעוואַרעמטער, אַ דאַנקבאַרער, געשלעפט ניך איין קויש געבעקס נאָכן אַנדערן. ער האָט געוואָלט וואָס גיכער אַוועק פון דאַנען. דער באַם וועט קומען קאָנען נאָך די יונגען כאַפּן אַ גנב!

אין גרויס איילעניש האָט ער דערווייל פאַרזען דעם יונג, דעם ביי־שלעפער, וואָס הרייט זיך אַרויס פון נעמען אַ קויש. אַז מער ווי צורוקן דעם קויש צו דער טיר און אים אַרויסלאָזן, טוט ער נישט . . . און נאָך עפעס האָט דער אויפגעוואַרעמטער, צעשמיכלטער אַלטער נישט באַ־מערקט. ער האָט אין גרויס איילעניש נישט געזען ווי דער ביישלעפער זיינער האָט פון יענעם יונג געקראָגן עפעס אין קעשענע אַרײַן אויך . . .

דער חשד צום יונג, וואָס האָט זיך ביים אַלטן זינט נעכטן גענוג מען וועבן, האָט איצט, נאָך די פרישע זעמל מיט טײַ, גענומען צעריגען

און ווערן נישט! ארויסקומנדיק פון קעלער, צוריק אין דער צעליכ-
טיקטער, שוין אויפגעטומלטער גאס, האָט זיך דער אַלטער דערלויבט
און געטאָן דעם יונג אַ קלאַפּ איבערן אַקסל:

— באָי, איך מוז דיר זאָגן, דו ביזט אַלרײַט! איך וואָלט קײַן
מאָל נישט געוואָגט אַראָפּצוגײן צו פרעמדע מענטשן ווי דו האָסט עס
געטאָן...

מ'מוז, פאַפּ! האָט דער יונג אַ זער ערנסטער געזאָגט. מ'מוז,
אַז נישט קאָן מען פּגראַן ווי אַ הונט . . .

פאַר אַ זױל זענען די צױי גיך־געוואָרענע פּרײַנט, געגאַנגען און
געשוויגן. פאַר דער צײַט, וואָס זײ זענען געווען אין קעלער, האָט זיך
דאָ דערווײַל די גאַס צעוויגט. לאַסט־אױטאָמאָבילן, אָנגעלאָדענע און
לײדיקע זענען געפּלױגן הײן און צוריק. מאַשינען זענען געלאָפּן, מענטשן,
אַרומגעוואַשענע, האָבן שױן געאײלט צו דער אַרבעט. קראַמען האָבן
זיך צעעפּנט. קינדער, מיט די העפּטן און ביכלעך, זענען געלאָפּן אין
שולע. דער אַלטער, אַן אויפּגעהײטערטער פּון דעם גאַטצן טומל אַרום,
האָט פּלוצים געזאָגט:

— דו ווײסט, מײן באָי, אײצט דאַרף מען גײן אויף זעקסטער
עוועניו קײן עפעס אַ דזשאַב! . . .

דער יונג האָט זיך אָפּגעשטעלט. זײטיק האָט ער גענומען אָפּ־
פאַרשן דעם אַלטן, פּון צעקנאָדערטן קעפּעלע, ביז די פאַרמעליקטע שײך
און זיך ראַפּטום אַזױ הױך צעלאַכט, אַז דעם אַלטן איז אַזש אומהײמ־
לעך געוואָרן.

— וואָס האָסטו געזאָגט? אַ— אַ — דזשאַב? . . . דו ווײלסט

מיר אײנרעדן אַז דו זוכסט נאָך אַרבעט? און דו קײנסט נאָך אויך? . . .

דער אַלטער האָט נישט געקאָנט פאַרשטײן וואָס דער יונג האָט זיך

אַזױ צעלאַכט. די גאַנצע סצענע איז אים געווען זער פּײַנלעך. שטײט

אַ יונג אין מיטן גאַס און לאַכט אים אין פנים אַרײן . . . אײלנדיקע

מענטשן שטעלן זיך אָפּ קוקן, גלײך אײנער פּון זײ בײדע וואָלט דאָ

משוגע געווען! אָבער ווער איז דאָ משוגע? ער, וואָס זוכט נאָך אַ

דזשאַב, צו דער יונג, וואָס לאַכט אים אַזױ הױך אויס? . . .

— מײן טײערער באָי, האָט ער שױן מער נישט געקאָנט אויס־

האַלטן, — איך ווײיס נישט וואָס דו לאַכסט!

— פאַפּ, האָט זיך דער יונג נאָך אַלץ נישט געקאָנט באַרואַיקן, דו

מוזט מיר פאַרניבן, איך מוז דיר זאָגן אַז דו ביזט עפעס אַ קאָמישער

הברה־מאָן! דער פּרעזידענט זאָנסטו, האָט ביי דיר צוגענומען דעם דזשאַב, שלאָפסט אין פאַרק און . . . זוכסט אַרבעט! און ווי צו איבערצייגן דעם אַלטן אז ער געהערט שוין נישט צו די נאַאיווע מענטשן, ענדיגט ער שוין גאַנץ ערנסט: — איך פאַפ, אַרבעט שוין נישט פון זינט יענער „הורן־זון“ האָט מיך אזוי אויסגענוצט און מיר נישט געוואָלט באַצאָלן. נאָ סער! מער נישט קיין אַרבעט פאַר מיר!

איך פאַרשטיי דיך נישט, האָט דער אַלטער שוין גענומען גיין און אים אויך אָנגענומען פאַרן אַרבל. איך פאַרשטיי דיך נישט, מאַך מיר קלאָר!

— ס'איז גאָרנישטאָ וואָס קלאָר וצו מאַכן, פאַפ! איינמאָל גיי איך אויף צענטער עוועניו, נידריקער אַראָפּ, ס'איז געווען אין א פּרימאָרגן, אזויווי איצט, כאַפט מיך אָן אַ מאַן, אַ קורצער, אַן אמת'ער קאַרליק: — „העי, דו! ווילסט אפּשר אַן אַרבעט טאָן?“ פאַרוואָס נישט, זאָג איך. פאַרשטייט, פאַפ, איך בין דאָן געווען הונגעריק, מער ווי היינט! זאָג איך צו אים: אַלרייט, וואו איז עס? „אָט־דאָ באַלד, אויפן ערשטן שטאָק“, זאָגט ער מיר. „וועל“, איך בין מיט אים אַרויפגעגאַנגען. דאָרטן זע איך אז ס'איז אַן אמת'ע שטאַל. אזוי זאָל מיר נאָט העלפן! וואָס דאַרפסטו דאָ טוען, פּרעג איך אים. „ער גייט דאָ איינאַרדענען, זאָגט ער מיר, אַ בלעכער שאַפּ. ער איז אַ בלעכער, וויל ער איך זאָל אים אויסרייניקן דאָס פּלאַץ. „אַלרייט, זאָג איך, אָבער מוזט מיר געבן פּריער אַ קוואַדער אויף אַ בייס. איך בין הונגעריק און איך וועל נישט קאָנען אַרבעטן . . .

— נו, און ער האָט דיר געגעבן? האָט דער אַלטער זיך אויפגע־כאַפט. איז ער דאָך געווען אַ דזשענטלמאַן! . . .

אַ דזשענטלמאַן, זאָנסטו? אַ הינטישער זון, דאָס איז ער געווען! נאָכן אָפּאַרבעטן אַ גאַנצן טאָג ווי אַ פּערד, נעמט ער אַרויס אַ „באָקס“ און גיט מיר! וואָס? זאָג איך, אַ דאָלער פאַר דער אַרבעט? נאָ סער! דאָס קאָסט דריי דאָלער! זאָגט ער, „אַ פּלאַם אין די אויגן, וועט ער מיר געבן, נישט קיין דריי דאָלער!“ זאָג איך, איך וועל נישט נעמען ווייניקער און וועל נישט פאַרלאָזן דאָס פּלאַץ! זאָגט ער, „איך וועל דיך אַרויסוואַרפן!“ זאָג איך, וועסט נישט! נאָר סאַרווי וויל איך דאָס זען! פאַרשטייט, פאַפ, איך האָב נאָר געוואָלט דעם קאַרליק אַרויס־קריגן אין קאָרידאָר. און אזוי איז טאַסע געווען. אזוי גיך ווי ער האָט געעפנט די טיר מיך אַרויסצושטופן, האָב איך אים מיטגעשלעפט און דו,

פאפ, האָסט געדאַרפט זען וואָסער בלוי אויג דער קאַרליק האָט געכאַפט!
 אָ, באַי! האָט ער געקראָגן! ס'איז אמת, דעם דאָלער האָב איך נישט
 געהאַט, און צען טעג האָב איך אויך געקראָגן. נאָר עס האָט זיך גע-
 לוינט! פאַרשטייט, ביים דושאַרדזש איז דער קאַרליק געווען דער
 יחסן. ער איז דאָך דער באַס! פון דאָן אָן האָב איך געזאָגט: אַר-
 בעטן? נישט מער פאַר מיר! זאָלן די אויסוואורפן אַליין אַרבעטן!
 דער אַלטער האָט, גייענדיק, אויסגעהערט די מעשה מיט אַן אָפן
 מויל און מיט נאָך מער אויפגעריסענע אויגן. עפעס איז געווען אין זיינע
 פייכטע, פאַרטערטע אויגן אי חידוש אי שרעק. פון איין זייט האָט
 אים דער יונג געלאָקט! עפעס גאָר אַ מאַדנער יונג. פון דער אַנדערער
 זייט האָט ער אים געשראַקן: אַ טרעמפ! ווער ווייטט וואו ער קאָן אים
 אזוי פאַרשלעפן . . .

— ווייזע לעכסטו? דו אַרבעטסט גאָרנישט! אפילו ווען דו
 קריגסט אַ דזשאַב?

— דו רעדסט נאַריש, פאָפ, ווער דאַרף אַרבעטן? האָסט געזען
 פריער ווי איך בין אַראָפּ אין דער בעקעריי און איינס — צוויי געקראָגן
 עסן פאַר דיר אויך?

— ריכטיק. אָבער פאַרגעס נישט, דאָ האָב איך דאָך געאַרבעט!
 און כדי אונטערצושטרייכן אז ער עסט נישט אומזיסט, דזשים ווהייט,
 האָט ער צוגעגעבן: — אָן אַפאַרבעטן, וואָלט איך נישט געווען געגעסן...
 — וועמען דערציילסטו, פאָפ! האָט דער יונג שאַרף אים געקוקט
 אין די אויגן. — עסטו נישט מיסטער הוירסטס סאַנדוויטשעס? . . .
 דער אַלטער האָט דערפילט ווי דער יונג האָט אים מיט דער פראַגע
 געפאַקט ביים גאַרנל. געוויס עסט ער מיסטער הוירסטס סאַנדוויטשעס.
 אָבער... אָבער... ער זוכט דאָך כאַטש אַרבעט!

— און איך, האָט דער יונג וואוילעריש געלאַכט, איך עס מיסטער
 הוירסטס סאַנדוויטש און האָב אים אין דער ערד . . .

— וועל, קאָנסט דאָך אָבער נישט לעבן אויף מיסטער הוירסטס
 סאַנדוויטש אַליין!

— דאָס איז ריכטיק! וועל, דאָן גיי איך אַריין אין אַ רעסטאָ-
 ראַן, עס אָפּ און זאָג דעם קאַסיר שטילערהייט: מיסטער, איך האָב
 נישט צו באַצאָלן. קאָנסט מיך אַרעסטירן, אויב דו ווילסט! אָבער דערוויל
 האָט מיך נאָך סינער נישט אַרעסטירט. ס'האָט שוין יאָ געטראָפּן אַז
 אַ מאַן האָט געהערט און באַצאָלט מיין טשעק. דעם האָב איך געפרעגט

אויב ער וויל איך זאָל אים מיט עפעס אָפּאַרבעטן. ער איז אָבער געווען א דזשענטלמאַן! האָט ער געזאָגט: באָי, פאַרגעס עס! איינמאָל האָט א מענעדזשער מיך געהייסן וואַשן געפעס פאַר די דרייסיק סענט, וואָס איך האָב אָפּגעגעסן. האָב איך זעכעראַכן מער ווי כ'האַב געוואַשן... אָבער דאָס איז אמת, פאַפּ. קיין קייס נעם איך קיינמאָל נישט! איך נעם זיך נאָר א געקעכטס מיט ברויט פאַר א קוואַדער און א קאַפע. פאַר דעם זאָלן זיי מיר טוען וואָס זיי ווילן! . . .

— און וואָס טוען זי דיר?

— זיי טוען גאַרנישט! זיי זאָגן נאָר: „דו, באָם! מער זאָלסטו נישט אַרײַנקומען.“ אויך דאָס זאָגן זיי שטילערהייט. זיי ווילן נישט באַלעסטיקן די געסט מיט קיין סקאַנדאַלן. גאָר וואָס אַרט עס מיך? אבי איך האָב אָפּגעגעסן . . .

די גאַנצע צייט האָט דער אַלטער זער אויפּמערקזאַם זיך איינגע-הערט אין יונגס תורה. עפעס איז ער אים יאָ פאַרגעקומען אַביסל גע-רעכט, דער יונג! די אויסוואַרפן, וואָס זיי ווילן טוען זיי דאָך מיט אונדו. אַט האָט מען ביי אים צוגענומען דעם דזשאַב. מ'האַט אים צוגענומען דאָס ווינקל צו וואוינען. איצט איז ער געצוואונגען זיך וואַלגען אין פאַרק, כאַפן אַ ביס, זוי אַ בעטלער, אָדער גאָר שטיין נאָך מיסטער הוירטסם סאַנדוויטש. אַביסל איז ער גערעכט דער יונג! אָבער אַרײַנגיין צו יענעם, אומגעבעטן זיך אוועקזעצן אָפעסן און זאָגן טו מיר עפעס? . . . נאָ סער! אזוי טאָר מען נישט טוען! ער גע-פעלט אים נישט דער יונג! פונדעסטוועגן איז ער נאָך אַלץ נייגעריק צו וויסן ווי אזוי ער לעבט זיך דורך. ער ווייסט אז עס זענען דאָ „האַבאָוס“, די וואָס אַרבעטן קיינמאָל נישט. אָבער אַ „האַבאָו“, אז מען גיט אים אָפּצועסן, וויל ער גערן אָפּאַרבעטן דערפאַר. דער יונג אָבער . . .

— און וואו שלאַפסטו?

דער יונג האָט זיך ווידער צעלאַכט:

— דו ביזט מיט מיר געשלאָפן! ביזטו נישט?

ווידער האָט ער דעם אַלטן געפאַסט ביים קאַרק, אז ער, דושיס ווהייט, איז פונקט אזאָ באָם ווי ער. דער אַלטער האָט זיך נעבעך ווי-דער גענומען פאַרענטפערן:

— ס'איז געווען מיין ערשטע נאַכט, פאַרשטייסט! און איך

טראַכט עפעס צו טוען . . .

— אָ, יע — ע — ע? האָט דער יונג אים אַרײַנגע'הוזק'ט אין די אויגן אַרײַן. — דו טראַכסט וואָס צו טוען? איך טראַכט שוין נישט, פאַפ! ווי לאַנג איך קאָן שלאָפּ איך דאָ! באַלד וועל איך זיך טאָן אַ כאַפּ אַרויף אויף אַ באַן און פאַר גלייך „סאָט“! אין פּלאַץ רידא איז איצט גאַנץ גוט צו שלאָפּן דרויסן. . . .

נאָך דעם שטיק תּורה, איז דזשים ווהייט נעבעך גאָר געווען צע-מישט! ווידער און אָבער האָט ער זייטיק אָפּגעמאַסטן דעם יונג. דער נעכטיקער חשד האָט זיך צוריקגענומען קלייבן. ער זעט דאָך קלאַר אז דאָס איז אַ טרעמפּ. ער וואַלט שוין באַדאַרפט אים לאָזן שטיין און אוועק אָן איין וואָרט. ער איז דאָך ערגער ווי די נעכטיקע „באָריר-באָמס“! יענע ווילן אַרבעטן! דער אָבער איז אַן אמת'ער רויבער! נאָר אוועקגיין קאָן ער נישט. עפעס האַלט ער אים צו, דער יונג! קעגן זיין ווילן האָבן אין אים אָנגעהייבן אַרויסטויכן זכותים. „ווען דער יונג לאָזט אים נישט נעכטן זיך צוטוילען, וואַלט ער געוויס געווען פאַרפּרירן געוואָרן אין פאַרק. און היינט אינדערפרי? . . .“

נאָך דעם גאַנצן טראַכטעניש אויב ער זאָל יאָ אָדער נישט אוועק-גיין, האָט ער פּלוצים אַ זאָג געטאָן, מער צו זיך ווי צום יונג:

— גיין, מיין באַי! אזוי איז נישט רעכט! איך וואַלט קיינ-מאַל אזוי נישט געקאַנט לעבן, קיינמאַל!

— אַרײַט, פאַפּ, קאַנסט לעבן ווי דו ווילסט! . . .

8

אַ גאַנצן טאָג איז דער אַלטער געווען אַ געפּלעפטער. ער זעט דאָך איין! אַרײַנציען דעם יונג צו גיין זוכן אַ דזשאַב, קאָן ער נישט. אויפהייבן זיך און אוועקגיין, קאָן ער אָבער אויך נישט. . . דאָס נעכ-טיקע אַרומבלאַנקן אין קאַלטן, פינצטערן פאַרק איינער אַלײן, שטייט אים נאָך פאַר די אויגן? דער יונג, קאָן זיין, זאָל היינט ביינאַכט עפעס גע-פינען פאַר אים אויך. דערפאַר האַלט ער זיך איצט אַ שטיילינקער, אַ נאַכגיביקער און גייט נאָך וואו נאָר דער יונג קריכט.

צוזאַמען זענען זיי געשטאַנען אויף טיימס-סקווער און געוואַרט אויף מיסטער הוירסמס טראַקס. דערנאָך זענען זיי ביידע צוגעקראַכן צום ברייענט פאַרקס, זיך אוועקגעזעצט אַנטקעגן דער זון און אַרײַנגע-קוקט אין אַ געפונענער צייטונג. דער יונג האָט אויסגעזען צו זיין רואיק.

ער איז שוין צוגעוואוינט צו דעם אלעס. דער נעכטיקער טאָג איז ווי היינט, דער היינטיקער ווי מאָרגן . . . נאָר דזשים ווהייט איז נישט געווען רואיק. ביי אים איז עס אלץ נאָך דער אָנפאַנג. און ער וויל דאָס נישט! קוקנדיק אין צייטונג, הערט ער אלץ ווי עס פויקט אים אין קאָפּ: „דזשים, דו גייסט צום טיוול! דו חבר'סט זיך מיט אַ באָם!... פונדעסטוועגן, אז דעם באָם האָט פּלוצים ווידער געזאָגט: „לאָמיר גיין! ס'איז קאַלט“, איז ער אים, פונקט ווי אינדערפרי, נאָכגעגאַנגען און זיך געלאָזט אַריינפירן אין עפנטלעכן אָפּטרעט, אויף טיימס־סקווער און דאָרטן אַרומהענגען ביז פאַרנאַכט, ווען מיסטער הוירסטס טראַק איז נאָכאַמאל געקומען זיי דערמאָנען אז זיי זאָלן נישט פאַרגעסן לייענען דעם „אַמעריקאן“ און דעם „דזשורנאַל“ . . .

אפילו אין אָונט, נאָכן אַריינשלונגען די קאָפּע, ווען זיי האָבן זיך געשטופט צווישן די מאַסן טעאַטער־גייער און פאַרענגיג־זוכער, ווען פּלוצים האָט אים דער יונג געזאָגט: „פאַפּ, ס'איז צייט צו גיין אין סאָבווי אויף נאַכטלעגער“, אפילו דאָן האָט ער גאָרנישט געזאָגט. ער האָט אפילו נישט געפרעגט פון וואָנען דער יונג האָט אַ ניקל פאַר דער סאָבווי, אַ שטילער, פונקט ווי אַ גאַנצן טאָג, איז ער אים נאָכגעשוואַר־מען צווישן די געדיכטע מענטש־כוואַליעס. נאָר שוין ביים אַריינגאַנג פון סאָבווי, ווען דער יונג האָט אים געזאָגט: „פאַפּ, מ'דאַרף גנב־ענען אַ ניקל פון דער קאַמפּאַני! מ'דאַרף זיך ביידע אַריינדריען פאַר איין ניקל!“ ערשט דאָן האָט ער געפונען אין זיך דעם כוה צו טאָן זיך אַ שטעל אַוועק, פונקט ווי אַן איינגעשפּאַרטער אָקס פאַרן שעכטהויז: — נאָ סער! נישט איך!

נאָך דעם נאָ סער, האָט ער זיך גענומען אַוועקגיין. נאָר דער יונג האָט אים געהאַלטן ביים אַרבֿל און שטאַרק געלאַכט:
— אַלרייט, פאַפּ! דער „דיים“ איז דין! דו האָסט געטראָגן די קוישן.

שפעטער, אין סאָבווי שוין, האָט נאָך דער יונג געפרוּאווט כאַוויין דעם אַלטן וואַסער מצוה עס איז אָפּצונאַרן די קאַמפּאַני. נאָר דזשים ווהייט האָט שוין דאָס מאָל נישט געוואָלט אויסהערן זיין תּורה. „אַ, אז דער חברה־מאַן וויל שוין אים אויך אַריינשלעפּן אין די שווינדלע־רישע „ביזנעס“! נאָ סער! . . .

ביסלעכווייז האָבן זיי זיך באַרויאיקט. דער אַלטער — פון כּייערן און דער יונג — פון לאַכן . . .

דער וועסט־סאיד עקספרעס איז געלאָפֿן. די רעדער האָבן גע-
קלאַפֿט. דורך די פענצטער האָבן געשוועבט לאַקאָלע סטאַציעס. דער
אַלטער האָט נאָך אַלץ נישט געכאַפֿט וואוהין ער פֿאַרט. ער האָט נאָר
געוואוסט אז אין דער ענגשאַפֿט, שטייט ער אַסל צו אַסל מיט דעם
באָם. דערנאָך האָבן אָנגעהייבן ווערן פֿריי פֿלעצער. זיי האָבן זיך
אַוועקגעזעצט. צוליב דעם וואָס ס'איז נאָר פֿריי געוואָרן איינצלנע
פֿלעצער, איז דער אַלטער געזעסן אין איין עק און דער יונג ווייטער
אַרויף, אין צווייטן. נאָר אזוי גיך ווי לעבן אַלטן איז פֿריי געוואָרן אַ
פֿלאַץ, האָט זיך דער יונג געטאַן אַ זעץ איבער.

— וואו שלעפסטו מיך? האָט דער אַלטער שוין מיט אָפּנע-
קילטע רוגז געפרעגט. מיר זענען דאָך אין ברוקלין.
— דאַרפסט זיך נישט זאָהן, פאַפּ! פאַר דיין ניקל וועסטו זיך
היינט נענוג אָנפאַרן!

דער אַלטער האָט באַלד ווידער געמוזט איינזען, אז אויך דאָ איז
דער יונג שוין געניט. וואָרום נאָך איידער די באַן איז אָנגעקומען צום
לעצטן פונקט, האָט אים שוין דער יונג גענומען ביים אַרבֿל אַרויס, אויף
אַ סטאַציע, אַריבער מיט אים אין דער אַנדערער זייט, און שוין גע-
נומען אַ באַן, וואָס לויפט גלייך צוריק אין די בראַנקס! און כדי נישט
צו ווערן אויפפאַלענד די באַן־לייט מיטן פֿאַרן הין און צוריק, האָט ער
דעם אַלטן אפילו פאַרשלעפט קיין קווינס. ס'ערשטע מאָל אז דזשים
והייט איז געפֿאַרן אויף דער ליניע קיין קווינס.

אזוי לאַנג ווי עס זענען נאָך געפֿאַרן מענטשן און דער יונג האָט
געמוזט זיצן גלייך, ווי אַ פּאַסאַזשיר, איז דער אַלטער געזעסן לעבן אים.
אָבער גלייך ווי דער יונג האָט זיך געטאַן אַ צי אױס אויף דער באַנק,
אין זיין נאַנצער לענג, ווי אין אַ בעט, האָט זיך דזשים ווהייט איבערגע-
זעצט אויף דער אַנטקעגנדיקער באַנק. זאָל מען נישט זען אז ער האָט
עפעס אַ שייכות מיט דעם באָם. . .

זיצנדיק אין סאַמע ווינקעלע, אַנטקעגן דעם אויסגעצויגענעם יונג,
וואָס שנאָרנט אזוי געשמאַק, האָט דזשים ווהייט נישט געוואוסט צו ער
זאָל דעם יונג מקנא זיין, וואָס ער רעכנט זיך נישט מיט קיינעם, אָדער
זאָל ער אים באַדויערן? ער האָט אָבער יאָ געפֿילט אַ דאַנקבאַרקייט
צום יונג. ווען נישט ער, וואָלט ער זיך מסתם איצט געוואַלנערט אין
פאַרק. אין אַ געהייצטער סאָבוויי, איז פֿאַרט בעסער ווי אין אַ פאַרק
אויף אַ שטיין. . . ביסלעכווייז האָט ער זיך אויך דערלויבט, דזשים

וזהיט. ער האָט איינגעצויגן די נאָז אין קאָלנער אַרײַן, פאַרוואָרפן דעם קאָפּ אַהינטער און צוגעמאַכט די אויגן . . .

די באַן האָט זיך אַלעמאָל געשטעלט. אַ מענטש איז אַרײַן, אַן אַנדערער איז אַרויס. ווידער האָבן די רעדער געקלאַפט. די פאַרשלאָג פּענע פאַרער האָבן געשאַקלט מיט די קעפּ: „יאָ . . . יאָ . . .“ אויך דזשים ווהייט האָט געשאַקלט אויף יאָ . . . יאָ!

פּלוצים האָט זיי דער קאָנדוקטאָר אויפגעוועקט: „אַרויס! אַלע אַרויס! דער לעצטער סטאַפּ!“ זיי זענען אַרויס, געבליבן אַ ווײַלע אויפן פּלאַטפאָרם. דער יונג האָט זיך באַלד אויסגעטשוכעט און צוריק אַרײַן אין דערזעלבער באַן צו פאַרן אויף צוריק! „ער מוז דאָך צו-ריק!“ איצט איז שוין דער אַלטער געזעסן לעבן אים און נישט גע-לאָזט אים זיך אויסציען. אין איין שרעק האָט ער שוין איצט געמינד טערט דעם יונג: טאָמער וואַרפט מען זיי אינגאַנצן אַרויס, אָדער גאָר מען אַרעסטירט זיי פאַר אַרומשלעפּן זיך אין די סאָבווייס.

ענדלעך זענען זיי אָנגעקומען אויף „זײַן“, דעם באַמס סטאַציע, אין די בראַנקס! ס'איז שוין געווען שפּעט נאָך האַלבע נאַכט. אין דעם פּעדער־הײזל, דאָס וואַרט־צימערל, וואָס פירט צום אָפּטרעט, זענען שוין געווען פיל אַזעלכע פאַרשויןען ווי זיי. אויף דער איינציקער באַנק, ביי דער וואַנט, זענען געלעגן צוויי פּרויען אַרײַנגעפאַסט איינע אין דער אַנדערער. איינערס פיס ביי דער צווייטערס פנים. אויף דער אָנגעשפּיר גענער פּאָדלאָגע זענען שוין געלעגן מענער מיט די פּויסטן צעקאָפּנס. אַנדערע זענען נאָך געזעסן, די פיס אונטער זיך, ווי זיי וואָלטן נאָכגע-קלערט צו זיי זאָלן זיך אַרײַנלעגן אין דעם שמוץ. אַנדערע זענען גאָר געשטאַנען און אַרויסגעקוקט אויף די אויסגעלאָשענע וואַגאַנעס, וואָס רוען איצט, אויף די רעלסן, איבער נאַכט. אַלע ווײַלע האָט אַן אַנדערער אַ שפּיי געטאָן אַ מויל כּרוינעם טאַבאַק־זאַפט . . .

גלייך ווי זיי זענען אַרײַנגעקומען, דער אַלטער מיט דעם באַם, האָט זיך דער באַם געמאַכט היימיש. ער האָט זיך באַלד אַראָפּגעזעצט לעבן איינעם אויף דער פּאָדלאָגע. דערנאָך האָט ער זיך אויסגעצויגן, פּונקט ווי יענער, מיט דער פּויסט צעקאָפּנס איינגעטוליעט, גלייך ער וואָלט שוין דאָ געלעגן פּון ווער־ווייטס ווי לאַנג! דזשים אָבער איז געבליבן שטיין באַלד ביים אַרײַנקום, געקוקט אויף די אַלע מענטשן, וואָס וואַלגערן זיך ווי ראַצן אין שמוץ, זיך געוואונדערט וואָס פּרויען ליגן אויך דאָ.

יא ווען די צוויי ווייבער וואָלטן נישט פאַרנומען די באַנק וואָלט ער זיך דאָ צוגעלייגט. נאָר מסתם האָבן די באַים אַליין אָפגעטרעטן די באַנק פאַר די פרויען. אויב יאָ, האָבן זיי ריכטיק געטאָן, די באַים! אין די ווייבערישע וואַרט־שטיבלעך מוז זיין קאַלט . . . אַרעמע פרויען, זיי וואַלנערן זיך אויך אין גאַס . . . ווען ער האָט כאַטש אַ צייטונג זיך אונטערצושפרייטן! אזוי אַבער? ווי קאָן מען זיך אויסציען אויף אַזאַ דיל? . . .

ער איז געבליבן שטיין ביי דער גלעזערנער טיר, דזשים ווהייט. דרויסן, אויף די גלאַטציקע רעלסן, איז געקומען אַנצעפאַרן נאָך אַ באַן. עטלעכע פאַרשלאָפענע מענטשן זענען אַרויס. גיך זענען זיי געלאָפן צו די טרעפּ. אַ וואַרעם בעט וואַרט זיכער ערגעץ פאַר זיי! די באַן איז אַוועק. געבליבן דאָ איז נאָר דער גערויש פון די רעדער, און ער, דזשים ווהייט, מיט דער נאָז אויף דער פינצטערער שויב . . .

פון לאַנגן שטיין האָבן זיך אים די פיס גענומען זעצן. ער האָט זיך אַראָפגעלאָזט אויף דער פּאָדלאָגע. די פלייצע אָן דער טיר, די עלענ־בוינגס אויף די האַרטע קני, האָט ער אונטערגעהאַלטן דעם קאָפּ אַ היבשע וויילע. פון דער טיר האָט גענומען יאָגן אַ דין, שניידיק ווינטל, ווי אַ שאַרף מעסערל, גלייך אויף זיינע פלייצעס. ער האָט זיך אָפגע־רוקט און געבליבן מיט דער פלייצע אין דער לופט, אָן אַן אָנשפאַר. דערנאָך, זייענדיק מיד פון אַזאַ זיצן, האָט ער זיך איינגעדרייט אין מאַנטל און ווי אַ קנויל זיך אָנגעשפאַרט אָן דער פּאָדלאָגע.

די שכנים זיינע, איינגעדרייטע ווי ער, האָבן געשמאַק געשנאַרכט. טייל האָבן אינדערשטיל צו זיך אַליין געמורמלט, ווי זיי וואָלטן געשאַלטן זיך און די גאַנצע וועלט! . . . פון כעס האָט אַזאַ איינער, אַלע וויילע, געטאָן אַ שפּיי, וואו ער האָט געטראָפן! אַט־אַזאַ שפּיי האָט גע־טראָפן דזשים ווהייטן גלייך אין אויפגעשטעלטן קאַלנער אַרין! ווען זיין פנים איז נישט איינגעדרייט אין בגד, וואָלט עס אים געווען גע־טראָפן גלייך אין די אויגן אַרין . . .

מער האָט שוין דזשים דאָס נישט געקאָנט אויסהאַלטן! ער האָט זיך צוריק אויפגעשטעלט, זיך אָנגעשפאַרט אָן דער גלעזערנער טיר און ווידער גענומען גלאָצן אין אומהיימלעכן, נאַכטיקן דרויסן אַרויס. ער האָט געטראַכט שוין איצט פון דאַנען אַוועקצופאַרן, אַבער וואו גייט מען אין אַזאַ פינצטערע, ווינטיקע נאַכט?

נאָכן אַפּוואַלגערן זיך אַ נאַכט אין וואַרט־צימער פון אַ בראַנקסער סאַבוויי־סטאַציע, איז דזשים ווהייט, אינדערפרי, געפאַרן צוריק צו זיין וועסט־סאיד מיטן פעסטן באַשלוס אז: „נאָ מאָר!“ מער רירט ער זיך נישט אוועק פון דער „וועסט!“ וואָס עס דאַרף מיט אים זיין, זאָל עס זיין דאָרטן! ער האָט קנאַפע דרייסיק יאָר אָפּגעלעבט „וועסט“, וועט ער שוין דאָרטן בלייבן!

ער איז געשטאַנען אין וואַגאָן אַן אינגערעסטער אין ווינקלעך ביי דער טיר. דער דרויסן האָט געבליט. די באַן איז געלאָפּן מיט אַ געקלאַפּעריי. אויף יעדער סטאַציע האָט זיך די טיר געעפּנט און אַ פּרישע כּוואַליע אויסגערוטע, אַרומגעוואַשענע מענטשן, אילנדיקע צו דער אַרבעט, האָט זיך געטאַן אַ לאַז אַריין. כאַטש קיינער האָט נישט אין זין געהאַט דעם צווייטן, האָט זיך אים, דזשים ווהייטן, אין זיין איצטיקער געפּאַלנקייט, אין דער נישט אויסגעשלאָפּנקייט, נאָר געדאַכט אז אַלע קוקן אויף אים ווי אויף אַ „באַם“. וואָרום ווי אַ באַם האָט ער זיך טאַקע געפּילט אַ גאַנצע נאַכט אויף יענעם אָנגעשפּיגענעם דיל... כּדי איינצושרומפּן וואָס מער, האָט ער אַריינגעצויגן דעם קאַפּ און באַד גראַבן ס'באַוואַקסענע פּנים טיף אין אויפגעשטעלטן קאַלנער. אָבער אין די אויערן האָט כּסדר געקלונגען דער דומפּער בראַזג פון די רעדער. דורך די שוויבן האָבן אָן אויפהער געשוועבט שטאַלענע סלופּעס, איינצלענע לעמפלעך, באַלויכטענע סטאַציעס, ביז, ענדלעך, ענדלעך! ער איז אָנ־געקומען אויף זיין זעקס און ניינציק, „וועסט־סאיד“...

איבער ניו־יאָרק איז דערווייל ווידער אויפגעגאַנגען אַ בלוי־גאַלדע־נער טאַג. די זון האָט זיך ווידער גערוקט פון מזרח, איבער די הויכע הייזער, אַהער צו בראַדוויי. כאַטש אזוי הויך ווי אין אויגוסט וועט די זון היינט נישט אויפגיין. אָבער דערווייל איז נאָך וואַרעם. ס'איז אַלרייט!

ווי אַ הונט, וואָס עמעץ האָט פאַרשלעפּט פון זיין היים, געפינט ענדלעך דעם וועג און לויפט צוריק אָן אַן אָפּשטעל, אזוי איז איצט דזשים ווהייט, גלייך ווי ער איז אַרויס פון סאַבוויי, געלאָפּן אַראָפּ צום פאַרקל און פון דאָרט ווייטער אַראָפּ צום וואַסער. אָן אַן אָפּשטעל איז ער געלאָפּן. ער האָט געוואַלט וואָס פּריער זיין דאָרטן. וואָס פּריער

זיך ארומוואשן, זיך אויסגלייכן, אזוי אז די פארבייגייענדיקע אויגן זאלן נישט קוקן אויף אים ווי אויף א באָם!

ביים ברעג טייך האָט ער אַראָפּגעוואַרפן פון זיך דעם מאַנטל מיט די רעקלעך, פאַרשאַרצט די אַרבל פון העמד און גענומען אויסגלייכן דעם צעקנאָדערטן גוף. ער האָט זיך געבויגן אין אַלע זייטן, גערשפּונגען, געוואָרפן די הענט, ביז ס'ביסל אַלטע בלוט האָט גענומען שאַרפער ריילן אין די אָדערן. און ס'איז אים טאַקע געוואָרן וואַרעמער אויך! אַן אויפגעלעבטער האָט ער זיך גענומען וואַשן און פליעסקן. ס'וואַסער איז אפילו נישט געווען אזוי רייז. עפעס האָט זיך אַ בלויע פעטקייט, ווי אויל, געשפּרייט אַרום ברעג. דערפאַר אָבער איז עס געווען קאַלט און פריש, אַ מחיה!

גאַר אַ פרישער מענטש, איז ער איצט געשטאַנען און געאַטעמט טיף די בלויע לופט און געקוואַלן פון דער רחבותדיקער ברייטקייט אַרום און אַרום. דער האַדסאָן, לעבן זיינע פיס, אַ גרינלעכער, אַ ברייטער און אַ רויקער, איז זיך געפלאָסן שטייל, אָן איין כוואַליע. אַרויף, נאָרד, אין דער בלוידרוכיזטיקער לופט, הענגט דער דזשאַרדזשוואַשינגטאָן בריק, אַזאַ וואונדערלעכער, האַלב־דונדער געפלעכט, אזוי בולט נאָר מיטן האַנט צו גרייכן! איבערן רויקן טייך זשומען קליינע מאַטאָר־שיפלעך, ווי וואַסער־פליגן. און דאָ, באַלד, ביי הונדערט פינג און צוואַנציקסטער סטריט, שפּאַצירן צוויי פערי־שיפן היין און צוריק, ווי צוויי ברוינע, גוידערדיקע דאַמען וואַלטן געטאַנצט אַ קידער־ווידער טאַנץ! גייט די אַהער, גייט די אַנדערע אַהין און אזוי היין און צוריק, אָן אַן אויפהער! און אַט קומט גאָר אַנצושווימען אַ ווייסע שיף, אַ בליאַנסקע, ווי אַ וואונדערלעכע פּרינצעסן מיט אַ קרוין אויפן קאַפּ. זי טוט אַ פּיף! פון ערגעץ ענטפּערט איר אַן אַנדער שיף מיט אַ העכערן פּיף! . . . ס'איז דאָך דאָ אַן אמת פאַרגעניגן! ער האָט אַזש אַ פאַטש געטאָן מיט די הענט פאַר פּרייד! קומט אַ באָם און פאַרשלעפט אים ערגעץ אויף אַן אָנגעשפּיגענעם דיל, נאָ סער! מער גייט ער נישט! . . .

אין מיטן טאָג איז דער אַלטער געזעסן אין פאַדקל, אויף אַ באַנק, אַ מידער. דאָס האַנטוכל אין איין קעשענע, אַ העמד אין דער צווייטער, דעם קאַפּ פאַרוואַרפן אַהינטער, ס'היטל פאַרוקט איבער די אויגן, אזוי איז ער געזעסן און געשנאָרכט מיט גרויס אַפעטיט אַרויף צום בלויען הימל.

אויפן צווייטן עק באַנק האָט זיך עמעץ געטאָן אזוי נאַכלעסיק אַ זעץ אוועק. די באַנק, וואָס איז געשטאַנען קרום, האָט זיך אַ בויג געטאָן. דער צוגעקומענער, נישט אומקונדיק זיך אפילו, האָט גע־פרעגט:

— כ'האַב דיר געשמערט?

דער אַלטער האָט אין דרימל דערקאָנט דאָס קול. ער האָט געעפנט די אויגן, געטאָן אַ זייטיקן קוק אויף דעם צוגעקומענעם: „אַט איז ער ווידער דאָ!“ האָט ער אַ טראַכט געטאָן. אָן אַ וואָרט, אָבער פול מיט רוגז, האָט ער זיך געטאָן אַ דריי אויס מיט דער פלייצע צו יענעם און צוריק פאַרמאַכט די אויגן. ער האָט, הייסט עס, גאַרנישט געזען און גאַרנישט געהערט. . . .

דער צוגעקומענער האָט אָבער גלייך דערפילט די רוגז, וואָס האָט זיך צו אים אַ הוירל געטאָן צוזאַמען מיט דער באַנק. האָט ער זיך שוין מטריח געווען און זיך אויסגעדרייט: „אַטאיז ער דאָך, דער אַלטער פאַפּ!“

— סעי, פאַפּ! וואָס ביזטו אזוי אַנטלאָפּן? ס'זעט אויס דיר געפעלט נישט די בראַנקס. . . .

— נאָ סער! האָט דער אַלטער זיך געטאָן נאָך אַ שאַרפּערן דריי אוועק.

דער יונג האָט געזען אַז דער אַלטער איז שוין אויף אַן אמת ביזן. און ער האָט גראַד פיינט ביזע מענטשן! מיט איין גליטש האָט ער זיך געטאָן אַ שאַר אַהין אין אַלמנס עק באַנק. די באַנק האָט ווידער פאַרלוירן דאָס גלייכגעוויכט און זיך נאָך אַ שאַרפּערן וויג געטאָן. דער אַלטער האָט זיך שוין געטאָן אַ קערעווע אויס אויף דעם באַמס סאַמע נאָז אַרויף:

— דו ביזט אַ פּרעכער יונג!

נאָר דער יונג, גלייך נישט אים מיינט מען, האָט גאָר דעם אַלטן געקלעפלט איבערן אַסל אזוי גוטמוטיק, ווי אַ דערוואַקסענער זון אַן אויפגערעגטן טאַטן:

— קאָס אַן פאַפּ!“ טו אַ שמייכל. . . וועסט זען, טעמעני וועט נאָך געבן אַ „פייט“ דעם נייעם פּרעזידענט און דו. . . דו וועסט נאָך קלייבן בלעטער! „קאָס אָן“, טו אַ שמייכל!

דער אַלטער האָט זיך געבעך ווידער נישט געקענט העלפּן. קעגן זיין ווילן האָט ער געבעך פאַרלוירן די רוגז. דאָס פנים האָט צוריק

אויפגעשיינט. מיט גוטע, פארטרערטע אויגן האָט ער שוין געמוקט אויפן יונג, ביי וועמען דער קאפעליוש האָט זיך פאַררוקט אזוי ווייט אַהינטער אַזש דער גאַנצער, ווייסער שטערן האָט זיך ענטפלעקט איבער דעם רויט־אַפּנעווינטיקטן פנים.

— ווער ביזטו? האָט דער אַלטער אים גוטמוטיק, פאַטערלעך געפרעגט. דו ביזט אַ פּריוילעכער יונג, אַלרייט! אָבער ביזט אַ באָם! און איך האַלט זיך אַוועק פון באָמס . . .

— אַ יעס, איך ווייס! דו ביזט אַ וועסט־סאַידער טעמעניט . . . האָט אים דער יונג נאָך אַלץ גוטמוטיק, אָבער היבש חוזק־דיק, געגלעט די פליצע. — איך ווייס, דיר שטייט נישט אָן צו שלאָפן ערגעץ אויסער אין וועסט־סאַידער פאַרק . . .

— אָבער סאַווי, ווער ביזטו? איז דער אַלטער געוואָרן נאָר נייגעריק.

— אַ, וואָס איז דער אונטערשיד! פון דאָ, פון דאָרט, און אומעטום! . . .

נאָר נאָך לאַנגן צושטיין, איז דער אַלטער ענדלעך געוואָרן געוואָרן אַז דער יונג, וועמען עס אַרט גאָרנישט, הייסט הערבערט לאַרסאָן, אַז ער שטאַמט פון ערגעץ אַרום דער מיסיסיפי; אַז ער האָט זיך שוין אַרומגעשלעפט איבערן גאַנצן לאַנד; אַז אפילו שוין איצט, קאָן ער זיך טאָן אַ כאַפּ אַרויף אויף איינעם פון די וואַגאַנען, וואָס ציען דאָ אַדורך, פאַר זייערע פיס, און זיך ווידער אַוועקלאָזן „סאָוט“, וואו עס איז וואַרעם, וואו מען קאָן שלאָפן וואו נאָר מען לייגט זיך צו . . .

אויב נעכטן, ווען דער אַלטער האָט אויסגעהערט דעם יונגס באָר־מעוואַטע תורה, איז ער געווען צעמישט, נישט געוואוסט און נישט גער האָט דעם מוט זיך צו טאָן אַ טרייסל אָפּ, האָט ער אָבער איצט, נאָכן פאַרטאָניקן אַוועקרייסן זיך, שוין נאָר דעצעדירט אים געזאָגט:

— מיר געפעלט דאָס נישט! . . .

נאָר דער יונג, ווי זיך צו רייצן מיט אים, האָט געענטפערט:

— און איך וועל עס טאָן גאַנץ אין גיכן! אָט האָסטו מיר אַליין

דערציילט אַז דייע זין זענען ערגעץ אַוועק!

— יא, האָט דער אַלטער טרויעריק צוגענעבן, אַז קיין „איינקאָך“

איז שוין מער נישט געווען, זענען זיי פּלוצים אַריינגעקומען און געזאָגט:

„פאַפּ, מיר גייען אַוועק“ . . .

ער איז שטיל געבליבן, דער אַלטער. אַרום, אין פאַרק, האָט עס גער

וויבלט מיט קינדערשע קולות. באַלס האָבן זיך געטראָגן אין דער לופט. צעפלאַמטע קינדער, אין הוידלקעס, האָבן געשטרעקט די פיסלעך אַלץ העכער און העכער. דינסט מיידלעך, מיט קינדערשע וועגעלעך, זענען פאַרבייגעגאַנגען, שמיכלענדיק, פאַרשעמט איבער די פרעכע וואונקן פון גיריקע מאַטראָזן . . . און פון יענער זייט, איבער דער פראַכט־ליניע פון ניו־יאָרק סענטראַל, איז געשטאַנען נאָך אַ גרעסערער טומל. פולע לאַסט־אויטאָס קומען אַלע וויילע און וואַרפן אָפּ הויפּנס שטיינער און מיסט און ערד. מיט יעדן טאָג ווערט דאָס שטיק לאַנד, וואָס שטאַט רייסט אַרויס ביים האַדסאָן, אַלץ העכער און ברייטער און דער טייך — שמער־לער און טיפּער.

אין מיטן טומל, איז אָנגעפאַרן אַ לאַנגער פראַכט־צוג. מיט איינ־מאַל האָט ער זיך געטאָן אַ שטעל אָפּ! די וואַגאַנען האָבן זיך געטאָן אַ קלאַפּ צוזאַמען. פאַר אַ לאַנגער וויילע האָט די לופט אָפּגעענטפערט מיט קליינע קלעפּלעך. דערנאָך איז געוואָרן שטיל. צוליב דעם שטיין־געבליבענעם צוג, האָבן די לאַסט־אויטאָס זיך געמוזט אָפשטעלן. די אויסגעליידיקטע האָבן נישט געקאָנט פאַרן אַהער און די אָנגעלאָדענע נישט אַהין.

קוקנדיק צו דעם פּלוצים אָפּגעשטעלטן צוג און די אַלע אויטאָס, איז דעם אַלטן איינגעפאַלן אַ געדאַנק. ער האָט זיך געטאָן אַ שטעל אויף, געלאָזן דעם באָם אַליין אויף דער באַנק און פאַמעלעך, מיושב־דיק צוגעשפּאַצירט צו דער שטיינערנער וואַנט, וואָס טיילט אָפּ דעם באַרגיקן פאַרק, פון דער באַן־ליניע, אין טאַל. דער געדאַנק האָט דערווייל אין אים אויפגעלויכטן מיט אזא פרייד, ווי ביי איינעם, וועלכער האָט פּלוצים צוריקגעפונען עפעס אַ זער טייערע זאַך.

— ביי גאַלי! איז ער צוריקגעלאָפּן צו דער באַנק און אָנגעכאַפט

דעם יונג ביי די לאַצן. — ביי גאַלי! איך האָב אַ פּלאַן! מיט כוח האָט ער דעם יונג אויפגעשטעלט פון דער באַנק און אים געצייגט אַהין, צום וואַסער־ברעג, צו די אָפּגעוואַרפענע מיסטן: — זעסט דאָרטן? מיר קאָנען דאָך דאָרטן געפינען אַן אָרט צום שלאָפּן! און פאַרוואָס נאָר שלאָפּן? מ'קאָן דאָרט וואוינען! יעס סער! מ'קאָן דאָרט וואוינען . . .

דער יונג האָט אפילו נישט געוואוסט וואָס דער אַלטער וויל פון אים. נאָר סאיווי איז אים געפעלן וואָס דער אַלטער איז פּלוצים געוואָרן אזוי פריידיק צעפלאַמט!

— שטענדיק זאָלסטו זיך האַלטן ביי אַ וואַסער ברעג. האָט אים דער אַלטער גענומען פאַטערלעך לערנען. אויף טייך-ברעגן זענען אַלע שטעט געבויט געוואָרן!

— דו מיינסט זיך האַלטן אין דער וועסט־סאַיד, פאַפּ . . .

— דו מענסט לאַכן, דו באָם! אָבער איך וועל זיך האַלטן אַרום מיין וועסט־סאַיד. דאָ וועל איך נישט פאַרלוירן גיין! און דו וועסט זען! . . .

שפּעטער, ווי נאָר דער פּראַכט־צוג איז אַוועק, האָט ער אַריבערגע־שלעפט דעם יונג אין יענער זייט, צווישן די בערגלעך אַש און איבער־געברענטע קוילן, צווישן די מיסטן און שטיינער. דער יונג האָט זיך געבעך געריסן אַרויס פון דעם שמוץ, נאָר דער אַלטער האָט כסדר מיט אים גע'טענה'ט אַז אָט, אָט וועט ער געפינען! וועסט זען מ'וועט געפיר־נען! מ'מוז דאָ געפינען! . . .

נאָך לאַנגן אַרומבראָדושען אין די שטויבן, האָט דער באָם ענדר־לעך דערהערט דעם אַלטן, ווי ער שרייט דאָרטן, פון צווישן אַ קופּע שטיינער, וואָס מען האָט אַרויסגעריסן מיט דינאַמיט, פון אונטער דער אַכטער עוועניו סאָבוויי:

— דאָ, מיסטער לאַרסאָן! כ'האָב געפונען!

דער יונג האָט קוים דורכגעשלעפט די פיס צווישן די קופּעס מיסט און אַש. ווייט אַוועק, צווישן אַ קופּע שטיינער, פעלזן נאַנצע, האָט ער געפונען דעם אַלטן, איינגעבויגן איבער אַ שטיין, וואָס איז געווען דריי פּערטל איינגענראָבן אין ווייכן באָדן און איין פּערטל געשטאַנען דיבאָם, ווי אַ האַרמאַט, נאָר אַרויפצושיסן צו די הויכע, וואויל־געכאָליעטע הייר־זער אויף ריווערסאיד־דרייוו.

— זעסט, האָט דעם אַלטנס פנים אַזש געשטראַלט פאַר פרייד, זעסט, אונטער דעם שטיין וועלן מיר שלאָפן! דאָס איז אַן אידעאַל פּלאַץ. זעסט, האָסט אַ וואַנט פאַר דער פלייצע און אַ דאָך איבערן קאַפּ . . .

דער יונג האָט אַרונטערגעקוקט אונטערן שטיין, אין דער נאָרע, און זיך שטאַרק צעלאַכט:

— כ'גיי אַ געוועט, פאַפּ, דו מיינסט אַז איך וועל דאָ שלאָפן!

דעם אַלטן איז שוין אָבער נישט אָנגעגאַנגען וואָס דער יונג זאָגט אויף זיין ניי־געפונענער דירח. ער האָט גיך אַראָפּגעוואַרפן דעם מאַנטל און אַליין אַרונטערגעקראַכן אונטערן שטיין. דאָרטן, מיט דער האַנט־

פלאַך איבערן מוח, שטייענדיק אויף די קני, ער זאָל זיך נישט אַזעץ טאָן
אַן שטיין, האָט ער געדרייט דעם קאָפּ אין אַלע זייטן און אַרויסגערעדט
צום יונגס שיד און הויזן :

— דו זעסט, אַ דאָך מיט אַ וואַנט איז דאָ! עס וועט זיין אַלרייט!
בעסער ווי דאָרט! געוויס בעסער ווי דאָרט אויף דעם אָנגעשפּיגענעם
ריי!

אַ צופרידענער איז ער אַפּירגעקראַכן, דער אַלטער. פון גרויס גדולה
האָט ער געכאַפט דעם יונג אונטערן אָרעם :

— אַז וועסט נישט זיין קיין באָם, וועסטו אויך קאָנען דאָ שלאָפּן...
ס'איז גוט פאַר צוויי!

— אַדאַנט, פאַפּ! כ'האַב מורא וועסט דאָ דאַרפן שלאָפּן אַליין,
אַן מיר. אַן מיר, פאַפּ!

10

אין אָונט האָט זיך דזשים ווהייט אַרומגעשלעפט איבער בראַדוויי,
אַרום זעקס און ניינציקסטער סטריט, וואו עס ווימלט מיט מאַטראָזן,
וועלכע קוקן נאָך פאַרדעכטיקע מיידלעך. . . לעבן אַ בלענדענדיק
באַלויכטענער קאָפּטערע, איז ער געבליבן שטיין און געקוקט ווי אינ-
ווייניק זיצן מענטשן און רייבן אויף פולע באַקן. ווי אַ יונג מיט אַ
ווייסן מיץ אויפן קאָפּ, שטייט איבער אַ ברויגער, זאַפטיקער אָקסן-
פאַלקע און שניידש מיט אַ לאַנגן מעסער דינע פעניצן רויטלעך פלייש.
אַ צוגעשמידטער איז ער דאָ געשטאַנען, דער אַלטער, אונטער דער דיר-
קער שויב! פאַר אַ רגע האָט ער אפילו אַ טראַכט געטאָן צו בעטן ביי
די זאַטע, צופרידענע אַרויסגייער מיט די צאָן-שטעכערס צווישן די ליפּן,
אַ פאַר סענט. יענע אָבער, האָבן אים נישט געזען! און קריכן זיי
מיט אַן אויסגעשמעקטע האַנט אין די אויגן אַריין, דאָס קאָן דזשים
ווהייט ביי זיך נישט פועל'ן.

מיט אַ סלונעדיק מויל, אַ הונגעריקער, אַ פאַרביטערטער, איז ער
געקראַכן אַראָפּ צום וואַסער. ווי אַ בלודנער הונט איז ער געקראַכן
אין זיין געפונענער נאַרע אַריין. מער נישט, אַ בלודנער הונט לייגט
אָוועק דעם נאָכהענגענדיקן בויך, דעם איינגעפאַלענעם, אויף דער ערד,
און ער, דער בלודנער מענטש, האָט זיך פריער אונטערגעשפּרייט אַן
אַלטע געפונענע צייטונג. . .

אן איינגעקארטשעטער, איז ער איצט געלעגן מיט א שטארן בליק צו דער עפענונג. בלויז א קליין שטח פון די אָנגעשטאַטענע מיסטן האָט זיך דאָ געזען. לויט דער פינצטער אין דער נאָרע, איז דאָרט, דרויסן, געווען ליכטיק. ווען עס גייט עמיץ דורך, וואָלט ער גוט געקאָנט זען יענעמס טריט ביז די קני. דעם דורכגייער וואָלט אָבער נישט איינ־געפאלן אז אין דער נאָרע ליגט אַ מענטש. עס איז אָבער דאָרט יאָ געלעגן אַ מענטש! דזשים ווהייט איז דאָרט געלעגן! צוויי געפילן האָבן זיך דאָרטן געבאָרעט אין דער פינצטער מיט דעם מענטשן. פון איין זייט איז ער געווען צופרידן וואָס ער ליגט נישט אונטערן פרייען הימל, אָדער גאָר, ווי נעכטן, אויף אַן אָנגעשפיגענעם דיל; וואָס אַ שטיין פאַרשטעלט אים כאַטש די פלייצע געגן די הוּזשעדיקע נאָוועמ־בער ווינטן, וועלכע רייסן זיך פון טיך; פון דער צווייטער זייט האָט אָבער דער לידיקער, איינגעפאלענער בויך געבורטשעט און געברומט: „עס גייט צום טיוול! אלץ גייט צום טיוול!“

דעם דורכגייער, וואָלט טאַקע נישט איינגעפאלן אז דאָ ליגט אַ מענטש, אָבער דער ווינט האָט גלייך אויסגעפונען אַז אונטער דעם שטיין, אין דער נאָרע, ליגט אַ מענטש. מיט געוואַלדיקער רוגז, מיט הויפנס אַש און קוילן־שטויב, האָט זיך דער ווינט אַהער אַרונטער גע־ריסן. די צייטונגען, אונטער דושימען, האָבן גענומען בלאָזן און פלאַ־טערן. אפילו אין איינגעטוליעטן האַלדז אַריין האָט ער געטראָפן, דער ווינט!

— צום טיוול, האָט דער אַלטער געברומט צו זיך אַליין. ווען דער יונג איז דאָ, וואָלט עס געווען וואַרעמער. אַן אמת'ער באָם, דער יונג! . . . אָבער מיט עפעס פאַרשטעלן די צוויי זייטן וואָלט ער דאָך אַליין געקאָנט. זאָל כאַטש זיין איין זייט אָפן.

ווי אַ טשעריפאַכע שטעקט אַרויס ס'קעפל פון אונטערן פאַנצער, אזוי האָט ער אפּערגערוקט דעם קאַפּ פון אונטערן שטיין. ער האָט גע־זוכט אַרום זיך עפעס אַ ברעטל, אַ שטיקל בלעך, אָבער מער ווי בערג מיסט האָט ער אַרום זיך נישט געזען. אזוי אָבער ליגן ווערט אים אַלץ מער אוממעגלעך. אויף אַלע פיר איז ער צוריק אפּערגעקראַכן. ווי אַ שאַטן האָט ער זיך געשלייכט אין דער נאַכטיקער פינצטערניש, צווישן די אָנגעוואַרפּענע בערג מיסט און שטיינער. פון טיך האָט געיאָגט מיט ווינטיקער איינזאַמקייט. ווייט אַרויף, איבער די טונקעלע וואַסערן, איז געשווימען אַ צאַנקענדיק ליכטל. צוליב דער פינצטערניש האָט

מען נישט געקאנט וויסן ווי גרויס עס איז דאָס שיפל, פון וואָנען דאָס ליכטל פלעמלט. „דער ווינט וועט נאָך עפעס ברענגען“, האָט ער, זוכנ־דיק, געמורמלט צו זיך אליין. „עס וועט נישט גוט זיין טאָמער רע־גענט“ . . .

געדולדיק און מיט גרויס מייסטערשאַפט איז ער דערנאָך געשטאַ־נען אויף די קני און אַריינגעפראַוועט שטיקער בלעך אין ווייכן באַדן און זיי פאַרשטעלט מיט שטיינער. געלאָזט אָפּן האָט ער נאָר דעם פאַרנט, דעם העכסטן אַריינגאַנג. איצט איז ער געלעגן אין דעם גע־צעלט, וואָס איז שוין פון דריי זייטן פאַרמאַכט און געוואָלן: „ביי גאלי“, האָט ער גערעדט צו זיך אליין, „ס'איז וואַרעמער און אַריינרע־גענען וועט שוין דאָ אויך נישט“ . . .

אין מיטן דער גרויסער פרייד זיינער, האָט ער אויפגעכאַפט עפעס אַ שאַרכן אין די אַשעס. ער איז שטיל געבליבן. דאָס שאַרכן איז געקומען נענטער. דייטלעכע טריט האָבן זיך דערהערט. דערנאָך האָבן זיך אַ פּאָר טרעטערס געטאָן אַ שטעל אַריין אין דער סאַמער עפענונג. ער האָט געקוקט אויף די שייך און די שייך — אויף אים! ער האָט איינגעהאַלטן דעם אָטעם, געוואָלט זיך מאַכן נישט וויסנדיק . . . אָבער די צוויי טרעטערס גלאָצן אויף אים מיט אזאַ שווערקייט!
— ווער איז דאָס? האָט ער אַ געשריי געטאָן אויף די צוויי שייך.

— אַ, ביזט דאָ, פאַפּ?

דער יונג האָט זיך אַראָפּגעזעצט „טשיפקע“, אַריינגערעדט אין לאַך אַריין, דערנאָך איז ער במחילה אינגאַנצן אַרונטערגעקראַכן . . . זיצנ־דיק לעבן אַלטן האָט ער אַרויסגעשלעפט אַ פעקעלע געוויקלט אין פאַפּיר:

— פאַפּ, זע וואָס איך האָב פאַר דיר!

— וואו האָסטו דאָס גענומען?

— דו ווייסט! מיסטער הוירסטס סאַנדוויטשעס! די פּאַליציי

האָט געטריבן פון טיימ־סקווער צו קאָלאָמבוס סוירקל. דאָרטן האָב

איך געכאַפט אַ סאַנדוויטש פאַר דיר אויך!

— און קאָפע האָט מען אויך געטיילט?

— געוויס! הייסע קאָפע!

— אַ שאַד איך בין דאָרטן נישט געווען! נאָר אַ גוטער יונג

ביזטו סאַווי! האָסט געדענקט אָן פאַפּ!

נאך איידער דער אלטער האָט אַרונטערגעשלאָנגען צוויי ביס, האָט זיך עפעס גענומען רירן צווישן די צייטונגען.

— אַ ראַץ! אַ ראַץ! האָט דער יונג געשריען און גענומען קאַפען און וואַרפן מיט די פיס.

— זיי זענען הונגעריק! מ'טאָר אַהער קיין שפייז נישט ברענן גען. זיי וועלן דיר פון מויל דעם ביס אַרויסרייסן!

דער יונג איז אַפּערגעקראַכן. דער אלטער, מיטן סאַנדוויטש צווישן די ציין, נאָך אים. אונטערן כּמורנעם הימל האָט דער יונג דערציילט זיינע איבערלעבונגען פון טאָג און דער אלטער, מיט אַ פּול מויל ברויט־מיט־גליטשיקס, האָט זיך צוגעהערט, דערביי האָט ער נישט אַראָפּגענומען די אויגן פון דער עלקטרישער ווערטער־סטענע, וואָס וויקלט זיך דאָרטן, אין יענער זייט טיך, און זאָגט אָן דער וועלט, אז מאַזאַלאַ אויל איז דער בעסטער צום פרעגלן און צו „סאַלאַדס“. און נאָך יעדן אָפּוויקלען דעם שפּרוך, שפּרינגט אַרויס די צייט: „איצט איז 9:41! אין אַ מינוט אַרום: 9:42!!!“

דערווייל האָט זיך דער ווינט כּסדר געשטאַרקט, ווי ער וואָלט גע־וואָלט די צוויי מענטשן וואָס גיכער אַרונטערטרייבן צוריק אין דער נאָרע אַרין. טוליענדיק זיך צום יונגס וואַרעמען קערפּער, האָט דער אלטער זיך צוגעהערט צום איינזאַמען, אָפּגעריסענעם טרובען פון אַ דורכשוויי־מענדיקער שיה; צום קלינגעריי פון אַן אַנלויפנדיקן לאַקאָמאָטיוו און, הויפטזעכלעך, צו דעם אומהיימלעכן קלאַפן פון די שטיקער בלעך, אים צוקאַפּנס. דער ווינט האָט מורא'דיק געשלאָגן בלעך אָן שטיין און פון דעם איז אין דער נאָרע געשטאַנען אַ שרעקלעך קלונגעריי, וואָס האָט געקאָנט טרייבן צו משוגעת! ער וואָלט זיכער געטאָן אלץ, דער אלטער, דאָס קלונגעריי זאָל אויפהערן! אָבער וואָס קען ער מער טאָן ווי אַרומלייגן מיט שטיינער? . . .

דאָס קלינגען האָט אים אזוי לאַנג געענבערט דעם מוח, ער האָט אזוי לאַנג איבערגע'חזר'ט: „מ'דאַרף עפעס טאָן“, ביז אין צעטומלען קאַפּ איז אים געבוירן געוואָרן אַ נייער געדאַנק: „פאַרוואָס, אייגנטלעך, קאָן ער זיך דאָ נישט אויפשטעלן עפעס אַ שמעלכל, פון שטיקער בלעך און שטיקער ברעטער? פאַרוואָס טאַקע נישט??“

— העי, כּחור! האָט ער אַ טאַרע געטאָן דעם יונג, איך האָב אַ נייעם פּלאַן! אַ וואַנדערלעכן פּלאַן!

— לאָז געמאך מיט דיינע פלענער! האָט דער יונג פוילערהייט א בורטשע געטאָן.

— מיינע פלענער זענען בעסערע ווי דיינע! האָט דער אלטער ברוגזדיק זיך אויסגעדרייט פון באָם. נישט צו וואַלנערן זיך אין סאָבווייס אָדער אויף אָפגעשפיגענע דילן לעבן אָפטרעט! . . . די נאכט האָט שוין דער אלטער נישט געקאָנט קיין אויג צומאָכן. ער האָט זיך שוין נישט געקאָנט דערוואַרטן אויף טאָג. אז ער האָט נאָר דערזען די בערגלעך מיסט בלויער ווערן, איז ער שוין אַרויס פון דער גאָרע. דערנאָך האָט ער ממש איבערגעוואַלט אַפערגעשלעפט דעם יונג און מיט אים געגאָנגען לענג אויס דעם טייך. דער אלטער האָט ערשט איצט דערזען וואָס פאַר אַ מאַסע ברעטלעך און קלעצלעך און סתם שטיקער האַלץ, עס הוידלען זיך אין וואַסער, ביים סאַמע ברעג. ער האָט גאָר אויפגעלעבט, דער אלטער! די הענט האָבן אים אַזש גענומען בריען! „ביי גאָלי“! ווי האָב איך געקאָנט שטיין דאָ און וואַשן זיך און דאָס גאָרנישט באַמערקן?!

מיט גוואַלטיקער ענערגיע, גאָרנישט ווי אַ מאַן אין די ווייטע פופציקער, נאָר עפעס אַ יונג בחור'ל, האָט ער גענומען שלעפן די שטיק קער ברעטער פון וואַסער. צום ערשט האָט אים דער באָם נאָך צוגע- האַלפן. באַלד איז עס אים אָבער נמאס געוואָרן. ער זעט נישט וואָס פון דעם שלעפעניש וועט ווערן! און דערווייל מאַכט ער זיך נאָס! האָט ער אַ וואָרף געמאָן די אַרויסגעפישטע ברעטלעך און פאַרלוירן געוואָרן אָן אַ וואָרט אפילו! נאָר דעם אַלטן זאָל דאָס גאָר אָנהייבן צו אַרן! פאַרקערט, ער טוט נאָך די אַרבעט איצט מיט מער ברען! אז אַ ברעט שפילט זיך מיט אים אין הוידלקע, ווייל הייסט עס, ער וויל עס כאַפן טראָגט עס זיך אָפ פון ברעג, פוילט ער זיך נישט, דושים ווהייט, פאַרטשעפעט אַ שטיק דראָט אָן אַ שטעקן, ווי אַ הוק און פאַר- בעט דאָס ברעט אַרויס צו זיך בכבוד גדול. אים אַרט אפילו נישט וואָס די יונגען פון די לאַסט־אויטאָס, וועלכע וואַרפן אַלע וויילע אָפ אַ ניי בערגל מיסט און שטיינער, לאַכן פון אים און קוקן מאַדנע וואָס עפעס ער שלעפט אָן אַזאַ קופע נאָסע העלצער.

דושים ווהייט ווייס אָבער יאָ וואָס ער טוט! מיט גרויס התמדה לייגט ער די נאָסע פלעקער אויף די שטיינער אונטער דער זון צום טרי- קענען. דערנאָך, אז ר'האָט זיך שוין גוט געהאַט אָנגעאַרבעט און אַ היבש ביסל איינגוטם לייגט שוין אויסגעלייגט אונטער דער זון, האָט ער זיך

אוועקגעזעצט רואיק אָפּהיטן דאָס פאַרמעגן . . . זינט פיל טעג האָט ער איצט, ס'ערשטע מאָל, ווידער דערפילט אז ער איז ערגעץ צוגעד-
 בונדן. אז ער קאָן נישט נעמען און טאָן אזא ניי אוועק! ביז די
 ברעטלעך וועלן נישט זיין טרוקן און פאַרטאָן אין ווענט, קאָן ער נישט
 אוועקגיין! צוזאַמען מיט דעם געפיל פון צוגעבונדנקייט, האָט ער
 אויך, ס'ערשטע מאָל אין די עטלעכע טעג, דערפילט ווי ער נויטיקט
 זיך אין זיין יונג, אין דזשאָן. נאָר וואָס קומט אַרויס, ער ווייסט
 דאָך אפילו נישט וואו ער איז! איז ער נאָך אין יענעם צימערל? נאָר ווען
 יאָ? ער וועט סאַרווי אַהין מער נישט צוגיין. ער וועט מער מיט
 יענעם רויטן דייטש קיין אַרגומענט נישט האָבן! נאָ סער!

צו מאַרגנס, נאָכן אָפּליגן איינער אַליין אין דער נאָרע אַ לאַנגע,
 קאַלטע, ווינטיקע נאַכט, האָט ער באַשלאָסן זיך צו שטעלן בויען. אָבער
 ס'ערשטע שטיקל האַלב-אַפּגעפּוילטע קלעצל, וואָס ער האָט גענומען
 אַרײַנזעצן אין באַדן, האָט אים איבערצייגט וואָסער דזשאַב ער וועט
 דאָ האָבן! אז מער ווי די הוילע הענט האָט ער נישט! נישט קיין
 האַמער, נישט קיין טשוועקל! אָבער דזשים ווהייט שרעקט זיך נישט אָפּ
 פאַר אַזעלכע זאַכן! ער בויט אַ היים! אַן אייגענע היים פאַר זיך!
 און קיין באָם ווי זיין ביישלאַפּער, דער הוירבערט לאַרסאָן, איז ער
 אויך נישט! ער וועט זיך אַן עצה געבן!

מיט אַ טעמפּ שטיקל ברעטל האָט ער אַזוי לאַנג געעגנערט ביז ער
 האָט געמאַכט אַ גריבל אין באַדן. דערנאָך האָט ער מיט אַ שטיין געד-
 שלאָגן איבערן קלעצל מיט גרויס פּרייד און אימפעט. ביי יעדן קלאַפּ
 האָט ער אויסגעשריען: „ביי גאלי!“ עס שטייט!

נאָר אז דאָס ערשטע קלעצל איז געשטאַנען אין באַדן, האָט ער זיך
 אַליין געפרעגט: „וואָס אייגנטלעך וויל ער דאָ מאַכן? אַ שטעלכל?
 מיט דעם ביסל ברעטלעך? ווי קאָן ער? זאָל ער כאַטש מאַכן אַ ווענטל
 צו דער נאָרע, דער ווינט זאָל נישט אַזוי קלאַפּן מיט די בלעכן!“
 אפילו דאָס איז דאָך אים אָנגעקומען מיט גרויס מי און שווייס. אז כדי
 איבערצוברעכן אַ ברעט האָט ער עס געמוזט אָנשפּאַרן אָן אַ שטיין און
 דערויף דריקן מיט זיין גאַנצן געוויכט, אָדער שלאָגן דערויף מיט אַ
 שטיין אינמיטן ביז עס האָט זיך איבערגעבראַכן. אז, כדי אַרויסצו-
 קריגן אַ פאַרוואַווערט טשוועקל, צו האָבן מיט וואָס צו פאַרפעסטיקן
 איין ברעטל צום צווייטן, האָט ער זיך געמוזט קליגן מיט אַ שפיציק

שטינדל. אָבער וואָס מאַכט דאָס אויס? פאַר דזשים ווהייט איז זיס
יעדער שווערקייט. ער בויט זיך אַ היים! . . .
העי, אַלטער! וואָס מאַכסטו דאָרטן? אַ פּאַלאַז אויפן האָר-
סאָן? . . . האָבן די יונגען פון די לאַסטוועגן פון אים גע'הוזק'ט.
— דו, פּלאַקנשיסער, מענסט לאַכן! פאַר דיר וואַרט אַ וואַרעם
בעט!

די טעג זענען נאָך אַלץ געשטאַנען שיינע, כאַטש ס'איז שוין געווען
האַלב נאָוועמבער. נאָר די נעכט זענען געוואָרן אומדערטרעגלעכער!
לויט ווי ס'האָבן געריסן די ווינטן האָט עס אויסגעזען אז אַט באַלד
לאַזט זיך אַראָפּ אַ שניי. פון איין זייט וואָלט ער געווען צופרידן,
דזשים ווהייט. ביים ראַמען שניי פרעגט מען זיכער נישט צו ביזט אַ
פאַמיליע-מאַן. יעדער איינער קריגט אַ לאַפעטע! אָבער אין די נעכט
וועט עס זיין אוממעגלעך צו ליגן אין דער נאָרע. מ'קאָן שוין נישט
ליגן! און דער באָם ווייזט זיך נישט מער! טאָמער קומט ער טרייבט
ער אים אוועק ווי אַ הונט . . .

ביינאַכט ליגט ער טאַקע, דער אַלטער, אַ שטאַרער, אַ געפרוידענער
און דער מוח אַרבעט פיבערדיק איבער עפעס אַן אַנדער פּלאַן, וואו וויי-
טער צו פאַרבויען און פאַרשלאָגן אַ ווינקל. און ביסלעכווייז הייבט עס
טאַקע אָן אויסזען, דאָס געבויעכץ, ווי אַ שטעלכל, כאַטש אין אַלע זייטן
סטאַרטשן אַרויס אָפּגעבראַכענע ברעטער-עקן, שטעכיקע פּלאַקנס. נאָר
וואָס מאַכט עס אויס, אַבי אינווייניק זעט עס אויס ווענטלדיק, מיט
ברעטלעך איבערן קאָפּ.

איינמאָל, אינמיטן טאָג, בעתן זיין שטאַרק פאַרטאָן אַרום דעם
שטעלכל, איז צוגעקומען דזשאַ, אים אַ ריר געטאָן אין אַסל: — העלאַ,
פאַפּ!

מיט אַ פאַרזשאווערט טשוועקל צווישן די דינע, בלוּי-פאַרטריקנטע
ליפּן, האָט ער אַן איבעראַשטער געשטאַמלט, דער אַלטער:
— זע, זע ווער ס'איז דאָ! העלאַ, העלאַ דזשאַ!

— וואָס מאַכסטו דאָ, פאַפּ?

— אַ, איך דענק צו מאַכן אַ קעמערל צום וואוינען. עס יאָגט
נאָך אַלץ אַריין דער ווינט! און דו? וואו האַלסטו זיך אויף? נאָך
אַלץ אין דעם צימערל, ביי דעם רויטן? מיין גאָט! ער מוז זיין אַ
געננסטער! . . .

— וואָס דו רעדסט, פאַפּ! נאָר סאַיווי בין איך נישט מער דאָרט.

געהאט צו באצאלן בלויז פאר איין וואָך. לעצטע נאכט האָב איך אַרומ-
געהאַנגען מיט חברה ביים האַפּן. איך וויל זיך אַרויפּטריגן אויף אַ
שיף. דערווייל האָב איך גענעכטיקט אין „סאלווישאַן-אַרמעײ“. אָ,
פאַפּ! דאָרט איז אַן אמתער גהינזום! טוסט גוט, פאַפּ, וואָס מאַכסט
זיך אַן אייגן ווינקל דאָ.

— דו זאָנסט מיר? פאַפּ ווייסט אַלעמאָל וואָס ער טוט! יעס,
פאַפּ ווייסט! אויף אַ שיף, מיין באָי, וואָלט געווען גוט! אָבער פון
דער „סאלווישאַן-אַרמעײ“ האַלט זיך אַוועק! האַלט זיך אַוועק דזשאָ,
וועסט ווערן אַ באָם! . . .

11

מיט איינמאָל האָט זיך אויפן אַלטן דזשים ווהייט אַ גאָס געטאָן אַ
גאַנצע שפּע מיט גוטס. מיט איינמאָל האָבן די לאַסט-אויטאָס גענומען
ברענגען אַהער גאַנצע שטיקער פון הייזער, וואָס מען האָט צענומען אין
די אַלטע געגנטן פון אַראָפּ אַכטע עוועניו. מ'האַט אַהער געבראַכט בלעך-
כענע סופּיטן, וואָס האָבן געקאָנט דינען פאַר גאַנצע ווענט. מ'האַט
אַהער געבראַכט ציגל און בעלקעס, שטיקער אייזן און דראַט, מאַסן
ברעטער און טירן און אויך גאַנצע פענצטער, מיט די שוויבן אַפּילו! ער
האַט אַפּילו געזען דערן פון אייוועלעך און אַ ווייס מעדיצין שענקעלע
מיט אַ שפיגל! . . .

דזשים ווהייט איז נעבעך צעטומלט געוואָרן פון דעם פּלוצימדיקן
גאָס! ער האָט נישט געוואוסט וואָס פריער צו כאַפּן! און דאָס גע-
כאַפטע האָט ער נעבעך נישט געוואוסט וואו איז אַ זיכער אָרט עס
אַוועקצולייגן. מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ איז ער נעבעך געשטאַנען און
צוגעזען ווי די האַרצלאַזע יונגען ליידיקן אויס דאָס מיסט און אַש גלייך
אויף די אוצרות אַרויף און אַלץ ווערט אים באַגראָבן אויף אייביק!
— דזשאָ, לאָמיר ראַטעווען וואָס מען קאָן! האָט ער געשריען

צום זון.

ווי אַ יינגל, וואָס האָט אין חלום געפונען אַ גרויסן אוצר אין אַ
ווילדן וואַלד און ער וויל ראַטעווען וואָס מער, וואָס מער, אזוי האָט
איצט דער אַלטער געכאַפט און געשלעפט וואָס נאָר ער האָט געקאָנט!
איבער זיינע כוחות האָט ער געאַרבעט! ער האָט אַפּילו נישט אַוועקגע-
לאָזט דזשאָן נאָך אַ ביסן ברויט. „לאָמיר, האָט ער געזאָגט, פריער
האָבן דאָס אַלץ לעבן אונדזער שטעלכץ!“

אז זיי האָבן שוין געהאט אָנגעשלעפט אַ היבשע קופּע ברעטער און בלעכן און דער אַלטער האָט זיך דערלויבט אָפּצוכאַפּן דעם אָטעם, האָט ער ערשט איינגעזען אז ער האָט נישט וואָס צו כאַפּן, אז וואָס אמאָל ברענגען די לאַסט־וועגן אַליץ מער און אז אין פאַרגלייך מיט דעם, וואָס ער קאָן איצט פון די מאַטעריאַלן מאַכן, זעהען די דריי צעקרימטע, צע־שפיצטע ווענטלעך, לעבן דער נאָרע, אויס זייער נעבעכדיק, אזוי נעבעכ־דיק, אז אפילו אַ הונט טאָר מען דאָ נישט אַריינלאָזן! . . .

אָפּגעמאַטערטע זענען זיי איצט, דער טאַטע מיטן זון, געזעסן לעבן דער קופּע ברעטער און בלעכן און דער אַלטער האָט געמאַכט פלענער וואָסער ביידל ער וועט ערשט איצט אויפשטעלן! איצט וועט ער מאַכן אַן אמת'ע היים! ער האָט דאָך אפילו אַ האַמער געפונען! און טשווע־קעס זענען אויך דאָ גענוג אין די ברעטער! „כ'ניי אַ געוועט, האָט ער געזאָגט צום יונג, ווען מען זאָל גוט זוכן, וואָלט מען אַ זעג אויך גע־פונען!“

— וועסט דאַרפן אַריינשמעלן אַ פענצטער אויך, פאַפּ!
 געווים אַ פענצטער! דאָס קליינע פענצטערל, מיט די פיר שויבן, וועל איך אַריינשמעלן! אַ גרויס פענצטער וועט זיין צו קאַלט! איצט, זון מינער, האָבן מיר צייט! אין דעם קליינעם שמעלכל, לעבן שטיין, קאָנען מיר דערווייל וואוינען ביז מ'וועט אויפבויען אַן אמת'ע היים!
 אינמיטן זייער געמיטלעך פלאַנעווען, איז דערווייל צוגעקומען עפעס אַ מאַן מיט אַזאַ מאָדנעם אינסטרומענט. דערנאָך נאָך איינער. פונקט לעבן זייערע פיס האָבן זיי זיך געשמעלט מעסטן דאָס שטיקל פלאַץ. לויט דער טיה פון וואַסער האָבן זיי דאָ געמאַסטן די הויכקייט פון אַנ־געשיטן באַדן. נאָכן אַרוממעסטן אַרום און אַרום, זאָגט איינער צום אַלטן:

— וועסט זיך מוזן אָפּטראָגן פונדאַנען מיט דיין אוצר, מ'דאַרף דאָ העכער מאַכן און אויסגלייכן דעם באַדן.
 נאָך איידער דער צעטומלעטער דזשים ווהייט האָט זיך געכאַפט וואָס דאָ גייט פאַרקומען האָבן שוין גענומען אַהער פאַרן אויטאָס מיט אַש און מיסט.
 — וואָס זאָל מען איצט טאָן, דזשאָ? האָט דער אַלטער פאַרלוירן געשאַמלט. וואָס זאָל מען איצט טאָן?
 — איך דענק מ'דאַרף וואַרטן ביז זיי וועלן אויסגלייכן דעם באַדן!

— זיי וועלן אלץ באגראָבן אונטערן מיסט! לאַמיר עס אוועק-
טראָגן, דזשאָ, ניד!

פארהוויפלטע האָבן זיי ווידער גענומען ראַטעווען דאָס ביסל אָני
געקליבענע גוטס. אָבער די אַרײַנגעשטעלטע ווענטלעך, מיט דער נאַרע
אונטערן שטיין, האָבן זיי נישט געקאָנט ראַטעווען. היִלפֿלאָזע, זענען
זיי געשטאַנען איבער דער אָנגעשלעפּטער קופּע בלעכן און ברעמער און
צוגעקוקט ווי אין טאַלעכל, צווישן די שטיינער, לעבן זייער ווינקל, שיטן
זיך אָפּ פּרישע בערגלעך און באַלד קומט אַ מאַשין, אַטייענע חיה, וואָס
דרייט זיך אויף שווערע, אייזערנע פעסער־רעדער און פּרעסט איין און
גלייכט אויס דעם באַדן. און אַט קאַלערט זיך דער מאָנסטער אַרויף
און וואַרפט אום די ווענטלעך, אויף וועלכע ער האָט אזוי פיל אַרבעט
גע'פּטור'ט. נאָך איידער ער האָט באַוווּזן עפעס בעסערס אויפצובויען,
האָט ער שוין פאַרלוירן דאָס שטיקל נאַרע פון איבערן קאַפּ אַראָפּ. מער
ווי אַ שפיץ פון יענעם שטיק פּעלז, האָט מען איצט פון אויסגעגלייכטן
באַדן נישט אַרויסגעווען. אפילו אַ הונט וואָלט זיך איצט דערונטער
נישט געקאָנט שיצן.

— איצט איז אַלרייט. איז דער מעסטער צו זיי צוגעקומען פון
דער זייט. איצט קאָנט איר שוין דאָרטן טאָן וואָס איר ווילט. מער
וועט מען אייך שוין נישט באַלעסטיקן.

ס'איז שוין געווען שפעט נאָך האַלבן טאָג. איידער מען קוקט זיך
אום פאַלט צו די נאַכט. נאָך אזויפיל מי און אַרומוואַלגערניש איז ער
ווידער אָן אַ שטיין צוקאַפּנס, פונקט ווי דאָן, ווען ער האָט זיך קוים
אַרויסגעכאַפּט פון אונטער דעם רויטן דייטשס וואָנסעס! אויף ניד האָבן
טאַטע און זון גענומען מאַכן אַ שטיקל דעכל צו קאָנען דערווייל, אויף
איבער נאַכט, אַרונטערקריכן. דערנאָך האָט דער אַלמער זיך געשטעלט
בויען אויף אַן אמת! דאָס מאַל האָט ער שוין נישט געוואָלט אָפּכאַפּן.
אַז אַ דעכעלע איז דערווייל, פאַר אַ נויט, דאָ — קאָן ער זיך פאַרגינען צו
בויען מיט אַ טאַקל, רואיק, מיט אַ פּלאַן. מיטן זון האָט ער זיך איינגע-
טיילט: ער, דזשאָ, זאָל ווידער גיין צו די מאַרקעטס יעדן טאָג באַזאָרגן
עסן און ער אַליין וועט דאָ, לעבן טיך, אונטערן טרובעריי פון די לאַסט-
וועגן און שיפן, בויען די היים!

מיט זעלטענעם געדולד און נאָך מער ליבע, האָט דזשים ווהייט
איצט צונויפגעהפּט אַ ברעטל מיט אַ בלעך, אַ בלעך מיט אַ קלעצל און
עס איז געוואָרן אַ וואַנט! און אַז אַ וואַנט איז שוין געשטאַנען און

ער האָט געזען אז דער ווינט בלאָזט דורך, האָט ער, ווען דער יונג איז אַהיימגעקומען, געזאָגט:

— דזשאָ, מ'דאַרף אויסזוכן סמאָלע פּאַפּיר! מ'וועט דאַרפן דעקן נישט נאָר דעם דאָך, נאָר אויך די ווענט!

ביסלעכווייז האָט דאָס „בויעכץ“ באַקומען אַן אויסזען! אפילו דאָס פּיר־שייבלדיק פּענצטערל איז שוין, נאָך לאַנגע קלערענישן, געווען אַריינגעזעצט אין ווענטל, וואָס קוקט אַרויס צום טייך.

אין מיטן דעם גאַנצן פיבערדיקן בויען, האָט ער אָבער גערענקט יעדערס מאָל צו־צו־לויפן צו אַ פּריש אָנגעוואָרפן בערגל און זיך דאַרטן ראַיען און אַרויסשלעפּן עפעס וואָס איז אים נוצלעך. ער האָט שוין אפילו אַרויסגעשלעפּט אַ צעבויגן אייזערן בעטל, וואָס ער האָט געדולדיק צוריק אויסגעגלייכט און עס אַוועקגעשטעלט אין בייַדל, לעבן פּענצטערל.

און איבער די געפונענע זאַכן האָט ער זיך שוין נישט אַזוי געצאַפּלט. נישט נאָר ווענט און ברעטער מיט סמאָלע־פּאַפּיר אויבן, נאָר אפילו אַ טירל הענגט שוין ביי אים! אַ רויט טירל, וואָס אַמאָל האָט עס זיך געווינט הין און צוריק אין אַן אַלטן ביר־סאַלון, ערגעץ אַרום האַוסטאָן סטריט, הענגט שוין איצט אויף זיין בייַדל! און אז ער גייט אַוועק, שליסט ער עס פּאַוואַליע צו און איז רואיק נישט נאָר איבער דעם העמד און האַנטוך, וואָס ער האָט ביז איצט געמוזט טראָגן אין די קעשענעס, נאָר אויך איבער אַלץ, וואָס ער האָט שוין דאָ באַוויזן אָנצוזאַמלען!...

און זיין פּאַרמעגן פּאַרגרעסערט זיך מיט יעדן טאָג! אַט האָט ער געפונען אַ שטאַנג, אַ רער אַזאַ, אויף וועלכער ס'איז נאָך געווען אַרומ־געוויקלט די אַמעריקאַנער פּאַן, אַן איינגעשמוצטע, מיט איינגעריסענע שטרייפן און איין דורכגעלעכערטן שטערן. מיט גרויס פּרייד האָט ער דאָס געכאַפּט און צוגעבראַכט צום בייַדל. אַ היבשע וויילע האָט ער ער וועט נאָך דאָ די פּאַן אַרויפציען! דאָ איז אויך „יוניטעד סטייטס טעריטאָרי“. זאָל אויך דאָ פּלאַטערן די אַמעריקאַנער פּאַן! . . .

צוזאַמען מיטן מערן זיך פון זיין פּאַרמעגן, אַט אַ שטייגער דער בלויער, אָפּגעקאַסטער שטייניק, וואָס ער האָט נאָרוואָס געפונען, מערט זיך אים אויך זיין פּאַנטאַזיע! ער האָט ממש גענלייט קוקנדיק אויף דעם אַלעס, וואָס ער האָט שוין און וואָס ער קאָן נאָך אַלץ דאָ אָנ־זאַמלען! ווען די אַלע, וואָס שטייען נאָך סאַנדוויטשעס, וואַלטן נישט געווען קיין באַמס, וואַלט מען דאָך אַ גאַנצע שטאַט געקאָנט דאָ אויפ־

בויען! פון צוויי און זיבעציקסטער ביז ארויף נאָרד, צו הונדערט און פינף און צוואנציקסטער סטריט, ציט זיך דאָס שטיק ניידעשאַפן לאַנד. און פון וואָס צו בויען איז אויך דאָ! די לאַסט-אויטאָס האַלטן אין איין ברענגען! אַ גאַנצע „קאָמיוניטי“ וואָלט מען געקאָנט אויפבויען! ווען דאָ, לענג אויס דעם האַדסאָן, וואָלטן זיך געצויגן אַ סך אַזעלכע בייר-לעך ווי זיינס, וואָלט ער נישט באַדאַרפט גיין מיטן טשייניק אַזש צו זעקס און ניינציק נאָך אַביסל וואַסער. די „קאָמיוניטי“ וואָלט געשיקט אַ דעלעגאַציע צום מעיאָר, וואָלט מען דאָ זיכער צוגעצויגן וואַסער! פאַר-וואָס נישט? מיר זענען נישט קיין בירגער? . . . און אַ קאָמיוניטי וואָלט אפשר געהאַט אַ מעיאָר אויך! פאַרוואָס נישט? . . . זיי וואָלטן זיכער געמאַכט אים . . . „מעיאָר דזשים ווהייט!“ „ביי גאַלי!“ ווען זיי וואָלטן נישט געווען קיין באַמס . . .

— זיכער, פאַפ! דיך דאַרף מען מאַכן פאַר מעיאָר! דו ביזט דאָ דער ערשטער בירגער!

ער איז געווען זיכער אַז דאָס האָט אים דער יונג געזאָגט. אינדער-אַמת'ן איז דער יונג דאָ גאַרנישט געווען. אַליין איז ער געשטאַנען, דזשים ווהייט, אין בידל, איבער אַ באַרג ציגל, וואָס ער האָט אָנגע-שלעפט. די נעכט זענען געפערלעך קאַלטע און קיין אייוועלע, וואָס ער האַלט אין איין אַרומזוכן, קאָן ער אַלץ נישט געפינען, מוז ער זיך שטעלן בויען אַן אייוועלע. עס איז אַלרייט! דזשים ווהייט געדענקט גוט ווי מען פלעגט בויען די ציגלענע אייוועלעך אין „אַלד ענגלאַנד“.

ווי אַן אמת'ער מויערער איז ער איצט געשטאַנען און געלייגט אַ ציגל אויף אַ ציגל. אינדערויט, אין ווענטל, האָט ער געלאָזן אַ קונציקע עפענונג אויף אַריינצורוקן טעפ. אינדערהויך האָט ער אַרויפגעפאַסט אַ שטיק אייזערנע פליטע און צוזאַמען מיטן פאַנטאַזירן, הויך אויפן קול, וועגן דזשים ווהייט אַלס מעיאָר פון דער נייער „קאָמיוניטי“, האָט זיין פאַנטאַזיע שוין אויך געזען ווי די פליטע גליט אַזוי פייערדיק-רויט און דער טשייניק וואַסער זידט מיט קאַכיקע בלעזעלעך, און ער אַליין זיצט ביי דער היימישער פליטע און הערט זיך-צו ווי עס פייפט דער ווינט אין דרויסן . . .

העלאָ, פאַפ!

אין זיין גרויסער פאַרטוענקייט, סיי מיטן געדאַנק, סיי מיט די הענט, האָט ער גאַרנישט געהערט ווי ס'מירל האָט זיך געעפנט און דער באַם האָט זיך געטאַן אַ שטעל אַריין גלייך הינטער אים!

— העלָאָ, פּאַפּ! איך זע דו אָרדנעט זיך דאָ איין ווי אַן אמת'ער
לאָרד!

אַ שטאַרק איבעראַשטער, האָט אים דער אַלטער אָנגעקוקט, האַלטנ־
דיק די צוויי פּאַרנומענע הענט אין דער לופט. אין איינער האָט ער גע-
האַלטן אַ פּויסט ווייך, נאָס ליים, און אין דער צווייטער — אַ רויטן ציגל.
ער האָט זיך גאַרנישט געריכט אַז נאָך אַזויפיל טעג, זאָל זיך דער באָם
ווידער באַווייזן. ער האָט נישט געוואוסט וואָס ער זאָל דאָ מיט אים
טאָן. פון איין זייט האָט ער געהאַט אַ שטאַרקן באַגער אים אַרויסצו-
טרייבן! „אַרויס פון מיין הויז, דו באָם!“ . . . אַזא ווי דו, האָט נישט
קיין רעכט אויף קיין דאָך! פון דער אַנדערער זייט האָט אָבער דער
גוטער דזשים געוואָלט אים אַרומכאַפּן, אָט מיטן ציגל און מיטן ליים
אים אַרומכאַפּן: „הוירכי, קום גלייך אַהער! פאַראַן גענוג דאָ פון וואָס
צו בויען! שטעל זיך אויף אַ ביידל. איך וועל דיר העלפּן! רופּ נאָך
באַים. „לאַמיר אויפשטעלן אַ שטאַט!“ נאָר געטאָן האָט ער נישט
ס'ערשטע און נישט ס'צווייטע. מיט ביטול און נאָך מער פאַראַכטונג,
האָט ער זיך אַוועקגעקערט פון דעם באָם און ווידער גענומען בויען דאָס
איינזעלע . . .

— וואָס איז דער מער, פּאַפּ, שוין ווידער ביין?

— אָ, סאָ, סאָ . . . האָט אים דער אַלטער אָפּגע'פּטור'ט. ער האָט
זיך אָבער לאַנג נישט געקאַנט איינהאַלטן! די פּריערדיקע וויזיעס פון
אַ קאָמוניטי אויפן ברעג האָדסאָן: די וואַסער־רערן און אפּשר נאָך
לאַמפּן אויך, וואָס מען וואָלט דאָ זיכער פאַרצויגן; דער אַמעריקאַנער
פּלאַן איבער זיין רעכל און אפּשר אויך, פאַרוואָס נישט? דזשים ווהייט
אַלס מעיאַר: אַט־דאָס אַלץ האָט אים נישט געלאָזט זיין אָנגע'ברונז'ט.
ס'ביסל בייזקייט, וואָס האָט אים אַרומגעכאַפּט, ביים יונגס אַריינקומען,
איז איצט געווען צעבלאָזן, ווי שפינוועבס אונטער אַ שטאַרקן ווינט.

— הער מיך אויס, האָט ער זיך פּלוצים זייער ערנסט געטאָן אַ דריי
אויס צום באָם. הער וואָס פּאַפּ זאָגט דיר! שטעל דיר אויף אַ גע-
צעלטל! אַז אַ מענטש האָט אַ ווינקל וואו זיך אַוועקצולייגן, געפינט ער
שטענדיק וואָס אָפּצועסן אויך! ניו־יאָרק איז אַ גרויסע שטאַט! זעסט,
אָט מאַך איך שוין אַן איינזעלע! ס'וועט מיר זיין וואַרעם . . . האַלץ
צום ברענען וועט מען דאָ שטענדיק געפינען! הער וואָס פּאַפּ זאָגט
דיר! . . .

— איך מיין, איר זענט גערעכט, מיסטער דזשיימס ווהייט . . .
 „מיסטער דזשיימס ווהייט“ . . . דער אלטער האָט עפעס נישט גע-
 וואוסט ווי אזוי ער זאָל אויפנעמען אָט-דעם זאָג: מיסטער דזשיימס
 ווהייט. ביי דעם יונג ווייסט ער קיינמאָל נישט צו ער חוזקט אָדער ער רעדט
 ערנסט. פון זינט ער האָט אים יענע נאָכט באַגעגנט לעבן דער וואַנט, אן
 איינגעקנוילטן און זיך צו אים צוגעטוליעט, הערט ער ערשט דאָס ערשטע
 מאָל פון אים זיין פולן נאָמען. נישט בלויז דזשיימס, נאָר מיסטער דזשיימס
 ווהייט, ער קאָן נאָך זיין „מעיאָר דזשיימס ווהייט“ אויך! מ'קאָן נאָר
 נישט וויסן! אַוודאי קאָן מען נאָרנישט וויסן! . . .

12

די פאָטערלעכע לעקציע, וואָס דזשיימס ווהייט האָט נעכטן געגעבן
 דעם „באָם“, הוירבערט לאַרסאָן, האָט אים געבעך היינט פאַרשאַרפט פיל
 האַרצווייטיק. וואָרום דער באָם איז נישט געקומען אַליין! באַלד אינ-
 דערפרי, האָט ער זיך אַהער אַראָפּגעלאָזט מיט אַ פריינט זיינס, אַ
 חברה-מאָן, מיט וועמען ער האָט זיך די לעצטע טעג געוואָלגערט
 אין די סאַבווייריטישאַנס. יענער, דער פריינט זיינער, דאָס איז עפעס
 אַן אויסטערלישער לאַנגאַץ! דעם אַלטן דאָכט זיך, ווען דער יונג זאָל
 צעשפּרייטן די צוויי פיס, וואָלט ער זיכער געקאָנט שטיין אויף ביידע
 ברעגן האַדסאָן און נאָך אונטער זיך דורכלאָזן די שיפן פון טייך... אַ פּאָר
 הענט האָט ער, דער לאַנגער, קאָן ער זיכער מיט זיי גרייכן צו דער
 דושאַרדזש וואַשינגטאָן בריק. דעם יונג האָט דזשיימס ווהייט פיינט גע-
 קראָגן גלייך ווי ער האָט אים נאָר דערזען.

גלייך ווי ער איז נאָר צוגעקומען, דער לאַנגער, האָט ער שוין גענו-
 מען לאַכן פון אַלטנס ביידל: „אַט-אַזאַ חורבה מאַכט מען? געלאַטעטע
 שטיקער סמאָלע-פּאַפּיר מיט ווייסע בלעך? ברוינע ברעטער מיט ווייסע
 טירן אין אַ וואַנט? כאַ, כאַ, כאַ! ער וועט מאַכן! פון הוילע ווייסע
 בלעכן וועט ער מאַכן! אפילו דעם דאָך וועט ער מאַכן פון ווייסן בלעך!
 אַ פּאַלאַץ וועט ער זיך מאַכן! ס'וועט זיין אַ פּראַכט! און מיט די
 ציגל, וואָס וואַלנערן זיך דאָ, וועט ער אין פּרילינג אויספּלאַסטערן אַ רויט
 שמענעלע צום ווייסן פּאַלאַץ, און די דראַטן און שטיקער רעד וועט ער
 אויך פאַרנוצן. ער וועט זיך מאַכן דערפון אַ גערטל . . .
 אַז דער אַלטער האָט דאָס דערהערט, האָבן אים גענומען דריגן

הענט און פים! ער האָט מיט איינמאָל פאַרלוירן אַלץ! נישט נאָר די זיכערקייט אין זיך, נאָר דעם באַדן אונטער זיך האָט ער פאַרלוירן! ער האָט נישט געוואוסט וואָס ער זאָל דאָ כאַפּן טאָן! און דער לאַנגאַץ רעדט נישט בלויז. דאָס איז דיר נישט דער באָם לאַרסאָן! דער לאַנגאַץ ראַיעט זיך שוין אין די אַנגעוואַרפענע בערג מיסט און שלעפט שוין גאַנצע קופּעס . . .

— דושאַ, מיר געפעלט נישט דער לאַנגער! לאַמיר אים נישט לאָזן צונעמען אַלץ! ער איז אַ רויבער, דו הערסט, דושאַ! . . .

— אַ, פאַפּ, וואָס דאַרפסטו דעם אַפּפּאַל?

דזשים ווהייט האָט אָבער נישט געהערט וואָס דער יונג זאָגט. מיט זיין געזונטן חוש האָט ער דערפילט אַז דער לאַנגער, מיט דעם אויסגער־ציוגענעם, בלייבן פנים, וועט זיך דאָ נישט בלויז אויפשמעלן אַ דאָך איבערן קאָפּ, נאָר אַז ער וועט טאַקע פאַרשלינגען אַלץ וואָס דאָ איז נאָר פאַראַן. מיט האַרצווייטיק האָט דער אַלטער געקוקט ווי יענער שלעפט די בלעכן און ברעטער. אַלץ וואָס ער האָט געבעך געקאָנט טוען, דער אַלטער, איז קריגן זיך מיט לאַרסאָנען. וויל זיך אָבער דער באָם נישט קריגן! אַז נאָר ער לאַכט און קלאַפט אים אין פלייצע:

— וואָס אַרט עס דיך, פאַפּ? . . .

אָבער אַז דער אַלטער האָט דערזען ווי דער לאַנגער האָט געבראַכט צו שלעפּן אַ שטול! אַ גוטע שטול! ערנסט, ווי אַ גוטע שטול . . . האָט ער שוין מער נישט געקאָנט אַריבערטראָגן. נישט וויסנדיק צו וואָס, אַפילו נישט וויסנדיק וואו ער וועט נאָך פאַקן דאָס אַנגעקליבענע, האָט ער זיך ווידער אַ פלאַטערענדיקער, אַ צעטראַגענער, אַוועקגעלאָזט צווישן די אַנגעוואַרפענע מיסטן. איצט האָט ער שוין נישט געזוכט וואָס ער דאַרף. ער האָט שוין געכאַפט אַלץ וואָס איז אים געקומען אונטער דער האַנט. וויל דאַרפן, אייגנטלעך דאַרף ער דאָך גאָרנישט! ער האָט נאָר מורא אויב ער וועט נישט כאַפּן דעם צעשאַסענעם זייגער, אָן וויל־זערס, ביי וועמען די געדערם הענגן אַרויס, נאָכגעלאָזטע, וועט דער הויל־כער דאָס צוכאַפּן. חוץ דעם, די אומרויאיקייט טרייבט אים דווקא דאַרט, וואו דער הויכער איז . . . נישט איינמאָל האָט ער זיך צונויפגעשטויסן מיטן לאַנגן:

— דאָס איז מוין! האָט ער געשריען. איך האָב עס צום ערשט

דערזען!

אָבער דער הויכער האָט געטאָן אַ רים דאָס שטיק רעד מיט אַזאַ רציחה אַז דער אַלמער איז שיר אומגעפאלן.

אַ באַזיגטער דורך דעם הויכן אין אָפענעם שלאַכט־פעלד, צווישן די קופּעס מיסט, האָט דער אַלמער זיך געבען צוריקגעצויגן צום אייגענעם ביידל און מיט גרויס פאַרדרום צוגעקוקט ווי דער „רויבער“ מאַנדערעוועט טאַקע אַרום ווייסע, בלעכענע ווענט! דאָס איינציקע, וואָס ער האָט דורכן באָם געפועלט, איז געווען, דער „רויבער“ זאָל זיך כאַטש אַפרוקן אַביסל ווייטער. „וואָס, קאַרג פּלאַץ פאַראַן אויפן האַרסאָן“?

און ער שטעלט זיך טאַקע אַן אמתן פּאַלאַץ, דער הויכער! ווייס־געפאַרבטע, בלעכענע ווענט; אַ משופּע, ווייס דעכל און דריי פענצטער אין דריי זייטן! דריי גרויסע פענצטער! אָט וואָס דער „רויבער“ האָט זיך פאַרגנומען אויפצושטעלן! צו אַלדע טייוול! וואָס האָט ער, דזשים ווהייט, זיך אזוי געאיילט? . . . ס'אַלמע האַרץ האָט אים געבען גע־קלעמט פון קנאה. ער האָט זיך געוואַלט נעמען איבערמאַכן זיין גאַנץ שטעלכל. זענען אָבער שוין געשטאַנען קאַלמע טעג. ס'האָט אים שוין געברייט אין די פינגער. דערצו נאָך האָט אים דער יונג זיינער, דזשאַ, אָפּגעהאַלטן: „ס'לוינט נישט, פאַפּ! סאַרווי וועט מען פונדאָנען אַראָפּ־טרייבן . . . ער, דזשים, גלייבט אפילו נישט. וואָס הייסט מען וועט אַראָפּטרייבן? פאַרוואָס? וואָס אַרט דען די שטאַט אַז ער, דזשים ווהייט, האָט דאָ, אויפן ברעג האַרסאָן, צווישן די סאַמע מיסטן, אַ ביידל? נאָר ווען אפילו מ'זאָל אַראָפּטרייבן, וועט ער דערלאָזן דער „רויבער“ זאָל האָבן דריי פענצטער און ער נאָר דאָס קליינע, פיר שייבלדיקע לעכל? . . . נאָ סער!

אויף גיך האָט ער אַרויסגעבראַכן עמלעכע לאַטעס פון דער וואַנט, וואָס גייט צום לאַנגנס ביידל און מיט גרויס הנאה, יענעם אויף צעפיר־קעניש, גענומען אַריינשטעלן אַ האַלב פענצטער, וואָס ער האָט מיט גרויס מסירת נפש אַוועקגעריסן, טאַקע פון אונטערן רויבערס הענט. זאָל ער זען, דער לאַנגאַץ, אַז ביי אים וועט זיין נאָך אַ פענצטער און טאַקע אין זיין זייט אַריין! . . .

כדי דעם לאַנגן נאָך מער צו קרענקן, איז ער אויף צומאַרגנס אויפ־געשטאַנען ווען ס'האָט נאָך געבלייט און גענומען אויף גיך אַרויפפּעס־טיקן דעם שטאַנג מיט דער פּאָן, איבער דער טיר. דערנאָך איז ער גע־שטאַנען מיט איין אויגל אין זעלבן האַלבן פענצטער און זיין אַלט, שוואַך האַרץ האָט אָנגעקוואַלן קוקנדיק, ווי דער לאַנגער איז אַרויסגעקוק־

מען פון ביידל און געבליכן מיט א פארריסענעם קאָפּ, א פאר'חידוש'־
טער: פּוננאָנען האָט זיך פּלוצים דערנומען א פּאָן איבערן אַלמס
נאַרע . . .

שפּעטער, ווען דושאָ איז געקומען אַ פּריידיקער, מיט אַ בשורה אַז
פּון יענער זייט זעקס און ניינציק, ביז אַראָפּ דער צוויי און זיבעציקסטער
סטריט, שטעלן זיך חברה אַסאך אַזעלכע ביידלעך, האָט דער אַלטער נע-
בעך נישט געוואוסט צו ער זאָל זיין צופרידן, אָדער גאָר מורא האָבן...
נאָר צו וואָס האָט ער געדאַרפט גיין אין יענער זייט זעקס און
ניינציקסטער? אַז דאָ, אַרום אים, איז ממש געוואָרן אַ מהומה!
ס'וואַקסן ביידלעך איבערן טאָג! יעדן טאָג יאָווען זיך נייע שכנים.
ווען נישט דער לאַנגער „רויבער“, וואָלט דזשים ווהייט זיכער צופרידן
געווען וואָס עס וואַקסט אַ „קאָמוניטי“. ער וואָלט אפילו אַלעמען צו-
געהאַלפּן! אַזוי אָבער, שלעפט ער זיך נעבעך אין די מיסטן, כאַפט
נאָך אַ בלינדן זייגער, אָן אַ ציפּערבלאַט, הייבט אויף נאָך אַ צעבויגן
רעדל פּון אַ קינדער־וועגעלע, כאַטש ער באַדאַרף דאָס אַלץ אויף כּפרות.
אויב ער טוט דאָס, איז עס בלוזי ער זאָל קאָנען קוקן דעם לאַנגן אויף
די הענט, וואָס ער זוכט . . . ער מוז אוואַדע זוכן, דער לאַנגאַץ, עפעס
אַן אייזערן אייוועלע. ס'איז אים שוין אוודאי קאַלט, דעם הורן־יונג!
אָבער אַן אייוועלע האָט ער, דזשים ווהייט! אַליין זיך איינגעמויערט
אַן אייוועלע, ווי אין „אַלד־ענגלאַנד“ . . .

פאַרטאָן אין אייגענעם ביסל פּרייז, וואָס ער האָט אַן אייוועלע
בעת יענער, אין „ווייסן־פּאַלאַץ“, פּרייט, האָט ער פּלוצים דערהערט אַ
געטומל. נאָך פּון ווייטנס, צווישן די בערגלעך, האָט ער שוין דערזען
ווי קעפּ אַמפּערן זיך דאָרט און ווי דער העכסטער, דער „רויבער“ וואַרפט
זיך פּלינקער פּון אַלעמען! אַן אומרואיקער האָט ער גענומען איילן
אַהין. ער איז זיכער געווען אַז איינער פּון די שכנים האָט דערטאַפט אַן
אייזערן אייוועלע און דער הויכער רייסט עס ביי יענעם אַרויס, ווי ביי
אים ס'שטיק רער.

נאָך איידער ער איז צוגעקומען נאָנט, אַזוי גיך ווי ער האָט זיך
פאַרנומען אין אַ זייט פּון הויכן בערגל, האָט ער שוין דערזען אַז דאָס
רייסט מען זיך איבער אַן אַלט שטרויען קינדער־וועגעלע, אַ לאַמס, אָן
רעדלעך! ס'איז אים גרינגער געוואָרן אויפן האַרצן, דעם אַלטן. אַבי
נישט קיין אייוועלע! אָבער ווי דער „רויבער“ דאַרף דאָס אַלץ! אפילו
אַ צעבראַכן קינדער־וועגעלע! צו וואָס דאַרף ער דאָס אַלץ? כ'ניי אַ

געוועט ער וועט אהערברענגן א ווייב מיט א ביבי אויך! אויף אזא
 חברה-מאן איז אלץ צו גלויבן . . .

צוקומענדיק האָט עס אים גאָר הנאה געטאָן וואָס דאָס מאָל קומט
 עס דעם „רויבער“ נישט אזוי לייכט אָן! דער אנדערער, כאָטש פיל
 נידריקער, לאָזט זיך נישט! ער זעצט צוריק! ער האָט זיך אפילו גע-
 וואָלט געוועטן מיטן לאַרסאָנען, מיט אַטדעם געמיינעם „באָם“, וואָס
 האָט דעם רויבער אַהערגעבראַכט, אז דאָס מאָל וועט שוין דער הויכער
 נישט געווינען. אָבער צו זיין באַדויערן איז דער באָם גערעכט געווען.
 אויך איצט האָבן דעם „רויבערס“ צוויי לאַנגע הענט געגעבן יענעם א
 שליידער און אַרויסגעריסן ס'וועגעלע. שפעטער האָט דער אַלטער מיט
 נאָך מער האַרצווייטיק זיך צוגעקוקט ווי יענער פאַסט דערויף אָן רעדלעך
 און נעמט דערמיט פאָרן איבערן פעלד, ווי אַ גאַנצער באַלעבאָם! דער
 „רויבער“ דאַרף שוין איצט נישט טראָגן דאָס געפונענע. ער פאַקט אָן
 אַ פול וועגעלע און רעדלט דערמיט צו צום בידל! . . .
 געשאַגן פון לאַנגן אין אלע זייטן, האָט דער אַלטער כאָטש גע-
 וואָלט דעם באָם אַביסל אַפעסן ס'האַרץ:

— לאַרסאָן, ער וועט דיך נאָך אַרויסטרייבן פון דיין פּאַלאַץ.

— מיך אַרט דאָס נישט, פאַפ! איידער ער וועט זיך נאָך האָבן
 איינגעשטעלט, וועל איך שוין זיין אוועקגעפאַרן „סאָוט“. דערווייל
 שטעלט ער פאַר זיך אַ געצעלט . . .

דעם אַלטן איז געבעך איצט גאַרנישט געבליבן, איבער דעם הויכן,
 מער ווי זיין אייוועלע. ער האָט זיך איצט אָנגעהאַלטן אָן דעם, ווי
 אָן זיין איינציקן כוח! וואָס קעלטער עס איז געוואָרן, אלץ מיט מער
 פרייד האָט ער געהייצט דאָס אייוועלע און געשטאַנען דרויסן, מיט זיין
 גאַנצן שטאַלץ און געקוקט אויפן שוואַרצן קוימענדל, וואָס שטעקט אַרויס
 פון דער וואַנט, ווי אַ פאַרהויבענער עק ביי אַ קאָטער . . . מערקווירדיק,
 צוליב דער בייזקייט אויפן לאַנגן, האָט ער שוין הנאה געהאַט וואָס קיי-
 נער האָט נישט קיין אייוועלע, וואָס פון קיינעמס בידל זעט זיך נישט
 קיין רויך!

אינמאָל איז דושיס ווהייט אויפגעשטאַנען פאַרטאָגן. דאָס איז גע-
 ווען נאָך אַ נאַכט ווען עס איז אויסגעפאַלן דער ערשטער שניי. זיין
 כסדר'דיק וועלן וואָס שטאַרקער וויי טאָן דעם הויכן, האָט אים היינט,
 לכבוד דעם ערשטן שניי, געטריבן וואָס פריער צו מאַכן פיער. פונקט
 ווי דאָן מיט דער פּאָן, אזוי האָט ער געוואָלט זאָל היינט דער הויכער

באלד אינדערפרי זיך נעמען עסן ס'הארץ פון דעם רויכל, וואָס גייט פון „פאפס“ אַרעמען ביידל, בעת זיין „וויסער-פאלאץ“ שטייט אַ קאלטער, אַ געפרירענער . . .

מיט גרויס ווירדע, ווי אַן אמת'ער באַלעבאָס, איז איצט דזשיים ווהייט געשטאנען דרויסן, לעבן זיין טירל, אין פריש אָנגעפאלענעם שניי. קיין איין טריט האָט נאָך קיינער דאָ נישט געשמעלט. דאָס גאַנצע שטיק פּעלד, וואָס איז נעכטן געווען איין גרויסער מיסטקאָסטן, האָט איצט געפינקלט אין בלענענדיקער וויסקייט. די נעכטיקע בערגלעך אַש האָבן זיך איצט אַרויסגעהויבן אַזעלכע ווייסע, רונדע, פּוכקע אויסגע- פילטע, ווי וואונדערלעכע קופאַלן צעשמעלטע אויף דער ערד. אויך די געלאַטעטע דעכלעך פון די ביידלעך זענען געווען צוגעדעקט מיט בלענ- דענדיקע, פּוכקע דעקן! אפילו אויפן שטערצל פון זיין שוואַרץ קווי מענדל, האָט זיך אַזעקגעלייגט אַ רונדיק, ווייס בליאַנקענדיק קישעלע. ווי ווייט זיין אויג האָט געקאָנט כאַפן דורכן בלווי-פינקלענדן פריי מאַרגן, זענען די ביידלעך אין זיינע ביידע זייטן געשטאנען טויטע, אָן אַ רויכל. בלוז זיין ביידל רעדט דאָס אַזוי וואַרעם אַרויף אין דער קאַל- טער, בלויער לופט אַריין דורך אַ קרייזלדיק רויכל אַזש פּונקעלעך פליען! אַ צופרידענער, האָט ער פּאַוואַליע גענומען שטעלן טריט אין פּוכקן שניי. ווי אַ באַלעבאָס איז ער געגאַנגען אַראָפּ צום האָרסאָן טוען זיין מענטש- באַדערפניש. ערשט אַפּערשפּרייזענדיק די וואַנט, איז ער געבליבן שטיין ממש אַ פּאַרגאַפּטער! אפּשר דאָס צענטע ביידל אַרויף, לאָזט אויך פון זיך אַ רויך! . . . וואָס איז דאָס? וואוינט דאָ נאָך איינער, וואָס קאָן מאַכן אייוועלעך ווי ער? ער פּאַרלירט, הייסט עס, דעם לעצטן כּוח זיינעם? . . .

ער איז שוין נישט געגאַנגען וואו ער האָט באַדאַרפט . . . מיט אַ ברעטל אין האַנט האָט ער גיך גענומען זיך מאַכן אַ שטעגל. אומגעדול- דיק האָט ער געוואָרפן דעם שניי אין ביידע זייטן און זיך געשניטן אַלץ ווייטער און ווייטער איבער דער בלענדענדער וויסטקייט, פּאַרביי איין ביידל, אַ צווייטס און אַזוי כּסדר, ווי מען וואַלט אים געדונגען דאָ צו מאַכן אַ וועג. שוין ביי יענעם ביידל האָט ער אָנגעטראָפן אַ נידריקן מענטשן, אַ געזעצטן, אַ רונדן, איינגעבויגן, מיט אַ ברעטל אין האַנט, זיך מאַכן אַ שטעגעלע פּונקט ווי ער.

— גוד מאַרנינג, וואָס ברענגט דיך אַהער אַזוי פרי? האָט דער איטאַליענער זיך אויסגעגלייכט באַווייזנדיק אַ רויט אָפּגעפרירן, שוואַרץ

באוואקסן פנים. — דאכט זיך דו ביזט דער שכן פון יענעם ביידל
דאָרט?

— יעס, האָט דער אלטער געזאָגט, אַ שכן. כ'האָב זיך געוואונג-
דערט. ביי קיינעם זעט מען נישט קיין רויד נאָר ביי דיר! ווי קומט
דאָס?

— איך זע ביי דיר די גאַנצע צייט רויד.

— דאָס איז אמת. איך האָב אַליין אַרײַנגעשטעלט אַן אייוועלע,
ווי מען פלעגט עס טאָן ביי אונדו אין ענגלאַנד.

— אַ, דו קאָנסט דאָס? ביים איטאַליענער האָבן אַזש די אויגן
אויפגעלויכטן. ער האָט געלאָזט פאַלן דאָס ברעטל און געכאַפט דעם
אַלטן אונטערן אָרעם אין ביידל אַרײַן. דער דערפריטער איטאַליענער
האָט נעבעך געמוזט אים אַרײַנפירן אינווייניק כדי מיט די הענט און
אויגן, מער ווי מיט ווערטער, צו ווייזן דעם אַלטן ווי עס רויכערט נע-
בעך דאָס אייווערנע אייוועלע, וואָס ער האָט מיט אַזויפיל מי געבראַכט
אַהערצושלעפן פון זײַנס אַ פריינט, פון ערגעץ ווייט, אַראָפֿ־שטאַט.

דעם אַלטן איז אַראָפֿ אַ שטײן פון האַרץ! „אַבי עס איז נישט קיין
געמויערטס, דאָס אייוועלע. אַוודאי וועט ער אים אויסשטרעקן אַ האַנט!
נאָך דערצו ווען דער איטאַליענער איז אַ פיינער יונג, ער בעט אים אַזוי
העפלעך. געוויס וועט ער אים העלפן! נאָך היינט קומט ער אַהער און
וועט עס פאַר אים איינשטעלן, דאָס רויכערדיקע אייוועלע, זײַנס.

צוריקקומענדיק צום אייגענעם ביידל, האָט דערווייל דער הויכער גע-
האַט פאַר אים אָנגעגרייט אַן אַנדער האַרץ־עסעניש. ווי ער וואָלט זיך
מיט אים ספּעציעל גערייצט, דער „רויבער“! דו האָסט אַן אייוועלע
האָב איך עפעס אַנדערש . . .

אַ שטאַרק פאַרטוענער איז ער געשטאַנען, דער לאַנגער, אויפן סאַמע
ברעג טײך און געמאַכט עפעס אַ קליין שטיבעלע . . . דער אלטער האָט
באַלד באַנומען וואָס ער מאַכט דאָ, דער „רויבער“! הע, א—א—אן
אַפטרעטל איבערן טײך מאַכט ער זיך דער לאַנגער! באַסוועמלעכקײטן
זוכט ער זיך! וועט ער דאָס שווייגן? נאָ סער!

באַלד האָט דער אלטער אויך גענומען שלעפן ברעטער און דרענ-
גער. ס'גאַנצע ביסל האַלץ, וואָס ער האָט זיך נעבעך אָנגעקליבן צו
הײַצן, צו האַלטן זיך וואַרעם, האָט ער איצט אַרויסגעשלעפט. באַלד
אַבער איז ער געבליבן שטײן. צו וואָס זאָל ער זיך אײַלן? זאָל יענער
פריער אויפשמעלן. דערנאָך וועט ער מאַכן זײַנס בעסער און לאַכן פון

יענעם. אז יענער האָט געהאַט אויפגעשטעלט זיין שמיבעלע, האָט ערשט דער אַלטער גענומען פאַרזעצן זיינע סלופעס אונטן, האַרט ביים וואַסער. — פאַפּ, מען וועט נישט דאַרפן רייניקן! איז דזשאָ אונטערגע- שפרונגען אַ צופרידענער, פון אַלטנס איינפאַל.

— גערעכט דו ביזט! האָט דעם אַלטנס איינגעפאַלן, אָפּגעטרוירן פנים געוואָלן אזש די אויגן זענען אים איבערגעגאַנגען פון גרויסן זיג... אָבער נישט נאָר זיין קלוג אויפגעשטעלט אָפּטרעטל האָט געצויגן אַלעמענס אויפּמערקזאַמקייט. נאָך מער האָט דאָס געטאָן זיין קוימענדל מיטן רויכל. גלייך ווי די חברה אומבאַקאַנטע שכנים זענען אַרויס פון די ביידלעך און דערזען דעם ווייסן שניידעק — האָט דאָס רויכל זיי גענומען ציען אַהער. אין אָנפאַנג האָט ער געמיינט אז דאָס וועט דער פּלאַג, וואָס פּלאַטערט איבער זיין דעכל, ברענגען זיי אַהער. נאָר, ווייזט אויס, אז די „באָמס“ ליגט ווינציק אין זינען דער אַמעריקאַנער פּלאַג . . .

דעם זעלבן טאָג האָבן זיך אַריינגעשטעלט צוויי יונגע בחורים, אַט אַזעלכע ווי זיין דזשאָ. דאָס זענען צוויי איינוואוינער אין ביידל פון זיין לינקער זייט, פּונקט ווי דער רויבער מיטן באָם פון דער רעכטער. כאָטש ביידע זענען אַזוי ענלעך, איז ער געוואויר געוואָרן אז איי- נער איז אַן איירישער און דער צווייטער גאָר אַ יידישער. ביידע קומען זיי פון דער איסט־סייד. דאָס טאַקע האָט אים אַזוי אימפּאַנירט. אַט, צוויי יינגלעך, קומען ביידע פון אַזוי ווייט „איסט“, און זענען דאָך אַזעל- כע פיינע באָים! זיי האָבן זיך מיט קיינעם נישט געריסן. אַלע האָבן דווקא געזוכט בלעכן פאַר די ביידלעך, זענען זיי געווען קלוגער! זיי האָבן צוזאַמענגעקליבן אַלע „לינגאַלאַומס“ און דערמיט געדעקט סאַי די ווענט סאַי דעם דאָך! דערפאַר דערקאַנט מען זייער ביידל פון ווי ווייט! איז איין וואַנט ביי זיי פון ווייסע קעסטעלעך מיט בלויע שלע- קעלעך, איז גאָר די צווייטע אַ ברוינע, מיט גרינע צייכענונגען . . . און דער דאָך איז גאָר אַ געמיש פון שטיקער צעראַטע מיט אַלע קאָלירן! און עס גלאַנצט, ווי עס וואָלט געווען אָפּגעלאַקירט. און דער רעגן און ווינט וועלן דאָרט נישט אַרײַן. אָ, נאָ!

— ס'איז קאַלט, האָבן זיי געזאָגט, די צוויי יינגלעך, אַרײַנסקומענדיק זיך וואַרעמען ביי זיין אייוועלע. — מען דאַרף מיט עפעס זיך האַלטן וואַרעם.

— געוויס, האָט געזאָגט דער אַלטער. אַוודאי איז קאַלט. גרייט

אן ליים און ציגל. מיט פארגעניגן וועל איך איך ווייזן ווי מען מאכט
איוועלעך ביי אונדז אין „אָלד־ענגלאַנד“.
— אויך דער באָם, לאַרסאָן, איז אַרײַנגעקומען:
— אַ, פּאַפּ, בײַ דיר איז וואַרעם!
— דאָס וואָס עס איז! האָט אים דער אַלטער געענטפערט מיט
גרויס שטאַלץ.

— דו ווייסט, פּאַפּ, האָט ער געפרוואווט דעם אַלטן אַביסעלע
אַראָפּקלאַפּן פֿון שטאַלצן טאָן, דו ווייסט, פּאַפּ, דער הויכער, מיין פּאַרט-
נער אין כײַדל, איז אויך אַן ענגלישמאַן ווי דו . . . דערביי, זאָגנדיק
דאָס, האָט ער געהאַלטן די הענט אויסגעשטרעקט צו דער גליאיקער
פּליטע און מכלומשט געקוקט אויפֿן קאָכיקן טשייניק, וואָס האָט גע-
שפּריצט מיט זודיקע בלעזלעך אויף דער פּליטע אַרויף. אין דער אמתן
האָט ער נאָר געהאַלטן דעם גנב'שן בליק אַזוי זייטיק געווענדט צום
אַלטן.

— נאָ, ער איז נישט! האָט דער אַלטער זיך געטאָן אַ וואַרף
אויף אים אַ באַליידיקטער. אַזאַ רויבער קאָן נישט זיין קיין ענגליש-
מאַן! אַן ענגלישמאַן איז אַלע מאָל אַ דזשענטלמען! דו ווייס דאָס
נאַנץ וואויל!

— דאָס זאָג איך דאָך אויך, פּאַפּ! נאָר קאַלט איז סאַי־ווי . . .
פאַר דער צײַט, וואָס דער יונג האָט פאַרבראַכט מיטן אַלטן, האָט
ער שוין געוואוסט אַז כּדי צו געווינען דעם „פּאַפּ“, איז נויטיק צום
ערשט אים אַביסעלע אויפֿרעגן און באַלד אים נאַכגעבן. אַז דער יונג
האָט נאָכן מסכים זיין, אַז דער רויבער איז נישט קיין ענגלישמאַן, נאָך
צוגעגעבן אַז עס איז קאַלט, האָט ער שוין דעם אַלטן צוריקגעשטעלט אין
זײַן שטאַלצער פּאַזע, אָבער אסאך ווייכער ווי פּריער.
אודאי איז קאַלט! און ס'וועט ערשט זיין! לאַרסאָן, דאַרמסט
דאַנקען מיר, דיין פּריינט דושים ווהײַט, וואָס האָסט איצט אַ דאָך אײ-
בערן קאַפּ!

— געווײס דאַנק איך דיר! האָט ער אים געוואַלט נאָך מער אַנט-
וואַפּענען! אָבער ס'איז קאַלט בײַ אונדז אין פּאַלאַץ . . . וואָלסטו
נישט, פּאַפּ, מיר צוגעוויזן מאַכן אַן אײוועלע ווי דינס? וואָלסטו
נישט? . . .

באַלד, האָט דער אַלטער גאַרנישט געענטפערט. נאָך דערנאָך האָט
ער געלאַכט דעם יונג אין פנים אַרײַן:

— דיר ? דו ווילסט דאָך אַ ציגל אין האַנט נישט נעמען, דו באָם !

דער יונג האָט שוין געוואוסט מיט וואָס דאָס שמעקט. אַן אויס־געוואָרעמטער איז ער אַרויס. אין אפשר אַ פּערטל שעה אַרום האָט זיך שטיל געעפנט דאָס טירל און דער לאַנגער, אַן איינגעבויענער, ער זאָל זיך נישט צעכמאַלען דעם קאָפּ, האָט זיך געטאָן אַ שטעל אַרײַן.

— הערט, מיסטער ווהייט, צו וואָס זאָלן מיר זיך „פּײַטן“ ? לאַמיר זיך בעסער געבן די הענט. נאָכאַלעמען זענען מיר דאָך שכנים... דער אַלטער איז געווען איבערראַשט ! מיט די צוויי גראַבע פּינגער פאַרשטעקט אין רימען פון די הויזן, איז ער געבליבן שטיין און זיך געוואונדערט אויף דעם לאַנגנס חוצפה. אָבער טיף אין זיך איז ער געווען צופרידן וואָס דער יונג, זיין ערנסטער שונא, איז דאָך געקומען. מער נישט, ער האָט אים נישט גלייך געטרויט. אים האָט זיך געדאַכט אז דער לאַנגאַץ וויל אים דאָ אַריבערכיטרעווען.

דער יונג, זעענדיק דעם אַלטנס צווייפּלענדיק זיך צוריקהאַלטן, האָט גאַנץ היימיש זיך צעשמיכלט און פּראָסט פּשוט אַרויסגענומען דעם אַלטנס האַנט פון רימען און זי גענומען צווישן זיינע לאַנגע הענט אַרײַן: — „קאָם אָן, פּאַפּ“ ! זיי נישט איינגעשפּאַרט !

פאַרנאַכט, אז דזשאָ איז געקומען צעקריכן פון אַרומהענגען אַרום די מאַרקעטס, איז אים דער אַלטער אַ צופרידענער אַנטקעגן געגאַנגען : — ווייסט, דזשאָ, אונדזער שכן, דייוויד קראָפּאָרד, הייסט ער, איז אַן ענגלישמען, טאַקע אַן אמתער ענגלישמען, פון די נײַ־ענגלאַנד סטייטס. און ער איז אַ פּײַנער יונג אויך ! איך האָב אים געוויזן ווי מען מאַכט אייוועלעך אין „אַל־ענגלאַנד“ . . . — גוט האָסטו געטאָן, פּאַפּ, צו וואָס זיך „פּײַטן“ ?

נאָכן שלום מאַכן מיט זיין ערשטן און נאַנטסטן שכן, האָט דער אַלטער צוריקגעוואונען דאָס גלייכגעוויכט. איצט האָט אים לחלוטין נישט געאַרט וואָס דער הויכער האָט זיך געמאַכט אַ פּרנסה פון דעם אָנגעקליבענעם אָפּפּאַל. פאַרקערט. איצט, אז ער האָט געזען ווי דער לאַנגער פּילט אָן אַ וועגעלע, אַט־דאָס קינדער־וועגעלע, צוליב וועלכן עס איז געווען אזא קאַמף, מיט שטיקער ברוד און אַלטוואַרג און רעדלע

געלאסן דערמיט אוועק ערגעץ אין א פלאץ דאָס צו פארקויפן, זאָגט ער צו די אַרומשטייענדיקע שכנים; „ער איז אַ בראַווער חברה מאַן, דער הויכער! און קלוג אויך! אַט בין איך דאָ געווען פאַר אים און מיר איז גאַרנישט איינגעפאַלן אז מען קאָן מאַכן געלט. איך גיב אים קרע-דיט! זאָל ער מאַכן געלט, אויב ער קאָן!“

ביסלעכווייז און מיטן אַלטנס הילף האָט זיך פון דעם אָנגעלאָפּע-נעם עולם איינגעשטעלט אַ קליין שטעטל. לענגראַוויס דעם אָנגעוואָרפּע-נעם שטיק ערד, צווישן דעם האָדסאָן און דער סענטראַל-פראַכט ליניע, זענען שוין געשטאַנען אַ פופצן אַזעלכע קרומע, צענויפגעשטוקעוועטע ביידלעך. און אויף יעדן, צי דאָס איז געווען אַ דעכל פּלאַך ווי אַ דיל, מיט שטיינער צו צוהאַלטן דאָס סמאָלע-פּאַפּיר, צי דאָס איז געווען אַ דעכל פון סאָלירן בלעך, אָנגעבויגן משופּע, אומעמוס איז איצט גע-לעגן אַ פּוכקער דעק ווייסער שניי. פון יעדער שוועל זענען שוין געלאָפּן צוויי שמאָלע, אויסגעטראַטענע שטעגעלעך, איינס צום קליינעם הייזעלע, איבערן וואַסער . . . און ס'אַנדערע, צום ברייטן, אויסגעטראַטענעם שטעג, אויף וועלכן מען טרעפט זיך מיט ישכנים ז'זאָגט זיך „גור-מאָרנינג“ און מען פאַרשווינדט מיט זעקס און ניינציק ערגעץ אין דער גרויסער שטאָט.

אויך די כאַטקעלעך זענען שוין איצט נישט מקנא איינס דאָס אַנדע-רע. פון יעדן דעכל אָדער ווענטל שטעקט שוין איצט אַ קוימענדל, ווי אַ טרובע, דורך וועלכן דער רויך זאָגט אָן דעם קאַלטן דרויסן אז אינווייניק ברענט אַן אייוועלע און אז געזונטע יונגען, אויסגעפרוירענע נאָך אַ טאָג שניי שאַרן, אָדער אזוי פּוסטראַן פאַס זיך אַרומשלעפּן, פאַרען זיך איצט איבער טעפ, שלינגען הייסע קאַרטאָפּל און זופּן קאַכעדיקע טיי.

און אז מען קומט אַהער אין אָונט שלאָפּן שוין נישט די ביידלעך, איינגעטוליעטע, צוגלייך מיטן אַראָפּפאַל פון דער נאַכט. אָ, ניין! זייערע פענצטערלעך קוקן שוין איצט אַרויס ליכטיקע צום פאַרשנייעטן דרויסן. נאַפּט-לעמפלעך פּלעמלען שוין אינווייניק! ביי טייף, ווי ביים הויכן קראָפּאַרט, ברענט עלעקטריע! די כוואַטסקע יונגען האָבן שכל געהאַט און אויפגעהייבן פון די מיסטן די אַלטע ראַדיאָ באַטעריעס. איצט האָבן זיי פאַרלייגט קליינע לעמפעלעך אין זיי ליכטיק! אפילו אַ ראַדיאָ שפּילט שוין דאָ! די צוויי שותפים אין גלאַנציק-צעראַטענעם ביידל, דער איירישער און יידישער בחור, האָבן דאָס אויסגעמאַנדערעוועט עפעס אַ געפונען קעסטל און עס שפּילט! אין אָונט קלייבן זיך יונגען

אהער איינצוהערן זיך ווי אַ מיידל דזשעזעוועט ערגעץ אויף בראָדוויי... זיי האָבן זיך איינגעבירגערט, די צענויפגעלאַטעטע הייזעס. יעדערס איז געוואָרן אַנגעשטאַפּט מיט „אייגנטום!“ . . . אפילו שלעס-לעך אויף די טירן הענגט שוין ביי יעדן! און די קרויזלענדיקע רויכ-לעך טענה'ן זיך אויס מיט די הויכע, פערצן, פופצן שטאַקיע געביידעס, דאָרטן איבערן „דרייוו“, די וואַרעמע, די אויסגעכאַליעטע: איר זעט? פון גאַרנישט, פון אַפּפּאַל און פון שמאַטעס זענען מיר געמאַכט! אָבער פרייד איז ביי אונדז דאָ מער ווי ביי אייך! פון אונדזער יעדן גליאַיסקן אייוועלע זינגט אַרויס די פרייד! און מוזיק שפּילט אויך ביי אונדז! איר זעט פון וואָס? פון גאַרנישט! ווייל מיר קאַנען בויען!

נאָר די הויכע מויערן, מיט די ברייטע פענצטער אונטער זיידענע פּורהאַנגען, וואו עלעקטריש ליכט פלייצט צום בלענדן; וואו וואַרעמקייט שטראַמט דורך רערן, וואָס אַ געדונגענער קנעכט שיקט פון טיפן קעלער אַרויף; דאָרטן וואו עס כאַליען דאַמען מיט הינט; וואו מען גענעצט פון לאַנגווייל און מען שפּילט אין קאָרטן כדי צו הרגענען די טעג; אַט יענע הייזער האָבן נישט געקאַנט פאַרטראַגן, וואָס אויף דעם נייעם שטיק „לאַנד“ וואָס „זייער“ שטאַט רייסט אַרויס ביים האַדסאָן, אַט פּונקט דאָרטן, וואו זיי קוקן אַראָפּ, זאָלן אויסוואַקסן אַזעלכע קליינע, אַזעלכע לויזיקע כאַטעס פון ברעטלעך און קעסטלעך, פון צעריסענע לינאַלעיאַומס און צעבויענע שטיקער בלעך; אַט דאָרטן, פּונקט דאָרטן, וואוהין די דאַמען, פון אונטער די זיידענע פּורהאַנגען, קוקן אַרויס צום „זון-פאַרגאַנג“; דאָרטן, וואו דער שניי האָט באַדאַרפט ליגן פאַר זיי אַ בליאַנקענדיקער, אַ נישט באַטראַטענער; דאָרטן גאָר האָבן זיך צוזאַ-מענגעקליבן אַזעלכע כאַפּטעס פאַרלויזטע, אַפּגעריסענע יונגען, באַמס און פאַרדאַסן זיי דעם נאַנצן אויסבליק . . .

ניין! זיי האָבן עס נישט געקאַנט פאַרליידן, יענע צאַרטע, וואויל געכאַליעטע דאַמען!

אין איין טאָג, ווען כמעט אויף אַלע טירלעך פון די ביידלעך העבן גען שלעסלעך, ווען די יונגען שלעפּן זיך שוין איבער דער שטאַט, ווער ביים שניי-שאַרן, ווער לעבן די מאַרקעטס אַפּצוטראַגן קערב גרינסן, אַנ-דערע וואַרטנדיק אין דער הונגער-דיי אויף וויליאַם ראַנדאָלף הויירסס אַ סאַנדוויטש; אין אַזאַ טאָג איז אַ דאַמעטשקע אין גרין-זיידענע פאַ-דזשאַמעס, מיט טייערן האַפּט אַרום די ברייטע אַרבל און פּוס-קנעכלעך, אויפגעשטאַנען פון איר ברייטן, ווייכן בעט, זיך צורעכטגעמאַכט דעם

טיפן דעקאלט פון איר ווארעם אויסגעכאליעטער ברוסט און איז צוגע-
 נאנגען צום באגארדינטן פענצטער כאפן א קוק אויף דעם פריש אויס-
 געפאלענעם שניי. זי האָט אזש א קוויטש געטאָן פון אויפגענונג!
 זי האָט נישט געגלויבט אירע אויגן! ווי אַ ווינט איז זי אַריינגעפלויגן
 אין צווייטן צימער. מיט אַ פאָר גרויסע, שוואַרצע בינאָקלען איבערן
 ווייסן נעזל, האָט זי זיך ערשט אויפסניי געשטעלט צום פענצטער קוקן
 „וואָס די באַמס האָבן געמאַכט פון דעם ווייסינקן שניי“ . . . פון אויפ-
 רענונג האָט זי שיר די זיידענע גאַרדינען אָפגעריסן! „זי האָט „אים“
 געזאָגט, דעם טייערן מאַן אירן, אַז מען דאַרף ארויס פון דעם גענוג. די
 באַמס האָבן שוין געמאַכט אַ תל פון דער גאַנצער וועסט־סאַיד! זע
 נאָר ווי די באַמס האָבן זיך דאָ צעלייגט! מײן גאָט, אָפטרעטן האָבן
 זיי זיך געמאַכט! . . . זיי וועלן שוין באַלד קריכן אין די שטיבער
 אַרײן. און אונדזער פּאָליציי זעט דאָס אַלץ נאָך נישט!“

דעם זעלבן טאָג האָט עס טאַקע די פּאָליציי באַמערקט . . . פלוצים
 האָבן זיך באַוווּן צוויי פּאָליצייאַנטן. פּאַוואָליע זענען זיי געגאַנגען
 איבער דעם אויסגעטרעטענעם שטעג און זיך געוואונדערט סאַי אויף
 די שלעסלעך סאַי אויף די צעהויקערטע, איינגעבויענע, צענויפגע-
 קלעפטע שטיבעלעך, וואָס זענען טאַקע אויסגעוואקסן איבער נאַכט און
 אונטער זייער נאָז.

ביז דער פּאָליצייס באַזוך, האָבן זיך די צוויי שטעטלעך גאָרנישט
 אָנגעקערט. זעקס און ניינציקסטע סטריט האָט זיי ביידע איבערגעשניטן
 און צעטיילט. איין „שטעטל“ איז געלאָפן אַראָפּ „סאַוט“, ביז דער צוויי
 און זיבעציקסטער סטריט. דאָס צווייטע, דזשים ווהייטס שטעטל, איז
 געלאָפן אַרויף, „נאָרד“, צו דער הונדערט פינפּאונצוואַנציקסטער סטריט.
 איצט, נאָך דעם ווי די צוויי פּאָליסלייט האָבן אַלץ באַקוקט און אַריינגע-
 געוואָרנט יעדן אין דער נאָז אַרײן: „כאַים, איר וועט זיך דאַרפן אָפּ-
 טראָגן פון דאַנען! די איינוואוינער פון „דרייוו“ ווילן דאָס נישט ליידן!
 איר וועט זיך מוזן פאַקן כאַים! איצט האָבן די יונגען פון „סאַוט“
 פלוצים דערפילט אַן אָנגעהעריקייט צו יענע פון „נאָרד“ . . .

אין אָונט, צוזאַמענשריכנדיק זיך פון אַלע לעכער אין ניו־יאָרק,
 איינגעבויענע, אויסגעפרוירענע, האָבן זיי זיך תיכף דערוואוסט וועגן
 דעם באַזוך פון די „בלוייע רעק“.

פון זיך אַליין האָבן יונגען גענומען קריכן אַהער, „צו מיסטער
 ווהייטס ביידל“. צי עס איז געווען די אַמעריקאַנער פּאָן, וואָס האָט דאָ

געפלאַטערט איבערן דעכל און געמאַכט דאָס שטיבעלע חשוב'ער, אָנגער־זעענער; צי דערפאַר וואָס דזשים ווהייט האָט זיי אַלעמען אזוי געדול־דיק געהאַלפן און געוווּזן ווי אזוי אַרײַנצומויערן אַלט־ענגלישע אייווע־לעך; אָדער אפשר גאָר דערפאַר ווייל ער איז דאָ געווען דער עלטסטער בירגער, סאַי אין עלטער און סאַי אין צײַט פון וואוינען דאָ? נאָר ווער ווייסט וואָס עס האָט אזוי געצויגן די אַלע פאַרזאָרגטע, די אַלע פאַרלויר־רענע און צעבראַכענע מענטשן אַהער צו הערן וואָס דער אַלטער דזשים ווהייט האָט צו זאָגן?

נאָר דער אַלטער איז נעבעך געווען מער פאַרלוירן ווי די אַלע וואָס שטייען אַרום אין אַ קופּקעלע! אַלץ צו וואָס ער קאָן זיך דערטראַכטן איז: „מען דאַרף גיין זען מיין דאָפּי פון טעמעני קלוב״. . . דער גער־דאַנק איז בײַ אים אַ פשוטער. „טעמעני איז טאַקע געשלאָגן צו געבן אַ יונג אַ דזשאַב, אַלרייט! אָבער טעמעני דאַרף נישט לאָזן אַראָפּ־טרייבן די באַים!“ . . .

נאָר פּיליפּ מעקארטי, דער יונגער, איירישער שכן זײַנער, וואָס שטייט אזא שטילער, אזא פאַרזאָרגטער, דעם קאָפּ אַראָפּ צום ברודיק, איינגעטרעטענעם שניי, ער רופּט זיך פּלוצים אָן אַז ער ווייס בעסער! ער איז אַן איירישער און קאָן בעסער סאַי מאַיך דאָפּי סאַי טעמעני! ביידע, זאָגט ער, דאַרפן אונדז נאָר כּדי מיר זאָלן שטימען פאַר זיי. אָבער היינט, ווען מיר האָבן נישט קיין אַדרעסן און במילא קיין רעכט צו שטימען, צו וועלכן טיוול זאָל זיך טעמעני מיט אונדז דרייען אַ קאָפּ? . . .

— אויב אזוי דאַרף מען רופן אַ מיטינג! רופּט זיך אָן ווייל בענדער, פּיליפּ מעקארטיס, יידישער ביישלעפּער. אַן אומרואיקער, ווי אַ נערוועז פּערדל, שטייט ער די גאַנצע צײַט און רייכט מיטן פּוס דעם שניי. — מען דאַרף רופן אַ מיטינג! מ'דאַרף האַנדלען ווי אַן אַרגאַניז־זירטע קאָמוניטי. וואָרעם דער וועט זאָגן אזוי און דער אזוי, דערווייל וועלן זיי קומען און אונדז אַראָפּטרייבן!

די גאַנצע צײַט וואָס דאָס גרופּקעלע איז געשטאַנען אזוי צונויפ־נערוקט און זיך געאַמפּערט וואָס מען זאָל דאָ טאָן, איז דער הויכער קראָפּאַרד געווען אינדערווייט, אָפּגערוקט, ווי איין איינציקער, הויכער טאַפּאַל, לעבן אַ גרופּקע נידעריקע יאָדלעס. זײַן גלייכער, לאַנגער שאַטן, איז געפאַלן איבערן נאַכטיקן, ווייסן שניי, ווי דער שאַטן פון אַ הויכן טעלעגראַף סלופּ. אים איז נעבעך געווען ביטערער ווי אַלעמען. אויב

מען זאל אראפטרײבן איז ער גאר פארלוירן! וואו וועט ער אהינטאן דאָס גאַנצע אייגנטום, וואָס ער האָט דאָ אָנגעקליבן? ער האָט איצט נעבעך אויסגעקוקט אויף עפעס אַן עצה מער ווי יעדער איינער. וויילי בענדערס עצה צו רופן אַ מיטינג איז פאַר אים איצט געווען ווי פאַר אַ זיך טרינקענדן אַ שטרוי.

— ער איז גערעכט! האָט ער זיך מיט אימפעט געטאָן אַ רוק אַרױן אין בינטל פאַרזאָרגטע יונגען! ער איז גערעכט! איך דענס מיר זענען שוין אַ קאָמוניטי! מיר קאָנען אפילו אויסקלייבן אַ מעיאָר אויך! מיטער ווהייט וועט זיכער זײן אַ גוטער מעיאָר!

אַן אַנדערש מאָל וואָלט דער אַלטער זיכער נישט געלאָזט רעדן וועגן אַזעלכעס! וואָס מײנען זײ עפעס מיטינגען מיט דעלעגאַציעס? וואָס זענען זײ דאָ, סאָציאַליסטן? אָדער גאָר, גאָט באַהיט, קאָמור-ניסטן? . . . אָבער איצט, ווען מען וויל אַראָפּטרייבן אַלעמען; ווען מען דאַרף מאַכן אַ „קאָמוניטי“, און אפשר טאַקע אים אויסוויילן פאַר מעיאָר . . . איצט איז עפעס אַנדערש. איצט זענען זײ גערעכט. אווראיי זענען די באַים גערעכט! זאָל מען שוין גײן אַלעמען זאָגן אַז בײ זײן ביידל וואָס מיט דער אַמעריקאַנער פּאָן, קומט הײנט פאַר אַ וויכטיקער, אַ זער וויכטיקער מיטינג . . .

דעמועלעבן אַוונט נאָך זענען זיך אַהער צוזאַמענגעקומען פון ביידע שטעטלעך אַ פּופּציק יונגע, געזונטע מענער. אין קײן ביידל, אפילו אין קראָופּאַרדס, „ווייסן פּאַלאַץ“ וואָלטן זײ נישט געקאָנט אַרױן. איז מען געשטאַנען אין קאַלטן דרויסן, אין שניי, אין אַ צענויפגעפאַקטן קנויל און גערעדט און געשריען אַלע צוזאַמען. יונגען האָבן זיך אפילו דער-לויבט און געדראָט מיט זייערע האַרטע פּויסטן, אַרויף צו אַז די ברייטע, העל-באַלויכטענע, זיידן באַגאַרדינטע פענצטער! די אויסוואָרפן! זײ ווילן אונדז אַראָפּטרייבן! מען דאַרף זיך נישט לאָזן! מען דאַרף זײ ווייזן ווער מיר זענען!

— „שור“, האָט אונטערגעכאַפט דער רונדער איטאַליענער, יענער, וועמען דער אַלטער האָט דער ערשטער פאַרריכט ס'רויכיקע, אייזערנע אייוועלע. — „שור“, האָט ער געשלאָנגען די ענגלישע ווערטער גיך, גיך, — מיר דאַרפן נישט זײן קײן אַמעריקאַנער אידיאָטן! מיר דאַרפן זײ נעבן אַ „פּײט!“ אַנ'אַמת'ן פּײט . . .

— וואָס סקאַמאַליעט ער דאָרטן, דער „וואַפּ!“ האָט דער לאַנגער קראָופּאַרד געטאָן אַ ביטול'דיקן שפּײ אין איטאַליענערס זײט אַז עס איז

אזש געוואָרן אַ לאַנגער, שוואַרצער שניט אין בליאַנקן שניי, ווי ער וואַלט מיט אַ שטעקן אַ שניט געמאַן!

דער איינציקער, וועמען עס איז גאַרנישט אָנגעגאַנגען דאָס גאַנצע שרייען און דראָען און קאַכן זיך, איז געווען דער „באַם“, הוירבערט לאַרסאָן! ער איז געשטאַנען אין קרענצל און געלאַכט מיט דער רויטער גאַז, סאַי אויסן איטאַליענער און סאַי אויסן לאַנגן קראָפּאַרד. און צו דזשאָן, וואָס איז דאָ געשטאַנען אינגאַנצן אַ שטילער, האָט ער גע- זאָגט: „זאָלן זיי זיך דאָ „פּייטן“! מיטן ערשטן פּראַכט־צונ פאַר איך „סאָוט“! פאַרסט מיט? . . .“

און דער אַלטער איז נעבעך געשטאַנען אָן אַ זייט, מיט דער פּלייצע אויפן בירל: „אַז סאַרווי פּאַלגט מען אים נישט! צו מאַיס דאָפּי ווילן זיי נישט גיין! אַוודאי איז דער איירישער אַ קלוגער באַן! אַוודאי דאַרף מען גיין אין אַ דעלעגאַציע צום מעיאָר. אָבער קיין דעמאָנסטראַ- ציעס דאַרף מען נישט! נאָ סער! די ליידיס פון די הויכע הייזער ווילן אים אַראָפּטרייבן פון דער וועסט־סאיד? ער וואוינט לענגער וועסט פון זיי! און טעמעני וועט זיכער נישט לאָזן אַראָפּטרייבן, נאָ סער!“ שפּעטער, ווען דער יידישער בחור, ווילי בענדער, האָט זיך אַרויפגע- כאַפט אויף אַן איבערגעקערט קעסטל און געדונערט הויך:

— באַים, מען וויל אונדז אַראָפּטרייבן, פאַרוואָס? וויל מיר האָבן אין די מיסטן זיך געמאַכט אַ היים! אָבער זאָגט מיר, ווער פון איך האָט געלאָזן אַ וואַרעמע היים און געקומען אַהער? זיי זאָגן אַז מיר ווילן נישט אַרבעטן? איז עס נישט אַ פאַסט, אַז מיר זוכן יעדן טאָג אַרבעט און זיי גיבן אונדז נישט! איך זאָג איך, זיי ווילן אונדז נישט דאָ! דאָס אַלץ. זיי ווילן מיר זאָלן פּג'ן אויף דער באַורי, אַטוואָס זיי ווילן!

אַז דער אַלטער האָט דערהערט אַזאַ לשון האָט ער עס שוין נישט גע- קאַנט אַריבערטראָגן! כאַטש געפילט האָט ער אַז ער איז גערעכט, דער יונגער ווילי בענדער! נאָר פאַר אים איז עס שוין צופיל! צופיל!... — דזשאָן, די חברת־לייט געפעלן מיר נישט! דאָס זענען „ראַדי- קאַלס“! . . .

— זאָלן זיי זיין ראַדיקאַלס! האָט דזשאָן זיך אַ בייזער געמאַן. אָבער גערעכט זענען זיי, זענען זיי נישט? סאַרווי־סאַי, וואָס האָסטו מורא, פאַפּ?

ער וואַלט זיך זיכער געווען אָפּגעטראָגן, דער אַלטער. נאָר אינמיטן

דערינען, אין מיטן היציקן טומל, האָט דער הויכער גאָר פאַרנעשלאָגן מען זאָל בעסער ווערן אַ „קאָמוניטי“ מיט אַן אייגענעם מעיאָר, אָנ-שטאַט דעלענאַציעס מיט דעמאָנסטראַציעס!

אויך ער, דער הויכער, האָט זיך דערשראָקן אַז די חברה ווערן עפעס צו ראַדיקאַל! דאָס אָנגעקליבענע „אייגנטום“ זיינס, האָט אים אונטערנעזאָגט אַז אַ קאָמוניטי מיט אַ מעיאָר וועלן אפשר בעסער אויספּוועלן ווי קאַמף . . .

— און איך שלאָג פאַר מען זאָל בעסער אויסקלייבן מיסטער ווהייט אַלס אונדזער מעיאָר פון דער קאָמוניטי! האָט ער איבער-געשריען דעם צעהיצטן ווילי בענדער.

דער באָם לאַרסאָן האָט מער נישט באַדאַרפט! פונקט ווי אין יענער נאַכט, ווען דער אַלטער האָט זיך ס'ערשטע מאָל צו אים צוגע-טוליעט, האָט ער זיך אָנגעלאַכט, רופנדיק אים „עסס פרעזידענט הוואַ-ווער“, אזוי האָט ער זיך איצט אָנגעכאַפט אָן דער געלעגנהייט: „מעיאָר דזשים ווהייט!“ גלייך ווי קראָפּאַרד האָט דערמאָנט דעם אַלטנס נאָמען, האָט ער אים שוין גענומען זוכן אין אַלע זייטן. באַלד האָט ער אים מיט גרויס פאַמפּ און נאָך מער חוזק גענומען אונטער-פירן אונטער די אַרעמס און געטאָן אים אַ שטעל אַריין אין מיטן קרענצל:

— אַט איז ער! הוראַ פאַר דעם מעיאָר! „הוראַ! הוראַ! . . .“
 דער אַלטער האָט געבעך נישט געוואוסט צי ער זאָל זיין ערנסט, לויטן הויכנס טאָן, אָדער זיך משוגע מאַכן ווי דער באָם . . . דער עולם אָבער האָט עס גענומען דווקא גאַנץ ערנסט!
 — אַ קאָמוניטי דאַרף אויך האָבן אַ נאָמען, האָט דער הויכער געזאָגט.

— ריכטיק! ווי זאָל מען רופן אונדזער קאָמוניטי?
 — אַרעמע כאַלאַסטרע, האָט דער איירישער געזאָגט אין שפּאַס.
 — לאַמיר געבן דעם כבוד דעם נייעם פרעזידענט. לאַמיר עס רופן „רוזוועלטהאָן!“ האָט ערנסט פאַרגעלייגט ווילי בענדער.
 — ניין, עס וואָלט געווען אומגערעכט! דער נייער פרעזידענט איז נאָך נישט אין מאַכט.
 נאָך דער באָם האָט נאָך אַלץ נישט אָפּגעלאָזט דעם אַלטן און לאַכנדיק אַלעמען אַריבערגעשריען:
 — באַים, לאַמיר עס רופן — „דעפרעשאָן ביטש“!

און ער האָט געוואונען, דער באָם. די נייע קאָמיניטי אויפן ניר-
יאָרקער ברעג האָדסאָן, הייסט „דעפרעשאָן ביטש“ און איר מעיאָר איז
דער ערשטער און עלטסטער בירגער, „מיסטער דזשיימס ווהייט“ . . .

14

דערווייל זענען אָנגעשטאַנען פרעסט. דער שניי אונטער די פיס
האָט געסקריפעט, ווי אָנגעמאַלן גלאָז. אז ס'האָט זיך געטאָן אַן עפן
אַ טירל פון אַ כאַטקעלע, האָט געטאָן אַ זעץ אַ פאַרע, ווי פון אַ באָר.
די יונגען זענען געווען אין הוילע שרעק טאָמער קומען טאַקע די פאָר-
ליסלייט און טרייבן זיי אַראָפּ. פון גיין צום מעיאָר איז גאָרנישט גע-
וואָרן. יעדער האָט געשיקט דעם אַנדערן. ווידער גיין אלע האָבן זיי
מורא געהאַט. איז במילאָ אוועק דער ערשטער טאָג.

דערנאָך, אז די פּאָליציי האָט זיך מער נישט געוויזן, איז שוין
פון זיך אַליין צערונען די מורא. בלוז די זער פּאַרזוכטיקע האָבן זיך
עטלעכע טעג באַהאַלטן אונטער דער אַמעריקאַנער קאַנסטיטוציע . . .
לויט דער קאַנסטיטוציע, טאָר זיך קיינער נישט אַרײַנברעכן אין יענעם
היים. זענען די פּאַרזוכטיקע פאַרטאָג אוועק און פאַרשלאָסן די טיר-
לעך. די פּאָליציי וועט דאָך קיין שלאָס נישט רירן! . . .

אז די שרעק פאַרן אַראָפּטרייבן איז שוין נישט געווען, האָבן זיך
די איינצלנע ביידלעך ווידער גאָרנישט אָנגעקערט. ס'איז צוריק געוואָרן
גרוי און פּראַסטיק אַרומ. יעדער האָט זיך צוריקגענומען צום געיעג
נאָכן שטיקל ברויט. אינדערפרי, אָדער אין אָוונט, אז מען האָט זיך
אָנגעגענט אויף דער ברייטער סטעזשקע, וואָס פירט צו זעקס און
ניינציקסטער סטריט, האָט מען זיך געזאָגט העלף און זיך פאַרנומען
דעם אייגענעם וועג.

דער ניי אויסגעוויילטער „מעיאָר“, דזשים ווהייט, האָט גלייך גע-
זאָגט: „ער האָט געוואוסט ס'וועט אזוי זיין! טעמעני וועט נישט
לאָזן אַראָפּטרייבן די באָים!“ האָט אָבער דער איירישער אים אויסגע-
לאַכט: „נישט טעמעני! דאָס האָט די עפנטלעכע מיינונג געטאָן!
די צייטונגען האָבן געשריבן, האָט זיך די פּאָליציי מורא איינצורייסן!
נאָר דער באָם, לאַרסאָן, האָט ווידער געלאַכט: „ביידע האָבן זיי איך
אין דער ערד! די עפנטלעכע מיינונג און די פּאָליציי! . . . אויב
נישט איצט וועלן זיי איך אין פּרילינג אַראָפּטרייבן!“

הייסט עס, אומזיסט און אומנישט האָט זיך נעבעך דער לאַנגער קראָפּאָרד אַרומגעשלעפט גאַנצע טעג, אַן איינגעקארטשעטער, אַ געפרוּי-רענער, ווי אַ הונט איבער די ניו־יאָרקער גאַסן. ער איז נעבעך נעווען אַממעריסטן איבערגעשראַקן און איז דער ערשטער אַרונטערגעקראָכן אונטער דער אַמעריקאַנער קאַנסטיטוציע. . . צוליבן פאַרשליכן „ס'ווייסע פּאַלאַצל" זיינס פון פאַרטאַג, ביז שפּעט ביינאַכט, האָט ער גע- האָט די ערשטע צוזאַמענשטויסן מיטן באָם, דעם ביישלעפּער זיינעם. לאַרסאָן האָט זיך נישט געוואָלט אַרומשלעפּן אין דער קעלט. דער הויכער האָט אָבער מורא געהאַט טאַמער קומען די בלויע רעק. וואָס וועט ער טאָן מיט זיין אָנגעזאַמלט „אייגנטום"? האָט ער דעם באָם נישט געוואָלט געבן ס'שליסעלע! איצט אַז ער האָט זיך שוין קוים באַרוואַקט קומט ער ווידער, דער באָם, און זאָגט אַז מען וועט אַראַפּ-טרייבן . . .

אויך אים, לאַרסאָנען, איז דערעסן דער הויכער ביישלעפּער זיינער. נאָר ער קריכט אַרום ווי אַ ראַץ אין די מיסטן און קלייבט! איצט, צוליבן שניי, אַז ער קאָן שוין נישט קלייבן דרויסן, ליגט ער גאַנצע טעג איבער דער אָנגעקליבענער קופּע אין בידל און קלייבט אויפּסניי איבער, לייגט אָן אַ פּול וועגעלע און רעדלט זיך דערמיט אַוועק. „ער מוז שוין האָבן אַ מאַסע געלט, דער ראַץ!" דעריבער האָט ער, דער באָם, זיך דערגענומען צום אַלטנס יונג, דזשאָ.

שפּאַנענדיק ביידע צוזאַמען איבער דער אויסגעטרעטענער סטעזשקע, צווישן די פאַרשנייעטע בערגלעך מיסט, האָט ער דעם יונג דערציילט פון זיינע אַוואַנטורעס אין דער „וועסט" און „סאָוט". דאָס טרעפּן זיך מיט גאַנצע מחנות פאַרער. און . . . מיידלעך אויך! און וואָסערע מיידלעך! און די געשלעגן מיט די באַן-וועכטער!

דזשאָ'ס פּאַנטאַזיע האָט אויפגעגליט. אים האָט עס שוין לאַנג גע- צויגן זיך צו טאָן אַ לאָז אַוועק ערגעץ אין דער וועלט! וואָס וועט ער ליגן אין שטעלכל, וואו ער קאָן זיך צומאַל נישט אויסגלייכן אין דער גאַנצער הויך. אַ גאַנצן טאַג, אַרום די מאַרקעטס, ווערט ער געפרוּרן איידער ער קריגט עפעס אַהיים צו ברענגען. ביינאַכט וואָיעט דער ווינט און דער פּאַפּ קלאַפּט אַ גאַנצע נאַכט אַ שטיק רער אָן אַ בלעך און טרייבט די ראַצן. ווען נישט דאָס טרייבן זיי, וואָלטן זיי געקראָכן אונטערן צודעקל, אויפן בעטל. וואָס-זשע וועט ער דאָ ליגן? זאָל זיין מיט שיפּן, זאָל זיין מיט באַנען, אַבי אַוועק! אין פּלאַרידא שינט די

זון. מ'קאָן כאַפּן אַ שוויים אין ים. שלאַפּן קאָן מען אומעטום! אַ,
 ער איז זיכער אַ יונג ווי ער וועט נישט פארלירן גיין!
 נאָך אזא אױפגעוואַרעמטן שמועס מיטן באָם, איז ער עקסטראַ
 געקומען אינמיטן טאָג, ווי דאָן די ברידער זיינע, זאָגן דעם פאפּ אז ער
 פאָרט אויך אַוועק. צוקומענדיק האָבן זיי געפונען ס'טירל פארשלאַסן.
 אפשר אַ מינוט זענען זיי ביידע געשטאַנען, ער און דער באָם, און גע-
 טראַכט. פּלוצים זאָגט דער באָם: „ווייסט וואָס, דזשאָ? לאָמיר אָנ-
 שרייבן אויף דער טיר „גוד באַי“! האָבנדיק הנאה פון זיין איינפאַל,
 האָט ער, אונטער דזשאָ'ס עטלעכע ווערטער, אויך צוגעשריבן: „איך
 פאַר אויך, פאפּ!“

אינאָונט, ווען דער אַלטער איז צוגעקומען אַ געפרוירענער, האָט
 ער פּלוצים דערזען ס'טירל באַשריבן מיט ווייסן קרייד. אומזיסט האָט
 ער אָנגעשטרענגט די פארטרערטע אויגן. ער האָט געמוזט אַרויסקומען
 מיט אַ ליכטל אין האַנט. אז ער האָט איבערגעלייענט, האָט ער אַ גיפֿ-
 טיכן בליק געטאָן צו קראָפּאַרדס ביידל. — ליכטיק! „דער באָם האָט
 אים אַוועקגעשלעפט ס'יינגל!“

דער אַלטער איז געשטאַנען און געקוקט אַרום זיך. דאָס ליכטל
 האָט זיך געבלאָזן, זיך געאַמפּערט מיטן ווינט. דער שניי פינקלט. אין
 טונקל בלויען הימל, בליצן עטלעכע קאַלטע שטערן. אויפן האָדסאָן שווי-
 מען אייז קריעס. דער ווינט שטאַרקט זיך און רייסט זיך מיטן שוואַכן
 ליכטל. . . און ער אַליין ווייסט נישט צי זאָל ער זיך אַריינלייגן אין
 ביידל אָדער אַריינגיין צו דעם קראָפּאַרד, טאַמער נאָרן אים גאָר די
 יונגען אָפּ, שפּילן מיט אים אַ טריק און וואַרטן ער זאָל זיי קומען זוכן?
 איינגעבויגן, מיטן זיך לעשנדיקן ליכט צווישן די פינגער, איז ער
 געקראַכן איבער דעם שמאַלינקן שטענעלע. דאָס איז דאָס ערשטע מאָל
 אז ער גייט אַריין צום הויכן שכן זיינעם. דענצמאָל, ווען ער האָט אים
 געוויזן ווי אזוי צו מאַכן ס'איוועלע, האָט ער אפילו זיך נישט אומגע-
 קוקט ווי דער „ווייסער פּאַלאַץ“ זעט דאָרטן אויס. איצט גייט ער אַהין
 זיך אָנוואַרעמען. . .

לאַנג איז ער דאָרטן נישט געווען, דער אַלטער. דער הויכער, אַ
 צופרידענער וואָס דער באָם איז אַוועק און ער וועט איצטער האָבן דעם
 גאַנצן „פּאַלאַץ“ פאַר זיך אַליין, האָט אים געזאָגט: „וואָס דאַרפסטו
 דעם יונג? קאַנסט אויסקומען אָן „אים“! גלייך דזשאָ וואָלט אויך
 געווען אַ באָם, ווי לאַרסאָן! . . . אויף דזשאָ'ן אַליין האָט אים נישט

פארדראָסן. היינטיקע יונגען ווילן נישט איינזיצן אויף אַן אָרט. אָבער דער באָם!

די איינזאמקייט, ביי זיך אין שמעלעכעל, האָט אים איצט געדריקט ווי מיט צוואַנגען. אינווייניק האָט עפעס גענאַנט. מיטן יונג איז דאָ פאָרט געווען היימלעך. . . . און אזוי וואַרעם. ער האָט שטאַרקער אַרויסגעדרייט דאָס נאַפּט־לעמפל, וואָס איבערן אייוועלע. אַמאָל האָט דאָס לעמפל, מיט אַ רויט, פייערדיק גלעזל, געהאַנגען אויף אַ געשטעל, לעבן אַן אויפגעבראַכענעם וועג און געוואָרנט געגן געפאַר. . . . איצט הענגט עס ביי אים אויפן ווענטל און לייכט אויף אים מיט אזויפיל אייני־זאַמקייט און דער שאַטן זיינער, ליגט אים ביי די פיס אַן איבערגעבראַ־כענער. „וואָס זאָל ער טאָן? וואָס זאָל ער איצט טאָן?“

מיט גערוועזע הענט האָט ער געבראַכן ברעטלעך און געפאַקט אין אייוועלע אַרײַן. און צו זיך אַליין האָט ער גערעדט אויפן קול, ווי ער וואָלט גערעדט צו דזשאָן: „מאָרגן גייסטו, דזשים, זען וואָס עלסי טוט. די אָרעמע קאַץ, אײַך האָב איר צוגעזאַגט צו קומען. מאָרגן גייסטו, דזשים, אויף זיכער.

דערנאָך איז ער געלעגן איינגעטוליעט אויפן בעטל, געקוקט דורכן פענצטערל אין פאַרשנייעטן דרויסן און געטראַכט אז צו זיין דאָ אַליין איז נישט גוט. אַ מענטש דאַרף האָבן עפעס אַ לעבעדיק וועגן לעבן זיך. . . . אַ, ווען זיין אייוו וואָלט איצט געלעבט! וואָס קומט דעראַויס זי וואָלט דאָ סאַרווי נישט געקאַנט זיין! זי וואָלט אָבער נישט באַ־דאַרפט דאָ זיין! ער וואָלט געווען אַ פאַמיליע־מאַן און געהאַט דעם דזשאַב. . .

אין דרויסן האָט דער ווינט אַליץ שטאַרקער גענומען! אַ געפיר־פּעריי און אַ געקלאַפּעריי פון שטיקער בלעך האָט זיך געטראָגן אין דער לופט. פון דער ברויזיקער שטאַט האָבן זיך אַהער דערטראָגן בלוין איינצלנע, אָפּגעריסענע קלאַנגען. שפעטער האָט זיך דער ווינט איינגע־שטילט, אזוי שטיל אז מען האָט געהערט דאָס פליעסקן פון וואַסער אָן ברעג. פון צייט צו צייט האָט אַ פראַכט צוג דורכגע־רעלט. מאַנאָ־טאָן האָט געקלונגען דער לאַקאָמאָטיוו־גלאַק, גלין, גלין, גלין ביז ער איז פאַרשוואַונדן. דערנאָך האָט אַ פייה פון אַ שיף איבערגעריסן די שטיל־קייט.

אַ וואַכער איז ער אַליץ געלעגן און געקוקט דורכן פענצטערל אַהין, אין יענער זייט האַרדסאָן. יעדערס מאָל וואָס דער נאָמען „פאָרד“ צינדט

זיך דאָרטן אָן איבערן נאכטיקן הימל, פאלט אַ פייער־פלאַם אין זיין פענצטערל און ער ווערט אָפגעגאַסן מיט רויט . . . ער האָט צוגעמאַכט די אויגן. ער וויל איצט פאַרנעסן אָן יונג, אָן באָם, אָן אלעמען וויל ער פאַרנעסן! פלוצים האָט ער אַ ציטער געטאַן! אַ קוויטש האָט זיך דערהערט און באַלד נאָך איינער, אַ העכערער און עס איז ווידער געוואָרן שטיל.

אַן אויפגעצייטערטער פון די צוויי קוויטש, איז דער אַלטער געזעסן אויפן בעטל און געטראַכט פון וועלכער זייט, פון וועלכן ביידל, זענען דאָס די קוויטשן געקומען? דערנאָך איז ער אַרויס פאַרן טירל, געקוקט אויף די פאַרשנייעטע ביידלעך. אין אַ טייל האָט זיך נאָך געלויכטן. דורך די פאַרהאַנגענע פענצטערלעך האָט זיך געזען ווי שאַטנס פאַרען זיך, גייען הין און צוריק, ווי אָן אַ ציל. אָבער פּונוואַנען די צוויי פרויען־קוויטש זענען געקומען, קאָן ער אַלץ ביי זיך נישט אָפּמאַכן. נאָך ווי קומען דאָ אַהער פרויען? . . . יעס, די באַמס שלעפּן שוין אַהער ווייבער! די גאַנצע קאָמוניטי וועט גיין צום טייוול! אַהאָ, אַז ווייבער זענען שוין דאָ דאָ! . . .

אַ גאַנצע נאַכט זענען אים די צוויי קוויטש געשטאַנען אין די אוי־ערן. פאַר די אויגן האָט אים כּסדר געשוועבט אַ בילד, וואָס שפּילט זיך דאָ אוודאי אָפּ, ערנעץ אין אַ ביידל, צווישן אַ יונג מיט אַ מויד . . . „פּונוואַנען קומען דאָ אַהער מיידלעך?“ אַן אויפגערגעטער האָט ער געהאַלטן אין איין שפּייען אין לַבּנה־פענצטערל, וואָס איז געלעגן אָפּגעשפּיגלט לעבן זיין בעטל, אויף דער ערד, און צו זיך אַליין האָט ער אַלץ גערעדט: „דזשים, וועסט מוזן ברענגען די קאַז! גלייך מאַרנן ברענגסטו זי, דזשים!“ . . .

15

נאָכן אַנשרייבן אויפן טירל „גוד באַי, פאַפּ“, האָט דער באָם שוין געוואַלט ווערן דער פירער איבער דזשאָ'ן. ער האָט זיך שוין געוואַלט פאַרקערעווען צו דער באַן־ליניע. נאָך דזשאָ איז דזשים ווהייטס אַ זון. ער לאָזט זיך נישט אַזוי לייכט פירן. אפשר, אויסער ניריאַרק, יא. אָבער נישט דאָ! נאָכאַלעמען איז נישט דער באָם נאָך דזשאָ דאָ אויפגעוואקסן אויף דער ליניע. דאָס פלעגט ער דאָ אַרומלויפן מיט די יינגלעך צווישן די פראַכט־וואַנאַנעס, קריכן און כאַפּן זיך פון איין דאָך אויפן אַנדערן.

— לאַרסאָן, זיי מוחל, דאָ וועל איך דיר ווייזן וואו מען כאַפט זיך אַרויף אויף אַ צוג! . . .

לאַרסאָן האָט אַ זייטיקן קוס געטאָן מיט זיין רויט צעווייניקט פנים אויף דזשאָ'ן. אָט, פונקט אזא בליק האָט ער צוגעוואָרפן דעם אַלטן פאַפ, יענעם אינדערפרי, ווען דער אַלטער האָט אים געוואַלט נע- מען פירן ערנעץ אויף זעקסטער עוועניו זוכן אַ דזשאַב.

— מיר געפעלט דיין חוצפה, דזשאָ!

דזשאָ אָבער פאַלט נישט אַראָפּ ביי זיך פון דעם באַמס ביטול. ווי איינער וואָס ווייס דאָך בעסער, טוט ער אים אַ צייג אַן מיטן פינגער: — לאַרסאָן, וואָס איז דער מער מיט דיר? זעסט נישט דאָרטן

ס'ביידל? דער וועכטער דערזעט אונדז, איז „גור באי טריין“!

אַ שטילער איז איצט דער באַם נאָכגעגאַנגען דזשאָ'ן. זאָל ער הייסט עס, פאַר אַ מינוט, זיין דער פירער. פאַרדאָס, אויסער ניו-יאָרק, וועט מען שוין זען!

האַרט ביים וואַסער-ברעג, איבער סקריפנדיקן שניי, בערגל אַרויף, בערגל אַראָפּ, האָט איצט דזשאָ געפירט לאַרסאָנען העכער אַרויף, נאָר. יעדערס מאָל, וואָס אַ פראַכט-צוג האָט אָנגערעדלט, האָבן ביידע געוואָרפן אַ זייטיקן, שטומען בליק, צי מען קאָן זיך שוין נישט טאָן אַ וואָרף אַרויף . . .

ערשט נאָך דער הונדערט פינף און צוואַנציקסטער סטריט, האָבן זיך די צוויי יונגען געקאָנט פאַרנעמען צו דער ליניע.

צום ערשט האָבן זיי זיך גוט אַרומגעקוקט. עס איז געווען אַ ליידי- קער דרויסן, אַ בלויער, אַ פינקלענדער פון קעלט. דער שניי אונטער די פיס סקריפעט האַרט. רעכטס, אין טאָל, שטייט אַ לאַנגע ריי פראַכט- וואַגאַנען טויטע, פאַרלאָזענע, ווי צוגעפרוירן צו די שינעס. לינקס, פליסט דער האַדסאָן. שטיקער אייז יאָגן זיך איבער אים, ווילן זיך צע- נויפציען, באַהעפטן און אים אָפּשטעלן, איינפירן אים אַטרוי די וואַגאַ- נעס אַנטקעגן. דער האַדסאָן איז אָבער שטאַרקער. ער שווימט אַוועק אין אָפענעם ים, שיקט אָן אַ מעכטיקן ווינט וואָס צעטרייבט און צע- רייבט די שטיקער אייז אויף שפּריץ.

די צוויי יונגען, די איינציקע שוואַרצע שאַטנעס אין גאַנצן שניי- ווייסן אַרום, האָבן זיך געשאַרט אַלץ נענטער און נענטער צום טאָל.

— דאָ, לאַמיר אַראָפּ!

פלינק האָבן זיך ביידע געטאָן אַ גליטש אַראָפּ אויף די געזעסן.

לאַרסאָן האָט געטאָן מיט איין בליק אַ מעסט אָפּ דעם צוג. מ'זעט נישט קיין אָנהויב, מ'זעט נישט קיין ענד! אפילו ער, דער באָם מיט זיין געניט אויג, האָט נישט געקאָנט באַשליסן אויב דאָס איז אַ צוג, וואָס דאַרף ערגעץ אַרויסרירן. וואָרעם אַ געלאָדענער, זעט ער, איז דער צוג זיכער. עס קאָן אָבער אויך זיין אז דער צוג וואַרט דאָ אַראָפּצור פאָרן, צו אַ לידיקער פּראַכטי־סטאַנציע, אויסגעלאָרן צו ווערן.

סאָרווי, שטיין אין דער בלויער וויסקיט, וואו פון ווי ווייט קאָן אַ באַזוועכטער, און אויסוואַרף דיך דערזען, דאָס קאָן מען אויך נישט! — לאַמיר דערווייל אַרונטער צווישן די רעדער, האָט דער באָם אויף ניד אַ זאָג געטאָן.

געשיקט, ווי קעץ, האָבן זיי זיך געטאָן אַ שניף אַרונטער אונטער אַ וואַגאַן. דאָרט, צווישן דער אַקס, לעבן די פּעדערשטע רעדער, זענען זיי געבליבן זיצן איינגעדרייטע, ווי צוויי גוט צענויפגעוויקלטע קנוילן. די אייזנס, אָן וועלכע זיי האָבן זיך געמוזט אָנהאַלטן, האָבן געברייט פון פּראַסט. שטילערהייט, איינגעקנוילטע, קוים רירנדיק מיט די ליפן, האָבן זיי אָפּגעמאַכט אז דאָ מוז מען זיך אויסבאַהאַלטן ביז עס וועט אַנרעדלן אַ צוג. דאָן וועט מען טאָן אַ שפּרונג אָפּער און — הייַדאַ, סאָוט!

נאָר וואַרטנדיק אין דעם באַהעלטעניש אויף אַן אַנדער צוג, האָבן דערווייל די וואַגאַנען, צו זייער שטוינען, זיך געטאָן אַ קלאַפּ צוזאַמען און פּלוצים גענומען פאָרן! די יונגען איז באַפּאַלן אַ טויט־שרעק! זיצן דאָ און פאָרן איז אומגעלעך. מ'קאָן פּאַרפרוירן ווערן און אַראָפּ פּאַלן אַ פּאַרשטייפּטער, ווי אַ געפרוירענער פּויגל פון אַ צווייג אַראָפּ. דערצו נאָך איז גאָרנישט נויטיק פריער פּאַרפרוירן צו ווערן. דער קלענסטער בויג, דער מינדסטער אומפּאַרזיכטיקער גליטש, ליגסטו גלייך אויף די שינעס און די רעדער — איבער דיר! . . .

די יונגען האָבן זיך דערפילט ביים טויט צווישן די ציין. בלוז אין קרייז און זיי זענען פּאַרטיק! מיט פּאַרביסענע ליפן, מיט גאַל אין די אויגן, האָט דזשאָ גענומען קוקן אויפן קנויל לעבן זיך, דעם באָם. דאָס האָט ער דאָך אים אַהער אַרונטערגעפירט! נאָר קוקן אויפן באָם איז איצט געפערלעך! מ'קאָן פּאַרלירן ס'גלייכגעוויכט! מ'מוז קוקן פּאַר זיך! נאָר פּאַר זיך, לויפן די גלאַנציקע שינעס און די רעדער איבער זיי שלייפן: טאַ—טאַ—טאַ! טאַ—טאַ—טאַ!

— דזשי! האָט ער אַ קרעכץ געטאָן!

דער באָם, אָנשטאַט צו בלייבן אויך אזוי פאַרלוירן, האָט זיך גאָר פון דעם יונגס טעראָריזירטן קרעכץ: „דזשי“, שטאַרק צעלאַכט. דער באָם האָט שוין, ווייזט אויס, אַמאָל געמוזט אַזעלכעס איבערלעבן. אויב ער איז פריער געוואָרן צעטומלט, איז עס בלוז, ווייל ער ווייסט נישט אין וועלכער ריכטונג דער צוג פאַרט. וואָרים אויב מען פאַרט אַראָפּ צו אַ פראַכטיגסטאַנציע, פאַלט מען גלייך אַריין אין די הענט פון די מער-דערישע באַוועכטער! און פאַר אים איז דאָס, ווייזט אויס, ערגער ווי הענגען אַ צייט אויף דער אַקס, לעבן די זיך דרייענדיקע רעדער. אין מיטן געלעכטער זענען דערווייל די רעדער אַרויף אויף אַ געפלעכט פון רעלסן. דעם באָם איז גלייך קלאָר געוואָרן פון אַטידעם רעלסן-געפלעכט, אַז דער צוג גייט טאַקע אוועק, אַרויס פון ניר-אַרס. כאַטש וואוהין ער גייט, טראַכט ער איצט נישט. פאַר אים איז שוין גענוג, וואָס דער צוג איז אַראָפּ פון אינזל מאַנהעטן און ציט ווייטער! איצט, אַז די באַן האָט זיך צעפאַרן אויף אַן אמת מעג ער דאָך אוודאי לאַכן!

— הער, דזשאַ, באַמיט ער זיך אַריבערצושריען דאָס געקלאַפּעריי פון די רעדער, — נאָכאלעמען, אינגאַנצן אזוי שלעכט איז עס דאָ נישט! אַרויפבאַפן זיך אויף אַ גייענדיקן צוג איז נישט אזוי לייכט! נאָך דערצו אין אַ שניי, ווען אַלץ איז גליטשיק. דאָ אָבער, פאַרסטו שוין! . . . — גיי אין דער ערד! דו באָם. האָט דזשאַ אַ געשריי געמאָן מיט רציחה אַז ער איז שיר נישט אַראָפּגעפאַלן פון דער אַקס. — דו רופסט דאָס פאַרן? מיר וועלן דאָך באַלד גע'הרנ'עט ווערן!

נאָך דער באָם, אַ צעזאַמענגעהויקערטער אין זיין ווינקעלע, צעלאַכט זיך ערשט אויפסניי! עס אַמוזירט אים דעם יונגס טעראָריזירטער צו-שמאַנד. אים טוט, ווייזט אויס, הנאה וואָס באַלד, ביים ערשטן אַרויס-פאַר, וועט דער יונג האָבן די אמת'ע דערפאַרונגען, וואָס וועלן אים פאַר-האַרטעווען. ס'אָלרייט! ס'וועט אים צונוצקומען! ער איז נאָך נאָך אַ קינד, דער דזשאַ! און אַ טרעמפ דאַרף זיין אַ מאַן מיט דערפאַרונג... פונדעסטוועגן, אַז דער באָם האָט דערווען ווי דזשאַ פאַרלירט זיך אויף אַן אמת און עס איז דאָ אַ געפאַר ער זאָל טאַקע פאַרלירן ס'גלייכ-געוויכט, האָט ער אים גענומען גאַנץ ערנסט געבן די ערשטע לעקציע. איצט, הייסט עס, איז געקומען די צייט ער זאָל ווערן דער פירער. דזשאַ מעג טאַקע מאַכן דעם אָנשמעל אַז ער האָט זיך געכאַפט אויף באַנען. אָבער ער ווייסט דאָך יאָ אַז דאָס זענען געווען שטייענדיקע

באַנען. קריכן אונטער לויפנדיקע וואַגאַנעס, הענגען מיט פאַרוואַרפענע הענט און פיס אָן אַ רער, צוגעפרעסט מיטן בויך, בעת די רעדער קאַלערן זיך! קונציק אַריבערציען זיך פון איין פאַר אַסן וצו די אַנדערע, און פון דאָרט אַפער צום אייזערנעם לייטערל און זיך אַרויפקריגן אויפן דאָך, דאָס קאָן דער באָם בעסער פון אים! די דאָזיקע שולע איז ער דערפאַלגרייכער דורכגעגאַנגען. וואָרום ער, לאַרסאָן, האָט שוין נישט איינמאַל אזוי דורכגעדרעלט ס'לאַנד, בעת דזשאַ איז נאָך אויסער ניו-יאָרק קיינמאַל נישט אַרויסגעפאַרן!

ערנסט און מיט גרויס ווירדע איבער זיין קענטניש, האָט ער גענו-מען אַריבערשרייען צום צעשראַקענעם יונג, דעם איינגעקנוילטן דזשאַ: — איצט, דזשאַ, פאַלג מיר נאָך! אָבער האַלט זיך אָן פעסט! דער עיקר, נישט געאייילט! און געדענק דאָס, דזשאַ! ווען דו האַלטסט זיך אָן אַן אייזן, לאָז נישט אָפּ פריער ביז ביזט נישט זיכער מיטן צווייטן ריר. קוק ווי איך טו דאָס!

מיט פינטלענדיקע אויגן פון שרעק, האָט דזשאַ צוגעזען ווי דער באָם האָט זיך גענומען ציען איבער דער רער מיט פאַרוואַרפענע הענט און פיס, דעם בויך אַרויף, די פלייצע אַראָפּ, צום שווינדנדיקן באַדן! אפילו אַ קאָץ וואָלט נישט געקאַנט אזוי זיך דראַפּען זי זאָל נישט אַראָפּ פאַלן און צעריכן ווערן אונטער די רעדער! נאָר דער באָם רוקט זיך אָן אַ פונק מורא! ווי ער וואָלט געשוואומען מיטן פנים אַרויף! קוני-ציק פאַרוואַרפט ער איין האַנט און כאַפט אָן אַ שטיק אייזן. באַלד כאַפט ער עס מיט דער צווייטער. אַז ער פילט ער איז שוין זיכער באַ-לאַנסירט, טוט ער אַ שוואונג אַריבער די פיס פון יענער פאַזוציע און טוט זיך אַ צי אַריבער אַהער. דזשאַ'ן הייסט ער וואַרטן ביז ער וועט זיין אויפן צווייטן אַסס. דערנאָך, זיצנדיק שוין אויף יענעם געשטעל, כאַפט ער אָפּ דעם אַטעם און דזשאַ מוז נעבעך נעמען נאָכציען לויט זיין קאָמאַנדע. וואָרום פון דאָרט איז שוין לייכט צו צוקומען צום לייטערל, וואָס פירט צום דאָך.

ערגער איז וואָס מען טאָר נישט זיין אויפן דאָך אויך! חוץ דעם וואָס דער ווינט רייסט אָן אויפהער, קאָן מען לייכט באַמערקט ווערן. נאָר אויפן דאָך ווייניגסטנס, קאָן מען אָן געפאַר אָפּכאַפּן דעם אַטעם און באַטראַכטן וואו ווייטער זיך צו פאַרשטעקן.

דערווייל האָט זיך דער צוג דערנענטערט צו אַ וועכטער ביידל. שנעל האָבן זיך ביידע געמוזט אויסציען אויפן דאָך ברעט. ליגנדיק אין

שניי, האָט דער באָם באַשלאָסן אַז דאָ טויג אויך נישט! מען מוז זיך זען אַראָפּקריגן ערנעז אין אַ וואַגאָן אַרײַן. זומער קאָן מען ליגן וואו עס איז. אין אזאָ קעלט אָבער, מוז מען זיך געפינען אַ פאַרמאַכט ווינקל. אַמבעסטן איז אין אַ בידל, וואָס איז צוגעטשעפעט אָן עק וואַגאָן. אין אזאָ בידל איז זיך לײכט אַרײַנצוקריגן גלייך פון דאָך. אין אזאָ בידל זיצט אָבער שמענדיק אַ וועכטער, אַ פאַרקויפטע נשמה... פונדעסטוועגן מוז מען זיך וואָס גיכער אַראָפּקלייבן פון ווייס־פאַרשנייעטן דאָך.

ווידער נעמט דער באָם זיך דראָפן איבער די אייזערנע שטאַנגען, וואָס לויפן ווי אַ לײטערל פון דאָך ביז די רעדער. מיט די הענט און פיס האַלט ער זיך אָן די שטאַנגען און מיטן קאָפּ דרייט ער אין אַלע זייטן, נישטערט מיט די אויגן אין שאַרפן ווינט, אפשר איז אַ טיר פון אַ וואַגאָן אָפן און מען קאָן זיך אַהין אַרײַנקריגן איידער דער צוג קומט אָן אין האַרמאָן!

— סעי, דזשאָ. מיר דאַכט דער פינפטער וואַגאָן איז אָן אָפּענער. מען דאַרף זיך אַהין אַרײַנקריגן!

ווידער האָבן זיי זיך אויסגעצויגן אויף די בייכער און זיך גענור מען ציען לענגאָוים די דעכער. ציענדיק זיך האָט מען זיך דערווייל דערוואַרעמט. פאַר איין וועגס האָבן זיי שוין אָפּגעווישט דעם שניי פון די דעכער. ביי יעדן ענד פון אַ וואַגאָן האָט דער באָם קונציק געטאָן אַ וואָרף זיך אַריבער אויפן צווייטן דאָך. דזשאָ, ווי אַ שטיק, געהאַרטיג זאָם יינגל — נאָך! ביים פינפטן וואַגאָן, האָט לאַרסאָן זיך צוגעשאַרט צום עק און אַראָפּגעשטעקט זיין קעפל. כאַלד האָט ער צוריק אויסגע־דרייט ס'רוימע פנים צו דזשאָ'ן:

דזשאָ, מיר האָבן מזל, ס'איז אָפן!

ווידער איז ער אַראָפּ אויף די לײטער שטאַנגען. מיט איין האַנט האָט ער גענומען רוקן די שווערע, רעדליקע וואַגאָן־טיר צו זיך, ביז ער האָט אָנגעפאַקט דעם שווערן רינגל. פלינק האָט ער געטאָן אַ וויג דעם קערפער, אַ פלאַטער דאַכט זיך אין דער הוילער לופט און שוין איז ער אינווייניק!

בעת דער באָם האָט זיך געטאָן אַ שוואונג אַרײַן, האָט דזשאָ'ן געשווינדלעט אין די אויגן. דער באָם האָט גאַרנישט געזען די געפאַר. ער אָבער, צוקוקנדיק פון דאָך אַראָפּ, האָט גוט געזען מיט וואָס דאָס

שמעקט! איין קליינעם בויג, און ער פליט אויף א טעלעגראף-סלופ ארויף, אָדער נאָך גלייך אונטער די רעדער אַרונטער!

פונדעסטוועגן, אז עס איז געקומען זיין נעקסט, האָט ער גאַרנישט געדענקט די געפאַר, אָדער אפשר האָט ער נישט געוואָלט טראַכטן דער-וועגן? וואָרום, ווען ער טראַכט יאָ? וואו איז די ברירה? בלייבן הענגען מיט די הענט אָן די בריענדיקע שטאַנגען? אפשר ליגן און געפרוירן ווערן אויפן דאָך, פון וואַנען אַ וועכטער וועט דיך אַראָפּשלעפּן, געבן דיר מיטן רעוואָלווער איבערן קאָפּ און דערנאָך ערשט פאַרפאַקן דיך ערגעץ אויף צוואַנגס-אַרבעט!

דערפאַר איז ס'גלייכסטע, ווי דער באָם, טון זיך אַ שוואַונג, אַ כאַפּ אָן דעם רינגל און ביזט שוין אויך אינווייניק!

נישט לאַנג נאָך דעם איז דער צוג אָנגעקומען צו האַרמאַן. די וואַ-גאַנען האָבן זיך געטאַן אַ קלאַפּ צוזאַמען און געבליבן שטיין. די יונגען האָבן אפילו נישט באַוווּזן צו פאַרמאַכן די טיר. איצט אָבער איז שוין נישטאָ קיין צייט פאַר דעם! זייער גליק, וואָס אין דעם וואַגאַן זענען געווען אָנגעוואָרפן קעסטלעך און גרויסע בוינגס פאַפיר. דער וואַגאַן איז, ווייזט אויס, נישט אויסגערוימט געוואָרן נאָכן אויסלאָדן. גיך האָבן זיי זיך פאַרשטעקט צווישן די קעסטלעך, אין אַ ווינקל. טאָמער טוען אַ פאַר אויגן אַ בליץ אַריין זענען דאָ בלויז קעסטלעך.

לינגדיק פאַרשטעקט אונטער קעסטלעך, האָבן זיי געהאַלטן וואָך די אויגן צו דער אויפגעפראַלטער טיר. מען דאַרף זיין אויף דער וואַך, טאָ-מער דאַרף מען פליען פון אונטער אַ וועכטערס הענט אפער! נאָך דער-ווייל האָט מען קיינעם נישט געזען. דרויסן, צווישן די פאַרשנייעטע ליי-ניעס זענען אַרומגעלאָפן באַן-אַרבעטער פאַרהאַרוועטע. לויט דעם פרישן שאַקל פון די וואַגאַנעס האָבן זיי פאַרשטאַנען אז מען האָט אָפּגעטשעפעט דעם עלעקטרישן לאַקאָמאָטיוו. טייל וואַגאַנען האָט מען איבערגעד-וועקלט אויף אַן אַנדער ליניע. אויך זייער וואַגאַן, פילן זיי, פאַרט פאַר מעלעך ערגעץ וואו. ענדלעך איז ער ווידער שטיין געבליבן. ווער ווייסט וואָס מיט דעם וואַגאַן וועט נאָך ווערן. וועט ער ווייטער פאַרן? וועט ער דאָ בלייבן? אין יעדן פאַל טאָר מען נישט אַרויסשטעקן די נעז ביז עס ווערט נישט נאַכט!

לינגדיק אין אַ באַרג פאַפירן, אין דער אומבאַשטימקייט, האָט זיך די צייט פאַר זיי געצויגן אומדערבאַרעמלעך לאַנג. זיי האָט זיך געד-אַכט עס וועט שוין נאָך קיין סוף נישט נעמען! ווען דער באָם קאָן

טאָן בלוזיין איין בליק, וואָלט ער גלייך דערשנאָפּט וואָס דאָ איז: וואָרט
מען איבער אַ פּאַסאָזשיר-צוג? שטייט דער וואַגאָן אינגאַנצן אָפּגעטשע-
פּעט? אָדער ווייס עס דער טיילוול, וואָס דאָרטן גייט אָן אין דרויסן!
אזוי אָבער מוז מען ליגן איינגעלייגט און וואָרטן!

דזשאָ אָבער, הויך די לאַנגווייל פון אומבאַשטימטן וואָרטן, האָט
אים אויך געדריפּעט דער הונגער. פון הינטער זיין קעסטל אפּער האָט
ער אַרויסגעשטעקט דעם קאַפּ צום באָם, אַ שפיי געטאָן פון זיך:

— פו, עס דריפּעט אין בויך! כ'בין הונגעריק ווי אַ הונט!
לאַרסאָן, פון הינטער זיין קעסטל, האָט אים צוריק אַהערגעשיקט,
מיטן שטערן און מיט די חוּק'דיקע אויגעלעך, אזא האַלב שמיכעלע.
באַלד האָט ער טאַקע אַרויסגעהייבן פאַר אַ מינוט ס'גאַנצע פנים, זיך גע-
טאָן אַ פאַרקרים און אַרויסגעוועטשט אַ לאַנגן, אַן אָפּלאַכערישן:
אָ, י—ע—ע—ע! טאַקע הונגעריק? . . .

עס איז געוואָרן נאַכט. אַ בלוזווייסע נאַכט. אינדרויסן איז עס
געווען דער טינט-בלויער הימל אויבן און דער ווייסער שניי אויף דער
ערד; אין וואַגאָן — דער בלויער חלל און אַ ווייס-צעשטאַמענער פּאָודער.
פּאַוואָליע און שטיף האָט זיך לאַרסאָן אין דער טונקלקייט גענומען
אַרויספּלאַנטערן פון באַרג פּאַפּירן, צווישן די קעסטלעך, און זייטיק גע-
נומען זיך רוקן צו דער אויפגעפּראַלטער טיר. פון רוקן זיך איז ער גע-
וואָרן ווייס, ווי ער וואָלט זיך אָפּגעטונקט אין מעל. ביי דער טיר האָט
ער זיך אויסגעצויגן לענגאָוים דער וואַנט. בלוזי ס'לאַכעדיקע פנים מיטן
וואַכן קעפל האָט ער פּאַוואָליע און פּאַרוזיכטיק אַרויסגערוקט אין דער
עפּענונג, אָט אַ שטייגער ווי אַ טשעריפּאַכע רוקט אַרום איר קעפל פון
אייגענעם באַהעלטעניש. די אייגלעך זיינע האָבן געבליקט פּאַראַוים,
אין דער ווייט, אַ שטייגער: דער ווילפּטער וואַגאָן פון לאַקאָמאָטיוו איז
דער דאָזיקער? דערנאָך האָט ער געבליקט אין דער אַנדער זייט: איז
עס אַ לאַנגער צוג, אַט-דער? וואָרום פון יעדן שטויס און שטופּ, בעת
ער איז געלעגן אונטערן קעסטל, האָט ער פּאַרשטאַנען אז דאָס ריכט מען
אויס אַ לאַנגן צוג!
אַרום די ווענט האָט ער זיך איצט געכאַפּט צוריק אונטער די קעסטע-
לעך צו דזשאָן:

— דו הערסט, דזשאָ, איך דענק מיר וועלן באַלד פּאַרן! אונדזער וואַגאַן איז נישט ווייט פון לאַקאָמאָטיוו. דאָס איז אויסגעצייכנט! וואָר-
רום די וועכטער היטן מערסטנס די הינטערשטע וואַגאַנעס.

— אָבער וואוהין פּאַרט מען? האָט דזשאָ שטילערהייט אַ פּרעג געטאָן.

— דאָס קאָן איך דיר נישט זאָגן. נאָר סאַיזוי וועט מען דאָ לענגער ווי ביז אינדערפרי נישט קאָנען פּאַרן. מ'וועט דאַרפן עסן. וואָס זאָנסטו, דזשאָ?

דזשאָ'ן האָט זיך געדאַכט אז דער באָם לאַכט דאָס אים אויס, ווייל ער האָט פריער געזאָגט ער איז הונגעריק. ער האָט אַ ביזן בליק געטאָן דעם באָם אין אויסגעמעליקטן פנים אַריין:

— וואָס? מאַרגן? איך . . .

ער האָט זיך דאָ געוואָלט אַ נעם טאָן צום באָם, אויסלאָזן צו אים זיין גאַנצן כעס וואָס האָט זיך אין אים אָנגעקליבן, צוליבן פריערדיקן הענגען אונטערן וואַגאַן, צוליבן פּירן און הונגערן. נאָר דער באָם קאָן אים שוין, פונקט ווי ער קאָן זיין טאַטן. ער האָט אים באַלד איבערגע-האַקט. ער ווייסט אז די בעסטע זאָך, ווען אַ חבר-המאָן ווערט ביי, איז אים אַביסעלע אויסצולאַכן, אַביסעלע אָפּצו'הוזקן. אָט אַ שטייגער ווי ער האָט אויסגעלאַכט דעם אַלטן פּאַפּ, יענע נאַכט אין פּאַרק, ווען דזשים האָט זיך באַקלאָגט אז ער האָט פּאַרלוירן דעם דזשאָב.

— וועסט מיר מוזן אַנטשולדיקן, דזשאָ! האָט ער גאַנץ ערנסט פּאַרקניטשט ס'איינגעווייסטע פנים. כ'האָב זיך זער געאיילט, האָב איך נישט באַוווּזן צו רעזערווירן פאַר דיר אַ ספּעציעלן עס-וואַגאַן . . .

— גיי אין דער ערד! דו באָם. שטענדיק מוזטו זיך וויצלן. ער האָט נעבעך נישט געקאָנט אויסלאָרן זיין ביטער האַרץ, דזשאָ. פונקט ווי דער אַלטער דאָן אין פּאַרק, אזוי האָט ער זיך אויך געמוזט צורוקן מיט דער פּלייצע צום באָם, דעם גוטמוטיקן שכן זיינעם. ווידער שטיל. אַרום — פינצטער. בלוז ביי דער געעפנטער טיר פּאַלט אַ שמאַלער פּאַס ליכט פון אַנטקעגנדיקן לאַמפּ. זייטיק און קרום פּאַלט דאָס ליכט ביז דער האַלבער פּאַדלאָגע, מיט אַן אָפּשפיץ אויף אַ קעסטל אַרויף. אין דרויסן סקרופּען פּים איבערן געפרוידענעם שניי. אַ גייענדיק לעמפל טוט זיך אַ וויג אַריין. עס ווערט ווידער שטיל.

אינמיטן דער שטילקייט האָט דער צוג פּלוצים גערימט. די רעדער האָבן גענומען קלאַפּן. איינס און איינס האָבן די דרויסנדיקע לאַמפּן

מיט זיי זיך געזעננט. יעדער לאַמפּ האָט אַ באַזונדערן ווינק אַרײַנגעמאַן דורך דער אויפגעפראַלמער טיר, אַ ווינק און פאַרשוואַונדן. ביז, נאָכן לעצטן לאַמפּן ווינק איז געוואָרן אויף אַן אמת פינצטער אין וואַנאַן. בלויז דער צעשאַטענער פּאָדער ווייסט זיך קוים, קוים אויף דער ערד.

די רעדער קלאַפּן האַסטיק. די באַן לויפט. איצט מעג מען זיך אויפשמעלן. די וועכטער זענען געוויס פאַרשמעקט אין זייערע ביידלעך. אָנגעשפּאַרט אין דער אויפגערוקטער טיר, איינער אַנטקעגן אַנדערן, זענען די צוויי יונגען געשטאַנען און געקוקט אויף דעם שוואַרצן רויך, וואָס דער לויפנדיקער לאַקאָמאָטיוו זעצט פון זיך איבער דעם ווייסן שניי, איבער דעם שטילן, מיט פּראַסט־אַטעמדיקן האַדסאַן. זיי האָבן געקוקט הינטער זיך, ווי עס ציט זיך נאָך אַ לאַנגע, לאַנגע ריי וואַנאַנעס, פינצטערע, שטילע, אויסגעלאַשענע. אפשר ווייט, ווייט אַראָפּ, ציט נאָך אַ ספּעציעלער וואַך־וואַנאַן, וואו עס זיצן באַוואָפּנטע לייט ביי קליינע לעמפלעך און טרינקן הייסע טיי אָדער שוואַרצע קאַווע.

— פאַר דער נאַכט זענען מיר זיכער, האָט פּלוצים לאַרסאָן אַ זאָג געמאַן צום מיטפּאָרער זיינעם, וואָס איז געשטאַנען אַנטקעגן אים אין בלויזן שניי ליכט, אַ בלאַסער, אַ געפרויערענער און היבשלעך זויערער. — דו ווייסט, דושאַ, מיר דאַכט דו קאַנט דאָס נישט פאַרנעמען. דאַרפסט געדענקן, פאַרן אין אַ וואַנאַן איז נישט ס'ערנסטע!

דזשאַן איז נישט אָנגעשטאַנען אזאַ לעקציע. ס'יינגל אין אים האָט נישט געקאַנט הערן אַז ער איז אַ שוואַכלינג. ער האָט געמאַן אַ מעסט אָפּ דעם באָם פון די אויסגעווייסטע שיד־שפיצן ביז זיין פאַררוקטן קאַפּעליוש:

— איך קאָן עס נישט פאַרנעמען? איך געוועט זיך, דו וועסט פרויער מיד ווערן פון מיר!

— מעגלעך. האָט לאַרסאָן אַ שמייכל געמאַן און געאַנגען צוריק הינטער די קעסטלעך, צום באַרג פּאַפּירן.

דזשאַן האָט גענומען פאַררוקן די טיר. — נאָו! טו דאָס נישט! האָט ער פון אונטער זיין באַהעלטעניש אַפּערגערופן. — אַ וועכטער קאָן אונדז נאָך אַמאָל פאַרשליסן! אַז די טיר איז אָפּן קאָן מען זיך פון אונטער זיינע הענט אַרויסכאַפּן!

— דער באָם איז אַלרייט. ער האָט געהירן! האָט דזשאַן, צולינג־דיק זיך צו יענעם פלייצע געטראַכט. ס'וואָלט טאַקע געווען גרויסע

צרות, ווען מען פאַרשליסט זיי דאָ. מ'וואָלט געקאָנט פּאַר'ן פּאַר אַ ביסל שניי אויף אַ טרונק צו טאָן. שוין אָפּגערעדט פון עסן!

— סעי, לאַרסאָן, וואו דענקסטו פאָרן מיר? האָט דזשאָ אין אַ מינוט אַרום זיך ווידער אויפגעזעצט.

דער באָם, ווי שטענדיק, גרייט אַ לאַך צו טאָן, האָט אים ליגנדיק גלייך געענטפערט:

— וואָס, ווייסט דען נישט? אונדזערע טיקעטס זענען דירעקט קיין פּלאָרידאָ! . . .

דזשאָ האָט זיך פאַרשעמט פאַר זיין שוואַכקייט. אָבער מיטלאַכן האָט ער אויך נישט געקאָנט. אין בויך בורטשעט דאָרטן דער הונגער. די פיס זענען אים פאַרשטאַרט און אינגאַנצן ציטערט ער פון קעלט. אָנ־שטאַט לאַכן אָדער ענטפערן דעם איינגעקנוילטן באָם, האָט ער זיך גאָר גענומען אויפטויען די פיס, זיי רייבן און מאַסאַזשירן. ערשט איצט האָט זיך דער באָם צעלאַכט. פון וועלן לאַכן וואָס שטילער האָט ער זיך אזש פאַרהוסט. הוסטנדיק און לאַכנדיק האָט דער באָם ענדלעך אַרויס־געבאָלבעט:

— דזשאָ, ביזט פונקט ווי דיין פאפ. אַט פונקט אזוי האָט זיך דער פאפ דיינער געקראַצט אין פאַרק, ווען ער האָט זיך לעבן מיר צו־געלייגט. איך האָף גאָר ביזט נישט קיין דורכגעפאלענער פּרעזידענט... פאַר דזשאָ'ן איז די מעשה געווען גאָר ניי. דער פאפ האָט אים קיינמאָל נישט דערציילט ווי אזוי ער האָט זיך געטראָפּן מיט דעם באָם. — ס'טאַקע קאָמיש, האָט דזשאָ ענדלעך אַ שמיכל געטאָן אינדער־פינצטער און זיך צוריק צוגעלייגט צום באָם.

די רעדער האָבן אַלץ ריטמישער און מאָנאָטאָנער געקלאַפּט. דאָס שטאַרקע טוליען זיך איינער צום אנדערן האָט זיי אַביסל דערוואַרעמט. דאָס ביסל וואַרעמקייט און דאָס מאָנאָטאָנע קלאַפּן האָט זיי ביסלעכווייז איינגעדערעמלט. זיי האָבן פאַרלוירן דעם נאַנג פון די לאַנגע שעה'ן. פּלוצים, פאַרטאָג, האָבן זיי זיך אויפגעכאַפּט דערשראָקענע אויף טויט!

מיט איינמאָל האָבן זיי דערהערט אַ רוק פון דער טיר. אין האַלב דרעמל, האַלב וואַך, האָבן זיי געגלאַצט אַהין, וואו עס איז געשטאַנען עפעס אַ חבר־מאַן אין דעם אָפּענעם קוואַדראַט. אין ווייס־שנייאַיקן הינטערגרונט האָט ער אויסגעזען ווי אַ גרויסער פאַרטערט אין נאָך אַ רי־זיקערע ראָם. אין זייער פאַרשלאָפּנקייט האָבן זיי נישט געקאָנט באַ־שליסן צו דאָ דאָס איז אַ היטער אָדער אזאַ פאַסאַזשיר ווי זיי. זיי האָבן

איינגעהאלטן דעם אָטעם. דזשאָ האָט שוין געטראַכט ווי אזוי צו טאָן אַ שפרונג אויף אים, כדי זיך צו קאָנען אַרויסכאַפּן פון דאַנען. ענדלעך האָט יענער גענומען אַביסל פאַררוקן די טיר. דערנאָך האָט ער זיך פאַרנומען צו די קעסטלעך, אין דער אַנטקעגנדיקער האַלבער זייט פון וואַנאָן.

איצט איז זיי געווען קלאָר ווער דער פאַרשוין איז. זיי האָבן זיך נאָר געוואונדערט וואָס זיי האָבן דאָס באַלד נישט איינגעזען. וואָרום אַ וועכטער גייט נישט ביינאַכט אָן אַ לעמפל.

— סעי, באַדי! וואו זענען מיר? האָט לאַרסאָן שוין גאַנץ דרייסט אַרויסגעהייבן זיין קעפל פון באַהעלטעניש.

יענער, ווייזט אויס אַ געניטער פאַסאָזשיר, האָט זיך גלייך אויפֿ-געשטעלט:

— אָ, איך בין נישט אַליין?

מיט זיין גאַנצן, געהייבענעם כבוד האָט ער זיך גלייך מטריח געווען אין זייער זייט אַרײַן:

— פון וואַנען, באַים?

— פון ניריאָרק, האָט דזשאָ זיך אָנגערופן.

— און דו, ברודער? האָט לאַרסאָן אים געפרעגט.

אָ, איך בין פון פּיטסבורג, האָט זיך דער נייער גאַסט שוין גאַנץ הוימישלעך אַראַפּגעזעצט צווישן די קעסטלעך. — די באַן גייט קיין מע-רילאַנד. פון דאָרט דענק איך זיך צו כאַפּן „סאָוט“!

— אָט פּונקט ווי מיר ווילן! האָט זיך לאַרסאָן פון גרויס פּרייד אזש אויפּגעזעצט.

— דו הערסט, דזשאָ, די באַן וועט אונדז ברענגן קיין מערילאַנד! נאָר דזשאָ'ן איז איצט, ווייזט אויס, געווען אַלץ איינס וואו די באַן וועט אים ברענגען. דערווייל איז ער הונגעריק. ווען דער יונג האָט עפעס מיט זיך, דאָס וואָלט געווען אַן ענין!

— סעי, באַדי, האָסט אפּשר עפעס אַ ביס צו טאָן? האָט ער שוין אויך אונטערגעהייבן דעם קאַפּ.

אַבער לאַרסאָן, ווי הונגעריק ער איז נישט געווען, האָט אַלץ גע-האַלטן דעם נייעם גאַסט, „ביזײַ“ מיט אויספרעגן אים וואו ער געפינט זיך אין דער וועלט. פאַר אים איז דאָס איצט וויכטיקער ווי כאַפּן אַ ביס.

— מיר זענען נאָך אַלץ אין פענסילוועניאַ. נאָר די באַן גייט קיין

מערילאַנד, אין דעם בין איך זיכער! באַלד האָט זיך דער דערציילער דערמאָנט אַז דער צווייטער יונג האָט ביי אים געבעטן אַ ביס.
— וואָס, אַ קיי? געוויס! כ'האַב מיט זיך עטלעכע סאַנדוויי־טשעס.

ווי לאַנגיאַרקע פריינט זענען איצט די דריי יונגען געזעסן צווישן די קעסטלעך, אין פינצטערן, לויפנדיקן וואַגאָן און געקויט מיט גרויס אַפעמיט פענסילוועניער סאַנדווייטשעס.
אין מיטן דערינען האָט דער באָם אַ קלאַפ געטאָן דזשאָ'ן איבער דער פלייצע:

— זעסט, דזשאָ, כ'האַב דיר געזאָגט אין וועג זענען די באָים אַנדערש ווי אין שטאָט. זיכער בעסער ווי אין ניו־יאָרק. ניו־יאָרק איז אַ פאַסקודנע שטאָט, זאָג איך דיר!
דזשאָ'ן האָט אפילו פאַרדראָסן וואָס דער באָם באַליידיקט אים זיין ניו־יאָרק, נאָר ער איז איצט צו מיד און צו פויל זיך צו שטערן דעם ביס און אַריין אין אַ קריג מיטן באָם. . . .

17

דזשים ווהייט איז ווידער געבליבן אָנגעוויזן אויף זיך אליין. פריער, אין די אַוונטן, פלעגט דזשאָ ברענגן פון די מאַרקעטס וואָס נאָר ער האָט געקאָנט. אַ פאַר קאַרטאָפֿל, אַ מעיער, אַ פאַר ביינער. טיילמאָל אויך אַ שטיק פלייש! קיין איינקאָך האָט מען טאַקע נישט געקאָנט מאַכן דערפון, אָבער אַ געשמאַקע זופ האָט ער אַלעמאָל געמאַכט! איצט מוז ער זיך אליין פאַרזאָרגן. אַרומשלעפן זיך פון איין הונגערדיי אין דער אַנדערער נאָך אַ סאַנדווייטש, דאָס קאָן ער נאָך אַלץ ביי זיך נישט פועל'ן. בלויז ווען ער האָט שוין נישט קיין ברירה, ווען אין בידל איז מער ווי דער טשייניק וואָסער נישטאָ, דעמאָלט שטעלט ער זיך אַוועק צונגליך מיט די אַנדערע באָמס, וואַרטן אויף מיסטער הוירסטס סאַנ־דוויטש־טראָקס. . . . אזוי אָבער קריכט ער אַרום איבער די ניו־יאָרקער גאַסן, ווי פיל אַנדערע איינוואוינער פון „זיין שטעטל" און זוכט עפעס צו פאַרדינען.

דעם יונג, דזשאָ'ן, איז עס געווען פיל לייכטער. אים האָט מען אין יעדן מאַרקעט געגעבן קערב צו טראָגן. דעם אַלטן אָבער וויל מען נישט געבן. ס'פאַסט נישט אַרױפֿצושיקן צו אַ געכאַלעטער דאַמע אַן אַלטן

מאן אין אזעלכע אָפּגעטראַגענע בנדים . . . א יונג ווי דזשאָ, מיט אַ גאַלדענעם קאָפּ ווייכע, זיידענע האָר, מיט בלויע אויגן, וואָס לאָזן זיך אַראָפּ ווען אַ פּרוי קוקט אויף זיי צו נאָנט, אָט-זאָ יונג דאַרף מען שיקן! איז ער שוין צו קיין מאַרקעטס נישט געגאַנגען, דער אַלטער.

אַן איינגעבויענער, איינגעוויקלט אין געלאָויסעריבענעם מאַנטל, איז ער יעדן פּרימאַרגן געקראָכן אין שטאָט אַרײַן. די קעלט אין די פּלייצעס האָט אים שוין אויפּגעהערט צו אַרן. אָבער וואָס טוט ער מיט די צעפּאַלענע שידן? וואָס וועט ער טאָן? אַרום ביידל איז דער שניי אַ האַרטער. אָבער אין די נײַיאַרקער גאַסן? דאָ ווערט עס באַלד אַ בלאָטע! און קריכן מוז ער! אַ מענטש קאָן דאָך נישט ליגן אין אַ ביידל, ערגעץ אויפן ברעג האָדסאָן און אויסגיין נאָך אַ ביסן ברויט, בלוז ווייל די שידן צעפּאַלן! קאָן ער? . . .

ער האָט גענומען פּרוואון מול, דער אַלטער, וואו נאָר עס האָט זיך געלאָזט. צו מאַל פּלעגט ער הכנעה'דיק עפּענען אַ טיר פון אַ באַרבער-שאַפּ. ווי אַ געשלאָגענער הונט האָט ער אַרײַנגעשיקט די צוויי פייכטע אויגן — אפשר? . . . אפשר ווען מען אים אָנטאָן די צוויי שילדן, איינע אויף די פּלייצע און איינע פּאַרנט, אויפן ברוסט, און אים אַרויס-שיקן אָנזאָגן דער וועלט אז אין דעם באַרבער-שאַפּ גאַלט מען און מען שערט פאַר איין קוואַדער!

אַז גאָט האָט אים געהאַלפּן, ער האָט געקראָגן אזעלכע צוויי שילדן און זיך אַרײַנגעשטעלט אין מיטן, פון וואָנען מען האָט נאָר אַרויסגע-זען אַ קאָפּ מיט אַ פאַר פיס, האָט ער גענומען גיין און צוריק, איבערן גאַסן טראָטואַר, ווי אַ קיסר! נאָך אזאָ טאָג האָט ער פּאַרנאַכט זיך שוין דערלויבט! אין אַ זייטיק רעסטאָראַנטל, וואו מען לאָזט אַרײַן אפילו אין אזעלכע שידן ווי זיינע, האָט ער געגעסן פאַר אַ קוואַדער אַ מאָלצײט און פּאַרטרונקען מיט אַ הייסער קאַפּע . . .

איינמאָל איז ער אזוי געקראָכן אַראָפּ, אַראָפּ ביז ער איז אַריבער-געקראָכן די בריק אַזש קיין ברוקלין! זינט ער וואוינט אין נײַ-יאָרק, איז ער נאָך דאָרט נישט געווען. אזוי ווייט „איסט"? . . . אַזש אַרי-בערן „איסט-ריווער"? נאָר סאַ-ווי איז דאָס אַ גליקלעכער טאָג פאַר אים!

גייענדיק מיט ברוקלינער בראָדוויי, אונטערן בראַז פון „על", האָט ער געטראַכט אז דאָ איז פונקט ווי אויף זיין קאַלאָמבוס עוועניו. אויך דאָ איז די גאַס שטענדיק פינצטער, דער הימל פאַרשטעלט מיטן שטאַ-

לענעם געפלעכט פון רעלסן און בעלקעס. אויך דאָ הערסטו נישט דאָס אייגענע וואָרט. פונקט ווי דאָרט, לויפט דאָ אויך אלע וויילע אָן אַ באַן איבערן קאָפּ, אזש ס'דאַכט זיך דיר דער געשטעל פאַלט איין און דעקט דיך צו, ווי אַ שטיין אַ זעמדל.

פון לאַנגווייל האָט ער געקוקט אין די וויטערנעס. זיך אָפּנער שטעלט אויף אַ וויילע און ווייטער גענאַנגען אָן אַ ציל. ביי איין פענער ציטער, אין אַ ראַג נאַס, איז ער געבליבן שטיין לאַנג און זער פאַראַינדערעסירט. אין פענצטער זענען געשטאַנען עטלעכע שטייגן איינע אויף די אַנדערע, אָנגעפאַקט מיט הינער. די הינער האָבן זיך געשטופט, געדאַקט צו די שטייגן־שפאַלטן, אַרויסגעשטעקט די קעפלעך און אזוי טאַמעוואַטע געקוקט אין אלע זייטן. אינווייניק, אין דעם לאַנגן און גרויסן „טשיקן מאַרקעט“, זענען געשטאַנען נאָך פיל אַזעלכע שטייגן אזש ביזן סופּיט. אז די טיר האָט זיך פאַר אַ מינוט געעפנט, האָט זיך געטאָן אַ טראַג אַרויס אַ געקוואַקערדי, אַ קרויערדי, עפעס אַזעלכעס, וואָס ער האָט שוין זער לאַנג נישט געהערט. נאָר דעם אמת געזאָגט, וואָס ס'האָט אים טאַקע געהאַלטן ביי דעם פענצטער, זענען נישט געווען די הינער. עס איז נאָר געווען אַן אַנדער שטייג, אַ קלענערע, אָבער אַ פיל העכערע, אין וועלכער עס זענען „פריי“ אַרומגעגאַנגען טויבן . . .

אַ פאַרגאַפּטער, מיט יינגלשער פרייד אין אַלטן פנים, האָט ער געקוקט אויף די רויטינקע פיסעלעך, אויף די שוואַרץ־בלישטשנרע קרעלן־אויגעלעך, אויף די בויגיגע העלדזלעך, וואָס מיניען זיך פון בלוי אין פורפור, פון ווייס אין גאַלדן־געל.

ווי דורך אַ כישוף זענען מיטאיינמאַל פאַרשוואונדן די קנאַפע דריי־סיק יאָר ניריאָרק. אויסגעוועפט איז געוואָרן די „פאַרד בייקיינג קאָמפּאַני“; צערונען — טעמעני און מייק דאַפי און מיסטער הוירסטס ברייט האַרציקייט. אפילו דער „פאַלאַץ“ זיינער אויפן האַרדסאָן האָט מיט איינמאַל געטאָן אַ שווינד אַרויס פון זיין לעבן! ער איז צוריק אַ יינגל, ערגעץ הינטער ליווערפּול. עס איז אינדערפרי. די זון שיינט. ער שטייט אויפן דאַך מיט אַ לאַנגער בייטש. מיט יעדן פאַך צעפליען זיך זיינע טויבן. זיי צירקלען אַרומ, אינדערהויך, איבער זיין קאָפּ . . . ער טוט אַ פייה און אַ פאַך מיט דער בייטש קומען זיי צוריק . . .

— סעי, פאַפּ! ווילסט נישט עפעס אַן אַרבעט טאָן?
ער האָט אומגעדרייט דעם קאָפּ. דאָס פריידיקע פנים זיינס האָט

געלויכטן. כאָטש די פרייד האָט גאָרנישט געהאַט צו טאָן מיט דער אַר-
בעט, וואָס דער נידריק, געפאַקטער יונג לייגט אים דאָ פאַר.

— זיכער, האָט ער געזאָגט אזוי טאַמעוואַטע, עפעס ווי ער וואָלט
געווען אַ פאַרשלאָמענער. — זיכער, פאַרוואָס נישט?

שפעטער איז ער געשטאַנען אין דעם מאַרקעט און גערוקט די
שטייגן אויף נידריקע וועגעלעך, פון איין אָרט אויפן צווייטן. ער האָט
געסערקבעט די אָנגעדאַסטע פּאָדלאָגע, געשייערט די לערע שטייגן.
אין איינער אזא שטייג, האָט ער זיך אָנגעשלאָגן אָן אַ ברוינער הון מיט
אַ געל געשפרענקלטן האַלדז. זי איז געזעסן אין סאַמע ווינסעלע, ווי
אַ פאַרגעסענע. ער האָט זי אַ שטופ געטאָן. זי האָט זער שוואַך אָפּ-
געוואָרטשעט און צוריקגעבליבן זיצן, דעם וויידל אַראָפּ, ס'קעפל איינ-
געקאַרטשעט און די פליגל האַלב צעעפנט. אזוי גיך ווי ער האָט אוועק-
גענומען פון איר די האַנט, איז זי ווידער שטיל געבליבן אזוי איינגע-
פאַלן, ווי אַ קראַנק קינד, וואָס וויל מען זאָל עס נישט שמערן דאָס
רואיקע ליגן. עפעס איז ביי איר דער קאַס און די מאַרדעלעך געווען
אזוי בלוז און די קליינע, רונדע אייגעלעך האָט זי געהאַלטן אין איין
פאַרציען מיט די בלוילעכע לענדלעך.

אַ געזונטער יונג, דאַכט זיך, דער וואָס האָט אים אַריינגערופן אַר-
בעט, אַ יונג מיט אַ רויט פנים, אַ רונדיקס, ווי אַ לבנה, האָט אים
לאַכנדיק געפרעגט:

— וואָס גלאַצטו אזוי, פאַפּ? זעסט דאָך עס איז אַ קראַנקע הון.
זי זועט באַלד אויסציען די פיסלעך.

— אַ רחמנות, האָט דער אַלטער אַ זיפּץ געטאָן.

— ווילסט זי? קאַנסט זיך זי נעמען! וועסט האָבן „טשיקן-
סופּ“! . . .

נאָך דער אַרבעט, ביים אַהיימניין, האָט מען דעם אַלטן מיטגעגעבן
די פנייה. מיט געוואַלדיקער צערטלעכקייט האָט ער זי געמראָגן אין
בוזעם דעם גאַנצן וועג אַהיים צו זיך. אַלע וויילע האָט ער אוועקגע-
בויגן דעם לאַץ פון רעפל און אַריינגעקוקט אויב זי אַטעמט נאָך, אויב
זי האָט גענוג לופט! ער האָט געציטערט זי זאָל אים נישט אַנטגיין
אין בוזעם, איידער נאָך ער קומט אַהיים. עס איז אים גאָרנישט איינ-
געפאַלן, ווי יענעם יונג, „טשיקן-סופּ“! חלילה! ער האָט בלויז גע-
פילט אַ רחמנות צו דעם קראַנקן באַשעפעניש! דער איינזאַמער מענטש,

אָט־דער דושים ווהיים, וואָלט זיך איצט צוגעטוליעט צו א שטיין אבי
ס'זאל אים זיין אייגן, נאָנט און וואַרעם. . . יעדערס מאָל, וואָס דאָס
קראַנקע עוף האָט געטאָן א צי מיט א פיסל און אים געגעבן א ראַץ
איבער דער הוילער ברוסט, האָט ער א טאָפלטן ציטער געטאָן. ס'האָט
אים געפרייט דאָס וואַרימע וועזן, וואָס ער טראָגט אַהיים מיט זיך, אין
דער זעלבער צייט האָט עס אים געשראָקן טאָמער איז דאָס דער סוף!
דעם קראַנקן, דערשלאָגענעם באַשעפעניש, איז אָבער אין דער וואַ-
רעמקייט בעסער געוואָרן. די הון האָט ממש אויפגעטייעט. זי האָט אַלעמאָל
געצויגן אַן אנדער פיסל צוליב דעם צופלוס פון ענערגיע. זי האָט גענו-
מען וואַרטשן, רעדן צו אים אין האַרץ אַרײַן! און ער, איבערגעפילט
פון פרייד, האָט אוועקגעשארצט דעם לאַץ און איר געענטפערט: „העלאָ
טשיקי! העלאָ, העלאָ טשיקי!“ ער האָט אזש פאַרגעסן צו קוקן וואו
ער גייט. . .

אין ביידל האָט ער זי פאַוואָליע אַרויסגענומען פון בוזעם און זי
אוועקגעזעצט אויפן בעטל. ער האָט זי געפראוואוט אויפשטעלן, אָבער
דאָס באַשעפעניש האָט אים בלוזי געטאָן א פיק מיטן שנאָבעלע אין
האַנט און וואַרטשנדיק זיך צוריקגעזעצט. דעם אַלטן האָט דאָס אויפגע-
הייטערט, פונקט ווי א קינד זאל אים א בים טאָן מיט צוויי ערשט געפּר-
ענע ציינדלעך.

און פונקט ווי פאַר א היַלפלאַז קינד האָט ער איצט פאַר איר גענו-
מען זוכן א פאַסיק אָרט. דאָס נידריקע ווינקל, לעבן שטיין, וואו ער
האָט געהאַט זיין ערשטע נאָרע, און וועלכעס ער האָט, נאָכן פאַרשיטן,
עקסטערע עס אַריינגענומען אין די פיר ווענט פון זיין ביידל, אָט־דאָס
ווינקל וואָלט נאָר גוט געווען! עס איז לעבן אייוועלע, וואַרעם! אָבער
צו אַלדע טייוול! די ראַצן! זיי וועלן זי אויפעסן! אַרעמע „טשיקי“!
האָט ער רחמנות'דיק געגלעט דעם הינדלס קעפל. ניין, ער וועט זי היינט
מוזן האַלטן מיט זיך אין בעט. מאַרגן וועט ער שוין זען!

דערווייל האָט ער איר צוגעשטעלט אין א טעלערל א טרונק. ס'הינדל
האָט איינגעטונקן ס'שנאָבעלע, פאַרוואַרפן ס'קעפל אַהינטער איינמאָל און
נאָך אַמאָל. דער אַלטער איז אַלץ געשטאַנען און געקוואַלן. דערביי האָט
ער גערעדט צו זיך אַליין: „טשיקן־סוף“, וואָס א יונג קאָן איינפאַלן!
„טשיקן־סוף“ . . . זי וועט ביי אים ווערן געזונט און ער וועט האָבן א
פריינט אין הויז!

פארמאָג איז שוין דער אלטער אויפגעשטאַנען. ער האָט שוין גע-
האַט היינט פאַר וועמען צו זאָרן. כאַטש אליין אַן אומגעגעסענער,
האַט ער זיך גענומען קאַרמען ס'הינדל. מסתם שוין לאַנג אז דאָס ער
האַט נישט געהאַט געגעסן, דערפאַר האָט עס אזוי איצט געשלאָנגען די
איינגעוויקטע שטיקלעך ברויט, געזופט דאָס וואַסער מיט אזא אַפעטיט,
אַז ביים אלטן האָבן אזש אויפגעלויכטן די פאַרטערטע אויגן: „טשיקי
ווערט אויף אַן אמת געזונט!“ ער האָט זי געפרואוּט אַראַפּשטעלן
אויפן באַדן. די הון האָט זיך אויסגעטשוּכעט, צעפעכערט די פליגל און
גענומען זיך אַרומקוקן וואו וי איז ערגעץ אין דער וועלט. מיט אַמאָל
האַט זיך עפעס אַ דיר געטאָן אונטערן בעטל. די הון, אין איין שרעק,
האַט זיך פּלוצים געכאַפט אַז זי האָט פליגל און געטאָן אַ פלי צוריק
אַרויף אויפן בעטל.

— מיין אַרעמע טשיקי, האָט דער אלטער זי געגלעט. איך ווייס,
איך ווייס, די ראַצן!

די הון איז שוין געבליבן זיצן אויפן בעטל. דער אלטער האָט אויף
זיך זיך גענומען מאַנדערעווען איבער אַ גרויס שטיק בלעך. ער האָט אזוי
לאַנג געקלאַפט און געבוּנגן, ביז ער האָט אויסגעמייסטערט אַ באַקוועמע
שטייג, ווי אַ גרויס בידל, מיט גענוג לעכלעך פאַר לופט און אַ טירל צו
פאַרמאַכן. אַפילו אַ בלעכל פאַר וואַסער האָט ער צוגעפעסט.

די הון האָט דערווייל פאַרגעסן אַז זי איז קראַנק געווען. אַ וואַרטשני-
דיקע האָט זי צוריק אַרומשפאַצירט אויפן ערדענעם דיל. געפיקט מיטן
שנאָבעלע אין דער ווייכער ערד, געזוכט און געזוכט. אלע וויילע האָט זי
זיך דערמאַנט אַן די פליגל, וואָס זענען איר אזוי לאַנג פאַרשטייפט גע-
ווען. זי האָט ווידער געטאָן אַ פלי אויפן בעטל, פון בעטל אויפן אייווע-
לע און דערביי געגאַנערט אזוי פריידיק. דער אלטער איז געשטאַנען
מיט פאַרלייגטע הענט, די ווייכע אויגן פול מיט פרייד, פונקט ווי אַ
טאַטע, ווען ס'קינד האָט פּלוצים גענומען גיין...

איצט, אַז דזשים ווהייט האָט צוגעשלאָסן ס'שטעכלעך און אוועקגע-
גאַנגען זוכן פרנסה, איז ער געווען גאָר אַן אַנדער מענטש, ווי נעכטן
און אייערנעכטן, נאָכדעם ווי דזשאַ איז פון אים אוועק. אַ לויכטנדער
איז ער געגאַנגען זוכן ברויט פאַר זיך און טשיקי. אין דער שטייג וועלן
שוין קיין ראַצן נישט אַרײַן. און וואַסער האָט זי אויך, טשיקי! און
קרישקעלעך ברויט — איבערגענוג! . . .

דזשאָן האָט אָנגעהויבן באַנג טאָן וואָס ער האָט זיך געלאָזט אוועקשלעפּן פון פּאַפּס בייַדל. ער האָט געמיינט: אָט־טוט מען זיך אַ זעץ אַרײַן אין אַ באַן און מען שטייגט גלייך אויס אין פּלאָרידא. דאָ וואַלגערט ער זיך שוין טעג אַ הונגעריקער און ווערט נאָך געפרוירן דער־צו! צו וועלכן פּאַרמער זײ דערשלעפּן זיך צו טאָן עפּעס אַן אַרבעט פּאַר עפּעס אָפּצועסן, לאָזט מען זײ אויף דער שוועל נישט אַרויף! צום ערשט האָבן זײ געמיינט: אין דרייען איז שווער זיך צו עפּעס צו דער־שלאָגן. אַ פּאַרמער דערזעט אויף זײן שוועל אַזעלכע דריי יונגען, אַ מאַב אַ גאַנצן, דערשרעקט ער זיך און לויפט כאַפּן די ביסן! . . . האָבן זײ זיך געזעגנט מיט זייער נייעם פּריינט. יענער איז אַוועק מיט אײן וועג און זײ מיט אַ צווייטן. אפשר וועט מען זיך ווען באַגעגענען אין וואַרע־מען פּלאָרידא, אָדער כאַטש אין דזשאָרדזשיאַ. דערווייל מוז מען זיך שײדן. דזשאָ איז הונגעריק. ער וויל גיין זוכן עסן. און לאַרסאָן, כאַטש ער וואַלט בעסער גענאַנגען מיט יענעם ווידער צו דער באַן, וועט ער זיך אָבער נישט אָפּרײסן פון זײן נײַיאַדקער פּריינט, דזשאָ ווהײט. גייען זײ אַלײן, דער הויכער דזשאָ אין די דריי רעקלעך, אין בלוזן קאַפּ און דער נירדיקער לאַרסאָן אין אויסגעריבענעם, לאַנגן מאַנטל, מיטן ברוינעם, פּאַרפעצטן קאַפּעליוש פּאַרוקט אַהינטער. ביידע זענען רויט, געפרוירן און מיר.

ס'איז אַ שטילער וועג, אַ ווייס־פּאַרשנייעמע שטילקײט. דער הימל איז לויטער. די זון שײנט, נאָר די ביימער, אין ביידע זײטן זענען ווי פון ווייסן צוקער. קײן לעבעדיקן דוך זעט מען נישט! עס איז אַ הויפט־וועג און דאָך אַ פּאַרוואַרפענער. דאָס זעען זײ ביידע אין די אײן פּאַר אײנגעפּאַרענע „שיגעס“, וואָס אַן אויטאָמאָביל האָט דאָ גע־מאַכט אינמיטן וועג. זעלטן איז דאָ טראַגט זיך אָן אַ מאַשין. פון קריג אַ „ליפט“ איז אָפּגע־רעדט. אַז אַ פּאַרדל קומט שוין יאָ אַנצוקלונגען מיט די ווינטערדיקע באַקײטלטע רעדער און זײ טוען אַ ווייז דעם גראַבן פּינ־גער, טראַגט עס זיך דורך נאָך אײדער זײ קאָנען זען ווער עס זיצט דאָרטן ביים רעדל.

— לאַרסאָן, מיר וועלן דאָ פּאַרפרוירן ווערן!

— איז וואָס ווילסטו טאָן?

ריכטיק. וואָס וויל ער טאָקע טאָן, דזשאָ? זיך אַוועקזעצן אונ־

טער א פארשנייעטן בוים און ווארטן? אויף וועמען וועט ער ווארטן. איין מענטש האָט, זעט ער, דעם אנדערן אין דער ערד! מוז ער וויי-טער שלעפן די מידע, געפרוירענע פיס. האָבן טענות קאָן ער אויך נישט. דער באָם האָט דאָך גלייך געוואָלט אַרויף אויף אַ צווייטער באָן און ווייטער רעדלען. פאַרן באָם איז נישט קיין ניים זיך צו שלעפן אין די באַנען טעג אָן אַ ביס ברויט. דאָס האָט ער דאָך, דזשאַ, געוואָלט מען זאָל זיך צוכאַפן צו אַ פאַרמער עפעס פאַרדינען און פאַר איין וועגס זיך גוט אָנעסן.

גייען די צוויי יונגען שטילערהייט צוזאַמען, נאָר טראַכטן טראַכט יעדער באַזונדער.

לאַרסאָן — אז דער דזשאַ איז נאָך נאָך אַ „בעיבי“ . . .
דזשאַ ווידער טראַכט: וואו ווייזט זיך אים עפעס אַ זייטיק וועגל, אַ פאַרמער, אַ וואַרעמע שטוב . . .

בלויז דער שניי אונטער זייערע פיס רעדט צו ביידן:
— שלעכט, יונגען, זער שלעכט! עס זעט זיך נישט קיין פאַרם...
שפעטער, דעם זעלבן טאָג, האָט ביי זיי אויסגעבראָכן אַן ערנסטער קריג. דאָס איז געווען דער ערשטער צוזאַמענשטויס זינט זיי האָבן זיך אַרויסגעלאָזט פון ניו-יאָרק.

דאָס איז געווען, ווען פּלוצים האָט זיך אינמיטן שניי-פעלד, רעכטס, לעבן אַ ווייס-נאַקעטן, אויסגעקרימטן בוים באַוויזן אַ שמאַל וועגל. איינגטלעך גאַרנישט קיין וועגל! בלויז אַ פּאָר לאַנגע, אויסגעפאַרענע צייכנס זענען אוועקגעלאָפן ווייט אין פעלד אַרײַן. נאָר אייזערנע רע-דער פון אַ פאַרמערײַש וועגעלע האָבן געקאָנט איינפּרעסן אַזעלכע שמאַלע צייכנס.

דזשאַ האָט גלייך זיך געוואָלט פאַרגעמען אַהער. ער איז שוין מיר. ער מוז געפונען עפעס אָפּצועסן! דעם באָם געפעלט אָבער נישט דער וועג. עס פירט, זאָגט ער, צו-ווייט אוועק פון דער באַן-ליניע. און פאַר-נעמען זיך צו-ווייט טאָר מען נישט! דזשאַ וויל אָבער נישט נאָכגעבן! ער איז הונגערײַק! אויף דעם הויפט-וועג, לעבן דער ליניע, איז ער שוין מיר געוואָרן צו גיין און קיין פאַרמער זעט מען אַלץ נישט. דזשאַ, ווי דער אַלטער פאַפּ זיינער, אַמאָל לעבן סאָבוויי, איז זיך גרייט געווען אָפּ-צורייסן פון זיין פריינט און אַליין זיך פאַרגעמען אַהין וואו די צוויי אויסגעפאַרענע צייכנס פירן. לאַרסאָן וויל דאָס אָבער נישט לאָזן. איי-נער אַליין אין וועג, ווייסט ער, איז זער געפערלעך. מ'קאָן פאַרפּרויבן

ווערן אויף טויט. אָבער נאָכגעבן דעם יונג קאָן ער אויך נישט. ער מיינט, דזשאָ, די פאַרמערס האַלטן נאָך זייערע טירן אָפּן פאַר פאַרביי־נייער. היינט הונגערן די פאַרמערס אַליין!

— איך זאָג דיר, דזשאָ, האָט זיך דער באָם ביי אים געבעטן, הער מיך! מ'טאָר נישט פאַרקריכן פון הויפט־וועג. מ'וועט דאָ זיך אויך אַנשלאָגן אָן אַ פאַרם. ס'אָלרייט! ביינאכט וועט מען זיך קאָנען גלייך אַריינקריגן אין אַ באַן און פאַרן ווייטער.

— אַ, לאָז מיך צורו! האָט דער יונג זיך געמאָן אַ רים פון אים און זיך פאַרנומען רעכטס, צום בוים. גייענדיק האָט ער נאָך צוריקגע־רעדט צום שטיינגעבליבענעם באָם:

— איך בין שוין מיר און קראַנט פון דיין שלעפּן מיך. טאָמער געפין איך נישט עפעס אָפּצועסן וועל איך נאָך אַ מאָרד באַניין! . . . מיט איינמאָל איז ביים באָם פאַרשוואונדן די ערנסטקייט. דער זאָרגלאָזער שטיפער אין אים האָט זיך אויפגעכאַפּט: אַ קלייניקייט, דזשאָ ווהייט וועט באַניין אַ מאָרד! ווי געפעלט אייך דאָס? אַ לאַכנדיקער איז ער נאָכגעלאָפּן דזשאָ'ן. לעבן בוים האָט ער זיך פלוצים געמאָן אַ צי אויס אויפן שניי אין זיין גאַנצער לענג, מיטן לאַכנ־דיקן פנים און געפרוירענער נאָז אַרויף:

— דזשאָ, ווילסט באַניין אַ מאָרד? אָט־דאָ בין איך! פאַרנעם נישט, דאָס איז דיין איינציקער שאַנס! קאָנסט דאָ אַמאָל אָפּוואַרטן אַ גאַנצן טאָג און קיין אַנדערן נישט האָבן! . . .

דזשאָ האָט זיך נישט געקאָנט העלפּן. איבערן באָם איז ער גע־בליבן שטיין, געקוקט צו אים אַראָפּ, אין שניי אַריין און געמוזט אַ שמיכל טאָן! דער לאַרסאָן איז אויף אַן אמת אַ לוסטיקער חברה־מאַן! ער האָט זיך אָבער איינגעהאַלטן פון שטאַרק לאַכן. דאָס וואָלט געמיינט נאָכגעבן דעם באָם. און דזשאָ איז נישט אַזוי לייכט נאָכצו־געבן. ספּעציעל ווען אין אים בורטשעט דער הונגער!

ענדלעך האָבן זיך די צוויי איינגעשפאַרטע פריינט געאייניקט צו וואַרפן גורל. אַ פעני אויף אַ וואָרף צו טאָן קאָפּ צו שלאַק, האָט קיינער נישט. האָבן ביידע אַ קנאַק געמאָן די פינגער, גראָד צו אום, איינמאָל, אַ צווייט מאָל און עס איז דאָך געבליבן ווי דזשאָ האָט געוואָלט. אַ פאַרשפילטער, אָן חשק, האָט דער באָם שוין געמוזט נאָכקריכן דזשאָ'ן.

אויף דעם וועגל איז דער שניי געווען טיפּער. ווייניק רעדער האָבן

אים איינגעפארן. דאָס שטעלן פיס קומט דאָ אָן שווערער. נאָר צו זייער גרויס איבערראַשונג איז זיי לאַנג דאָ נישט אויסגעקומען צו גיין. אפשר אַ מייל פון הויפט־וועג איז געווען אַ פאַרם־הויז. צום ערשט האָבן זיי דערזען אַ גרויסן, רויטן שיער מיט אַ הויכן, פאַרשנייעטן דאָך. באַלד האָט זיך הינטער דעם שיער געזען אויך אַ הויז.

— וועל, וואָס האָב איך געזאָגט? האָט דזשאַ אַ טאָרע געטאָן דעם באָם, וואָס איז נאָך אַלץ געקראַכן פון הינטן, אָן חשק.
— אַלרייט, אַלרייט, האָט לאַרסאָן צוריק אַ ברום געטאָן.

דאָס פאַרם־הויז, אָן אַלטס, אַ נידריקס מיט איין פענצטערל אין דער הויך, אין שפיץ, און צווייפיר שייבלדיקע פענצטער אונטן, איז געשטאַנען פאַררוקט פון וועג, אין אַ קליין, אַרומגעצוימט גערטל מיט צוויי נאַיעטע, ריזיקע דעמבעס אין ביידע זייטן. יימער, ווען די צוויי ביימער זענען צעגרינט, קאָן מען זיכער דאָס הייזל נישט אַרויסזען. נאָר איצט, ווען די צווייגן זענען לידיק, ווייס פון שניי, זעט זיך דאָס שמאַלע סטעזשקעלע, שלענגלענדיק גלייך צו דער איינגעפאַלענער וועראַנדע.

פאַרן שיער נאָך זענען זיי געבליבן שטיין. פון דערפאַרונג ווייסן זיי אז גיין צוזאַמען טויג נישט. דער פאַרמער קאָן זיך נאָך אויך דער־שרעקן און לויפן כאַפן די ביכס . . . איז געבליבן אז גיין זאָל דער באָם. ער טויג זיך בעסער אויס. דזשאַ איז געבליבן וואַרטן אונטערן שיער. פון דאַנען, האָט ער געטראַכט, גייט ער נישט אַוועק. ער מוז קריגן עפעס אָפצועסן, ווען אפילו ער זאָל דאַרפן באַגיין אַ מאָרד!

אויף דער שוועל האָט דערווייל לאַרסאָן זער בראַוו און זער דרייסט זיך געקלאַפט דעם שניי פון זיינע שיד. ערשטנס וועט מען דאָרטן, אין שטוב, דערהערן אז אַ מענטש איז דאָ דרויסן. און דווקא אַ מענטש, וואָס וויל זיך נישט אַריינ'גנב'ענען. אן אייגענער מענטש לאָזט וויסן אז ער איז געקומען . . . צווייטנס וועט ער נישט דאַרפן קלאַפן אין דער טיר. קלאַפן אין טיר האָט ער דווקא פיינט, דער באָם.

באַלד האָט זיך טאַקע געעפנט די טיר. אַ שוואַרץ באַשעפעניש, איינגעבויגן פון דער העלפט אָן אַזוי נידריק, אז לאַרסאָן האָט נאָר קיין פנים נישט געזען, האָט געטאָן אַ שיק אַרויס אַ געל־גרוי אָפגעדעקט קעפל מיט אַ לאַנגער פלייצע. כאַטש נעם שוין און זעץ זיך דעראויף. די ווייכע הערעלעך פון דעם קעפל האָבן זיך געטאָן אַ צעפלאַטער אין קאַלטן דרויסן.

לאַרסאָן האָט זיך דערשראַקן. זינט ער לעבט האָט ער נאָך אַזא

באַשעפעניש נישט געזען. די פלייצע איז אזוי גלייך אויף אַ פאַראויס, אַז ווען „דאָס“ לאָזט אַראָפּ די צוויי הענט איז עס אַ פּוּלשטענדיק פּיר פּיסיק באַשעפעניש. ווי אזוי וואַקלט זיך „דאָס“ נישט איבער מיט דער נאָז צו די שיך שפיצן? אַ וואונדער! און דער אַנדער האַלבער קער-פּער, מיט די פּיס, שטייט נאָך אַלץ אינווייניק, פּון יענער זייט טיר. ער ווייסט נאָך נישט, לאַרסאָן, צו דאָס איז אַ מאַן אָדער אַ פּרוי.

ענדלעך האָט דאָס באַשעפעניש אויסגעקערעוועט ס'קעפּל, אַרויף צו לאַרסאָנען. ערשט איצט האָט ער דערזען אַ קליין פּנימ'ל, אַ גער-קאַרבט, וואָס האָט שוין פאַרלוירן יעדן סימן פּון געשלעכט . . .

— ווילקאָמען, פּרעמדער, האָט דאָס פּנימ'ל אַרויסגעבעט.

— קום אַרײַן אין הויז! קום גלייך אַרײַן!

— אַ דאַנק, פּאַפּ, אַ דאַנק! ס'איז זער פּיין פּון דיר. מ'קאָן געפּרוירן ווערן אין דרויסן.

אין פאַרמאכטן פּעדער-הויז, לעבן די טרעפּ, וואָס פירן אַרויף צו די צוויי בוידעס שטיבלעך, זענען זיי ביידע געבליבן שטיין. דער אַלטער האָט באַראַרפט אין שמאַלן קאַרידאָר אויסקערעווען זיין אויסגעבויגענעם קערפּער. דערנאָך האָט ער געעפּנט די טיר רעכטס, אַרײַנגעשיקט דעם אויבערשט האַלבן קערפּער פאַראויס און גערעדט דאָרטן צו די אייגענע שיך-שפיצן:

— ווער האָט דיך אַהער געבראַכט, פּרעמדער? אין אַזאַ וועטער, אין אַזאַ וועטער!

אינווייניק, אין שטיבל, האָט זיך דער באָם נייגערדיק אַרומגעקוקט. אַזאַ אַרעמקייט האָט ער נאָך נישט געזען. און אפּשר איז עס געווען בלוז אַפּגעלאָזנקייט. סאַי-ווי איז ער געווען שטאַרק פאַרנומען מיט קוקן אויף דעם טשיקאַוון אַלטן, וואָס שטייט ביים רונדן, אייזערנעם אויוון, אינמיטן שטוב, און וואַרעמט זיך דעם קאַפּ.

— מעג איד זיך צוזעצן, פּאַפּ?

— מיט פאַרגעניגן, מיט פאַרגעניגן! האָט זיך דאָס אויסגעבוי-גענע מענטשל צו אים אומגעדרייט. — האָב נאָר געדולד, פּרעמדער, מײַן ווייב וועט באלד אַראַפּקומען וועט זי דיך שוין דערוואַרעמען. האָב נאָר געדולד . . .

לאַרסאָן האָט זיך צוגעזעצט אויף אַ שטרויגעפּלאַכטענער שטול, לעבן פּענצטערל. ער האָט געטראַכט פּון דזשאָ'ן, וואָס שטייט דאָרטן אַ געפּרוירענער הינטערן שיער. מ'דאַרף אים אַרײַנרופּן, דעם יונג.

— פאפ, איך האָף וועסט נישט האָבן געגן. מײן פּרײַנט וואָרט
דרױסן. איך וויל אים אַרײַנרופּן. ער איז געפרױרן.

דאָס מענטש'ל האָט זיך ווידער צו אים אויסגעקערעוועט:
— וואָס? אַ פּרײַנט? האָסט אים געלאָזט שטײן דרויסן?
רוף אים גלייך אַרײַן! מײן ווײַב וועט באַלד אַראָפּקומען, זי וועט אײך
שוין אָנוואַרעמען!

לאַרסאָן האָט געלאָזט דעם קאָפּעליוש אויפן בענקל, געטאָן אַ פּלי
אַרויס פאַר דער טיר:

— דזשאָ! דזשאָ, קום אַרײַן!

הינטער זײן פּלײַצע, אויף די שטיגן, האָט זיך באַווײזן די פּאַר-
מערקע, אַ הויכע, דאַרע פּרוי, אַ גלייכע ווי אַ שטעקן, נאָך פאַר די
מיטעלע יאָרן, מיט אַ האַרט, בײז געזיכט. זי האָט געטראָגן אויף זיך
אַ טונקל ברוינעם, שווערן סוועטער, וואָס האָט אויף איר געהאַנגען
לױז. דער לױזער סוועטער מיט איר האַרטן פּנים זענען, ווײזט אויס,
אין שטענדיקן קריג. דאָס האַרטע פּנים שרײַט:

— אַוועק! אַוועק פון מיר! . . .

דער לױזער סוועטער דאַגעגן:

— ס'אַלרײַט! נישט אַזוי שרעקלעך . . .

דאָס האָט דאָס פּלוצימדיקע, פּרעמדע קול זי אַראָפּגעבראַכט פון
די אויבערשטע האַלב לערע, פּוסטע שטיבלעך, וואו עס יאָגט מיט
אומעט, מיט טיפּער בענקשאַפט נאָך עפעס, וואָס איז דאָ קײנמאָל נישט
געווען!

אַ מינוט, אפשר, איז די פּרוי געשטאַנען הינטער דעם פּרעמדנס
פּלײַצע, אים אָפּגעמאַסטן פון אונטן אַרויף און באַלד צוריק, פון אויבן
אַראָפּ. זי האָט אַלץ נישט געקאַנט בײ זיך אָפּמאַכן וואָסער מענטש דאָס
איז. ענדלעך האָט זי אַ זאָג געטאָן:

— ווער ביזטו?

לאַרסאָן האָט זיך אָן אומגעריכטן קער געטאָן אין איר זײט:

— „האַו דו יו דו, לײדי?“

ווען דער גלייכער שטעקן, מיט דעם שאַרפּן פּנים, קומט אים נישט
אַזוי אומגעריכט אונטער, וואָלט ער איר געזאָגט: לײדי? אַ שײנע
לײדי איז דאָס! מיט דעם סוועטער? מיט דער קופּקע אויפן קאַפּ
און מיט די שײך אויף די פּיס? שוין אײנמאָל אַ לײדי!

— מיר זענען דאָ פּאַרבייגייער, איך און מײן פּרײַנט.

דזשאַ האָט זיך דערווייל אַרײַנגעשטעלט. זײַן לענגליכטיק פנים מיט דער חן־גריבל־גאַמבע, איז אײַצט געווען אָנגעפלאַמט, רױט. די אױגן, נאָכן אַרױמוואַנדערן אײבער אַזױ פיל בלענדנדן שניי, נאָכן באַדן זיך אין אַזױפיל בלויע הימלען, זענען געווען נאָך בלויער און די בלאַנד־זײַדענע האָר, נאָך בלאַנדער, דערצו — אומרױק, פלאַטערדיק. — דאָס איז די מאַדאַם, דזשאַ, האָט דער באַם האַלב חוּז/דיק זײ פאַרגעשטעלט, גלייך ער אַלײן וואָלט שױן דאָ געווען אַ גאַנצער אײגענער. די פאַרמערקע, דערזענדיק דזשאַ'ן, און נאָכן פאַרשטעלן זי, האָט געמאַכט אַ טריט אַראָפּ גענטער צו אים. אויף דער לעצטער טרעפּ איז זי װידער געבליבן שטײן. זי האָט געפילט, אַז דער קאַליר אין איר פנים בײַט זיך. זי דאַרף געװיס עפעס זאָגן אויף יענעם פאַרשטעלן זי, נאָר עפעס האָט זי פאַרלוירן דעם פאַדעם און זי װײסט נישט װאָס צו זאָגן. דזשאַ, דאַנען, האָט גלייך געטאָן אַ שאַקל מיטן קאַפּ: — „גוד מאַרנינג, לײדי“.

דערנאָך האָט ער זיך געכאַפט: אַ שײנער גוט מאַרגן! ס'איז שױן באַלד נאַכט!

די פאַרמערקע, נאָך דזשאַ'ס „גוד מאַרנינג, לײדי“ האָט זיך שױן נאָר פאַרלוירן. זי איז אַראָפּ די פאַר טרעפלעך און אָן אַ װאַרט אַרײַן אין שטוב. זי האָט בלוז געלאָזט אָפּן די טיר, די צװײ יונגען זאָלן נאָך. — אָט איז זי, מײן װײב. האָט דאָס אײנגעדרייטע מענטשל דאָרטן אַרױסגעבעט צום אױוון. די פרוי האָט זײטיק געכאַפט אַ בליק צום טישל צו די צװײ יונגען:

— װאָס טראַכטן זײ װעגן איר, דאָס װײב פון אַזאַ „מאַן“?

דזשאַ האָט טאַקע געוואָרפן זײטיקע בליקן פון דעם אױסגעקרימטן באַשעפּעניש צו איר: — זי איז טאַקע נישט קײן יונגע פרוי, נישט קײן שײנע, אָבער דאָס װײב פון אַזאַ „מאַן“? ער האָט זיך אָנגעבױגן מיט אַן אױער צום באַם, דעם בליק געהאַלטן אויף דעם מענטשל:

— לאַרסאָן, „דאָס“ איז אַ מאַן?

פאַר דער פרוי איז דזשאַ'ס קומען אויף דער האַלב חרוב'ער פאַרם געווען װי אַ פּרײשער װײנט אין אַ טובלער, פאַרדומפּענער שטוב אַרײַן. גלייך װי זי האָט אים דערזען אויף דער שװעל, אַט־דעם בלאַנדן קאַפּ

צעווינטיקטע האָר און בלויע אויגן, האָט זי פאַרלוירן די בייזע שטרענג-
קייט, די פאַרביטערטקייט, וואָס האָט זיך אָפגעלייגט אויף איר פנים אין
לויף פון די יאָרן אַליין זיין מיט אַטדעם „מאַן“ אירן.

כמעט אַ צעטומלטע האָט זי זיך שטיל געפאַרעט פון די יונגענס וועגן,
געמאַכט פאַר זיי וואַרעם עסן, געטראָגן האַלץ פון שנייאיקן דרויסן און
געפאַקט אין רונדן, אייזערנעם אויוון אַרײַן, עס זאָל זיי זיין וואַרעם.
זייטיק האָט זי געוואָרפן באַהאַלטענע בליקן צום טישל, וואו דזשאָ איז
געזעסן אַ שעמעוודיקער, אַ שטילער און זיך צוגעהערט ווי דער באָם
האַלט זיך אונטער מיטן אַלטן, גלייך ער וואָלט שוין דאָ געווען פון
יאָרן.

שפעטער, ווען דער אַלטער איז אַרויסגעקראַכן דרויסן, האָט זי זיי
איינגעלאָדן בלייבן דאָ נעכטיקן. גערעדט האָט זי כלומרשט צו לאַרסאַ-
נען, וואָס איז נאָך אַלץ געשטאַנען און זיך געוואַרעמט ביים אייזערנעם
איוון :

— ס'הייז איז גרויס. האָט זי געזאָגט. אויב זיי ווילן איז פאַראַן
אַרבעט גענוג! זיי זעען דאָך אַז דער אַלטער איז שוואַך . . . די פאַרם
איז פאַרלאָזן. נישטאָ דאָ קיין לעבעדיקער דוך אויסער זיי. אַטוועט זי
אַליין זיי מוזן פירן ווייזן וואו זיי וועלן שלאָפן. דעם שעמעוודיקן
בלאָנדן, האָט זי שמיכלדיק אַ ווייז געטאָן צו דזשאָ'ן, אים וועט זי אַליין
מוזן אַרויפפירן אינדערהייך, אין שלאָף-צימער. דעם אַלטן קאָן זי נישט
שיקן. ער איז שוין אינדערהייך נישט געווען פאַר יאָרן און יאָרן. ער
קאָן נישט גיין אויף טרעפּ. און שוין מיט אַ גאַנץ דרייַסט געלעכטערל
האָט זי צוגעגעבן :

— אַז ער גייט אויף די טרעפּ צעשלאָגט ער זיך די נאָז.
דערנאָך, ס'איז נאָך געווען גאַנץ פרי, האָט זי גענומען ס'אָנגעצונג-
דענע לעמפל פון ווינקל און אַ רוף געטאָן דזשאָ'ן :

— קום מיט מיר, יונגערמאַן!

זי איז געגאַנגען איבער די שטיגן פאַראוים און ער הינטער איר.
אינדערהייך, אין דער האַלבגעעפנטער טיר פון בוידעם-שטיבל, איז זי
געבליבן שטיין מיטן לעמפל אין האַנט. ס'רויטלעכע פייערל אין גלעזל
האָט באַלויכטן איר דאַר, פאַרטרוקנט געזיכט. די עטלעכע זומער-שפרענ-
קעלעך אויף איר שטערן און באַסן, האָבן עפעס גאָר אויפגעבליט. זי
האָט אַריינגערעדט אינווייניק, צו דזשאָ'ן, וואָס איז געשטאַנען אין מיטן

שטיבל, אין קארנן שיין פון איר לעמפל, מיטן שטיקל נישט־אָנגעצונדער־
נעם ליכט אין האַנט:

— זאָל ער זיך נישט וואונדערן! דער אַלטער האָט פאַרדינט די
שטראַף, וואָס גאָט האָט אויף אים אָנגעשיקט. ער איז אַ קאַרגער!
זער, זער אַ קאַרגער! קיינמאָל האָט ער קיין פאַרם־האַנט אויפן פאַרם
נישט אַרויפגעלאָזט. שטענדיק געאַרבעט אַליין! נאָר אַליין! און,
האָט זי פאַרשעמט אַראָפּגעלאָזן די אויגן, קינדער, זעט ער דאָך, איז
נישטאַ . . . אַפילו אויף מאַשינערי האָט ער נישט געוואָלט אויסנעבן
אַ סענט. איז דאָס דער רעזולטאַט! איינגעבוּגן מיט דער נאָז אויף
די שיך. זי איז דאָ זער איינזאַם. קיינער וויל זיך דאָ נישט אָפּשטעלן...
דער סוף וועט זיין, זי וועט אים דערמאָרדן, דעם אַלטן הונט, אָדער זי
וועט אזוי אַנטלויפן אין שטאָט אַרײַן.

דזשאָ איז געווען גערירט. ער האָט געקוקט אויף איר מיט יינגלש־
רחמנות/דיקע אויגן. ער וואָלט זער געוואָלט וויסן ווי קומט זי, „נאָך
נאָר אַ יונגע פרוי“ צו דעם אַלטן? נאָר פרעגן האָט ער נישט געוואָלט.
כאָטש אויפן אַלטן איז אים אויך געווען אַ רחמנות. אַ פאַרשאַלטענער
מענטש געבעך! ווי אזוי שלאָפט ער? אז זיצן, שטעלט ער זיך פאַר,
דאַרף אים זיין אוממעגלעך! און זי וויל אים נאָר דערמאָרדן.

די פאַרמערקע האָט אים ענדלעך געזאָגט אַ גוטע נאַכט. מיט אַ
ווייבעריש, צוויידייטיק שמייכעלע, האָט זי זיך אַנטשולדיקט וואָס דאָס
טיר־שלאָס אַרבעט נישט.

ער זעט דאָך, אַלץ איז דאָ צעבראַכן . . . נאָר אים וועט קיינער
נישט באַפאַלן! זי געוויס נישט. ער מעג רואיק שלאָפן! אַ גוטע
נאַכט.

דער יונג האָט שוין דאָס שטיקל ליכט נישט אָנגעצונדן. ער האָט
געקוקט פון דאָך־שטיבל, דורך די נאַכטיקע שייבלעך, אין פרעמדן,
פאַרשנייעטן דרויסן. ס'רונדע ברונעלע מיטן רעדל און קאַלבע, האָט
אים דערציילט אז זעלטן נעמט מען דערין וואַסער. איצט, אין פרייען
אָונט שלאָפט עס שוין אינגאַנצן. דאָס קלעצל, אויף וועלכן מ'שפּאַלט
האַלץ, איז אויך טיף אונטער שניי. „יא, ס'א פאַרלאָזענע פאַרם! זי
איז גערעכט, די פרוי!“

ער האָט זיך אַריינגעוואָרפן אין אויסגעפרוירענעם בעט אַרײַן. דאָס
פאַרלאָזענע בעט, האָט זיך אים געדאַכט, ווארט שוין אויף אים יאָרן!

א וויילע האָט ער געקוקט אויפן דאַכיקן סופיטל, אויף די פילע ווינקלען, וואו דער בלייכער בליאַסק פון דרויסנדיקן שניי קומט נישט צו. ער האָט נאָך אַ פּאָר טראַכט געטאָן וועגן דער פרוי, וועגן דעם אַלטן, איינגע-
 דרייטן מענטשל, וועגן דער הרוב'ער פאַרם, וועגן זיך און לאַרסאָנען, אז
 אויב דער באָם זאָל וועלן, קאָן מען דאָ פאַרבלייבן כאַטש ביז פּרילינג.
 „וועט ער דען וועלן, דער באָם ? וועט ער ?“ ער איז איינגעשלאָפן.

צומאָרנגס איז געווען אַ וואַרעמער טאָג. די זון האָט געשיינט.
 ס'האָט זיך געדאַכט, נאָך אזאַ טאָג, צעגייט דער שניי און ס'פעלד בליט
 אויף. אַן אים צו זאָגן, האָט ער אַראָפּגעשאַרט דעם שניי און זיך גע-
 נומען האַקן האַלץ. ס'ערשטע מאָל אין זיין לעבן אז ער שפּאַלט אַ
 קלעצל. נאָר ס'אַלרייט! אזוי זאָגט אַפילו זי, די פאַרמערקע, מיסעס
 האָנט. און ער אַליין זעט, אז ער מאַכט עס נישט ערגער פון באָם,
 וואָס שטאַמט פון אַ פאַרם. שפּעטער האָבן זיך ביידע גענומען צו דער
 שטאַל. די צוויי פּערד, ווען זיי האָבן פּלוצים דערזען אַריינקומען די
 יונגען, האָבן געטאָן אַ פאַרסקע מיט די נאָז-פלינגלען, אז דער האָבער איז
 אויף געפלוויגן אין דער לופט. באַלד האָט זיך די פאַרמערקע, אין ברוי-
 נעם סוועטער, אַהער אַריינגעשטעלט. זי האָט געגלעט דאָס רויטלעך-
 ברוינע פּערד אויפן הינטן, אונטערן בויך און זיי דערציילט אז די איינ-
 ציקע אַרבעט, וואָס דער אַלטער טוט נאָך, איז אַפּפירן ס'בייסל מילך צו
 דער קאָמפּאַני, נאָר שפּאַנען די פּערד מוז זי אַליין.

ביינאַכט האָט די פאַרמערקע ווידער גענומען ס'לעמפל און געגאַנ-
 גען אַפּפירן דזשאָ'ן אַרויף אין זיין בוידעם-שטיבל. דעם יונג איז דאָס
 פאַרגעקומען מאָדנע: נעכטן האָט ער נישט געוואוסט וואו דאָס געלעגער
 איז. אָבער היינט ? צו וואָס דאַרף זי אים היינט אַרויפפירן ?

— נישט נויטיק, מיסעס האָנט, אַ דאַנק!

— ס'אַלרייט! זי איז געוואוינט אַליין צו בעטן די בעטן. אָט

בעט זי ס'בעט פאַר מיסטער לאַרסאָנען אויך!

נאָכן מאַכן אים ס'געלעגער, איז זי ווידער געבליבן שטיין מיטן
 לעמפל אין דער האַלב-אַפּענער טיר. דאָס היינטיקע שטיין אירם ביי
 דער טיר איז שוין פאַר דזשאָ'ן געווען גאָר פּינגלעך. אַלץ האָט זי אים
 שוין כמעט אויסדערציילט. ער האָט נישט מיט איר וואָס צו רעדן.
 בכלל האָט ער נישט וואָס צו רעדן מיט ווייבער. דער באָם, ער קאָן רעדן
 מיט יעדן! אָט זיצט ער דאָרטן אונטן, מיטן אַלטן, און לאַכט און
 רעדט. נאָר ער האָט נישט וואָס צו רעדן.

מיסעס האָנט האָט דאָס, ווייזט אויס, דערפילט. זי האָט אַ פאַר־
שעמטן, אַ פאַררויטלטן שמייכל געטאָן:
— וועל, מיסטער ווהייט? אָבער איך בין גערעכט געווען! קיי־
נער איז דיך נעכטן נישט באַפאַלן . . . אַ גוטע נאַכט, מיסטער ווהייט.
שלאָף רואיק . . .

זי האָט צוגעלענט די טיר. אין שטיבל איז געוואָרן פינצטער.
דזשאַ איז געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אָן שענקל און געהערט ווי זי גייט
פאַוואַליע אַראָפּ די טרעפּ.

עטלעכע נעכט האָט זי דאָס אַזוי איבערגע'חזר'ט, דאָס פירן אים
לייגן. דזשאַ האָט זיך צוליב דעם אָנגעהויבן פילן דאָ שלעכט. בייטאַג,
ביי דער אַרבעט, פרעגט אים דער באָם פאַסקודנע זאַכן . . . ער איז
גרייט דעם באָם צו געבן אין די ציין דערפאַר, נאָר יענער לאַכט:
— ביזט אַ גרויסער נאָר, דזשאַ!

חוז דעם, דאַכט זיך אים, אז דאָס אַלטע מענטשל, וועמענס פנים
ער האָט נאָך נישט געזען, מוז אים אוודאי שפּיזן מיט די אַלטע אויגן,
וואָס פאַלן שטענדיק אויף די אייגענע שיד־שפיצן.

עס ווערט אים דאָ ענג, דזשאַן! גלייך עס וואַלט אים דאָ לופט
פאַרפעלט. וואָס ענגער אים ווערט, אַלץ צערטלעכער, אַלץ מער צוגעלאָזן
ווערט זי צו אים, די מיסעס האָנט. יענעם סוועטער, דעם ברוינעם, זעט
ער שוין נישט אויף איר. אויך נישט יענע קאַמישע קופּקע און די
גרויסע שיד. יעדן טאַג, איידער ער קוקט זיך אום, דערשיינט זי צום
רונדן, אייזערנעם אויוון, אין אַ דין קליידל, פון בלוילעך־גרויען שטאַף,
מיט קורצע אַרבל, פון וואַנען עס ווייסלן זיך אירע נאַקעטע, זון־גע־
שפרענקלטע הענט, גלייך עס וואַלט נישט געלעגן קיין שניי דרויסן, נאָר
עס וואַלט שוין געהאַנגען יונגער צווייט אויף צעבליטע בייער.

ביים עסן, באַמערקט ער, דערלאַנגט זי אים אויף ס'לעצט. פאַרוואָס
טוט זי דאָס? צום ערשט האָט ער געמיינט אז זי וויל פאַרדעקן דאָס
ביסל חשד, נישט אַזוי דעם אַלטנס! ער זעט דאָך סאַרווי נישט מער ווי
די אייגענע שיד־שפיצן. לאַרסאַנען, האָט ער געמיינט, וויל זי פאַרשטעלן
די אויגן. איצט אָבער, זעט ער, אז גלייך מיט זיין טעלער, ברענגט זי
זיך איר טעלער און זעצט זיך גלייך אַנטקעגן אים זען ווי ער עסט.

דזשאַן איז דאָס פּינלעך, נאָר זי, ווייזט אויס, האָט הנאה פון
זיין שעמעוודיקייט, פון זיין איידעלען, שטאַטישן אויפפירן זיך ביים טיש.
נאָר וואָס מער ווייבערשע גענגעלעך זי געפינט אויס אים צו דער־

נענטערן, אלץ מער ציט זיך דער יונג איין אין זיך. ער הייבט זי אפילו אן פיינט קריגן. און נישט נאָר פיינט, ער הייבט אויך אן מורא האָבן. ביינאכט, ווען ער גייט שלאָפן, נאָך איר אַראָפּגיין די טרעפּ מיטן לעמפל אין האַנט אזוי שטיל, בלייבט ער דאָ ליגן מיט אַ שרעקלעך געפיל. אים דאַכט זיך: אָט, אָט עפנט זיך די טיר. דער אַלטער, פון יענער זייט שוועל, שיקט אַרײַן אַהער דעם האַלבן קערפּער. מיט די צוויי לאַנגע, אַראָפהענגנדיקע הענט גרייכט ער זיין האַלדז און נעמט אים שטיקן מיט די טויטע, ביינעדריקע פינגער. און זי, די מיסעם האַנט, שטייט דערביי און שטשירעט מיט אירע הונגעריקע ציין:

— ווערג אים, פיליפ, ווערג אים! ער איז שלעכט צו מיר . . .

די ערשטע נעכט, ווען זי האָט אזוי אומשולדיק געשמיכלט איבער דעם שלאָס, וואָס עס אַרבעט נישט, האָט ער אויך מיטגעלאָכט. איצט איז ער אויף אַן אמת אומדראַיק. גלייך ווי זי לאָזט אים אַליין אין דעם משופּע'דיקן שטיבל און ער צינדט נאָר אָן דאָס שטיקל ליכט, פאַר-שפאַרט ער גלייך די טיר מיט דעם איינציקן בענקל, וואָס געפינט זיך דאָ לעבן בעט.

די מיסעם האַנט גייט נעבעך אַרום אָן אַ קאָפּ. דאָס גאַנצע ביסל לעבן, וואָס איז אין איר דערשטיקט געווען, האַלב אָפּגעטויט דורך די יאָרן פאַרהאַקט זיין, איינזאַם, אָפּגעריסן אויף דער פאַרוואָרפּענער פאַרם, האָט זיך מיט דזשאָ'ס קומען אָנגעצונדן, זיך צעפלאַמט און פאַר-ברענט זי. פון איר פריסטער יוגנט וועלסט זי דאָ. גאַנצע ווינטערס גייען אַוועק און זי זעט נישט קיין מענטש פאַר די אויגן. אפילו זומערס גאַנצן לויפן פאַרביי אין איינזאַמקייט מיט אַט-דעם איינגעדרייטן אַלטן אידן.

אין די נעכט, זינט דער בלאַנדער דזשאָ האָט זיך דאָ באַוויזן, לעבט זי איבער אויף דער וואָר איין לאַנגן, קאָשמאַרנעם חלום. איר דאַכט זיך אָט באַלד קומט דער יונג זיך אַרײַנצו'גנב'ענען. באַלד וועט ער פאַלן אויף די קני, לעבן איר בעט. ער וועט זיך בעטן: — טייערע, איך האָב דיך ליב, אזוי העלף מיר נאָט! שטיי נישט מיט דעם אַלטן מנובל.

יעדער נאַכט לעבט זי איבער אַט-דעם חלום אַ וואַכענדיקע. דערנאָך בלייבט זי ליגן מיט שטאַרע אויגן, פאַרגאַפּט, מיט אַן אָפּן מויל, די אויערן אָנגעשפיצט צו יעדן שאַרד, וואָס טראַגט זיך הינטער דער טיר. אינדערפרי, מיט דעם סוד אין זיך, אַ שטילע, אַ פאַרטראַגענע נעמט

זי ווידער אַרומהאַווען אַרום דזשאָן, ווי נעכטן און אייערנעכטן,
מכלומרשט גאָרנישט.

ס'איז אָבער געקומען איינמאָל, ווען די פרוי אין איר האָט זיך
אויפגעכאַפט מיט אַ ברען!

דאָס איז געווען נאָך אזאַ חלום אויפן וואָך, ווען זי איז געבליבן
ליגן אין אָנמאַכט. אַנגסטן האָבן איר אַרויסגעשלאָגן איבער דעם גאַנצן
קערפער. אין איין מינוט האָט זי איבערגעלעבט די שרעקלעכע בושא,
וואָס נאָך פרויען קאָנען איבערלעבן, ווען זיי דערזעען ווי דער מאַן,
וועמען זיי האָבן ליב, וואַרפט זיך מיט זייער ליב. באַלד איז די בושא
איבערגעגאַנגען אין אַ רציחה! אירע אויגן האָבן זיך אָנגעצוגנדן מיט
וואַנזון!

אַן שום ווייטערדיק טראַכטן, ווי אַ נאַכט־וואַנדרערן, אין איין
העמד, איז זי אַראָפּ פון בעט. בלינדערהייט האָבן אירע הענט געטאַפט
טיר נאָך טיר. דערנאָך האָט דזשאָן'ס קליאַמקע זיך געטאַן אַ דריי,
די שטול האָט זיך געטאַן אַ רוק.

נאָך איידער דזשאָ האָט באַוווּזן זיך אויפצוזעצן, האָט זי געטאַן,
דורך דער פינצטער, אַ פאַל צו זיין בעט.

ער האָט זיך אַ צאַפּל געטאַן:

— מיסעס האָנט, וואָס טוט איר דאָ?

אפילו דאָס האָט ער איר נישט געלאָזט באַקומען! אפילו צו-
פאלן מיט איר גליאַיקן קאַפּ צו זיין בעט, לאָזט ער זי נישט! אַ, ווען
ער פרעגט זי גאָרנישט, וואָלט זי זיכער אַרויסגעהעשעט:

— דזשאָ, פאַרוואָס? פאַרוואָס?

אזוי אָבער? נאָ! זי האָט נאָך ווירדע!

זי האָט זיך גלייך אויפגעשטעלט. מער שוין ווי אַ מאַמע איידער
אַ פרוי, האָט זי געצערטלט זיין צעפלאַטערטן קאַפּ:

— שרעק זיך נישט, מיין יינגל! ס'גאָרנישט! אין דער זעלבער
צייט האָט אין איר עפעס געוויינט און זיך געריסן אַרויס כאַטש מיט
צוויי ווערטער:

— אַ דזשאָ, ווען דו ווייסט!

דזשאָ איז געזעסן אַ געטומלטער, אַריינגענורעט אין צודעק ביזן
האַלדז. בלוזי דער קאַפּ, אונטער איר הייסער האַנט, האָט געשטאַרט אין
דער פינצטער:

— פּליז, מיסעס האָנט, גייט צוריק צו אייער געלעגער. איר ווייסט,

איך, איך בין דאך דאך א גאסט. מיסטער האָנט איז אזוי גוט צו מיר...
 — נאָ, נאָ! האָט זי א דריגע געטאָן מיטן גאנצן גור, דערמאָן
 נישט זיין נאָמען! דערמאָן נישט! איך וועל אים דערמאָרן! ביי
 גאָט! וואָס האָט ער געמאכט פון מיר!

א שטיִלע, א צוריקגעפאלענע, אן אויסגעשעפטע איז זי אַרויס.
 דזשאָ, ווי אַ גרויס יינגל, איז נאָך לאַנג געזעסן אן איינגעטוליעטער אין
 בעט און זיך צוגעהערט צו די ווייכע, קעזישע טריט, וואָס זענען שוין
 לאַנג, צוזאמען מיט איר געווען פארשוואונדן.

אין אַ פּאַר טעג אַרום, אין שטאַל ביי דער אַרבעט, האָט דער באָם
 אים עפעס געזאָגט. ער איז דאָן געשטאַנען, דער באָם, אויפן הייבויִדעם
 און אַראָפּגעוואָרפן בינטן היי די פּערד אין לייטערל אַרײַן. דזשאָ האָט
 אונטן, מיט אַ גרויסן, פאַרמערײַשן היינגאַפּל, אַפּערגערוימט ס'מיסט פון
 אונטער די פּערדס פּיס. אין שטאַל איז געשטאַנען אַ פאַרע פון אונטער-
 געהויבענעם, נאָסן מיסט. אַ שטאַרקער ריח פון פּערדן-השתנה האָט גע-
 געסן די אויגן און גערייצט די נאָזלעכער. דער שטאַטישער דזשאָ איז
 נישט צוגעוואוינט צו די ריחות. חוץ דעם האָט אים געקערענט אויפן
 באָם, וואָס ער וואָרפט אים אַלעמאַל צו אַ ווערטל, ער וואָלט געדאַרפט
 מיט דעם באָם רעדן. ער קאָן אָבער נישט רעדן. ער האָט דעריבער אַ
 שפּיי געטאָן:

— ס'שטיינט! דערנאָך: ס'קריכט מיר שוין פון האַלדז!

לאַרסאָן האָט זיך אויסגעצויגן אין היי דאָרטן, אויפן בויִדעם,

אַראָפּגעשטעקט ס'גנבה'שע קעפל דורך דער עפענונג:

— סעי, גרויסער קנאַקער! דו האָסט זיכער נישט וואָס זיך צו

באַטלאָגן! די באַלעבאַסטע פּג'ט דאָך אוועק נאָך דיר! מיינסט איך

ווייס נישט אז זי קומט צו דיר ביינאַכט? דער אַלטער ווייס אויך! זי

איז אן אויסוואורף, זאָגט ער, פון אַלע יאָרן!

מיט איין צי האָט זיך דער באָם געטאָן אַ לאַז אַראָפּ פון בויִדעם.

דזשאָ אן אויפגערגענטער, אַ בייזער האָט אויפגעהערט גראַבלען אין מיסט.

ער האָט אָנגעשפּאַרט דעם פּוס אָן די גלאַנציקע גאַפּל-ציינער. די הענט

האָט ער אָנגעשפּאַרט אָן הענטל. ער האָט עפעס געזאָגט לאַרסאָנען,

אָבער עס איז נישט געווען דאָס, וואָס ער וואָלט געדאַרפט זאָגן. ער

וואָלט אוודאי געדאַרפט זאָגן דעם באָם, אז זי איז נישט קיין אויס-

וואורף. פאַרקערט, זי איז אַ פּיינע פּרוי. ער האָט מיטליידיג מיט איר.

נאָך געזאָגט האָט ער:

— לאַרסאָן, מיר גייען אוועק פון דאַנען!

די פערד האָבן געבראַמשקעט דאָס פרישע היי פון די לייטערלעך אַרויס. אַלע וויילע האָבן זיי אויסגעקערעוועט די קעפּ מיט זייערע פייכ־טע, קלוגע אויגן. לויט זייערע אויפגעשפיצטע אויערן האָט מען געקאָנט מיינען, אַז זיי באַדויערן, וואָס די צוויי יונגען גייען אוועק. זיי האָבן גע־פאַרסקעט מיט די נאָז־לעכער, גלייך זיי וואָלטן זיך געבעטן:
— גייט נישט אוועק! ווער וועט אויף אונדז אויפפאַסן? . . .

20

פאַר דזשים ווהייט זענען איצט די ווינטער טעג געגאַנגען ווי די שיפּן אויפן האָרדסאָן. אינדערפרי — אַ שיף אַראָפּ, אין אַוונט — אַ שיף אַרויף, און עס איז געווען איין טאָג! און אזוי איינער נאָכן אַנדערן! איידער ער האָט זיך אַרומגעקוקט איז געווען פּרילינג. דורך די געשווינד גייענדיקע טעג האָט זיך דערווייל דעם אַלטנס לעבן אזוי איינגעשטעלט, אַז ס'האָט זיך אים געדאַכט ער וואוינט שוין דאָ אייביק. מיט די שכנים האָט ער געהאַט ווייניק וואָס צו טאָן. „העלאָ“ און „גורדבאי“! קיין מיידלעך קוויטשן, ווי יענעם אויפדער־נאַכט, האָט ער מער נישט געהערט. כאַטש ער האָט גאַנץ גוט גע־וואוסט אַז ווייבער קומען אַהער צו די יונגען אין די ביידלעך. נאָר וואָס האָט דאָס מיט אים צו טאָן? אַז דער הויכער קראָפּאָרד מאַכט אַזויפיל געלט פון דעם אָנגעקליבענעם אָפּפאַל אַרט עס אים עפעס? יעדער לעבט ווי ער קאָן! אויך ער לעבט ווי ער קאָן. אָפּטמאָל קומט אים גאַנץ שווער אָן דאָס דורכשטופן די טעג. אָבער נישט צו פאַרזינד־דיקן! האַלץ שלעפט ער אָן גענוג. ס'אייוועלע ברענט. ס'איז וואַרעם. און „טשיקי“, פאַר איר איז שטענדיק דאָ גענוג! אַביסל קערנער פון לעבן אַ מאַרקעט, אָן איינגעוויקט שטיקל ברויט, אַלץ איז גוט פאַר טשיקי! זי וועט אים נאָך לייגן אייער אויך! זאָל נאָר קומען דער פּרילינג.

און פּרילינג איז טאַקע געקומען! מיטן אויפשניין פון דער זון, זענען די שניי־קאַפּלען אויף די בערגלעך מער און מער איינגעשרומפן. די וויסקיט איז געוואָרן — נישט! צווישן די ברודיקע שניי־פּלעקן האָבן צוריק אַרויסגעסטאַרטשעט די בערגלעך אַש און איבערגעברענטע קוילן אַזעלכע נאַסע, גלאַנציקע. אונטער די פיס האָט זיך דער ווייבער

באָדן געשפאלטן און ריטשקעלעך, ווי אָדערן, האָבן זיך געצויגן און געדערט אַטע זייטן. דער ווינט, וואָס איז געקומען מיטן האָדסאָן, פון די באַרגיקע געגנטן, ווייט אויסער דער שטאָט, האָט געטריקנט און געגלעט ס'פנים און געבלאָזן די האָר. מ'האָט שוין געקאָנט עפענען די טירלעך און לאָזן די בידלעך אָפן! ס'האָט גענומען שמעקן מיט היים נישט נאָר אינווייניק, נאָר אויך דרויסן, אַרום די בידלעך. און טשיקי האָט זיך שוין געהאַלטן פאַר דער טיר, געשאַרט מיט די פיסלעך און געזוכט אַ פריש זאַפטיק ווערימל.

אויך דושים האָט דערפילט היים אויסערן בידל. יעדן טאָג האָט ער עפעס אַנדערש צוגעשלאָגן. אָט מאַכט ער אַ רינע פאַרן רעגן, פון דעכל אַראָפּ. און אַטראַיז אַ ניי שטעלכל פאַר טשיקי, מיט אַ גערטל אַרום, זי זאָל אים נישט פאַרקריכן צווישן די מיסטן, עמעץ זאָל זי דער-ווייל נישט אוועקנעמען.

ער פּעדערט זיך אויך פאַרן הויכן, און נעמט מאַכן אַ שטעגל, פון די אַלטע ציגל, וואָס ער האָט זיך אין האַרבסט פאַרגרייט. ער פּלאַנירט אויס דאָס טראַטואַרל זאָל אויסזען ווי די שטעגעלעך אין גערטלעך אַרום פיינע, פּריוואַטע היימען. מיט גרויס ליבע לייגט ער די ציגל אין דער לענג און אין דער ברייט און פאַרמט אויס פאַרשידענע פאַרמען. אין ביידע זייטן שטעלט ער אַרין ציגל אָנגעלענט איינעם אויפן אַנדערן, מיט איינציקע שפיצן אַרויף, ווי רויטע ציין. און ער ציט דאָס טראַטואַרל אין צוויי זייטן, ווי צוויי צעעפנטע אַרעמס. איינס צום קליינעם, פּריוואַטן שטיבעלע . . . און דאָס צווייטע אַרויס, צום סאַמע ברייטן שטעג.

ער האָט גרויס הנאה פון דער אַרבעט, דער אַלטער. אים אַרט איצט לחלוטין נישט וואָס דער הויכער קראָפּאָרד טוט אים נאָך און פאַרעט זיך אויך דאָרטן, אַרום זיין „פּאַלאַץ“ ווי אַן אמת'ער באַלעבאַס. אַזוי דאַרף זיין! וואו מען וואוינט דאַרף מען זיך מאַכן אַן אמת'ע היים! און ער וועט טאַקע מאַכן! ער וועט זיי נאָך ווייזן ווי מען מאַכט גערטנדלעך אין „אַלד ענגלאַנד“!

ביים לייגן די ציגל, גראַבלענדיק אין באָדן, האָט ער געפונען אַ פּריש אויפגעשפּראַצט גרעזעלע, אַ דינס, אַ לאַנגס. ער האָט זיך דערפּרייט: „פּרילינג איז דאָ! פּרילינג! צייט צו מאַכן אַ גערטל!“

צומאָרגנס האָט ער צונויפגעשלעפט אַלע רערן, אַלע דרענגלעך, אַלע ברעטער און שטיקער דראַט, אַלץ וואָס ער האָט אָנגעזאַמלט אין האַרבסט

האַט ער איצט צונויפגעבראַכט און געשלאָגן און געפלאַכטן און ענד־
לעך באַוווּזן אויך ס'ערשטע גערטל דאָ צו האָבן, ס'ערשטע גערטל אין
דער „קאָמוניטי דעפרעשאַן־ביטש“ . . .

פונקט ווי אין האַרבסט, ביים צונויפלאַטן די בידלעך, איז אויך
איצט אָנגעגאָנגען אַ געיעג ביי די גערטלעך. אָבער שוין אָן ביטער־
קייט! פאַרקערט, איצט האָט מען גאָר געוואַלט ווייזן איינער דעם אַנד־
דערן ווי אזוי עס זעען אויס די גערטלעך אין די היימע, פון יואַנען
מען קומט.

מענטשן, ליידיקגייער, וועמען דער פּרילינג האָט אַהער אַרויסגע־
בראַכט זען וואָס די שטאַט מאַכט דאָ מיט די אָפּגעשאַטענע מיסטן, זע־
נען געבליבן פאַר'הידוש'טע לעבן די איינגעפונדעוועטע כאַטקעלעך און
זייערע באַוואוינער, וואָס מאַכן אפילו גערטלעך אין די הוילע אַשעס...
— העי דו, ס'וועט סאָרווי גאַרנישט וואַקסן! וואָס מאַכסטו זיך
צום נאַר מיט אַ גאַרטן!

דער מאַן וואָס האָט דאָס אַריבערנעשריען פון יענער זייט פאַרקנדרל,
האַט אפילו געמיינט, אז דער אַלטער הערט אים נישט. אָבער דזשים
והייט האָט גוט געהערט! ער האָט נאָר פיינט זיך צו אַמפּערן. ער
האַט ליב צו באַוווּזן!

פאַוואָליע, מיט ביטל־שמייכל איז ער אַוועק פון יענעם טייל
פאַרקנדרל, וואָס ער האָט נאָך געהאַלטן אין פלעכטן, איז צו צום ווענטל
לעבן טשיקס ניראויפגעשטעלטן הייזעלע, דאָרטן האָט ער אַרויסגעריסן
אַ פאַר גרעזעלעך און עס געשטופט דעם מאַן אין דער נאָז אַריין:

— אז דאָס וואַקסט, וועלן בושעס אויך וואַקסן! און בלימלעך

אויך! אפילו אַ ראָז־בוש וועל איך נאָך דאָ פאַרפלאַנצן!

— איך באַוואונדער דיין קוראַזש, האָט יענער אים געקלאַפט אין
פלייצע. איך גיי אַ געוועט, פאַפ, וועסט נאָך דאָ וויין אויך פלאַנצן...

— דו מענסט לאַכן! אָבער אַ בוים וועט דאָ וואַקסן, יעס סער!

דאָס גערטל האָט ער ווי עס איז אַרומגעצוימט, אָבער מיט וואָס צו
פאַרזעצן האָט ער עס נישט. אַלע האָבן אַרומגעצוימט גערטלעך, נאָר
וואַקסן וועט סאָרווי גאַרנישט. אָבער ניין! ביי אים וועט יאָ וואַקסן!
עס וועט מוזן.

ער האָט צייט גענוג, דער אַלטער דזשים ווהייט. זיינע באַדערפנישן
זענען קליינע און ער פטור'ט זיי אָפּ מיט וואָס ער קאָן. אָבער אַ היים,
דאָס איז עפעס אַנדערש! דאָס איז איצט זיין גאַנצע אַמביציע. מיט

דעם לעבט ער איצט! און ער וועט נישט דערלאזן אן ארומגעצוימט פלאנקענדל מיט גארנישט! אן אומרו האָט זיך אין אים באַזעצט. עס גייען אַזעלכע גרויסע טעג, גאַלדענע! באַלד וועלן אָנהייבן שווימען די ווייסע שיפן איבערן האָרסאָן און זיין גערטל וועט שטיין ליידיק?

טעג זענען אַוועק. ער האָט זיך שוין געשעמט וואָס ער האָט גאָר אינגאַנצן דאָס גערטל געמאַכט. פֿלוצים, זיצנדיק פאַר דער טיר אין אַ פאַרנאַכט, איז אים איינגעפאַלן אַ געדאַנק: „פאַרוואָס קאָן ער נישט אַרומהענגען דאָרט, וואו מען פאַרקויפט איצט יונגע ביימלעך צום פֿלאַנצן און זריעה און שוואַרצע, פעטע ערד? אז ער האָט געאַרבעט אין אַ „טשיקן-מאַרקעט“ האָט ער אַהיימגעבראַכט טשיקי, קאָן ער דאָך פֿון דאָרט ברענגען עפעס צו פאַרזעצן, פאַרוואָס נישט? . . .“

צומאָרגנס האָט שוין דזשים ווהייט אַראָפּמאַרשירט צו קאָרט-לאַנדט סטריט. אָבער נאָך עטלעכע טעג האָט ער אויסגעפונען אז אַרום די גרויסע געשעפטן וועט גאַרנישט זיין. דאָרטן זענען דאָ גענוג אָנגעשטעלטע און מען דאַרף אים נישט. וועט ער זיך בעסער האַלטן אַרום די, וואָס ברענגען אַרויס די ביימלעך און פֿלאַנצן אויפן טראַטואַר. מיט גרויס חשק האָט ער נעבעך געקוקט אויף די ביימלעך, וואָס ליגן אויסגעלייגט איינס אויפן אנדערן, אַזעלכע קלייניקע, דינע, מיט נאַקעטע צווייגעלעך, ווי האָר. די וואַרצלען, צוזאַמען מיט ביסלעך ערד, זענען אזוי פאַרזיכטיק איינגעפאַקט אין זעקעלעך און גוט פאַרבונדן.

כאָטש קיינער האָט אים נישט געבעטן, האָט ער, פאַרנאַכט, אַליין זיך גענומען העלפן אַריינשלעפּן זעק און קאַסטנס. אויך די יונגע ביימלעך טראַגט ער מיט גרויס ליבשאַפט אין זיינע אַרעמס, ווי קינדערלעך. ביסלעכווייז איז ער געוואָרן אַ היימישער. קיינער פֿון די אייגנ-טימער ווייסט נישט ווען מ'האָט אָנגעהייבן זיך שאַפן מיט דעם אַלטן. אָבער מען שאַפט זיך מיט אים. מ'רופט אים „פאַפּ“ און מ'ניט אים אַ „דיים“ אויף קאַפע. אָבער קיינעם פאַלט נישט איין אז ער האָט אַ גערטל. . . ווען ער האָט געלֶט קויפט ער זיך איין זריעה! ער וואַלט זיך אפילו געקויפט אַ ביימל פאַר צוויי דאָלער. געוויס וואַלט ער!

יעדן טאָג איז ער ווידער געקומען, דער אַלטער, כאָטש ער האָט נישט געוואוסט וואָס פֿון דעם קומען וועט ווערן! אַ הון קאָן קראַנק ווערן! אָבער אַ ביימל?

איינמאָל, עס איז שוין געווען שפעט אין אַפּריל, איז ער געשטאַ-
נען איינער אַליין לעבן דער קופּע ביימלעך. די אייגנטימער, סאי ער,

סאי זי, האָבן אים שוין געקאָנט און אים דאָ געלאָזן בעת זיי האָבן זיך געפּאָרעט דאָרטן אין סקלאַד. אַן אַנדערן וואָלט זיכער איינגעפּאַלן אָפּצוציען מיט אזאָ ביימל. אָבער דושים ווהייטן וועט אַזעלכעס נישט איינפּאַלן. אַט קוקט ער אויף זיי! זיי ליגן אַזעלכע צאַרטינקע, אָבער ווי קומט ער צו זיי? ער איז ממש געווען פּאַרצווייפּלט! נאָר דאָ האָט אים געטאָן אַ בליז אויף אַ געדאַנק. אַ שרעקליכער געדאַנק... אַ מיאוסער! צום ערשט האָט ער אַוועקגעדרייט דעם קאַפּ, ווי ער וואָלט דעם געדאַנק אַוועקגעטריבן פון זיך. פּע, אַזעלכעס פּאַסט פּאַר אַ רויבער, פּאַרן לאַנגאַז פּאַסט דאָס. . . אָבער דער געדאַנק האָט אים נישט אָפּגעלאָזט. ער האָט זיך אים באַזעצט אין מוח און ביסלעכווייז געוואָרן היימיש, אייגן. שפּעטער האָט אים שוין דער געדאַנק גאָר-נישט אויסגעזען אזוי שרעקלעך אויך. און ער האָט עס טאַקע געטאָן! ווען קיינער האָט נישט געזען, האָט ער זיך איבערגעבויגן, ווי ער וואָלט גלייכגעלייגט די ביימלעך. זער פלינק האָט ער אַרויסגעכאַפּט זיין קעשענע-מעסער, געטאָן אַ שניט אין אַ ביימל און עס אויף גיך באַהאַלטן צווישן די איבעריקע. . .

דערנאָך איז ער געשטאַנען פון ווייטנס, ווי געווענלעך, און קוים איינגעהאַלטן זיין נערוועזיטעט. אים האָט זיך געדאַכט ער איז נאָר-וואָס באַגאַנגען אַ מאָרד! און ווער ווייסט אויב עס איז טאַקע נישט קיין מאָרד? ווער ווייסט אויב דאָס ביימל וועט נאָך קאָנען לעבן? אזאָ דינס, און ער האָט עס אזאָ טיפּן שניט געטאָן! ער האָט שוין געוואָלט אַוועקגיין פון דאַנען, אַנטלויפּן, ווי עס אַנטלויפּט אַ מערדער פון מאָרד פּלאַץ. . . אָבער ער איז נישט אַוועק! עפּעס האָט אים דאָ געהאַלטן. איז עס געווען דאָס געוויסן וואָס פּלאַנט אים? דאָס שולד-געפיל און די האַפּנונג עס גוט צו מאַכן, אָדער נאָר די האַפּנונג דאָך צו קריגן דאָס, נאָך וואָס ער גלוקס איצט אזוי שטאַרק?

אַ יונגע פּרוי און אַ מאַן זענען צוגעקומען. די פּאַרקויפּערן האָט גענומען זוכן צווישן די ביימלעך, ווייזנדיק דעם פּאַר פּאַלק איינס און נאָך איינס ביז זי האָט דערטאַפּט דאָס מיט דעם שניט. אפּשר אַ מינוט האָט זי געהאַלטן דאָס ביימל לעבן די אויגן: „פון וואָנען אזאָ פּרישער שניט?“ באַלד האָט זי עס אַוועקגעלייגט אַן אַ זייט, זיך גע-נומען ווייטער ווייזן דעם פּאַר פּאַלק און, ווייזט אויס, פּאַרנעסן אַן דעם. . .

דושים איז צוגעגאַנגען מכלומרשט זען וואָס מען לייגט דאָ אַוועק

אין א זייט. ערשט איצט האָט ער גוט געזען וואָס ער האָט געמאָן!
 עס איז געווען אַ יונגיקע ווערבעלע. ער האָט זיך געמאַכט ווי ער
 וואונדערט זיך אזוי רואיק, נאָר אין האַרץ האָט עס אים געשניטן.
 אזוי טיף איז די וואונד! די צווייגעלעך, דאַכט זיך, הלש'ן שוין
 אוועק. . . דאָס ביסעלע זאַפט, וואָס ריזלט פון די שוואַכע וואַרצעלעך
 שטעלט זיך דאָ אָפּ, ביי דעם שניט, און די צווייגעלעך דאַרן אָפּ. . .
 ער האָט עס צוריק אוועקגעלייגט, כאַטש עס האָט אים שוין איצט
 געצויגן ווי דאָן די קראַנקע הון. עס איז אים איצט שוין נישט גע-
 גאַנגען אין ביימל צום פּלאַנצן, ווי עס אויסהיילן, צוריק געזונט מאַכן!
 פאַרנאַכט, ווען ער האָט געזען אַלע האַבן אָן דעם פאַרגעסן, עס
 ליגט אָן אַ זייט ווי גרייט אוועקצוואַרפן, האָט ער זיך אָנגענומען מיט
 מוט און געבעטן דעם מאַן ער זאָל עס אים געבן.
 — צו וואָס טויגן דיר ביימער? האָט די גוט-איינגעפעלצטע באַ-
 לעבאַסטע זיך אַריינגעמישט.

איר פרעגן האָט אין אים אויפגעוועקט די נאַנצע פּריעריקע שולד.
 ער האָט עפעס גענומען שטאַמלען, דערנאָך האָט ער שעמעוודיק ענדלעך
 אַרויסגעשטאַמלט:

— אַ, איך. . . איך מאַך מיר אַ גערטל אַרום מיין היים.
 — אַ היים! האַבן ביידע, דער באַלעבאַס און זיין ווייב זיך
 צעלאַכט. וואו, אויף דער באַורי שטעלסטו זיך אויף אַ היים? . . .
 דעם אַלטן איז געוואָרן זער פּיינלעך. איצט זעט ער ווי ער האָט
 זיך דאָ געמאַכט צום נאַר. ווען ער שעמט זיך נישט גייט ער שוין
 אוועק! אָבער יענע לאָזן אים שוין נישט אָפּ! פאַר זיי איז דער אַל-
 טער אַ גוטער שפּאַס. אָט איז אַן איינגעפאַלענער מאַן, די פּוס-פּינגער
 אינדרויסן; שלעפט די קאַסטנס פאַר אַ „ריים“ אויף קאַפּע, האָט ער
 נאָר ערגעץ אַ הויז און ס'פעלט אים נאָר אַ בויס! . . .

— קאָס אָן, פאַפּ, זאָג, וואו האָסטו דיין „פּראָפּערטי“?
 אַ פאַרשעמטער, ענג פון דער קלעם אין וועלכער ער האָט זיך
 אַליין אַריינגעפאַסט; אַ הויז נאָר האָט ער. . . האָט ער שוין נעבעך
 געמוזט דערציילן פון דעם גערטל, וואָס שטייט דאָרטן אַ ליידיקס,
 צווישן די מיסטן און וואַרט ער זאָל עס מיט עפעס פאַרזעצן.
 דער נידעריקער, אָנגעפעלצטער פּרוי, מיט איר רויטן, אָפּגעוויי-
 טיטן מאַן, די איינגטימער פון אַ פּלאַנצן און בוימער „נורסערי“,
 ערגעץ אַרום פּיקסקיל, זיי איז ערשט דער אַלטער נאָר געפעלן געוואָרן.

אַט האָסטו דיר! באַהעלפסט זיך מיט אַן אָפגעריסענעם פאַר אַ גאָר־
נישט, מיינסט ער איז אַ באָם פון דער באַרד, צום סוף איז ער גאָר
אַ גאַנצער באַלעבאָם פון אַ כאַטקע אין די שטאַטישע מיסטן און וויל
זיך גאָר פלאַנצן אַ גאָרטן!

אַז זיי האָבן שוין אָפגעמאַסטן דעם אַלטן האָבן זיי ערשט אויף
אַן אמת דערזען זיינע שיד. דער מאַן האָט אים גענומען מיט זיך אין
דער האַלב פינצטערער קראָם, וואו זיי האַלטן איבערנאַכט די סחורה.
ער האָט אַרויסגעשלעפט פון צווישן קאַסטנס אַ פאַר אַלטע שיד:
— שלעפּ אַרויף, פאַפּ. זיי וועלן גוט זיין!

דער אַלטער איז געוואָרן רויט. די פייכטע אויגן האָבן גענומען
פינטלען. ער האָט נישט געוואוסט וואָס צו טאָן. די מענטשנס גוט־
קייט צו אים האָט שאַרפער געמאַכט דאָס פיינלעכע געפיל פון חרטה
אויף דעם וואָס ער האָט דאָ אָפגעטאָן!

ערשט אַז דער גוטער מענטש האָט אים געקלאַפט איבערן אַקסל:
„נעם, שלעפּ אַרויף, זיי וועלן גוט זיין!“ האָט ער זיי גענומען. אָבער
דאָ אַנטאָן — דאָס נישט!

נאָך די שיד האָט אים דער מאַן געגעבן די יונגע ווערבע. זיי
האָבן אים שוין נישט געלאָזט וואַרטן ביז נאַכט. שוין זאָל ער אַהיימ
גיין און זי פאַרזעצן. און דאָ, אויפן אָרט, האָט מען אים געוויזן ווי
אַזוי ער זאָל עס אַרומבאַנדאַזשירן אַז די וואונד זאָל וואָס גיכער זיך
פאַרהיילן. אין אַ זעקלע האָט מען אים מיטגעגעבן אַביסל שוואַרצע
ערד און אַביסל באַמיסטיקונג:

— פאַס אויף ביים פאַרזעצן, די וואַרצלען זאָלן זיין צעשפרייט
און אין ווייכן גרונט!

דער אַלטער האָט גענומען דאָס פאַרוואַנדיקטע ביימל אין אין
האַנט, די שיד אין דער אַנדערער און שוין געוואַלט גיין. דאָ האָט
אים די פרוי פון קראָם אַרויס אָפגעשטעלט:

— וואַרט אַ מינוט, פאַפּ! זי האָט אים צוגעבראַכט אַ קליינע
פלאַנץ אין אַ צייטונג איינגעוויקלט. היט עס אָפּ! עס וועט זיך
שיין צובליען! איך וועל קומען זען דיין גאָרטן!

ביים אוועקגיין האָט אים דער מאַן דערמאָנט:
— קום מאָרגן, פאַפּ! פאַרנעם נישט!

ער האָט נישט פאַרגעסן, דער אַלטער, אָבער געגאַנגען איז ער מער
נישט אַהין. אַזעלכע פיינע מענטשן און ער האָט זיי אָפגעטאָן אַזאַ

מיאוסע זאך! צעשניידן א ביימל! א, דזשים! דו האסט זיך גע-
 ביטן! דו גייסט צום טיוול, דזשים ווהייט. . .

וואס נענטער „סאוט“ דושאָ איז געקומען, אלץ מער האָט ער
 איינגעזען אז דער באָם איז גערעכט. גאנץ אמעריקע טרעמפעוועט
 אויף אַן אמת. ווייניגסטנס האָט עס זיך אים אזוי אויסגעוויזן! אור-
 מעטום האָבן געוואַנדערט כנופיות יונגען און מיידן, וואָס ציען איבער
 אמעריקע הפּסר'דיק, אָן אַ וועג, אָן אַ ציל!
 עס איז דאָן געווען דער רעכטער מיטן פון גרויסן קראַך! דאָס
 אומגעזעענע ראָד, וואָס קערעוועט מיטן פּאַרמער ביים אַקער, וואָס
 האַלט צוגעשמירט דעם אַרבעטער צו דער פּאַבריק, האָט פּלוצים אויפֿ-
 געריסן! אָפּשפּריצן פון דעם צעזאַמענפּאַל האָבן זיך געטראָגן איבער
 גאנץ אמעריקע. אָטדיי פייער־שפּריצן האָבן געצונדן די דעכער פון
 קאַטן און טאַבאַק־פּאַרמער אין דער סאוט, פון די קאַרן און ווייץ-
 פּראָדוצירער אין דער מיטל־וועסט, פון די פּאַבריק־אַרבעטער איבער אַלע
 שטעט און שטעטלעך! אַלע טאָג האָבן זיך אַנדערע בענק פּאַרמאַכט.
 און די באַנקירן, ווי צעטומלעטע שטשורעם אין מיטן אַ שרפּה, זענען
 געלאָפּן זיך באַהאַלטן אין אַ זיכער ווינקל! די אמעריקאַנער יוגנט
 האָט פּלוצים דערזען אַ העלישע שרפּה איבערן קאַפּ: זי האָט מיט
 איינמאַל פּאַרלוירן דעם באָדן אונטער די פּיס, האָט זי זיך געלאָזט לויפּן
 איבער די וועגן פון אמעריקע! וואָרום אויפּן פּאַרם און אין פּאַבריק
 איז מען סאַרווי געוואָרן איבעריק. און אינדערהיים, דאָס אוועקגענור-
 מענע שטיקל ברויט פון קלענערן ברידערלס אָדער שוועסטערלס מויל,
 ווערגט די קעל, איז שוין בעסער זיך איבערגעבן דעם הפּסר'דיקן וועג...
 און דער וועג איז אַנדערש ווי די היים. אינדערהיים, אז דער דאָך
 איבערן קאַפּ איז געשיצט, אז ס'שטיקל ברויט אויפּן טיש איז זיכער,
 איז מען איבערקלייבעריש! דער שטייט מיר נישט אָן פּאַר אַ שכן,
 און יענער קאָן מיין פּריינט נישט זיין! אויפּן וועג אָבער איז אַנדערש.
 דאָ ברודער, קאָנסטו זיך נישט בלאָזן! איינער אַליין ביזטו פּאַרפּאַלן!
 מוזט אויפהערן צו זיין אַ „מענטש“, דאַרפסט ווערן אַ וואָלף און זיך
 האַלטן אין סטאַדעס! וואָס גרעסער די גענג, אַלץ שטאַרקער און זי-
 כערער ביזטו. אַ גענג קאָן זיך אפּילו אַן עצה געבן געגן די באַוואָפּנטע

באַן־וועכטער! אפילו די פאליציי אין די קליינע שטעטלעך מאכט זיך אוועקקוקן ווען א גענג ציט דורך.

האָבן די בלודנע, די פאָרוואַרלאָזטע, וואַנדערנדיקע יינגלעך און מיידלעך פון פאַרמס זיך געברידערט און געשוועסטערט מיט שטאַטישע יונגען און מיידן. פונקט ווי בלודנע הינט האָבן זיי דערשמעקט איינער דעם אנדערן און זיך געהאַלטן באַנאַנדער. צוזאַמען, כאַפּטעס־ווייז, האָט מען געזוכט אַ ביין. צוזאַמען האָט מען אוועקגעלייגט אָפּדעכן די מירע גופים.

אַט אזוי, אומבאַמערקטערהייט האָט זיך דזשאַ אַריינגעדרייט אין אַ גענג. איידער ער האָט זיך אומגעקוקט איז ער געווען איינער פון אַ גאַנצן טויז!

אין דער גענג זענען געווען ניין יונגען און דריי מיידן. דזשאַ האָט אפילו נישט געוואוסט אַלעמענס נעמען. און ער האָט גאָרנישט גע־דאַרפט זיי וויסן! אויסער עטלעכע, האָט מען אַלע גערופן ביי צו־נעמען. עס איז דאָרט געווען:

„ראַסטי“, אַ רויטער זון־געפלעקטער יונג, אַ זשוואַרער, אַ שטיק פייער!

„די לופט־פלינגל“, אַ יונג מיט אַ פאָר לאַנגע הענט.

„שאַרטי“ אַ קורצער, אַ פעסלדיקער, אַ געפאַקטער.

„דער טעלעגראַף־סלופ“, אַ הויכער, אַ דאַרער און גלייכער יונג.

„די קאַק־אייד“, אַ שיקלדיקער וואָס האָט געזען מיט די קרומע

אויגן בעסער ווי יעדער אנדערער פון דער גענג.

חוץ זיי זענען געווען:

וואַלטער דיק, אַ קאַראַליינער פאַרס־יינגל, מיט אַ קינדיש, גע־

פלעפט פנים און אַ פאָר אַראָפּהענגענדיקע, פאַרשלאַפּענע הענט; דזשאַ

והייט און הערבערט לאַרסאָן, דעם באָם; דזשעס קלאַרק פון אייאָווא

סטייט און די דריי מיידלעך, וויוויאַן, געטי און „בייבי־פּיס“ . . .

דזשאַ'ן האָבן די מיידלעך אָפּגעקלט. ער האָט גאָרנישט געקאַנט

באַנעמען ווי מיידלעך קאַנען פירן „אַזאַ לעבן“ . . .

לאַרסאָן דאַגענון, איז איצט געווען אַריינגעטאָן אין דעם לעבן מיט

אַלע זיינע חושים. ער האָט אַזש אויפגעהערט צו זען אים, דעם ניר־

יאַקער פריינט זיינעם, דזשאַ והייט. און עס איז נישט קיין וואונדער!

דער באָם האָט איצט געהאַט צרות! אַט־דער דזשעס קלאַרק פון אייאָ־

וואַ סטייט, וואָס האָט זיך אזוי שטיל אַריינגעכאַפט אין דער גענג,

איז א נאנצער אינטעלענענט און וויל שטארק צונעמען ביים באַם די פירערשאפט.

אַט־דער דזשעס קלאַרק האָט פון קליינװײַ אויף זיך אַרומגעטראָגן מיט אַ חלום:

— ער מוז ווערן רייך! ער מוז מאַכן געלט! אַ סך געלט!
מיט דעם חלום האָט ער דורכגעמאַכט פּאַבליק־סקול, היי־סקול און אפילו דריי גאַנצע טערמינען קאלעדזש!

פון קליינװײַ אויף האָט דזשעס קלאַרק געוואוסט אַז דער נאַנט־סטער וועג צו מאַכן געלט אין אַמעריקע, איז צו ווערן אַ באַנקיר. איז אַזוי גיך ווי ער האָט זיך דערשלאָגן צו אַ דזשאַב אין דער שטעטלשער „פאַרמער־באַנק“, האָט ער אויפגעגעבן קאלעדזש.

— ס'אָלרייט! האָט געזאָגט דזשעס קלאַרק! אַ באַנקיר מוז נישט זיין אַ קאלעדזש געענדיקטער!

האַט אָבער אין דזשעס קלאַרקס שטעטל, אין איאָוואַ סטייט, אַ שפּריץ אַראָפּגעטאָן אַ פּונק פון דעם גרויסן ניריאָרקער אויפרייס און „זיין“ באַנק האָט אויך אויפגעריסן! דזשעס קלאַרק איז געבליבן ביים ווייסן, באַנקירישן שרונטל אינמיטן קאַפּ, ביי די מאָדערנע, רעמ־לאָזע גלעזלעך אויף דער שאַרפּער, פאַר'עקשנ'טער נאָז און אַ צערו־נענעם חלום פון אומגעזעענע, פאַבלהאַפטע מיליאָנען אין די אַנטווישטע הענט.

יאָ, ביי נאָך עפעס איז געבליבן דזשעס קלאַרק! אַרום זיין דין, דעצעדירנדיק מויל, האָט זיך אַוועקגעלייגט אַ קלוג שמייכלע, אַזאַס, וואָס האָט אַלעמען געזאָגט:

— ס'אָלרייט! אויב נישט דורך אַ באַנק, מאַכט מען אין אַמע־ריקע געלט דורך אַ גענג!

איז אַט, איז ער דאָ, צוזאַמען מיט דזשאָ ווהייט, אין דעם באַמס־גענג. אָבער אים געפעלן נישט לאַרסאָנס לויזיקע טריק זיך צו שלעפּן אין באַנען און גנב'ענען ביי אַ מילך קאַמפּאַני אַ קעסטל מילך, אָדער וואַשן געפעס צו קריגן אָפּצועסן. דזשעסי קלאַרק מיינט נישט אַזאַ גענג! ער וויל אַ גענג, וואָס זאָל מאַכן „דזשאַבס“ און ווערן רייך! הויז דעם טראָגט ער אַ ביזן האַרץ אויף די בענק. ער וואָלט וועלן באַפאַלן בענק זיי זאָלן זיך מוזן פאַרמאַכן, ווי „זיין“ באַנק האָט זיך מיט איינ־מאַל געמוזט צומאַכן! און ער זעט נאָרנישט קיין שוועריקייטן דאָס צו דערגרייכן. ער האָט אפילו אַ פאַרטיקן פּלאַן ווי אַזוי אָנצוהייבן.

— די מיידלעך אין דער געגנט, ספעציעל ווייוואן און די "בייבי־
פייס" וועלן זיך אויסטויגן! אלץ וואָס זיי דארפן טאָן פאר אַן אָנ־
הייב איז — פארנארן אַ צוויי שטעטלשע דזשענטלמענער . . . אז מען
וועט נאָר קריגן די ערשטע הונדערט דאָלער אויף געווער וועט שוין דער־
נאָך גיין אַ גאנג . . .

לאַרסאָן אָבער וויל נישט הערן דערפון. וואָס איז ער אַ רויבער?
און צו די באַנקירן האָט ער אויך נאָרנישט. זיי האָבן זיין דזשאַב נישט
צוגענומען. און אויב ברעכן די באַנקירן, האָט ער אַ בעסערן פּלאַן!
זאָלן נאָר אלע ווערן טרעמפּס! זאָלן אלע אויפהערן צו אַרבעטן, וועלן
שוין סאַרזוי די באַנקירן גיין צום טייוול!

ביי זייער אַרומרייסן זיך, קומט דזשאָ'ן אויפן זינען פּיליפּ מעקארטי
און ווילי בענדער, די צוויי שכנים לעבן פּאַפּס בידל אויפן האַדסאָך־
ברעג. יענע, דערמאָנט ער זיך, האָבן אויך עפעס גערעדט דאָן, אויפן
מיטינג, וועגן אַ קאמפּ מיט די רויבע.

ער אַליין, דזשאָ, זעט נישט מיט וואָס די געגנט גייט קעמפן געגן
די רויבע. אים געפּעלט נישט דעם באַמס גענגלעך, — נאָך ווייניקער
געפּעלן אים דזשעס קלאַרקס פּלענער. די צוויי שכנים אין ניו־יאָרק,
פּאַרשטייט ער נאָך. זיי האָבן געוואָלט קעמפן געגן אַראַפּטרייבן זיי
מיט זייערע ביידלעך. אָבער זיי דאָ? גיין! עס ווערט אים דערעסן!
די געגנט אלס גאַנצע האָט גיכער נאָכגעפּאָלגט דעם באַם. אַראַפּציען
אַ קעסטל מיט אַ קויש געבעקס, ערגעץ אין אַ הינטערגעסל פון אַ
קליין שטעטל, איז ווייניקער געפּאַר ווי מאַכן אַ „דזשאַב" אויף אַ
באַנק. חוץ דעם, ווער וויל דאָס רייך ווערן? יונגען ווילן זען ס'לאַנד,
האָבן אַביסל דערפּאַרונגען און, אפשר, קריגן אַ דזשאַב ערגעץ.

פון דער גאַנצער געגנט זענען בלויז דאָ צוויי וואָס וואָלטן געגאַנגען
מיט דזשעסי קלאַרק. דאָס איז וואָלטער דיק, דאָס פּאַרמער־יינגל פון
קאַראָליינאַ, מיטן קינדערש געפּלעפטן פנים, וואָס קוקט אויף דזשעט
קלאַרק, דעם פּלינקס, דעם אלץ ווייסנדיקן „עקס־בענקער" ווי אויף אַ
גאָט. און ווייוואן, אויך אַ קאַראָליינער.

יא, ווייוואן! דאָס איז אַן אינטערעסאַנט מיידל. זי האָט, דאַכט
זיך, נאָר קיין אייגענעם ווילן נישט, פונדעסטוועגן טוט זי אלץ וואָס זי
וויל! עפעס איז דאָ אין איר אַ טראַציקייט. נאָר זי טוט צעלאַכעס.
אַז זי האָט נישט וועמען אָפּצוטאָן אַ שפּיצל, טוט זי זיך אַליין אָפּ. זי

וועט עקסטער אַנטאָן איר קליידל אויף דער לינקער זייט און מאַכן אַלע זאַלן לאַכן פון איר.

אַטדי וויוויאַן האָט אויך גאַרנישט צו די באַנקירן. אויך איר דזשאַב, מיינט זי, האָט קיינער גישט צוגענומען. זי איז אַוועק פון דער פאַרם צוליב דער ברוטאַלקייט אין איר היים. דערפאַר—די שפיץ־לעך אירע און דער צעלאַכעס. איצט וואָלט זי געוואָלט זיין ברוטאַל. זי וואָלט גראָד יאָ געוואָלט פאַרנאַרן אַ דזשענטלמאַן און לאָזן דזשעס קלאַרק זאָל אים אויסליידיקן די קעשענעס, אָט פונקט ווי עס האָט זי פאַרנאַרט דער פאַרמער־שכן אויפן היי־בוידעם. גאָר אַז די מערהייט גייט מיט לאַרסאַנען, גייט זי מיט דער מערהייט!

דזשעסי קלאַרק האָט געמוזט איינזען מיט זיין קלוגן שמיכעלע אַז אַנהייבן אַ גענג מיט וואָלטער דיקן אַליין קאָן ער נישט. ער וועט מוזן וואַרטן ביז אים וועט געלונגען אַריינצוקריגן עטלעכע אמת'ע חברה. דאָן וועט שוין וויוו אויך נישט קווענקלען זיך.

22

דזשאָ ווהייט האָט איצט געפירט אַ לעבן צו וועלכן ער איז לחלוטין נישט צוגעוואוינט. בטבע איז ער אַן אַרבעטזאַמער יונג, ווי זיין פאַם, דזשים ווהייט. דאָס אַרומשלעפן זיך איבער שטעט און שטעטלעך, נעכט טיקן הינטער פלוטין אין פאַרקן, אויפן פעלד, אָדער גאָר אין אַ געדיכטן וואַלד, האָט אים געוואַלדיק צעשרויפט. אויפן באַם איז ער שוין פון לאַנג אין כעס, וואָס ער האָט אים פאַרשלעפט פון ניו־יאָרק. דעם פאַפּס בידל האָט אים גאָר אַנגעהייבן דערשיינען אין אַן אַנדער ליכט. מיט יעדן טאַג האָט ער אַליץ ווייניקער געקאַנט פאַרטראַגן דאָס שלעפן זיך איבער די וועגן מיט די פאַרהונגערטע יונגען און מיידן, צו וועלכע דער באַם האָט אים אַלעמאָל צוגעטשעפעט. עס איז אים געווען דערווידער, ביז ברעכן, דאָס הינטישע „לעבן“, וואָס איז אַנגעגאַנגען צווישן די יונגען מיט די מיידן. — ער האָט נישט געקאַנט פאַרשטיין, און נאָך ווייניקער פאַרנעמען, ווי די מיידן קאָנען זיך לייגן אַזוי פריי פאַר די יונגען, וועלכע וואַרטן איינער הינטערן אַנדערן, — פונקט ווי פאַרוואַרלאָזטע, אַרומ־בלאַנקענדע הינט. עפעס גאָר אַן אַנדער מאָראַל דאָ! אַ יונג פאַרווילט זיך, נעמט ער די מויד הינטער אַ בוים. — דער צווייטער כאַפט זיך

וואָס דאָרטן קומט פאַר, לויפט ער אויך אַהין וואָרטן אויף זיין „נעקסט“.

— פו, אן עקל כאַפט אין אָן!

וואָס ווייטער סאָוט, וואָס זוניקער די טעג, אַלץ מער פאַרכמורעט ווערט דזשאָ ווהייט. ער איז אזוי פאַרביטערט, אז ער קאָן נישט קוקן אויפן באָם! פון רעדן צו אים איז אָפגערעדט! דזשאָ טראַכט ערנסט פון אויסדרייען דעם דישעל און פאַרקערעווען צוריק קיין ניו־יאָרק צום פאַפּס ביידל. ער האָט שוין אַ פּרוב געטאָן ביי עטלעכע פון די טרעמפּס. נאָר זיי, וואָס וועלן זיי איצט טאָן אין ניו־יאָרק? געפרוירן ווערן אין פאַרק? עס קומט אים אויס זיך אָפצורייסן פון דער גענג און אַליין זיך פאַרנעמען אויף צוריק. פעלט אים אָבער מוט. דזשאָ ווהייט איז פון קיינמאָל נישט קיין גרויסער אונטערנעמער. ווען נישט דער באָם וואָלט ער דאָך קיינמאָל נישט געווען אַוועק פון ניו־יאָרק! אָט אַ שטיי גער, ווען עמיץ פון די טרעמפּס, אפילו דער טאַמעוואַטער וואָלטער דיק וואָלט מיט אים געגאַנגען, טוט ער אַ שפיי אויף דעם באָם און קומט אַהיים צוריק צום אַלטן פאַפּ.

די „גענג“ ציט אָבער אַלץ ווייטער סאָוט. ביי יעדן, אויסער דזשעס קלאַרק, איז דער ציל מיאַמי־ביטש. דאָרטן איז אַ פאַרגעניגן, גלייך די האַטעלן דאָרטן, וואָלטן געשטאַנען גרייט פאַר די טרעמפּס... לאַרסאָן, זינט דער „געוועזענער באַנקיר“ איז געוואָרן אַ געווענלעך בער נאָכגייער, האָט ער איבערגענומען די גענג־קאָמאַנדע אויף אַן אמת. — צו דער באַן! באַפעלט ער, און די חברה נעמען זיך אין דער ריכטונג.

אומבאַמערקט, ווי ראַצן, קריכן זיך אַלע אַריין אין אַן אויסגעלייך־דיקטן מעהל־וואַגאָן. שטייל רוקט מען צו די שווערע טיר. קונציק פאַר טשעפעט דער רויטער דעם קלאַמקע־פרענט צום הוק. אפילו אַ געניט אויג וואָלט אין פּלוג געמיינט אז דאָ איז אַ פאַרלאָדעוועטער וואַגאָן סחורה.

— איצט, קאָמאַנדעוועט דעם באָם, זאָל זיין שטייל, ביז די באַן

וועט אָנהויבן רעדלן.

די חברה האָבן זיך, אין אַ קופּע, אויסגעלייגט אין איין זייט וואָ גאָן. אין דער אַנדער זייט, אַ מידער, אַ בייזער, האָט זיך אָנגעשפּאַרט דזשאָ. אויך די ווייוואַן האָט זיך עפעס אַוועקגעלייגט איינע אַליין,

אַנטקעגן אים, גלייך דאָס גאַנצע לעבן, די גאַנצע גענג, וואָלט איר אָנ-
געהויבן עקלן.

דוּשאַ האָט זייטיק געקוקט אויף איר און זיך געוואונדערט. זינט
ער האָט זי באַגעגנט איז זי די רירעוודיקסטע, די געוואַנטסטע פון אַלע
דריי מיידלעך. זי שטייגט איבער אין איר געוואַנטקייט אפילו דעם
רויטן. און דאָ, פּלוצים, אזא אינוואַמע מידיקייט.

ער וואָלט געוואָלט פאַרשטיין דאָס מיידל, דוּשאַ. אַלע מיידלעך
וואָלט ער געוואָלט פאַרשטיין! עפעס געפעלט אים יאָ די מאַראַל דאָ...
אַ מיידל לאָזט נישט הונגערן אַ יונג צוליב דעם וואָס ער האָט איר
נישט צו געבן קיין פאַר סענט. — אָבער די מיידלעך גייען שוין גאָר
איבער יעדער גרענעץ! אָט טאַקע די וויויאַן. אזוי איז זי אַ וואויל
מיידל, מ'קאָן זי אפילו ליב האָבן, גאָר עפעס טוט זי זאָכן, וואָס ער
קאָן נישט פאַרשטיין. סײַדן אין דעם מיידל זיצט עפעס אַן אומרו, וואָס
טרייבט איר צו טאָן אַלץ אַבי עפעס אָפּטאָן! אפילו אַליין רופן
צו זיך דעם לאַנגן, ווען יענער האָט זיך גאָר געאַמפּערט מיט נעמין:

— סעי, טעלעגראַף, קום אַהער!

ער האָט דאָס נישט געקאָנט פאַרשטיין דאַן און ער קאָן דאָס נישט
פאַרשטיין איצט! ער ווייסט. זי האָט דאָס נישט געטאָן פאַר געלט!
קיינער פון די יונגען האָט נישט אַ סענט! ליב האָט זי אים אויך נישט,
דעם טעלעגראַף. די מיידלעך דאָ האָבן קיינעם נישט ליב. אַלע זענען
גלייך פאַר זיי: יונגען! פאַרוואָס זשע האָט זי דאָס געטאָן? . . .

דוּשאַ האָט זי פון אַנטקעגנאיבער, אזוי פּרעגנדיק אָנגעקוקט. דער
וואַגאַן האָט זיך געשאַקלט. די רעדער האָבן געקלאַפט. די יונגען און
די אַנדערע צוויי מיידלעך זענען געלעגן אין דער אַנדער העלפט וואַגאַן,
אין אַ ווינקל, עפעס שטאַרק פאַרטאָן. בלויז ער און וויויאַן זענען גע-
ווען אי אָפּגעזונדערט פון אַלעמען אי איינער פון אַנדערן. גאָר בעת ער
האָט זי אָנגעקוקט, געטראַכט פון איר, האָט זי אים גאַרנישט געזען!
זי איז געלעגן האַלב-זיצנדיק אָנגעשפּאַרט אָן דער וואַגאַן וואַנט.
אירע האָר, שוין לאַנג נישט געשוירן, זענען איר געווען צעוואַרפן, ווילד
און פאַרשטעלט ס'פנים. בלויז אַ קליינער מויל-שניט און אַ שטיקל
נעזל האָבן זיך דורכגעזען דורך דער בלאַנד-האַריקער וואַואַל. די הענט
זענען געלעגן מידע, נאַכלעסיקע אין שוים, אויפן גרוין-קאַלירענעם קליידל.
אַ ווייסע קני האָט זיך אָפּערגעזען. בשום אופן האָט זי דאָס נישט גע-

טאָן עקסטרע. ווי וויאָן לייגט בלוזי נישט קיין אַכט אויף איר מיידלשן קערפּער.

קוקנדיק אויף איר האָט אין דזשאָ'ן אויפגעטייעט אזא נאָגנדיק רחמנות־געפיל:

— די ווי וויאָן מוז אורדאי אַלט זיין וואָסערע אַכצן יאָר, נישט מער. וואָס ווייסט ער וואָס איר האָט געטריבן צו דער גענג?

די גאַנצע צייט האָט ווי וויאָן געהאַלטן אירע אויגן אונטער די דעק־לעך פאַרשלאָסן מיט די לאַנגע וויעס אירע, טונקלעלע, כמעט שוואַרצע וויעס. נאָר פּלוצים, ווי זי וואָלט דערפילט דזשאָ'ס אויגן אויף זיך, האָט זי געעפנט אירע, גלייך אויף אים. דזשאָ האָט אַראָפּגעכאַפט זיין בליק פון איר און אים גיך אָנגעהאנגען אויף די אייגענע שיכשפיצן, וואָס הייבן אָן נאָכלאָזן, צערדיסן ווערן, פון שטענדיקן שלעפּן זיך איבער די וועגן.

ווי וויאָן האָט געביטן איר פּאַזיציע, זיך מער אויסגעצויגן אויף דער פּלייצע, בלוזי דער קאָפּ איז געבליבן אָנגעשפּאַרט אָן דער וואַנט. אַ מינוט אפּשר האָט זי געקוקט אויף דעם מאָדנעם יינג, דזשאָ, וואָס שלעפּט זיך מיט דער גענג און איז דאָך שטענדיק כמעט אַליין. אפילו קיין איינע פון די מיידלעך האָט אים נאָך נישט גענומען. — דערנאָך איז איר, ווייזט אים, נמאס געוואָרן ס'גאַנצע טראַכטן. זי האָט צוגע־מאַכט די אויגן, ווי אין האַלב דרימל. דזשאָ האָט גלייך ווידער גענומען קוקן אויף איר.

מאָדנע. ס'ערשטע מאָל אַז ער האָט דערפילט אַ באַגער צו דער ווי וויאָן. — איז עס געווען ווייל איר קליידל איז אזוי נאַכלעסיק פאַר־הויבן? ער האָט זיך פאַררויטלט. ער האָט אָבער געפילט אַז עס איז נישט צוליב דעם. איינמאָל האָבן די מיידלעך אַנטבלויזט זייערע לייך־בער פאַר אַלעמען אין די אויגן? — דאָן האָט זי אים טאַקע אָפּגעעקלט. איצט אָבער, אין איר איינזאַמער מידקייט, איז זי אזוי שוין. יאָ, זי איז אַ זיס מיידל, ווי וויאָן. ער פילט ער וואָלט זי איצט געוואָלט אַרומנע־מען, אַ קוש טאָן.

אינמיטן דעם טראַכטן איז צוגעקומען לאַרסאָן. צווישן דזשאָ און ווי וויאָן, אין מיטן וואַגאָן, איז ער געבליבן שטיין ווי אַן אָקס, מיט צע־נומענע פיס. דעם באָם האָט עפעס פאַרדראָסן וואָס די מויד האָט זיך אַהער אַליין פאַרקליבן. אַז דזשאָ זאָל זיך האַלטן פרעמד פון דער גענג

איז ער שוין געוואוינט. ער וויל אבער נישט אז די מויד זאל זיך אפזונדערן.

דזשאָ האָט אויפגעהייבן צו אים דעם קאַפּ. די לעצטע צייט, זינט דער באָס איז געוואָרן דער פירער פון דער גענע, איז ער גאָר געוואָרן אַ ברוטאַלער חברה־מאַן. עפעס גאָרנישט מער דער זעלבער לאַכנדיקער לאַרסאָן, גלייך ער וואָלט טאַקע געווען דער „קעפטן“ פון אַן אַרמיי! מיט פאַראַכטונג האָט דזשאָ אַעווקגעדרייט פון אים דעם קאַפּ. אויך לאַרסאָן האָט, קוקנדיק פאַר אַ סעקונדע אַראָפּ צו דזשאָ'ן געטראַכט אז:

— דער יונג ווערט אים אַ לאַסט.

ער האָט זיך דערנענטערט צו וויזיאָן, דער באָס. פּאָוואָליע זיך אַראָפּגעלאָזט אויף די שפיציפּינגער, אזוי טשיפקע. דערנאָך האָט ער זיך צו צוגעזעצט גאַנץ באַקוועם.

דאָס מיידל האָט בלוז אַיינמאַל געטאָן אַן עפּן די אויגן אויף אים און זיי באַלד פאַרמאַכט, גלייך ער וואָלט זי גאָרנישט אָנגעגאַנגען. לאַרסאָן האָט גענומען גלעטן איר די קני. אין דער זעלבער צייט האָט דזשאָ אָנגעשטעלט אַ וואַכן בליק אַהין. עפעס האָט אים לאַרסאָנס אַוועקגעצוּן זיך איצט לעבן מיידל גאָר אַ ברי געטאָן. לאַרסאָן אַבער, האָט אים צוריק געשענקט אַ פאַרמעליקטע פלייצע און זיך געטאָן זיינס. וויזיאָן האָט זיך אַוועקגעשאַרט די האָר פון די אויגן, געטאָן אַ שאַרפּן בליק אויף דעם רויט־באַוואַקסענעם לאַרסאָן, וואָס האָט איר איצט אויסגעזען עפעס זער עקלדיק:

— לאָז מיך אָפּ. האָט זי אים כמעט בעטנדיק געזאָגט.

לאַרסאָן האָט זיך נישט וויסנדיק געמאַכט פון איר אַוועקדרייען זיך. ער האָט זיך גאָר אויף אַן אמת געמאַכט באַקוועם לעבן איר און זי אַרומגענומען אַרום דער טאַליע. וויזיאָן האָט זיך געטאָן אַ רוק אָפּ. פאַר לאַרסאָנען איז דאָס געווען אַ ניס! זינט ער האָט אָנגעטראָפּן די וויזיאָן איז נאָך נישט געווען דער פאַל זי זאָל זאָגן: „נאָ“. און נישט גאָר אים, דעם גענג־פירער, נאָר יעדן, אפילו דעם שיקלדיקן! מיט די אַנדערע צוויי, מיט געטין און דער „בייברייפּיס“ האָט יאָ געטראָפּן זיי זאָלן נישט וועלן. אַבער קיינמאַל נישט וויזיאָן. פאַרקערט, עס האָט זיך שטענדיק געדאַכט, אז זי טראָגט אַרום איר קערפּער און בעט זיך די יונגען זאָלן אים נעמען.

געווענלעך איז לאַרסאָנען נישט קיין אונטערשייד ווער ס'מיידל

איז, ווי ווייזן צו געמי, אָדער גאָר די „בייבי־פּײַס“. איצט אָבער, ווייל זי האָט אזוי לאַמיכגעמאַכטיק זיך אַרויסגעשײלט פון זײנע אָרעמס, איז די לײדנשאַפט בײ דעם רײפן, אַכטאונצוואַנציק יאָריקן לאַרסאָן געשטיגן דוקא צו איר, ווי ווייזן. און ווער אָדער וואָס עס זאָל אים אָפהאַלטן איז דאָ נישטאָ. אַלע שלױזן, אַלע צאַמען, וואָס האַלטן דעם מענטשן אין זײן נאָרמאַלן לעבן, זענען דאָ נישטאָ, זענען דאָ צעבראָכן, פאַרשליי־דערט! עס הערשט דאָ אַן אַנדער, גאָר אַ נײע מאָראַל! ס'מײדלשע לײב איז ווי אַ שטיקל ברויט, וואָס אײנער פון דער גענג האָט. פונקט ווי עס וועט נישט אײנפאַלן אײנעם זיך אָפצוזאָגן פון טײלן זיך מיטן שטיקל ברויט, אזוי איז נישט אָנגענומען אַ מײדל זאָל אָפּזאָגן איר לײב... מ'קאָן פאַרשטיין אַ מײדל טוט זיך כלומרשט אַ שפּיל: זי וויל נישט. אָבער די ווי ווייזן מײנט עס איצט ערנסט!

לאַרסאָן האָט זיך געטאָן אַ רוק־נאָך שױן מיט רוגז. דערווײל האָט די גאַנצע גענג, וואָס איז געווען פאַרטאָן מיט זיך, אין יענעם האַלבן וואַגאָן, געטאָן אַ וואַקס אויס דאָ, לעבן לאַרסאָן און ווי ווייזן. עס האָט זײ אַ רײז געטאָן די ראַנגלעניש, וואָס וועט דאָ באַלד אַנטשטיין. און גלײך האָט זיך די גענג צעטיילט. די צוויי מײדלעך האָבן גענומען אים צוגעבן קוראַזש:

— נעם זי, לאַרסאָן! זײ אַ מאַן!

אין זײ, אין די מײדלעך, האָט זיך אויפגעכאַפט אַ ווייבערש, טײוולשער נײגיר בײצואוואוינען דעם געאַמפער.

די יונגען דאַגענן האָבן גערייצט זי, ווי ווייזן:

— ווי, לאָז זיך נישט! גיב אים אין די צײן! לאַמיר זען ווי בראַוו דו ביזט!

זײ, די יונגען, איז דאָ אויך געגאַנגען מער נישט ווי אין האַזאַרד. אַ קונץ ווען אַ מײדל גיט זיך? זאָל ער זײן אַ קנאַקער און זי נע־מען ווען זי וויל נישט!

ווי ווייזן אָבער האָט נישט אינטערעסירט דער גאַנצער האַזאַרד. זי איז אויף אַן אמת געווען מײד. איר גאַנצער קערפער האָט געלעכצט נאָך רו. ס'איז איר נישט געגאַנגען אין דעם ווער עס וועט דאָ געוואַר־נען. זי האָט זיך אפילו נישט צוגעהערט צו די אויפגעהיצטע אויסרופן. זי האָט בלוז אָנגענומען לאַרסאָנען און אים ווידער אָפגעשטופט פון זיך:

— פּלײז, לאָז מיך אָפ!

נאָר לאַרסאָן, אויפגעפיערט פון שטארקן באַגער און נאָך אונטער-
געהיצט פון דער גאַנצער הפּר־חברה, האָט זי געטאָן אַ כאַפּ מיט זיין
גאַנצן כּח!

די גאַנצע צייט האָט דוּשאַ געשפּיזט אַהין די אויגן, כאַמטש אויפ־
געשטעלט זיך צו דעם ספּעקטאַקל האָט ער נישט. ער האָט זיך נישט
אַפּגעגעבן קיין רעכנונג וועגן זיין אָנגעשפּיצטער אויפּגערעגטקייט. צי
קומט דאָס פון דעם פּלוצימדיקן רחמנות־געפּיל, וואָס האָט אין אים
פּריער אויפּגעטייעט צו דעם מיידל. אָדער, קאָן ער נישט פּאַרטראָגן,
רעוואָלטירט אין אים דער מענטש, דער מאַן, דער קאוואַליער, וואָס ער
איז שטענדיק צו פּרויען און דאָ זעט ער פּלוצים, פּאַר זיינע אויגן, פּאַר־
געוואַלטיקן אַ מיידל מיט כּח, מיט ברוטאַלן כּח? נאָר סאַיווי! ער
איז געטאָן אַ שפּרונג אויף מיט אַזאַ אימפעט, אַז די חברה האָט אַזש
אַ בליק געטאָן הינטער זיך, אַוועק פון דעם הייסן געראַנגל, וואָס איז
אַנגעגאַנגען פּאַר זייערע פּיס. ביז אַהער האָבן זיי נאָר געהאַט פּאַרגעסן
אַן דוּשאַן!

ווי אַ ווינט האָט ער זיך אַ רים אַריינגעטאָן אין מיטן קרענצל, גע-
טאָן אַ כאַפּ דעם באָם ביי די ווילד־צעקורלעך האָר מיט אַזאַ קראַפּט,
אַז ער האָט אים אַזש אַ שלידער געטאָן אין מיטן וואַגאַן אַריין!

לאַרסאָן האָט זיך אומגעקוקט פון וואַנען דער שלידער איז געקו-
מען. ער האָט דערזען דוּשאַן. — אַ רויט פייערל האָט אויפּגעטיקט
אין זיינע אויגן. דאָס איז געווען אַ צווייענדיק פייער: אַ פייער פון
אויפּגעהיצטע, נישט געשמילטע ליידנשאַפטן, און אויך אַ פייער צו דעם,
וואָס האָט אים אַוועקגעריסן און געשטערט.

ער האָט זיך אויפּגעשטעלט פּאַוואַליע, לאַרסאָן, אָבער גאַנץ דע-
צעדירט. לאַנגזאַם איז ער צוריק צוגעגאַנגען צו דוּשאַן. ער האָט זיך
איצט גאַנץ ערנסט פּאַרמאַסטן, דער באָם! איצט האָט ער נישט געזען
פּאַר זיך זיין נוי־יאַרקער פּריינט דוּשאַן ווהייט. איצט איז געשטאַנען
פּאַר אים אַן אויפּגעקאַכטער שונאַ, וואָס האָט געשפּריצט מיט נאָך מער
פייער און האָס ווי ער אַליין. נאָר נאָך איידער ער האָט באַוווּזן צו
הייבן אַ האַנט, איז דוּשאַן געווען פּלינקער!

פון דעם מעכטיקן ועץ איז לאַרסאָן געפּאַלן הינטערוויילעכטס, מיטן
קאַפּ צו דער וואַנט. און דוּשאַן האָט גלייך געהאַלטן גרייט ביידע הענט
פּאַרשטשעמעט אין פּוּיסטן, טאַמער דערנענטערט ער זיך נאָכאַמאָל, דער

באָם . . . ער האָט אויך געסאָפּעט, דזשאַ, כאָטש די דינע ליפֿן זענען
אים געווען פאַרקראַמפּט ביז בלוִיקייט.
די חברה איז גאָר געבליבן צעטומלט. זיי האָבן זיך גאַרנישט גע-
ריכט אויף אזאָ ערנסט פאַרמעסטן זיך.

וויוויאן האָט זיך אַראָפּגעשאַרצט ס'קליידל. זי האָט געקוקט פון
דער ערד אַרויף צו דזשאַ'ן מיט גרויס וואונדער אין די אויגן. צום
ערשט איז איר נישט קלאָר געווען צוליב וואָס דער בלאַנדער, בלוִי-
אויגיקער דזשאַ האָט דאָס אינגאַנצן אָנגעהייבן. זי איז קיינמאָל נישט
געוואוינט געווען צו קיין ריטערלעכע אויפמערקזאַמקייט. אידער זי
האָט נאָך אָנגעהייבן ווערן רעכט אַ פרוי, איז זי שוין אַריינגעצויגן גע-
וואָרן אין אַ גענג. געבן דעם קערפּער איז ביי איר געוואָרן ווי טאָן
אַ שפּיי. זי וואָלט איצט אויך געווען געגעבן זיך. נאָר עפעס איז זי
געווען מיד און אָפּהענטיק. מער נישט ווי אָפּהענטיק! נאָר אז דער
בלאַנדער יונג האָט פאַרפירט אזאָ געשלעג?

דער פּלוצימדיקער זעץ, וואָס דזשאַ האָט געגעבן לאַרסאָנען צוליב
איר, האָט אין ווויוויאן אויפגעוועקט אַ שטאַלץ, אַ געפיל וואָס זי האָט
אפשר קיינמאָל נישט געהאַט, אָדער עס פאַרלוירן ערגעץ אויף דער
פאַרם אין נאָרט־קאַראָליינאַ, נאָך אירער זי האָט געוואוסט וואָס דאָס
געפיל איז אזוינס. זי האָט זיך אויפגעשטעלט. איצט, פילט זי, וואָלט
זי וועלן דער דזשאַ זאָל זיך שלאָגן פאַר איר נישט נאָר מיט לאַרסאָנען,
מיט דער גאַנצער וועלט וואָלט ער זיך געדאַרפט פאַר איר שלאָגן . . .
לאַרסאָן האָט זיך דערווייל ווידער גלייכגעשטעלט פון דעם מעכטיקן
זעץ. ער איז צוריק־צו צו דזשאַ'ן:

— דו הינטישער זון!

— דו בעסער שטיי דאָרטן! האָט דזשאַ אים געוואָרנט מיט אַן
אויבערפלעכלעכער רואיקייט, וואָס האָט פאַרדעקט אַן אינערלעכע גע-
וואַלדיקע רציחה.

די חברה האָט געזען אַז דאָס געשלעג וועט זיך צעוואַקסן לויט אַלע
געזעצלעכע כללים, האָבן זיי זיך צערוקט, געמאַכט פּלאַץ. נאָר אומזיסט.
אין לאַרסאָנען איז אָפּגעאַנגען די היץ. ער איז שטענדיק מער וויצלער
ווי קעמפּער. ער איז צוריק אַוועק אין אַנדערן ווינקל פון וואַנאָן. די
חברה—נאָך אים. צו ער וועט נאָך זיין זייער פירער נאָך דעם פאַרלוירע-
נעם פאַרמעסט, דאָס וועלן זיי זען שפּעטער.

דאָ, אין דעם האַלבן וואַגאָן, זענען נאָר געבליבן דזשאָ, און וויוויאָן אַנטקעגן אים, ביי דער צווייטער וואַנט.
 אויך דזשאָ האָט זיך צוריק אוועקגעזעצט אָנגעשפּאַרט אָן דער וואַנט. בלוז וויוויאָן האָט נישט געוואוסט וואָס זי זאָל איצט טאָן מיט זיך. זאָל זי זיך צוריקזעצן, גלייך קיינמאָל גאָרנישט? אָדער נאָר צוגיין צו דעם בלאַנדן דזשאָ?

23

נאָך דעם געשלעגן איז אין וואַגאָן אָנגעשטאַנען אַ געדיכטע אַטמאָספּערע. עס איז ממש געוואָרן ענג! דער וואַגאָן איז געוואָרן צוויי לאַנערן. אין איין זייט האָט זיך פאַרקליבן ס'גאַנצע בינטל מיט די צוויי מיידלעך, נעטי און די „בייבי־פּיים“ אינדערמיט. און דאָרטן, אין יעדן נעם האַלבן וואַגאָן, זענען געבליבן — דזשאָ, אין איין ווינקל, און אַנט־קעגן אים, אָנגעשפּאַרט דעם קאַפּ אָן דער וואַנט, איז געבליבן וויוויאָן. אין דעם בינטל איז אָנגעשטאַנען אַ טומל. דזשעס קלאַרק האָט זיך אויפגעכאַפּט. ער האָט איצט איינגעזען אַ געלעגנהייט אָפּצורייסן עטלעכע כּע חברה און גרינדן אַן אַמת'ע גענג צו מאַכן אַ דזשאַב אויף אַ באַנק. וואָרום:

— וואָסער גענג־פירער איז דער באָם אז ער קאָן אפילו נישט ביי־שטיין אַן אַנשטענדיקן קלאַפּ!
 ביי די צוויי מיידלעך האָט אויך דער באָם עפעס גאָר אַליץ פאַר־לוירן!

— וואָסער מאַן איז ער? אי וויוויאָן האָט זיך אים נישט געגעבן, אי ער האָט נאָך געקראָגן אַ זעץ אין דער מאָרדע! און זאָל ער נישט פאַררעדן די ציין, אז דזשאָ איז אַ קינד. ער איז אַ מאַן, דזשאָ ווהייט!

זיי וואָלטן זיך געוויס אַריבערגעקליבן צו דזשאָ'ן, כאַטש ביידע צווייפּלען צו ער וואָלט זיי גאָר צוגעלאָזט צו זיך. נאָר אויב זיי פּרוּבירן אפילו נישט אַהין גיין, איז עס צוליב דער וויוויאָן. אויף איר זענען זיי גאָר אין כּעס! עס קרענקט זיי, די צוויי מיידלעך, וואָס יענער האָט זיך איינגעגעבן נישט צו וועלן, בעת זיי, אפילו זיי מיינען אַמאָל ערנסט אויף נישט — נעמט מען זיי אויך! און עס איז אפילו נישטאָ קיינער וואָס זאָל זיך אָננעמען פאַר זיי!
 לאַרסאָן אַליין איז געזעסן אַרומגערינגלט מיט זיינע געטרייסטע

נאַכפּאָלנער. עס איז דאָרט געווען דער רויטער, דער „טעלעגראַף-סלופ“ און דער שיקלדיקער. ער האָט מכלומרשט אינגאָרירט דעם געוועזענעם באַנקיר, דזשעס קלאַרק און איינגע׳טענה׳ט, אז ער האָט זיך נישט גע׳וואָלט שלאָגן ווייל דזשאָ איז אַ קינד נאָך. חוץ דעם, ער קאָן דעם פּאַטער זיינעם אין ניו־יאָרק . . .

דזשאָ האָט זיך נישט געמאַכט פון דעם אַלעם, וואָס דאָרטן גייט אָן. ער האָט איצט נאָר ערנסט געטראַכט פון אויסדרייען דעם דישיעל און פאַרקערעווען צוריק קיין ניו־יאָרק. דאָ האָלט אים שוין זיכער גאַרנישט! ספּעציעל איצט, נאָכן געשלעג, מיט זיין איינציקן פריינט, דעם באָם!

וויזויאָן ווידער, האָט זיך אויך פּלוצים דערפילט ווי זי וואָלט מיט איינמאָל אַרויסגעפאַלן פון דער גענג. כאַטש זי אַליין האָט דאָ גאַרנישט געמאָן. סײַדן דאָס פאַרברעך, וואָס זי האָט זיך נישט געלאָזט נעמען מיט געוואָלט. נאָר איז עס טאַקע אַ פאַרברעך? קיינמאָל, ווען נאָר זי האָט זיך אונטערגעטראָגן צו אַ יונג, האָט זי נישט געפילט אז זי וויל, פונקט ווי זי האָט נישט געפילט אז זי וויל נישט! אָט, זי האָט זיך געגעבן! עס קאַסט איר עפעס? דאָס מאָל אָבער האָט זי אויף אַן אמת נישט געוואָלט! איז עס אַ פאַרברעכן?

די באַן האָט זיך געשאַקלט, געשאַקלט. ביסלעכווייז איז פאַר־שלונגען געוואָרן דער טאָג. עס ווערט אַליץ טונקעלער אין וואַנאָן. דאָס קאַרגע ביסל ליכט, דורך די טיר־שפּאַרעס, גייט אויס. די נאַכט איז צוגעפאַלן. און ער, דזשאָ, האָט נאָך אַליץ נישט באַשלאָסן וואו ער זאָל טאָן אַ שפּרונג אַראָפּ און לאָזן די גאַנצע גענג הינטער זיך.

די גאַנצע צייט, פון זינט דעם צוזאַמענשטויס מיטן באָם, זעט ער ווי וויזויאָן נעמט נישט אַראָפּ פון אים קיין אויג. זי — אים, אינטערע־סירט נישט. פאַרקערט, ער האָט זי פיינט! וואָרום ווי קומט אַן אַנ־שטענדיק מיידל אין אזא גענג אַרײַן? פונדעסטוועגן וואָלט ער געוואָלט וויסן וואָס זי טראַכט. מער פון אַליץ וואָלט ער געוואָלט וויסן פאַרוואָס האָט זי די גאַנצע צייט אזוי פריי און נאָך אזוי אָפּן דערצו, זיך געגעבן יעדן יונג און דאָ, פּלוצים, האָט זי זיך איינגעשפּאַרט און געבראַכט צו דעם געשלעג? נאָר אַפילו אזוי! איז ער נישט גערעכט געווען וואָס ער האָט געגעבן דעם באָם אין די ציין?

אינדערפּינצטער, פון בינטל אַרויס, האָט ער געהערט ווי עמעץ פליסטערט דאָרט:

— לאָמיר אַרויסוואַרפן דעם ניוואָרקער חברה־מאַן פון וואַנאַן!
 ער צעברעכט די געננ! אויב די הור וויל גיין מיט אים, זאָל זי!
 — נאָ! האָט, דאַכט זיך, דער רויטער געזאַנט, לאָמיר זיי בעסער
 איבערבעטן, די צוויי פריינט, ווהייט און לאַרסאָן!

נאָר דזשאָ איז דאָ געוועסן גלייך נישט אים גייט דאָרטן אָן דער גאַנצער
 צער געשפרעך! ער האָט צוגעמאַכט די אויגן און איינגעדרימלט. אויך
 אין יענער זייט וואַנאַן איז שטיל געוואָרן. ס'בינטל, ווייזט אויס, איז
 דאָרטן זיך צעפאַלן. איינציגווייז איז מען אַנדרימלט געוואָרן. דאָס
 קלאַפן פון די רעדער האָט אַלעמען פאַרוויגט. געווען אויף, מיט בליי-
 ציקע אויגן דורך דער פינצטער, איז נאָר וויוויאַן. זי האָט אויסגענוצט
 אַלעמענס אַנדרימלט ווערן. שטיל, נישט אויפשטעלנדיק זיך, ווי אַ גע-
 שימע שלאַנג, האָט זי גענומען ציען איר בויגעוודיק, יונג-מיידלשן קער-
 פער צו דזשאָן.

דזשאָ האָט געדרימלט אַנגעשפאַרט אָן דער וואַנט. די קני אויפ-
 געשטעלט, ווי קראַקוועס, די עלנבויגנס אויף די קני; אין די האַנט-פלאַכן
 — די חן-גריבלדיקע גאַמבע.

וויוויאַן האָט דורך דער פינצטער געקוקט צו אים און נישט גע-
 וואוסט וואָס זי זאָל דאָ טאָן. אַט-דאָס מיידל, וואָס האָט זיך געגעבן
 יעדן יונג, וואָס יעדן האָט זיך געדאַכט, אַז זי איז דאָס געשייטסטע
 מיידל, אַט-די זעלבע וויוויאַן האָט איצט, ווען געטריבן פון אַן אמת,
 אויפריכטיק געפיל צו אַ בחור, לחלוטין נישט געוואוסט וואָס זי זאָל דאָ
 טאָן!

געוואָלט האָט זי אַ סך! גאָר אַ סך!

זי האָט געהאַט אַ שטאַרקן באַנער אַרומצונעמען דזשאָ'ס צעפלאַך-
 שעטן קאָפּ, אוועקלייגן אים ביי זיך אויף דער ברוסט און צערטלען דאָס
 לענגלעכדיק פאַרהונגערטע פנים.

זי וואָלט אויך שטאַרק געוואָלט, אַט-אַזוי ווי ער זיצט דאָ, אַ
 שלאָפנדיקער, מיט אַן אָפן מויל, אים געבן אַ קוש אַט-טאַקע אויף די
 בלייבע ליפּן.

זי וואָלט דאָס אַלץ געוואָלט טאָן נישט אויס דאַנק-
 באַרקיט. אַ, נאָ! ס'אַלרייט! נאָך יענער דערפאַרונג, וואָס
 זי האָט אַמאָל געהאַט מיטן פאַרמער שכן אויפן היי-

בוידעם האָט נאָך קיין יונג נישט פאַרגוואַלדיקט וויוואַנען. עס איז אמת, זי האָט טאָקע קיינעם פון די יונגען נישט באַנערט. אָבער עס האָט איר אויך נישט געארט! וואָלט זי טאָקע די אַלע מאַלן אויף אַן אַמת נישט געוואָלט, אָט־ווי היינט מיט לאַרסאָנען, וואָלט זי זיי אַלע צע־ביסן ווי די הינט און זיי וואָלטן זי קיינס געקראָגן! אויך לאַרסאָן וואָלט זי היינט נישט געווען געקראָגן. זאָל ער זיך נישט איינרעדן! זי וויל דזשאָן אַרומנעמען בלוז וויל ער איז עפעס אַ מאַדנער יונג! ער איז דער איינציקער אמת'ער מענטש, וואָס זי האָט אין איר לעבן באַגענט! פון אַלע יונגען, וואָס זי האָט אָנגעטראַפן, איז ער דער איינ־ציקער, וואָס האָט זיך נישט אומגעקוקט אויף קיינער פון די מיידן. ווען אַלע זענען נאָך זיי נאָכגעלאָפן ווי די הינט און געוואַרט אויף אַ „נעקסט“, איז ער געווען דער איינציקער, וואָס האָט זיך אוועקגעקערט און גאָרנישט געוואָלט אפילו זיין דערביי. זי האָט אַלעמאָל געמיינט ער איז עפעס אַ שמעגענע, גאָר קיין מאַן נישט! היינט אָבער, ביי דעם געשלעג האָט זי שוין געזען ווער דזשאָ ווהייט איז.

פאַוואַליע, נישט דרייסט, האָט זי אַריינגעלייגט איר קאָפּ אין זיין ווייכן שוים אונטער דעם אויפגעשטעלטן עלנבוין־דעכעלע. דזשאָ האָט געדרימלט. ער האָט זיך גאָרנישט געכאַפט וואָס לעבן אים קומט פאַר, וויוואַן איז געלעגן מיט די אויגן אַרויף צו זיין געזיכט און פון ווייטנס, נישט באַדירנדיק אפילו, געטרונקן דעם זאַפט פון זיינע צעעפנטע ליפן. אַ היבשע ווילע האָט אָנגעהאַלטן אַמירדאָס דורשטיקע, אומגע־שטערטע טרינקען אירס. באַלד האָט דזשאָ עפעס דערפילט אויף זיך. ער האָט געעפנט די אויגן, געקוקט אַראָפּ. . . אין דער סעקונדע האָט זי צוגעמאַכט אירע. דזשאָ איז געווען צעטומלט. ער האָט גאָרנישט געוואוסט פון וואַנען זי האָט זיך אים דערנומען אין שוים אַריין. און אַז זי דרימלט, מוז שוין אורדאי זיין לאַנג אַז איר קאָפּ ליגט אים אין זיין שוים. ער האָט געהאַט אַ מאַדנע געפיל האַבנדיק איר קאָפּ ביי זיך. צום ערשט האָט ער געוואָלט פאַמעלעך אַראָפּלאָזן איר קאָפּ אויף דער פּאַדלאַגע און אַליין זיך איבעררוקן אַביסל ווייטער. באַלד אָבער האָט ער באַשלאָסן צו וואַרטן ביז זי וועט זיך אויפכאַפן. דערווייל, קוקנדיק אויף איר לענגלעך פנים, וואָס האָט דורך דער פּינצטער געבליאנקט מיט אַ מאַטער בלאַסמיט, האָט אים אַרומגעכאַפט אַ שטאַרקער באַנער אונ־טערוואַיבן דאָס פנים מיט די פאַרשלאָסענע אויגן, אונטער די גרויסע,

וואונדערלעכע וויעס אירע, און געבן איר אזא שטיין קוש, זי זאל גאר-
נישט פילן און וויסן. נאר דאס האָט ער אויך נישט געמאָן. ער
האָט בלויז אויסגעצויגן די פיס, איר קאָפּ זאל באַקוועמער זיין אין זיין
שויס.

אין דעם פּאַרזיכטיקן אויסציען די פיס, האָט וויוויאַן דערפילט,
אַז ער וויל נישט אַראָפּוואַרפן איר קאָפּ פון זיך. אינדערפּינצטער האָט
איר האַנט גענומען זיך שאַרן, זוכן אזוי נישט דרייסט, ביז זי האָט גע-
פונען זיין האַנט. פונקט ווי אַ פייער, וואָס האָט זיך געשטיקט, געשטיקט
און טוט זיך פּלוצים אַ קריג אַדורך, אזוי האָט זי געמאָן אַ קלאַמער אין
אירע ברענגענדע פינגער אין זיינע .

דזשאָ האָט נישט געפרוּאוּט אפילו צונעמען זיין האַנט. ער איז
געווען באַהערשט פון אַזעלכע געפילן, וואָס זענען אים גאַרנישט געווען
קלאָר. אָבער די לייַדנשאַפט, וואָס האָט אים פּלוצים אַרומגעכאַפּט,
אַ דאַנק וויוויאַנס געשיקטער נעץ, האָט דאָך נישט פּאַרטומלט אים דעם
קאָפּ. איצט, ווען זיינע ליפּן האָבן זיך אָפּגעטיילט פון אירע, ווען זי איז
געלעגן אַן אויסגעשעפטע אין זיין שויס, האָט ער ערשט געמראַכט :

— ווער, צום טייל, איז די וויוויאַן ?

אינדערפּינצטער, פאַר זיינע אויגן, איז אים אויף דער פּראַגע געמאָן
אַ שוויס פאַרביי יענע וויוויאַן, ווי זי ליגט מיטן באָס און רופט דעם
„טעלעגראַף-סלופּ“ ווייל „אַלץ איינס ליג איך שוין“.

אַן עקל, צוזאַמען מיט אַ רציחה, האָט אַ ברויז געמאָן אין אים.
ער האָט געפילט ווי די פּויסטן ביילן זיך אים. ער האָט געוואָלט זי
נעמען שלאָגן. — באַלד אָבער האָט אים צוריק באַהערשט
דאָס בייטאַניקע רחמנות-געפיל צו איר. ער האָט איינגעבויגן דעם
קאָפּ, געוואָלט דורך דער פינצטער איר אַריינגלאָצן אין די
אויגן. זי אָבער, אַן אויפגעוואַכטע, אַ באַהערשטע פון דעם וואונדער-
לעכן געפיל זיך צו געבן דעם, וועמען זי וויל, און ווען זי וויל, האָט מיט
נאָך מער פייער געמאָן אַ צי זיין קאָפּ צו זיך. דזשאָ'ן האָט מיט איינ-
מאַל צוריק באַהערשט דאָס עקל און רציחה געפיל. מיט האַס האָט ער
געמאָן אַ רוק אַראָפּ איר קאָפּ פון זיין שויס, זוי ער וואָלט אַראָפּגעשאַרט
פון זיך עפעס, וואָס איז זער מיאוס, זער שמוציג און עקלדיק .

וויוויאַן האָט געקראַגן אַ שטאַרקן קלאַפּ אין קאָפּ. זי איז געבליבן
ליגן צעווייטיקט. נישט אזוי פון דעם קלאַפּ ווי פון דער באַליידיקונג,

וואָס ער האָט זי פון זיך אזוי מיאוס אַראָפּגעוואָרפּן. שטילערהייט, אָן אַ קרעכץ אפילו, האָבן איר גענומען רינען טרערן איבערן פנים.

דזשאָ האָט דאָס, דורך דער פינצטער, נישט געזען. הערן פון זיך האָט זי נישט געלאָזט. אַ וויילע איז ער געזעסן אליין. אַ געפיל פון חרטה האָט אים אַרומגענומען. ער האָט איצט געוואָלט און געהאַפט זי זאָל זיך צוריקרוקן. ווייניגן איז אָבער געלעגן אויף דעם זעלבן אָרט, אָן אַ ריר זיך צו טאָן. ער האָט נישט געקאָנט מער איבערהאַלטן. דאָס געפיל אַז ער האָט זי באַלידיקט, האָט אים געפייניקט. ער האָט זיך צוריק צו איר צוגעבויגן, אויפגעהייבן דעם קאָפּ צו זיך. איצט האָט זי זיך נאָכגעלאָזט. שטילע שלוכצן האָבן זיך דורכגעריסן. ער האָט דער־פילט ווי טרערן רינען פון איר פנים אויף זיינע הענט.

— הער אויף, ווייניגן, האָט ער זי געקושט, איך בעט דיך, הער אויף!

— דזשאָ, האָט זי קוים אַרויסגעמורמלט, לאָמיר אוועק פון דאַנען!
ווייניגן איז געבליבן אין זיינע אָרעמס אַ מידע, אַ שטאַרע. ס'ערשטע מאָל אין איר לעבן אַז זי האָט דערפילט אַ צוגעבונדנקייט צו אַ מענטש. ביז איצט איז זי געווען ווי אַ ווינט. אויפן פאַרם, אינדער־היים, איז זי געווען — אַ געצאַמטער ווינט, אַ געכאַפטער, וואָס האָט זיך געריסן אַרויס, אַרויס! איצט פילט זי, אַז דאָ וויל זי זיין, אָט מיט דעם מענטשן. דאָס איז ס'ערשטע מאָל אין איר לעבן אַז זי האָט דער־פילט אַז זי האָט ליב אַ מענטשן. פון קליינערהייט אָן האָט זי אַלע מענטשן, וואָס האָבן זי אַרומגערינגלט, געהאַסט פאַר זייער שלעכטקייט צו איר. פון דעם שטענדיק הילפלאָזן האָט זי זי איבערגעברענגט גע־וואָרן און עס האָט זיך אין איר אַנטוויקלט אַ גלייכגילטיקייט אפילו צו זיך אליין, צום אייגענעם לייב, אַ גלייכגילטיקייט, וואָס האָט זיך אָפט איבערגעבראַכן אין אַ צעלאָכעם געפיל. איצט פילט זי איז דאָ איין מענטש אויף דער וועלט, וועמען זי קאָן קיין צעלאָכעם נישט טאָן, פאַר וועמען זי וואָלט געטאָן אַלץ, וואָס ער וואָלט נאָר געוואָלט! אפילו שטאַרבן פאַר זיינעם וועגן! ביז איצט פלעגט זי טאָן די שרעקלעכסטע זאַכן מיט אַזאַ לייכטקייט, ווי זי וואָלט אַ שפּיי געמאַן. זי האָט נישט געפילט וואָס עס איז אַזוינס אַכטונג צו זיך אליין. איצט וואָלט זי פּיאיאק געווען צו דערמאַרדן יעדן איינעם, וואָס וואָלט וואָגן אָנרירן איר מיידלש ליב.

זי האָט צוגעצויגן זיין קאָפּ צו זיך, אים געקוישט :
 — דזשאָ, טייערער, לאָמיר אוועק פון דאַנען! נעם מיך אַרויס
 פון דער גענג.

דזשאָ האָט זי געדריקט צו זיך :
 — יאָ, מיין ליבע, איך טראַכט פון דעם!
 שעה'ן זענען געגאַנגען. איבער נאַכטיקע רעלסן איז די באַן גע-
 לאָפּן אין אומבאַקאַנטע געגנטן. עס איז געווען שטיל. דאָס אָטעמען
 און מירע שנאָרבן פון דער קופּע דאָרטן, האָט זיך צוזאַמענגעגאַסן מיטן
 אַנאַויפהעריקן קלאָפּן פון די רעדער. זיי האָבן איינגעדרימלט. דורך
 דער טיר-שפּאַלט האָט אָנגעהויבן אַרײַנבלויען אַ שמאַלער פּאַס ליכט.
 אין וואַגאַן איז געוואָרן גרוי. פון צווישן בינמל, אין יענעם האַלבן וואַ-
 גאַן, האָט זיך עפעס גענומען רירן, מיט אַ געטומל, מיט אַ געשמורכע.
 זיי האָבן געעפנט די אויגן. לאַרסאָן האָט זיך דאָרטן צוגעכאַפט צו דער
 פעטלעכער „בייבי-פּײַס“. דער באַם האָט דאָס איצט אויסגעלאָזט
 די נעכטיק-איבערענשלאָגענע ליידנשאַפטן. דורך דער פּאַרטאַניקער גרוי-
 קייט, פון מיטן בינמל אַרויס, האָט עס אויסגעזען ווי צוויי הינט פּאַרן
 זיך.

ס'ערשטע מאָל אַז ווייזיאַן האָט אויפגעשוידערט פון אַזאַ סצענע
 און באַהאַלטן אירע אויגן אין דזשאָ'ס ברוסט. דזשאָ האָט אַ הויכן שפּײַ
 אַהין געטאַן :
 — הינט!

אינדערויסן האָט גענומען טאַגן. אַ דרום-זון האָט דורכן טיר-שפּאַלט
 זיך אַרײַנגע'ננב'עט. אויך דאָ, לעבן דזשאָ און ווייזיאַן, האָט דער ליכט-
 פּאַס געגרייכט. זי האָט געוואונקן, די זון, געלאָקט.
 — וועסט מיר קאָנען נאָכשפּרינגען, ווייז ?
 — איך וועל שפּרינגען פאַר דיר, דזשאָ!

זיי זענען אויפגעשטאַנען פון דעם אויסגעשמוצטן, אויסגעמעליקטן
 ווינקל. שטיל האָבן זיי אַראָפּגעשארט פון זיך אַלץ, וואָס האָט זיך אויף
 זיי, דורך דעם וואַלגערן, אָנגעקליבן. שטיל זענען זיי צו צו דער טיר.
 אָבער עס האָט נישט געהאַלפּן. לאַרסאָן האָט סאַר-ווי אויסגעדרײט דעם
 קאָפּ און מיט פאַרוואַנדערונג געקוקט ווי זיי פּלאַנטערן אויף דאָס
 דראַמל פון דער טיר. דער באַם האָט זיי געוואָלט אָפהאַלטן. ער האָט
 זיך געשראַקן. די באַן לויפט צו שנעל צו קאָנען איצט שפּרינגען :

— דזשאָ! האָט ער פון ווינקלאַרוים גערופן, עס איז געפערלעך,

דזשאָ!

דזשאָ האָט מיט רוגז, דעם באָם צו להכעים, געטאָן אַ רוק אויף די טיר. אַ ים זון־ליכט האָט געטאָן אַ פלייץ אַרײַן אין גאַנצן וואַגאָן. ס'גאַנצע בינטל האָט אונטערגעהייבן די קעפּ. נעמי האָט זיך געריבן די אויגן לעבן דזשעס קלאַרקן. פאַרשלאָפענערהייט האָט זי געזאָגט: — ער וועט נישט שפּרינגען! און זי וועט אודאי נישט שפּרינגען!

דזשאָ האָט זיי נישט געהערט. אין דער צעפראַלמער טיר איז ער געשטאַנען אַ ווילע מיט וויוויאַנס האַנט אין זיינער. ביידע האָבן געד־קוקט אויף די פעלדער, גרינע, פּרישע, און אויף די ביימער, וואָס שווינדן פאַר זייערע אויגן אין אַ געדריי. ביידע האָבן פאַר אַ מינוט זיך איינגעהערט אין דעם שטאַרקן קלאַפּן פון די רעדער:

— וויוו, שפּרינג מיר נאָך!

אַבער וויוויאַן האָט אים נישט געלאָזט. זי האָט אַרויסגענומען איר האַנט פון זיינער און געטאָן אַ שפּרונג אין דער זעלבער ריכטונג וואו די באַן לויפט. דער וואַגאָן מיט אים האָט זיך געטאָן אַ טראַג אַדורך פאַר איר, אין טאָל, וואו זי איז געפאַלן. נישט טראַכטנדיק מער האָט ער געד־טאָן אַ שפּרונג נאָך און געפאַלן אפּשר צווייהונדערט פּוס אַוועק פון איר.

די באַן האָט פאַרביי גערעדלט. דזשאָ האָט איר נאָכגעקוקט. אין דער אָפענער טיר האָט געפלאַמערט אַ מיידלשער קאַפּ האָר. לעבן דעם מיידל איז געשטאַנען נאָך איינער. דאָס איז געווען לאַרסאָן, דער באָם, וואָס האָט, פון דער לויפנדיקער באַן, אַהערנגעקוקט, ווי דער פּריינט זיינער פון ניו יאָרק רייסט זיך אָפּ פון אים. לעבן אים איז דאָס געד־שטאַנען נעמי, וואָס האָט זיך נישט געגלויבט אַז זיי וועלן שפּרינגען. די באַן איז פאַרשוואונדן. דזשאָ איז געגאַנגען צוריק אין דער ריכטונג, צו וויוויאַן. זי האָט זיך אויפגעשטעלט און גענומען אים ניין אַנטקעגן.

— מיין טייערער, טייערער דזשאָ . . .

— יעס, מיין ליב מיידל. דאָ בין איך! אַבער מיר מוזן אָנהייבן

גלייך צוריק קיין ניו־יאָרק!

פאַר דער צייט וואָס דזשאָ האָט זיך אַרומגעוואַלגערט אין די באַנען

און איבער די וועגן פון אמעריקע, איז דאָ דערווייל דער פאָפּ זיינער, דער אלטער דושים ווהייט, געוואָרן אַ יוסטער באַלעבאָס. אַנדערע ביי-ד-לעך האָבן טאַקע אויסגעקוקט גלייכער און אפשר שענער פון זיינס, אָבער זיינס איז מער און שטאַרקער איינגעפונדעוועט! בלויז ביי אים אויפן דעכל פלאַטערט די אמעריקאַנער פּאָן!

פאַר דער צייט פון דזשאָ'ס אוועקזיין האָט ער זיך צעוואַקסן, דושים ווהייט! ער האָט צוגעשטעלט אַ פּעדער-הייזל צום כאַטקעלע; ער האָט אויפגעבויט אַ קליין הייזל פאַר זיין פריינט טשיקי; אויך אַ רינע איבערן דעכל, גלייך צום טייך אַראָפּ. אונטערן קרומען פּענצטער, פון דער ערד אַרויס, דראַפּעט זיך שוין אַ קריכנדיקע פּלאַנץ, וואָס אָט, אָט וועט זי באַגרינען דאָס צעהויקערטע ווענטל. אין דער זייט, נאָנט צום וואַסער-ברעג, שטייט פאַרפלאַנצט דאָס יונגע ווערבעלע. צווישן דריי דרענגלעך, ווי צווישן שומרים, שטייט עס. באַלד, באַלד און קלייניקע קנאַספּן וועלן אויפשפּראַצן! אַרום און אַרום, אין גערטל, איז די אַשיקע ערד אויפגעוואָרפן און בלומען-זריעה וואַרעמען זיך דאָרטן אויס. אז ס'וועט אים געלונגען וועלן אפשר בלעטלעך אַרויס. און אפשר וועלן בלימעלעך אויך אויפגיין? אינדערמיט גערטל, צווישן די רויט-ציגלנע שטענגלעך, אין אַ פיין אַרומגעזעצט ציגל-רעדל, זיצט נאָך אַ פּלאַנץ, זער אַ חשוב'ע: דער ראָז-בוש, וואָס די באַלעבאָסטע האָט אים אַליין מיטגע-געבן. און דאָס אַליץ איז אַרומגענומען מיט אַ געפלאַכטן דראָטן פּלאַנץ קענדל, פאַרמאַכט אויף אַ טירל, מיט אַ ריגעלע . . .

אויף אַ צענויפגעלאַטעט בענקל, פון די מיסטן אַרויס, זיצט ער אַליין, דער אלטער, אין די וואונדערלעכע אָנהייב-זומער טעג. אַ רואי-קער, אַן אָפגעצוימטער אין זיין גערטל, אונטער די וואַרעמע פליגל פון זיין פריינט טשיקי, זיצט ער און קוקט זיך צו ווי עס האַלטן אין איין פאַרן די שווערע לאַסט-אויטאָס, און ווי דער הויכער ווערט גאַרנישט מיד זיך צו גראַבלען אין די קופּעס אָפּפאַל. ער, דושים ווהייט, האָט גענוג. וואָס דאַרף אַ מענטש אויף צו שטילן דעם הונגער? ער האָט שוין גענוג! זיצט ער און קוקט ווי עס שווימען די ווייסע שיפן אויפן האַדסאָן, אינדערפרי, אַרויף צו אַלכאַני און פאַרנאַכט, צוריק אַראָפּ. און ווי די פּראַכט-צוגן, אין דער אַנדערער זייט, לויפן אין פּרישע-פאַרמטן טאָל. צוליב דער הויכאַנגעוואַרפענער ערד, זעט מען זיי שוין באַלד נישט אַרויס, די צוגן. בלויז די דעכער און שטיקלעך אויבערשטע

טיילן פון די וואַגאַן־ווענט, זעט ער, ווי זיי שלענגלען זיך אַדורך : ווייסע, רויטע און גרינע, מיט נעמען פון ווייסע שטעט און לאַנד־טיילן, פון פאַסיפישן ים־ברעג און קאַנאַדע און פון דער „סאָוט“ . . . אַט מיט אזאַ פראַכטיגן האָט דאָס דער באָם פאַרשלעפט זיין דזשאָן.

אין די אָוונטן פאַרשליסט ער משיקין אין איר ביידל, פאַרמאַכט, מעשה באַלעבאַס, ס'טירל פון גערטל און זעצט זיך צוריק אויף דעם בענקל אַ וואַכער, ביז שפעט אין דער נאַכט אַרײַן. גאַרנישט גייט פאַר־לויפן פון זיין אַלט, פייכט אויג. ער זעט אַלץ ! ער זעט ווי די מיידלשע סילועטן שלייכן זיך דורך און ווערן פאַרלוירן צו די יונגען אין די ביידל־לעך אַרײַן . . . ער ווייסט גענוי וועלכע ביידלעך. אָבער ער מאַכט זיך ער ווייסט גאַרנישט ! ער קוקט כלומרשט אַריבער אין יענער זייט, צום נײַדזשוירזי ברעג, וואו „פאַרד“ ברענט איבער די דעכער פון זיינע פאַבריקן מיט אזאַ העלישער רויטקייט ; ווי אַלץ וויילע לעשט זיך דער אויפשריפט אויס און צינדט זיך ווידער גלייך אָן און אַלץ אַרום טיקט זיך אין רויט. ער זעט אויך ווי עס צינדט זיך און וויקלט זיך אָן אויפ־הער די עלעקטרישע סטענגע מיט „מאַזאַלא“.

שפעט אין אָוונט, אַז דאָס אַלץ הערט אויף, עס הערן אויף די פאַרשטיקטע געלעכטערן אין די ביידלעך, עס פאַרשווינדן די בלאַנקענרע מיידל־שאַטנס, די שטערן אין טונקל בלויען הימל ווערן גרעסער און בליציקער, ווען עס ווערט שטיל, אזוי שטיל, אַז ער דערהערט דאָס פלעסקן פון האָדסאָן אָן די שטיינער, ווי ער וואַלט גערעדט צו אים, דער האָדסאָן : „ס'איז צייט, דזשים, צייט צו גיין אין ביידל !“ ערשט דאָן גייט ער אַרײַן, פאַררינגלט אונטער זיך ס'טירל און לייגט זיך אויפן בעטל.

ער איז צופרידן פון זיין איצטיק לעבן, דער אַלטער. כאַטש אינ־דערפרי ווייסט ער קינמאָל נישט מיט וואָס ער וועט דעם טאָג איבער־קומען. ער איז צופרידן ווייל די רוב פון אייגענעם ווינקל פאַרגלעט אַלץ. אַט דאָ, אין דעם רואיקן ווינקעלע, וועט ער שוין אָפּזיצן זיינע פאַר יאָר. פון דאַנען וועט אים שוין קיינער נישט קאָנען וואַרפן. אַלץ איז דאָ זיין ! זיינס אַלײַן ! מיט די אייגענע הענט צונויפגעלאַטעט ! דער באָדן געהער אפילו דער שטאַט ! ער ווייסט עס ! ער זאָגט נישט עס איז זיינס. ער ווייסט אָבער אויך, אַז עס טרעפט, נאָך לאַנגע יאָרן וואווינען, אַז דער באָדן בלייבט שוין אויך דיין . . . עס טרעפט, פאַר־וואָס נישט ?

איז אים געגאנגען אזוי די צייט אַ רואיסע, אַן איינגעפונדעוועטע. פון פּרילינג איז געוואָרן זומער. איבער די שטרעקעס מיסטן זענען ווילדע גראָזן אויסגעוואַקסן. עס האָט גענומען אויסזען ווי פעלד אַרום. אויך אין זיין גערטל האָבן זיך גרינע גרעזלעך דורכגעריסן. די פאַר-גראָבענע זויםען, אַרום פאַרקנדרל, האָבן דינע, צארטע בלעטלעך אַרויס-געשאָסן. און די קריכנדיקע פלאַנץ, אונטערן פענצטער, ווערט אַלץ גרי-נער און דראַפעט זיך אַלץ העכער. אויך די וואונד אין ביימל היילט זיך. פון די פּיצניקע, ראָזברוינלעכע קנאַספּן שיסן אַרויס לאַנגע בלעטלעך, ווי שאַרפע, גרינע צינגלעך. די צווייגעלעך וויינען שוין נישט אַראָפּ אזוי נאַעט. עס ווערט גרין! גרין! און טשיקי האָט זיך אזוי ברייט און שוין צעוואַקסן! דער קאַס איז ביי איר רויט און דער עק, אַ שטייפער, שטייט דיבאַם, צום הימל! און דער הינטן איז ביי איר אַזאַ ברייטער, אַ פּוכער! און זי האָט אים שוין געלייגט אַן איי, אַ וואַרעם, ברוין איי!

און שפעט אין זומער האָט זיך אויך דזשאַ אומגעריכט צוריק אַריינגעשטעלט. דער זומער האָט אים צוריקגעבראַכט. נאָר געקומען איז ער נישט אַליין. ער האָט גאַרנישט געזען, דער אַלטער, ווי ער איז אויסגע-וואַקסן הינטער אים, אין גערטל, מיט אַ מיידל לעבן אים.

דער אַלטער איז דאָן געלעגן אויף דער ערד, מיטן הינטן אַרויף, דעם קאַפּ אין טשיקס הינער-ביידל און דאָרטן עפעס געמאַנדעוועט. ער האָט גאַרנישט געזען און נישט געהערט ווי דזשאַ איז אַריינגעקומען מיט דעם מיידל ווי וויאָן און שטילערהייט געשטאַנען אַ לאַנגע ווילע פאַר-חירוש'טע פון דעם אַלעם, וואָס זיי האָבן דאָ געפונען.

דזשאַ האָט גאַרנישט דערקאַנט די „היים“. ווען ער איז אַוועק אין דאָ אַלץ געווען וויסט. ער האָט איבערגעלאָזט אַ נעבעכדיק, פאַרשניעט ביידל, אַ געלאַטעטס, וואָס האָט זיך געטרייסלט אין ווינט. איצט איז אַלץ אזוי באַפעסטיקט, אויסגעשפּרייט און באַגרינט און אַפּגעצוימט, ווי אַן אמת'ער גאָרטן.

אויך ווי וויאָן איז געווען געוואַלטיק איבערראַשט. לויט ווי דזשאַ האָט איר דערציילט האָט זי זיך דאָ געריכט אַנצוטערעפּן עפעס אַ חורבה'לע, וואו זי וועט דאַרפן זיין מיט דזשאַ'ן ביז זיי וועלן אָנהייבן עפעס אַרבעטן און קאָנען זיך איינאַרדנען אַן אייגענע היים. צום סוף געפינט זי גאָר אַ הייזע אין אַ גאָרטן, מיט רויט-צינגלע שטעגלעך און

א פאָן פלאַטערט איבערן דעכל, און א צעוואקסענע, ברוינגעלע הון
שפאצירט ארום געמיטלעך.

ווי האָבן זיך ביידע אָנגעקוקט דזשאָ און וויויאָן. דזשאָ האָט גע-
טראַכט:

— ער האָט דאָ געאַרבעט, דער פאַפּ, בעת איך האָב געטרעמ-
פּעוועט.

— פאַפּ! האָט ער אַ רוף געטאָן.

דער אַלטער האָט אַרויסגעשלעפט דעם קאַפּ פון טשיקעס ביידל, גע-
קוקט הינטער זיך דערשטוינט:

— זע ווער ס'איז דאָ! זע נאָר דאָ!

באַלד האָט ער אַ זשמורע געטאָן די צוויי פייכטע אויגן אויף ווי-
וויאַן.

— דאָס איז וויוו, פאַפּ! מיין „סוויטהאַרט“.

דער אַלטער, נאָך אַלץ אויף די קני און הענט, מיטן הינטן אַרויף
און דעם קאַפּ קאַפויער, האָט עפעס אַ נאַרישן שמייכל געטאָן מיטן
האַלכן פנים, דאָס צו וויוויאַן, דאָס אַנדערע האַלבע, צו דזשאָן, האָט
געשטוינט אין גרויס חידוש;

— א „סוויטהאַרט“? פון וואַנען? ווער, וואו? . . .

אין מיטן גרויסן חידוש האָט ער זיך נאָר געכאַפּט, דער אַלטער,
אין וואַסער נאַרישע פּאַזיציע ער ליגט דאָ, פונקט מיטן הינטן צו דעם
גאַס. — ער האָט זיך גיך אויפגעשטעלט, זיך אַנטשולדיקט אַזוי
שטאַמלנדיק פאַר דעם מיידל און גענומען זיך ווישן די אויסגעריכטע
קני פון דער ערד. דערביי, נישט אויפהייבנדיק קיין אויג אפילו האָט
ער געטראַכט ווי ענלעך דער נאָמען איז אויף דעם פאַרשטאַרבנעם
ווייבס:

— וויוו, איוו. יעס, דער יונג האָט זיך אויסגעקליבן אַ מיידל

מיט אַ נאָמען זער ענלעך אויף זיין מאַמעס: איוו, וויוו . . .

דזשאָ האָט דערפילט די פאַרלורנקייט אין וועלכער דער פאַפּ איז
אַריינגעפאַלן. צוליב וויוויאַנ'ס פּלוצימדיק דערשיינען דאָ. ער האָט אַ
טראַכט געטאָן אַז ער וואָלט בעסער אַ פּרעג טאָן דעם פאַפּ
אויף דעם אַלעם דאָ אַרום:

— ווי אַזוי האָסטו דאָס אַלץ געמאַכט, פאַפּ?

דער אַלטער האָט מיטאיינמאַל צוריק געוואונען זיין געווענלעכע

ווירדע. אַט־דאָ איז ער אינדערהיים! מיט גרויס שטאַלץ האָט ער זיך אַרומגעקוקט אויף דעם אַלעם, וואָס ער האָט דאָ אויפגעבויט. ווי ער וואָלט בלוזי מיט דעם איינעם בליק געוואָלט ווייזן דעם זון ווער עס האָט מער דערגרייכט דורך דער צייט וואָס ער איז געווען אַוועק. פּונד דעסטוועגן האָט ער נאָנץ שטיל און נאָר איינגעהאַלטן געזאָגט:

— אָ, דו ווייסט, פאַפּ האָט ליב צו אַרבעטן! פאַפּ באַמעוועט נישט אַרום!

— איך מוז איך זאָגן, פאַפּ, איר זענט אַלרייט! האָט די פאַר־חידוש'טע וויזיאַן אים צוגעלייגט איר קאָמפּלימענט.

— איך גיי אַ געוועט איך בין, האָט דער אַלטער געוואָרן, וואָס נישט נאָר דעם זון, נאָר אפילו דעם מיידל געפעלט זיין היים.

— און ווי איז עס דיר דערגאַנגען? האָט ער זיך צוריקגעווענדעט צום זון.

נאָר דזשאָ האָט זיך נאָר גענומען יאָגן נאָך דער הון, טשיקי. דער אַלטער איז געבליבן מיט דער פּראַגע אויף די ליפּן און די אויגן אויף וויזיאַן. אַליין מיט איר, האָט ער זיך צוריק דערפילט פאַרלוירן. אויך זי, וויזיאַן, האָט נישט געוואוסט וואָס מיט זיך צו טאָן. זי האָט גענוי מען נאָכקוקן ווי דזשאָ יאָגט זיך נאָך דער הון. דער אַלטער האָט זיך דערווייל געראַטעוועט צו זיין בענקל, לעבן דער טיר. דאָ האָט ער זיך דערפילט מעשה באַלעבאַס, פון דאַנען האָט ער געקאָגט אָפּמעסטן ס'מיידל:

— זי איז אַלרייט! שיר אַזוי הויך ווי דזשאָ, און כמעט אַזוי בלאַנד . . .

וויזיאַן האָט דערפילט דעם אַלטנס בליק אויף איר פלייצע. זי האָט זיך צוריק אויסגעדרייט. אַזוי איז אָבער געווען נאָך ערגער. זי האָט מיטאיינמאַל דערפילט אַן ענגקייט צוליב דעם זעפּאַלענעם, ברור דיקן סלידל אירן, צוליב די נאַקעטע פיס, אָן זאָקן, אין אַ פאַר צעטראָד גענע שיד, און נאָך מער, וואָס אירע האָר זענען אַזוי נישט פאַרקאַמט. עס האָט זי געפייניקט דער שלעכטער איינדרוק, וואָס איר אָפּגעריסנקייט וועט דאָ מאַכן אויף דעם אַלטן פאַפּ. און דזשאָ האָט אים אַזוי ליב און קלעפט אַזוי צו אים . . .

טשיקי איז אַלץ געלאָפּן אַרום גערטל. זי האָט זיך בשום אופן נישט געקאָזט כאַפּן פון דזשאָ'ן. ענדלעך האָט זי געטאָן אַ פלי אַריבער

דאָס פאַרקאַנדל אין דער אַנדער זייט אַרײַן. דער אַלטער האָט זיך
שטאַרק צעלאַכט.

איצט ערשט האָט זיך דזשאָ דערמאָנט אָן טאַטנס פראַגע, ווי עס
איז אים דאָרט דערנאָנגען. ער איז צוריקגעקומען. זיך אַוועקגעזעצט
לעבן פאַפּ, אויף דער ערד. ווי וויאָן, ווי זי וואָלט זיך וועלן באַהאַלטן
הינטער דזשאָ'ן, האָט זיך באַלד לעבן אים צוגעזעצט:

— וואו, אויפן וועג מיינסטו, פאַפּ? אָ, נישט שלעכט! ס'איז
א שוין לאַנד די סאָט! נאָר עס קומט נישט צו אונדזער נײַ־אַרק!
— איך האָב דאָס געוואוסט, דזשאָ! איך האָב דאָס געוואוסט אָן
אַרומבאַמײַען!

— און דאָ, פאַפּ, באַלעסטיגט מער קיינער נישט? די פּאָליציי
קומט מער נישט?

— פאַרגעס וועגן דעם, דזשאָ! האָט זיך דער אַלטער שוין כמעט
א בײַזער געטאָן. — דו האָסט געמיינט עס איז ווי די „ראַדיקאַלן“ זאָגן?
האָט ער אַ שטענדיקן ווייז געטאָן מיטן פינגער צום בײַדל, וואו עס
וואוינען די צוויי שכנים זיינע, דער איירישער מעקארטי און דער ייִדי־
שער, ווילי בענדער. — געדענקסט, דזשאָ, איך האָב דיר געזאָגט, טער
מעני וועט נישט לאָזן אַראָפּטרייבן די באַיס. איך האָב דיר געזאָגט.
די לײַדיס דאָרטן, האָט ער גערעדט צו ווי וויאָן און געוויזן מיט דער
האַנט הינטער זיך, צו די הויכע, רײַווערסאיד־דרייוו הייזער, די לײַדיס,
זיי מעגן וועלן! אָבער טעמעני איז מיט אונדז, מיטן אַרעמען פּאָלק...
און ווענדנדיק זיך צוריק צו דזשאָ'ן, — פאַרגעס דזשאָ פון אַראָפּטרייבן.
דאָ וועלן מיר שוין קאָנען וואוינען. קיינער וועט אונדז נישט טשעפּן.
דו ווייסט, אַלץ איז דאָ מיין!

— יעס פאַפּ, אָבער דער באָדן?

— דער באָדן? ער האָט זיך אַ קראַץ געטאָן. די אַלטע, פאַר־
טרערטע אויגן זענען געוואָרן נאָך פייכטער. — דער באָדן? דאָס
ביזטו גערעכט, מיין יונג, ביזט גערעכט! אָבער דו ווייסט, אַ שטאַט
איז נישט ווי אַ לענדל־אַרד! אַז מען וואוינט אויף שטאַטישן באָדן
טרייבט מען שוין נישט אַראָפּ. יעס דזשאָ, עס האָט שוין געטראָפּן
אַזעלכעס! און דאָ וועט אויך אזוי זײַן! וועסט זען! און וואָס זאָג
סטו? האָט ער פּלוצים זיך געווענדעט איבער דזשאָ'ן צו ווי וויאָנען.

דאָס מײַדל האָט זיך דערפּילט זער דערהײבן וואָס מען נעמט זי
אויך אַרײַן אין דעם וויכטיקן געשפרעך:

— איך זע נישט פארוואָס נישט, האָט איר אויפגעלויכטן פנים אַ
שמיכל געטאָן.
— געוויס וועט אזוי זיין! געוויס וועט מען דאָ קאָנען וואוינען!

25

מיט ווייוואָנס אַריינקלייבן זיך איז געוואָרן ענג אין דושימס ביידל.
נאָך מער ענג איז געוואָרן אין אים אַליין, גלייך עס וואָלט מיט איינמאָל
פאַרפעלט לופט אויפן ניריאַרקער ברעג האָדסאָן. . . וואָרום זינט
דושימס ווייב, אוון, איז געשטאַרבן, איז נאָך קיין פרוי ביי אים אין הויז
נישט געווען! דאָ, פּלוצים, דרייט זיך דיר אַ יונגע פרוי אונטער די
אויגן.

חוץ דעם איז די ענגקייט אין אים אויך געקומען פון מורא. ער
האָט זיך געצאָפלט דער הויכער קראָופאַרד זאָל זיך נישט אויספלאַפּלען
אַז אין דושים ווהייטס הייזקע געפינט זיך אַ פרוי. פרויען טאָרן אין
די ביידלעך נישט וואוינען! ער ווייסט אפילו אַז די יונגען פון אַנדערע
ביידלעך שלעפן יאָ אַהער ווייבער, און דוקא נישט אַזעלכע פינע סינדער
ווי דושאָ'ס ווייוואָן. אָבער ער שווייגט! דער הויכער קראָופאַרד
אָבער, וואָס איז נאָר פאַרטאָן אין זיין דושאָנג און אין מאַכן געלט, ער
ברענגט נישט אַהער קיין ווייבער. אַז ער וועט זיך דערוויסן, אַז אין
צווייטן ביידל איז דאָ אַ פרוי, וועט ער באַלד לויפן דערצוילן. אויף דעם
יונג איז אַלץ צו גלויבן!

נאָר וואָס האָט ער געקאָנט טאָן? וואו זאָל זי גיין, ווייוואָן?
דאָס אַרים קינד איז אָפּנעריסן! און אַ מיידל איז נישט קיין מאַן! ער
געדענקט נאָך די צוויי פרויען, וואָס זענען דאָן געשלאָפּן לעבן אים אויף
דער בראַנקסער סאַבווייטשישאָן, ווי זיי האָבן אויסגעזען!

דושאָ זאָגט, אַז דאָס איז דערווייל. ער וועט קריגן אַ דושאַב
וועט ער פאַר איר קויפן אַ קלייד, שיך און זאָקן וועט זי קאָנען אַליין גיין
זוכן אַרבעט. דערנאָך וועלן זיי זיך איינאַרדנען אַ היים און דאָ, אַהער
צום פאַפּ, וועלן זיי קומען אין געסט.
נאָר סאַיווי, דערווייל איז אים געוואָרן ענג, דעם אַלטן דושים
ווהייט.

ס'לעבן האָט זיך איצט איינגעשטעלט אזוי:
דושאָ האָט זיך צוריקגענומען צו זיין אַלטער באַשעפטיקונג, נאָר

מיטן צוגאָב וואָס אינדערפרי לויפט ער ווידער אויף זעקסטער עוועניו זוכן אַ דושאַב. ער גלויבט אז איצט, אין וויוויאַנס זכות, קאָן ער אַמאָל פאַקן אַן אמת'ן דושאַב. דערנאָך, אין האַלבן טאָג, אז ער איז פאַרטיק מיט די אַגענטורן לויפט ער צוריק צו זיין מאַרקעט און נעמט אַפּטראַגן די קוישן גרינס און פרוכט, וואָס די מאַדאַמען האָבן איינגעקויפט.

אינדערהיים, אין ביידל, בלייבן דער פאַפּ און וויוויאַן אויף גאַנצע טעג אליין.

צום ערשט האָט ער זיך געפילט שלעכט מיט איר, דער אַלטער. ער האָט נישט געוואוסט וואָס מיט איר צו רעדן. ער פלעגט זיצן אין דער אָפּענער טיר, קוקן צו טשיקי, ווי זי זוכט כסדר ווערעמלעך אין ווייכן באָדן, ווי זי פיקט אונטער די יונגע פלאַנצעלעך און זי, וויוויאַן, ליגט מערסטנס אויפן בעטל, אין ביידל, קוקט אַרויס צום וואַסער, אָדער צו זיין פלייצע און טראַכט אודאי אז דער פאַפּ איז זער אַ בייזער, אַ שלעכטער מענטש! ער רעדט צו איר גאָרנישט.

פאַרנאַכט, אז דושאַ קומט און ברענגט עפעס אַהיים, וויל זי אים צוהעלפן:

— לאָז מיך, פאַפּ, זאָגט זי.

נאָר וואָס איז דאָרטן דאָ צו טאָן? עס נעמט אים אַ מינוט מאַכט ער עסן. חוץ דעם איז ער טאַקע צוגעוואוינט פון אַזויפיל יאָרן זיך אליין צו פאַרען ביי די טעפלעך. נאָר די אַרימע מיינט נעבעך אלץ ער איז אזוי שלעכט.

ער האָט זיך דוקא באַמיט צו זיין גוט צו איר, דער אַלטער. גלייך ווי זי האָט זיך אַריינגעקליבן האָט ער איר מיט דושאַ'ן אָפּגעגעבן זיין בעטל און פאַר זיך האָט ער אַנטקעגן, צו דער אַנדערער וואַנט, לעבן אייוועלע, צוגעשלאָגן עטלעכע ברעטער און אויף דעם געמאַכט זיין גערלעגער.

שפעטער איז ביסלעכווייז די ענגקייט אין ביידל אַוועק. ער האָט זיך צוגעוואוינט צו אַ דריטן מענטשן. פאַרדאָס איז אָבער די ענגקייט אין אים אַליין געשטיגן! דער דריטער מענטש אין ביידל איז אַ פרוי... דזשים ווהייטן האָט פּלוצים אָנגעהייבן אַרן וואָס זיינע הויזן זען נען אזוי צעטראַגן; וואָס דאָס בלויז העמער, אונטער דעם געקאַרבטן האַלרז, לאָזט נאָר. ער האָט זיך געכאַפט אז זייטיק קוקט ער צו איר און פאַרשעמט זיך ביז רויט ווערן, וואָס איר קלייד, וואָס איז שוין מער

גרוי ווי גרין, פאלט פון איר אראָפּ און שטיקער ווייס־דאָזעווע לייב זעט זיך אַרויס. ער האָט זיך אפילו באַמיט זי זאָל נישט מערקן אז ער קוקט און זעט. נאָר וועלכע פרוי דערפילט דאָס נישט אז אַ מאַן קוקט אויף איר לייב? ווי וויאָן איז דעריבער געוואָרן זער אויפּמערקזאַם און זיך אויך אָנגעהייבן פילן שלעכט.

דער אַלטער האָט געטראַכט:

ווען ער האָט נישט קיין מורא זי אַרויסצונעמען פון ביידל, וואָלט ער שוין געהאַט זער פיל מיט איר צו טאָן. ער וואָלט זי אַרומגעפירט און איר געוויזן יעדעס בלעטל, יעדן פלאַנץ. ער וואָלט איר געוויזן דעם שניט אין ביימל, ווי עס היילט זיך שוין. ער וואָלט איר נישט געזאָגט, אז דאָס האָט ער דעם שניט געמאַכט. אָ, נאָו! טשיקי וואָלט ער איר געוויזן. דערנאָך וואָלט ער איר דערציילט ווי אזוי ער האָט דאָס אַלץ צענויפגעבראַכט און דאָ איינגעפלאַנצט און אויפגעבויט.

האָט ער אָבער מורא זי זאָל זיך ווייזן פאַר דער טיר. און זיצן מיט איר אינווייניק ווערט אים ענג אין האַלדז . . . עפעס באַהערשן אים געפילן פון וועלכע ער האָט שוין לאַנג נישט געוואוסט. ער הייבט אָן מורא קריגן פאַר עפעס. אים פאַלט איין ווידער זיך אַרויסצולאָזן אין גאַס פאַרדינען, ווי וויאָן זאָל זיך קויפן עפעס אָנטאָן, זי זאָל קאָנען וואָס גיכער אַוועק פון דאַנען. אז נישט? אז נישט:

— וועסטו גיין צום טייוול, דזשים!

באַלד אָבער האָט ער חרטה. ער זעט איין אז ער וויל גאָרנישט דאָס מיידל זאָל אַוועק. פאַרקערט, עס ווערט אים אָנגענעם וואָס זי איז דאָ אין ביידל. אַלע ווילע טוט ער אַ בליק אַריין אזוי זייטיק, ווי אירע שטייפע בריסט רייסן זיך פון אונטערן ענגן קליידל. טיילמאָל, ליגנדיק, זעט ער אויך אירע פיס ווייט אַריבער די קני.

עטלעכע מאָל האָט אפילו עפעס גענומען אין אים רעדן, וואָרענען,

מאָנען:

— דזשים ס'איז נישט רעכט אזוי! דאָס איז דיין קינד! דזשאַ

האָט זיך געבראַכט אַ מיידל, ער האָט זי ליב!

באַלד אָבער האָט עפעס אַנדערש אין אים אָפגענטפערט:

— זי איז אפילו נישט זיין ווייב. זי איז אַ פרעמדע! ער האָט

מיט איר נישט חתונה געהאַט.

פריער פלעגט ער זיין נאָר אויסערן ביידל. איצט ציט עס אים

נאָר אַרײַן אינווייניק. ביסלעכווייז איז ער געוואָרן דרייַסטער. ער האָט שוין מיט איר וואָס צו רעדן. ער קאָן איר שוין סוקן אין די אויגן אַרײַן. מיט אַלע כוחות האָט ער איר אַרויסגעצייגט אויפֿמערוקזאַמקייט בלוז ווי אַ פּאָטער. ער האָט נישט געוואָלט דאָס מיידל זאָל זיך פילן שלעכט אין זײַן אָנוועזנהייט. פאַרנאַכט, אַז דזשאָ ברענגט עפעס פון מאַרקעט, לאָזט ער זי שוין אָפּשיילן די קאַרטאַפּל, אפילו פּאַרען זיך ביים אייוועלע, אַרום די טעפּלעך, לאָזט ער זי, אויך אויפֿגעבן דאָס אָפּגעקאַכטע אין בלויען, אָפּגעקנאַקטן פענדל אַרײַן, פון וועלכן אַלע דרייַ עסן אין גרויס פּרידן.

אויך ווייזט אַ האָט, ווייזט אויס, געביטן איר מיינונג וועגן אים. זי פילט זיך שוין דאָ נישט ווי מיט אַ פרעמדן אַלטן, אַ שלעכטן מענטשן. פאַרקערט, זי האָט זיך אָנגעהויבן פילן צו אים צוגעלאָזן. זי האָט שוין נישט געפילט אין זײַנע בליקן דאָס, וואָס זי האָט געפילט אין אָנהייב. — ער איז געוואָרן פאַר איר אַ ליבער אַלטער פאַפּ, פאַר וועמען מען דאַרף זיך נישט אזוי איינקרעמפּעווען. וואָס איז אַז אַן אַלטער פאַפּ זעט אַ שטיקל נאַקעט לייב ווען זי וואַרפט אַרויף אויף זיך ס'קליידל? ווען זי זאָל אפילו נישט וועלן קאָן זי זיך דאָך אויך נישט העלפן. אַז דאָס בייַדל איז אזוי קליין! און זי קאָן דאָך נישט אַרויסבעטן דעם פאַפּ פון זײַן היים. זי איז דאָך דאָ די פרעמדע!

ביסלעכווייז איז עס געוואָרן פאַר איר נאַטירלעך זיך צוזאָוועצן לעבן אים, אַרומגעמען אים:

— אַ, פאַפּ, דו ביזט אַ טייערער!

און אַז דער אַלטער האָט איר אַ גוטן קוש געטאָן האָט זי אים צו־ריקגעגעבן אַ קוש און האָט גאָרנישט געהאַט קיין אַנונג וועגן דעם הייסן שטראָם, וואָס האָט דעם אַלטן אַ זעץ געטאָן אין די שלײַפֿן אַרײַן. דער אַלטער האָט דאָס אַלץ געזוכט פאַר איר צו באַהאַלטן. פאַר זיך אַליין אפילו דאָס אונטערדריקן. פונדעסטוועגן האָט ער באַלד ווי־דער זיך אַוועקגעזעצט לעבן איר אויף דעם בעטל פאַר שטונדן און איר אויסדערציילט צום וויפּלטן מאָל, ווי ער האָט אַלץ, וואָס זי זעט דאָ, אויפֿגעשטעלט פון גאָרנישט. דערנאָך האָט זי אים פונסניי דערציילט אַ מעשה פון איר היים אין קאַראַליינאַ, ווי זי איז אַנטלאָפֿן, זיך גע־שלעפט אין גענגס, ביז זי האָט געטראָפֿן דזשאָן, זיך פאַרליבט אין אים און אָט: „דאָ איז זי“!

בעת'ן דערציילן, האָט דער אַלטער איר אזוי אומשולדיק, פּאָטער־

לעך גענלעט די האָר, אוועקגעלייגט איר קאָפּ אויף זיין שוים און געהאַט
הנאה פון דער וואַרעמקייט פון איר יונגן קערפער, ווי עס צינדט אין
אים דאָס בלוט, וואָס איז שוין געווען האַלב אָפגעשטאַרבן פון אזויפיל
'יאָרן! ביסלעכווייז האָט ער גאָר אויפגעהערט צו הערן וואָס זי דער-
ציילט אים. ער האָט גאָר געטראַכט ווי נישט רעכט ער האָט גע-
האַנדלט דאָן, ווען ער איז צוריקגעקומען פון בית עולם און דער זעלבער
דזשאָ, דאָן זיבן יאָר אַלט, האָט אים געפרעגט:

— פאַ, גייסט אַריינגעמען אָן אַנדער מאַ אין הויז אַריין?

— נאָ, האָט ער געזאָגט. נישט מער, מיין קינד.

ער האָט דאָן שלעכט געטאָן! איצט ווייסט ער, אז ער האָט שלעכט
געטאָן. ער האָט יאָ באַדאַרפט נעמען אָן אַנדער ווייב. ער וואָלט דעם
דזשאָב נישט פאַרלוירן, און אפשר . . .

גאָר דאָ, אין מיטן דערינען, איז אַריינגעקומען דזשאָ. ווי וויאָן
האָט געטאָן אַ שפּרונג אויף מיט איר קאָפּ פון אַלטנס שוים. מיט גרויס
פּריד האָט זי זיך אַרויפגעכאַפט דזשאָ'ן אויפן האַלדז און אים דערציילט
ווי גוט דער פאַפּ איז צו איר. ביז איצט האָט זיך איר געדאַכט דער פאַפּ
ווייל נישט זי זאָל דאָ זיין. איצט זעט זי דעם טעות:

— ווייסט, דזשאָ, האָט זי אַלץ נישט אָפגעלאָזט דזשאָ'ס האַלדז,

דער פאַפּ איז אַ טיערער. ער איז אזוי גוט צו מיר!

— דו זאָגסט מיר? געוויס איז ער אַלרייט! מיין פאַפּ וועט דיך

נישט אַרויסטרייבן ווי דינע אויסוואַרפן, דאָרטן, אין קאַראַלינאַ . . .

אין דזשים ווהייט איז פאַרגעקומען אַ גאַנצע איבערקערעניש. וויפיל
ער האָט זיך נישט באַמיט צו זיין צו ווי וויאָן בלוז אַ פאַטער, האָט ער
עס אַלץ נישט געקאַנט. דער מאַן אין אים, וואָס איז געווען דערשטיקט
קנאַפע צוויי צענדליק יאָר, האָט זיך אַ ריט— אַרויסגעטאָן מיט אַ גע-
וואַלדיקן אימפעט גאָר איבער זיינע כוחות! עס האָט נישט געהאַלפן
זיין מוסר'ן זיך, זיין זידל'ן זיך. מיט אַלע כוחות האָט ער זיך קאָנטראַ-
לירט, זיינע האַנדלונגען זאָלן איר נישט ווערן אויפפאַלנד. ער האָט אין
זיך באַסעמפט יעדן דראַנג זי אָנצורירן. ער האָט אָבער נישט געקענט
באַסעמפן אין זיך די אויגן. די אויגן האָבן אים לחלוטין נישט געפאַלגט!
אָן זיין ווילן, אָן זיין שיקן זיי, זענען זיי גאָר געלאָפן אין יענער ריכטונג,

וואו ווייניגן ווארפט ארויף אויף זיך א קליידל, אָדער בעת זי ליגט אין בעטל מיט אן אנטבלויזטן האַלדז און האַלבע בריסט. א ריר נאָר דאָס שטיקל צודעק, און עס זעען זיך אויך די קליינע, מיידלשע וואָרצלען.

פון דעם גוואַלדיקן קאמף מיט זיך אליין, איז דער אַלמער געוואָרן אויסגעשעפט. ער איז געוואָרן שטיל ווי אַ שאַטן, כמעט רואיק. אים האָט זיך שוין געדאַכט דער פלאַם איז אַריבער. אָבער דער נאַטירלעכער דראַנג, וועלכן ער האָט אזוי העפטיק באַקעמפט, האָט זיך געפונען אַ קרומן, אַן אומנאַטירלעכן וועג.

אין די נעכט, ווען דזשאָ און ווייניגן האָבן געמיינט דער פאַפּ שלאָפּט און האָבן געטרונקן פריי פון זייער יונגער ליבע, מיט וועלכער ביידע האָבן געשוימט איבער די ברעגעס, איז ער געלעגן ביי זיך אויפן געלעגער אָן אַטעם, אַן אַהינגעריסענער און מיטגעטרונקן פון זייערע צוויי בעכערס דעם זיסן, פיינלעכן גענוס.

נאָר ווי לאַנג קאָן דען ברענען אַ פלאַם, וואָס כאַפט אַרום אַן אַלמן, האַלב־צעפּוילטן פּיען? וויפּיל זאַפט, וויפּיל נאַרונג פאַר פּיער איז עס געבליבן אין אזא פּיען? האָט טאַקע דער פלאַם, נאָך עטלעכע אַוועלכע אויסברוכן, גענומען זיך לעשן, לעשן ביז נאָר אַ קליין פּונקטלע, אַ שוואַכס, אַ קוים טליענדיקס איז געבליבן ערגעץ לייכטן.

דזשים האָט אָנגעהייבן ווערן רואיקער. ער האָט זיך באַמיט צו האַלטן אַוועק פון איר. ער האָט שוין אפילו געקענט נישט קוקן אין איר זייט. אזוי זענען אַוועק אַ ריי טעג, כּמורנע, גרויע. עס איז געווען יענע גרויע רואיקייט, וואָס קומט תּיכּף נאָך אַ שטורעם. און פּונקט ווי נאָך אַ שטורעם האָט עס זיך אין אים גענומען אויסלייטערן. ער איז צוריקגע־וואָרן זוניק. דער מאַרד איז אים מער נישט פאַרגאַסן געוואָרן. איר לייב האָט אים מער נישט געמאַניעט. כאַטש ס'איז אים נאָך אַלץ גוט געווען פון בלוזן געדאַנק אַז ווייניגן איז דאָ אין בייַדל.

אַ באַרואיקטער איז ער צוריקגעזעסן אויף זיין בענקל פאַר דער טיר, אַ באַהאַפטענער מיט דעם גאַנצן אַרום, מיט דעם שפּעט־זומער טאָג, מיט די געלוערנדיקע פּלאַנצן. פּונקט ווי דער שפּעט־זומער טאָג, פּונקט ווי געלוערנדיקע בלעטער קאַנען זיך נישט מער באַנייען, סיידן אַ נייער פּריילינג, אַ יונגער וועט ווידער געבוירן, אזוי קאָן דזשים זעהן שוין מער נישט אויפפלאַמען. שטיל און מיד און זיס וועט זיך שוין אַיצט ציען זיין שפּעט־זומער טאָג, שטיל און מיד ווי דאָס זשומען פון אַ שפּעטער האַרבסט־פּליג.

אן אנדער ווי וויאן האָט איצט דזשים ווהייט פאַר זיך געזען. זי איז איצט געווען פאַר אים אַ גרויס, דערוואַסן קינד, אַ זוניקס. ער האָט זיך שוין איצט נישט געשמט און נישט געשראַקן צו זען ווי אירע בריסט קוועלן, הייבן זיך אונטערן קליידל, ווי איר גאַנצער קערפער ווערט פולער און ס'פנים אירס, לויכט מיט אַ בלענדנדן ווייס און דאָן.

נישט נאָר ער, אַ בלינדער האָט געקאַנט זען אַז אין דעם מיידל גייט אויף אַ ניי לעבן, וואָס טרינקט שוין און גערט זיך פון אירע בלוטן.

דער אַלמער האָט ווי וויאָנען דערפאַר נאָך מער ליב באַקומען:

— זי איז זיס, האָט ער אינדערשטיל צו זיך אַליין געמורמלט.

וואָרום פונקט ווי טשיקי און דאָס קליינע ווערבילע און דער נאָכ-נישט אויפגעבליטער ראָדבוש, האָבן אים געגעבן ס'געפיל פון יוסטער איינגעפונדעוועטקייט, פון זיכערקייט מיט דעם שטיקל באָדן אונטער די פיס, אַזוי האָט איצט ווי וויאָן, מיט דעם צוקונפטיקן וועזן, מיט דעם נאָכ-נישט געבוירענעם, מער נאָך פאַרשטאַרקט אין אים דאָס געפיל:

— ער וועט זיך נאָך דאָ צעוואַקסן! ער וועט נאָך דאָס ביידל איבערבויען!

ער האָט ערנסט געטראַכט איבערצורעדן מיטן לאַנגן קראָפּאָרד. אַז דער יונג וועט נאָר נישט פלאַפּלען וועט שוין אַלץ זיין אַלרייט!

און אַז ווי וויאָן איז צוגעקומען צו אים, האָט ער זי אַרומגענומען ווי אַן אמת'ער פאָטער:

— ווי ווי, דו זאָסט מיר נישט, אָבער איך זע! צום פריילינג וועסטו אונדז געבן אַ דזשאַ ווהייט „דזשוניאָר“.

ווי וויאָן האָט אים דאָן אַרומגענומען דאָס צעקארבטע פנים:

— אַ, פאַפּ, ווי גוט דו ביזט!

נאָר דזשים, איבערגעפילט פון פרייד, סאי ווי אַ גליקלעכער פאָטער און סיי פון יענעם קליינעם פלעמעלע, וואָס צאָנט נאָך אין אים ער-געץ . . . איז אַרויסגעגאַנגן אין גערטל צו טשיקי. דעם געדאַנק, אַרויס-צוגיין זיך ווידער אַנטאָן צוויי שילדן און פאַרדינען פאַר ווי וויאָן אויף אַ קליידל, האָט ער אויפגעגעבן. צו וואָס זאָל ער לייקענען? ער וויל נישט ווי וויאָן זאָל אוועק פון דאַנען. אַ קלייד וועט זיכער העלפן זי זאָל אוועק. ניין! דאָ וועט זי זיין! דאָ וועט דאָס קליינע אַרומלויפן, פונקט ווי טשיקי. דאָ וועט עס אויפּוואַקסן, דאָ, אויפן ברעג פון האָר-סאָן!

נאָר פונקט ווי פאַרן אַלטן זענען די טעג, צוליב דעם נייעם זועזן, געוואָרן ליכטיקער, זוניקער, אזוי האָבן זיך סאַי דזשאָ, סאַי וויזיאַן גענומען שרעקן. די טעג רוקן זיך, אַט־אַט קומט דער ווינטער און ער האָט נישט קיין דזשאַב, און וויזיאַן האָט נישט קיין קלייד צו פאַרדעקן ס'לייב, און דאָס קליינע אין איר וואַקסט.

איינמאָל, אין אַ פאַרנאַכט, איז דזשאָ געקומען צולויפן נאָר אַ פרייז דיקער. דער אַלטער האָט געמיינט אז דאָס איז צוליב די סאך ביינער און פלייש, וואָס ער האָט געבראַכט פאַר אַ גוטן איינקאָך. נאָר דער יונג האָט גאָרנישט געטראַכט וועגן דעם. ער האָט נאָר לעבן וויזיאַן, אויפן בעמל, פאַנאַנדערגעוויקלט אַ צייטונג און איר געוויזן אַן „ער“ אז מען זוכט אַ „באָי“ פאַר פערצן דאָלער אַ וואָך אויף אַנצופאַנגען! שפעטער קאָן ער זיך אַרויפאַרבעטן.

— ביז אַ פּרעזידענט פון דער פירמע, האָט וויזיאַן, אַן אויפגע־לויכטענע פון גרויס פרייז, אַליין צוגעגעבן צו דעם קליינעם אַנאַנס.

ביי ביידע, דעם פאַרהונגערטן דזשאָ, און נאָך מער ביי דער וויזיאַן, דאָס נאַאיווע, קאַראַליינער פאַרם מיידל, האָבן זיך די אויגן צעצונדן. זיי האָבן שוין אָנגעהייבן פלאַנען ווי אזוי זיי וועלן זיך איינאַרדנען אַ היים. און דאָס קליינע וועט אויסוואַקסן און זיי וועלן עס אַהער ברענגען צום אַלטן, ליבן זיידן!

— ניין! האָט זיך וויזיאַן צוריקגעכאַפט. דער גרענר־פאַ וועט

אויך מיטגיין. דער פאַ וועט זיין מיט אונדז!

די גאַנצע צייט פון לייענען דעם אַנאַנס און פלאַנירן, איז דער אַלטער געשטאַנען ביים אייוועלע, די פלייצע צו זיי, און זיך געפאַרעט אין טעפל. ער האָט גאָרנישט געזאָגט. ער האָט אָבער זער שאַרף דער־פילט ווי עפעס נעמט זיך לעשן אין אים, עפעס אַ ליכטיקער פונק גייט אויס. . . . עפעס ווערט אין אים פינצטער. ער איז אַליין. די הענט ווערן אים שווער. נאָר ווען זי האָט געזאָגט:

— מיר וועלן דעם פאַפּ אויך מיטנעמען, האָט ער זיך אויסגעדרייט

און שאַרף געטאָן אַ שניט אָפּ:

— נאָ! איך האָב אַ היים! דאָ וואוּין איך. . . .

דזשאָ האָט געקוקט אויפן פאַטערס פלייצע. ער האָט נישט גע־

וואוסט פון וואַנען נעמט זיך צום אַלטן, גוטמוטיקן פאַפּ, אזא שאַרפע בייזקייט? נאָר באַלד זענען ביידע ווידער געווען פאַרטאָן אין די פלע־

נער, וואָס זייער יונגע, גליאיקע פאנטאזיע האָט געצונדן מיט די פערצן דאָלער אַ וואָך.

אַ גאַנצן אָונט איז דער אַלטער געזעסן אויפן בענקל, פאַר דער טיר, אָן אַ וואָרט, ווי אַ שאָטן. דזשאָ און וויזיאָן זענען געווען אינווייניק און ווייטער געשפונען דעם זיסן חלום, וואָס הענגט ערגעץ אויף דער האָר פון די פערצן דאָלער.

ביינאַכט, אויפן געלעגער, האָט דער גאָלדענער חלום זיך גענומען פאַרוואַנדל'ן פאַר זיי אין אַ פיינלעך-זיסער ווירקלעכקייט. . . לאַנג זענען זיי געלעגן, זיך געקושט, געשושקעט זיך אין די אויערן אַריין: ערגעץ, ערגעץ וואַרטן פערצן דאָלער אַ וואָך!

איז זייער גרויסער פרייד און גענוס האָבן זיי גאָרנישט געדענקט אָן דעם אַלטן פאַפ, וואָס איז איצט געלעגן אויפן טאַפּטשאַנדל, אַנטקעגן, אַ וואַכער ביי די שפיצן פון זיינע האָר. ער האָט אפילו נישט געטראַכט אז ער דאַרף זיך מאַכן שלאָפן. אַ וואַכער האָט ער געהערט יעדן שאָרף, איבערגעלעבט זייער יעדן ריר.

דעם יונג, וואָס איז איצט געשלאָפן מיט וויזיאָן, האָט ער פיינט געקראָגן, דער אַלטער. דאָס נעבלדיקע געפיל, דאָס טונקעלע, וואָס האָט זיך גאָך יענע אויסברוכן, גענערט פון וויזיאָנ'ס בלוזן זיין דאָ, פון דעם ווייכן אַטעם, וואָס זי האָט געשפּרייט אַרום זיך, אַט-דאָס פונקעלע איז איצטער, צוליב דער געפאַר פון איר אוועקגיין, געוואָרן צעפלאַמט. אין דעם פלאַם איז דערווייל צעגאַנגען דאָס צאַרטע, האַלב-פאַטערלעכע גע-פיל. עס האָט פאַר אַ מאָמענט ווידער דערוואַכט דער הויילער, דער נאַקעטער באַנער. . .

פאַרטאָג. אינדערויסן בלוים. דזשאָ האָט זיך פאַוואַליע אַרויסגע-הייבן פון בעטל. דער יונג האָט דאָס געטאָן מיט דער צערטלעכקייט פון אַ מאַמע, וואָס שטייט אויף פון אַן איינגעשלאָפן, אָנגעזויגט קינד. ער האָט נישט געוואָלט איבערוועקן וויזיאָן, וועמענס שלאָפנדיקע פנים, מיט די צעוואָרפענע, לאַנג אונטערגעוואַקסענע, בלאַנדע האָר, האָט איצט אַרויסגעלויכטן פון דער פאַרטאָגיקער בלויקייט. פאַוואַליע איז ער געבליבן זיצן אויפן אייזערנעם ברעג פון בעטל. מיט די הענט האָט ער אַרויפגעצויגן אַ שוך און די אויגן כסדר געהאַלטן אויף איר האַלדז, וואָס איז געווען פול און ווייס, וואו צוויי דינע אָדערלעך, אין ביידע זייטן, לויפן ווי צוויי וואַונדערלעכע ריטשקעלעך פון ערגעץ ווייט, אַרום

דער ברוסט, ביזן שיינעם, שלאָפנדיקן מויל. אָט דורך די אָרערלעך, דאָכט זיך, זעט ער ווי איר בלוט ריזלט דאָרטן צו די פולע, רויטע ליפן. ער האָט זיך געוואָלט איינבויען און איר נאָך אַ קוש טאָן, אַ קוש פאַר דער זיסער פרייד, וואָס זי גיט אים, אויך אַ קוש פאַר דעם פּיצעלעס, וואָס זי נערט שוין מיט אירע בלוטן, און פּרילינג, ווען ער וועט שוין האָבן אַ היים, וועט זי עס אים געבוירן. עס וועט זיין אַ יונג ווי ער אליין און ווי זי.

נאָר געטאָן דעם קוש האָט ער נישט. ער מוז איצט לויפן. ער טאָר נישט זיין שפעט . . .

דער אַלטער איז געלעגן די גאַנצע צייט אין האַלבן דרעמל. ווי אין הלום האָט ער עפעס געאַנט: דזשאָ — וויזיאָן. וויזיאָן — דזשאָ. נאָר אַז דאָס טירל הינטער דזשאָ'ן האָט זיך שטיף פאַרמאַכט האָט ער געעפנט די אויגן. עפעס איז מיטאיינמאַל אים קלאָר געוואָרן אַז דער יונג איז אַוועק און וויזיאָן ליגט אַנטקעגן אליין, אַ שלאָפנדיקע, אַ לויכנדיקע . . .

ער האָט מער גאָרנישט געזען, דזשים. ער האָט מער גאָרנישט גע-טראַכט. געטראָגן פון אַ כּח שטאַרקער פון אים, איז ער אויפגעשטאַנען פון זיין טאַפּטשאַן. שטיף, אויף די שפּיץ-פינגער, איז ער צו צו איר בעטל. אַ מינוט איז ער געשטאַנען און געפילט זוי צוויי שטראָמען לויפן אין אים און פאַרגיסן אים דעם מוח.

איין געפיל, אַ צערטלעכס, האָט געזונגען אין אים:

— אָט ליגט אַ פאַנאַנדערגעבליט קינד, אַ ליכטיקע, וואָס איז פאַר-נאַנגען אין טראָגן. אפילו אין שלאָף זינגט אין איר דאָס בלוט פאַר פרייד, וואָס זי וועט אייניכן ווערן אַ מאַמע! אַ מאַמע! . . .

אַ צווייט געפיל, אַ הונגעריקס, אַ געפיל זיך איינצובייסן אין אָט-דער ווייכער, וואַרעמער ברוסט, אַרומנעמען, דערפילן די גאַנצע, ווייב-לעכע וואַרעמקייט פון דעם וואונדערלעך ליכטיקן לייב, אַ וואַרעמקייט, וואָס ער האָט שוין נישט געהאַט אפּשר צוואַנציק יאָר! . . .

פון דעם שווערן געראַנגל האָבן אים די קני גענומען דריגן אָט, אָט און ער פאַלט אַנידער.

וויזיאָן האָט אין שלאָף דערפילט עפעס אַן אומרואיקייט. זי האָט זיך אַ שאַרפן דריי געטאָן מיטן פנים צו דער וואַנט. פון דעם שאַרפן קער האָט אַ שטיק לייב זיך אָפּגעדעקט.

דעם אלטן דושים האָט אַרומגעכאַפט אַ קאָנוואַלסיע. עפעס האָט זיך אין אים צעוויינט. ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף די קני, די ליפּן האָבן עפעס געמורמלט, ווי ער וואָלט געשטאַנען פאַרן בילד פון דער הייליקער מאַמע. די הענט זיינע, גלייך ער וואָלט געוויקלט דאָס שנירל קרעלן מיטן צלמ'ל, אַזוי צאַרט האָבן זיי באַרירט דעם בינט בלאַנדע האָר, וואָס איז געלעגן צעוואָרפן איבערן צוקאַפּנס.

ויוויאָן האָט פּלוצים געעפנט די אויגן. צום ערשט איז זי געווען פאַרטראָגן. זי האָט, דאַכט זיך, געקוקט און דאָך גאַרנישט געזען. דער נאָך האָט זי אָנגעהייבן עפעס באַנעמען, מער מיטן געפיל, ווי מיטן קאַפּ. זי האָט זיך דערשראַקן. אירע אויגן זענען מיטאיינמאַל געוואָרן ווילד. אַט דאָס מיידל, וואָס האָט איבער די וועגן געוואָרפן איר קערפער צו יעדן יונג, ווי מען וואַרפט אַ הונט אַ ביין, אַט דאָס מיידל האָט זיך איצט אויף טויט דערשראַקן, ווען זי האָט בלוז געאַנט וואָס דאָ קומט פאַר.

דער אַלטער האָט אויפגעהייבן דעם קאַפּ. די אויגן זיינע, נאָך פייכטער ווי שטענדיק, האָבן נאָך אַלץ געקוקט אַראָפּ אויף דער ערד. ער האָט איר גאַרנישט געקאַנט זאָגן.

— פאַפּ, האָט זי אין גרויס שרעק גערופן, וואָס טוסטו דאָ ?

ער האָט נאָך אַלץ קניענדיק געשוויגן. ער האָט געפילט, ער איז אויסגעטונקט אין בושע. און די בושע שטיקט אים אין האַלדז. ענדלעך האָט ער אַרויסגעמורמלט:

— וויוו, טייערע, איך בעט דיך, גיי נישט אַוועק. לאָז נישט דעם פאַפּ אליין . . .

27

ער האָט זיך נעבעך אומזיסט געשראַקן, דער אַלטער. אַ גאַנצן טאָג האָט ער זיך אַרומגעפאַרעט אַרום וואַסער־ברעג, אַרויסגעשיפט שטיקלעך האַלץ און ברעטער, געלייגט זיי אויף דער זון און זיך נאָר געצאַפּלט אַז אַט, אַט קומט דער יונג מיטן דזשאַב, וויוויאָן גייט אַוועק און זי וועט אים נאָך דערצוילן פון זיין קניען איבער איר אינדערפרי . . .

פאַרנאַכט איז דזשאַ טאַקע געקומען. אָבער ער האָט דעם דזשאַב נישט געקראָגן. עס זענען געווען הונדערטער פאַר אים! ער איז געווען ביין אויף וויוויאָן. איבער איר, צוליב איר וואַרעם לייב פאַרטאָגן, האָט ער פאַרשפּעטיקט דעם דזשאַב.

נאָר דער אַלטער, פון טעפל אַוועק, האָט שטיל דאָרטן געזאָגט:
 — שטענדיק איז דאָ עמעץ, וואָס קומט פריער . . .
 די אַרימע, וויזויאָן איז אים געווען דאַנקבאַר, דעם אַלטן, וואָס ער
 נעמט אַראָפּ פון איר די שולד. דאָס אומשולדיקע קינד האָט, ווייזט אויס,
 נישט רעכט פאַרשטאַנען זיין קניען איבער איר בעטל, אינדערפרי. דער
 פאַפּ האָט זי געבעטן זי זאָל נישט אַוועק. וואו קאָן זי דען גיין?
 דער אַלטער האָט זיך אַזוי אַרום באַרואיקט. פון דעם לעצטן אויס־
 ברוך, אינדערפרי, איז קיין שפור נישט געבליבן. וויזויאָן בלייבט דאָ
 אין בידל. ער קאָן זיך רואיק צוריקנעמען צו זיינע אַרבעטן אַרום טשיקי
 און אַרום גערטל.

ביסלעכווייז הייבט אויך דזשאָ אָן טראַכטן אַז ער וואוינט שוין
 דאָ אייביק. ער האָט שוין גאָר פאַרגעסן אַז ערשט ווינטער האָט ער זיך
 אַרומגעשלעפט איבער אַמעריקע. ווען נישט וויזויאָן צוליב וועמען ער
 האָט געהאַט דאָס געשלעגן מיטן באָם, וואָלט ער אויך אָן באָם שוין גע-
 האַט פאַרגעסן. ער האָט אפילו פאַרגעסן, דזשאָ, אָן קאָלאָמבוס עוועניו,
 מיטן בראַזעדיקן על. עס דאַכט זיך אים אַז דאָ, אונטער דעם געפליס־
 טער פון האָדסאָן, איז ער אויסגעוואַקסן. דאָ וועט ער שוין מוזן לעבן
 מיט וויזויאָן. אַז קיין דזשאָב קען מען נישט קריגן. וועט ער דאָ מוזן
 מאַכן אַן אַמת'ע היים. ער וועט ערשט זען די ווערבע זאָל זיך צע-
 וואַקסן. נישט נאָר מיט די וואָרצלען וועט זי זיך צוקריגן צום טיך, נאָר
 אירע לאַנגע, דינע צווייגן וועלן נאָך אַראָפהענגן און קושן דעם האָדסאָן.
 קומענדיגן פּרילינג וועט ער זען, אַז אויך דער ראָזבוש, אין מיטן גערטל,
 אין ציגלענעם רעדל, זאָל אויפבליען. ער וועט שוין זען. מער וועט ער
 זיכער נישט אַרומטרעמפּעווען. פאַפּ איז גערעכט. מ'דאַרף דאָ מאַכן
 אַ באַמועמע היים. דער קליינער דזשאָ, וואָס וויזויאָן וועט אים אין
 פּרילינג געבוירן, וועט דאָ אויפּוואַקסן! פאַפּ איז גערעכט!

אַזוי, אין שטילער, צוריקגעוואונענער רו, איז אַוועק דער זומער. עס
 איז געקומען האַרבסט. דער צווייטער האַרבסט אויפן ברעג האָדסאָן.
 דזשים ווהייט האָט צום צווייטן האַרבסט דערלעבט נישט נאָר זאָל אַ גרין
 בלעטל אויפּשפּראַצן אין זיין גערטל, נאָר אויך די גרינע בלעטלעך זאָלן
 ווערן געל; האַרבסט, ווען דאָס ביסל זאַפט ווערט אויסגעטריקנט און
 די בלעטלעך ווערן בלעכלדיק, שטייף, פאַרוואַנעט און ענדלעך פאַלן זיי
 פון די צווייגלעך, שפּרייטן זיך אויף די וואַסערן פון האָדסאָן און שוויי-
 מען אַוועק ערגעץ, ערגעץ, ווער ווייסט וואו?

פאמעלעך האָט ער זיך גענומען צום קומענדיקן ווינטער. האַרייאָר דאַרף מען האַלטן ס'ביידל גוט וואַרעם. ווי וויאָן וועט זיין אַ גאַנצן טאָג. די אַרימע האָט נישט אין וואָס אַרויסצוגיין. מ'דאַרף פאַרגרייטן אַ סך האַלץ. ער האָט איצט אַ סך צו טאָן, דזשים ווהייט.

מיט פיל צערטלעכקייט האָט ער גענומען אַרומוויקלען, אַרומבעטן דאָס יונגע ווערבֿעלע מיט שמאַטעס. אונטן, איבער די פאַרדעקטע וואַרצלען, האָט ער אָנגעשאַטן נאָך ערד געמישט מיט גראָזן. אויך דעם נישט אויפגעבליטן ראָז-בוש און די קריכנדיקע פלאַנץ, האָט ער פאַרזיכ-טיק אַרומגעבעט. דערנאָך האָט ער געמאַכט טשיקים ביידל העכער. מיט אַ שטעקן צום „זיצן“. טשיקי פליט איצט און וויל נישט זיצן אויף דער ערד. זי וויל „זיצן“ וואָס העכער. ביז די פרעסט וועט זי נאָך דאַרפן דאָ וואוינען. איבער די פרעסט וועט ער זי ווידער האַלטן אין שטוב, לעבן זיך, ביים אייוועלע.

נאָך אַזא טאָג אַרבעט, אינאַוונט, ווען דער יונג איז אַהיימגעקומען און אַלע דריי זענען געזעסן איבער דעם בלויען, אָפגעקנאַקטן פענדל און גענעסן דאָס געקעכץ, בעת אין דרויסן האָט שוין געריסן אַ שניידר-קער האַרבסט ווינט, האָט ער מיט פרייד זיך דערמאַנט:

— געדענקסט לעצטן האַרבסט, דזשאָ? זעסט ווי וויאָן, אַטראָך, אונטער דעם שטיין בין איך געלעגן מיטן באָם. איצט וואָלט איך טשיקי נישט געלאָזט דאַרטן ליגן.

דזשאָ האָט אַרויסגעקוקט דורכן פענצטערל צום האַדסאָן און גע-זאָגט:

— יעס, פאַפ, לאָמיר האָפן אַז נישט מער . . .

אידער מען האָט זיך אומגעקוקט איז ווידער געווען ווינטער. די ווייסע, זומערדיקע שיפן, וואָס שווימען איבערן האַדסאָן היין און צוריק, האָט מען ווידער אַוועקגעשטעלט ערגעץ אויף איבערווינטערן. בלויז איין שיף אין כמורנעם פרימאָרגן און איינע אין ווינטיקן אָוונט שלייבן פאַרביי. דערנאָך קומט אַ לאַנגע נאַכט. דער דרויסן וואָיעט קאַלט און ביז. די בלעכן פון דעכל דערמאַנען זיך ווידער אַז זיי קאַנען ציטערן. דער פאַן-שטאַנג בויגט זיך אין אַלע זייטן און די פאַן פלאַטערט שטייף און שטאַלץ . . . די טירלעך פון די כאַטקעלעך שטייען פאַרמאַכט

און פון די קוימענדלעך וויסלן זיך שוין ווידער בלויז, געקרייזלטע רויכלעך.

אינניכן האָט זיך ווידער אַראָפּגעלאָזט אַ שניי. אין גערמל איז אַלץ געוואָרן ווייס, פאַרדעקט אונטער אַ פּוכקער דעק. מען זעט נישט מער די רויט־ציגלנע שטעגלעך. ס'איז איצט אַ שמאַל, ברודיק סטעזש־קעלע, ווי אַ שוואַרץ שלענגל, וואָס לויפט אין געדריי, פון פּעדער־הייזל, דורכן גאַרטן־טירל, אַרויס צום ברייטן, אויסגעטראָטענעם שטעג.

אויך ס'לעבן איז איצט געווען מער סאַליד, ווי לעצטן ווינטער. אינדערפרי איז דושאָ אוועק זוכן, וואָס ער קאָן עפעס אַהיימברענגן. דער אַלטער און וויוויאַן האָבן זיך געפונען גענוג צו טאָן אין ביידל. אַלעמאָל האָט ער ערגעץ וואו צוגעשלאָגן אַ ניי ברעטל. ער האָט זיך גע־פאַרעט מיט טשיקי, געפלאַכטן דראָמענע שפּילכלעך, פאַר אַ קליין יונגע־לע, וואָס וועט דאָ באַלד געבוירן ווערן און אונטערוואַקסן. וויוויאַן האָט געלאַכט און אים גערופן מיט גרויס צערטלעכקייט:

— אַלטער, אַלטער נאַר.

אַ נאַנצן טאָג האָט ער געהיט ס'אייוועלע זאָל ברענען און ביידע האָבן הנאה געהאַט פון דער ליבער וואַרעמקייט, וואָס מען קאָן אַנטאַפּן מיט די הענט. וויוויאַן האָט שטענדיק געזען עס זאָל עפעס זיין וואַ־רעמס, ווען דושאָ וועט אַריינקומען אַ געפרוירענער, און ער אַליין, דער אַלטער, האָט גוט געהיט דורכן פּענצטערל דעם טייך דרויסן. ער האָט געהיט די ברעטער און פּלעקער, וואָס דאָס וואַסער וואַרפט־צו צו זיין ביידל, דער לאַנגער זאָל עס נישט אוועקכאַפּן. די שטיקער האַלץ טרוקנט ער און הייצט ס'אייוועלע.

זיצנדיק מיט וויוויאַן ביים פּענצטערל, היטנדיק די שטיקער האַלץ, ווייזט ער איר און דערציילט איר צו וועמען עס באַלאַנגן די אַלע שיפּלעך, וואָס שווימען דורך, ווי ברוינע קאַטשקעס מיט שוואַרצע טשופן און שלעפּן נאָך זיך אַ לאַנגע ריי בערלינקעס, אַנגעלאָדן מיט געלן זאַמד, רויטע ציגל און שוואַרצע, גלאַנציקע קוילן.

אַ צוליב די שטיקער נאַסע האַלץ האָט ער ווידער געהאַט צוזאַמענ־שטויסן מיטן הויכן. אויך קראָפּאַרד האָט איצט צייט גענוג צו זיצן ביים פּענצטער און היטן אַ צושווימענדיק ברעט. גיין שאַרן שניי, ווי די אַנדערע יונגען, דאַרף ער נישט. טראָגן קערב פון די מאַרקעטס, ווי זיין דושאָ, דאַרף ער אויך נישט. ער האָט געמאַכט גענוג געלט פון אַפּפּאַל!

וועסט־סאָיד

זיצט ער אויך אינדערהיים און היט א צושווימענדיק ברעט פונקט ווי דזשים.

דער אלטער האָט גיך איינגעזען, אז רייסן זיך מיט דעם לאַנגן חברה־מאַן איז נישט קיין פלאַן. זיכער נישט פאַר אים. דער הויכער האָט אים גאַנץ אידל געגעבן אַנצוהערן, אז ער ווייסט אז דזשאָ האָט זיך געבראַכט אַ מיידל.

— און זי וואוינט דאָ אויך! . . . האָט דער לאַנגער אויס־וואורף אונטערגעשטראַכן.

דעריבער האָט דער אלטער אויף גיך געמאַכט אַ גרענעץ צווישן זיין ביידל און קראָפּאַרדס. ער האָט צוגעפּעסטיקט אַ דראָט צו אַ פּלאַקסן און דאָס אַריינגעזעצט אין כאַמע ברעג וואַסער. אָט, ביז אַהער! אז אַ האַלץ שווימט צו אין דער זייט איז עס דיין! אין דער זייט — איז עס מיין! מיט מיין דראָנג און האַקן וועל איך עס אַרויסציען, און נישט קריגן זיך! דזשים ווהייט האָט פּינט זיך אַרום צו רייסן! גע־רעכטיקייט מוז זיין! דאָס איז מיין און דאָס איז דיין!

אין מיטן אָט־די איינגעפונדעוועטע טעג האָט זיך דאָס „שטעטל“ פּלוצים ווידער אַ טרייסל געטאַן. די איינגעפונדעוועטקייט האָט זיך מיטאיינמאַל געטאַן אַ צעשאַקל!

עפעס איז עמעץ געקומען מיט דער בשורה אז נאָך דעם פּרילינג, איידער אַ בלעטל וועט נאָך אויפגרינען, וועט מען אלעם אַראָפּטרייבן פון דאַנען. אז דער נייער מעיאָר וויל האַלטן זיין „פאַרשפּרעכן צום פּאַלק“ . . . ער האָט ביי די וואַלן צוגעזאַגט צו שטיין מיטן פּאַלק? וויל ער איצט ווייזן אז נאָר ער, נישט טעמעני, האַלט וואָרט! ער וויל מאַכן, זאָגט ער, דעם וואַסערברעג, ביים האַדסאָן, פאַרן שענסמן פּלאַץ אינדערוועלט! ער וועט, זאָגט ער, דאָ מאַכן טעניס־קאָרטס און קאסי־נאָס, וואו „דער מידער ביזנעס־מאַן“ זאָל קאָנען אַפּרוען ביי אַ גוט גלעזל וויין און דערביי געניסן די שיינע לאַנדשאַפטן פון האַדסאָן און די הויכע פּאַליסאַדן פון ניו־דזשוירזי ברעג.

פון דער בשורה איז אַ מהומה דאָ אָנגעשטאַנען אין די צעהויר־קערטע, אָפּגעזונדערטע ביידלעך. די אלע יונגען, וואָס האָבן זיך נישט אָנגעגענט פון לעצטן ווינטער אָן, האָבן זיך מיטאיינמאַל ווידער דער־מאָנט, אז עפעס איז מען דאָך אַ „קאָמוניטי“. אז עפעס האָט מען דאָך אַן אייגענעם „מעיאָר“! אַ מעיאָר, אויף וועמענס דאָך עס פּלאַ־טערט די „יוניטעד סטייטס פּלאַג“!!!

ווידער איז מען זיך צענויפגעלאָפן אַהער. דאָס מאָל איז מען שוין געשטאַנען אין אַן אַרומגעצוימט גערטל, נישט אין אָפּענעם דרויסן. דער אַלטער האָט נעבעך דאָס מאָל יעדן נעקוט אויף די פּיס. ער האָט נעבעך מורא געהאַט טאָמער צערעט מען אים דעם ראָז־בוש, וואָס וועט זיכער דעם זומער אויפבליען . . . אָדער טאָמער גאָר פאַרגלוסט זיך אַ יונג אַריינצוגיין אינווייניק און זעט זי, ווי וואָנען . . .

וואָס מען זאָל טאָן ווייסט נאָך אַלץ קיינער נישט! דער אַלטער שטאַמלט ווידער פאַרלוירן: „טעמעני“. ער וויל נעבעך נישט אָפּלאָזן, דער אַלטער, רזשים ווהייט, דאָס איינציקע שטיקל אָנהאַלט! אַ לעבן לאַנג האָט ער זיך געקלאָמערט אָן אַ „גאָט“! איצט זעט ער נעבעך ווי יעדן טאָג פאַלט אים דער „גאָט“ אונטער די הענט. אפילו דעם מעיאָר האָט טעמעני פאַרלוירן! צו זיין גרויס ווייטיק, ווייסט ער דאָס, דושים ווהייט! פונדעסטוועגן?

— אַררייט, זאָגט ער, קיין מעיאָר האָט טאַקע מער נישט טעמעני, אָבער מאַיז דאָפּי לעבט נאָך! ער זיצט נאָך דאָרטן אין קלאָב! מען דאַרף אַהין גיין ער זאָל עפעס טאָן! ער וועט נישט לאָזן אַראָפּטרייבן די באַים . . .

כאָטש אַלע זענען מער פאַרלוירן ווי לעצטן ווינטער, זענען זיי אָבער היינט מער אויפגעקאַכט! זיי זענען שוין נישט מער קיין אַרומ־שלעפּערס, די יונגען, וואָס, נישט דאָ, נעכטיגט מען דאָרט. איינגעפונדעוועטע מענטשן מיט „אייגנטום“ איז מען איצט! ביי יעדן איינעם הענגען אָנגעקליבענע פענדלעך און צעשאַסענע זייגערס, און געשפּאַל־טענע, פאַרדריפּטע שפּיגלן הענגען אויך! . . . מ'קאָן זיך נישט לאָזן טאָן אַ וואָרף אַרויס ווידער אויף הפּקר! וואָס? מ'וועט זיך ווידער וואַלגען אויף אָנגעכאַקטע דיכלן אין „סאַבוויי־סטיי־שאַנס“?

— מ'דאַרף עפעס טאָן! שרייען אַלע!

נאָך וואָס טאָן ווייסט קיינער נישט. דעם אַלמנס עצה מיט מאַיז דאָפּי האָט מען שוין געהערט. ווען מען וואָלט געקאָנט שטימען בעת וואַלן, אפּשר וואָלט עס געהאַלפּן, דאָס גיין צו מאַיז דאָפּי, אָבער איצט? ווען טעמעני אַליין איז אזוי געשלאָגן?

— זיי וועלן אונרז אַראָפּוואַרפּן . . .

אזוי וואָרטשעט קראָפּאָרד. דוקא ער, וואָס האָט זיך „אָנגע־שטאַפּט“ מיט געלט פון זיין קלייבז אַפּפּאַל.

אַבער דער איירישער מעקארטי און דער יידישער, ווילי בענדער, די צוויי פערמאַנענטע שניי־שארער, זיי שרייען ווידער ס'זויעריקע:

— מען דאַרף קעמפן! מען דאַרף מאַכן אַ דעמאָנסטריישאָן! דער נייער מעיאָר האָט אונדז אָפגענאַרט! פונקט ווי רוזוועלט האָט אונדז אָפגענאַרט. ביידע האָבן זיי צוגעזאָגט צו שטיין מיטן אָרעמען פּאָלק! איצט האָבן זיי זיך שוין פאַרקויפט צו די רייכע! פאַר די רייכע גייען זיי מאַכן נאָך טעניס־קאָרטס און קאַסינאָס צו געמבלען און אונדז טרייבן זיי אויף דער באָרי זיך וואַלגערן אין גאַס!

וואָס קומט דערויס, אַז געפּאָלגט די צוויי פּראָטעסטירער האָט סאַיווי קיינער נישט.

דאָס אַראַפּטרייבן, שמועסט מען, וועט ערשט פאַרקומען אין פּרי־לינג, דאַרף מען שוין זאָרגן? דערווייל ליגן בערג שניי אין די ניר־יאָרקער גאַסן, דאַרף מען גיך לויפן קריגן אַ לאַפּעטע און אויך אַריינכאַפן אַ פּאַר סענט . . .

דער אַלמער ווידער, דזשים ווהייט, האָט סאַיווי נישט געגלויבט. צו וואָס דאַרף מען דעמאָנסטריישאָנס אַז מען וועט סאַיווי נישט אַראַפּט טרייבן. וואָס הייסט מען וועט אַראַפּטרייבן? פאַרוואָס? און טעמעני וועט דאָס לאָזן?

— אויך זאָג, אַ שטאַט איז נישט קיין לענדל־אַרד! דזשאַ, דאָ וועט מען זיצן! דעם זומער וועט זיך נאָך דער ראָזבוש צעבליען. וועסט זען, דזשאַ!

נאָר אזוי לאַנג וואַרטן, אַזש ביז דער ראָזבוש וועט זיך צעבליען, האָט מען אים נישט געלאָזט. גלייך ווי דער שניי האָט גענומען לאָזן און דער שוואַרצער, אַשיקער באָרן האָט זיך ווידער באַוווּזן אַ גלאַנצ־קער, אַ צעשפּאַלטענער אין טוויזנטער שטראָמעלעך און קאַרבן, איז מען אַהער אַראַפּגעקומען. צוויי מענטשן זענען געקומען. נישט קיין פּאָלי־ציאָנטן, חלילה! אָט, צוויי מענטשן, פּשוט'ע, אַזעלכע ווי דער יונגער־מאַן, וואָס איז געקומען צו דזשימין אַהיים אים אָנזאָגן, אַז מען נעמט ביי אים צו דעם דזשאַב. אויך די זענען געווען פיין פאַרקעמט און געזאַנגען רואיק און געמיטלעך מיט טעקעס אונטער די אָרעמס. פון איין כאַטקעלע אין צווייטן זענען זיי געזאַנגען און אָנגעזאָגט אַז:

— נישט שפּעטער ווי דעם ערשטן מאַי, גיינצן פיר און דרייסיק, מוזן אַלע פאַרלאָזן דאָס דאָזיקע שטיק לאַנד!

וועסט־טאָיד

אַט איצט ערשט, נאָכן באַזוך פון די יונגעלייט, האָט דער אַלטער זיך געפרעגט, פונקט ווי דאן, ביים סאַמע אָנהויב:

— דזשאָ, וואָס וועט איצט זיין?

נאָר דער יונג האָט אים גאָרנישט געקאָנט ענטפערן. וואָס האָט ער געקאָנט רעדן, ווען וויזשאַנס בויך איז אויפגעוואקסן אזוי גרויס, וואו וועט ער זי נעמען?

די אנדערע איינוואוינער, ווי פראַקטישע מענטשן, האָבן לאַנג, נאָך פאַרן ערשטן מאַל, שוין גענומען שלעפּן פון די בידלעך אַרויס. בלויז דער אַלטער האָט זיך צו גאָרנישט צוגערירט. אפילו דזשאָ'ן מיט וויזשאַנען האָט ער נאָך איבערגעזיט געלאָזט גיין. עפעס האָט נאָך ערגעץ אין אים געטליעט אַ פונקעלע אַז דאָס אַלץ, וואָס ער האָט דאָ אויפגעבויט, וועט נישט מיטאיינמאַל צעשטערט ווערן. אָבער זעענדיק ווי דער עולם צעקריכט זיך, האָט ער פאַרלוירן יעדן חשק ווייטער עפעס צו טאָן, ווי ער וואָלט פלוצים פאַראַלזירט געוואָרן. און ווען אפילו נישט? וואו האָט ער זיך צורירן?

אין טאָג איז ער געשטאַנען אין אָפּענעם טירל אַ שטילער, אַ שווייגנדיקער, ביידע גראַבע פינגער פון די הענט, פאַרשטופט אין רימען פון די הויזן. ער האָט געקוקט ווי דזשאָ און וויזשאַן גייען אַוועק. וויזשאַן האָט אים געקוקט און מיט פייכטע אויגן געזאָגט:

— גור־באָי, פאַפּ.

דער יונג האָט עפעס גערעדט אַז ער נעמט זי אין אַ הויז פאַר גע- ווינערנס און, אַז ער וועט געפינען אַ ווינקל וועט ער קומען נאָך אים אויך. נאָר דער אַלטער האָט קנאַפּ-וואָס געהערט וואָס דזשאָ זאָגט אים.

דערנאָך איז ער פונקט אַזאַ שטילער, אַזאַ שווייגנדיקער אַרומגע- גאַנגן צווישן די בידלעך, געקוקט ווי די יונגען שלעפּן אַלץ אַרויס, און דאָס אויסגערוימטע פירן זיי ערגעץ אַוועק. אויך דער זוויכער קראָפּאַרד האָט גענומען אויסרוימען. אַלעמאַל לאַדעוועט ער אַן זיין שטרויען קינד דער-וועגעלע הויך ביז אַרויף, בינדט עס צו מיט שטריק און רעדלט אויך אַוועק. פונקט אַזאַ שטילער איז ער געשטאַנען ווען דער איטאַליענער, וועמען ער האָט יענעם פרימאַרגן פאַרריכט דאָס אייזערנע אייוועלע, גייט אַדורך לעבן אים אַ באַלאַדענער מיט שמאַטעס און טעפּ און אַ קליין, ווייך־געבעט פוס־בענקעלע פאַרוואָרפן איבערן אַסל און זאָגט אים:

וועסט־טאָד

א שאָד, מיסטער מעיאָר, וואָס זיי טרייבן אונדז אַראָפּ. זיך אזוי
נוט איינגעאַרדנט!

די ביידלעך ווערן ביסלעכווייז לער, און לער ווערן אויך דושים
וועהיטס טעג. און ווי לער זיי זענען אזוי גיך ציען זיי! מיט יעדן
טאָג ווערט עס אַלץ נענטער. נאָר דושים וועהיט רירט זיך סאַרווי צו
גאַרנישט צו. שטילערהייט מורמלט ער צו זיך:

— זאָל זיין וואָס עס וויל! וואוהין וועט ער דען גיין? וואוהין
קאָן ער עפעס נעמען? אַלץ וואָס ער האָט דאָ אָנגעזאַמלט וועט דאָ
בלייבן!

אויך דער לעצטער טאָג איז געקומען. מאָרגן איז דער ערשטער
מאָי! כמעט אַלע ביידלעך זענען שוין לער. אָפענע שטייען זיי מיט
אויסגעזעצטע שויבן, און דער פּרילינג־ווינט ווינט די טירלעך הין און
צוריק. אַנדערע האָבן, פון גרויס כעס, נישט נאָר די שויבן צעבראַכן,
נאָר די נאַצע ביידלעך אומגעוואָרפן! אויף אַ זייט ליגן זיי איצט!
בערג חורבות! נאָך אַ שטופּ, און זיי פאלן אַריין אין פּרילינג־דיק צע-
שטראָמטן טיך און שווימען אַוועק ערגעץ, ערגעץ אין אַ גערעכטער
וועלט . . .

דער אַלטער דזשים קריכט אַרום צווישן די חורבות, קוקט אין זיי
אַריין און טראַכט אַלץ פון דאָ, ווען ער האָט דאָ אָנגעהייבן אַריינצו-
שלאָגן ס'ערשטע פּלעקל . . . איצט טוט ער גאַרנישט! דאָס איינציקע
וואָס ער טוט יאָ, איז אָפּהיטן טשיקי, דעם איינציק פאַרבליבענעם
פּריינט זיינעם. ער גיט איר אַביסל וואַסער און אַ פּאָר קרישקעס ברויט.
יאָ, טיילמאָל גייט ער אויך־צו צו דער יונגער ווערבע, קוקט אויף די
פּיציקע קנאַספּלעך, וואָס פייכטלעך זיך שוין, אַטאָט און זיי עפענען
זיך און בלעטעלעך טוען ווידער אַ שים אַרויס!

אַרום אים הוזשען שוין די מהבלים, די מאַשינען אויף ברייטע,
שווערע פעסער־רעדער, וואָס וועלנערן דעם באָדן הין און צוריק.
אַ מאַן איז צוגעקומען צו אים, לעבן בייםל, און אים אַרויסגענו-
מען פון דער פאַר'חלום־טער קנאַספּן־וועלט:

— און דו, „אַלד־מען“, ווען קלייבסטו זיך אַרויס? מאָרגן וועט
מען דאָ אויסגלייכן דעם פּלאַץ!

אויך אים האָט דושים וועהיט אָפּגעשוויגן פאַר'עקשנ'ט.
צומאָרגנס אינדערפרי איז אַהער אָנגעפאַרן אַזאַ מחבל. ער האָט

קוים באַוווּזן צו כאַפּן טשיקי אונטערן אָרעם און זיך אָפּרוקן!
 מיט רוגז, ווי אַ צעיושעטער לייב אויף זיין קרבן, האָט דער מחבל
 זיך געטאָן אַ לאַז פון טשיקים זייט אויפן גאַנצן ביידל און גענומען עס
 שטופן אזוי גאַנצעהייט, פונקט ווי אַ מעכטיקער ריז — אַ הילפלאַז
 באַשעפעניש. אַלץ נענטער און נענטער שטופט ער עס ביז, ביים סאַמע
 ברעג, האָט דאָס צעטרויסלמע ביידל פאַרלוירן דעם באַדן אונטער זיך
 און געטאָן אַ צעפאַל גלייך אויפן וואַסער אַרויף! . . .

איצט האָט זיך דער מאַנסטער צוריקגעקאַלערט אויף די שווערע
 רעדער און אזוי רואיק איינגעפרעסט דעם לעצטן שטיק פעלז, דעם ערשטן
 און לעצטן סימן פון דזשים ווהייטס דאָך איבערן קאַפּ.
 נאָך אַמאָל האָט זיך דער מאַנסטער אַ קאַלער געטאָן. דאָס מאָל
 זייטיק. ס'איבעריקע שטיקל פאַרקאַנדל האָט זיך אוועקגעלייגט און צו-
 זאַמען דערמיט אויך דאָס יונגענעקע ווערבעלע. מיט די דינע וואַרצלען
 אַרויס, ווי אַרויסגעריסענע געדערים, איז עס געבליבן איינגעפרעסט פון
 אויבן, אין אַשיקן באַדן.

אַז דער מחבל האָט אָפּגעטאָן זיינס און אוועק, איז דזשים ווהייט
 פאַוואַליע צוגעגאַנגען צו יענעם אָרט. טשיקי אין איין האַנט, מיט דער
 אַנדערער האָט ער אויפגעהויבן דאָס צעוועטשטע ביימל, געזוכט דעם
 שניט, וואָס ער האָט דערין פאַראַיאָרן געמאַכט. נישטאָ! אַ גאַנצס, אַ
 פאַרהיילטס, איז עס איצט צעמאַלן געוואָרן! די דינע הויט אויפ-
 געריסן! די קליינע קנאַספן אויסגעוויקלט אין אַש. בלוז איינס, אַ
 פיצלס האָט געפלאַצט און אַביסעלע גרינס, דער אָנזאָג פון אַ ניי לעבן
 האָט ליכטיק אַרויסגעוואונקן.

גלייכגילטיק צו אַלץ שוין, רעזיגנירט, האָט ער געלאָזט פאַלן דאָס
 צעריבענע ביימל. גלייכגילטיק האָט ער געגלעט טשיקין איבערן קעפל:
 — וועל טשיקי, וואו גייט מען איצט? וו—א—ו גייט מ—ע—ן

א—י—צ—ט? . . .

יוסף ראָלניק
אסתר שומיאטשער
ה. רויזענבלאַט
לייבוש לעהרער
מלך ראָוויטש
אריה שמרי
יעקב צבי שאַרגעל
יעקב שטאַל
ב. ריווקין

אַרום מיל

אין דער היים

איך דאַרף קיין רשות פון קיינעם הענט
ניט נעמען און קיינער קאָן זאָגן: „באַצאָל
מיר אָפּטריט-געלט.“ דאָך, פענצטער און ווענט
אַלץ מיינע און מיינער דער שליסל.
איך דאַרף נאָר וועלן אַביסל
און אָפּן פאַר מיר איז די שטוב ווי אַמאָל.
דער שלאָג פון די טריט
ווי אויף האַרטן גראַניט
איז הילכיק און קיל.
פון אייגענעם ליים
געטאַקט איז דער דיל.
איך בין אין דער היים.
איך וועל דאָ איבערשטיין אַ טאָג
און איבערצייילן וואָס איך פאַרמאָג.

מעשה בראשית

די מיל איז פאַרטיק ביזן לעצטן טשוועק,
די באַלמעלאַכעס האָבן אין קאַסטנס און זעק
צונויפגעקליבן דאָס געצייג און אוועק.
אַזוי איז געווען דעם זעקסטן טאָג אויף דער נאַכט
ווען נאָט האָט די וועלט פאַרטיק געמאַכט.
צוויי קליינע קינדער — שוועסטער און ברודער,
זענען מיט נייעם גערודער
אין מיל אַרײַנגעלאָפּן.
ער האָט נעטראָגן שפענער אַ הויפּן,
און זי — אין קלייד קאַרטאַפּל.

זיי האָבן דריי ציגל אויסגעלייגט,
א קליינעם פייער פאנאנדערגעלייגט
די בולבעס אָפצובראָטן.
און אז עס איז זיי געראָטן
האָבן זיי, ווי גאָט אין דער צופרידענער מינוט,
געזען, אז ס'איז גוט.

אַ פ ר י מ אָ ר ג ן

דער טאָג האָט זיך אויסגעלייגט ליכטיק און שטיל.
כאָטש דאָס וואַסער-ראָד אין אַלטער מיל
האָט געקנאָטן דעם פלוס אונטער זיך,
ווי עס קנעטן בלאָטע צעפאַרענע שיד ;
און פון וויאַרסט-ווייטן דאַרף האָט זיך דערטראַגן
אַ סקריפ פון אַ ברונעם, און אַן איינציקער וואָגן,
וואָס איז געפאַרן אַנלאָדן היי,
האָט געקלעפעלט מיט גראַבליע און היי-פרעסער שטאַנג —
איז יעדער דערטראַגענער קלאַנג
געווען פאַר זיך אליין, און האָט זיך נישט
מיט קיין אַנדערן צונויפגעמישט.
אויף אַ ווייסן וואַסער גרינען אזוי
אַן אינזל דאָ, אַן אינזל דאָרט,
נאָר יעדערער האָט זיך זיין אייגענעם אָרט.
און אָרום אַלע — גלאַט און ברייט —
לייגט דאָס וואַסער אויסגעשפרייט.

ד י פ אָ ר ל אַ ז ע נ ע ב ר י ק

אין טבת זענען פעלד און טייך
און אַלע גראַבנס פאַרשאַטן גלייך
מיט בלויליכן שניי און קעלט.
נאָר פון געטורעמטער בריק
פאַרווייען ווינטן דעם שניי צוריק ;
און פורן פון דער גאַנצער וועלט

שניידן איבערן טייך א וועג
 (גאָטס ברויך רופט מען דאָס אָן).
 און דער שטענדיקער וועג איבער דער ברויך
 ווערט פארלאָזענער העק.
 סיידן אמאָל א פוסגייער קאָן
 זיך פאָרגינגען איבער די טרוקענע ברעטער צו גיין
 און האַלטן די שטאַטישע שטיוול ריין.
 אזוי זעט א נעכטיקער גביר,
 ווי ס'האָט זיך פאָרקירעוועט פון זיין טיר
 די שפע און האָט זיך אָפגעשטעלט
 ביי אַן אנדערנס געצעלט.

א פ ר ע מ ד ע ר ש י י ע ר

ער איז געקומען בעטן אין מיטן טאָג,
 דער שכן פון דער רעכטער האַנט,
 מען זאָל אים העלפן אויסגלייכן די וואַנט
 פון היי, וואָס האָט זיך מיט איר גאַנצער וואָג
 ווי אַ שיכור, צום דיל אַ בויג געמאָן.
 מיר האָבן אלע: דער באַלעבאָס טיכאָן,
 די געדונגענע דרעשער זאַלבעדריט,
 (איך בין אויך געווען אין דער מיט),
 געלאָזן די גאַרבן אויפן דיל
 און די צעפעס אין ווינקל שטיין שטיל,
 און געגאַנגען העלפן יענעם אין נויט.
 מיר זענען אַריבערגעקראַכן דעם פלוּיט
 און געשטאַנען אויף דעם שכנ'ס ערד.
 כאָטש דער שיער איז געווען ווי אונדזערער געבויט,
 איז אָבער אינגעווייניק אַלץ אנדערש געווען. דער „טאַרפּ" מיט היי —
 ביי דער וואַנט וואו ביי אונדז ליגן סנאַפעס קאַרן,
 און דער בערדיקער גערשטן איז אַזש פאַרפאַרן
 צום סאַמע עק פון שיער, און אזוי
 אויך דער האָבער פאַר די פּערד.
 און די גאַנצע משפּחה:

סערפ, גראַבליע און סאַכע,
די געצייג פאַרן פעלד,
איז ניט ווי ביי אונדז געווען אויסגעשטעלט.

אין יענער נאַכט האָב איך איינשלאָפן ניט געקענט,
איך האָב אן אַנדער שיער דערקענט.

ד ע ר ז י י ג ע ר א י ז צ ע ן

דער זייגער איז צען.
עס איז פרויטיק צו נאַכט,
איך גיי אַרויס זען
וואָס מוט די נאַכט.

אַ שפעטע שעה.
דער שניי איז שטייף,
דער הימל בלאָ,
די לבנה רייף.

ווי אַ ווירע גלייך
איז ווייסער טראַקט,
דער אייז אויפן טיך
פאַלט איין און קנאַקט.

צוויי גרינע שטערן
אויפן ווייסן שניי,
מען קען אַזש דערהערן
וועלפיש געשריי.

פון נאַקעטע שפּאַלן,
פון וואַלד געבראַכט,
שלאָגן אָפּ שטראַלן
אין דער נאַכט.

דעם פריצ'ס טעכטער

דעם פריצ'ס טעכטער רייטן ארויס
אויף ברוינע, דינע פערד.
פארנאכטיקער הימל שווימט איבער זיי,
אונטער זיי שווימט די ערד.

זיי טראָגן קליידער שוואַרצע ווי נאַכט
און וואַלן איבערן געזיכט.
דער „סאַן בערנארד“ מיטן לאַנגן צונג
שלינגט וויאַרסטן אונטער זיך.

זיי זיצן אין זאַטל ווי אויף אַ באַנק,
די שלעפעס הענגען אַראָפּ.
די פנימ'ער קוקן צום זויס פון וועג
ווען עס טראָגן די פערד אין גאַלאַפּ.

זיי זענען פאַרלאָזענע פרויען צוויי,
דאָס ווייס די גאַנצע שטאַט.
די כלה-מידלעך קוקן זיי נאָך
מיט לייך און אַביסל שפּאַט.

די טורעמס פון שלאַס, די רוקנס פון בערג,
הערן זיך צו צום גאַלאַפּ.
דער סאָד איז אַלט, ס'איז חודש אָב,
די בלעטער פאַלן אָפּ.

דאָס קלייד

זי איז אָפּגעפאַרן, און אויף דער וואַנט
אין צימער, וואו זי איז דריי נעכט געשלאָפּן,
ווי ערשט אַראָפּגעגליטשט זיך פון דער האַנט,
געבליבן הענגען איז איר דאָס האַלב-אַפּן.

און צו דעם קלייד נאָכניבוקן און שטומן,
ווען קיינער איז געווען אַ חוץ אונדז ביידן,
אין לערן-צימער פלעג איד קומען
זיך אויס'טענה'ן און ריידן.

און ווען דער אלטער גוי האָט מיר געבראַכט
א בריוו, אז מאָרגן קומט זי אָן,
האָב איך, אַן אויסגעליטענער, געטראַכט:
וואָס האָט ביי אונדז אַן אַנדער פרוי צו טאָן?

מ י ל ן

מיון טאַטע פֿלעגט זיך שפּילן
אין זיין געדאַנק מיט מילן;
מילן אויפן טייד,
מילן וואָס געדרייט
האָט דער ווינט די פֿליגלען
און געמאַכט אים רייך.
גרויסע זעק מיט תבואה,
זאשיקעס מיט קאַרן,
באַלייגן אלע דיין
ביוזן דריטן גאַרן.
פון די הויכע היגלען,
פון די ברייטע טאָלן
ברוינע פּערדלעך פירן
ניעם ברויט צו מאָלן.
נאָר דעם טאַטנס שפּילצייג
ווי אַ רויך צערינט —
מילן אויפן וואַסער,
מילן אויפן ווינט.

אלע פֿלענער גרויסע,
וואָס ער'ט ניט דערפירט,
האָב איך אין רנע'ס הייסע
אויף דאָס ניי דערשפּירט.

די שליוון זענען אָפּן,
די רעדער גייען שנעל,
די לאַנגווייל איז אַנטלאָפּן,
די שטיינער גיבן מעל.

און אויך מיינע מילן —
פאפיר און בלויער טינט,
האָט אין גרינגן שפילן
אוועקגעווייט דער ווינט.

נייעם פון דער היים

אויך ביי אונדז האָט אמאָל אזוינס געטראָפן.
דער מייסטער, אַ יונגער און זיכערער אין זיין פאך,
האָט שפעט ביינאכט פארן גיין שלאָפן
געזאָנגען זען צי יעדע זאך
איז אויף איר ריכטיקן אָרט און שטעל,
צי שיערט זיך ניט איין שטיין אָן צווייטן,
דער „קאָס“ צי איז פול און צי דאָס מעל
איז קאסטן וואַקסט אין ווייסע, געטורעמטע בייטן.
און אין דעם שעפסענעם פעלז, צעשפיליעטן און לאַנגן,
איז ער, מיט אַ בלעכענער לאַמטערנע אין האַנט,
די אַפּאַרניע* אָנקוקן געזאָנגען,
וואו דער פראַסטיקער אייז האָט דאָס וואַסער־ראַד
אַרומגענומען פון ראַנד צו ראַנד.
דאָרט האָט אים דער וואַל מיט זיין פאַמעלעכן טראָט
פאַר דער רעכטער פּאַלע געכאַפט,
און האָט זיך מיט אים געלאָסן און קאַלט
פיר מאָל איבערגעדרייט
און אָן קאַנטיקן באַלקן געקלאַפט.
אויף זיין פיר־מאָליקן געשריי
האָט מען אָפּגעשטעלט די מיל —
אויך ער איז געווען שטיל.

ניט דורך אַ בריוו און אָפּענע רייד
איז מיר די בשורה אָנגעקומען —
פון מויל צו מויל, פאַרשטעלטערהייט

* די אָפּטוילונג אין מיל וואו די וואַסער־רעדער געפינען זיך.

איז זי צו מיין ברעג צוגעשוואומען.
און כאַטש איך אַליין האָב אַ ראָד געדרייט
און פּרעמדן דרייכטום געמערט,
האָב איך אויפגענומען זיין בלוט און טויט
ווי איך וואָלט געווען אַ שותף צום שווערר.

ק ר י ג

מיין גאַנג איז פּאַמעלעך, מיין וואָרט איז שטיף,
ווייל קריג איז געשטאַנען אין דער לופטן ווי פיל*
אין מיין טאַטנס מיל.

איין שטיין האָט געביסן אין צווייטן שטיין,
און מענטשן האָבן זיך געריסן ווי חיות מיט ציין
אין מיין טאַטנס מיל.

דער נוי פון דאַרף, דער יידישער שכן
האָבן מלחמות אייביק געפּאַכטן
מיט מיין טאַטנס מיל.

אויף דער לאַנגער גרעבליע הין און צוריק
האָט מען שפּאַצירט און מען האָט זיך געקריגט
אין מיין טאַטנס מיל.

די פּאַלעס פּאַרריסן — האָט מען אַנטפּלעקט
וואָס דאַרף זיין פון טאַג און מענטשן פּאַרדעקט,
אין מיין טאַטנס מיל.

זון האָט ניט געשווינט זיין טאַטן מער,
און שנור איז אויפגעשטאַנען אויף איר שווער
אין מיין טאַטנס מיל.

דער מלוה האָט געריסן פון מיין שוועסטער דאָס קלייד,
געשריען, אז זיינס איז דאָס מילך און ברויט
אין מיין טאַטנס מיל.

(* שטויב.

און איך בין געווען אַ סערנדל קאַרן,
וואָס האָט זיך צווישן צוויי שטיינער פאַרלאָרן
אין מײן טאַטנס מיל.

איך מייד אויס די מענטשן וואָס ריידן הויך,
ווייל עס שטייט פאַר מיר הינטער יאָרן־רויך —
מײן טאַטנס מיל.

ג ר ו י ע ר ג ע ו ו אַ נ ט

די פאַכריק איז שטום,
פאַרשלאָסן די טירן,
די לאָדנס, ווי אויף נאַכט,
פאַרמאַכט.

אַרום און אַרום
איז קיינער ניטאָ,
אין יוצא ואין בא.
מען טראָגט ניט קיין גרויען געוואַנט.
מען טראָגט רויט, שוואַרץ און בלוי,
און אַנדערע שאַרפע קאָלירן,

נאָר ניט קיין גרוי,
וואָס קען ניט פאַרפירן.
די פאַכריק איז שטום.

אַרום און אַרום
אין יוצא ואין בא.
קיינער ניטאָ.

נאָר אינגעווייניק, הינטער לאָדנס און וואַנט
אַרבעט אַ פליסיקע האַנט,
וועכט גרויען געוואַנט
וואָס קאָן ניט פאַרפירן.

ניין חדשים

1

עס וואקסט א לעבן אין מיר.
אין מיינע אויגן וואקסט דער פחד
פאר ערד, פאר מענטש,
פאר שטומע, הילפלאזע געוויקסן,
פאר דעם הארבסטיקן געוויין פון גראָזן
און בלייבן שימער פון לבנה אויף די דעכער.

עס וויינט א מענטש אין מיר —
איך פארבייס די ליפן,
איך פארברעך די הענט אנטקעגן הימל:
געקרייציקט ברענט אין הייסן וואַלקן מיר אנטקעגן
א מענטש, נאָך איידערן געבערן!

א שיכור'ע פארגייט די זון מיט א פארזויפט פנים.

זאָל איך וויינען, לאַכן אויף א פולן האַרצן?
עס ווארט דאָס היימלאָזע לעבן אויף דיר.
עס ווארטן תפיסות, עס ווארט דער עלענט,
דער גרויל פון תליון,
דאָס בלוט פון עשאפאָטן;
דער צער פון בלינדן, און פון וואָרעם.
דער הויקער מיט זיין שאָטן.
עס ווארט דער הונגער מיט אַלע זיינע פיבערן;
דער הימל מיט זיין בלוין,
און אַלע תהומ'עדיקע נידערן.
דאָס שעכטהויז,
דער חלף,
און די רוין.

און דער סוף פון אַלע סופ'ן:
דאָס אייביקע,

דאָס אומפאַרמיידלעכע,
דאָס מוזן שטאַרבן.

2

דיין לעבן שווימט מיטן טייך פון מיין האַרצן.
דער ריח פון דיין לייב איז געמישט מיט דעם הייסן געוויין פון מיין בלוט.
ליכטיקער מיינער,
בלאָנדר־לעבן מיינס;
זיסער פיין מיינער —
ליד פון מיין בלוט!

פאַר די זינד פון מיין האַרצן,
פאַר מיין צער, בעט איך:
גיס מיך אָן,
צינד מיך אָן,
ווי אַ גרעזעלע גרינס,
ווי אַ טראָפּן רעגן,
ווי אַ וואָלקן איבער אַ טרוקן פעלד ערד —
כ'זאַל זיך אָנווערן ווי אַ שטויבעלע לעבן.

די ערד איז היינט וואַך,
און עס וויל נישט שלאָפן גיין מיין טרויער.
אַ טויב געוויין
טויכט אויף אין מיר —
אַ הייסע כוואַליע
געוואָרפן פון אַ שטורעם.
די נאַכט זינקט נידעריק,
דער הימל איז אָן שטערן;
דער ווינט ווינט אַ פאַרשפעטיקטן זאַנג אין פעלד.
פחדים, ווי וועלף, לויפן אָן און שטעלן זיך אַנטקעגן מיין האַרצן.
עס ברענגען שאַטנס,
צעטראָגן, ווי פייגל, מיין אומרו
אין נאַכט,
איבער קעפּ פון די ביימער.

אין ספקות ווארפט זיך די ערד
און מיין נפש.
א ניט-געזענער,
א דומס-כוח
וואקסט אין מיר.
אָט, הייבט עס מיך אריבער אלע פינצטערע תהומות,
אריבער אלע פיבערדיקע הימלען —
ווי שטויב,
ווי גראָז,
ווי בליענדיקער קלעווער
פלאַנץ איך זיך איבער,
און כ'וואַקס אלעמען און אלץ אריבער;
און מיט איינמאָל —
עס שלידערט מיך צוריק אַראָפּ אין די נידעריקסטע תהומ'ען,
און פינצטערע וואַסערן
דעקן צו מיין קאָפּ.

3

עס שווימט די וועלט אין דיין פאַר'חלומ'טן דמיון,
די זון איז פאַר דיר אַ בלינדע זאָך.
זי גייט אויף אין דרימל איעדן פרימאָרגן
און פאַרנעמט מיט זיך דעם גרינעם טאָג ביים פאַרגיין.
עס רעדט די ערד.
איך לייג מיך אַוועק ביי איר צופוסן.
אַ זעמדעלע גראַבט זיך איין אין מיין לויב.
עס רעדט מיט מאָך,
און מיט עלענט פון שטיין,
און נאָך:
מיט לויב,
מיט בלוט,
און מיט ביין.
נעמסט צונויף די הענטלעך,
ווי אַ פלאַנץ אַנטקעגן הימל

אסתר שומיאטשער

פארווינסט דיין הארץ מיט מיין געוויין.
איך גיב דיר זון,
פשטות פון רעגן,
ס'נערויש פון די זאנגען אין טאָל,
דעם ווינט,
און אַ לייב
בוניק ווי שטאָל.

עס,
טרינק,
וואַקס!
ניס זיך אָן מיט לעבן.
דיינע ציינדלעך
זאָלן זיין שאַרף, פלינק,
זאָלסט קענען איינבייסן אַזא האַרטע גום — לעבן.

דיר איז ענג,
וויילסט דיינע פיסלעך צענעמען —
פויקסטו

אין די ווענט פון מיין לייב!
דו צעפירסט די הענטלעך
און נעמסט אַרום די ערד.

איך לייג מיין קאָפּ אויפן פייכטן גראָז.
איך לאָז:
די נאכט,
דער הימל,
די שטערן

זאָלן שווימען מיטן שטראָם פון מיין בלוט.

איך לייג אויף מיין רוקן —
עס רירט זיך אין מיר די גאַנצע ערד.

4

איך צייל די נעכט, איך צייל די טעג, איך צייל די שמונדן —
אויף טויט און לעבן ביסטו מיט דיין נפש צו מיין לייב געבונדן.

איך טראָג דיך, ווי עס טראָגט די ערד אַנטקעגן הימל אירע זאָרגן.
אוי, עס זאָל נישט זיין, אז כ'טראָג דער פינצטערניש אַ קרבן!
פאַרגאַנגען אין מיין בלוט איז היינט די גאַנצע ערד אין טראָגן —
איך שפּיר, איך הער דיין וואָרצלדיקן כוח שלאָגן.

ס'האָבן היינט דער הימל און די ערד זיך אָנגערירט, באַגעגנט,
און אויסגע'חלומ'ט וואָלקנדלעך אַפּולע, אַ רעגנבויגן, און אַ רעגן.

אַ ווינט האָט זיין האַרץ צעוויגט אַריבער אַלע צווייגן,
און זיך פאַרמאַסטן אין מיטן העלן טאַג צו דער לבנה זיך דערקלייבן.

עס וואַקסט מיין זאָרג מיט דיין יעדן ריר, מיט דיין יעדן רודער:
מען האָט געשמיסן היינט, מען האָט פאַרפּייניקט היינט אַ מענטש —
דיין ברודער.

פאַר אַיעדן בערגל ערד, פאַרן יינגסטן גראַז איך פאַל אַנידער;
איך פאַרברעך מיין האַרץ אַנטקעגן די תּהומ'עדיקע נידערן.

דיין לעבן וואַקסט אין מיר ווי ס'וואַקסטן אין מיין בלוט מייע
— אויסגעוויינטע לידער —
אין פּחדים'דיקע אַנגסטן קוועלן אָן אין טראָגן מייע גלירער.

צי וועל איך קענען ענטפּערן דיר אויף אַלע פינצטערע גרוילן —
איך קען אַליין נישט ענטפּערן זיך, אַ מאַמע פון אַ דור אַ נאַקעטן,
אַ דור אַ הוילן.

איך טראָג דיך, ווי עס טראָגט די ערד אַנטקעגן הימל אירע זאָרגן.
אוי, עס זאָל נישט זיין, אז כ'טראָג דער פינצטערניש אַ קרבן!

5

אז איך טראַכט פון דיין לעבן,
וויינט מיין בלוט, וויינט מיין האַרץ, וויינט מיין שכל אין מיר.
דאָס לעבן איז היינט איינזאַם,
און איינזאַמער נאָך פון אַלע חיות און פּלאַנצן —
דער מענטש.

איך בעט מחילה ביי דיר און ביי לייט.

ווי אויף פלייטן שפילט היינט דער ווינט,
עס ווארפט זיך אין צווייפלען די ערד,
און דער הימל שלאגט מיט דונערן.
א בליץ, ווי א פייערדיקע שווערד,
שניידט אויף די ערד ווי אן עפל.
מיט שטורם איז פול דיין געביין.
ווי אין א פויק הילכן אָפּ דייע קלעפּ —
ווי עס ווארפט זיך אין אַנגסטן דיין קעפל!

איך בעט מחילה ביי דיר און ביי לייט.

איך ליג אויף מיין רוקן,

איך טראכט:

ווי זאָל איך דיך רופן:

נחמן,

שמחה,

צי בער?

צי זאָל איך צוגרייטן פאר דיר

א שניידערשע שער;

דעם קאָואַלס פארטעך פון לעדער —

די שוסטערשע אָל,

צי די פּעדער?

און אפשר גאָר

א פאָר שטיוול מיט כאלעוועס הויכע,

געשנורעוועט ביז צו די קני —

פון פארפרי

וועסטו דעפטשען אין פייכטן טאָרף,

און דער מאָך וועט קילן מיט גרין דייע אויגן.

ווי א רעגנבויגן

גייט אויף דיין לעבן אין מיר!

6

אז דו רעדסט נישט צו מיר א טאָג,

ווארפט זיך אין אַנגסטן מיין הארץ:

אפשר האָט דיך מיינע אַ פינצטערע מחשבה פארשעמט ?
אפשר האָט מיין צונג געזינדיקט אַנטקעגן דיין קומען ?
זאָג :

צי האָסטו דעם ווינט פון מיין האַרצן פאַרנומען,
און די היימלאָזע פרייד פון מיין וואַנדער געטרונקען ?
וואָס פייניקסטו מיך מיט דיין שטומען ? !

אין צווייפלען וואַרפט זיך מיין בלוט.

איך גיי מיטן וועג,
בוים האַנט מיט דעם זומער.
מיין האַרץ דיר צוקאַפּנס ;
שאַטן פון בוים אין די אויגן.
דער ווינט וויגט דיין האַרץ אויף אַ צווייג.
עס פאַלן עפּל פון בוים ;
עס שמעקט שוין מיט רעגן די נאַכט.
דער האַרבסט שטייט אַן אָנגעצונדענער.
די גרילן שפּילן אויס זייער לעצט ליד פון זומער.
אַ בוים לאַכט
מיט אַ גאַלדענעם פנים
אַנטקעגן האַרבסט'יקן הימל.
דער ווינט וויגט דיין האַרץ אויף אַ צווייג.

נאַכט.

ביסט וואַך.

גליווערים צינדן די נאַכט,
די שאַטנס פון ביימער ציען זיך אויס ביז צו די שטעיון —
איך, נאַריש מענטש,
פאַרגיס היינט טרערן.

אַ זינד איז גאָר צו טראַכטן היינט וועגן גליק,
אַ חרפה שטיקט מיך אַרום האַרצן,
און קאַפּ מיינער צעווייגט זיך אינעם ווינט,
און פּיס מיינע ווילן לויפן, האַסטיק טרעטן,
דאָס לעבן וויינט אַנטקעגן ווינט.

7

איך גיי מיט דיר,
איך טראָג דיך אונטערן האַרצן.

עס רעדט דער טאָג מיט בלוט אויף פּאַנען.
מיט אויסגעשריי פון אַ צעפּלאַגטן קלאַם;
מיט ציין פון אַ באַליידיקט בלוט,
מיט נידעריקן טרויער,
מיט ליבע,
און מיט האַם.

אַרקעסטערן קומען אָן,
אַרקעסטערן גייען —
איך גיי נישט אַליין,
איך גיי מיט דיר,
איך גיי אינצווייען.

עס יובלען היינט
די פּשוט'ע,
די מידע.

די, וואָס וויאַנען אין דער פינצטער,
אויסגעדאַרטע לעבנס;
די, וואָס טראָגן די זאַרגן
אין די ציין,
ווי קעץ
זייער קליינזאָרג.

נישט שטורק, נישט קלאַפּ, נישט בייזער זיך —
מוזט וואַרטן!

צי אויס די הענטלעך,

נעם אַרום די מאַרשירנדיקע קעפּ — — —

אַט, זע:

עס לויפן דינע פּיסלעך איבערן ברוק!

עס רייט אַנטקעגן דיר אַ מענטש מיט בלוט אין אויגן,
מיט פּאַנצער און מיט בליי —

מיון הארץ קלאפט האסטיק אָפּ :

איינס,

צוויי,

דרוי — —

אַ ווייגעשריי שניידט דורך מיין אינגעווייד
ווי שאַרפע מעסערס.

איך הייב אויף דיין האַרץ אַנטקעגן די פּאַנען.
זיי וואָרנען,

זיי מאַנען.

איך טראָג דיין האַרץ

אַ צושטייער

דעם באַרוועסן לעבן.

אַרקעסטערן קומען אָן,

אַרקעסטערן גייען.

איך גיי נישט אַליין,

איך גיי מיט דיר,

איך גיי אינצווייען.

8

איך וואַקס,

עקשנות/דיק הייבט זיך מיין בערגעלע לעבן.

איבער מיין קאָפּ לאַכט הויך דער הימל.

אין מיין בלוט

שרייט דאָס באַרוועסע לעבן,

צעטאַנצט זיך אויף מיין בערגעלע דער עלנט.

איך פאַל צו צום שטויב,

איך זוך אַ טרייסט ביים וואָרעם.

דער הימל ציט זיך גרוי און אַשיק,

אין מיין בלוט צעהודעט זיך אַ גלאַקס.

איך פאַרנעם :

מהומה,

גרויל,
און אומגליק.
עס יובל'ט א המון,
מיט פינצטערניש אין אלע גלדער.
מיון הארץ הייבט האסטיוס אָן צו קלאפן,
מיינע פיס — גיין.
אין קייטן פירט מען
דאָס פאַרוויאַנטע לעבן פון דער גידער:

די נויט,
דער עלענט —
אין קאמף
פאר פרייד
פאר ברויט,
פאר ברודער-ליבע.

עס יובל'ט א המון,
עס רעוועט די שנאה.
די האק איז שארף.
דער קלאַץ איז בלייך.
דער קלאַץ איז שטום — — —
מען פירט א יונגלינג צו דער געלאַטינע!

די זון, א רויטע, האָט זיך א וויג געטאָן.
א שאַטן האָט זיך איינגעבויןן,
קוים אָנגערירט דעם שטיינערדיקן שליאַך,
טרועריק געקוקט מיר אין די אויגן,
און זיך ווילד צעלאַכט.

אזא שנעון איז מיך היינט באַפאַלן!
מיינע אלע חושים שרייען בלינד:
א שלאַכטפעלד
ווארט אויף דיר,
יונג-לעבן מיינס!
א תפיסה-זואנט.

א ברענענדיקע תליה.
שאנד,
און שפאָט;
דער גרויל
פון לינטש,
די אימה
פון עשאפאָט.
און טרויעריקער נאָך:
האנדל
מיט ברויט,
מיט ליבע,
און
מיט נאָט.

9

אילעלולו,
וואָס קלאַפסטו,
וואָס רייסט זיך מיט אימפעט דיין נפש?
עס ווארט אויף דיר אַ פאַלק אַן עקשן.
עס ווארט אויף דיר אַ באַרוועס לשון:
מאמע יודיש.
אין מאמע־יודיש האָט מען די ווייסע ציג פאַרוויגט
מיט ראָזשינקעס און מאַנדלען:
אילעלולו,
דער טאָטע איז געפאַרן האַנדלען!
אוי, האַנדלען —
ראָזשינקעס מיט מאַנדלען.
און ביים שיין פון דער בלויער הברלה
צילט ער:
גרעשעלעך,
בעבעלעך,

ס'אָרים פאַלק.

א ציג,

א באַק,

און רענדלעך

פולע פעסער ;

א האַק,

א לאַם,

און א פאַרבלוטיקט מעסער — — —

איילעלולו,

איילעלו,

די ווייסע ציג האַט אירע ציגעלעך פון לאַנג שוין אָנגעוואָרן

איבער ימ'ען,

הינטער בערג,

אין כלוי פון טאָלן,

אין כוואַליענדיקן קאָרן,

אויף וואַסערן ביטערע,

אין באַרוועס פון דער נאַס,

אויף שווינדל-טרעפּ פון שטאַקן,

אין פייערן פון האַס.

אין קראַנקער דער פון זאַמד,

אין מדבר-ערד פון יעדן לאַנד.

איילעלולו,

איילעלו,

איך גרייט דיר א זומער,

איך ניי דיר א העמד.

איך זאָרג פאַר דיין קומען

אויף אזא ברייטער פרעמד.

איילעלולו,

איילעלו,

איך גרייט דיר א זומער,

איך ניי דיר א העמד.

לידער

א בייקע

איך בין דיין זון, דעם מילנערס זון,
און פראסט ווי דו און דייענע.
מיון לשון ברייט — פאדאָליער סטעפּ,
און פשוט ווי אוקראינע.

איך בין דיין פלייש און בלוט און קען
פון דיר זיך ניט באַפרייען:
דאָס לעבן מיינס — אַ וואַסער-מיל,
דאָס ליד מיינס — ברויט מיט קלייען.

מיון מאמע, — פון אַ שטעטלשער,
פאראַרעמטער משפּחה:
איז קלוג און שוין, וואוילקענעוודיק, —
נאָר ווינציק מזל-ברכה.

דאָס דאָרף, די דאָרפסלייט קען זי ניט
כאָטש סובל זיין אביסל:
מע עסט מיט לעפל הילצערנע,
און אלע פון איין שיסל.

און זי האָט מיטגעבראַכט פון דר'היים
אַ מעשה-בוך צום לייענען.
איז פלעגט זי זיצן שפעט באַנאַכט,
דאָס בלעטערן און וויינען.

עס פלעגן טאַטע-מאַמע אָפּט
זיך קריגן, וועלן גט'ן.
פלעגט איך אַ כליפע טאָן, און — אויס,
מע פלעגט זיך איבערבטן.

איך בין געראַטן נאָר אַ סך
אין איר, עליה-השלום:

איך קריג זיך מיט מיין מזל אָפּט,
און בעט זיך איבער — שלום!

מיין זיידע, מיר צו לאַנגע יאָר, —
א הויכער איד, א ברײטער, —
צו ניינאונאַכציק פֿלעגט ער נאָך
זיך דראַפּען אויפֿן לײטער.

נאָך מיטאַג האָט ער סתם ניט פּײַנט
צו כאַפֿן דאָרט אַ דרױמל;
אַ חלום טאָן: — ניט ווייט פֿון דר'ערד
און נאָענט פֿאַרט צום הימל.

און איך האָב אײַנגעגעבן זיך
אין אים, עליו השלום:
מיין וועלט — אַ לײטער־קריכעניש,
מיין גליק — אַ בױדעם־חלום.

מיין באַבע האָדל איז געווען
אַ פרומע און אַ שטילע.
צומאָל קיין דאוונען ניט געקענט,
קיין טײטש־חומש אפּילו.

צו אַכציק פֿלעגט זי נאָך אַליין
אַ דײזשע ברויט פֿאַרקנעטן.
און אויפֿגיין פֿלעגט דאָס טױג, ווי שױם.
און חל'ה'לעך — בוקעטן!

דעריבער, — ווען די נאַכט איז כלוי,
און שטערן פֿול דער הימל —
פֿאַרשמעקט מיר סטעפֿ, אוקרײַנע, דאָרף;
דער באַבעס ברויט מיט קימל.

מיין פעטער בעריש איז געווען
אַ פּישער אַלע יאָרן.
פֿלעגט כאַפֿן פּיש און פֿלעגט מיט זיי
אויף די יאַרדיים פֿאַרן.

אמאָל האָט ער פון שיפל זיך
צום נעץ אַראָפגעבויגן, —
האָט אַ רוסאַלקע, פאַרן באָרד,
אים אין טיך אַריינגעצויגן.

און איך, ווי פעטער בעריש, טרייב
זיך אום אויף מוטנע טייכן;
מיין שיפל, — שווער. מיין נעץ איז לער,
און די רוסאַלקעס — ווייבן.

נאָר האָפן האָב איך — איך וועל מיין
רוסאַלקע נאָך געפינען — — —
מיין שיפל, — שאַטן-גרינג און לער,
וועט שווימען, שווימען, שווימען. —

דער שאַטן פון קריות

די לייכטער מיינע — ליימענע,
פון טרייבן חלב — מיינע ליכט.
אַ בעטלער איז מיין אורח היינט.
און איך האָב זיך אויף אים געריכט.

וואָרום צווישן אורחים אָרעמע,
פון הינטער-גאָס, געפינט זיך ס'רוב
אָ—דער, אויף וועמען כ'האָב געוואָרט:
דער ענו און דער למד-וואָו.

ביי קאַרן-ברויט, געמישט מיט קלייען,
ביים אויסגעווייקטן הערינג-רויג,
וועט ער אַמאָל זיך טאָן אַ הייב
און זיך צעשטראַלן פאַר מיין אויג.

דאָס הויז פון אכזר — אויפן באָרג,
און מיין כאַלופּקע — — טיף אין ראָוו.
פאַרבלאַנדזשען וועט אַמאָל משיח
צו מיר, ווי היינט דער למד-וואָו.

זיין לייב אין וואונדן, אן א העמד.
די פיס געשוואַלענע, אן שיד.
א שטעקן און א טאַרבע אש —
דער אַרעמאן, — וועט זיין משיח.

פון דמיון נאָר אַליין גייט אויף
א ליכטיקייט ביי מיר אין זעל:
א חלום פון א ווייטער וועלט,
א זעונג קלאַר און וואָר און העל.

און אין מיין פינצטערניש פלאַמט אויף
מיין האַלב־פאַר'חרב'ט הויז — א סנה.
דורכזיכטיק ווערט מיין הויט און ביין,
איך הייב אויף מיינע הענט און זע:

די פענצטער ברענען אויפן באַרג,
זוי אויגן פון צורייצטע וועלך:
דאָרט זיצן אורחים אַרעמע.
איך צייל זיי דורך די פענצטער — צוועלף!

איך צייל די שאַטנס דורך די ווענט.
איך צייל און צייל: די צאָל איז צוועלף.
איך צייל די שאַטנס פון די הענט —
אן אורח פעלט. — געבליבן עלף.

נאָר קיין זאך ווערט מיר שוין פון אויג
נישט מער פאַרהוילן און פאַרמעקט.
כ'הייב אויף א ברעם, א האַנט — און זע
דאָס טיפסטע טיפעניש אַנטפלעקט.

כ'דערשפיר דעם דינסטן שאַטן־טראַט.
מיין אויג ווערט שפיציק, אויפגעשרויפט: —
י ה ו ד ה א י ש קריות פּוּיוּעט בלינד! — — —
ער האָט מיין אורח'ס בלוט פאַרקויפט!

נאָר אים, מיין גאַסט, דעם אַרעמאן,
וואָס שלאָפט אויף דר'ערד, ביי מיר אין קיך, —

באשירמען וועל איך פון המון — — —
מיד קען מען ניט! . . . בין איך משיח!
און שלאָגט מען מיד צום צלם צו, —
פאַרניי איך און עם לאַכט מיין בלוט: —
ער שלאָפט ביי מיר אין סיד — דער האָר . . .
און איך בין ער! — — און מיר איז גוט.

ד ע ר ג ע ב ע נ ט ש ט ע ר

צווישן נעכטן און מאָרגן —
צוויי לענדער אזוינע —
ליגט דאָס לאַנד, וואָס הייסט היינט,
א פאַרוויסטע פון שונא.

צווישן מאָרגן און נעכטן—
א מהלך א ווייטער —
ווי א שטורעם א ווילדער,
באוויזט זיך א רייטער.

— ווער איז ער, דער רייטער,
דער שטורעם דער בייזער?
— דער נביא פון נעכטן,
פון היינט דער דערלייזער.

צווישן נעכטן און מאָרגן —
א מדבר מיט ביינער — — —
דער טויט האָט געאַקערט,
פאַרזייט האָט ער שטיינער.

— ווער שיקט עם דעם רייטער
צום אומקום אַנטקעגן?
— דער רייטער אַליין האָט
באַשטימט זיינע וועגן.

ער אַליין — זיין געשיקטער.
ער אַליין — זיין באַגלייטער;

— געבענמשט איז דער ערשמער,
געבענמשט איז דער צווייטער.

ער אליין — זיין באפעלער,
באגלייטער און היטער.

— געבענמשט איז דער ערשמער,
דער צווייטער און — דריטער.

צווישן געבטן און מאַרגן —
בלויז סנאָכן און שטייגער,

— געבענמשט איז דער מדבר,
די טרוקענע ביינער!

נאָכן זאָמד-שטורעם

זאמד און שטויב און ווינט.

דריי שניטער, דריי אין צאָל.

פארשניטן ליגט אין טאָל,

אינמיט, ווי אָפגעברענט —

א דאָך. צעפאָסטע ווענט.

א פענצטער קאָלט ווי שטאָל.

אין פענצטער הענגט א ליכט,

א גרויע קוליע פלאַקס,

א קאָפּ, צוויי הענט פון וואַקס: —

די נויט, די בלינדע נויט,

מיט אויגן, טריפּוואַקס-רויט, —

זי שפינט און שפינט און שפינט —

א טאַרבעלע אויף ברויט,

תכריכים פאַר א קינד,

ניין איילן יאַרצייט-קנויט — — —

זאמד און שטויב און ווינט.

ש ט י ל ע נ א ט ט

די נאכט, זי קוקט אַרונטער
מיט הונדערט טויזנט אויגן :
דער ים האָט פיש און פערל,
די ברעגן — זאמד און רויגן.

אין ים אַ פישער־זעגל,
פארשנייט פון דער לבנה : —
די נאכט איז פול מיט שטערן,
די שטילקייט — מיט סכנה.

דער ים־ווינט ציט דעם זעגל,
דער פישערמאַן — די נעצן : —
דער ים האָט פיש און פערל,
און איך דאַרף ס'העמד פארזעצן.

די נאכט האָט שלאָף און שטערן,
דער ים־ברעגן — זאמד און רויגן
און קליינע פישער־שטיבלעך,
מיט טריב־פאַרבענקטע אויגן.

מ.ל. האלפערנס „ משה לייב ”

1

פיר יאָר זינט מ. ל. האַלפערן איז פון אונדז אַוועק. פיר יאָר, וואָס איצטיקע וועלט־געשעענישן האָבן אָנגעפראָפּט איבער די ברעגעס מיט ריזיקע שטראַמען צייט און כרוך־שטיקער פון ווייט־לויפנדיקע עפאַכעס. פיר יאָר, פולע, איבערפולע לאַנגע יאָרן, און דאָך, די אויפטרייסלונג פונעם ערשטן געשריי „האַלפערן—טויט“ האָט זיך נאָך נישט אינגאַנצן איינגעשטילט. עפעס האָט זיך אָפגעריסן, געבליבן הענגען, און קען צו זיך נישט קומען.

איז דאָס דערפאַר ווייל ער איז געווען אַזאָ קרעפטיקער פּאָעט ? איז דאָס דערפאַר ווייל ער איז פון אונדז פאַרשניטן געוואָרן אַזוי אומגע־ריכט און אַזוי יונג ? דאָס און נאָך עפעס.

איך האָב דאָס געפיל אַז די בשורה פון האַלפערנס טויט האָט אַרויסגערוּפן נישט אַזוי ווייט טרויער ווי פאַרווירונג, צערודערונג, עפעס אַזוי ווי זיכערע געזעצן וואָלטן ערגיץ וואו לויז געוואָרן, עפעס אַזוי ווי דאָס אייגענע מזל וואָלט זיך פאַרלוירן אינעם אָפגערונט צווישן „יאָ“ און „ניין“. פאַרוואָס זאָל גראָד האַלפערנס טויט אַזוי שוידערלעך אויפ־ברוין די שטילסטע ווינקלען פון מענטשלעכן געמיט ?

אַ מענטש מיט גרויסע שאַפנדיקע כוחות ? יאָ, אָבער נישט דאָס איז דער עיקר. האַלפערנס אימפּולסיווער „קלאַפּ אין טיש“, דאָס תאוּה'דיקע איינבייסן זיך פון זיין וואָרט, דער אַטאַקירנדיקער ברי פון זיין סאַרדאַנישער גרימאַסע, דאָס איז דאָך אי דער זאַפט, אי דער קערן פון לעבעדיקן פונקציאָנירן. דער גאַנצער מין האַלפערן וואָרצלט אינעם טיפסטן „יאָ“־שיכט וואָס לעבן פאַרמאָגט. האַלפערן און טויט, דאָס איז עפעס חוץ לדרך הטבע, ס'איז אַ סתירה וואָס דער עלעמענטאַרסטער חוש פאַר לעבן קען נישט סובל זיין. האַלפערן און טויט — עפעס ליגט אין דעם אַן אָפלייקענונג פון פונדאַמענטאַלע זיכערקייטן, און יאָגט אַן אַ באַוואוסטזיין פון פּאָטענציעלע קאַטאַסטראָפּעס אויף זיך אַליין.

די ספּעציפישע קוואַליטעט פונעם רושם וואָס האַלפערנס טויט האָט געמאַכט נעמט זיך, דעריבער דער עיקר פונעם באַזונדערן טאָן פון זיין ליד, פון די אַרויסשטאַרנדיקע כאַראַקטער־שטריכן פון זיין

פערזענלעכקייט. בלויז אין אזא ליכט קען איך פארשטיין די געפיל-
אויסדרוקן וועגן מ. ל. האלפערן וואָס איך האָב געהערט פון זיינע גע-
טרייע לייענער אויף ביידע זייטן ים. פאַראַן אין די דאָזיקע געפילן
נישט בלויז רעספעקט, אָפּשאַצונג, באַוואַנדערונג, אָדער וואַרעמע קרי-
טיק. ס'איז עפעס ניכער אַ פּערזענלעכע באַציאָונג צו אומקאָנטראָלירטע
נאַטור-כוחות וואָס בינדן צו און שרעקן אין דערזעלביקער צייט —
לעבן.

איז מילא, דאָס איז מ. ל. האַלפּערן. און דער וואָס האַלט אַז ער
האָט געהאַט אין זיין רשות אַ רייך קינסטלעריש פאַרמעגן — און איך
גלויב אין דעם זער שטאַרק — אזאַ מענטש קען בלויז פעסטשמעלן דעם
פאַקט און פטור. מען קען אים באַשרייבן אזוי אָדער אַנדערש, מען קען
אים כאַראַקטעריזירן בעסער, ערגער, אָבער אורזאַכלעך פאַרשטיין, וויסנ-
שאַפטלעך דערגרונטעווען — קיין שום דערקלערונג — ביים איצטיקן
צושטאַנד פון דער וויסנשאַפט — קען נישט אַרויסנעמען מער וויפיל
זי זועט אַליין אַרײַנלייגן. אזאַ איז די לאַגע אויף וויפיל מיר האָבן אין
זינען דעם תוך, דעם תוך פון שאַפּנדיקע כוחות בכלל.

אַביסל אָפּטימיסטישער קענען מיר זיך פאַרגינען צו זיין ווען מיר
וויילן פאַרשטיין די סיבות וואָס האָבן די דאָזיקע פּאָטענציעלע כוחות
פאַרוואַנדלט אין קינעטישער ענערגיע, ווען מיר ווילן באַנעמען די מאָד-
טיוון וואָס האָבן דעם קינסטלערישן שטראָם איינגעשפּאַנט און איינגע-
ראַמט אין באַשטימטע פּאַרמען. וואָס איז געווען דער פירנדיקער מאָד-
טיוו פון האַלפּערנס לעבן? וואָס איז געווען די כאַראַקטעריסטישע
שייכות-סיסטעם אין וועלכער ער האָט זיך באַוואויגן? אין וואָס איז
באַשטאַנען דער קלעם פון זיין אינווייניקסט לעבן פון וועלכן ער האָט
זיך געוואָלט באַפרייען?

די לעצטע פּראַגע איז נישט קיין סינאָנים פון די פּריערדיקע, און
נישט צוליב רעמאַרישע צוועקן איז זי אַוועקגעשטעלט געוואָרן. דער
פאַרלאַנג צו באַפרייען זיך פון אַ קלעם איז נישט בלויז כאַראַקטעריסטיש
פאַר מ. ל. האַלפּערן. אין דעם באַשטייט אייגנטלעך דער שטענדיקער
אימפּעטיקער דראַנג וואָס שטורעמט אויף דאָס גייסטיקע לעבן פון יעדער
מענטשלעכער פּערזענלעכקייט. צווישן פאַרלאַנג און דערגרייכונג ליגט
אַ תהום וואָס נישט אַלעמאָל קען מען אים אַריבערשאַפּען. און פאַר-
לאַנגען טויזנטער, מיליאָנען, טויכן אויף און פאַרשווינדן, טייל אין דער
פּרייד פון דערגרייכונג, טייל אינעם טרויער פון דורכפאַל. פאַרלאַנגען



משה לייב האלפערין — פון אים אליין געצייכנט

נראָבן אין דער טיפעניש און שפּרינגען אויף דער אויבערפלאַך. טייל האָבן בלוז אַ קליינע שייכות צווישן זיך, אַנדערע שליסן זיך צונויף אין פולער האַרמאָניע, נאָך אַנדערע ציען אין פאַרערטע ריכטונגען, זענען בטבע סתירה'דיק און בויען אויף די גרויסע מענטשלעכע דראַמע פון שטענדיקע אינווייניקסטע קאָנפליקטן.

וואָס איז געווען האַלפערנס אינערלעכער קאָנפליקט מיט וועלכן ער איז לכתחילה אַריינגעקומען אין דער וועלט פון דיכטערישן שאַפן? און ווייל איך בין פאַראינטערעסירט אין אַטדעם לכתחילה'דיקן מאַטיוו-קאָנפליקט מיט וועלכן ער האָט זיך באַוווּזן אין אונדזער ליטעראַטור, וועל איך זיך אינעם דאָזיקן אַרטיקל בלוז אַפּשטעלן אויף דער ערשטער פּעריאָדע פון זיין שאַפן. דאָס איז די פּעריאָדע וואָס שטייט צום נאָך-ענסטן צו די ספּעציפישע איינפלוסן פון זיין קינדהייט און יוגנט, אַ צייט וואָס שאַפט און פאַרמירט דעם לעבנס-מאַטיוו פון אַ מענטשן. צום גליק איז דאָס אויך, אין האַלפערנס פאַל, אַ פּעריאָדע וואָס ער האָט אַזוי שאַרף אויסגעדריקט אין זיין ערשט בוך „אין ניו-יאָרק“.

2

דער צוגאַנג צו מ. ל. האַלפערן וואָס איז מיר צום ליבסטן וואָלט זיך גענייטיקט אין אַ קלאָרער, דעטאַלער ביאָגראַפיע, אַ ביאָגראַפיע וואָס זאָל בולט פאַרצייכענען זיינע ערשטע פּוס-טריט אויפן צעפלאַסענעם, שטויביקן וועג פון לעבן. אַזאַ ביאָגראַפיע איז נישטאַ, און דאָס איז אַ גרויסער שטער. אָבער פון די אַלגעמיינע שטריכן וואָס מיר געפינען אין ריזענס לעקסיקאָן, פון די ביאָגראַפישע נאָטיצן וואָס מיר געפינען ביי אליעזר גרינבערגן (אין ערשטן פון די לעצטע צוויי בענדער האַלפערנס לידער), און אויך ביי די אויף וועלכע גרינבערג איז זיך סומך (יעקב מעסטל, ה. מ. קיווערמאַן, יצחק בלוס, מ. דאַנציס), לאָזן זיך אַרויס-שילן עטלעכע פרטים וואָס וואַרפן אַ ליכט אויף די הינטערגרונט-מאָ-טיוון פון האַלפערנס טאָן און אינהאַלט.

ער איז געבוירן געוואָרן, און געלעבט די ערשטע צוועלף יאָר פון זיין לעבן, אין אַ קליין שטעטל אויף יענער זייט ים. דאָס איז איינס פון יענע שטעטלעך וואָס זענען אונדז גאַנץ גוט באַקאַנט מיט זייערע איינגע-וואָרצלמע, גע'ירשנ'טע פאַרמען. מיט זייער זיכערן לעבנס-שטייגער, מיט זייערע אָנגענומענע עסטעטישע און עטישע מאָסן, מיט זייער איינגע-

שטעלמער מאָראַל פאַר האַנדלונגען און געדאַנקען. און פונקט ווי פלי-
סיקער מעטאַל נעמט אָן דאָס פאַרגליווערטע געשטאַלט פון דעם פורעם
אין וועלכן מען גיסט אים אַרײַן, אזוי ווערט אויך די פערזענלעכקייט פון
אַ מענטשן איינגעצאמט און אויסגעדריקט אין אייגנארטיקער רעליעפ-
קייט אין דעם האַרטן פורעם פון אזאַ מין סביבה.

צוועלף יאָר צײַט, די סענסיטיווסטע יאָרן פון אַ מענטשן, האָט דאָס
שטעטל אויסגעהאַמערט יענעם טײל פון האַלפערנס גייסטיקער פיגור
וואָס סאַציאַלע ירושה באַשאַפט. אָבער פלוצלונג איז אין זײַן לעבן
פאַרגעקומען אַ טיפער איבערברוך, אַ געוואַלטריס, וואָס האָט געמוזט
האַבן די ווייטגייענדיקסטע קאָנסעקווענצן. ער איז אַוועק קײן ווײַן, פון
אַ כאַראַקטעריסטיש ייִדיש קלײַן-שטעטל אין אַ טיפישער וועלט-שטאָט,
פון אַ שטייענדיק, איינגערענעצט ייִדיש-לעבן אין אַ נײַער און פרעמד-
דער גוי'אישער סביבה. עס איז נישט געווען קײן כסדר'דיקער מאַרשרוט,
אַפילו נישט קײן נאָרמאַלער וואַנדער-וועג פון אייגענע צו אייגענע אין
צוויי באַזונדערע סביבות. עס איז געווען אַ שפּרונג איבער אַ תּהום
צווישן צוויי אָפּגעריסענע וועלטן: פון אַלטן חדר צו פּוט-באָל און טאַנץ,
פון היימישן, איינגעטוליעטן ישוב אין דער צעשוואומענקייט און פאַר-
לױרנקייט פון דער גרויס-שטאָט, וואו די דראַמע איז נײַ, די אַקטיאָרן
פרעמדע, און די ראָלע וואָס ער האָט געדאַרפט שפּילן האָט אָפּגעלייקנט
די פּריערדיקע און פון איר חוזק געמאַכט.

צען יאָר האָט ער געלעבט אין ווײַן, די בליענדיקע יאָרן פון דער
יונגט-צײַט. די קינדהײט אין זלאַטשאוו, די יוגנט אין ווײַן. האָט זיך
דער זלאַטשאווער אַנקער אָפּגעריסן פון נאָענטסטן באָרטן, געבליבן הענ-
גען אַ צאַפּלענדיקער אין חלום פון אַ פּאַנטאַסטישער צוגעבונדנקייט.
אין דער נײַער, פרעמדער סביבה האָבן זיך אַלע מאָסן געביטן. די ערד
האָט געמאַניעט מיט ליכט און שוימיק לעבן, אָבער זי האָט קײן ווייכקייט
נישט פאַרמאָגט פאַר וואַרצל און בליאונג. זלאַטשאוו און ווײַן האָבן גע-
נומען לעבן אין אים צוויי באַזונדערע לעבנס, לעבנס וואָס מוזן זיך אָנ-
ברוגזן בײַ יעדער באַגעגעניש, און קענען לױט זייער טבע קײן שלום
נישט מאַכן.

וואָלט האַלפערן געווען אַן אינטעלעקטועלער טיפ, אַט-דער וואָס קען
זען די סינטעטישע פּעדים וואָס בינדן צונויף אַ וואַנט מיט אַ וואַנט, אַט-
דער וואָס קען זיך באַרואיקן אין לאַגישע, אָדער אַפילו קינסטלעריש-
פאַרטראַכטע פאַרמולעם, וואָלט ער דאָס געווען וואָלט ער אפשר געקענט

אויפכאפן די נאָענטקייט אין דער ווייטקייט פון צוויי פרעמדע לעבנס-
שטייגערס. אָבער דאָס איז ער נישט געווען, האָט די וואונד פונעם קאָנ-
פליקט געריסן אלץ טיפער, אלץ שאַרפער, און געבלומיקט נישט צום
פאַרהיילן. ¹

ווען ער איז אין צוויי און צוואנציקסטן יאָר צוריקגעקומען קיין
זלאַטשאוו האָט ער נעמאכט דעם ערשטן אַרײַנטריט אין דער יידישער לײ-
טעראַטור. אַ פאַרױוּאַנגלעכער, אַ פאַרױוּגױײַשטער און פּרעמדער פון ביידע
וועלטן, האָט ער געפונען אַ דערווײליקן אויסוועג נישט אין עכטן היי-
מישן יידישן לעבן, נאָר אין אַ געפונענעם סוראַגאַט, אין דער יידישער
פּאַעזיע. אָטװאַס אָפּרײסן זיך פון עכטער סביבױהײט דיקער אײנגעוועכט-
קייט איז אויך כאַראַקטעריסטיש פאַר זײנע ערשטע יאָרן אין אַמעריקע,
די יאָרן וואָס זענען געקומען גלייך נאָך זײן אומקער קיין זלאַטשאוו.
די וואונד איז געבליבן אַ נישט פאַרהײלטע און זי שרײט אַרויס מיט
צאָרן און פאַרצױוּפּלונג פון יעדער שורה פון האַלפּערנס ערשטער פּע-
ריאָדע.

אָט רעדט ער מיט אַזאַ גיפטיקער שנאה וועגן דעם „פרומאַק“, און
אָט גיסט ער אויס זײן עקל אויף „יידישע טעכטער וואָס שלאָפן מיט
גױײשע הינט“. אָט מאַכט ער הוזס פון גױײאישן גאָט, פון יויזל און
צלם, און אָט ווערט בײ אים דער גלאַקסן-קלאַנג אַ סימבאָל פון שײנקייט,
רו און דערהײבנקייט. עס איז אמת, אַז אין דער דאָזיקער ערשטער פּע-
ריאָדע איז ער אָפטער גענויגט זיך צוצעטוליען צום לעבנס-שטייגער פון
זײן קינדױט, אָבער ער טוט דאָס על פי רוב דורך דער פּאַטאַלאָגישער
גענאַטױוּסטישער שטעלונג צו זײן שפּעטערדיקער יוגנטלעכער ספּערע.

ס'גייט איבער דער גוי ווען ער שיכור'ט זיך אין
פון קוש ביז צו מאָרד ווי פון בראַנפן צו וויין.

אַזױ פּלעג זײן מאַמע זאָגן, און ער איז מסכים דערמיט, און ווי אין
יעדער עקסטרעמער גענאַטױוּסטישער שטעלונג ליגט דאָ אויך מסתמא
די זינדיקע נייגונג וואָס מען וויל פון זיך דערווײטערן דורך פאַרשעלטן
זי. שױן צו אָפט ווערט בײ אים, אין זײן בוך „אין נױיאָרק“ דער-
מאָנט די אַנטי-גױײאישקייט, און גיפטיק אונטערגעשמראַכן. דאָס איז
אפשר דער בעסטער עדות פון אַ טױ-דרינגענדיקן קאָנפליקט מיט וועלכן
עס איז שווער צו לעבן און נאָך שווערער זיך פון אים צו באַפּרײען.

דאָס איז אייגנטלעך דער זעלביקער קאָנפליקט וואָס, אויף ליד אנדערער זייט, קילט ער זיך מיט דער טראַציקער הנאה:

אַז ברענענדיק און האַרב אזוי
ווי ביי אַ שיסל פרישן כריין
זאָל האַרב זיין דער פרומאַס וואָס וועט
אין מינע דלד אַמות שטיין.

האַלפערן איז דער איינציקער יידישער דיכטער וואָס ביי אים האָט דער שטייגער־קאָנפליקט אָנגענומען אַזאַ פּערזענלעכע טראַגישע פּאַרס. אָט־דאָס, פאַרשטיי איך, איז דער אומבאַוואוסטזיניקער פּסיכאָ־לאַגישער הינטערגרונט פון האַלפּערנס אַליין־מאָטיוו וואָס שרייט און יאָמערט אַרויס אזוי אָפט פון זיינע שורות אין יענער צייט. עס איז דאָס געפיל פון אַ מענטשן וואָס איז נאָך אַ שיפּראַך אַרויסגעוואָרפן געוואָרן אויף אַן אָפּגעזונדערטן ראַנד פון דער וועלט וואו עס זענען קיין וועגן נישטאָ וואָס זאָלן אין ערגעץ פירן. און דאָרט, אפילו ווען דער געליטענער איז אויסדערוויילטער פון זיין דור,

איז דער נביא אויף אַ שטיין געזעסן
ביז ער איז אַליין אַ שטיין געוואָרן.

אַ שטיין, דער שאַרפּסטער פּאָלקסטימלעכער סימבאָל פונעם פּיין פון סאָ־ציאַלער אָפּגעריסנקייט. אין געוויסע פּאַלן פירט דאָס צו פּאַטאלאָגישע פּסיכישע צושטאַנדן. אָבער אויך די דיכטערישע וועלט פון סאָציאַליסטן סימבאָל, פון וואָרט, איז בכוח אָפּצעציען די בריענדיקע האַרבקייט פון דער וואונד און איינוויגן דאָס געמיט אינעם אייגענעם געשריי. האַלפּערן, דער שטאַרקער, מיט זיין קריגערישער שטיי, מיט זיין בראַוואַדאָ־שטעל, מיט זיין ליד פון שווערסטן מעטאַל, ווי ווייך און הילפּלאַז ער האָט זיך געוויזן אין מאַמענטן ווען דער „אַליין" האָט אים באַצוואונגען. מיט אַ פינף און צוואַנציק יאָר צוריק — די פּעריאָדע פון זיין לעבן וועגן וועלכער איך שרייב איצט — איז מיר אויסגעקומען אים אָפט צו באַגעגענען און נאָענט מיט אים צו פאַרבריינגען. דער אָנהייב און דער מיטן פון יעדן שמועס איז געווען וואָרט, ליד, אָבער דער סוף איז געוויינטלעך באַשטאַנען אין אַ לאַנגער שווייגנדיקער הפּסקה. און וואָס קרעפטיקער און ליידנשאַפטלעכער עס זענען געווען די רייד, אַלץ לענגער, שווערער און אָפּגעריסענער איז געווען דער שווייגנ־

דיקער פינאַל. איך האָב אים דעמאָלט נישט פאַרשטאַנען. איך בין זיכער אז ער אַליין אויך נישט. איינס האָב איך יאָ געפילט: כאַטש ער האָט אין זיינע רייד דירעקט און אומדירעקט אַרויסגעבראַכט זיין „אומרו פון אַ וואָלף“, איז אָבער אין די שווייגנדיקע פינאַלן געבליבן בלויז די „אומרו“, דער „וואָלף“ איז פאַרשוואונדן.

ביי איינער אזא באַגעגעניש האָט ער מיר פאַרגעלייענט אַ ליד וואָס ער האָט נאָר וואָס געהאַט אָנגעשריבן. דאָס ליד געדענק איך שוין נישט. איך האָב דעם איינדרוק אז ער האָט עס שפעטער אין זיינע ווערק נישט אַריינגענומען. אָבער איין שורה ליגט מיר נאָך ביי אַיצט אין זכרון. איך קען נישט קאוויירן פאַר אַבסאָלוטער פינקטלעכקייט, אָבער אומגעפער האָט זי זיך געלייענט אזוי:

„און ווען אין דער נאַכט, דער שטאַרקער וויינט, ווער הערט?“ — ער האָט געלייענט, און איך האָב געקוקט אויף זיין פנים, אויף זיין מינע, אויף זיינע באַוועגונגען, אויפן גרויען בליק פון זיינע אויגן, און דער-פילט אין די רייד אַ מין פינקטלעכע דעפיניציע פון זיין גאַנצער פערזענלעכקייט. אַ שטאַרקער, אָבער היפּלאַז אין זיין גבורה. אַ שטאַרקער, אָבער נאָך שטאַרקער איז דער קלעם פון די כוחות וואָס ראַנגלען זיך אין אים. און ווען ער וויינט, ווער הערט? קיינער נישט. איך האָב מורא אז ער אַליין אויך נישט.

3

יודיש און יודישע פּאָעזיע זענען ביי אים געבליבן דער איינציקער סוראָגאַט פון אַ לעבן וואָס האָט געבויט און פאַרמירט זיין פּערזענלעכ-קייט די ערשטע פּולע צוועלף יאָר פון זיין סינדהייט. אין זיין פאַר-לאַנג צו פּיילן די שפּראַך און צו באַפרייען דאָס ליד פון די הינסענדיקע אינווערסיעס פון פּריערדיקע דיכטער, איז זיכער געלעגן דער איינפלוס וואָס אויף אים האָבן געהאַט היינע און ליליענקראַן. אָבער אין דער הייסער ליידנשאַפט וואָס ער האָט אין דעם אַרויסגעוויזן האָט זיכער גע-שפּילט אַ גרויסע פּסיכאָלאָגישע ראָלע די „יודישקייט“ צו וועלכער עס האָט אים אינווייניק געצויגן. עס איז געוואָרן אַ מין פאַרמעלע צוגע-בונדנקייט צום סוראָגאַט ווען דאָס עכטע לעבן איז דערווייטערט. „ליידנשאַפט“ איז באַמת צו שוואַך צו כאַראַקטעריזירן דאָס דאָזיקע שטענדיקע, ברענענדיקע, אומאויפהערלעכע רייסן זיך צו האַמערן, שמירן

און איבערשמידן וואָרט און שורה, דאָס דאָזיקע רייבן און שויערן און פּיילן און פּוצן אָן אַ שיעור, אָן אַ סוף. און געצויגן האָט אים — און דאָס לאָזט זיך אויך פאַרשטיין — צום פּראָסטן וואָרט, צום פּאָלקס־טימלעכן אויסדרוק, אפילו צום גאָסן־טערמין. וואָרים סיי דאָס געבוי־רענע, סיי דאָס געוואָרענע אין אים האָבן אין אזא גאַנג געפונען דעם פּאַסיקן אויסוועג. האָט ער די געפּליגלטע פּראָזע פּיינט געהאַט ממש שנאט מות, און ער האָט מסתמא אַליין נישט באַמערקט אז ער באַצאָלט צו טייער פאַר דער דאָזיקער עקסטרעמקייט. דאָס זעט זיך בולט אַרויס אין זיין באַצואונג צו פאַרגלייכן און מעטאַפּאָרן, די גויטווענדיקע שפּראַכלעכע מיטלען פון קינסטלערישן צוגאַנג.

אין גאַנצן בוך „אין ניו־יאָרק“, אַ בוך פון 298 זייטן, געפינען זיך בלויז 183 מעטאַפּאָרן (דערין שלים איד אויך איין די פאַרגלייכן). דערפון דאַרף מען אַראַפּרעכענען יענע מעטאַפּאָרישע אויסדרוקן וואָס זענען אינגאַנצן, אָדער כמעט אינגאַנצן, גענומען פון דער פּאָלקס־שפּראַך, וואָרים זיי האָבן דאָך שוין פאַרלוירן דעם ספּעציפּישן פיגוראַ־טיוון טעם און געהערן שוין צום „פּראָסטן לשון“. דאָס זענען אזעלכע אויסדרוקן ווי „שיינט ווי די זון“, אָדער „צעגנין ווי אַ רויך“, אָדער „ער פאַריאָגט זיי ווי הינט“, א. ד. ג. אזעלכע זענען פאַראַן 86. הייסט עס אז אייגן געשאַפענע מעטאַפּאָרן זענען פאַראַן אין בוך 97. דאָס מאַכט אויס אומגעפער איין פיגור אויף יעדע דריי זייטן. אזא קאַרג־שאַפט איז שווער צו געפינען ביי פּאָעטן, אפילו ביי אזעלכע וואָס שטייען גאַנץ ווייט פון האַלפּערנס מדרגה. קענטיק אז ער האָט כמעט ווי איג־נאָריט די דאָזיקע געוואָלטע וויכטיקע קינסטלערישע געצייג. פאַר־וואָס? ווי אזוי מיר זאָלן אָמדיי איינגשאַפט האַלפּערנס נישט דערקלערן, דאַרפן מיר זיכער אַריינגעמען אין חשבון די טענדענצן אויף וועל־כע איד האָב פריער אָנגעוויזן. אי די נייגונג צו פּאָלקס־טימלעכער פּראָסטקייט, אי די פאַרביסענע שנאה צום געפּליגלטן צוק, קען, אויף אַ געוויסן אופן, אָפּקילן אַ דיכטער פאַר די ספּעציעלע פּאָדערונגען פון פיגוראַטיווער שאַפּערישקייט.

אַבער אזא דערקלערונג איז דורכאויס נישט גענוג דעם ענין גרינט־לעך צו פאַרשטיין. פאַראַן אַ טיפּערע שיכט אין זיין פּערזענלעכקייט וואָס קען אונדז אין דעם פּרט אַרויסהעלפּן. איד האָב פריער באַמערקט אז האַלפּערן איז נישט געווען דער אינטעלעקטועלער, סינטעטיזירנדיקער טיפּ וואָס קוקט אין עטלעכע ריכטונגען אין דער זעלביקער צייט, וואָס

בינדט צונויף אָפּגעזונדערטע פעדים אַרום אַן איינציקן קערן, ווייל ער זעט אַן איינציקן קערן אין דער פּילקייט פון דער וועלט. ער איז גער- ווען דער מאַמענטאַל-אימפּולסיווער טיפּ, דער וואָס ווערט גערייצט דער עיקר פון די נאָענטסטע, דירעקטע סטימולן אין רוים און אין צייט, דער וואָס זיין אויער עפנט זיך ברייטער פאַר די קלאַנגען פון געשעענישן, און האָט קיין געדולד נישט פאַר די פאַרקלאַנגען און נאָכקלאַנגען. דער- מיט האָב איך געוואָלט דערקלערן די באַזונדערע שאַרפּקייט פון זיין אינווייניקסטן קאָנפּליקט. אָבער גראַד די סינטעטיזירנדיקע אייגנשאַפט איז פונדאמענטאַל נייטיק אין שאַפנדיקער מעטאָפּאָריק. דער מעטאָפּאָ- רישער דורכבליק לאָזט זיך נישט שפּאַנען פון מאַמענט און פון די רעקטן הוש-איינדרוק, און זעט ענלעכקייטן, אייגנשאַפטן, באַציאונגען, און שייכות'ן דאָרט וואו דער באַלדיקער סטימול ווייזט דערפון קיין שום סימן נישט.

אין פּלוג זעט אויס האַלפּערנס נענאַטיווע באַציאונג צו שאַפּערי- שער מעטאָפּאָרישער בילדלעכקייט ממש אַ רעמעניש. ער, וואָס האָט אַזוי ליכטיק און בולט געזען, ער, מיט זיין מאַלעריש-דייכער פּאַנאַזיע און ברייט אויסגעשפּרייטן זע-פּעלד, פאַרוואָס זאָל זיין מעטאָפּאָריש איינגס זיין אַזוי קאַרג, אַזוי אַרעם? אָבער ס'איז קלאַר, ער האָט, צו- יב זיין טבע, געמוזט באַנוצן זיינע בילדער אויף אַן אַנדער אופן, און פאַר אַנדערע צוועקן. ער האָט זיי געהאַלטן אין אַ מין אָפּגעשלאָסענער איינזאַמקייט, דערווייטערט אפילו פון די קוואַלן פון וואַנען זיי זענען אַליין געפלאָסן. דערפאַר איז אים געווען אַזוי גאַענט די פאַראַבאָלישע פאַרם, וואָס ביי אים איז דאָס אַ ליד וואָס איז אַ קלאַרער משל אויף עפעס, אָבער עס פעלט דער נמשל וואָס זאָל עס בינדן, פאַרפיקסירן. אַ גאַאיווער לייענער זעט אין אַזאַ ליד מיסטיק, און זיין ראַציאָנאַליזירנ- דיקער שכל שמעלט דעם דיכטער די אָפטע קשיה: וואָס האָט ער גע- מיינט? די דאָזיקע פּראַגע פּאָדערט אייגנטלעך פונעם דיכטער צו זיין מעטאָפּאָריש וואו ער האָט דאָס לכתחילה נישט געהאַט בדעה צו זיין. אַזאַ דיכטער „מיינט“ נישט, ער ווערט בלויז געמיינט, ער אַליין איז דער „געמיינטער“, אין יעדן בילד וואו אַלץ איז משל און אַלץ איז נמשל.

די פאַראַבאָלישע פאַרם איז ביי אים זער אָפט פאַרטראָטן. טיילמאָל איז דער נמשל אויף דער האַנט, טיילמאָל נישט. דאָס אינטערעסירט אים נישט גענוג. טיילמאָל איז ער בלויז אויף אַ האַר אָפּגערוקט פונעם מע-

טאפאָרישן איינפאל, אָבער אָנשטאָט אַריבערצוטריעטן די האָר לאָזט ער זיך אַוועק אויף אַ לענגערער פאַראַבאָלישער עקסקורסיע. ווי למשל:

צו שיין איז זי געווען?

חכמים איר, —

הייבט אויף די אויגן צו דער זון. איר קענט?
הערה, אַ מעשה פאַלט מיר איין! . . .

און דאָ הייבט זיך אָן אַ מעשה וואָס ענדיקט זיך מיט „אַ רויטער רעגן גייט“. אַן אַנדער דיכטער וואָלט אפשר די גאַנצע מעשה קאָנדענסירט ביז צו אַ דינעם שפיץ און אַרויסגעזויגן דעם מעטאָפאָרישן בלוט-טראָפּן וואָס זי פאַרמאָגט. דאָס וואָלט צונויפגעהאַפטן צוויי אָפּגעריסענע געוועבן אין דער וועלט פון געשען, און דערמיט אַליין וואָלט דערנרייכט געוואָרן אַן עכט-סינסטלעריש געוויינט. אָבער האַלפּערן האָט אַזאַ גע-וויינט נישט געזוכט. דער דירעקטער סטימול איז געווען דאָס גאַנצע בילד, אין זיין גאַנצער קאָמבינאַציע פון קאָלירן און אין זיין פולן פאַר-געם. אַטרידי דאָזיקע גאַנצקייט און פולקייט, אפילו אין אַבסאָלוטער אָפּגעזונדערטער פאַרם, איז פאַר אים געווען די גאַנצסטע ספּערע אין וועלכער זיך אויסצולעבן, מיט וועלכער זיך צו אידענטיפיצירן.

האַלפּערן איז מיט קיין באַזונדער ליבע נישט געגאַנגען אויפן נויט-ווענדיקן מעטאָפאָרישן וועג. אָבער דאָרט וואו ער האָט שוין יאָ אַזאַ וועג פאַר זיך אויסגעקליבן זענען פאַראַן דערביי עטלעכע אינטערעסאַנטע כאַראַקטער-שמריכן וואָס וואַרפן זיך אין די אויגן. פון די 183 מע-טאָפאָרישע פיגורן וואָס ווערן באַנוצט אין בוך זענען 30 עכטע מעטאָ-פאָרן און די איבעריקע 153 — פאַרגלייכן, ד. ה. אַ פאַרהעלטעניש פון אַרום 20% צו 80%. דאָס איז ווייט, ווייט נישט געוויינטלעך. איך גלויב אַז בדרך כלל גענומען זענען פאַרגלייכן גרעסער אין צאָל אין דער ליטעראַטור, פונקט ווי אין דער שפראַך. אָבער ביי האַלפּערן איז דער איבערוואָג אומגעוויינטלעך גרויס.

סינסטלעריש איז נישטאָ, און קען נישט זיין, קיין שום נפּסא מינה צווישן צוויי פאַרמען וואָס מען קען לייכט, ריין מעכאַניש, בייטן איינע אויף דער אַנדערער. אָבער דער קליינער פּסיכאָלאָגישער אונטערשייד פאַרדינט — ספּעציעל אין דעם פאַל — מען זאָל אים דערמאָנען. אינעם פאַרגלייך האַלטן זיך מער אָפּגעזונדערט די צוויי קאָנטעקסטן, און דער שפראַכלעכער „ווי“ שטייט עפעס ווי אויף דער וואַך אַז קיין פולער צו-

ח. ל. האלפערנט „חשה לייב“

זאמענגאס זאל נישט פארקומען. אַטדי גרעסערע אומאָפּהענגיקייט פון ביידע טיילן פונעם פארגלייך פאסט זיך בעסער אַרײַן אין אַזאַ פּסײַ- כישן צונויפּשטעל ווי עס האָט פאַרמאָגט מ. 5. האַלפּערן. דער „ווי“ פאַרשטאַרקט דאָס געפיל אַז יעדע באַזונדערע טייל איז פול אויסגעשעפּט, איז עפעס אין זיך אַלײַן, און ווערט באַנוצט נישט בלױז צוליב רײַן מע- טאַפּאַרישע צוועקן, נאָר אויך צוליב דער וויכטיקייט פון איר אייגענעם מוהות. און דאָס איז ווי אָנגעמאַסטן פאַר האַלפּערנס טעמפּעראַמענט און פאַר דער בילדלעכער פאַנטאַזיע וואָס ווערט באַהערשט פון אַזאַ טעמפּעראַמענט.

נאָך אַ פונקט איז פאַראַן וואָס פאַרדינט מען זאָל אים אונטער- שטרייכן. מעטאַפּאָרן זענען נישט אַלע פון זעלביקן סאָרט. אין אַלגע- מיין קען מען זיי צעטיילן אויף פיר קלאַסן, וואָס דער פּרימיטיווסטער פון זיי איז די דרויסנדיקע ענלעכקייט פון צוויי אָביעקטן. אָבער די איבעריקע דריי קלאַסן שטייגן שוין העכער, און לאָזן מער פּלאַץ פאַר אינדיווידועלן בילדלעכן איינפאַל.

דער ערשטער פון דעם מין איז דער וואָס אָפּערירט מיט אינוויי- ניקסטע אייגנשאַפטן. באַזונדער זיך מיט האַלפּערנס מעטאַפּאָריק געפין איך אַ ביישפּיל דערפון אין אַזעלכע שורות ווי:

וואָס טויג מיר די רייכקייט וואָס שרייט
ווי נאָכגעמאַכט סאַמעט און זייד?

ניטאָ קיין שום ענלעכקייט צווישן רייכקייט און סאַמעט, און דאָס „שרייען“ איז נישט פון פיזישן סאָרט. אָבער דאָך זעט זיך אַ טיפּערע אייגנשאַפטלעכע ענלעכקייט צווישן אויפגעקומענער רייכקייט און נאָכ- געמאַכטן סאַמעט אָדער זייד.

די אַנדערע צוויי קלאַסן קען מען באַמערקן אין אַזעלכע שורות ווי:

„אַצינד בין איך אַ ליכט, אַ יאַרצייט ליכט וואָס ברענט,
אַן איבריג בילד אַן אַלטס אויף גרויפאַרשטויבטע ווענט“.

אין דער ערשטער שורה איז זיך דער דיכטער נישט סומך אויף קיין שום אָביעקטיווער ענלעכקייט. די צוויי קאָנטעקסטן ווערן פאַרגליכן בלױז צוליב דער ענלעכקייט אין באַציאונגען וואָס זיי רופן אַרויס. דער דיכ- טער שטעלט פאַר זיין לעבן אַזוי אַז עס זאָל אַרויסרופן די זעלביקע

באציאונגען צו זיך ווי די וואָס ווערן געוויינטלעך אַרויסגערופן פון אַ ברענענדיק יאָרצייט ליכט.

אין דער צווייטער שורה ליגט דער אַקצענט אויפן וואָרט „איבע-ריק“. די „איבעריקייט“ פון אַ בילד אויף דער וואַנט ליגט נישט אינעם בילד און נישט אין דער וואַנט, ליגט בכלל נישט אין קיין שום זאך, נישט ווי אַ פיזישע כאַראַקטעריסטיק, נישט ווי אַן אינווייניקסטע אייגנשאַפט. עס וויל בלויז אויסדריקן אַ דינע שייכות צווישן בילד און וואַנט, אין דעם פאַל אַ נעגאַטיווע שייכות.

ווען מיר באַטראַכטן האַלפּערנס מעטאָפּאָריק פון דעם שטאַנד-פונקט געפינען מיר אז פון דער גאַנצער צאָל 183 געהערן 7 צום דריטן קלאַס, 17 צום צווייטן קלאַס, און 159 צו די ערשטע צוויי קלאַסן. דאָ איז ווידער דאָס אייגענע וואָס מיר האָבן געזען פריער. ביי אַלע דיכער טער וואָלטן מיר מסתמא געפונען אַן איבערוואָג פון די ערשטע צוויי איבער די לעצטע צוויי קלאַסן. אָבער דאָ איז עס באַמת אומגע-וויינטלעך, און ווייט אַריבער אָנגענומענע פּראָפּאָרציעס.

די דערקלערונג פונעם דאָזיקן פאַקט פירט צוריק צו דער אויפפאַ-סונג פון האַלפּערנס פּערזענלעכקייט וואָס איך האָב פריער אוועקגע-שמעלט. די פיר קלאַסן מעטאָפּאָרן שמעלן מיט זיך פאַר אין אַ געוויסן זינען אַ כסדר'דיקע גראַדאַציע. אין ערשטן קלאַס זעען מיר דרויסנדיקע ענלעכקייטן, אָבער דער עיקר איז די זאך אין איר פיזישער כאַראַקטע-ריסטיק. אין צווייטן קלאַס שפּילט נאָך אַלץ די הויפט-ראָלע די זאך, די אָפּגעזונדערטע זאך, אָבער דאָס מאַל ווערט שוין אַקצענטירט איר אינווייניקסטע אייגנשאַפט, איר „פּסיכישע“ כאַראַקטעריסטיק, אזוי צו זאָגן. אין דריטן קלאַס איז שוין די זאך גופא אַ פּאַל, דער עיקר איז די באַציאונג וואָס זי רופט אַרויס אין מענטשלעכן געפיל. אין פּערטן קלאַס איז שוין די זאך כמעט אין גאַנצן נישטאָ, ווייל אַלץ קאַנצענטרירט זיך דעמאָלט אויף דינע שייכות'ן פון רויב, צייט, פּאַעזיע, א. א. וו., און זייער ווירקונג אויף געמיט-צושטאַנדן. אויף אזא אופן קומט אויס אז די זאכן גופא, אין זייער אומאָפּהענגיקן בילדלעכן פאַרנעם, געפינען אַן אויסדרוק בלויז אין די ערשטע צוויי מעטאָפּאָרישע קלאַסן.

ווען מיר דערמאָנען זיך אז האַלפּערן איז נישט דער סינטעטיזירנדיקער טיפ, אז זיין פאַנטאַזיע ווערט געפאַנגען פון די בילדער אין זייער רייצנדיקער אָפּגעזונדערטקייט, ווערט שוין קלאָר פאַרוואָס ער אָפּערירט

אזוי אויסשליסלעך מיט די ערשטע צוויי מעטאפארישע קלאסן. די זעל-
ביקע סיבה וואָס ווירקט אז זיינע שאַפּערישע כוחות זאָלן בכלל זיך וויי-
ניק אָפּגעבן מיט אַקטיווער, דינאַמישער מעטאפאָריק, פירט אויך דערצו
אז דאָרט וואו ער באַוועגט זיך שוין יאָ אין דער מעטאפאָרישער ספּערע,
זאָל ער זיך אויסלעבן דער עיקר אין די ערשטע צוויי קלאַסן. מען קען
נאָך גיין ווייטער און זאָגן אז דער גאַנצער באַראַקטער פון זיין מעטא-
פאָריק עפנט אויף ברייטער דעם פאָרהאַנג אַרום זיין פּערזענלעכקייט,
און מען קען שוין אָפּענער זען די פּסיכישע כוחות וואָס האָבן געשאַפּן
און אזוי פּיינלעך פאַרשאַרפט די אינווייניקסטע דראַמע פון זיין גייסטיקן
לעבן.

4

ווי מען קען זען, בין איך דאָ לחלוטין נישט אויסן געווען זיך אָפּ-
צושטעלן אויף פאַרשידענע ריין דיכטערישע קוואַליטעטן פון האַלפּערנס
שאַפּן. איך בין דער עיקר פאַראינטערעסירט אינעם וויכטיקסטן פּסי-
כאָלאָגישן טרייב-כוח פון זיין ערשטער פּעריאָדע. ממילא דאַרף מען
זיך נישט ריכטן דאָ צו געפינען אַ פולע אָפּשאַצונג פונעם פּאָעט וואָס
ער איז געווען, נאָר פון אַ הויפט מאָמענט פון זיין פּערזענלעכקייט אויף
וויפיל ער שפּיגלט זיך אָפּ אין זיינע לידער פון „אין ניו-יאָרק“. ווי-זשע
קען מען דעם דאָזיקן מאָמענט אין קורצן פאַרמולירן? וואָסער וואָרט,
אָדער עפיטעט, איז בכוח אויסצודריקן דעם דאָזיקן אינווייניקסטן צו-
שטאַנד זיינעם? הגם אַ קורצע פאַרמולע קען אָפט קלאָר מאַכן אַ פאַר-
פלאַנטערטן ענין, איז דאָס נישט פון די לייכטע זאַכן צו שאַפּן, כּפּרט
ווען מיר האָבן צו טאָן מיט אַזעלכע קאָמפּליצירטע סיטואַציעס וועגן
וועלכע עס רעדט זיך דאָ. אָבער צום גליק האָט אונדז האַלפּערן אַליין
אין דעם אַרויסגעהאַלפּן. אמת, ער גיט אונדז נישט קיין לאָגיש אויס-
געאַרבעטע פאַרמולע. דאָס איז נישט געווען זיין פּעלד. דערפאַר
אָבער האָט ער געשאַפּן אַ סימבאָל וואָס קען אונדז טאַקע נישט געבן
די קלאָרקייט פון שכל'דיקן רעזאָנירן, איז ער אָבער דורך זיין גענע-
ראַליזירטער ביילדלעכקייט בכוח אַ סך צו אַנטפּלעקן. איך האָב דאָ אין
זיינע דעם נאָמען „משה לייב“, וואָס איז אפשר באַוואוסטזיניק געמיינט
געוואָרן צו זיין נישט מער ווי אַ פּערזענלעכע ווענדונג און איז אָבער
אין דער אמת'ן אַ סך מער ווי אַ הויילער, צופּעליקער נאָמען.

ווי אָפּט און אין וויפיל לידער פון זיין ערשטער פּעריאָדע באַנוצט זיך האַלפּערן מיטן אויסרוף „משה לייב“? זיינע אויפּמערקזאַמע לייע-נער האָבן דעם זיכערן איינדרוק אַז זער אָפּט און אין זער אַ סך לידער. דאָס איז אָבער נישט מער ווי אַן אילוזיע. אין גאַנצן בוך „אין ניין יאָרק“ געפינט זיך די ווענדונג צו „משה לייב“ 27 מָאָל, און בלויז אין 9 פון די 96 לידער. פון וואַנען-זשע נעמט זיך די אילוזיע? מיר האָבן געזען אַז אָפּטייט קען נישט זיין די סיבה. קיינעם וואַרפט זיך, לְמִשְׁלָה, נישט אין די אויגן—סידן מען זאָל עס ספּעציעל אונטערזוכן—אַז זיינע פּאַרגלייכן שטייגן אַזוי ווייט אריבער די מעטאַפּאָרן, כאַטש אויב אָפּט-קייט וואַלט געווען אַן אמת'ע סיבה וואַלט מען דאָס לייכט געדאַרפט באַמערקן.

היינט אויב נישט אָפּטייט פּאַרוואָס זאָל די „משה לייב“-מאַניער אַזוי שטאַרק זיך איינקריצן אין זכרון? דערויף זענען פּאַראַן צוויי ענטפּערס. טייל זאָגן אַז דאָס איז דערפּאַר ווייל אַזאַ מאַניער געפינען מיר נישט ביי אַנדערע דיכטער. אַנדערע שטעלן זיך דער עיקר אָפּ אויף דעם וואָס דאָס איז אַזוי „עכט האַלפּערינעס“, עפּעס פּאַסט זיך עס אַזוי אַקוראַט פּאַרן גאַנצן מין האַלפּערן. ריין פּסיכאָלאָגיש גענומען, לויט די געזעצן וואָס באַהערשן דעם זכרון, זעט מיר אויס די צווייטע השערה צו זיין אַ סך נענטער צום אמת. עס שטאַמט נישט פון ריין מעכאַנישער אָפּטייט, און אויך נישט פון הוילער אַנדערשקייט, נאָר עס איז פּאַראַן אַ נאָענטע שייכות צווישן דעם כאַראַקטער פונעם דיכטער גופא און דער דאָזיקער מאַניער זיינער — „עכט האַלפּערינעס“.

און אַט-די עכטייט — גייט ווייטער די השערה — באַשטייט אין דעם וואָס האַלפּערן האָט ליב געהאַט די הפּקד-באַוועגונג. די וואויל-יונגישקייט, דעם בראַוואַדאָ-שטעל. אָט דאָס ווערט אויסגעדריקט אין דער ווענדונג צום אייגענעם ערשטן נאָמען — משה לייב. אויך דערויף וואַלט מען געקענט פרעגן אַ סך קשיות, אָבער אַ געהעריקע אויסטייטשונג וועט ווייזן אַז דער דאָזיקער אמת, ווי יעדער אמת, ווערט קלאָר ערשט דעמאָלט ווען מען נעמט פון אים אַראָפּ זיין שאַלעכץ און מען דערזעט דעם קערן.

האַלפּערנס ניגונג צו דעם, וואָס אויבערפלעכלעך זעט עס אויס ווי וואויל-יונגישקייט, קען נישט אָפּגעפרעגט ווערן. אָבער אַלע וואָס האָבן אים געקענט, מענטשלעך און דיכטעריש, וועלן זיכער מודה זיין, אַז ביי

אים איז דאָס נישט געווען קיין קאָפּריו אױסגערעכנט אױף צו מאַכן אַ באַשטימטן אױנדרוק, נאָר דער עיקר אן אױנוױניקסטער פּסיכאָלאָגישער אָפּרוף וואָס האָט געזוכט אן אױסדרוק. אן אױסדרוק פון וואָס? דאָס דאַרף מען שױן זוכן אין די ספּעציעלע פּאַלן בײַ וועלכע די ווענדונג „משה לייב“ ווערט באַנוצט.

פּאַראַן אַ באַגרענעצטע צאָל קאָנטעסטן וואו „משה לייב“ פּיגורירט. אין די נאָענטסטע בײַגראַפּיע לידער איז ער נישטאָ. אויך אין זײַן אױטאָפּאַרטערט איז ער נישטאָ, וואָס דאָס אַלײן איז גענוג אײנצורױען אַז עס וואָלט געווען אַ גרויסער טעות אױפּצונעמען „משה לייב“ ווי אַ סינאָנים פון מ. ל. האַלפּערן. ער פּיגורירט יאָ אין געוויסע מאָמענטן פון וואוּלײונגישער אָפּגערױסנקױט פון אַלץ און אַלעמען, אָדער ווען אַ טיפּע פּאַרצױיפּונג נעמט אים אַרום און רױסט זיך אַרויס אין סענטי־מענטאַלער אָדער אָפּלאַכערישער פּאַרם, אָדער ווען ער ווערט סקעפּטיש־פּילאָזאָפּיש און דאָס גאַנצע לעבן פּאַרוואַנדלט זיך אין אַ „גלאַט אַזױ“.

דאָס אַלץ פּירט צוריק צו זײנע אײנוױניקסטע קאָנפּליקטן אױף וועלכע אױך האָב פּרױער אָנגעױזן. מען דאַרף בלוזן צוגעבן אַז צױשן די סימבאָלישע מיטלען וואָס ער האָט אױסגעקליבן כּדי צו פּאַרפּיקסירן די קריטישע מאָמענטן פון זײַן אײנערלעכע דראַמע איז געווען דער נאָמען „משה לייב“.

וואוּלײונגישקױט, הפּקר, אָבער נישט אַ מענטש וואָס איז הפּקר, נאָר וואָס איז געלאָזן געוואָרן אױף הפּקר. עפּעס ווי דאָס לעבן וואָלט זיך אָפּגערוקט פון אים, אים געלאָזן ערניץ בײַ אַ ראַנד אױף יענער זײט גרע־ניץ, און ער זעט עס און רױצט זיך דערמיט דורך אַ שפּאַרע פון אַ פּאַרקאַן. עס איז דאָס אָננעמען זיך מיט מוט, מיט אײבער־מוט, בײַ די זײלן פון אומגעקומענע וועלטן, און טרױסטן זיך מיט אַ לעצטער פּאַר־צױיפּלער טרױסט אַז

אױך בין דער יונג וואָס שפּאַנט, דאָס היטל אױף אַ זײט, און גנב'עט פּױפּנדיק בײַ זיך אַוועק די צײט.

עס איז די וואוּלײונגישקױט, דאָס געלעכטער, און די פּילאָזאָפּיע פון אַ לעצטן אױסוועג פון אַ גױסטיקן קלעם וואָס האָט קיין אױסוועג נישט. ווען קיין קאָנקרעטע סאָציאַלע וואַרעמקױט איז נישט געווען, האָט ער די אײגענע טראַגעדיע פּערוואַנפּיצירט און זיך אַרומגענומען מיט אן אַבסטראַקציע — משה לייב.

אינעם ערשטן פון די לעצטע בענדער פון מ. ל. האלפערנס לידער וואָס זענען דערשינען אין 1934, געפינען זיך צוויי לידער אין כתב־יד. ביידע פארענדיקן זיך מיט אַ וויניעטקע וואָס איז די זעלביקע אין ביידע פּאַלן. וועגן דעם באַמערקן די אַרויסגעבער: „די צייכענונג — אַ פּייגע־לע אויף אַ בויס — וואָס געפינט זיך אויף די צוויי מאַנוסקריפטן, איז האַלפערנס באַליבטע צייכענונג. זער פיל לידער האָט ער פאַרענדיקט מיט אַט־דער צייכענונג.“ עס ווערט נישט געזאָגט ווי לאַנג האַלפערן—וואָס איז אויך געווען אַ טאַלאַנטפולער מאָלער — האָט אָנגעהאַלטן די גע־וואוינהייט צו מאַכן די דאָזיקע צייכענונג אויף זיינע מאַנוסקריפטן. אָבער זי איז יעדנפאַלס אַ קלאָרער עכאָ, אָדער אַפּשר אַ שטענדיקער נאָכ־קלאַנג, פון זיין ערשטער פּעריאָדע, לְכָל הפּחות, פון זיינע ווייכערע מאַ־מענטן, ווען ער האָט זיך דיכטעריש געפונען דאָרט וואו ער האָט זיך מענטשלעך פאַרלוירן.

דער שטאַם פונעם בויס איז אַ דיקער, אָבער אַ קורצער, מיט צוויי צווייגן וואָס שפּאַרן אַרויס בלוז פון שפּיי, אָבער אין דער ברייט, נישט אין דער הייך. דער גאַנצער בויס מאַכט דעם איינדרוק, ווי אַ פאַר־יתומ'טע איבערבלייבעכץ פון אַן אַמאָליק לעבן. איך זאָג צווייגן, אָבער אין דער אַמת'ן האָט ער בלוז איין צווייג, די אַנדערע זעט אויס ווי אַפֿ־געבראָכן, אָדער פאַרדאַרט אין מיטן בליען. לויט דער דיק פון שטאַם האָט ער מסתמא פאַרמאָגט אַ סך צווייגן, אָבער די אַנדערע, וויזט אויס, האָבן ווינטן אַוועקגעטראָגן, אָדער אַ שטורעם האָט זיי אויסגעפליקט. די איינע, די געבליבענע, איז נאַקעט, הויל, אָן אַ צייכן פון אַ בלעטל, אָן אַ שאַטן פון עפעס אַ סימן פון גרין לעבן. אויף אַט־דער צווייג, וואָס פאַרענדיקט זיך מיט אַ שפּיץ אַרויפצוצו, שטייט אַ פּייגעלע, ווי פאַרשפּאַרט, מיט אַ ביסטרן קוק, ביז, אָבער הילפּלאָז. ווייט פון ברייטן, רחבות'דיקן פלי, אָן אַ פעסטן אַנשפּאַר אַרומגערינגלט מיט בליענדיק לעבן, נאָר אויף אַ דין, נאַקעט, איינציק־געבליבן ריטל פון אַן אָפּגעזונ־דערטן בויס. דאַכט זיך אז אַן אָנווייז אויף אַט־דער באַשעפעניש גע־פינט זיך גלייך אין ערשטן ליד פון „אין ניו־יאָרק“:

אַזא פּויגל וואָס פאַרנעסט
זיינע קינדערלעך אין נעסט,
זוכט פאַר זיי קיין עסן נישט,
זינגט מיט זיי קיין מאָרגן ליד,

ט. ל. האלפערנס „משה לייב“

אזא פויגל, אזא פויגל
וואס ער הייבט זיך גארנישט אויף,
און ער פרואווט נישט פליען ארויף.
זאל דאס אונדזער פויגל זיין,
אט אזא אין מארגן-שיין?
אודאי אונדזער פויגל. וואס דען, נישט אונדזער פויגל?

דאס זעלביקע איינזאמע פייגעלע. בלויז אין משה לייבס שמעכיק
אפלאכערישע ברילן ווערט דערפון א „פויגל“ — די ביטערע נקמה און
זיך אליין. דאס איז די אומ'ברחמנות'דיקע רחמנות אין משה לייבן
ווען ער קוקט אויף די ווייכערע מאמענטן פון מ. ל. האלפערן. אבער
דאס פשוט'ע מענטשלעכע אויג זעט אנדערש — אן איינזאם פייגעלע
אויף אן איינציק געבליבענעם צווייג אין דער וועלט. בלויז דער ביס-
טרער קוק באווייזט אז אין אזעלכע מאמענטן האט מ. ל. האלפערן גע-
דארפט האבן משה לייבס שטארקן אָרעם כדי אויפצוהאלטן זיין גלייכ-
וואָג אין א שווערער אינווייניקסטער מלחמה.

אזוי זעט אויס דאס בילד אין דער צייט וואָס זיין בוך „אין ניר-
יאָרק“ כאַפט אַרום. דאָס איז מ. ל. האַלפּערן אונטערן צייכן פון משה
לייב. משה לייב האָט געזאָלט זיין אַן ענטפּער, אַן אויסוועג. אָבער
אין דער אמת'ן איז דאָס אַ צו אילוזאָרישער אויסוועג פון אַ צו רעאַלן
לעבנס-פּלאַנטער. וואוהין האָט אים שפּעטער זיין מזל געפירט? וואָ-
סער אנדער ליכט האָט פאַר אים אָנגעצונדן די אינווייניקסטע דראַמע
פון זיין נשמה? וועלכע נייע וועגן האָבן אָנגעשלאָגן זיינע דיכטערישע
כוחות? אַ פּולער ענטפּער אויף די דאָזיקע פּראַגן קענען בלויז געבן
אַ דעמאָלערע ביאָגראַפיע פון זיינע יאָרן און גרינטלעכער אַנאַליז, אי
פון זיין „גאַלדענע פּאָווע“, אי פון די לעצטע צוויי ביכער וואָס דער
„האַלפּערן קאָמיטעט“ האָט אַרויסגעגעבן.

דאָס ערשטע בוך זיינס „אין ניר-יאָרק“ פאַרענדיקט זיך מיט אַ
גרעסערער פּאָעמע „אַ נאַכט“, אַ ביטערן נאַציאָנאַל-מאַזאַכיסטישן גראַד-
טעסק. און פונקט ווי דער אינהאַלט, און דער נאָמען פון דער פּאָעמע,
אזוי שליסט זיך אויך די גאַנצע ערשטע פּעריאָדע פון זיין שאַפּן — אַ
נאַכט, אַ טונקלע און שרעקעדיקע ספּערע אויף יענער זייט וועלט. ער
האָט געזוכט דעם אייביקן שלום אין זיין אינווייניקסטער מלחמה, אָבער
דערווייַל אים נישט געפונען. זיין דיכטונג האָט די וואונד קינסטלע-

ריש פארמולירט, אָבער נישט געהיילט. און טאקע אין אזא ספערע זינגט ער זיין ליד „די אייביקע שפיל“, און וואָרנט:

זינגער זינגען אויף דער בינע ביו עם ווערט האָס האַרץ צעריסן.
פראָסטע שפילער און סטאַטיסטן שטאַרבן הינטער די קוילסן.

קין „פראָסטער שפילער“ איז ער נישט געווען. די קראַפט פון זיין וואָרט און דער שוואונג פון זיין ליד האָבן אים געטריבן צום אויבן-אָן פון דער יידישער וואָרט-קונסט. אָבער ער האָט נישט געפונען דעם כישוף-שפּרוך איינצושטילן זיין אייגענע אינווייניקסטע טראַגיק. אין דעם זינגען פאַרענדיקט ער דעם ערשטן ציקל פון זיין לעבן הינטער די קוילסן, — צום גליק, הינטער די קוילסן פון אַ רייכן בנין וואָס ער האָט אליין געהאַלטן אין בויען.

אַ שאַטן פון אַ שאַטן פון אַ וויזיע פון אַ ליד פון ניו־יאָרק

— העי, דו! פּעדערן־דערלאַנגער פון אוניווערס,
דערלאַנג מיר אַ פּעדער פון העלן בליץ!

— וואָס? !

— קער איבער דעם קרויזלעך־טורעם,
שטעך־שמעק אים אַריין אין גראַניט
מיט זיין שאַרפן שפיץ,
פיל אים אָן, ווי אַ מינטער מיט טינט,
מיט שוואַרצע דונערן און רויטן ווינט,
ווייל מיט דונער, בליץ און ווינט
אין אַ טינט
פאָרינט
דאַרף אידך שרייבן היינט —

— אַ ליד?

— און דו, דו גייסטפאַרטיילער פון אוניווערס,
דערלאַנג מיר אַזאַ מין פייער־טרונק,
און פאַרוואַנדל אין מעטאַל מיין צונג —
און נאָ דיר אַרויס פון מיין קאָפּ
די קופּע שמאַטעס, זאָרג!
— סטאַפּ!

סטאַפּ !!

סטאַפּ !! !

— זענען מיר שוין אין ניו־יאָרק?

— דאָס האַרץ — דאָס האַ — אַ — ריץ —

— וואָס האַרץ?

— צווישן די ריפּן —

— א דינאמא-מאשין
וועלן מיר אריינזעצן אהין!
— זין איז אומזין — אומזין איז זין!
*

אקאמפאניאמענט
צום ליד
שפילן צוואנציק מיליאָנען הענט
אויף קלאווישן פון שוואַרצן און ווייסן גראַניט.
*

דאָס ליד פון ניו-יאָרק,
פון דער שטאָט פון די שטעט, פון די שטעט פון די שטעט,
אָן א פרי אין דער פרי, אָן א שפעט שפעט,
איביק.

דאָ, אין דער שטאָט
יאָגט זיך דער טייוול נאָך גאָט
און גאָט יאָגט זיך נאָך דעם טייוול,
דאָ לעסטערט מען גאָט, פאַרזונקען אין געבעט
צום טייוול,
און מען לעסטערט דעם טייוול, פאַרזונקען אין געבעט
צו גאָט,

דאָ ווערט נישט טאָג און עס ווערט נישט נאַכט,
דאָ זענען נישטאָ קיין זינדיקע ווייל דאָ זענען נישטאָ קיין גערעכטע,
דאָ איז נישטאָ קיין געוויין ווייל דאָ איז נישטאָ קיין געלעכטער,
אַלע זענען — ווייל דאָ איז די שטאָט פון זיין!
*

דאָס ליד פון די ניו-יאָרקער גאַסן :
גאַסן אין דער לענג,
גאַסן אין דער ברייט,
גאַסן ווי בריקן,
גאַסן ווי גאַסן,
איבער דער ברייט פון טייד,
איבער דער ברייט פון ים,
גאַסן אונטער טייד,
גאַסן אונטער ים,

גאָסן דורך ערד, גאָסן דורך גראַניט,
גאָסן איבער דיין קאָפּ, גאָסן דורך דער מיט פון דיין אייגן האַרץ,
גאָסן דורך דייע טעג און נעכט,
גאָסן דורך דייע יאָרן, גאָסן דורך דיין לעבן —

דאָס גראַניטענע ליד
אָן גראַמען, ריטם, לויטער ריטם, אַספּאַלט, קאַנקריט,
פון די ניו־יאָרקער גאָסן.

*

דאָס ליד פון ניו־יאָרק,
ליכטליד,

ליכט איבער דיר, דורך דיר, אין דיר,
ליכט פון דיר אַרויס — ליכט צו דיר אַנטקעגן,
ליכט אויף געקרייצטע וועגן,
ליכט אין שטיין, קאַנקריט און אַספּאַלט,
אין דער צענטער,
הונדערטסטער,
טויזנטסטער געשטאַלט.

אין זיבן פאַרבן,
צען רעגנבו־גנס — זיבעציק פאַרבן,
טויזנט רעגנבו־גנס — זיבן טויזנט פאַרבן!
ליכט ווי פלאַטערלעך — היינט געבוירן — היינט שטאַרבן.
אייביקע ליכט, זון, סיסטעמען פון שטערן,
לאַמפּן, ניין, נישט קיין לאַמפּן, אולטראַ-עדיסאָנען,
הונדערט ליכט, צענטוויזנט, מיליאָנען!
לאַמפּן, וואָס ווערן געבוירן אָנגעצונדן,
ווי מעטעאָרן.

זון איז זייער אָפּשין בלוז — — — לאַמפּ צום שפּיל, מוסטער-לאַמפּ
פון געמלעכער אוממאַכט.

ליכט זענען זיי!
ליכט, וואָס קענען מאַכן זעענדיק אַ בלינדן,
און אַ זעענדיקן בלינד.
קענסט אַריינשפּרינגען אין זיי,
ווי אין אַ ים פון ליכט,
זיך אונטערטונקען —

און אין איין מינוט
וועט אין דיינע אָדערן רינען ליכט, שטאַט בלוט,
דאָס ליכט פון ניו-יאָרק.

*

דאָס ליד פון ניו-יאָרק,
דער שטאַט פון די טורעמס פון שטיין און מעטאַל.
ווער זאָגט, אַז זיי שטייען אויף דער ערד ? !
זיי שטייען אין וועלטן-אל ,
שטייען אין שאַרפסטן זיגזאַג —
די גרויסע הימל-ליניע,
גרעניץ-צוים אין וועלטן-דרוים,
צווישן צוויי וועלטן — דער נעכטיקער — פון אמת,
און דער היינטיקער — פון טרוים.
גרעניץ צווישן יאָרטוויזנט צוויי און יאָרטוויזנט דריי.
די וואַנט פון די ווענט, פון די ווענט פון די ווענט,
מיט די הונדערט טורעמס אין איבערגאַטס הויז, ניו-יאָרק,
וואו צענמיליאָנען הערצער שלאָגן
אין אַן איינציקער תפילה צוזאַמען.

*

אָפּגרונט פון אָפּגרונטן,
אַ שטאַט אָן אַ דעק פון אויבן,
און אָן אַ דנאָ אונטן — —
ווער עס איז איינמאַל נעבן דיר גענאַנגען,
שטאַט — אָפּגרונט פון אָפּגרונטן,
דער האָט זיין גאַט אין דיר פאַרלוירן —
איצטער שרייט ער —
— מיר ווילן ווידער געפינען גאַט!
און דאָס עכאַ ענטפערט פון ברעג צו ברעג:
— געפינען גאַט !

און גאַט פון ניו-יאָרק האָט נאָך נישט קיין נאַמען,
און זיין גייסט אפילו איז נאָך נישט געבוירן.

*

נאָר אויף די שפיצן פון די וואַלטהייזער
זעט זיך שוין די שיין פון זיין קומען,
ווי די שיין פון דער אויפנאַנגזון —
נאָך אָן איר נאָמען —
ווי די שיין פון דער אויפנאַנגזון אין די בערג.
און עם ווייזן שוין, ווייזן
צוויי געאַנליכט-ווייזער
אויף דעם ציפער-בלאַט פון דעם טונקעלן הימל
די גרויסע שעה פון זיין קומען.

העי רו! פּעדערנדרלאַנגער פון אוניווערס,
נאָך אַ טונק פון דער פּעדער פון בליז,
פאַר דעם לעצטן ווערס!
דאָס ליד פון ניריאַרקער, דעם לעצטן מענטש,
אַ שיכור-ליד פון אויפנאַנג פון אַ נייער ראַסע,
פינעפּפאַרביקער בלוט-קאָסטעיל,
ווייס, שוואַרץ, רויט, ברוין, געל —

— דו! האָסט פאַרלוירן דעם זין?
— דו שרייבסט וועגן מיר? — און איך בין
דער מענטש פון ניריאַרק!
— שוין?!

— אָנגעקומען קיין מעקא פון וועלטפּעלקערואַנדערונגען,
איך בין דער סוף פון אַ יאַרטויזנט,
אַלע בלוטן — אין מיין בלוט, אַלע קולטורן — אין מיין גייסט געשלאַנגען,
מיין שפּראַך איז זיבעציק צונגען,
איך בין דער אָנהייב פון יאַרטויזנט, פון דריטן,
וויילדער, שיכור'ער קאָסטעיל,
מיין בלוט — ווייס, שוואַרץ, רויט, ברוין, געל,
מיין האַרץ — מענטשן-האַרץ,
ווייס, רויט, ברוין, שוואַרץ,
יאָגנדיק, שטרעבנדיק, הייס,
רויט, ברוין, ווייס,

ענדלעך אויפגעשטאנען געגן שונא טויט,
ברוין, רויט,
די פינעה נאָלדענע צאקן פון דער קרוין,
די הויט איז ברוין —
געזונטער זון-געמיש פון אלע ראסן —

*

ניו-יאָרק ווערט שמערן — טויזנט שטראַלן, טויזנט גאסן,
דער לעצטער, דער גרויסער פלאַם דיעטואַל
צו דער גאַנצער ערד — צום וועלט-אַל —
און מענטשן אַרום אויף אלע גאסן פון ניו-יאָרק
פון שמערן: טויזנט-שטראַל,
ווייל דער נייער מענטש וועט פון דאנעט אַרום —
צום נייעם וועלטן-אַל.

וועלט פאָלק יידן

וועלט-יידן —
צוזאַמען מיט דער וועלט באשאפן געוואָרן,
די טרענער פון געטלעכן נאָמען אין אַ געטלעכן אָרון,
די ערשטע צערשטערער פון געצן,
אַגענטן פון געטלעכן וואָרט, שרייבער פון ערשטע געזעצן,
די קינדער פון גאָט פון נקמה —
געבוירן געוואָרן
אין טאָג פון זיין גרויסן צאָרן — —
די ערשטע סוחרים אין אוראַלטע מדבר-קאַראַוואַנען,
פאַסאַזשירן ערשטע אויף אלע וועלטן-באַנען,
די ערשטע אין אלע שיפן אויף אלע דריי אַקעאַנען.
די געטלעכע בייטש —
מיט זיי דעם כעס
אויף די פעלקער אויסצולאָזן —
דאָס ווייסע, פאַרבולטיקטע קרבן-לאַם, דער ציטערדיקער שעיר לעזואַזל.

א שאַטן פון א שאַטן פון א וויזיע

שלאָגן איינעם פון זיי מיט אַ ביימזש, וועלן זיי דורך אויף קניען בייגן
מיט דער ביימזש פון דער וועלט־דעקלאַמע!

נאָר הונדערט טויזנט פון זיי מענסטו רואיק אין שטיקער שניידן —
און אַלע וועלן שווייגן,

און נאָר זעלטן און נאָר אין דער שטיף אַ קרעכץ טאָן: מאַמע — הייליקע מאַמע!

זיי היטן שוין פירטויזנט יאָר דאָס יחוס'דיק בלוט פון זייער שטאַם,

ווי מען היט פאַר אַ ווינט אַ הייליקן פלאַם —

און לוחות אין זייערע הענט,

און דאָס הייליקע פייער ברענט,

אַלע זעכצן מיליאָנען, ווי איינער,

דעם הייליקן פייערס געטרייע וועכטער —

נאָר וואו אַ לאַנד און וואו אַ שטאַט ליגן אין פרעמדע בעטן זייערע שיינע טעכטער.

און וויינען שטילע אין די נעכט, אז דער מאַן זאָל נישט דערהערן,

און פון די באַקן אויף די קישנס רינען הייסע שנורן טרערן.

זיי האָבן זייער שליחות געטאָן אין שטומען לייך

און אין איינזאַמקייט

און אין טרערן, וואָס אין פינצטער איבער באַקן רינען —

און ווי בשמים — געטריפט די וויטאַמינען

פון זייער בלוט אין דעם בלוט פון דער וועלט.

וועלט־יידן

שטאַרבן אויף אַלע עשאַפּאטן מיט אַלע מינים מיתות,

קענסט זייערע ברענענדיקע אויגן זען ברענען דורך אַלע קראַטעס פון אַלע תּפּיסות

אויף אַלע שטיינערנע טעמפל־טרעפּ

פון אַלע וועלט־אידעאָלן

איינזאַם און וויליק פאַלן

זייערע פלאַמען־קעפּ.

*

אין מלכות־פּאַלאַצן מלכות־שרייבער זיצן,

און גריבלען זיך אין אַלטע וויקל־פּערנאַמענטן,

און זייערע בלייכע, הויכע שטערנס שוויצן,

צו געפינען אין זייער מלכ'ס בלוט אַ טראָפּן פון יידישן יחוס,

דער וועלט צו באַווייזן זיין געטלעך שליחות.

און זען קענסטו א גראָבן פויער מיט אַן אָקסן־קאַפּ,
טרינקען ביר פון אַ גרויסן, ערדערנעם טאַפּ,
און אַלע זיינע דריי געדאַנקען אָנצואווענדן,
און קלאַפּן זיך מיט דעם קולאַס אין דעם קולאַסישן אָקסן־שאַרבן,
צו באַווייזן דער וועלט — אין איינקלאַנג מיט דעם נייעם געזעץ,
אַז זיין בלוט איז ריין פון יידישע קרעץ.

וועלטיידן —

הענדלער מיט רויע בריליאַנטן און בריליאַנטן — קרישטאל־געשליפן,
דו קענסט שמוגלען זיי זען איבער אַלע גרעניצן און אין אַלע שיפן,
צווישן די בערזעס פון קימבערלעי, אַנטווערפּען און אַמסטערדאַם,
אַרום פון ים און אַרײַן אין ים —

און זען קענסטו — ווי די קאַרן־קערנער אין דעם פויערס האַנט —
רינגען פון איין יידנס האַנט אין אַ צווייטער האַנט —
ווי אַ זשמעניע קאַרן — אַ זשמעניע בריליאַנט —
אַ —

און אין אַלע שטעט און שטעטלעך שיקן מאַמעס קינדער יידישע און באַרוועסע
אויף נאַסע שטיינער פון דער גאַס
אויסצושטרעקן די דאַרע קינדערהענט —

נאָך אַ פעני, נאָך אַ גראַשן, נאָך אַ קאַפּיקע, נאָך אַ פעניק, נאָך אַ סאַנטי, נאָך

וועלטיידן —

ערשטע מעקלער פון די בערזעס מיט די שוואַרצע, ברוינע, געלע, ווייסע שקלאַפּן,
וועלטיידן —

ערשטע געזעצגעבער פאַר אַלע שוואַרצע, ברוינע, געלע, ווייסע שקלאַפּן,
וועלטיידן —

ערשטע געהויבענע פּויסט — די שקלאַפּן־שאַנד פון דער וועלט אוועקצושאַפּן !

*

וועלטיידן —

אַלע וועלמן־שיפן און אַלע וועלמן־באַנען פירן
אין די ערשטע קלאַסן די וועלמן־פאַסאזשירן,
וואָס שנויפלען מיט די לאַנגע געזער,

און נאָלץ־נאָלצן אין יעדער גשמה אַרײַן מיט נייגעריק בליציקע אויגן־גלעזער,
עסן חזיר פּרינציפּיעל,

און מיט חזיר-פעטס גלאַנצט זייער רויטע פעל,
זעקס וואָרשטלעך פעטס אויף די קארקעס,
און דריי אַזש אַרויף אויף די פעטע קעפּ,
צען וואָרשטלעך די פינגער פון די הענט,
און אויף יעדע פינגער וואָרשטלעך פון אַזאַ האַנט,
צען פינגערלעך — איינס אין איינס ברייאַנט.
די ווייבער — פּלאַטינענע צלמימ'לעך אויסגעזעצט מיט ברייאַנט,
די מענער — ברייאַנטענע צלמימ'לעך אין די מאַנזשעטן-קנעפּ —

— *

— *

וועלטיידן קענסטו זען אונטער רעדער פון באַנען צעשטיקלטע ליגן,
ווייל עס האָט זיי זייער פּאַטערלאַנד אויסגעשפיגן —
צו וועמענזשע זאָלן זיי שרייען? — האָבן זיי נישט געשריגן,
נאָר זענען שטילע אַוועק צום פּלאַנט —
און אַוועקגעפאַרן — אונטער די רעדער פון דער ערשטער באַן
אין אייביקן לאַנד.

וועלטיידן —

ליגן ווי ים-קראַנקע סקעלעטן,
אין בייכער פון שיפן אויף קופּעס קוילן, חדשים-לאַנג ווי מען ליגט אויף בעטן,
אַליין פאַרשוואַרצט ווי אַ קופּע קוילן,
צווישן אַמעריקע, אַפּריקע, אַרגענטינע, אויסטראַליע —
און דעם לאַנד פון דער אָפּגעשטויסענער ליבע — פּוילן.

וועלטיידן —

אין אַלע אימפעריעס, קעניגרייכן און אין רעפּובליקן אַלע —
שטילער ווי דאָס גראַז, נידריקער ווי וואַסער — שעפעלעך לאַיאַלע,
מעקען מעעע — מאַלעגניירען, קייען ווידער גראַז,
דאַרפן נישט מער ווי דאָס —

* * *

וועלטיידן —

קענען נישט שלאָפן דורך נעכט, עס וואַרפט זיך זייער אינגעווייד פון
דעם גיפט פון דעם וועלטן-ליגן,
זיי חלומ'ען אַ וועלטן-שטורעם, זעען ווי די וועלטן-כוואַליעס וויגן

דעם ים פון דער וועלטס געוויסן; און אין חלום זענען זיי אליין זיך רייטן
אויף די ווילדע, ווייסע שויס-פערד,
אויף די כוואליעס, אויף די טרויס-פערד —

וועלטיידן —

רייטן איבער אלע צייטן, איבער אלע וועלטן-ווייטן,
איינער קעגן אלע, אלע קעגן איינעם, אלע צוזאמען, אלע אליין,
וועלטיידן אויף שוימפערד און טרוימפערד
וועלן זיגן — און אליין
אין די כוואליעס אונטערגיין.

ווייל נישט דער ציל — דאָס מיטל זענען זיי —
דאָס געקריבטע, דאָס געהייליקטע —
דאָס בלוטיקע —
דאָס מיטל צום ציל פון דער וועלט. —

נאַכט־מעדיטאַציע אין צענטראַל־אויסטראַלישן מדבר

אין דעם גרויסן נעכטן — אין דעם יאָר־מיליאָן
פון דער ערד,

איז דאָ אַריבער שוויינגענדיק דאָס אומזיכטבאַרע, שטילע, לעצטע שווערט,
דאָס גרויסע שטאַרבן —

געבליבן איז די לופט,

די לופט — און דריי פאַרבן :

דאָס בלוי פון דעם הימל, דאָס געל פון דעם זאַמד,
דאָס בלוט פון דער זונס־אויפגאַנג און אונטערגאַנג — —

ווער בין איך דאָ איצט — איינער אליין

צווישן די זאַמדן און די מיליאָנען

שוואַרצע בערגלעך פון די טערמיטן ?

אינמיטן דער גאַנצער ערד אליין ?

איינער אין טונקעלען אולטראַמאַרין־

געצעלט פון דעם הימל, דער וועלט ?

א שאַטן פון א שאַטן פון א וויזיע

בין איך אונטערנאנג — דער לעצטער פון מיין מין ?
איז וואהין

גייען מיינע שריטן ?

בין איך אויפנאנג פון א נייעם מין ?

ווער-זשע וועט מיר אַט-דאָ באַשיידן דעם זין ?

ווער וועט מיר זאָגן — וואהין ?

דו גייסט אין ערגעץ נישט און קומסט פון ערגעץ נישט,
און גאַרנישט איז געוועזן דאָ — און דאָס, וואָס איז געוועזן,
איז אין דעם גרויסן נעכטן, דעם יאָר-מיליאָן שוין אויך צעשטערט,
גאַרנישט איז געוועזן, גאַרנישט איז, גאַרנישט ווערט.

אומזיכטבארע הענט יעדן טאָג און יעדע נאַכט

ברענגען

די זון און די שטערן אַרויס,

אומזיכטבארע הענט

הענגען

ביינאַכט דעם הימל מיט שטערן אויס,

בייטאָג די זון

אַן אַ זין אַלעמאַל העכער און העכער ביו צום זעניט

פון דער הימלס-מיט

און שפעטער ווידער צוריק.

גאַרנישט איז געוועזן און דאָס, וואָס איז געוועזן
איז צעשטערט פון אַ צאָרן — אפשר אַ גערעכטן און אפשר אומגערעכטן,
פאַרביי אין דעם גרויסן נעכטן,
אין דעם מיליאָן פון די יאָרן —

ווי אוראַלט איז דאָ אַלץ.

דער הימל אפילו,

דאָס געטלעכע געצעלט,

ברעקלט יעדע נאַכט מיט טויזנטער שטילע

מעטעאָרן — —

אזוי שטיל דאָ ביינאַכט,

אז פון דער ווייטן הערט מען דעם אַפּקלאַנג שאַלן — פון זייער פאַלן,

פאַלן פון הימל צו הימלס טונקעלן אולטראמאָרין.

מען הערט ווי עם קלאפט דער וועבשטול פון אן איינזאמער שפין,
צווישן צוויי טערמיטן-בערגלעך געשפאנט.

מען הערט וויאזוי
דער זאמד שוועלט, ווען ער זאפט דעם ביינאכטיקן מדבר-טוי.

מען הערט ווי עם רעדן, רעדן, רעדן

אין זייערע מיליאָנען בערגלעך,

זייערע מיליאָרדן-שטעט,

די טערמיטן :

מיר שטארבן — מדבר-הונגער-טויט שטארבן מיר,

נאָט — דערהער אונדזער טערמיטן-געבעט,

שוין האָבן מיר גענוג געליטן,

דיין ווילן געטאָן — געהערט דיין געבאָט,

נאָט —

אויפגעגעסן

האָבן מיר דיין וועלט — און דו האָסט אונדז פאַרגעסן —

גיב אונדז, גיב אונדז נאָך אַ וועלט צום עסן — —

אָדער פאַרשעלט

אונדז און לאָז אונדז שטארבן —

איך גיי מיט גרויסע ווילדע שריטן,

איינער אליין און מיין שרעק מיט מיר —

און עם דאַכט זיך מיר,

אַז איך בין נישט איך — אַז איך בין

אַ בערגל פון טערמיטן,

וואָס האָט זיך אָפגעריסן פון דער ערד און גייט — — —

איך גיי מיט גרויסע, ווילדע שריטן,

און מיינע פיס — צוויי גלאָקן-צונגען —

האָבן זיך צעקלונגען

דומפ און זאַמדיק

אין דעם גלאָק פון דעם נאַכט-הימל

איבער מיר —

בין איך דער לעצטער ? איז וואוהין ?

בין איך דער ערשטער ? איז וואוהין ?

א שָׁטן פון א שָׁטן פון א וויזיע

דו ביזט דו !

האָט דאָס א זין ?

נישטאָ קיין אנדערער זין —

און דער מדבר ארום ?

איז די וועלט —

אזוי נעכטן, היינט און אייביק,

געוועזן, איז און וועט זיין —

אזוי ווי דו איצט איז יעדער אין דער מדבר,

און ווי דו — אצינד —

איינער אליין.

ליכטיקע וועגן

די טעג פארגייען

די טעג פארגייען פאר אונדזערע קינדער,
ווי גאלדענע טאשמעס — פול מיט ליכט און זון.
פלאפלען זיי לאנג נאך — אין אונט — פון וואונדער,
און זיי ווייסן נישט וואס מיט די אוצרות צו טאן.

רינען ווי טוי אויף שויבן — זייערע רייד. —
קינדער דערציילן זיך מעשות פון גרויסע.
צעלויפן זיך ליכטיקע טאשמעס מיט פרייד
פון קינדישע מילער צו מאמעשע שויסן.

און ס'רייבן זיך טאמעס פון שמחה די הענט,
און פרייען זיך מיט מיטן שטיקעלע איינגס.
זינגען די קינדער — זינגען מיט הילצערנע ווענט,
און ווינטן אויף בייער צעשפילן די צווייגן.

שטייען די גרויסע בארוישטע אנטשוויגן
און גלויבן אליין נישט די אייגענע אויערן : —
זייער וואכיקע וועלט קלינגט אָפּ אין ניגון,
אויף גלעקער פון יום־טוב ביי נאכטיקע טויערן.

לויפן די גרויסע פארשטויבטע צו שויבן,
און וואשן מיט טויען דעם שווייסיקן פנים.
און א תפלה פון הערצער טוט זיך דעהייבן,
ווי אפולע שעפ פון קוואליסן ברונעם.

ליכטיקע וועגן ציען זיך פון אונדזערע טעג
צו פריילעכע — פארהילטע אין נעפל.
פון מידע מעת־לעתן, פון שטויביקן וועג,
ווינקען די בייער אנטקעגען מיט רוטע עפל.

גרייטן זיך אלע צום שניט מיט פרידיקע רוישן,
און מען שארפט אויפן זונשטיין די פינגערשע שערן.

און אין סינדישע מיינער אריין — ווי אין קוישן,
שטעקן מאמעס די עפל און ס'טריפן באגערן —

און ער — אינדער מיט

א טראקטאָר — פאר אים,
א טראקטאָר — נאָך אים.
איינער צעאקערט,
דער צווייטער פארדעקט.
און ער — אינדערמיט,
פארשווייסקט און מיר —
אין שפאן פון די טעג.
און פעלדער — פאר אים,
און פעלדער — נאָך אים.
א בייט נאָך א בייט —
צעגראָבן צום זיי.
און ער — אינדערמיט,
דער מאן פון דעם ליד,
ווי איינער פון זיי.
און זון — איז זיין קלייד.
און קינד — איז זיין פרייד.
אין ליצעס פון דור —
נאָך איינער א פערד.
און ער — אינדערמיט,
נאָך איינער א מאן
אין רויטן געשפאן —
אין לויף פון דער ערד.

מיין זון

דער הימל האָט געבליט ווי א רויטע רויז,
ארום מיר האָט געדעמערט א הייסע וועלט.

מיין זון האָט שטיל גע'חלומ'ט אויף מיין שוים,
ווי אַ קארנבלום אין פעלד.

מיין קאָפּ האָט געגליט ווי אַן אייזן היים.
אין מיר האָט געפּרילינגט אַ ווייסע וועלט.
און כ'האָב שטיל געבענטשט די טראָפּנס שוויים
וואָס כ'פּאַרגיס אין פעלד.

*

מיין זון האָט מיך היינט געזען,
מיט אַ פּיאַשל אין האַנט
ווי כ'פּיר וואַסער
אין זונקן ברען,
צו אַ בוים אין זאַמד.

און ער האָט געפרענט:

נאַכוואָס?

צו וואָס?

זיין קול האָט געציטערט פּעדים דין.
מיין האַנט האָט געגעבן אַ קוואַלעדיקן גאַס,
און ביימער האָבן זיך צעשיינט
לעבעדיק און גרין.

*

מיין זון האָט מיך געפרענט

האַלב פּאַרטערט:

— פּאַרוואָס פּאַרגייט די זון?

— פּאַרוואָס קרייעט אַ האָן?

— פּאַרוואָס אַקערט אַ פּערד?

און ער האָט געוואַרט

אויף מיין קלאָרן וואָרט.

און איך האָב געשוויגן,

און פאַר זיך געטראַכט:

ווען מענטש פּאַרשטילט דעם ניגון,

ליכטיקע וועגן

פארגייט די זון,
און ס'קומט די נאכט.
און ווען מענטש אקערט
מיטן פערדל גלייך,
ווערן הימלען סאמעטרווייך,
ס'רעגנט גאלד אין פעלד,
און די גאנצע וועלט,
מיט דיר צוזאמען
גליט אין רויטע פלאמען.
די הענער קרייען אויס באגין,
און אלץ האָט דאָן אַ זין.
אַ שיין האָט זיך אויף זיין פנים פארצויגן.
זילכער וואָלקנדלעך זענען אָנגעפלוין
ווי ווייסע שוואַנען.
זיין אויג האָט געקוקט אין מיינע אויגן,
מיין זון האָט מיך פארשטאַנען:
אויף דער וועלט איז אַ ליכטיקער זין פאראַנען.

ארץ-ישראל, — עין שחר.

איין מעת-לעת

א נ א כ ט

האָסט נאָך קיינמאָל נישט געזען אזא מין נאכט.
קאלטער גרוי האָט אָנגעצויגן פון יענע בערג;
אנטקעגן, אינעם מערב, איז אַראָפּגעפּאַלן די זון,
דער ים האָט זי גענלעט און גלעטנדיק געציטערט.
זי איז אָנגעקומען, די נאכט, מיט באַהאַלטענעם געוויטער.

האָסט נאָך קיינמאָל נישט געזען אזא מין נאכט.
סיונ'דיקער בלוי פּאַרצויגן גאָר מיט כמאַרעם,
אַ קילקייט שלייכט אַרום, ווי אין רעגנדיקן האַרבסט,
און פּלוצלונג הייבט אַ רויטקייט אָן אין די כמאַרעם אַריינצערניען, —
ס'האָט קיינער מער קיין אויג נישט צוגעטאָן ביזן טיפּן באַגינען.

ב א ג י נ ע ן

האָסט נאָך קיינמאָל נישט געזען אזא מין נאכט.
אַ ווינטל שוועבט אין גאַס אַרום, ווי אַ קריכעדיקע שפּין.
דער ים האָט נאָר-וואָס אויסגעהויכט אַ קילן אָטעם,
ער האָט אויסגעשפּיגן שוים, פּאַרזאַלצן האַרב די לופט.
און — אַ קוילנסווישטש פון ווייטנס, ווי אַן אָנזאָג, אַ סיגנאַל —
קיין האָן האָט ניט געקרייעט אין יענעם מאָרגן-פּאַל.

האָסט נאָך קיינמאָל נישט געזען אזא באַגין.
אַ ווינטל צווישן גאַסן בלאַנדזשעט בלינד אַרום,
גלעטנדיק די לאָדן — די טונקלקייט ווערט בלאַס, —
באַרג אַרויף דער שטאָט פּאַרבט אַ בלויער פּאַס.
פון אויפגעפּלאַצטע קנאַספּן ריחות קומען אָן;
עס רייט אַריין דער מאָרגן מיט סודות'דיקן דראָען.

אַ וואַרעמער הויך פון מזרח גרלות'דיק שפּאַצירט:
אַן אָנזאָג אויף אַ שחיטה דורך בלינדערניש געפירט, —
ער ברענגט אַ גרום פון מדבר, אַן אָנזאָג, אויף האַמסין,
האָסט נאָך קיינמאָל ניט געזען אזא באַגין.

מעשקאליריק, געל, געפארבט האָט זיך אין חלל,
פון אַנטקעגן האָט גערויטלט מיט טונקעלן אָקסיד,
דרויסן פון שפיטאַל, ווי וואַרטנדיק אויף שלל,
טויזנט קעפּ געבויגן מיט פיין פאַרשטיקט אין קעל —
שאַטנס האָבן אומגעשלייכט, ציילנדיק די טריט.

און ס'האָט קיינער נישט געוויינט אין דעם דאָזיקן באַגינען,
כאָטש אַ כאָר פון טויזנט קולות האָט אָנגעיאָגט די הימלען,
אין שטילקייט איז אַרײַנגעקומען אַ מאַטער, מידער מאָרגן,
אַפּגעווישט די געלקייט, ווי מ'רײַניקט אָפּ דעם שימל.

אויף זיבן פעלד־בעטלעך, איינס נאָך איינס אין ריי,
אונטער דערשטיקטן, איבערגעשניטענעם געשריי,
האָט מען פון שפיטאַל־הויף אַרויסגעטראָגן זיבן טויטע.
די זון איז אויך אַרויסגעקומען — אַ צעצונדענע, אַ דײַטע,
באַלייט זיי צו די קברים, באַגלאַנצט דאָס ווייס געהיל,
און ס'בלוט איז נאָך גערונען פאַמעלעך און קיל.
אויף יעדן בעטל ליגט אַ נומער מיט שוואַרצער טינט געשריבן,
אַ בעטל און אַ נומער: איינס, און צוויי, און זיבן —

פ א ר נ א כ ט

און אזא פאַרנאַכט האָט נאָך קיינער נישט געזען.
אַ גאַנצע שטאַט טובלט זיך אין גאַלדענעם פאַרגיין,
שטראַלן — פאַסן גאַלד, קרייצן אַלע וועגן.
שויבן פון דער זון אַרויס, ווי בלענדרדיק פאַספּאַר,
און אויגן קוקן וואַרטנדיק, ווי צום שטעקעלע דער כאָר.

אזא פאַרנאַכט איז דאָ נאָך קיינמאַל נישט געווען:
פון סאַמע מיטנטאַג, ווי אַ וואונדער וואָלט געשען,
פון אַ ליכטיק־בלויען הימל, אַ צעשטראַלטער און צעשפיגלט,
פון טיפן בלוי אַרויס ווי עמעץ וואָלט געקוקט, —
פון סאַמע מיטנטאַג דער פאַרנאַכט האָט זיך גערוקט.

צו אַ בוים אַ צוגעבונדנס — אַן אייזעלע האָט זיך צעשריגן,
אַ שטראַל האָט עס געשטאַכן, ווי ער וואָלט קומען פון אַ שפיגל,

דער גאלדענער גאכמיטאג האָט פיינלעך צוגעשווינגן;
מענטשן שטייען קופעסווייז פאר'כישופ'טע, פאר'ענול'ט.

יינגלעך מיט פרישע צייטונגען, געדרוקטע אין שווארצער ראם,
פארלויפן אלע גאסן מיט ווייטאָסקער בשורה,
פון יענער זייט שטאָט — פארלענדנדיקער פלאַם,
די זון, אַ צעצונדענע, לאָזט זיך גיין צום ים,
אַ זוניקער פארנאכט פירט דעם טאָג צו קבורה.

און אָט שטייט ער שוין, דער טאָג, אין טיפן באַרג אַראָפּ,
מען ציט אַרויף אויף הייזער שוואַרצע פאַנען,
אלע אויגן פרעגנדיקע, אלע אויגן מאָנען,
און מ'ירט זיך נישט פון אָרט, עס גליווערט איצט די שטאָט,
ביז מיטאַמאָל אַ וואָרט נעמט קייקלען זיך, ווי אַן אַראָפגעפאלן ראָד:
א—כ—ט!

מ'האָט שוין אויסגעצוילט די טויטע, אויפגעשריבן: אַכט.
די זון איז שוין אין ים אַרײַן, אָט־שוין קומט אָן די גאַכט,
עס רופט צו אייך די אָרדענונג, די היטער פון זיין מאַכט:
גייט אייך, גייט אַהיים. — גייע טויטע אַכט.

אַז באַגינגען זיבן טויטע און סוף טאָג גייע אַכט —
וועסטו קינמאָל נישט פאַרנעסן דעם פאַרנאַכט.

תל־אביב, 10 אפריל, 1936.

יעקב שטאַל

פ ר י מ א ר ג י ן

אויף א בערגל אין גרויען געפיל ציטערט א בלויער וואַלסן,
קומט א ווינטל שטילערהייט און בלאָזט דעם וואַלסן אָפּ,
און ס'בלויט זיך אויס א העלער פאָס איבער אַלע בערגלעך,
דאָס ווינטל נידערט מיטן בלויען פאָס ביזן טאָל אַראָפּ.

עס לייגט זיך אויס דער ווייסער פאָס אויף אַלע רויטע דעכער,
בלויע אַקאציעס שטייען אויף און שמיכלען צום באַגינען,
די בליהונג-בלימלעך שלאָפן נאָך מיט צוגעמאַכטע ליפּן
אויסגעוואַשענע אין טוי; — טראָפּנס טויען רינען.

די ביימער וויגן טראָפּנס טויען מיט אויפגעהייבענע צווייגן,
זיי וויגן און זיי זאָגן: דאָס זענען אונדזערע הענט! —
דערזעט די זון גרינע הענט און כאַפט זיי אַלע פינגער אויס,
פאַרפּעדעמט זיי מיט בלאַנדע פּעדעס אויף אַלע ווייסע ווענט —

א ווייס ווערעמל וויגט זיך אויף די פּעדעס פון דער וואַנט,
שוואַלבן פלאַטערן אַרום אים, און פון די טירן גייען מענטשן,
אַלע מענטשן זאָגן: גוט מאַרגן, און אויך דאָס ווערימל זאָגט:
„איך טראָג אויף זיך זיידן-שטויב, איך וויל גוט-מאַרגן בענטשן“.

קעלבער, פּערה לויפן אָן, שאַף מיט געשוירענע פלייצעס,
בינען פון דעם בינשאַטאַק; און ביים וואַסער — די גאַלדענע פליגן;
די יונגען ציהען אויס די הענט און גיבן די שאַף טרינקען,
די מיידין שעפּן וואַסער און גיסן אָן אין קריגן.

כאַפט זיך אויף א רויטער האָן און וואַשט זיך אויס דעם האַלדן,
און שרייט צו אַלע טירן, פּענצטער און אויסגעגלאַנצטע שויבן,
די הינער לויפן נאָך נאָך אים, ס'זאָל די זון זיי אויך דערזען,
און זאָל זיי לערנען פליען הויך ווי די ווייסע טויבן.

פּרישע מיסט פון די שטאַלן ריח'ט אַרום די הויפן,
זעק מיט קלייען אויסגעלייגט, און מילך אין בלעכענע קריגן. —
די קי שטעקן די קעפּ אַרויס און קוקן מיט קלאַרע אויגן,
ביי די טירן פון די שטאַלן געבוירענע קעלבער לייגן.

די זון פירט דעם טאָג אַרויס און נעמט אַלעמען צענויף,
דער פייגנבוים קוקט און בענקט: ער וואָלט מיט אַלעמען געגאַנגען;
די מיידן לאָכן אויף די יונגענס הענט און קריכן אַריין אין וואָגן,
מענטשן, ביימער, בלויע שוואַלכן — די זון האָט אַלעמען געפאַנגען.
עס קומען שאָף מיט די געשוירענע פלייצעס און שטעלן זיך ביים טויער,
פייגל מיט לאַנגע העלדזלעך באַגלייטן זיי מיט געזאַנגען,
די יונגען שפּאַנגען איין דעם וואָגן און גלעטן די פּערד כּידי די העלדזער,
די מיידן זיצן אין וואָגן און לאָכן מיט שער-און-קאָסע-קלאַנגען.
דער טויער עפנט זיך ברייט פונאַנדער מיט פרייד אַנטקעגן פּעלד,
דאָס פּעלד איז אויסגעגאַסן מיט גאַנצע פּעסער העלן וויין,
דאָס ווינטל רייסט זיך אין טויער און בלאָזט אויף אַלעמענס לייב,
די מענטשן כאַפּן דאָס ווינטל און נעמען עס אין וואָגן אַריין.
די מיידן לאָכן פון האַנט צו האַנט, זיי באַהאַלטן דאָס ווינטל פאַר זיך,
זיי גריסן מיט די הענט צום טויער, צו די רויטע ציגל ליים,
און צו די פּאַלמענביימער מיט די גרין גאַלדענע פּעכערס, —
די יונגען פּאַרן פון טויער אַרויס מיט אַ שמיץ צו דער אייגענער היים.
די יונגען פּאַרן צום פּעלד אַוועק מיט אויפגעהייבענער פרייד,
דאָס פּעלד נעמט זיי אויף און טראָגט זיך זיי אַנטקעגן, —
עס איז אויפגעגאַנגען ווייץ און גערשט און אַלע אַנדערע זריעות,
— דאָס גאַנצע פּעלד איז העלער וויין — וויין פאַר אונדזערטוועגן!
שאָף און רינדער, פייגל און מענטשן — אַלע, אַלע צום פּעלד אַוועק,
דער רויטער האָן שרייט זיי נאָך און רופט אַלע הינער צונויף,
זיי זאָלן זיך באַרן אין גריבלעך זאַמל, און עסן גרינע גראַזן, —
די הינער ענטפּערן: גוט מאַרגן, אַ שיינער טאָג גייט אויף.

זישא לאנדוי

(1889 — 1937)

עס אַטעמט יעדער ווינקעל פון דער ערד
מיט לעבעדיקן אַטעם : האָס און ליבע !
און ווי דער ים, אַזוי האָט אויך די ערד
אַן אַפּפּלוס און אַ צופּלוס. ווי דער ים
באַוועגט זיך אויך די אויבערפלאַך פון אונדזער
באַלאַדענער,
שווער אַטעמדיקער ערד

שבת נאַכט, דעם 16טן יאַנואַר, איז געשטאַרבן, אין
עלטער פון זיבן און פּערציק יאָר, איינער פון אונדזערע וויכ-
טיקסטע דיכטער אין אַמעריקע — זישא לאַנדוי.
זישא לאַנדוי האָט געהערט צו דער גרופע „יונגע“, וואָס
איז אויפגעקומען אין דער אַמעריקאַנער יידישער ליטעראַטור
אין 1910.

די גרופע „יונגע“ האָט אַ שטויס געטאָן דאָס יידישע ליד
אויף נייע קינסטלערישע וועגן. — צו דערהייבונג, צו טיפ-
קייט, צו שיינקייט.

פאַר די לעצטע פאַר יאָר זענען אַוועק פון אונדז —
אַוועק אומגעריכט און פאַר דער צייט — משה לייב האַלפּערן,
אַברהם משה דילאָן, און איצט — זישא לאַנדוי.
דאָס ליד, וואָס מיר גיבן אין רעמל, איז בלויז דער אַנ-
הייב פון זישא לאַנדויס לעצט ליד, וואָס ער האָט גענומען
שרייבן צוויי טעג פאַר זיין טויט.

דאָס ליד איז געלעגן אויף זישאָס שרייב-מאַשין און גע-
וואַרט דער דיכטער זאָל עס פאַרענדיקן, און — ד אַ ס
ליד איז געבליבן נישט פאַרענדיקט.



ערשטע ריי : אראבא, ראבא, איינזאכער, זעטא לאנדער, ב. ל. האלבערער, רייזע לאנדער;
 צווייטע ריי : ב. ל. האלבערער, רייזע לאנדער, זעטא לאנדער, אראבא, ראבא, איינזאכער, זעטא לאנדער, ב. ל. האלבערער, רייזע לאנדער;
 דריטע ריי : זעטא לאנדער, אראבא, ראבא, איינזאכער, זעטא לאנדער, ב. ל. האלבערער, רייזע לאנדער.



ערשטע ריי (פון רעכטס צו לינקס) : ב. ל. האלבערער, רייזע לאנדער;
 צווייטע ריי : מאנא לינדער, רייזע לאנדער, זעטא לאנדער, אראבא, ראבא, איינזאכער, זעטא לאנדער, ב. ל. האלבערער, רייזע לאנדער;
 דריטע ריי : זעטא לאנדער, אראבא, ראבא, איינזאכער, זעטא לאנדער, ב. ל. האלבערער, רייזע לאנדער.

גרונט טענדענצן פון דער יידישער ליטעראַטור אין אמעריקע

ערשטע טייל

דער אייראָפּעאישער הינטערגרונט

יידישע ליטעראַטור אין אמעריקע — וואוהין? —
די פראגע „וואוהין?“ ווערט געפרעגט אָנשטאַט צו פרעגן
„וואו?“ — וואו האַלט עס מיט דער יידישער ליטעראַטור אין
אמעריקע היינט. דער „וואוהין“ דאַרף מיר פאַרלייכטערן דעם ענט-
פער אויף „וואו“. דער אויסקוס צו דער צוקונפט זאָל מיר העלפֿן
צום איינבליק אין היינט.

דער „היינט“ נעמט אַרום די אַלע יעניקע שריפטשטעלער, וואָס
ווירקן אין דעם היינט. דאַרף איך אָנהייבן לבלֿהפחות פון אַ צייט-
פונקט מיט 25 יאָר צוריק — פון דעם צווייטן אָנהייב, וואָס די
יידישע ליטעראַטור האָט דאָ אין לאַנד געהאַט מיט דעם אויפקום
פון די „יונגע“ — אַ פעריאָד, וואָס איז אודאי נאָך ניט אויסגע-
פאַרשט געוואָרן, און אפשר איז עס נאָך גאָר צו פרי פאַר דעם.

ניט אויף צו פאַרשפּאַרן די שפּעטערדיקע אויספאַרשונגס-
אַרבייט, גאָר ווי אַן אַריינפיר צו איר, באַהעלף איך זיך מיט די
פירנדיקע פראַגן „וואוהין? וואו?“ — דער „וואוהין“ איבער דעם
„וואו“ באַטייט, אַז איך וועל זיין מער פאַראינטערעסירט אין די
טענדענצן, אין די טרייב־קרעפטן, וואָס באַוועגן די ליטעראַטור פאַר-
ווערטס, צוגרייטנדיק איר צוקונפטיקן גאַנג, איידער אין דער גענויער
פאַקטישער געשיכטע פון איר אַנטוויקלונג פאַרן לעצטן פּערטל-
יאָרהונדערט. פאַר די טענדענצן קאָן איך יוצא זיין מיט אילוסטראַ-
ציעס — אָפּשטעלנדיק מיין הויפּט־אויפּמערקזאַמקייט אויף די שריפט-
שטעלער, דורך וועלכע די טענדענצן האָבן זיך בולט אַרויסגעוויזן,
אַדער וועלכע האָבן די טענדענצן אַרויסגעבראַכט, און איך בין ניט
מתויב זיך צו פאַרהאַלטן צו לאַנג אויף די יעניקע, וואָס מיר דוכט
זיך, אַז זיי זענען פון די טענדענצן געטראָגן געוואָרן. במילא, וועלן
די פראַגן „וואוהין? וואו?“ אַרויספאַדערן ביי מיר סוביעקטיווע
ענטפערס; במילא וועלן מיינע סימפּאַטיעס — אַנטיפּאַטיעס, פאַרצוגן,

ליכלינג-אידיען, ריקבליקן און אויסבליקן ארויסגעפירט ווערן אין פאראד. און אזוי זאל עס פארשטאנען ווערן.

אז עס וועט קומען אמאל א צייט, ווען דער לעצטער פערטל יאָר-הונדערט פון דער יידישער ליטעראטור וועט גענומען ווערן אונטער א גרינטלעכער אויספארשונג, וועט דער הינטערגרונט אירער, אירע ביידע הינטערגרונטן — סיי אין אמעריקע און סיי אין אייראָפּע — דאָך שוין דארפן זיין אויפגעלויכטן. איז דאָס דען געמאָן געוואָרן? קוויטן. בלויז די קליינע צאָל פּיאָנערן, וואָס זייערע געבורטס-טעג, יאָרצייטן און יובלם זענען מער ווי איינמאָל געפייערט געוואָרן — בלויז זיי האָבן געהאַט וויפיל ניט איז די זכיה דערגרונטעוועט צו ווערן.

טריי צו מיין מעטאָד, וועל איך פון די ביידע הינטערגרונטן ארויסציען בלויז די טענדענצן, וואָס האָבן זיך גע'ירש'נט, און פאָר-וואַנדעלטע, ווירקן זיי נאָך היינט און פורעמען די יידישע ליטעראַט-טור אין אמעריקע. און איך הייב אָן די עקספּאָזיציע פון די גע-ירש'נטע טענדענצן מיט דער פּראָגע: וואָס האָט געגעבן דעם געבורטס-שטום צו דער מאָדערנער יידישער ליטעראַטור? — דאָס איז די זעלביקע פּראָגע, וואָס, איבערברעכנדיק זיך אין באַוואוסטזיין פון יידישן שריפטשטעלער-פּיאָנער, האָט זי זיך ביי אים געפרעגט אזוי: צו וואָס יידישע ליטעראַטור? וואָס איז מיין כונה מיט איר? — א קארדינאַלע פּראָגע, וואָס אָפּענטפערנדיק אויף איר, האָט די פּיאָנערישע יידישע ליטעראַטור אַריינגעזויגן אין זיך אירע ערשטע צוויי הויפט-טענדענצן.

פאָרוואָס נאָך האָט מען עס ביי יידן געדאַרפט פרעגן: צו וואָס ליטעראַטור? — ווייל ליטעראַטור, וואָס ליטעראַטור הייסט, איז געקומען צו יידן מיט אַ געוואַלטיקער פאַרשפּעטיקונג, ווען די אַר-מיקע גרויסע וועלט איז שוין לאַנג באַזאָרנט געווען מיט ליטעראַטור, וואָס האָט שוין געהאַט אירע פעסטע איינגעשטעלטע פּאַרמען; געקור-מען צו אַ פּאַלק, ביי וועמען עס איז ניט געווען די נאַטירלעכע סביבה, וואָס פּראָדוצירט ליטעראַטור: ניט נאָר אָן אַן אייגענעם טע-ריטאָריעל-מלוכה'שן לעבן, נאָר אויך אָן אַן אייגענעם פאַררונדעטן עקאָנאָמיש געזעלשאַפטלעכן לעבן, וואָס זאָל צווינגען די אינטעל-געניץ צונויפצורעדן זיך מיטן פּאַלק דורך ליטעראַטור; צו אַ פּאַלק, וואָס האָט נאָך דערצו גערעדט אַ שפּראַך, וואָס איז פאַררעכנט

געווען ביי דער אינטעליגענץ פאר א נבזה. די אינטעליגענץ צווישן זיך האָט גע'דבר'ט און גע'כתיבה'ט לשון קודש און צום בעל הבית וועגן פריוואט-געשעפט און צו דער וועלט וועגן געזעלשאפטלעכן געשעפט האָט זי גערעדט — אין רוסלאַנד רוסיש און אין פּוילן פּויליש. און ועל כולם צו א פּאָלק, וואָס לויט היסטאָרישער געוואוינהייט און לויט אינסטינקט איז עם געווען שטארק קעגן עצם ענין ליטעראַטור לשמה; א פּאָלק א בעל תכלית; מיט א שאַרפן אינטעלעקטועלן אינטערעס אַלס פּאָרויסגייער אויף אַלע זיינע לעבנסוועגן. . . .

האָט דער פּיאָנער פון דער יידישער ליטעראַטור געהאט פאַר זיין ערשטער און שווערסטער אויפגאַבע צו פאַרענטפערן און באַרעכטיקן ליטעראַטור אין די אויגן פון פּאָלק — פאַר דעם פּאָלקס תכלית-געפיל און באַוואוסטזיין. און א צווייטע, אפשר ניט קיין לייכטערע אויפגאַבע: צו שאַפן עפעס ענלעכעס צו א גאַטירלעכער סביבה, וואָס רופט אַרויס באַדערפעניש אין ליטעראַטור. די ערשטע אויפגאַבע האָט דערפילט מענדעלע מוכר ספרים; די צווייטע — שלום עליכם.

ווען מען שטודירט מענדעלעס ווערק אין זייער שטופנווייזן שטייגן צו אַלץ מער קינסטלערישקייט, לאָזן זיי פון זיך אַפּלערנען, ערשטנס:—אז ניט נאָר זיין ערשט יידיש ווערק „קליינמענטשעלע“, נאָר אַלע זיינע ווייטערדיקע ווערק האָבן באַקומען זייער געבורטס-שטויס פון דער אידייע פון תכלית. קיין איין ווערק, אפילו ניט „שלמה ר' היימס“, איז ניט געבאָרן געוואָרן פון ריינער כונה צו שאַפן ליטעראַטור. אַלע זענען זיי, אָן אויסנאַם, פאַרענטפערט און באַרעכטיקט דורך דער גרויס-תכלית'דיקער אידייע צו העלפן דער יידישער עדה קעגן דער טיראַני פון אינעווייניק און פון אויסוויי-ניק — קעגן דער טיראַני פון קהל-שטיבל, וואָס איז געווען דער אָרגאַן פון דער יידישער גביראקראַטיע, אויף וויפיל זי איז גע-ווענדט געווען מיטן פנים צו דער יידישער גאַס (איר הויפּט-געשעפט האָט זי געפירט אויף דער רוסישער גאַס); קעגן דער טיראַני פון גאַנצן רציחה-רעזשים, וואָס האָט אויסגעקליבן דעם יידן פאַר דעם קרבן, קעגן וועמען אַלע זיינע אַנדערע קרבנות זאָלן זיך פילן ווי גליקלעכע. אפילו „שלמה ר' היימס“, וואָס קומט צו אַם נעענטסטן צו ריינער ליטעראַטור, איז אויך דיקטירט פון א תכלית-צוועק: אפשר וואָלט דער גייסטיקער צעמענט, וואָס האָט אַמאָל צונויפ-

געהאלטן די יידישע עדה, אויך איצט איר געקאנט דינען צו פאר-
שטארקן איר ווידערשטאנד קעגן דער רשעות? די סאמע געבורט
פון דער יידישער ליטעראטור דורך מענדעלען איז געווען א רעזול-
טאט פון זיין תכלית'דיקער פאָלקסיטישער איינשמעלונג. מיט זיין
איבערגאנג צום פאָלקס לשון האָט ער איבערגעריסן מיט דער זיס
ליבעראַלער משכילישער אינטעליגענץ, נאָכדעם ווי ער איז געוואָר
געוואָרן — גיכער האָט ער עם דערפילט, ווי דערגאנגען מיטן באַ-
וואוסטזיין — אז די „השכלה בת השמים" איז נישט מער און נישט
ווייניקער ווי די אידעאליזירונג פון דער לעבנס־פראַקטיק פון דער
אינטעליגענץ אין איר ראַלע פון אַן אידעלער משרת'טע ביי דער
יידישער נביראָקראַטיע, וועלכע איז גאָר ניט געווען אזא אידעלע
משרת'טע ביי דער צאָרישער אויטאָקראַטיע. ניט אומזיסט איז די
ערשטע גילדענע פראַזע פון דער ערשט־געבאָרענער יידישער ליטע-
ראַטור געווען: „קין טאָנץ פארן עסן". אָנשטאָט דער משכילישער
„ליכט־און־אויפקלערונג", וואָס מאַכט זיך ניט וויסנדיק וועגן אָרימאָנס
מאָגן, ווערט דאָ אַרויסגערופט דער פראַסט־פשוטער אָרימאָנסקער
תכלית: ברויט! — גיב מיר ברויט, וועט מיר ליכטיק ווערן אין
די אויגן!

צווייטנס, לאָזט זיך פון אַ שטודיום פון מענדעלעס ווערק
אָפּלערנען, אז די גרויס־תכלית'דיקע אירייע איז ניט נאָר געווען די
שטויס־קראַפט צו דער געבורט פון דער יידישער ליטעראַטור, נאָר
אויך די טרייב־קראַפט צו איר קינסטלערישער אַנטוויקלונג. דער
סאמע מעטאָד זיינער זאָגט עדות, אז זיין קינסטלערישקייט שטאַמט
פון זיין תכלית'דיקייט אַרויס. דער משל, דאָס משל־פראָדוצירנדיקע
פאַרשטעלעניש דורך אַ מוכר ספרים, זענען פונקט צוגעמאַסטן צו
מאַכן אַ תכלית'דיקן געדאַנק דערציילעריש זיך באַוועגן. דאָס האָט
דער בעל־תכלית אָנגענומען דעם קינסטלער ביי דער האַנט, אים
געפירט און געלערנט, וואָס בולטער צו ווייזן, צו שילדערן, צו גע-
שטאַלטן; וואָס געלויפיקער צו דערציילן — פאַר אַ שטאַרקערער
פעולה; תכלית האָט זיך פאַרקיינסטלערט פאַר אַ גרעסערן תכלית.
בעת די תכלית־אירייע סטאַרטשעט נאָך אַרויס סקעלעמ־אַרטיק אין
„קליינמענטשעלע" און די מעשה דערציילט זיך קוים, נעמט דער
אירייען־סקעלעט אַלץ מער אָן אויף זיך קינסטלערישען לייב דורך
דער „קלייאַטשע", „מסעות", „פישקע", „ווינטשפינגערל" ... דאָס האָט

דער פארקניסטלערטער תכלית-קוק אלץ ברייטער ארומגענומען דעם כלל און אלץ טיפער אריינגעדונגען אין דעם פרט. אן דער פאר- קניסטלערונג וואָלט ניט געווען קיין אַרומנעמונג און קיין אַריי- דרינגונג.

און נאָכפאָלגנדיק דעם תכלית-קוק, האָט מענדעלע דערווייל טועם געווען פון דער קינסטלערישער הנאה; ער האָט זיך אָנגענומען מיט דער שרייבערישער לופט. דער אלטער יידישער סופר האָט דערפון ניט געוואוסט. ער איז געווען אַ געפאָנגענער ביי זיין שטרענגער בונה. דאָס איז געווען דער נייער מעטאָד — דער ליטעראַריש- קינסטלערישער, וואָס ניט נאָר דערלויבט ער, נאָר פאָדערט אַרויס פרייען שפיל — דער מעטאָד האָט אַרויסבאָפרייט אַ דערציילונג- שילדערונג-טעכניק. און דער בעל-מליצה און זייער מאָנערער של- דערער-דערציילער אין לשון קודש אַבראַמאָוויטש — איי, איבער- גייענדיק צו יידיש אונטער דער מענדעלע-מאַסקע, געוואָרן אַ זאַפ- טיקער קינסטלער. און צו מאַכן אַ סך-הכל, ווי אזוי איז דאָס געשען? וואָרום איז דאָס אים אין לשון קודש ניט געלונגען? ווייל אויף מאַמע-לשון, זייענדיק געצוואונגען צו זוכן אַ פאַרענטפערונג און באַרעכטיקונג פאַר ליטעראַטור, האָט מענדעלע געמוזט זיך אָנ- לאָדן מיט לעבעדיקן תכלית — צו דינען דעם פאָלקס-מענטשן — און דער תכלית-דינסט, אין פרייער איבונג, האָט אָנגעצויגן קינסטלע- רישקייט.

און עס בלייבט אַ גרונט-אמת וועגן דער יידישער ליטעראַטור, ווי עס איז געווען אין דער פּיאָנערן-וועלט: זי מוז שטענדיק פאַר- ענטפערט און באַרעכטיקט ווערן. ווי זי וואָלט כסדר געווען אין דער בחינה פון געבאָרן ווערן. און די גרויס-תכלית-אירייע, וואָס האָט געגעבן דעם שטויס צו איר אָנהייב, איז געבליבן די קראַפט, וואָס דערהאַלט זי ביים לעבן און באַוועגט זי צו אלץ מער קינסטלעריש- קייט. און גרויס-תכלית מוז אָבער און ווידער גערופן ווערן צו הילף, כדי אַרויסצופירן זי פון אירע קרויזיסן. און עס איז היינט קרויזיס- צייט אין דער יידישער ליטעראַטור . . .

און עס איז פאַראַן גענוג לעקציע צו לערנען פאַר דער מאַ- דערנער יידישער ליטעראַטור פון איר צווייטן פּיאָנער — שלום עליכם. שלום עליכם איז געקומען אויף דעם פאַרטיקן, פון מענדעלען דורכ- געאַקערט באָדן. הגם אָנגעהייבן האָט ער אויך ווי מענדעלע מעשה

בעל-תכלית — פובליציסטיש-פעליעטאָניסטיש — אָבער די נויט צו פֿאַרענטפֿערן און באַרעכטיקן ליטעראַטור דורך תכלית אין שוין ניט געווען אזוי שאַרף; אין אים לייכטער געווען דער איבערגאַנג צו שילדערונג־דערציילונג. אויך דאָ האָט אים מענדעלע געהאַט איינ־געשפּאַרט אַ סך אַרבעט. ביידע האָבן געדעקט דעם זעלביקן שטח אין לאַקאַל און טיפּאַזש. די וואָלינער קליינשטעט־דיקע יידישע עדה איז שוין געווען אַרומגענומען — האָט שלום עליכם נאָר געדאַרפֿט דערגאַנצן מענדעלעס קאַבצאַנסק מיט כתרילעווקע און דער פּאַלקס־טיפּ איז שוין געווען אָפּפּאַטאַגראַפֿירט — מיט זיין פנים, מיט זיין הילוך. אפילו זיין אינעווייניק איז שוין געווען איינגעבראַכן: אשר מעקלער פון „ווינטשפינגערל“ איז אָן ספּק דער טאַטע פון מנחם מענדלען. און מענדעלעס „מענדעלע“ איז אודאי דער פּאַרלו־פּער פון טביהן.

שלום עליכם האָט אָנגעהויבן, וואו מענדעלע האָט אויסגעלאָזט. מענדעלע האָט דורך זיינע העלדן אָנגעוויזן דעם אַדרעס פון דעם לעזער, דעם פּאַלקס־מענטשן, צו וועמען די ליטעראַטור דאַרף זיין געווענדט. אָבער ניט גערעדט האָט ער צו אים פּה אל פּה, כּדבר איש אל רעהו, נאָר אַביסעלע פּונדערווייטנס, פון אויבן אַראָפּ, איבער דעם לעזערס קאַפּ. נאָר אים האָט ער געמיינט. אין געבליבן די צווייטע העלפט פון דער אויפגאַבע: דירעקט זיך ווענדן צו אים, געווינען, איינהאַלטן, פּאַראַינטערעסירן, פּאַראַינטריגירן מיט מעשה. פאַר דער אויפגאַבע איז שלום עליכם געווען ווי געבאַרן: באַשאַגן קען מיט דעם פּאַלקס מענה לשון, בטבע אַ „זאָגער“, און אַ ווערטעל־זאָגער, מיט אַ פּריילעכקייט, וואָס מאַכט לאַכן מיט דעם גוטן געלעכ־טער, וואָס לאָזט קיין בייזקייט ניט איבער, נאָר גיט צו געזונט — האָט ער געמאַכט דעם לעזער פאַר זיין העלד, וואָס ביידע רעדן זיי איין לשון. ניט מכוח דעם העלד האָט ער גערעדט, נאָר דער העלד איז זיין מיטשמועסער געווען.

און דערצו נאָך איז דער לעזער—דער העלד, דער פּאַלקס־מענטש — געווען אַ מער אויפגעוועקטער, ווי אין מענדעלעס פּיאַנערן־צייט. זיכער האָט דער פּראָגרעס פון דער רוסישער האַנדלס־עקאָנאָמיק דערצו אַ סך בייגעטראָגן; דעם פּאַלקס־מענטשן איז שוין פשוט משיקאווע געווען צו וויסן וואָס ליטעראַטור איז, כּדי כאַטש ניט פּאַרשעמט צו ווערן פאַר די קינדער, וואָס זענען געגאַנגען, אָדער

גיכער זיך געריסען גיין, אין דער גימנאזיע.

איז דורך שלום עליכמען אוועק א קעגנזייטיקע באאיינפלוסונג — פון דער ליטעראטור אויפן לעזער און פון לעזער אויף דער ליטע-ראטור; די ליטעראטור האָט געמערט דאָס לעזערטום; דאָס לע-זערטום — די ליטעראטור. און אזוי-ארום האָט דורך שלום עליכמען זיך איינגעשטעלט אַ יידישע ליטעראטור, וואָס דערפילט די געוויינ-לעכע עובדא פון קינסטלערישער ליטעראטור: שפיגלט אָפּ די מענטשן, טוט זיי איבער, בעת זיי שפיגלען זיך; געשטאלטיקט זיי איבער. אַריינגענומען האָט ער זיי אין זייער יידישען לבוש, מיט באָרד און פאות, און אַרויסגעקומען זענען זיי פון זיינע הענט פונאַנדערנע-קנעפלעט, איבערגעטאָנענע, אַרומגעוואַשענע אין דעם וואַרימן שטראָם פון זיין הומאָר-מענטשן, ווי זיי וואָלטן חס ושלום קיין באָרד און פאות ניט געטראָגן. און ער האָט זיי צוגעפירט צו גרונט-טיפּן, וואָס זענען גאָר נאָענטע קרובים צו אַלמענטש-טיפּן אין דער וועלט-ליטע-ראטור. אָנגעלייענט זיך מיט שלום עליכמען, האָט דער ייד געקאָנט נעמען קוקן אויף זיך מיט אַ מיטפילנדיקן פאַרשטענדניש-שמיכל, ווי אָנגעקוקט זיך אַליין מיט די אייגענע אויגן פונדערווייטנס; ער האָט געקאָנט לאַכן דורך טרערן אויף זיינע אייגענע אומגליקן — און דאָס איז דאָך די באַפרייאַונג און די אויסלייזונג, וואָס גיט פולע פאַר-וואַנדלונג — און דאָס איז דאָך די העכסטע דערגרייכונג פון קינסטל-לערישער ליטעראטור.

מען קאָן געפינען גענוג דירעקטע תכלית'דיקייט ביי שלום עליכמען, אָבער די דערהייבונג פון דער יידישער ליטעראטור צו דער ראַלע פון אַ קינסטלערישער פאַרוואַנדלערן איז אַ גרויסער תכלית פאַר זיך גופא — אמת, אַן אומדירעקטער תכלית, אַ באַהאַלטענער, וואָס ווייזט זיך ערשט אַרויס אַחר המעשה, ווען עס איז שוין פריער דאָ גאַטירלעכער באַדאַרף אין ליטעראטור. שלום עליכס האָט דעם באַ-דאַרף קינסטלעך אַרויסגערופן — טאַקי מיט דעם, וואָס אים, דעם ערשטן, איז געלאַנגען אַריינצורופן דעם ברייטן עולם אין דער ליטע-ראטור. נאָך שלום עליכמען האָט גענומען אויסזען, אַז ביי אונז איז אַלץ נאָרמאַל ווי ביי לייטן — הייבט אָן ווערן נאָרמאַל — ווי ביי אַ פּאָלק מיט אַ טעריטאָריע, מיט אַ מלוכה, מיט אַן אָרגאַניש פאַר-צווייגטן געזעלשאַפטלעכן לעבן, וואָס שלאָגט פון זיך אַליין אָפּ אַן אויבערשטע כּוואַליע: ליטעראטור, וואָס דאַרף ניט קיין קינסטלעכע

גרונד טענדענצן פון דער יידישער ליטעראטור

אָנשפּאַרן, אויסוועניקסטע און אינעוועניקסטע, אויף צו האַלטן זיך. דאָס איז שלום עליכמס אויפטו. אַ טעריטאָריעלאָז פּאָלק — אין דעם זין, וואָס עס האָט ניט קיין אייגענע פּאַררונדעמע געזעלשאַפּט-לעכקייט, ווייל די אידישע גאָס פירט איר הויפּט-געשעפט אויף דער גויאישער — אַ טעריטאָריעלאָז פּאָלק האָט דורך שלום עליכמען באַ-קומען אַ כּוּמַר-ע-לִיטעראַטור

צו מענדעלעס גרויס-תּכּלית'דיקער טענדענץ, וואָס שטאַמט פון דער ספּעציעלער קאָנדיציע ביי דער באַשאַפונג פון דער יידישער ליטעראַטור — דאָס וואָס זי האָט געדאַרפט פאַרענטפּערט און באַ-רעכטיקט ווערן — איז צוגעקומען די פון שלום עליכמען אַריינגע-בראַכטע כּוּמַר-טעריטאָריעלע ליטעראַטור-טענדענץ, וואָס קירצער וועלן מיר זי אָנרופן: די לִיטעראַטור-טענדענץ — ווייל די באַרייכערונג פון דער יידישער ליטעראַרישער פּאַרם קומט געוויינ-לעך מיט דער פאַרשטאַרקונג פון דער כּוּמַר-טעריטאָריע-אילווע. ביידע קינסטלעך אַרויסגערופענע — קינסטלעך, ווייל די ערשטע איז די פּרוכט פון באַוואוסטזיניקער באַמיאונג; די צווייטע, ווייל אונטער דער כּוּמַר-טעריטאָריע איז דאָך קיין אמתע זיכערע טעריטאָריע ניטאָ — ביידע קינסטלעך-אַרויסגערופענע, האָבען זיי זיך אָפּגעשטעלט ווי די צוויי גרונט-טענדענצן פון דער יידישער ליטעראַטור, וואָס באַקעמפן זיך צייטנווייז, אָבער אונטערשטיצן זיך גלייכצייטיק; וואָס ווען איינע פונקציאָנירט ניט ווי געהעריק, איילט די צווייטע צו דער רעטונג פון דער ליטעראַטור.

מיט 25 יאָר צוריק, ווען גרויס-תּכּלית אין דער יידישער ליטע-ראַטור פון אַמעריקע איז אויסגעביטן געוואָרן אויף קליינע תּכּלית-ימ-לעך, וואָס האָבן מיט זייערע טרוקענע דרשה-קול'כעלעך געטריבן די ליטעראַטור אין אַ וויסטן קלעם, זענען אונטערגעקומען די „יונגע“, מיט זייער גלאַריפּיקאַציע פון ליטעראַרישער פּאַרם, און האָבן די ליטעראַטור אַרויסגעפירט אויף אַ ברייטן שליאַך. און אין דעם איצ-טיקן קרויז, ווען די ליטעראַטור דאָ איז געבליבן הענגען אויף משקולת, ווייל די כּוּמַר-טעריטאָריע-אילווע האָט אָנגעוואָרן איר אָנ-שפּאַר אין לעזערטום, וואָס איז זיך צעקראַכן — דאַרף אונטערקומען גרויס תּכּלית און צוריקרופן דאָס אַלטע און צורופן נייעם לעזערטום. די צוויי טענדענצן — די גרויס-תּכּלית'דיקע און כּוּמַר-טעריטאָ-ריעלע — זענען געווען דער ענטפּער, מיט וועלכן די פּיאַנערישע

יידישע ליטעראטור האָט זיך אָפּגערוּפּן אויף דער פּראָגע פּון יידישן שריפטשטעלער-פּיאַנער: צו וואָס יידישע ליטעראטור? דער „צו וואָס“ האָט געבראַכט צו דעם „ווי אזוי“ — אָט אזוי וועט די יידישע ליטעראטור מעגלעך און נויטיק ווערן — דורך אַן אָנגעלאָדענער מיט גרויס-תּכלית כמוטעריטאָריע-אילווע, וואָס פאַרבייט נאָרמאַלע לייט טעראטור-פּראָדוצירנדיקע טעריטאָריע.

מיט די צוויי טענדענצן אַלס וועגווייזערנס, לאָזט זיך שוין זיי כערער נאָכגיין דעם ווייטערדיקן אַנטוויקלונגס-גאַנג פּון דער יידישער ליטעראטור.

י. ל. פּרץ האָט די ביידע טענדענצן אויפגעכאַפט, און זיי פאַר-טיפּט און פאַרברייטערט. לכתּחילה אַן איבעריקן גלויבן אין דער שפּראַך און אַן באַרופּס-באַוואוסטזיין אויף דער שפּראַך, האָט דאָס תּכלית'דיקע פאַרנומען דעם אויבן-אַן אין זיין אויפּמערקזאַמקייט, אזוי ווי ביי מענדעלען און שלום עליכמען. און ווידעראַמאָל האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז דער בעל-תּכלית האָט אַרויסגעפירט דעם קינסט-לער אויף דער אַרענע; און פּרץ דער קינסטלער האָט זיך אָנגעלאָרן אַלץ מער מיט יידישן ליטעראטור-אינטערעס, מיט באַרופּס-באַוואוסט-זיין פאַר דער יידישער ליטעראטור — ביז צו אַ העכערן גראַד, ווי מענדעלע און שלום עליכם. ווייל אין אַ גינסטיקערער סיטואַציע, ווי די ערשטע צוויי פּיאַנערן.

פּרץ האָט געהאַט פאַר זיך אַן אויפגעוועקטערן פּאָלקס-מענטשן, ווי שלום עליכם, און ווי מענדעלע אורדאי — אַ פּאָלקס-מענטשן, ווע-מען עס איז ניט נאָר טשיקאווע געווען צו קענען זיך און די וועלט, און די ליטעראטור האָט אים געדאַרפט דינען פאַר אַן אויגן-עפּענער, נאָר ער האָט זיך שוין געגרייט צו אַקציע און האָט געמאַנט דערמונ-טערונג צו אַקציע. עס האָט זיך אויסגעטיילט דער אַרבעטס-מענטש, וואָס איז אַריבערגעגאַנגען פּון מחשבה למעשה; אַן אַרבעטער-באַ-וועגונג האָט זיך אויסגעפורעמט, וואָס האָט זיך אָנגענומען מיט אַלץ מער כוח, מוט און אַקטיוויטעט: די אַרבעטער-באַוועגונג האָט אַריינ-געצויגן אין זיך אַ פּאָלקס-אינטעליגענץ; צום ערשטן מאל אַן אינ-טעליגענץ, וואָס לעבט אין האַרץ און איין שפּראַך מיט דער מאַסע; און די אינטעליגענץ האָט באַרעדעוודיק און בקול רם גענומען מאַנען פּון דער ליטעראטור — אין נאָמען פּון דער אַרבעטערשאַפט — הילף אין איר דרייסטן קאַמף-פאַרמעסט, און אין איר אייגענעם נאָמען:

גרונט טענדענצן פון דער יידישער ליטעראטור

די מעגלעכקייט פול אויסצולעבן זיך אין דער יידישער ליטעראטור מיט אלע אירע אידייען, געפילן און צילן.

פריץ איז אנטקעגנגעקומען אָט די אלע מאָננגען פאר דערמונ־טערונג, הילף אין פול אויסלעבן זיך. אָנגעהויבן האָט ער פון רעאָ-ליסטישע שילדערונגען, וואָס אָפּשפיגלענדיק די מענטשן און דאָס לעבן, הייבן זיי אַרויס צו בולטקייט די סאָציאלע מאָמענטן — די אַרעמקייט, די קעלער־שטוב אין דער גרויסער שטאָט, די איבלען פון פּאַמיליען־לעבן, די עלנטקייט פון דער יידישער פרוי, פון יידישען קינד. דערנאָך האָט ער דירעקט גענומען העלפן דעם אַרבעטער־אינטעליגענט אין זיין אויפקלערונגס־קאמפּאַניע, אַטאַקירנדיק דאָס רעליגיעזע פאַרפירעניש, וואָס בענטשט דעם גביר'ס עולם הזה און קאָרמעט דעם אַרימאָן מיט עולם הבא, און צייטנווייז אַנרירנדיק מיט אַ מיטליינדדיקן פינגער די וואונדן, וואָס עקספּלאַטאציע ברענט אויס אין לייב און לעבן פון אַרבעטער — ספּעציעל פון דער אַרבע־טער־פּרוי. אזוי אַרום האָט פריץ דעמאָקראַטיזירט און אפילו פּראָ-לעטאַריזירט דעם השכלה־דינסט פון דעם אינטעליגענט, דעם אַמאָ-ליקן איידעלן נשמה־פאַרוואַרנער פון דעם שררה, וואָס באַוועלטיקט מיט געלט די וועלט און יענע וועלט.

דאָס איז געווען דער אַזוי־גערופענער ראַדיקאַלער פּעריאָד אין פּרצעס שאַפן. און דאָ איז געשען אַן איבערברוך. האָבנדיק דעם אינטעליגענט פאַר זיין הויפט־אַדרעס — אפילו צום אַרבעטער האָט ער מערסטנס גערעדט אויפן אַדרעס פון אינטעליגענט — איז פריץ, דער ערשטער אַריינצופירן דעם אינטעליגענט אין דער יידישער ליטע-ראַטור, אויך געווען דער ערשטער אַריינצוברענגען פּראָבלעמען אין דער יידישער ליטעראַטור. צווייערליי פּראָבלעמען—וועגן תכלית און וועגן עצם ענין ליטעראַטור. האַרבע פּראָבלעמען, וואָס אייניקע פון זיי זענען געווען איבער דער ראַדיקאַל־אויפקלערערישער השגה פון דאַמאָלסדיקן אינטעליגענט.

דאָס פּראָבלעם פון תכלית. פּרצעס אַדרעסאַט — דער וואַרשע־ווער אינטעליגענט — האָט אויף דער פּראַגע פון תכלית געענטפּערט זער איינפאַך: אַגיטאַציע, פּראָפּאַגאַנדע, סטרייק, דעמאָנסטראַציע— ביז אין דער רעוואָלוציע אַריין. דער טיפּערער און טיף־אידישערער אינטעליגענט פריץ האָט געפּרעגט: אויב פון יידישן פּאָלקס־מענטשן

ווערט פארלאנגט אזויפיל אקטיוויטעט—ביז צו באטייליקן זיך אין מאסן-אויפברויז פון רעוואָלוציע — וואו וועט ער נעמען כוח פאר דעם? אַניטאַציע און פראָפאגאַנדע זענען ניט גענוג שפייזערנס מיט כוח, דער יידישער רעזערוואַר דאַרף געעפנט ווערן — צו צאָפן כוח פון די אַלטע יידישע נשמה-קוואַלן. עס איז פאַראַן גלויבן, פאַראַן בטחון, פאַראַן התלהבות, פאַראַן יום טוב, פאַראַן אייביקער ניגון אין דער יידישער נשמה — אָט פון וואַנען שעפן כוח! . . .

אָן זייער וויסן איז דאָס פראָבלעם אויך געשטאַנען פאַר מענ-דעלען און שלום עליכמען. ווען מענדעלע האָט אַרום אָנהייב פון די אַכציקער יאָרן, צוזאַמען מיט דער גאַנצער רוסישער ליבעראַלער אינטעליגענץ, אָנגעוואַרן דעם גלויבן אין אַ באַלדיקער איבערקערעניש, וואָס זאָל שטיצן דעם צאַרישן רעזשים — וואָס דערמיט איז פאַר אים פאַרבונדן געווען די אויסלייונג פון יידישן קבאַצאַנסק פון קבצנות — האָט ער אַ קלאַפּ געטאָן איבער זיין סאַטירישער פען: האַלט! מען וועט דאַרפן וואַרטן און אויסהאַרן. מען וועט דאַרפן מאַכיליך זיין די אַלטע יידישע אויסדויער-קראַפט. און ער האָט גענומען צוריק אָפּזוכן אין דער נשמה פון יידישן אַרימאַן די ליכטיקייט, וואָס האָט אים געגעבן קראַפט אַלץ אויסצוהאַלטן און אויסצושטיין. און ער האָט אָפּגעפרישט דעם שבת קודש פאַר שמואל דעם פאַקענטרענער. און ער איז צוריקגעאַנגען צו זיינע קינדהייט-זכרונות צו פייערן זיין אייגענעם שבת קודש — אזוי אַז „שלמה ר' היימס" איז ניט געווען הויילע קונסט, ווי מען וויל עס האָבן; עס האָט געהאַט אַ גרויסן תכלית'דיקן הינטערגרונט, נאָר אין פאַרקערטער ריכטונג, ווי די „קליאַטשע". און דאָס איז עס וואָס די פראָלעטאַרישע אויסטייטשער באַצייכענען אַלס מענדעלעס רעאַקציע.

און ביי שלום עליכמען, אַ הויז זיין שבת קודשן און יום טובן, פון יידישע קינדערס-זענען, וואָס איז זיין הויפט-אויפטו מיט מנחם מענדלען און טביהן? — ער האָט קינסטלעריש אינטואיטיוו אַנט-פלקעט די פסיכאָלאָגישע טראַנספאַרמאַציע פון אַלטיידישן גלויבן און בטחון אין דעם יידן וואָס פאַר זיינע אויגן. ביי מנחם מענדלען איז דאָס ליכטיגלויביקייט, וואָס מאַכט אים זיך טראַגן אין דער לופטן מיט אַ קאַפּ-שווינדלערישער האַסטיקייט; ביי טביהן איז דאָס אייזערנע געדולדיקייט—בטחון—וואָס מאַכט אים זיך פעסט האַלטן אָן דער ערד, אפילו ווען שטורעמס וואַרפן אים פון די פיס. ניט אויסאָנג-

דיק עם זיך אליין, דורך דעם קינסטלערישן מעטאָד פון אָפּשפּיגלען, נעשטאַלטן און פאַרמענטשלעכן, האָט שלום עליכם באַוווּזן, אַז דער פאַרצייטיקער יידישער כּוח ווירקט נאָך אין דעם היינט.

פּרץ, אַנדערש פון שלום עליכמען (און אויך פון מענדעלען), האָט ניט געוואָלט יוצא זיין מיט אָט דעם קינסטלערישן באַוווּז. ער האָט געדאַרפט מער — ניט אַזוי דעם באַוווּז, אַז דער כּוח איז נאָך פאַראַן, ווי אַ צופּלוס, אַן אָנשעפּונג פון פּרישן כּוח — פאַר דעם פאַרגרעסערטן באַדאַרף. אים איז ניט גענוג געווען דער כּוח, וואָס באַפּרייט זיך דורך קינסטלערישער שילדערונג — דורך אָפּשפּיגלונג פאַרמענטשלעך-כּונג — אָט די אומדירעקטע באַהאַלטענע תּכּלית'דיקייט, וואָס איז פאַרוויקלט אין דעם עצם ענין ליטעראַטור. ער האָט אין באַוואוסט זיניקער תּכּלית'דיקייט זיך אַ קער געמאַן צום עבר — צום עבר וואָס איז נאָך דאָ און צום עבר וואָס איז שוין אַוועק. ער האָט זיך אַרויס-געלאָזט אין עקספּעדיציעס אויפּצוזוכן די אייביקע יידישע נשמה-גבורה.

זיין ערשטע עקספּעדיציע האָט ער געמאַכט צו די חסידים און מקובלים. עס איז געווען רעאַליסטישע שילדערונג פון אידעאליזירטער רעליגיעזיטעט. רעאַליסטיש, ווייל אַליין איז ער דאָך געווען דרויסן פון אַלטן רעליגיעזן שטייגער — האָט ער זיך געהאַלטן ביי זיין פּריערדיקן רעאַליסטישן מעטאָד פון אַ דרויסנדיקן באַאָבאַכטער. אידעאליסטיש, ווייל אויסן איז ער דאָך געווען אויסצוגעפינען די גיל-דענע פונקען, די ניצוצים, די אָפּשלאָגן פון אַלטן יידישן נשמה-אוצר. אָט די רעאַליסטישע איינפאַסונג פאַר אַן אידעאליסטישן קרן איז גע-ווען אַ סתירה אין זיך אליין, וואָס האָט אים אַלס קינסטלער, נאָך אַ קורצער וויילע, אויפּגעהערט צופּרידנשטעלן.

אין זיין צווייטער עקספּעדיציע האָט ער גענומען ציען ניצוצים פון דעם גלויבנס-אוצר, וואָס האָט אויפּגעבלאַנקט אין אים גופּא — אַן אָפּגעשייערטער פון די רייבונגען, בעת זיין פען האָט זיך געריבן אַרום די חסידיש-מקובלישע טעמעס. ער האָט גענומען מאַכן פּרובן צו פאַרפאַסן רעליגיעזיטעט. דאָס איז די „גאַלדענע קייט“ — אַ פאַר-זוך צו פאַרהיינטיקן די חסידיש-רביישע התלהבות. כּולו שבת קודש זאָל זיין! קיין הברל צווישן קודש און חול! — וועסט זיך איינ-שפּאַרן אין גלויבנס-עקשנות, וועט די וואָך ניט קומען. דער פאַרוזך האָט זיך איינגעגעבן—אינהאַלטלעך און קינסטלעריש—בלויז ביים

ערשטן אויפטריט פון גלויבנסהעלד—ביי דעם זיידן. אָבער די פּאַר-
היינטיקונג האָט זיך נישט איינגעגעבן. די גלויבנס-העלדישקייט ווערט
שוואַכער און שלאַפּער פון דורך צו דורך. און עס שטעלט זיך אָפּ אַ
האַמעטנע וואָך — אַ בלינד-פּאַנאַטישע פינצטערע רעליגיעזיטעט ביי
די חסידישע אייניקלעך-יורשים; און אַ בלינד-פּאַנאַטישע אויפקלע-
רעכץ — אַ פּוסטע ליכטיקייט ביי די ראַדיקאַלע אייניקלעך-יורשים.
עקספּערמענטן אין פאַרהיינטיקן רעליגיעזיטעט זענען אויך זיינע
סימבאָליש-מיסטישע דראַמעס—„אין פּאָליש אויפן קייט" און „ביי-
נאַכט אויפן אַלטן מאַרק“.

פּרץ איז ווידער געבליבן נישט צופרידן, אי ווייניק רעליגיעזיטעט
דערטראַגט זיך, אי ווייניק פאַרהיינטיקונג באַקומט זיך, אַ טונקלקייט
בלייבט שטיון ווי אַ מחיצה וואָס דערלאָזט נישט, אַז די רעליגיעזיטעט
זאָל זיך לאָזן פאַרווענדן פאַרן היינטיקן געברויך. דאָך די אָנרעגונג,
דער זוכערישער ברען זענען וויכטיק — זיי שטעקן אָן.

און דער אומדערמידליכער, תמיד זוכנדיקער פּרץ האָט זיך
אָוועקגעלאָזט אין אַ דריטער עקספּעדיציע. צום אוצר פון פּאָלקס
אָנגעזאַמלטער מאַראַל-ענערגיע איז ער אָוועק; דאָרט וואו דאָס
פּאָלק האָט דורך די צייטן זיך געשטרעקט אין מסירת נפש צו הוי-
ליקייט. און פּרץ האָט געקליבן דימענט-שפּליטערס פון דעם אוצר,
און געזוכט און געפונען פאַר זיי קינסטלערישע איינפאַסן, דיין-דיינע
גענוג, איידל-איינפאַכע, אויף איינצוהאַלטן די שפּליטערס, שידל-
רעמלעך פאַר דימענטן. דאָס זענען די „פּאָלקסטימלעכע געשיכטן“.

אין אַט-די אַלע עקספּעדיציעס און עקספּערימענטן האָט פּרץ
געדינט זיין באַהאוונטיקייט אין די ליטעראַטורן פון די פעלקער —
פּוילישער, רוסישער, דייטשער — און אין ליטעראַטור-פּראָבלעמען
בכלל. זיין זוכעניש נאָך נייע אינהאַלטן איז ביי אים באַגלייט געווען
מיט בייטעניש פון פּאַרמען — ווי מיר האָבן געזען — פון רעאַליס-
טישער צו רעאַליסטיש-דראַמאַטישער, צו ריין-דראַמאַטישער, צו סימ-
באָלישער. נאָוועלע, דראַמע, לעגענדע, סימבאָלישע מעשה'לע (אין
אַ קלענערן גראַד: ליד, ליר-באַלאַדע) זענען געווען זיינע זוך-געצייג.
אויך דער אַדרעסאַט זיינער, דער אינטעליגענט, וועמען ער האָט אַריינג-
געפירט אין דער יידישער ליטעראַטור סיי אַלס העלד און סיי אַלס
לייענער — איז אַ באַהאוונטער געווען אין ליטעראַטור. ליטעראַטור-
פּראָבלעמען זענען פאַר פּרצעס לייענער געווען אַן ענין, צו וועלכן

ער האָט געצאָלט פּוֹלן רעספּעקט. מיט אים האָט זיך געלאָזט שמועסן וועגן אַזעלכע פּראָבלעמען בפרהסיה (כלומרשט האַלטנדיק זיך מיט אים אַן עצה, אין דער אמתן אויסדיסקוטירנדיק זיי פאַר זיך אַליין, מיט דעם אינטעליגענט־לייענער אַלס פאַראינטערעסירטן צוהערער). דאָס האָט אַ סך פאַרגרינגערט פּרצעס אויפנאַבע. ער איז געווען דער ערשטער אויפצוהויבן פּראָבלעם־פּראַגן וועגן דער יידישער ליטעראַטור — מיט דעם עיקר־פּראָבלעם וועגן אַ מעגלעכן סינטעז צווישן דער יידישער גרויס־תּכלית־דיקייט, דעם נביאיש־עטישן פּאַטאָס, פּוֹן וועלכן פּרץ אַליין איז געווען אַן אויסגעשפּראַכענער רעפּרעזענטאַנט, און דער פּרייער גריכיש־קינסטלערישער סטיכיע, צו וועלכער ער, ווי אַ נאָרוואַס פּאַרליבטער אין קונסט, האָט זיך געפּילט נאַנץ שטאַרק געצויגן (דער דיכטער־קינסטלער קאַנטראַסט, ווי דאָס פּראָבלעם האָט ביי פּרצן זיך אויספּאַרמולירט).

פּרצעס „פּאַלקסטימלעכע געשיכטן“ זענען אַ פּרוב אויף אַ סינ־טעז צווישן די צוויי קאַנטראַסט־עלעמענטן — דעם גרויס תּכלית־דיקן נביאיש־עטישן און דעם פּורעמדיקן גריכיש־קינסטלערישן. זיין פּאַלקס־טימלעכע געשיכטע איז שוין כמעט אַ ספּעציעלע יידישע קונסט־פּאַראַם. די מאַראַלישע תּכלית־דיקייט איז דאָ ניט נאָר די מאַטיוו־קראַפט, וואָס מאַכט די מעשה זיך דערציילן, נאָר זי איז אויך דער פּראָדוציר־מעטאָד, ווי אַזוי מאַראַלישער תּכלית פּראָדוצירט פּוֹן זיך מעשה, און די מעשה פּראָדוצירט פּוֹן זיך מאַראַלישן תּכלית. דאָ איז שוין געגעבן אַן אַנצוהערעניש, אַז די יידישע ליטעראַטור וועט זיין גאַנץ אייגנ־אַרטיק, אַנדערש פּוֹן די ליטעראַטורן פּוֹן די פעלקער...

דער עיקר אָבער זעט זיך דאָ אַרויס, אַז דאָס איז געווען דאָס זוכן פּוֹן אַ נייעם טיפּערן תּכלית, פּוֹן אַ קרעפּטיקערער פּאַרענטפּערונג און באַרעכטיקונג פאַר דער יידישער ליטעראַטור, אין אָפּענטפּער אויף אַ גרעסערן באַדאַרף אין כּוח — דאָס איז עס געווען, וואָס האָט אונטער־געשמויסן איר פּאַרווערטס־באַוועגונג. פּרץ האָט זיך נישט געוואָלט באַ־נוגענען מיט דער קינסטלערישער פּאַרוואַנדלונג פּוֹן דער יידישער גלויבנס־קראַפט אויף דער אויבערפּלאַך פּוֹן לעבן. ער האָט באַוואוסט־זיניק זיך אַראָפּגעלאָזט אין אונטערגרונט, כדי דאָרט אָנצונעמען זיך מיט גלויבנס־קראַפט, פּוֹן ירושה־רעזערוואַר — אויף צו פּאַרוואַנדלען זי אין לעבעדיקן כּח פאַר היינטיקן געברויך. און דאָס טאַקע האָט אָנגעטריבן זיין זוכעניש נאָך נייע ליטעראַרישע פּאַרמען, כדי איינצושפּאַנען זיי

פאר א מיכטיקערער אָנשעפונג פון קראפט. זען מיר דאָ, אז די גרויס-תכלית טענדענץ האָט געשטיצט און געשטארקט די ליטעראַטור-טענדענץ. און פאַרקערט אויך: דער פינערער ליטעראַרישער אינ-סטרומענט האָט אָנגעצויגן אַ רייכערע קוואַליטעט-אינהאַלט, פאַר-מערנדיק די תכלית'דיקייט פון דער יידישער ליטעראַטור. ביידע טענדענצן אין זייער סינטעז האָבן איינע די אנדערע געדינט פאַר קעגנ-זייטיקער פאַרפיינערונג און באַרייכערונג. גרויס-תכלית האָט אַרויס-געפּרעסט און זיך אַריינגעפּרעסט אין אַ קינסטלערישער פאַרם — מיט דעם ענדרעזולטאַט: די „פּאָלקסטימלעכע געשיכטן“.

ביידע טענדענצן — די גרויס-תכלית'דיקע און די ליטעראַטור-טענדענץ — האָבן דאָ אויסגעשירט פון זיך אַ דריטע טענדענץ — די באַוואוסטמיניקע טראַנספּאָרמירונג פון דער גע'ירשנ'טער גלויבנס-ענערגיע אין מאָדערנער מאַראַל-ענערגיע דורך קינסטלעריש-ליטעראַ-רישע מיטלען — וואָס פאַר קורצקייט וועגן וועלן מיר זי אָנרופן: די ירושה-טענדענץ פון דער יידישער ליטעראַטור.

אז די דריטע טענדענץ איז ניט געווען קיין צופעליקע, נאָר אַן עיקר'דיקע; ניט פון פרצעס אַ קאָפּריו געבאַרענע, אָדער פון זיינע אינדיווידועלע אינטואַיטיווע נייגונגען אַן אַרויסגעשפּרונגענע, נאָר אזוי צו זאָגן אַן איינגעבאַרענע דער יידישער ליטעראַטור, אַן אַרויסגע-שטויסענע פון די פונדאמענטאַלע קאָנדיציעס פון איר עקזיסטענץ — איז צו זען דערפון, אז אַן אַ זייט פון וואַרשעווער ליטעראַרישן שטראָם, אין מינסק, איז דער יונגער א. וואַלט-ליעסין, אומאָפּהענגיק פון פּרצן און אפּשר נאָך פּריער פון אים, צוגעשטויסן געוואָרן צו דעמועלביקן פּראָבלעם און צו דערזעלביקער ליזונג פון פּראָבלעם פון ירושה-פאַר-וואַנדלונג. און מיט אַ וויכטיקן חילוק: פּרץ איז געווען אַן איינגע-לאַדענער פון דער אַרבעטער-אינטעליגענץ, וועלכע איז געקומען צו אים מאָנען ליטעראַרישע הילף אין צוגרייטונג פון אַ גרויסער אַרבע-טער-אַקציע (אָדער פּאָלקס-אַקציע אין ברייטערן זין פון וואָרט). אַנ-דערש מיט ליעסינען. ניט קיין איינגעלאַדענער, נאָר אַליין דער אינ-טעליגענט, וואָס האָט געטראָגן דעם סאָציאַליזם צו דעם אַרבעטער — דאָס האָט שוין במילא איינגעשטעלט די פאַרם פון זיין ירושה-פאַר-וואַנדלונג — ניט דורך דער פאַרמיטלעשאַפט פון אינטעליגענט, נאָר דירעקטער, אויף דער קירצסטער ליניע צווישן אים, דעם פּאָעט, דעם טרעגער פון דער ירושה, און דעם אַרבעטער, וועלכער דאַרף די ירושה-

ענערגיע גלייך פארווענדן אין אקציע. דערפאר איז אויך דאָס גע-
 צייג פון זיין ירושהפארוואנדלונג — ליד, וואָס דערלויבט דירעקטן רוף
 צו אקציע — ניט מעשה, וואָס איז אין תוך אַן אינדירעקטער אָנווייז.
 אָבער ווי געזאָגט, אין לעסין געשטאנען אויסער פרצעס וואָר-
 שעווער קרייז, און אויסער דער יידישער ליטעראטור-סביבה בכלל;
 ער האָט פארלאָזן מינסק, איידער נאָך איין ליד זיינס איז געדרוקט גע-
 ווען אין רוסלאַנד. הגם פארשפרייט אין אָפּשריפטן און העקטאָגראַ-
 פיעס צווישן די רעוואָלוציאָנערע יוגנט-קרייזלעך, אָבער ניט צוגענג-
 לעכע פאר דער ברייטער לייענערשאַפט, קאָנען זיינע מינסקער לידער
 ניט פאררעכנט ווערן אַלס צוגעהעריקע צום היימישן ליטעראטור-
 שטראָם. זיי דארפן גיכער צוגערעכנט ווערן צו לעסינס הויפט-
 ווערק אין אמעריקע, וואו די לידער זענען אויך פארעפנטלעכט גע-
 וואָרן, און וואו לעסין האָט זיין ליד פארפולקאָמט, דערפירנדיק די
 ירושהפארוואנדלונג דורך ליד צו אַ הויכער מדרגה, וואָס דערנענט
 זיך צו פאקטישער נירבאַשאַפונג.

אומקערנדיק זיך קיין וואַרשע צו פרצן; — מאַנכע ווילן אָפּ-
 פרעגן, צי פרץ קאָן באַצייכנט ווערן גענוי ווי דער איניציאַטאָר פון
 אַ נייער באַשטימטער ווענדונג אין דער יידישער ליטעראטור; אָבער אַז
 ער איז דער איניציאַטאָר פון אַ נייער ווענדונג צו ליטעראטור, וועגן
 דעם קאָן גאָר קיין ספק ניט זיין. ער איז געווען דער לערער, וועג-
 ווייזער און אינספיראַטאָר צו ליטעראטור.

פאַר זיין ערשטן פאַרדינסט דאַרף פאַררעכנט ווערן דאָס טאַקע,
 וואָס ער האָט צוגעבראַכט צו דער יידישער ליטעראטור די אינטעלי-
 גענץ. אמת, נישט די גאַנצע אינטעליגענץ האָט אָנגענומען גאַנץ פרצן.
 די מער פראַקטיש-געשטימטע פראָלעטאַרישע אינטעליגענץ, וועלכע
 האָט דערוואַרט פון ליטעראטור דירעקטע הילף צו אקציע, האָט, צום
 ביישפּיל, ניט אויפגענומען די „פאָלקסטימלעכע געשיכטן“. זיי זענען
 איר פאַרגעקומען ווי מאָדערניזירטע מעשיות פון אַ פאַרצייטיקן מוסר-
 ספר. פאַר ליטעראַריש-קיינסטלערישע צוועקן, האָבן זיי צוגעגעבן,
 זענען די פאַרצייטיקע נשמה-אוצרות אפשר גענוג פאַרוואַנדלט, אָבער
 ניט גענוג, האָט זיך זיי געדוכט, פאַר מאָדערנעם געברויך. פאַראיני-
 טערעסירט, פאַראינטריגירט — יא, אָבער ווי צו פאַרנוצן זיי אין
 אקטיוון קאמף האָבן זיי ניט אָנגעהויבן וויסן. עס האָבן געדאַרפט
 קומען אינטערעטאַטאָרס צו פאַרענדיקן דעם פראָצעס פון פאַרוואַנד-

לונג, אָבער ניט אַלע אינטעליגענטן זענען געווען ליטעראַטור־קריטי־
קער און ניט אַלע האָבן געהאַט חשק דערצו.
אָבער ווען אפילו ניט די גאַנצע אינטעליגענץ האָט אָנגענומען
די גאַנצע פּרֿיזֿליטעראַטור; אפילו ווען די פּראַקטיש־פּראָלעטאַריש־
געשטימטע אינטעליגענץ האָט ניט געקאַנט געפינען אין זיינע לעצטע
ווערק קיין דירעקטע אָנווייזונג צו אַקציע, אָבער פּאַרכאַפט איז זי
געוואָרן פון זיי. אַ היפּשער טייל פון דער דעמאָקראַטישער אינטעלי־
גענץ און נאָך מער פון דער פּראָלעטאַרישער אינטעליגענץ זענען ענד־
גילטיק דורך אים געוואונען געוואָרן פאַר דער יידישער ליטעראַטור,
וואָס דאָס איז גאָר אַ וויכטיקער געווינס, וואָרים ביז די אַרבעטער־
שאַפט, די פּאָלקסמאַסע, פּאַרנעמט ניט דעם אויבנאָן אויף דער גע־
זעלשאַפטלעכער אַרענע, איז דאָס די אינטעליגענץ, וועלכע לעבט מיט
ליטעראַטור, די יעניקע, וואָס גיט איר צו אַ געזעלשאַפטלעך־פּאַר־
רונדעטן כאַראַקטער, וואָס דאָס איז עס, וואָס מאַכט די ליטעראַטור
קוועלן מיט אַן אייגענער קוועליקייט.

פּרֿיזֿ האָט צו אַט־דער קוועליקייט געגעבן אַ גרויסן צושטייער
אפילו מיט יענע ווערק זיינע, וואָס גיבן אויף פּראָבלעמען און לייון
זיי ניט, אָדער לייון זיי האַלב. זיין באַוואוסטזיניק אויפגעבן זיך פּראָד־
בלעמען, וואָס האָט זיך געקרוינט מיט דער אָנצוהערעניש, דורך די
„פּאָלקסטימלעכע געשיכטן“, אויף אַן אייגענער יידישער קונסט־פּאַרם,
מיט דער אינטעליגענץ, אַלס פּאַראַינטערעסירטע צוהערערין, מיט דעם
פּאָלקס־לייענער, וואָס האָט איר גאַנצעפּאַלנט — דאָס אַלץ צוזאַמען
האָט אָן אַ שיעור בייגעטראָגן צו דער אויסקריסטאַליזירונג פון דעם
זעלבסטבאַוואוסטזיין פון דער יידישער ליטעראַטור. עס האָט זיך גע־
נומען דוכטן, אַז מען קאָן אַרייננוינטשן און אַריינ'הלומ'ען דער
יידישער ליטעראַטור אַלץ וואָס ווינטשט זיך און הלומ'ט זיך. האָט
מען איר פּריער פון אַלץ אַריינגעוואונטשן און אַריינגע'הלומ'ט — לוי־
טעראַטור! מיר האָבן אַ ליטעראַטור ווי אַלע לייטישע פעלקער: די
יידישע ליטעראַטור וועט פּאַרנעמען איר אייגענעם אָרט אין דער
וועלט־ליטעראַטור! דאָס האָט אָנגעלאָדן דעם יידישן שריפטשמעלער
מיט גרויס־באַרוף. די כּמו־טעריטאַריעלע אילוזיע, וואָס פּאַרבייט
אונז טעריטאַריע, וואָס פּראָדוצירט ליטעראַטור — האָט אונטער
פּרעזעס השפּעה געפיערט איר גרעסטן טריאומף. נאָך קיינמאָל האָבן
יידישע שריפטשמעלער ניט געפילט אַזאַ זיכערקייט פון שטיין אויף

א פעסטן באָדן, ווי ווען זיי האָבן זיך געזאמלט אַרום פּרצן, אָנגע-
צייגענע פון זיין שעפּעריש-אומרואיקער, זוכערישער, היציקער, בליצי-
קר, אימפעטיקער פּערזענלעכקייט. ער איז געווען די פּאַרקערפּערטע
יידישע ליטעראַטור-טעריטאָריע.

א ליטעראַטור, וואָס האָט דערגרייכט די טעריטאָריעלע מדרגה,
האָט די גרויסע מעלה, וואָס זי מאַכט שאַפן ליטעראַטור דורך דעם
פּאַסט אַליין, וואָס ליטעראַטור איז דאָ. זי איז זעלבסטאַנדענדיק. דער
שריפטשמעלערייַחיד דאַרף ניט וואַרטן אויף דעם שטויס פון דרויסן.
ער דאַרף זיך ניט מאַמען און פּאַרשווענדן צייט, ווי ער וואָלט געווען
אַן ערשמער אָנהייבער, צו פּאַרענטפּערן און באַרעכטיקן זיין באַשלוס
צו ווערן אַ שריפטשמעלער. אים איז פּאַרשפּאַרט די חבלה-לידה פון
שריפטשמעלעריי. שריפטשמעלער ווערן געבאָרן דורך קעגנזייטיקער
אַנשמעקונג.

א ליטעראַטור, וואָס איז בבחינת אַ טעריטאָריע, איז ווי אַ לעבע-
דיקער אָרגאַניזם, וואָס וואַקסט, אַנטוויקלט זיך, צעגלידערט זיך, באַ-
רייכערט זיך אין פּאַרמען, אויספּאַלגנדיק אייגענע געזעצן, ווירקט אויס
אייגענע אימפּולסן, באַאיינפּלוסט און ווערט באַאיינפּלוסט, איינהאַלטן-
דיק די אייגענע גאַנצקייט.

א ליטעראַטור-טעריטאָריע איז ווי אַ מלוכה פאַר זיך, וואָס
שמעלט איין געזעצלעכע אויסטויש-באַציאונגען מיט אַנדערע מלוכות;
דער עיקר אָבער איז זי פּאַרנומען מיט אייגענע נאָך טעריטאָריע,
מיט פּאַרגרעסערן כּסדר איר בירגערשאַפט—דאָס מיינט מיט פּאַרמען
דעם עולם ליענער; די ליטעראַטור-מלוכה וואַרט ניט די בירגער-לייענער
זאָלן קומען זי פּאַרבעטן צו זיך; זי צווינגט זיך אָפּט אַרויף איבער
געוואַלד. אַגענטן צו דערפילן איר ווילן — שריפטשמעלער מעלדן זיך
אויך ניט געבעמענע — זיי קומען פּרייוויליקס פון אַלע זייטן.

אָט די יידישע ליטעראַטור-מלוכה אין פּראָצעס פון ווערן האָט
זיך קאַנצענטרירט אַרום י. ל. פּריץ, וועלכער האָט אין זיין אייגענער
פּערזאָן, אַלס איר קינפטיקער הויפט, פּאַרלויפיק דערפילט אַלע אירע
פונקציעס. ווי זיי וואָלטן דערהערט זיין רוף פונדערווייטנס, האָט מיט
אַמאָל זיך אַרום אים באַוווּזן, אָנגעקומענע פון שטאָט און שטעטלעך,
אַ גאַנצע מחנה שריפטשמעלער, וואָס האָבן געבראַכט מיט זיך אַ שפע
ליטעראַטור. אין דער ערשמער דיי האָבן זיך אָפּגערוּפּן: אברהם ריי-
זען, שלום אַש, דוד פינסקי, ה. ד. נאָמבערג — וועלכע האָבן גענומען

אויף זיך די ערשטע „מלוכה-פליכט" — איינצונעמען נייע טעריטאָריע פאר דער יידישער ליטעראַטור. זיי האָבן זיך פאַרנומען מיט דעם קינסטלערישן אַנאַליז פון דעם עולם, אויפהייבנדיק און אויפלוזנדיק אים, שיכט נאָך שיכט, אַזוי אַרום פאַרמערנדיק די לייענער-אוידיענץ פון דער יידישער ליטעראַטור.

אברהם רייזען האָט אויפגעטאָן פאַר ליטע—צילבאַוואוסט, באַ-רופסמעסיק — נאָכדעם ווי ער האָט שוין ליטע געהאַט פאַרלאָזן, וואָס שלום עליכם האָט געטאָן פאַר אוקראַינע, אין נאַטירלעכן אָפּרוף אויף דער סביבה, אין וועלכער ער האָט נאָך געלעבט. רייזען האָט ליטע, דאָס ליטווישע קליינשטעטל אַריינגעפירט אין דער ליטעראַטור און קינסטלעריש פאַרוואַנדעלט דעם ליטוואַק, דערהויבנדיק אים צום אַל-מענטשן. אַן אַרימאָן, אַן אַרימאָן פאַרן פּרעמדן אויג, טרוקן, ווי די סקאַרינקע וואָס ער עסט, קאַרטאָפּעל מיט הערינג איז זיין מאָלצייט, אָבער אַ מענטש אַן עושר איז ער געוואָרן, ווי נאָר רייזען האָט זיך צו אים צוגערירט. ווי אַזוי האָט ער עס געטאָן? ער האָט גענומען דעם ליטוואַקס האַרציקייט, די דימענטע גוטסקייט, די ווייכע שמייכל-דיקייט זיינע, וואָס לויכט זיך גוט שבת'דיק דורך דער וואָך — אָט די גאַנצע רייך-אַרימע איינפאַכקייט, וואָס האָט זיך אָפּגעזעצט אין זיין כאַראַקטער נאָך יאָרהונדערטער באַקלערן די וועלט מיט קאַפּ, קיינע-דיק דעם קאַפּ פון אַ הערינג — און מיט אָט די איידעלסטע מעלות פון ליטוואַק איז ער צוגעטראָטן צום ליטוואַק, און כּהרף עין איז ער געוואָרן אויס ליטוואַק. אַ מענטש שטייט פאַר אייך, מיט וועלכן מען קאָן אויסרייזן אַ וועלט, און זיך ניט דאַרפן שעמען מיט אים — אַ וועלט-מענטש, און פון אָט דעם פאַרפיינערטן „צוגאַנג פון ליטוואַק צו ליטוואַק" האָט רייזען אויסגעאַרבעט זיין קינסטלערישן דערציילונגס-מעטאָד, וואָס דינט אים צו יעדער טעמע, צו יעדער גאַ-טונג מענטש, וואָס ער באַגעגנט אין דער גרויסער וועלט. עס איז אַ מעטאָד, וואָס לאָזט דערציילן דעם אמת אַזוי, אַז עס זאָל ניט קענטיק זיין די מינדסטע שפור פון פאַרפאַסונג; אַזוי אַז אַפילו אַ ליטוואַק זאָל ניט קאָנען זאָגן: פּוסטע מעשיות! עס איז אמת, יעדעס וואָרט איז אמת; דורך אַ קנייטש לאָזט זיך דורכקוקן צום גאַנצן מענטשן, דורך אַ רגע ווייזט זיך דאָס גאַנצע לעבן; און דורך אָט די פּונאַנ-דערנעפּנטע קנייטשן און פּונאַנדערגעשפּאַלטענע רגע'ס באַוועגט זיך די דערציילונג. עס איז די נאַטירלעכסטע טעכניק, וואָס לאָזט אַפילו

דורך א מיקראסקאפ נישט דערקענען די געמאכטע געט.
רייזען האָט זיין סוּזשעט און זיין שעפּערישן מעטאָד געמאכט פאַר
דעם קנין פון דער יידישער ליטעראַטור. ער האָט אוועקגעשטעלט
דעם גרונט־כלל — און מיט זיין ביישפּיל איז ער עד היום אַ דער־
מאָנונג אָן דעם כלל — אז קיין יידישער שריפטשטעלער קאָן קינסט־
לעריש ניט שטייגן, סיידן ער וועט אויף וועלכן עס איז אופן קינסטלע־
ריש מנצה זיין דאָס קליינשטעטל אין זיך; ווייל אלע זענען זיי פון
קליינשטעטלדיקער אָפּשטאַמונג. און די קליינשטעטלדיקע סימנים
קלעפּן, אפילו ווען זיי מאַכן עליות צו וועלט־פּראָבלעמען. עס איז
קיין אויסנאַם ניטאָ. יעדער דאַרף זיך פונאַנדעררעכענען מיט זיין
קליינשטעטל. נאָך מער: אלע גרויסע וועלט־פּראָבלעמען וואָסן ביי
אונז אַרויס פון דער ראַנגלעריי מיטן קליינשטעטל. רייזען האָט גע־
ווּיזן א י י וועג, ווי אזוי דער איבערגאַנג קאָן געמאכט ווערן —
צו קינסטלערישן געווינס. וואָס שייך זיין דערציילונגס־מעטאָד איז
ניט אָפּצושעצן — און עס איז ניט אָפּגעשאַצט געוואָרן! וויפּיל דער־
ציילער ער האָט באַאיינפלוסט, אין זייערע ערשטע שריט, לערנענדיק
זיי מיט ביישפּיל, אז די בעסטע דערציילונג איז די, וואָס וועבט זיך
פון דיך־דינעם אמת אין איידעלסטער איינפאַכקייט.

אויך אין ליד האָט רייזען נאָכגעפאַלגט זיין מעטאָד — דעם
פאַרפּינערטן „צוגאַנג פון ליטוואַס צו ליטוואַס“ — וואָס אַנטפּלעקט
גלייך דאָס מענטשלעכע אין אים, און עס ווערט דורך דעם אַ ליד
פאַר אלעמען.

פון אויבן־אויף איז רייזענס ליד ווייניקער צוגעבונדן צום לאַנדס־
מאַן, ווי די דערציילונג זיינע, אָבער אין תוך האָט רייזענס ליד
אים נאָך מער אין זינען, ווי די דערציילונג. ווי רייזען וואָלט זיין ליד
אויסגעפורעמט אויף דעם לאַנדסמאַנס קאָפּ, אָנגעמאַסטן עס אויף
דעם לאַנדסמאַנס לעבנס־באַנעם — און דערנאָך אים משלח געווען.
אָבער דער לאַנדסמאַן האָט איבערגעלאָזן זיין הויפּט־סימן: בילד
און געפּיל, און רייזענס ליד איז אלעמאָל צוגעשפּאַנט צו אַ תכלית־
דיקן געדאַנק.

עס איז שוין דאַמאָלסט געווען אַ גייענדיקע יידישע ליטעראַטור,
און רייזענס דערציילונג און ליד זענען אַרויסגערופן געוואָרן פון איר
גאַנג, און זיי האָבן זיך שוין ניט אזוי גענויטיקט אין פאַרענטפּערונג
און באַרעכטיקונג, אָבער אין ליד איז רייזען ווי צוריקגעטראָטן עטלעכע

שריט צום אָנהייב — צו דעם תכלית, וואָס האָט געגעבן געבורט צו דער נידישער ליטעראַטור. ליד איז דערלויבט — יאָ, אָבער אַ ליד דאַרף עס זיין, וואָס קאָן אויפגענומען ווערן פון אויסגעשפּראַכנסטן בעל תכלית צווישן יידישע פּאָלקס־מענטשן, דעם ליטוואַק, וואָס פּאַרטראַגט ניט קיין פּוסטע פּאַרפּאַסונג, נאָר תוך־זאָכן גיב אים, דעם הוילן אמת. און לכתחילה איז ליד אים פּאַרגעקומען נאָך פּוסטער ווי די „פּוסטע מעשה“, אָבער זינגען פּלעגט ער דאָך — איז עס אַ ליד, וואָס קאָן ארויפגעכאַפט ווערן פון אים אויף אַ ניגון ווי אַ פּאָלקס־ליד, אָדער אויף דער מחשבה, ווי דאָס ליד פון פּאָלקס־דיכטער פון אַ דור פּריער:

„און אין טאָש אַ זיינערל, גייט עס פּאַלש, צו טריי, — וועלכע שעה די כלה זען, ווייס איך סיי ווי סיי“ — („דער חתן“).

„ארימעס לעבן! נאָר שטענדיק זיך מאַטערן, שטענדיק צו לעבן אין נויט: כוחות די יונגע, די פּרישע צע'פּטר'ן, זוכנדיק — טרוקענעם ברויט“ — („ארימעס לעבן“).

רייזענס ליד האָט גע'ירשנ'ט פון פּאָלקס־ליד זיין איינגעשטעלטיקייט אויף אַן איינפאַכן ניגון, און פון פּאָלקס־דיכטער זיין באַלערנדיקן שטייגער, די אָנגעצילעוועטקייט צו אַ שאַרפּער לעבנסקלוגשאַפט — און פון ביידן האָט עס גע'ירשנ'ט זייער צוגענגלעכקייט צום עולם. אָבער עס איז פּאַרט אַנדערש — ניט נאָר מיט דעם וואָס דער סטיל פון ריי־זענס ליד זעצט פּאַרויס אַ גייענדיקע לעבעדיקע ליטעראַטור, נאָר אויך מיט דעם, וואָס דער פּאָעט פּערזענלעך איז דאָ אין דעם ליד. און דאָס גוטע דערביי איז, וואָס דאָס פּערזענלעכע, דאָס פּריוואַטע פון פּאָעט קאָן גלייך ווערן דאָס עולם'שע, דאָס קהל'שע. אין פּולער איינפאַכקייט זינגט ער אַרויס, וואָס ליגט אים אויפן האַרצן — וואָס עס טוט פּערזענלעך וויי אים, מערסטנס; וואָס עס דערפרייט אים, צייטנווייז; און וואָס עס טראַכט זיך אים ביי לייד און פּרייד. אָבער וואָס ער פילט און וואָס ער טראַכט קאָן גלייך געטיילט ווערן פון צוהערער. און פּאַרקערט אויך: נאָנץ נאַטירלעך, אומגעצוואונגען, האָט רייזענס ליד וואָס מען רופט היינט אַ סאָציאַלע איינשטעלונג — אויף דעם אַרימאָנס נויט. אָבער צו דער נויט איז דער פּאָעט ניט קיין זייטיקער — זי איז צו־ערשט פון אים דורכגעפילט געוואָרן. דער פּאָעט איז דער מיטפילנדיקער גרויסער ברודער פון דעם צוהערער.

האָט רייזענס ליד אָנגעשלאָגן ביידע געזונטע גרונטן פון ליד — דעם עלטערן, דעם פּאָלקס־טימלעכן; און דעם אינגערן, דעם פּערזענ־

לעבן, און דערמיט האָט רייזענס ליד געהאַט אַ גרויסע מעלה איבער דער ליד פון זיינע צייטגענאָסן אין דער אַלטער היים. דאָס ליטעראַ- רישע ליד פון זיינע צייטגענאָסן איז געווען אַן אַראָפּנידערן פון די הויכן צום פּאָפּיר. עס איז ווי אַ קאָפּירונג פון דער איינגעשטעלטער ליד-פּאַרם אין די פּרעמדע ליטעראַטורן. עס איז ווי אויפגעגעבן זיך אַ טעמע — מיט דער בפּירוש'ער פּעדאָגאָגישער כּונה מוכה צו זיין די יונגע יידישע ליטעראַטור מיט דער ליד-פּאַרם. און ווי גוט עס זאָל ניט זיין — אין פּערז, קלאַנג, בילד, איינפאַל און מיט די צוגע- בענע יידיש-פּאָלקסטימלעכע סימנים — בלייבט עס דאָך אַ ליטעראַ- רישע איבונג אויף אַ טעמע. פּרוגס ליד אונדאָי אַזוי. די רוסישע ליטע- ראַטור הערט זיך הינטער זיין ליד. און אפילו פּרצעס „מאַניש" איז די באַארבעטונג פון אַ טעמע. עס טוט ניט אויף וואָס די מינדסטע פּרצעס הסידישע מעשה טוט — עס פּאַרוואַנדלט ניט די ירושה. ווייל אין תּוך איז פּרץ פּערזענלעך ניטאָ דערביי. אויך די „דריי נויטערינס" און „דאָס חופּה קליד" זענען ליטעראַרישע קאָמפּאָזיציעס אויף אַרבע- טער-פּריינטלעכקייט. אַן אויסגעשטודירטער ליטעראַטור-לערער קנעלט מיט דער יידישער ליטעראַטור. — עס האָט צוגעטראָגן צום וואַקס פון דער ליטעראַטור — עס האָט געשטאַרקט די ליטעראַטור-אילוזיע — אָבער עס איז נישט געווען אַן אויפּשום צו דער קרוין פון בוים, ווי אַ שלאָגן וואָרצלען מיטן ליד אין באַרן.

עס איז דאָ גענוג פּעדאָגאָגיש-ליטעראַרישע כּונה אין רייזענס ליד. מען הערט אויך: — „רבּותי! — דאָס איז אַ ליד — ביי ליטן!" אָבער ער דער ערשטער — אין דער אַלטער היים — האָט געלאָזט הערן דורך ליד דעם נאַטירלעכן קול פון האַרצן. פּערזענלעכער טאָן האָט טאַקע ביי אים געמיינט, וואָס עס איז פּערזענלעך אים נוגע — ניט בלוז פאַר ליטעראַטור צוועקן — מיט דער דערמאָנטער אייגנשאַפט, וואָס דאָס פּערזענלעכע איבערזעצט זיך ביי אים אייגנבליקלעך אין ליטוויש — עולמ'שן. און אפילו ווען ער טראָגט אַרײַן אין ליד אַזאַ פּערזענלעכן אייגנס צו וועלכן זיין לאַנדסמאַן האָט קיין שייכות ניט — אַן אייגנס וואָס שטאַמט פון זיין דערפאַרונג אין דער גרויסער שטאָט, אָדער דאָס אייגנס איז אַן אַנגענומענער מאַטיוו אין דער ליטעראַטור — ווי צום ביישפּיל דאָס ביסל צעלאָזנסקייט, מיט וועלכער אַ גרויס-שטאָטישער יונג- גער בחור שטאַלצירט, דאָס ליבן זיך בפרהסיא, וואָס דאָס איז קעגן דעם ליטוואַקס געשמאַק — מאַכט רייזען עס גלייך צוגענגלעך פאַר דעם

לאַנדסמאַנס השגה דורך אַ חכמה, מיט וועלכער ער פאַרשפּיצט דעם סוף פּסוק פון ליד: — „זי פאַרזאָרגט זיך איצט מיט קושן אויף דעם גאַנצן קאַלטן לעבן“ — „אוי, מוז היינט אין הימל מלאכים זיין פיל!...“ — „אויב לעבן הייסט ווערן פון גליק כאַטש אַ קלאַנג, דאַן בין איך נאָך גאָר ניט געבאָרן...“ — נו, ווי באַלד אַ חכמה, וועט דער ליטוואַק עס שוין באַנעמען.

אַזוי, אַז נעמענדיק די מאָס פון זיין לאַנדסמאַן, האָט ריווען אויס געפּורעמט זיין ליד, און דער פּורעם האָט אים געדינט לאַנג נאָכדעם ווי ער האָט שוין אויפּגעהערט צו אַדרעסירן זיך מיטן ליד צום לאַנדסמאַן: עס איז נאָך עד היום אַ תּמימות'דיק קלאַנג זיך פון האַרצן, וואָס כאַפט אַרײַן ווען ניט ווען אַ טראַפּן פּרייד פאַר אַ מציאָה, מיט אַ מחשבה וועגן דער וועלט פאַר אַ מוסר השכל. און מיט דערזעלביקער כאַראַקטעריסטיק: טיק: איינבליקלעכער איבערגאַנג פון רשות היחיד אין רשות הרבים. און מיט אַ צווייטער כאַראַקטעריסטיק: דער לאַנדסמאַן וועט עס פאַרט באַנעמען, אפילו ווען ניט אַדרעסירט צו אים, נאָר צו דער וועלט.

דערמיט האָט ריווען איינגעשטעלט — אין אייראָפּע — דעם ערשטן ניט נאָכגעזונגענעם יידישן ליד-נוסח, וואָס שליסט שוין איין דעם אַנזאָג: אידישער פּאָעט, פּריער פון אליז רעכט זיך אָפּ מיט דער קליין שטעמלדיקייט אין דיין געמיט — שטאַמסטו פון ליטע, זאָל ליטע זיך אַרויסזינגען פון דיר! — דערנאָך מענסטו זיך לאָזן מיט דיין ליד אויף נאָטס באַראַט אין דער וועלט אַרויס. און אַז מען וויל קאָן מען אָטדי ליניע — פון קליין שטעמל — באַצייכענען ווי די ריווענשע טענדענץ אין דער יידישער ליטעראַטור, הגם פון קליין שטעמל — פון קאַבצאַנסק און כּתרילעווקע, נישט נאָר פון קוידאַנאָוו — שטאַמט די נאַנצע יידישע ליטעראַטור. — מיט דעם ליד-נוסח זיינעם איז ריווען, סיי אין אייראָפּע און סיי אין אַמעריקע, צו וועלכער ער געהערט מיט דער צווייטער העלפט פון זיין שאַפּן — געווען דער וועגווייזער פאַר אַ היפשע צאָל פּאָעטן. דער ריווענשער איינפלוס לאָזט זיך נאָכשפּירן אפילו ביי פּאָעטן, וואָס זיינען שפּעטער הויך געשטיגן אויף זייער אייגענעם חשבון.

אַבער אַנדערש ווי ריווענס דערצייילונג, האָט ריווענס ליד ניט געקאָנט דינען פאַר אַ מוסטער נאָכדעם ווי אַ פּאָעט האָט דערנרייכט אַ געוויסע הויך, ווייל עליה אין ליד גייט צוזאַמען מיט די נצחונות, וואָס דער פּאָעט האַלט אָפּ אין זיך — און אָפהאַלטן אַ נצחון קאָן

מען נאָר אויפן אייגענעם השבון, און יעדער טוט עס אויף זיין אייגענעם אופן...

רייזען האָט זיין אופן, וואָס קאָן נאָכגעפאָלגט ווערן פאר אַ וויילע, אָבער ניט אויף לאַנג. ער איז אַ מזל'דיקער. ער איז באַשאַנקען מיט אַ לייכטן קינסטלערישן געמיט, וואָס פאַרשפּאַרט אים כמעט האַרע-וואַניע, ראַנגלעריי און נצחונות. אין אַ מאַמענט גיט זיך אים דער אימפּולס צום ליד, צוזאַמען מיט דער ראַם, וואָס דאַרף איינפאַסן דאָס ליד; מיט דעם אינהאַלט, וואָס דאַרף איינגעפאַסט ווערן מיט דעם אויסדרוקס מיטל — די ווערטער, די שורות, וואָס לויפן זיך צו-נויף אין סטראָפּן: וואָס איז רייזענס אַ ליד? אַ רעיון, אין וועלכן עס איז איינגעראַמט אַ געפיל אָדער אַ בילד. און דאָס אַלץ שטעלט אים צו דער פאַרפינערטער, „צוגאַנג פון ליטוואַס צו ליטוואַס“ — אַטידי איידעלע מעלה, וואָס רייזען האָט זיך אפּשר צורעכט געמאַכט פון ליטוואַס אַ חסרון, לייטערנדיק זיין געמיינטע „קורצזיכטיקייט“ — זיין זען גיכער מיט קאָפּ, ווי מיט אויג. רייזען האָט אַנטדעקט, אַז עס איז גלייכצייטיק אַ זען גיכער מיט האַרץ, ווי מיט אויג. אָדער נאָך בעסער: אַ זען גלייכצייטיק מיט קאָפּ, אויג און האַרץ. עס איז ווי געזען מיט אַ דימענט אין אויג — אַ דימענטענער איינבליק, וואָס איז צוגלייך אי דורכגעטראַכט, אי דורכגעפילט, עס איז שאַרפע, שפּיר-ציקע ראיה, וואָס דערזעט אַ שפּליטערל, קוקט דורך אַ שפּעלטלע. עס כאַפט ניט אַרײַן קיין בילד פון ברייטן פאַרנעם, קיין געפיל פון לאַנגן דויער. דערפאַר אָבער דורך אַ קנייטשעלע אין כאַראַקטער זעט עס דורך דעם גאַנצן מענטשן, דורך אַ רגע'לע לעבן — דאָס גאַנצע לעבן. רייזענס ליד, פּונקט ווי זיין דערציילונג, נעמט זיך אַרויס פון קנייטשעלעך און רגע'ס — פון אַ מאַמענטאַל אויפגעכאַפטן שטריך, פון אַן איינדרוק, וואָס דער געמיט האָט דערשפּירט אין אַן אויגנבליק. איר וועט געפינען, אַז זיין יעדעס ליד איז אַרומגעבויט אַרום אַ פּונאַנד דערגעעפנטן קנייטש, אַרום אַ פּונאַנדערגערעדטער שפּירונג. אַ גוט ליד ביי רייזענען איז, ווען ער נעמט אַ פאַרבילדלעכונג פון אַ קנייטש אָדער אַ שפּירונג, וואָס האָבן זיך אים געגעבן אין אַ פּערזענלעכער איבער-לעבונג, און ער פּאָלגט זיי נאָך מיט אַ סעריע קנייטשעלעך און שפּירונג גען, וואָס פאַרבילדלעכן די איבערלעבונג פאַרן כלל-אויג. אַזוי די ליד דער: „אַ געווינד זאַלבע אַכט“, — „מאי קאָ משמע'לן“, — „גייט אַרײַן אַן אַרימאַן, מיד און איינגעבויגן“, — „ווי קום איך צום זינגען?

פון וואנען מײן קינד? בײ אונדז האָט אין קױמען געברומט נאָר דער װײנט...”.

די איבערגאַנגען אין רײזענס אַ דערצײלונג — פון קנײטש צו קנײטש, פון שפּירונג צו שפּירונג — די דײן דינע רגע'ס — זענען אײגנטלעך רײזענשע לײד־מאַמענטן. נעמט ער זײ אַרױס פון טעקסט, מאַכט ער פון זײ לײדער. לאָזט ער זײ שטײן זענען זײ דערצײלונג־שטאַף. זײן דערצײלונג איז אַ קײט פון נײט געשרײבענע לײדער.

אַבער דער מעטאָד, װאָס דינט אײס אַזױ גוט אין דער דערצײלונג, װאָס דערלױבט אַ געלאַף דורך אַ המשך פון קנײטשן און רגע'ס, קאָן נײט אַלעמאַל דינען אין אַ לײד, װאָס דערלױבט נײט קײן ברײטן געלאַף. אַ לײד, װײ אײנפאַך עס זאָל נײט זײן, מוז אײנגעפּרעסט װערן, מוז אױפּנעהױבן װערן, מוז געמאַכט װערן צו שטײגן אױף טרעפּן פון טײף אין דער הױך. װאָס עס קאָן נײט גענומען װערן מיט ברײט, דאַרף גענומען װערן מיט טײף און הױך. װײ גײט דאָרט די גאַנצאַרע פּאַרמולע װעגן לײד (די פּאַרמולע דעקט נײט די גאַנצע פּאַעזיע): — „אַ לײד איז דאָס געװײנלעכע אומגעװײנלעך אױסגעדריקט“. דאָס גע־װײנלעכע איז כלל־אײגנטום. די אומגעװײנלעכע אױסדרוקסקראַפט — די שײנקײט, די בילדלעכקײט, דאָס װאָרט־עפּעקט — איז דעם פּאַעטס יחיד־ישער אײגנטום, װאָס דאָס איז עס, װאָס דאַרף געצװאונגען װערן דורך פּערזענלעכער איבערלעבונג, דורך אײגעװײניקסטן נצחון. גוט איז רײזענען. זײן פּערזענלעכע איבערלעבונג קאָן גלײך װערן כלל־אײגנטום. זײ זענען, מערסטנס, אױף אײן מדרגה. װאָס ער לעבט דורך פּערזענלעך איז אױך בצבור. איז אײס פאַרשפּאַרט האָרעװאַניע, ראַנג־לעריי און נצחון. זײן שורה האָט זײער אַן אײנפאַכע אױפּגאַבע: צו דערטראַגן די פּערזענלעכע איבערלעבונג, נישט געענדערט, צום רעײן פון לײד. אָט איז אַ גוטע, אַן אױסגעצײכנטע רײזענשע שורה נאָך די צװײ אױבן־צײטרטע שורות: „װײ קום אײך צום זײנען? פון װאַ־נען מײן קינד? בײ אונדז האָט אין קױמען געברומט נאָר דער װײנט“ — נאָך די צװײ שורות קומט אַ דריטע: „די קינדער זײ פלעגן נאָר זײנען האַם! האַם!“ — און די פּערטע: „און אָפּטמאַל די מאַמע אַ קללח צום גראַם“. — די שורה — די דריטע אָדער די פּערטע — האָט בלוז ערלעך דערפּילט אַ שלײחות. די שפּראַך האָט פון זײך גאַרנישט צוגעגעבן, זי האָט גאַרנישט געשאַפּן. זי האָט בלוז געדינט פאַר אַ װאַן. עס איז אײר אַנגעזאַגט געװאָרן: דײן געטריי. דערפאַר

מיטן געפעק — די איבערלעבונג — ביז צום רעיון פון ליד. האָט זי עס געטאָן. דאָס איז איר עכטיקייט. און דאָס איז רייזענס איינ-פאָכטיקייט.

ווי איז אָבער, אַז די פּערזענלעכע איבערלעבונג איז ניט תּיכּף ומיד איבערזעצבאַר אין כלל-אייגנטום? ווי איז, דאָס טרעפט אַפּילו ביי רייזענען, אַז דאָס ליד איז אינגאַנצן אָנגעוויזן אויף פּערזענלעכער איבערלעבונג? דאַמאָלס קאָן מען מיט איינפאַכטיק אַליין ניט יוצא זיין. דאַמאָלס ווען דער וואָרט-אויסדרוק איז ניט דערהויבן צו שטאַר-קערן עפעקט; ווען די שפּראַך גיט ניט אַרויס נאָך אַמאָל אַזוי פּיל, ווי פּיל מען האָט אין איר אַריינגעלעגט; ווען דאָס ליד אַלס אַ בנין איז ניט קיין שטייגנדיקער געזאַנג — מוז צו דער שפּירונג, וואָס האָט געגעבן געבורט צום ליד, צוגעגעבן ווערן גלייכניגליקע שטאַף אויף אויסצופּילן די ליד-פאַרם. שורות, וואָס טראָגן שפּירונג, בינדן זיך מיט שורות ליידיקלעכע. אָט איז אַזאַ סטראָפּע:

מיין האַר האָט מיט ערלעכן שטרעבן געשלאָגן, —
איך האָב ניט געהאַט דאָס אויף וואָס צו באַניצן;
באַגייסטערטע ווערטער, אַז איך פּלעג ווען זאָגן,
פאַר'סמ'ט פּלעגן ווערן פון נאַרישע וויצן.

און ווייטער גייט „דאָס געטלעכע פייער די וועלט צו באַלערן“ — דאָס איז וועגן זיין פּאָעטישן באַרוף — אַ פּערזענלעכע איבערלעבונג, וואָס קאָן ניט ווערן קיין כלל-אייגנטום. רייזען אַליין וואָלט עס בעסער אָנגעשריבן אין פּראָזע.

און אין קאָנטראַסט זאָל דאָ געבראַכט ווערן אַ סטראָפּע, איינע פון די רייכסטע אָנגעלאָדנסטע ביי רייזענען:

„און מיין לעבן איז געגלייבן
צו אַ לאָמפּ מיט ווייניק נאַפּט:
ווערן ווערט ער נישט פאַרלאָשן,

ברענען האָט ער ניט קיין קראַפּט!...“

אויסגעצייכנט, יאָ? — ווייל דאָ האַנדלט זיך וועגן אַ פּערזענ-לעכער איבערלעבונג בצבור. און די שורות האָבן געהאַט איין אויפ-גאַבע — צו באַוועגן זיך אויף דער אויבערפלאַך — אין אַ גלייכער ליניע — איבערצופירן די איבערלעבונג פון איין פּונקט צום צווייטן — פון איך צום צבור — צו פאַרבינדלעכן די איבערלעבונג — צו פאַר-אַנשווילעכן פאַרן צבור דעם רעיון פון ליד. און די שורות האָבן עס

דערגרייכט מיט דעם פשוט'סטן געוויינלעכסטן מיטל — וואָס קאָן זיין פשוט'ער און געוויינלעכער, ווי אַ קאָמפּ מיט נאַפּט? — איז דאָס ריזעניש פערפעקט. די שפראַך גופא האָט דאָ גאַרנישט געדאַרפּט אויפּמאַן. דער רעיון איז געווען אַ פאַרטיקער, אַ צוגעגרייטער, און געוואַרט פון דרויסן פון דער שפראַך.

און עס איז קלאַר וואָרום פּאָעטן, וואָס זענען גישט פון ריזענס געמיט, וועלכע לעבן זיך אויס מער ביחוד ווי בצבור, האָבן געקאָנט נאַכפּאָלגן ריזענען בלוז אַ קליינע וויילע. גלייך נאָך זייערע ערשטע שריט, האָבן זיי געמוזט פאַר זיך באשאַפן אַ ליד און אַ ליד שפראַך דורך פּערזענלעכע נצחונות, און ריזען אין דעם האָט קיין וועגווייזער זיי ניט געקאָנט זיין.

האָט ריזען לידער-מוסטערן, וואָס האָבן געמוסטערט די ערשטע לידער פון מערערע יידישע פּאָעטן, און לידער, וואָס ער האָט אזוי צו זאָגן נאַכגעשריבן זיך אַליין.

ווי ווייט און אין וועלכן פּרט ריזען אַליין איז געשטיגן מיט זיין ליד פון זיין אָנהייב ביז היינט, וועט זיך ערשט לאָזן פּעסשטעלן נאָך אַ גענויער אונטערזוכונג. בלייבט עס, אַז ריזענס הויפּטפאַרדינסט איז וואָס ער האָט אַריינגעשריבן אין דער קאָנסטיטוציע פון דער יידי-שער ליטעראַטור, אַז יעדער יידישער שריפטשטעלער, פּאָעט אָדער נאָוועליסט, וואָס וויל זיך דערהויבן צו דער וועלט, מוז פּריער פון אַלץ קינסטלעריש גובר זיין דאָס קליין-שטעטל אין זיך.

שלום אַש האָט אָנגעהויבן פון פּוילישן שטעטל, ווי ריזען פון ליט-ווישן. און אזוי ארום האָט ער אויך מקיים געווען די מצוה, אַז וויל מען שפּרינגען הויך און ווייט, מוז דער אייגענער באַדן געמאַכט ווערן פאַר דער שפּרינגברעט. אָבער שלום אַש איז פון אַן אַנדער שפּעפּערישן גע-מיט, ווי אברהם ריזען. ער ציט זיין הויפּט-חיות נישט פון די וואַרצלען, פון וועלכע ער איז אַרויסגעוואָקסן. נאָר פון דער „לופּט" וואָס ער האָט אַריינגעאַטעמט און אַריינגעוויגן אין זיינע קינדהייט און יוגנט-יאָרן אין קוטנאַ, וואַלאַלואַע און וואַרשע..

אויך אַלס שריפטשטעלער איז ער געבאָרן געוואָרן, איינאַטעמענדיק און אַריינזויגנדיק „לופּט"-ליטעראַטור-אַטמאָספּעראַע. ער איז דער ערשטער דיעקטער פּראָדוקט פון דער פּולער ליטעראַטור-אילוזיע, וואָס איז אויפגעגאַנגען אַרום פּרען — די אילוזיע, וואָס געבערט ליטעראַטור אַן פּיאַנערישע חבלי לידה. ביי אַשן איז שוין קיין סימן פון פּיאַנע-

רישקייט נישטאָ. די פּיאָנערישע עפּאָכע האָט זיך געשלאָסן אַ שעה פאַר זיין אויפקומען. אפילו ביי רייזענען האָבן מיר נאָך די נאָכוויר-ענישן פון דער עפּאָכע — די מאַטערנישן זענען שוין נישטאָ, אָבער די מי איז נאָך דאָ. ער האָט געדאַרפט אויפברעכן זיין לייענער העלד — און צופאַסן פאַר אים אַ ספּעציעלע פּאָרם פון דערציילונג, אַ ספּעציעלע פּאָרם פון ליד.

אַש האָט גלייך אָנגעהויבן ווי אַ בן-בית אין דער ליטעראַטור — ער איז אַן אָנגעהעריקער צו ליטעראַטור, וואָס האָט איר אייגענע טערי-מאָריע, ווי ביי אַלע פעלקער; און זיין ערשטע אויסצייכנונג — „אַ שטעטל“ — אַ צונויפזאַמלונג פון פריער געדרוקטע דערציילונגען איז אַ ליטעראַטור-ווערק, וואָס ווען איבערזעצט קאָן עס גלייך גיין צו די פעלקער, און עס איז אוועק — אַלס אַ כאַראַקטעריסטיש יידיש ווערק, וואָס קאָן אָבער אַן שוועריקייטן צוגעלאָזן ווערן צו דער ליטעראַטור פון די פעלקער; עס איז ליטעראַריש קינסטלעריש נאָענט צו זייערע מוסטערן. „אַ שטעטל“ האָט זיי אָנגעזאָגט: עס איז דאָ אַ יידישע ליטעראַטור!

אָבער וואָס איז דאָס ליטעראַריש-קינסטלערישע אין „שטעטל“? — דער מאַטעריאַל איז געווען אַ פאַרטיקער, און די סכעמע אַ פאַרטיקע — דאָס שטעטל איז די „צענטראַלע“ ביי מענדעלען און ביי שלום-עליכמען. דיזעלביקע שבת'דיקע סעודות און שבת'דיקע שמועסן נאָך אַמאָל איבערגעגאַנגען. יאָ, אַנדערש, ווייל מיט אַ יאָר פערציק שפּעטער אין צייט, און אַנדערש ווייל אַ פּויליש שטעטל — וואו יידן אין אַשעם צייט זענען נישט געווען אַזעלכע אַרימע לייט, ווי ביי מענדעלען. אָבער ביי שלום עליכמען אַ חוץ שבת מאַכנדיקע אַרימע לייט, האָבן מיר שוין אַ מין יחזקאל גאָמבינער פון אַשעם „שטעטל“ — אַ נגיד וואָס פּראַוועט אַ ברייטן טיש — זיין אייגענער שווער און זיינע פעטערס. נאָר שלום-עליכם גיט זיך מער אָפּ מיט דער כאַראַקטעריסטיק פון דעם מענטשן אין זיין נגיד — פון זיינע נגיד'ישע שטיק; שלום אַש נעמט זיין יחזקאל גאָמבינער, אויף וויפּיל ער איז דער צענטער פון אַ קרייז, פון דער נגיד'ישער אַטמאָספּערע אַרום אים — ווי דאָס גאַנצע שטעטל וואָלט געווען צוגעטויליעט צו אים, און געאַטעמט יחזקאל גאָמבינערס לופט. שלום אַש איז פאַראַינטערעסירט מער אין אַטמאָספּערע קרייזן, ווי אין מענטש כאַראַקטעריזירונג, צו יחזקאל גאָמבינערס ברייטער שטוב איז צוגע-קלעפט די קוילער געסל — מיט אירע דריי „פּיען“ — פּישער, פּלישער,

פורמאנעס (צו די פורמאנעס קומט נאך צו א פערטער „פוי“ — פערר-הענדלער וואָס נאָך אַ האָר און זיי ווערן בלאַטע חברה-לייט). שלום אַש, א זון פון אַ שוחט, האָט דורך די פליישער (קבצים) געהאַט צוטריט צו יחזקאל גאַמבינער, וועלכער אַ חוץ תבואה- און געהילף-הענדלער, איז ער אויך אַן אָסן-הענדלער נאָך געווען דערצו.

און צוגעגעבן האָט אַש נאָך חסידיש-רבייאישן שטאַט — אויך אַ פאַרטיקער מאַטעריאַל, וואָס איז פונאַנדערגעאַרבעט געוואָרן פון פּרצן — אַש איז אַן איינזיגער פון אַטמאָספּערישע איינפלוסן! — און די חסידים מיטן רבין מיט זייער פּרייטיק צו נאַכט, און שיר השירים-התלהבות, זענען אויך אַריינגעפירט געוואָרן אין דעם אַטמאָספּערישן בילד, וואָס איז קאַנצענטרירט אויף יחזקאל גאַמבינער. און דאָס אַלץ צוזאַמען פאַר-שבת'ט, פאַר'מנוחה'ט און פאַר'זמר'ט געוואָרן, וואָס אין אַטדעם פּויר ערלעכן מקבל נגיד זיין באַטייליגט זיך אויך די נאַטור און גאָט אַליין. די יידישונג פון דער נאַטור איז אפילו אויך קיין נייעס נישט. אויך ביי מענדעלען האַלט די נאַטור שבת און יום-טוב און דאוונט. אָבער מיט אַ נפאָא-מינה. ביי מענדעלען דאוונט זי בצבור און בקול רם. ביי אַשן בלחש, קוים הערבאַר. „דער טונקעלער שיינער הימל האָט קריאת שמע געליענט.“ — די קירכן-גלאַקסן פּרייטיק צו נאַכט האַלטן מלחמה מיט די שבת ליכטלעך. מען קאָן מיינען אַז עס קומט פון איגעוועניקסטן איינ-דרוק — און ווען גאָט מישט זיך אַרײַן, טוט ער עס כמעט אומגען. גאָט העלפט יחזקאל גאַמבינער! — ער אַליין גלויבט אין דעם, און נסים פאַ-סירן מיט אים: די ווייסל פאַרפלייצט, און זיינע טראַטוועס ווערן געראַ-טעוועט. פאַר שלמה נגיד, אַ נאָך מער דעקאָרירטן יחזקאל גאַמבינער, בוקן זיך אפילו די זאַנגען אין פעלד, ווען ער פאַרט פאַרביי אין זיין פּריצישן געשפאַן.

איז דאָס דאָסזעלביקע שטעמל — מיט דיזעלביקע צענטראַלע און זײ-טיקע פאַרשוניגען — מיט די יינגלעך וואָס צופן פּערדישע עקן, מיט מוכר-ספּרימ'ניקעס, טשיקאַווע אורחים-סוחרים און ארץ-ישראל יידן, וואָס באַ-ווייזן זיך צו די ימים-נוראים — דאָס זעלביקע שטעמל, נאָר דעקאָרירט — פאַרשענערט. יא, צוגעגעבן: עס איז אַ פּויליש שטעמל.

שלום אַשעס פּויליש שטעמל איז נאָך דער מיט אַנדערש פון מענ-דעלעס און שלום-עליכמס, וואָס די יידן דאָרטן האָבן געלעבט מער מיטן פּרייען דרויסן, מיט דער גוויאישער „לופט“, מיט דער נאַטור. האָבן די יידן פון קוילערגעסל שטאַרקערע מוסקלען. האָבן ליב גע-

שמאק א בים צו טאָן און געשמאק א לעב צו טאָן. צוויי מאָל שבת בייטאָג כאַפט מען ביי אים א בחור מיט א מיידל אויפן אָרט פון פאַר-ברעכן און מען פירט זיי מיט פאַראַד איבערן געסל — וואָס ספעציעל צוליב דעם צוועק ווערט פלוצלונג איבערגעריסן די שבת-מנוחה, מיטן גמרא לערנען פון די זיידענע יונגעלייט און מיטן פאַרהערן פון די גמראַ-קינדער. — פאַטשן! — רופט אויס יחזקאל גאַמבינער, און די שבת-מנוחה הייבט זיך ווידער אָן. — אזוינס האָט נישט געקאָנט טרעפן אין מענדעלעס און שלום-עליכמס שטעטל. (וואו זענען אַהינגעקומען די אָרימע לייט, וואָס האָבן אפילו אין אַשעס צייט נישט געהאַט וואָס אַ בים צו טאָן און מסתמא איז זיי נישט איינגעגאַנגען אַ לעב צו טאָן? פרעגט נישט: זיי האָבן זיך נישט אַריינגעפאַסט אין דער נגיד'ישער דעקאַראַציע). דער עיקר-אונטערשייד אָבער — אַשעס „שטעטל“ איז אָנגעהויכט מיט פּאָעטישער אַטמאָספּערע. און די אַטמאָספּערע איז דער עיקר: די מענטשן זענען אין איר ווי אַריינגעשטעלטע. ווי די לופט, מיט וועלכער זיי אַטעמען, וואָלט פאַר אַשן געווען וויכטיקער, ווי די מענטשן אַליין. און עס איז דאָ אַן ענגע שייכות צווישן דער פּאָעטישער דעקאַראַציע און דער אָנגעהויכטער אַטמאָספּערע. ווען מען באַשטעלט ביי אַ טעאַטער-מאַלער אַ דעקאַראַציע, דאַרף ער אויך מיט-אַריינגעבן „אַטמאָספּערע“ — אַ לייכטן, נישט איבריג טיפן פּאָעטישן איינדרוק, כדי דאָס מאַסן-אויג זאָל עס גלייך קענען כאַפן. די פון אַשן געשאַפענע אַטמאָספּערע ציט אויך אַרײַן די לייכטע דינע מינעס פון דער נאַטור; און נעמט אויך אַרײַן די העויות, זשעסטן און רייד פון די מענטשן, גענוג קענטיקע אויף צו כאַראַקטעריזירן זיי, אָבער די כאַראַקטעריזירונג איז, אזוי צו זאָגן, נישט קיין אינעוועניקסטע, נאָר אַן אויסוועניקסטע — אויף וויפיל די רייד און האַנדלונגען פון די מענטשן מאַכן באַוועגונג אין דער לופט, העלפן מיטשאַפן אַטמאָספּערע. און דאָס איז די אַטמאָספּערע, וואָס גיט זיי כאַראַקטער. עס איז רע-אַליזם אונטער אַ לופט-טורעם. און אויבן אין טורעם הענגט אַ גלאָק. און אַטדער דעקאַראַטיווער אַטמאָספּערישער „טורעם“ האַלט צו-זאַמען די גאַנצקייט פון בילד, דעם דערציילונגס-געבוי.

וואָרים פּאָקטיש געהערן זיי נישט אזוי צוזאַמען — יחזקאל גאַמ-בינער, די חסיד'ישע רביאישקייט און די קוילער-געסל (וועלכע איז דאָ אי ווי אַ קאַפיטל פון „שטעטל“, אי ווי אַן אויסגעברייטערטע זעלבסט-שטענדיקע דערציילונג). והראיה — זיי קומען ביי אַשן אין אַנדערע

קאמבינאציעס — אין „אלטע לייט“, וואו דער גאמבינער איז פשוט א פישהנדלער. אבער ווייל נישט צוגעקניפט צום אטמאספערישן בילד, שלאגט די דערציילונג זיך אריין אין בלינדן טרוקענעם רעאליזם. זי לויפט זיך פונאנדער, זי איז נישט געבויט. און איינצעלנע פארשויר נען פון קוילער-געסל פיגורירן אלס טרענער פון אייגענע דערציילונגען — ווי זבולן מאיר פון „א היים“ — געוואלט ווערן א קונפטיקער מאַסקע גנב, כאפט זיך אבער באצייטנס און ווערט א לייט. אבער צום שוואונג פון קוילער-געסל קומט ער נישט. די „נשמה“ איז ביי אים ארויסגענומען. — און שלום אש האָט זעלבסטשטענדיקע חסיד'ישע דערציילונגען, אויף פּרִי־שטייגער: „דער זינדיקער“, „א מעשה מיט א ספר“ — קומען זיי ארויס געקינצלט. עס מוז זיין די קוילער-געסל מיט אירע ידים דערביי; ווייל לכתחילה האָט ער זיי אריינגענומען אין איין בילד. און עס מוז זיין יחזקאל גאמבינער — אויף צו קאנצענטרירן די אטמאספערע פון בילד (און לאַמיר שוין זאָגן, אז נישט מחמת גרויסער ליבע צום גרויסן נגיד גאמבינער האָט אש אים געמאכט פאר דעם מיטלפונקט פון „שטעטל“, נאָר ווייל אויף אים לאָזט זיך אָנהענגן גען אן אטמאספעריש בילד).

עס איז א בכיוונ'דיקע, קינסטלעך צונויפגעפירטע קאמפאזיציע, אבער אַטדאָס קינסטלעכע איז ביי אַשן נאַטירלעך. ער איז נאָך מער אויסאַטעמער, ווי איינאַטעמער פון אטמאספערע. דאָס איז די אָנגע-היצטע לופט, וואָס ער אַטעמט אן, וואָס באַהעפט צוזאַמען די פאַרשויר דענע טיילן פון זיין פאַרפאַעטישטער דעקאָראַציע. זיין גבורה איז אין זיין הייסן אַטעם, וואָס ער בלאָזט אַריין אין אַלץ וואָס מאַכט זיך אים פאַר די אויגן, און דאָס הייסאַנגעאַטעמטע נייט אויף ווי אַן אויסגע-פוצטע פאַנטאַזיע, וואָס שימערירט מיט קאַלירן. ער איז בטבע אַ הייס-אַטעמדיקע אויספוצער. האָט ער אויסגעפוצט די מוסקלען פון קוילער-געסל, און עס האָט גענומען אויסזען, אז אויף איר שפאַצירן אַרום יידישע גבורים. און ער האָט אויסגעפוצט די מידות פון שיינעם בעל-הבית, ביז ער האָט גענומען אין „שלמה נגיד“ אויסזען ווי אַ שלמה המלך (און ער האָט ליגן אַ פאַרטיקן סוזשעט, דאָ אין ניו-יאָרק פאַר-געלייענט פון אים פאַר 20 יאָרן, וואו די דעלענאַטן צו די פאַרייניקטע יידישע געווערקשאַפטן וואַסן אויס ריזן, וואָס האָבן איינגענומען דאָס לאַנד אַמעריקע פאַר יידן).

הייסער אַטעם, הייס בלוט; צוגעגעבן דערצו אַ לעבעדיק מאַכנדיג

דיקע פאנטאזיע — דאָס איז דאָך וואָס מען רופט טאַלאַנט, וואָס פראָד
דוצירט קונסט. דערצו נאָך אַ צוגענגלעכע פּאָעטישע דעקאָראַציע,
דערצו נאָך איינפאַסט אין אַ רעמל — עס הייבט זיך אָן מיט אַ וואַנ-
דערער, וואָס גייט אַרײַן אין שטעטל, און עס לאָזט זיך אויס מיט דעם
וואַנדערער, וואָס גייט אַרויס פון שטעטל — פאַר באַשטעמיגונג, אַז
עס איז אַ דעקאָראַטיוו בילד — און געשיקט צו די פעלקער, איז עס
אַנגענומען געוואָרן ווי אַ חידוש, וואָס די קינסטלערישקייט מאַכט עס
גלויבלעך, אויסטערליש, אָבער עס לייגט זיך אויפן שכל: אַ ייד אַסוּחַר,
איינגעוויקלט אין אַ תורה־מענטעלע, איז אין צענטר פון שטעטלשן
יידישן לעבן; תורה מיט סחורה גייט ביי יידן צוזאַמען—און צו דעם,
נאָך אומגעריכט, יידישע גבורים — עס האָט אויסגענומען! אפילו
אַביסל פאַרשפּעטיקטע אַריענטאַלישע ראַמאַנטיק, אָבער באַלד וועט די
יידישע ליטעראַטור זיך אויסגלייכן מיט דעם אַלגעמיינעם גאַנג פון דער
איראָפּעאישער ליטעראַטור.

די יידישע ליענער און קריטיקער זענען אוראי פאַרכאַפט געוואָרן.
בעל־מחשבות האָט געדרונגען, אַז דער אייניקל — שלום אַש — באַ-
ווייזט נאָך אַמאָל, וואָס דער זיידע מענדעלע האָט שוין באַוויזן. אַז
פאַר קינסטלערישקייט און פּאָעזיע דאַרף די יידישע ליטעראַטור צוריק
גיין צו דער פאַרצייטיקער פרומער טראַדיציע פון שטעטל; אַז עס איז
נאָך נישט געקומען די צייט פאַר איר אַרויסצוהייבן זיך פון שטעטל.
ער האָט נישט פאַרויסגעזען, אַז נאָך באַלד וועט די יידישע ליטעראַטור
נישט נאָך אַניאָגן קינסטלעריש די יידישע ווירקלעכקייט פון היינט, נאָך
זי וועט איר נאָך פאַרויסגיין. ווי עס האַלט היינט איז דאָס פאַרויס-
גיין אַ מוז פאַר איר. ווען זי גייט נישט פאַרויס, גייט זי אונטער.

אין דער יידישער ליטעראַטור האָט דאָס „שטעטל“ דעם אומבאַ-
שטרימענעם פאַרדינסט, וואָס קינסטלעריש פאַרפיקסירנדיק דאָס יידיש-
פּוילישע שטעטל, האָט עס געהאַלפן פאַרפעסטיקן דעם אונטערדרונט
פון דער פּוילישער טעריטאָריע אין דער יידישער ליטעראַטור, די ליטע-
ראַטור פראָדוצירנדיקע טעריטאָריע־אילווע איז דורך אַשן כמעט גע-
וואָרן אַ רעאַליטעט. אויף דער טעריטאָריע וועט זיך באַלד לאָזן אויס-
פירן גאַנצע ליטעראַטור־בנינים.

אָבער אַנדערש ווי רייזען האָט שלום אַש אין שטעטל פון זיין אָפּ-
שטאַמונג זיך לאַנג נישט פאַרהאַלטן. רייזען, ווייל ער האָט אַזויפיל פּיאַ-
נערישע מי אַוועקגעשטעלט אויף זיין שטעטל, איז ער קינסטלעריש צו-

נויפגעוואָקסן מיט זיין שטעטלשן שטאָף. שטייט ער ווי אַ צוגעקלאָד מערטער צו זיין פּיאָנערישן פּאַסטן, פּאַרקערפּערנדיק די וואָרנונג צו אַלע יידישע שרופטשטעלער: — פּאַרגעסט נישט דאָס שטעטל פון אייער אָפּשטאַמונג. פריער פון אַלץ מוזט איר מיט איר קינסטלעריש זיך פונאַנדער'חשבונו'ען. און ווילט איר פּאַרלאָזן דאָס שטעטל, ברעכט דאָס שטעטל אין זיך איבער און נעמט מיט דעם ניצוץ אירן אין דער גרוי-סער וועלט, פּאַרוואַנדלט אים און פּאַרטוט אים אין אייערע גרויס-וועלטליכע ווערק. רייזען אַליין, וויפיל ער האָט נישט אַרומגערייזט די וועלט און געזאַמלט חכמה און דערפאַרונג, פּרעסט ער עס אַלץ אַריין אין אַ רעמל, וואָס קאָן אַריינגעשטעלט ווערן ווי אַ שייבל אין פענצטערל פון אַ קליין שטעטל. אפילו אַזעלכע פּאַרפיינערטע דערציילונגען, ווי „אייזן" און „דער פּרוש", וואָס דאַרפן צעפּרידנשטעלן דעם ראַפיניר-טעסטן גרויסוועלטליכן געשמאַק — דער „פּרוש" איז אַ מין מאַניקער, וואָס ווינקט אַרויס תּאוה פון פּרומקייט און פּרומקייט פון תּאוה — קאַנען אויך געליענט ווערן דורך אַ קליינשטעטלדיקן פענצטערל.

שלום אַשן איז לייכטער געווען אַוועקצורייסן זיך פון שטעטל, מיט-נעמענדיק די מתנה וואָס דאָס שטעטל האָט אים געשאַנקן, אַמטדעם טאַ-לאַנט זיינעם אָנצואַטעמען הייסע אַטמאָספּערע, וואָס שמעלצט פאַר אים אויס בילדער, וואָס שמעלצן זיך צענויה אין איין גאַנץ בילד. האָט ער מיטגענומען אַמטדעם הייסן אַטעם, און יאָ — אויך דעם ברייטן פונאַנדערפאַך פון זיינע אַרעמס, דעם פיזישן „פּאַרנעם" פון קוילער-געסל.

אין די ערשטע יאָרן אין וואַרשע, נאָכן „שטעטל", האָט ער נאָך געצויגן בילדער און געשטאַלטן פון זיין שטעטלשער אַטמאָספּערע. דער-נאָך זענען געקומען די דערציילונגען, וואָס גרופירן זיך אַרום „שטעטל" — די וואַנדערונגען פון שטעטל. האָט ער געוואַנדערט פון שטעטל אין דאָרף אַריין צו די פּוילישע פּויערים — די נאָוועלע „ערד" — און נאָך אָפּטער האָט ער געוואַנדערט מיט דער ווייסל אין די פּאַרשטעט פון וואַרשע, וואו די שטעטלשע יידן-פּישער, פּרוכט-הענדלער שטעלן זיך אָפּ אויף אַ ווילע. דאָרט אין די פּאַרשטעט האַלט סטאַנציע די יידישע אונטערוועלט — האָט ער אַ צאָל פון זיינע שטעטלשע פּאַרשווי-גען — שמיסער, קצבישע טעכטער פון קוילער-געסל — אָפּגעגעבן פאַר רעקורטן אין דער אונטערוועלט — (די דערציילונג „די שיינע מאַריע"). און וואו ער פלעגט באַווייזן צוריק אויפצוכאַפּן די היימישע אַטמאָספּע-רישקייט, פלעגט אַרויסקומען מחיה'דיקער אַטמאָספּערישער רעאַליזם

— ווי די דערציילונגען „די מחלוקת אין קארטשעוו“, „א גט“ — א פרומער בעלה-בית'ל גט אָפּ זיין פרוי אַן עקרה (וואו דער סינטעז פלעגט אים נישט געלינגען, איז עס געווען, ווי געזאָגט, קאָפּירנדיקער מיד-מאָכנדיקער רעאַליזם). — איינגעגעבן זענען אויך די דערציילונגען, וואָס זענען געבויט אויף וואַנדערונגען אין פּריווען דרויסן — אין גאַנג זאַמלט זיך אים לייכט געדיכטע אַטמאָספּערע — „אויפן וועג קיין שע-מענעץ“ — (דאָס איז אים געבליבן: רייזע-מאָמענטן טוען אים גוט — דאָס גנב'ענען דעם גרעניץ דורכן וואַלד, דאָס אַראָפּגיין פון שיף אין עלים איילאנד — און דער שענסטער ביישפּיל: די וואַנדערונג דורכן סטעפּ פון דער פּאַרטריבענער יידישער עדה אין ערשטן קאַפּיטל פון „קידוש השם“).

און ווען עס האָט אים אויסגעשעפּט דער היימישער מאַטעריאַל, האָט ער זיך אויך נישט אָפּגעשטעלט. דער „שטעטלשער“ הייסער אַטעם איז אים צו הילף געקומען — ס'איז געבליבן כאַראַקטעריסטיק פאַר אַלעמאָל און זיין קינסטלערישע פונקציע: טראַגנדיק זיך אויף זיין הייסן אַטעם, איז אַש אַ בריה אַריינצוכאַפּן זיך אין יעדן ווינטל, וואָס ווייט אין דער ליטעראַטור, און פונאַנדערצוויאָגן עס מיט זיין אימפעט אַזוי, אַז עס זאָל נעמען אויסזען ווי אַ שלום אַש שטורם; ער איז פלינק אַריינצולעבן זיך אין יעדער אויפקומענדיקער טענדענץ און איינס צוויי מאַכט ער עס פאַר אַ שטיק שלום אַשיש אייגנטום. ווי אַ רעזאָנאַטאָר פאַרגרעסערט ער דעם שטילסטן קול. איז עס אַ גרויסע קינסטלערישע מעלח, און אויך אַ נוצלעכע. וואו עמיצער האָט פאַרטשעפעט אַ טע-מע, וואו אַן אַנצוהערעניש אויף אַ געשטאַלט, וואו אַ פיפּס אויף אַן אידייע, אַש האָט דאָס איינגעשלאָנגען, עס איז געוואָרן זיינס. עס איז ביי אים ווי אין פּסוק שטייט — „ויפּח“ — דער באַשעפּער האָט אַרייַנגעבאַזן זיין אַטעם אין די נאָזלעכער פון זיין באַשעפּעניש, און דאָס באַשעפּעניש האָט זיך אָפּגעצאַפּלט. אָבער וואו עס שטייט כּיים באַשע-פּער „בצלמו“ — אין זיין אייגענער געשטאַלט — טוט עס אַש: ער האָט גענוג אייגענע געשטאַלטן אויף צו באַפּעלקערן אַ שטעטל. און טאַמער נישט, מאַכט אים אויך נישט אויס — שרייבט ער לויט אַ פאַר-טיקער געשטאַלט, לויט אַ פאַרטיקער אידיע. און ווען דער מאַטעריאַל איז אים אַ פּרעמדלעכער, שרייבט ער אויסווייניק, אָן דער זיכערקייט, וואָס קאווירט פאַרן אמת. אַזוי ווען ער האָט איבערגעאַרבעט זיין דערציילונג די „שיינע מאַריע“ אין דער דראַמע „גאַט פון נקמה“ —

די רעאליסטישע געשטאלטונג איז געצייכנט מיט זיכערקייט, אָבער די סענטימענטאַלע הייל־מירל־ליבע־סצענע איז אויסווייניק געשריבן; די אידיע גופא פון דער דראַמע איז אויסווייניק געשריבן. אפילו אויס־ווייניק זענען די דראַמען אויף דער אויפגעכאַפטער מאָדיש געוואָרענער נאַציאָנאַלער אידיע — „מיטן שטראָם“, „משיח־צייטן“ (די מערסטע ארעדי־ראַל־ריוועס זענען אויסווייניק געשריבן. אויף טראַדיציאָנעלן ביבלישן טעקסט. אזוי אויך זיינע ערשטע אַמעריקאַנישע בילדער — פון דער צייטונגס־כראַניקע). אָבער אפילו מיט זיין אויסווייניק שרייבן האָט אַש אויסגעצייכנט געדינט דער ייִדישער ליטעראַטור. ער איז גע־וואָרן דער שטאַרקסטער אַרויסהעלפער פרצעס. ספּעציעל מסוגל געווען צו מאַכן אַ נוצ פון דער ליטעראַטור־אילוזיע, וואָס האָט זיך אָנגעקוואַלן אַרום פרצן. נישט נאָר האָט ער זי איינגעזויגן, נאָר ער האָט זיך ממש אָנגע'שכור'ט מיט איר — און ער, אפשר דער ערשטער, האָט גענומען שרייבן דערצילונגען אויס ריינער ליטעראַטור־הנאָה, נישט אויסן זייענ־דיק צו פאַרדינען עפעס אַ מצוה מיט דעם. ער האָט געשריבן אויף אַזעלכע טעמעס און פראַבלעמעס, וואָס איז אָנגענומען ביי די אומות העולם, אַז זיי זענען ווערט דעם קינסטלערס אויפּמערקזאַמקייט. אַש מיט זיין ליטעראַטור־שכרות, מיט זיין פלייס און איבערפלוס און אפילו מיט זיינע בלאַנדזשענישן האָט ער געמאַכט פאַר אַן ענין דעם סאַרט ליטעראַטור־דערצילונג, וואָס ראַטעוועט נישט — נישט כל ישראל און נישט בן ישראל, נאָר דעם שריפטשטעלער און זיין פען. נאָך אַשן איז שוין לייכטער געווען זיי צו שרייבן, נישט אומקוקנדיק זיך, וואָס וועלן יידן זאָגן. אונטער די דאַמאָלסדיקע אומשטענדן פון דער ייִדישער לי־טעראַטור — ביז 1910 — ווען זי האָט זיך נישט געקאָנט אַריבערהייבן איבער אירע שווערע דינסט־פליכטן — איז עס געווען אַ היפּשער פאַרדינסט.

און שלום אַש האָט נאָך מער פאַרדינסט: ער האָט געמאַכט פלאַץ פאַרן ייִדישן שריפטשטעלער אין דער וועלט־ליטעראַטור. און אזוי איז דאָס געווען; — ווען ער איז פון וואַרשע אַריבער קיין פעטערסבורג — וואו ער איז אַ דאַנק דער „שטעטל“ און זיינע דראַמען אויפגענומען געוואָרן בכבוד גדול — און פון פעטערסבורג אין אַנדערע גרויסע איי־ראַפּעאישע צענטערן — האָט ער געמאַכט דעם ווייטסטן שפּרייז אַוועק פון היימישקייט — אַ שפרונג פון קומאַ צו די פעלקער — און ער האָט אַודאי גענומען שרייבן אויסווייניק: אויף אָנגעהערטע און אָנגע־

שמועסטע טעמעס, אויף אידייען, וואָס פלאַטערן אין דער לופטן, אויף פאַרטיקע ביישפּילן. — האָט היינריך מאַן דאַמאָלס געשריבן דאָמאַנען אויף צעשפּרייטע לייזונטן, און טאַמאַס מאַן אַ נאָוועלע „דער טויט אין ווענעדיק“, האָט אויך שלום אַש אַ וואָרף געמאַן דעם ערשטן יידישן פּרוב אויף אַ דאָמאַן פּון ברייטן שטח, וואָס זאָל דעקן שמעט און לענדער — דעם טאַפּל־דאָמאַן „מערי“ און „דער וועג צו זיך“ — און ער האָט נאָכגעפּאָלגט דער נאָוועלע מיט אַ גאַנצער אָפּטיילונג אין דאָמאַן, קאפּירנדיק נישט נאָר מוזיאַלישן טויט־גייסט, נאָר אפילו איר טיטל: „דער טויט אין ווענעדיק“. אין בערלין האָט ער זיך אָנגעשמעקט מיט אינספּיראַציע פאַר דער סימבאָלישער פּאַנטאַסמאַגאָריע „נאַכט“ און פאַר דער פּאָעמע־נאָוועלע „יפתח'ס טאַכטער“, וואו עס דערשיינט די געדעלט פּון נאַטאַקס, אַן אויסבאַרגונג ביי די בערלינער „אַדאַמיטן“. און וואו ער קומט אָן — אַריינגעאַטעמט די לופט, אויסגעאַטעמט — שוין, ער קאָן שוין שרייבן אַ דאָמאַן — אויסוועניק . . .

„דער וועג צו זיך“ האָט ערגעץ נישט דערפּירט, און „נאַכט“ און „יפתח'ס טאַכטער“ זענען געבליבן זיך טראַמפּלען אויף די ערטער. אָבער אפילו וואו שלום אַש שרייבט אויסווייניק, נישט פּון זיין אינוועדיניק אַרויס, פּאַסירן גליקלעכע מאָמענטן; אַט ציען זיך לאַנגע מאַנאָד־טאַנע זיטלעך, אָפּגעשריבענע פּון צייטונג — און פּלוצלונג גיט ער זיין פען געלאָף, און לויפּנדיק אזוי קייטלעך ער צונויף בערגלעך אַטמאַס־פּערע, לופּט־ווירבלען אַזעלכע, וואָס ציען אַריין אין זיער געדריי ביי גער, שטיינער, שפּענער, צייטונגס־שטויב און שפּראַך־זאַמד — און זע: די ביינער זענען לעבעדיק געוואָרן און האָבן אָנגענומען די געשטאַלט פּון מענטשן; די שטיינער, שפּענער, שטויב און זאַמד האָבן זיך אַוועק־געשטעלט ווי די געשטאַלט פּון ווירקלעכקייט, וואָס בלענדט, פאַרנעמט דאָס אויג, איבערצייגט. דאָס איז שלום אַשעס אַטמאַספּערישער מיר־ראַזש, פאַרבילדלעכטע לופט. אַט גאָר לעצטנס, צום ביישפּיל, אין דעם נאָר וואָס אָנגעהויבענעם דאָמאַן: — „דאָס געזאַנג פּון טאַל“, אַ פּראָד־דוקט פּון עטלעכע וואָכן שטיין אין אַרץ־ישראַל, אין צווייטן קאַפּיטל, וואו אַש קריכט, קריכט דורך לאַנגע זאַמדיקע פאַראַגראַפּן פּון אַ פּאַר־קילטן ציוניסטישן באַריכט, הגם די זון ברענט אויבן — מאַכט שלום אַש אַ הפּסקה פאַר אַ סצענע, וואו די חלוצים אין עמק אַנטדעקן דעם קוואַל, וואָס מאַכט דעם זומפּ, און קאָן ווערן אַ לעבנס קוואַל. שלום אַש איז קיינמאַל דערביי נישט געווען, אָבער דאָ האָט ער אַ געלעגנהייט געהאַט

אָנצואַטעמען אַ מיראַזש — מיט זיך אַליין אַלס דעם הויפט־אַנטדעקער פון קוואַל, און ער האָט זיך אָנגעטרונקען מיט מים היים, און וואָס איז נישט געווען, ווערט פאַר די אויגן. אודאי איז עס טאַלאַנט. אָטדי אָנגעקיקלטע בערגלעך אַטמאָספּערע, פון וועלכן עס פּלאַצן אַרויס די אַשישע מיראַזשן, זענען די געבענמשטע הפסקות אין די זיך ציענדיקע ליידיקייטן פון געשריבענעם אויף אויסווייניק, און זיי באַלוינען פאַר דער טרחה פון ליידיקן לייענען. גוט זענען דאַרום אַלע יענע מאַמענטן און שטעלן אין אָטדי ראַמאַנען, וואו ער קריגט אַ געלעגנהייט צו באַ־וויון זיינע אַטמאָספּערע מופתים; היימען וואָס האָבן אַ סך איינגייער, הייזער וואו קהל קומט זיך צונויף, וואָס האָבן אַן איינגעשטעלטע אַט־מאָספּערע — גיט ער זי אַ זופ צריין צוזאַמען מיט די מענטשן, און אין זכות פון דער אַטמאָספּערע ווערן די מענטשן אויך לַעבעדיק — אויף וויפיל זיי האָבן שייכות צו דער היים אָדער צום הויז. עפעס פרישט דאָס אָפּ אין אים די ברייטע שטוב פון יחזקאל גאַמבינער, וואו ער איז אָנגעלאָדן געוואָרן מיט זיין אַטמאָספּערישער וואונדער־קראַפּט. אַזוי דער סאַלאָן פון גרויסן אַדוואָקאַט אין „פעטערבורג“, דער באַלאַגערטער האַטעל אין „מאָסקווע“, און אודאי און אודאי דאָס הויז פון לערער הורעוויטש אין וואַרשע. — דאָס הויז איז אַוואַנטיגאַראַפּיש. עס איז געווען די הויפט־סטאַנציע פון זיינע בחור'שע יאָרן, ווען ער האָט גע־דאַרפט איבערקאָכן זיין קוטנא אין דער וואַרשעווער אַטמאָספּערע. דאָס הויז איז געווען אַ פאַרטייאַכסנייה. ער האָט זיך דאַרט צונויפגעלעבט מיט מענטשן, וואָס האָבן געלעבט מיט דער אַרבעטער־באַוועגונג. האָבן די מענטשן פאַר אים אַן אַטמאָספּערישן ריח. צוליב דעם הויז און צו־ליב די איינגייער אין דעם הויז האָט „וואַרשע“ זוכה בגורל געווען צו זיין דער בעסטער ראַמאַן פון דער „טרילאָגיע“. — שוין אין „מערו“ איז דער אַרבעטער־קוואַרטאַל אין האַמליע — דער „ראָוו“ — אויסגע־צייכנט געשילדערט געוואָרן. צוליב קאַנספּיראַציע, ווייזט אויס, האָט ער דעם קוואַרטאַל פון וואַרשע אַריבערגעטראָגן קיין האַמליע.

און אודאי אַלץ וואָס רירט אָן אַשן פּערזענלעך איז קאַפּאַבל אָנצו־ציען אַטמאָספּערישקייט. איז ער דאָך אַליין דער מייסטער־אַטמאָס־פּערע־שאַפּער. האָט אַש קענטיק אַ ליבע שוואַכקייט אַמאָל געהאַט פאַר מוטערלעכע פרויען. לאָזט ער זיין הויפט־העלד פון דער „טרילאָגיע“ מירקניען, וועלכער פאַרטרעט טיילווייז זיין באַשעפּער אַליין, צוויימאָל זיך פאַרליבן אין פרויען־מוטערס, אָנשטאַט פאַרליבט צו זיין אין זייערע

טעכטער. אזוי איז ער זיך א בלאסער, א מטושטשטער העלר, אָבער וואו ער קומט צו די סצענעס, איז ער וואונדערלעך. די לופט ארום אים כישופ'ט. און נישט נאָר אמאָל, נאָך היינט, וואו עס גיט אים א קלאַפּ עפעס אַ לעבעדיקע רעטעניש — אַסימילירט ער אין אַ רגע די לופט אַרום דעם און שטעקט זיך אָן מיט דער רעמענעשדיקייט און שטעקט אונדז אָן. אזוי האָט „מערי“ — די ערשטע קינסטלער־מיידל אין דער יידישער ליטעראַטור — פון די וואַרשעווער און פעטערבורגער אַטע־ליעס, אונדז פאַרכאַפּט, ווי אַש איז פון איר פאַרכאַפּט געוואָרן.

דאָס זענען די שלום אַשישע אַטמאָספּערישע מעלות, וואָס קויפן אויס די חסרונות מיט דער פּסולת פון אויסווייניק געשריבענעס; טראָץ די חסרונות טראָגן זיי די ראַמאַנען אויף זיך און טראָגן זיי אַריבער צו די פעלקער. — האָבן מיר אויסגערעכנט אַ ריי גאַנץ גרויסע פּאַרדינסטן שלום אַשעס. ערשטנס, מיט דעם „שטעטל“ און מיט די דערציילונגען, וואָס גרופירן זיך אַרום „שטעטל“, האָט ער אַראָפּגעבראַכט פּרצעס טע־רימאָריע־אילוויע אויף דער ערד, אזוי אַרום צוגרייטנדיק דעם באַדן פאַר אַ פּויליש־יידישן טערימאָריע ראַמאַן. צווייטנס, מיט זיינע שפּעטער־דיקע וואַרשעווער דערציילונגען האָט ער געלאָזט אין גאַנג די דערצייר־לונג, וואָס ווערט געשריבן אויס פּרייען קינסטלערישן דראַנג — נישט פון מצוה וועגן, נאָר צוליב דעם אינסטרומענט, דער דערציילונג גופא. אַן ספק, האָט אַט דאָס משמח זיין דעם קינסטלער און זיין אינסטרומענט מענט זיך אַריבערגעטראָגן צו די „יונגע“ אין אַמעריקע, וואָס האָבן דאַמלס זיך געהאַלטן אין פּורעמען. דריטנס, האָט אַש אפילו מיט זיינע אויסוועניק געשריבענע ראַמאַנען אַרויסגעפירט די יידישע ליטעראַטור אויף דער וועלט־ארענא. דאָס דאַרף אודאי הייבן דעם מוט פון יידישן שריפטלעך.

צוליב די אַלע פּאַרדינסטן, פּאַרדינט אַש מען זאָל אים זאָגן דעם גאַנצן אמת. וועמען עס איז אַ סך געגעבן, פון דעם פּאַדערט זיך אַ סך. זיין ערשטן פּאַרדינסט, אַלס אַריינפירער פון דער פּוילישער ערד אין דער יידישער ליטעראַטור, וועלן מיר נישט אָפּפרעגן. אָבער וועגן די אַנדערע צוויי פּאַרדינסטן זיינע לאָזט זיך פּרעגן קשיות. וועגן זיין פּאַרדינסט, אַלס אַריינפירער פון דער פּרייער ליטעראַטור־דערציילונג פאַר דער באַפּרידיקונג פון שריפטשטעלערס באַדערפניש צו איבן און שלייפן זיין אינסטרומענט („דערציילונג“ שליסט שוין אויך אַריין זיינע ראַמאַנען, וואָס זענען מער ווי אַפּט ניכער פּונאַנדערנע־

שפרייטע, פונאנדערגעשליידערטע דערציילונגען, איידער אויפגעבויטע ראָמאַנען, פונאנדערגעוואַקסענע לעבנס) — לאָזט זיך דאָ פּרעגן: נאָכדעם ווי ער האָט מיט טאַלאַנט און התמדה געוואונען אָנערקענונג פאַר דעם אינסטרומענט, וואָס פאַר אַ נויז האָט ער פון אים געמאַכט, צו וועלכן לעבנסדינסט האָט ער אים געשטעלט? וואָרים אָן דעם קאָן דער אינסטרומענט קינסטלעריש זיך נישט פאַרפּולקאַמען: ער קאָן נישט געאיבט ווערן אויף גאָרנישט, נאָר אויף וויכטיקן לעבנסאינהאַלט. האָט ער באַרייכערט זיין אינסטרומענט, באַרייכערנדיק אונדז מיט נייעם לעבנס-אינהאַלט?

מיר ווייסן, אז אַזש, נאָכדעם ווי ער האָט אויסגעליידיקט זיין אַט-מאָספּערישן קינדהייט און יונגטרעזערוואַזאַר, האָט מער ווי אָפט גע-שריבן אויף פאַרטיקן — אויף טעמעס, געשטאַלטן און אידיען, מיט וועלכע ער האָט זיך אָנגעשמעקט און אָנגעשטעקט. די ליטעראַטור איז מוחל. אין ליטעראַטור איז קיין פּריוואַט-אייגנטום נישטאַ. ווער עס קאָן, מעג נעמען. איז זאָל זיין נישט קיין ניי-אַנטרעקטע געשטאַלטן, אָבער נייע אַנטפּלעקונגען אין די געבאָרגטע געשטאַלטן? עס דער-מאָנט זיך גאָרנישט. אויך דאָס איז קיין חטא נישט, וואָס ער האָט מער ווי אָפט געשריבן אויף אויסוועניק. קינסטלער שרייבן אויף אויס-וועניק. קינסטלער מעגן. זיי דאַרפן עס אָבער באַרעכטיקן. אַ האַלבע באַרעכטיקונג האָט אַזש. אין אימפעט פון געלאָף אויף אויסוועניק דער-לאַנגט ער אונדז אַ פאַרבלינדעניש, וואָס האָט דעם אָנבליק פון ווירק-לעכקייט. דערלאַנגט ער אָבער מיט דער ווירקלעכקייט-פאַרבלינדעניש אויך אַ נייעם לעבנס-אימפּולס? די אַנטדעקונג פון דעם קוואַל אין עמק דערפּרישט — עס איז קינסטלעריש באַוועגלעך — דעקאַראַטיוו — אָבער אַ „שם המפורש“ אויף צו באַשאַפן אַ חלוץ קוועלט פון דאָרט נישט. אין ביידע פּאַלן — סיי ווען ער שרייבט פון גרייטן און סיי ווען ער שרייבט אויף אויסוועניק — וואָלט די ענטגילטיקע באַרעכטיקונג געווען: צי ער טראָגט וואָס צו פון דער אייגענער נשמה? צי ער פאַר-מערט אונדזער נשמה-ענערגיע מיט אַ חלק פון זיינער?

י. 5. פּרץ דער אַרויסבריינגער פון דער ירושה-טענדענץ, האָט אָנ-געוויזן דעם וועג: נאָך נשמה-ענערגיע דאַרף מען גיין צו דער פאַרגאַנג-גענהייט. זאַמלען די אוצרות פון די דורות און זיי פאַרוואַנדלען. אַזש איז געווען דער ערשטער צו פּאַלגן. ער איז מיט חשק געגאַנגען צו דער פאַרגאַנגענהייט. אָבער צוליב וואָס איז ער געגאַנגען? כדי צו פאַר-

וואנדלען ענערגיע? ניין, נאָר ווייל דאָרט איז צו געפינען פארטיקן שטאָף פאַר דעקאָראַטיווע עפעקטן. האָט ער אויסגעשטעלט לאַנגע רייען דעקאָראַציעס פאַר היסטאָרישע פּראָצעסיעס — „פּעדזשענטס“ בלעז — פון דער ביבלישער און נאָך-ביבלישער צייט. לאָמיר מאַכן אַן אויס-נאָם פאַר „קידוש השם“. די אַטמאָספּערע פון יידישער מסירת נפש איז אזוי קאָמפּאַקט אַריינגעפּרעסט אין דער דעקאָראַציע, אַז מען קאָן אָננעמען, אַז די ענערגיע איז פאַרוואַנדלט: מיר ווערן געשטאַרקט אין אונדזער יידישער עקשנות. אָבער וואָס האָט ער פון זיך צוגעגעבן צו „שבת-יציב“, מיר זאָלן דערפילן, אַז ער האָט פאַרזוכט פון דער משיח-איבערלעבונג, פון דעם דערלייוונגס-דראַנג? און דער „תהלים-ייד“, וועלכער האָט באַקומען אַזאַ גרויסאַרטיקן קבלת פנים — וואו אַלע שוין אַנטדעקטע און אַנטפּלעקטע צדיקים ווערן נאָכאַמאָל אַרויסגעפירט אויף פאַראַד — וואָס פאַר אַ נייעם איינבליק אין דעם צדיק האָבן מיר גע-וואונען דורך אַשעס דעקאָראַטיווער פאַרגעשטאַלטיקונג — אַן איינבליק, וואָס מיר האָבן פריער נישט געהאַט און איצט האָט ער אונדז די אויגן געעפנט?

שלום אַש — נישט נאָר ער ציט נישט קיין נשמה-ענערגיע פון דער ירושה פון די דורות, נאָר פון זיין אייגענער ירושה אויך נישט.

נישט אומזיסט איז געגעבן געוואָרן אַ וואָרונג צום יידישן שריפט-שטעלער: פאַרלאָזטו דעם אָרט פון דיין אָפּשטאַמונג, פאַרגעס נישט מיטצונעמען דעם ניצוי, וואָס האָט דיר געגעבן די ערשטע שפּירונג פון רוח הקדש — די נשמה, די חלומות פון דיין קינדהייט און יוגנט — נישט בלויז דאָס פיזישע זאָלסטו מיטנעמען: דעם אָטעם-צוג, דעם בלוט-דרוק, די גבורה פון די הענט. יאָ, אַש האָט מיטגענומען טאַלאַנט אויף אָנצוגליען די לופט, ביז זי גייט אויף מיט קאָלירפולע מיראַזשן, וואָס פּרוכפּערן זיך מיט דעקאָראַטיווער בילדלעכקייט. און אפילו דער טאַלאַנט האָט זיך אומזיסט אים נישט געגעבן. טאַלאַנט איז נישט פון געבוירנשאַפט בלויז. אַט-דער טאַלאַנט זיינער איז איצט כמעט אַ פיזי-שער אָפּשלאַג פון אַ נשמה יתירה, וואָס ער האָט אָנגעהאַרעוועט אין זיין קינדהייט און יוגנט. אין זיינע אַמאָליקע שטעטלשע דערציילונגען פיגורירט אַ פאַר'חלומ'ט נשמה-יתרה'דיק יינגעלע, וואָס אויף זיין שטיי-גער איז ער מקריב אַ סך קרבנות — דאָס איז דאָס יינגעלע, וואָס האָט אָנגעשפּייזט שלום אַשן מיט טאַלאַנט. שלום אַש האָט אַט-די אַרבעט

פון אנהאָרעווען נשמה יתירה אָפגעשטעלט. ער פארלאָזט זיך נאָר אויף זיין טאלאַנט —

צווישן שלום אשעם העלדן איז לייכט צו אונטערשיידן צווישן די וואָס שטאַמען פון זיין יוגנט און האָבן נשמות און די שפעטערדיקע, וואָס האָבן קיין נשמות נישט. פאַרנגלייכט די ערשטע העלפט פון „מאָסקע גנב" מיט דער צווייטער — די ערשטע איז פון יוגנט־איבער־לעבונג, די צווייטע איז פון אויסגעטראַכטן און אויסווייניק געשריבענעם. אין דער „טרילאָגיע" זענען דאָ צוויי העלדן, וואָס פאַרטעמן אַשן — איינער איז מירקין, וואָס פאַרטעט אים אַלס וועלט־קלוגן — האָט ער קיין נשמה נישט, אויסער אין די מאָמענטן, וואו ער איז פאַרלייבט אין די מוטערס פון זיינע כלות. דער צווייטער איז דער ישיבה בחור, וואָס קומט אַראָפּ פון שטעטל און איז גרייט מיט מסירת נפש אויסצורקעמפן פאַר זיך אַ שריפטשטעלערשן באַרוף. — דאָס איז דער אויסגע־וואָקסענער פאַר'חלומ'ט יינגעלע פון זיינע פריערדיקע דערציילונגען. הגם אַש ווי זיין שטייגער איז שילדערט אים, שילדערנדיק די לופט אַרום אים, דורך די כאַראַקטער־שטריכן, וואָס שטאַרצן אין דער לופט אַרויס — אינעוועניק איז ער נישט אָפגעשטעמפלט — אָבער אַנטקעגן מיר־קינען איז ער איבער אָנגעלאָדן מיט נשמה.

און דאָס איז אויך דעם שריפטשטעלערס נשמה־יתירה, וואָס פאַר־נעמט די אימפּולסן, וואָס די יידישע ליטעראַטור זאָגט זיך אַליין אונטער, כדי צו פאַרזיכערן זיך קיום — דורך דעם, וואָס זי וועט ווערן דער יידישער הויפט־דערלייזונגס־מיטל. און נשמה־יתירה קאָן מען מיט די הענט נישט נעמען. מען דאַרף זיין גרייט צו קרענקען, צו מאַטערן זיך און ברענגען קרבן נאָך קרבן. מען דאַרף אַרבעטן מיט דער נשמה, מען דאַרף פאַרדינען נשמה־יתירה. שלום אַש איז פאַר דעם נישט גרייט. קינסטלעריש איז ער אַן עגאָאיסט. ער קאַרגט, ער זשאַלעוועט. אָט האָט איצט די יידישע ליטעראַטור זיך אויפגעגעבן פאַר אַ רעטונגס מיטל — אויסצושטרעקן זיך ביז צו אַ וועלט־פאַרנעם, ביז צום דעקן די גאַנצע יידישע וועלט־טעריטאָריע. דער דראַנג דאַרף זיך דורכ־ראַנגלען אין דער יידישער ליטעראַטור גופא דורך שווערער נשמה־אַרבעט. עס דאַרפן אויפגעוועקט ווערן נייע געפילן, עס דאַרפן אַרויס־גערופן ווערן נייע געשמאַלטן. וואָס־זשע טוט שלום אַש? כהרף עין כאַפט ער אויף די היילנדיקע אימפּולסן, וואָס אַנדערע האָבן אונטערגע־הערט, זייערע אויפגערישע אידיווען, זייערע פאַרויסזאָגערישע גע־

שטאלטן — לאָזט זיי דורך דורך זיין שמעלץ-לופט, דעקארירט זיי און שיקט זיי אַריבער צו די ליענער פון די אנדערע ליטעראטורן, וואָס מיט דער כּונה שרייבט ער לכתחילה זיינע ראָמאַנען. און יענע — וואָס אַרט זיי? זיי דאַרפן דען ראַטעווען די יידישע ליטעראַטור? אַשעם ראָמאַ- נען האָבן גענוג מעלות אויף אונטערצוקויפן זיי. קויפן זיי. און זיינע ראָמאַנען ווערן אפילו „בעסט סעלערס“. אָבער אונדז אַרט, וואָס אין דער טרילאָגיע, וואָס איז אַנגעזאַפּט מיט שלום אַשישער כאַראַקטעריזיר- רונגס-לױסט — פון די געשטאַלטן וואָס שטאַמען פון זיין יוגנט-ירושׁה איז די בעסט כאַראַקטעריזירטע די פּרוי-מוטער הורוויטש; פון די „אַנ- געשמעקטע און אַנגעשמעקטע“ געשטאַלטן — די טראַציקע פּלאַטער- פּויגעלע, די טאַכטער פון גרויסן אַדוואָקאַט גאַלפּערין, מירקניס ערשטע כּלה — אַרט אונדז גאָר שטאַרק, וואָס דער ראש פון די יידישע שריפט- שטעלער האָט נישט געגעבן קיין איין געשטאַלט, וואָס זאָל אונדז אַנזאָגן אַ בשורה. — וואָס, איז מירקין דען אַ בשורה-טרענער? ווייס ער דען אויף וואָסער וועלט ער איז? פייכטער נשמה-מאָך. און פון דער פּאַר- שפּעטיקטער פּאַרטערטור פון די ערשטע בונדיסטן — ווער פון זיי נעמט אונדז אַריבער איבער דעם שוועל פון דער צייט?

אַש נעמט דעם דראַנג פון דער יידישער ליטעראַטור צו וועלט-טע- ריטאָריע, און איינפאַסנדיק אין לייכטע צוגענגלעכע דעקאַראַטיווע פּאַר- מען טראַגט ער אים אַריבער אויף יענער זייט שפּראַך-גרענעץ — מיט גרויס דערפאַלג. איז דאָך, דאַכט זיך, גוט? מאַכט ער פּלאַץ פאַר דער יידישער ליטעראַטור אין דער וועלט-ליטעראַטור? אַ דערמוטיקונג פאַר דעם יידישן שריפטשמעלער? אַ אַנשטויס פאַר אים צו שעפּע- רישקייט? טויג עס ערשט נישט. עס טוט שאָדן. וואָרים די וואָס פּאַלגן אים נאָך שרייבן לכתחילה סחורה עובר לסוחר. און די וואָס קרענקען ווייטיקן אויף זייערע שעפּערישע אימפּולסן קאַנען זיך טראַכטן: צו- וואָס לוינט עס? אַז פּאַרטיקע סחורה גילט. ווערן זיי ווילנדיק נישט ווילנדיק אַנטמוטיקט. עס טעמפט זיך אָפּ זייער אָפּפּערוויליקייט. — וועלן מיר געווינען אַ וועלט-מאַרק, נישט קיין וועלט טעריטאָריע. און אונדזער ליטעראַטור וועט דערווילע אויסגיין אין אירע אייגענע פיר ווינקעלעך.

פּונדעסטוועגן דאַרף צום סך הכל צוגעגעבן ווערן, אַז דאָס נעמט י- נישט אַוועק אַשעם פּאַזיטיווע פּאַרדינסטן: ער האָט געמאַכט וואָקסן

די יידישע ליטעראטור, און איז געוואָסן צוזאמען מיט איר, אפילו ווען ער פרובט איצט אַרויסוואַסן פון איר.

און למען פאַרזיכערקייט דאַרף נאָך צוגעגעבן ווערן, אַז מיר וועלן ערשט ריכטיק קאָנען אָפּמעסן אַשעם צושטייער צו דער יידישער ליטע-ראַטור, נאָכדעם ווי מיר וועלן שוין האָבן פאַר די אויגן דעם פּוֹלן חשבון פון די טענדענצן, וואָס האָבן זיך געצייטיקט אין איר. אפילו ווען מיר זאָלן אָננעמען, אַז ער האָט נישט אויסגעלייגט די געזעצן פון דער יידישער ליטעראַטור — נאָר ער האָט זיי נאָכגעפּאָלגט, אָבער ער איז אַן אַ שיעור וויכטיק מיט דעם, וואָס ער מאַכט אויסזען גרויס דעם פאַרמעגן פון דער יידישער ליטעראַטור. ער איז דער גרויסער ווייזער אויף דער ציפּערבלאַט פון דער יידישער ליטעראַטור. ער איז איר וועלט־באַראַמעטער, מער ווי ווער עס איז נאָך פּרעזן האָט ער געהאַלפּן אויב נישט צו פאַרשטאַרקן, איז צו פאַרבּרייטערן די כּוּמ־טעריאַריע אילוזיע, אויף וועלכער די יידישע ליטעראַטור איז אָנגעהאַנגען.

מיר זענען פאַרלאָפּן צו ווייט פאַרויס, ווייל אויף אַשן האָט זיך געלאָזט לייכט אויפווייזן וואָסערע ווייטערדיקע פאַרוואַנדלונגען האָבן דורכגעמאַכט די טענדענצן, וואָס דערטראַגן זיך צו אונדז מעכר לים. און אַנב, אַש ווי אַ וועלט־שרייבער, איז פּונקט אזויפיל אַמעריקאַנער, גייען מיר צוריק אַריבער קיין וואַרשע צום פּרץ קרייז.

ה. ד. נאָמבערג האָט אַריינגעפירט אין דער ליטעראַטור דעם אינטעליגענט און האַלב־אינטעליגענט אין זייערע רעאַליסטיש־וואַכעדי-קערע געשטאַלטן. ער האָט זיי אָנגענומען פאַר די קעפּ און צעדריבלט זייערע צעקראַכענע געפילן. און אזוי האָט ער פון זיי אַ תּל געמאַכט. אזוי אַרום האָט ער אויסגעשפּרייט די אינטעליגענטישע אוידיענץ פון דער יידישער ליטעראַטור ביז איינצושליסן די „פּליגלאַנס" — אַן עלנטער מין, וואָס איז געווען נאָך טיפּישער פאַר דער יידישער אינטעלי-גענץ, ווי דער אַרבעטער אינטעליגענט, און אַודאי טיפּישער ווי דער העכערער מין יידישער אינטעליגענט, דער יורש פון די דורות, וואָס פּרץ האָט זיך געמאַלן אין זיין אילוזיע, וועלכע איז געווען אמת נאָר מאַ-מענטנווייז, ביי דעם אַדער יענעם, און וואָס פּרץ האָט זי געהאַלפּן פאַר-אמת'ן אויף דער דויער. אין אַפּשידערן דעם עלטן אינטעליגענט און האַלב־אינטעליגענט, וועלכער איז פון קליין שטעטל פאַרוואַגלט געוואָרן אין דער גרויסער שטאָט, האָט נאָמבערג געהאַט פאַר אַ פּלייסיקן שותף ריזענען.

דוד פינסקי האָט באַוווּזן פּיאָנערישקייט מיט דער אַרבעטער־דער־ ציילונג — פּיאָנערישקייט אין דעם זין, וואָס ער האָט לכתחילה גענומען דעם יידישן אַרבעטער רעאַליסטיש, אָן איבער חכמות, אַזוי ווי ער האָט אויסגעזען אין די אויגן פון אַקטיוון אַרבעטער אינטעליגענט. איז ער ביי אונדז דער פּאָטער פון דער איצט אַזוי גערופענער פּראָלעטאַרישער דערציילונג. אָבער דוד פינסקי געהערט צו אַמעריקע מיט דעם ווייט־ גרעסערן טייל פון זיין שאַפּן. וועגן אים — שפּעטער.

דאָס זענען די וואָס האָבן זיך אָפּגערופן אויף פּרצעס רוף אין דער ערשטער ריי. — מיט זיי און דורך זיי האָט זיך נאָך שטאַרקער געלאָזט הערן פּרצעס רוף. און עס איז געוואָרן ממש אַ גערעטעניש אויף טאַ־ לאַנטן. און נאָך גרעסער איז די צאָל פון די, וואָס האָבן בלוז די זכיה געהאַט, אַז פּרץ זאָל אַרײַנקוקן אין זייער ערשטן ליד אָדער ערשטע דערציילונג. זיי האָבן מיטגענומען פּרצעס השפּעה אויפן גאַנצן לעבן.

דאָס אַלץ איז דער פּילפּאָכער פּראָדוקט פון דער כּמו־טעריטאָריע־ לער ליטעראַטור־טענדענץ, וואָס פּרץ האָט זי באַפּרוּכפּערט מיט דער ירושה פּאַרוואַנדלענדיקער טענדענץ, פון וועלכער ער איז געווען דער איני־ ציאַטאַר — פון דער ליטעראַטור־טענדענץ וואָס פּרץ האָט דערפּירט ביז צום פּולן אויסדרוק דורך זיין מאַנגעטיש ווירקנדיקער קינסטלערישער פּערזענלעכקייט.

נאָך פאַר פּרצעס לעבצייטן האָט זיך גענומען דוכטן, אַז דער וואונ־ דער איז געשען — אַז עס ווערט מקוים אַ יידישע ליטעראַטור ווי גע־ וואונטשן — לויט דעם אידעאַל פון די ליטעראַטור־טרוימער. — ספּע־ ציעל אין פּוילן, אויף דער טעריטאָריע, וואו פּרץ האָט דירעקט געווירקט, האָט עס גענומען אויסזען, ווי דאָס גאַנצע פּאָלק, אין זיין אינגערן דור, האָט אָנגענומען די יידישע ליטעראַטור. ביי דער יוגנט האָט דאָס ליטע־ ראַרישע בוך פּאַרנומען דעם פּלאַץ פון אַלטן ספּר — די ליטעראַטור ירשנט דעם ספּר! — וואָס דאָס האָט זיך ניט געלאָזט זאָגן וועגן קיין אַנדער ישוב. אין פּוילן האָבן מיר דעריבער געהאַט די נאָענטסטע דער־ נענטערונג צו דעם וואָס ווערט דאָ באַצייכנט אַלס טעריטאָריע־ליטע־ ראַטור. דעם ספּר כאַראַקטער האָט די יידישע ליטעראַטור אין פּוילן אָנגעהאַלטן ביז נאָר די לעצטע יאָרן — ווען זי האָט פּאַרנומען דעם אַנגסט־געשריי פון פּוילישן יידנטום, וואָס גייט איצט דורך אַ פּעריאָד פון לעבנס־געפאַר, און די יידיש־פּוילישע ליטעראַטור, ספּעציעל איר יונ־

גער צווייג אין ווילנא, נעמט איצט אן דעם כאראקטער פון לעבנס רע-
טונג. — דאָס לעבנס בוך פאַרכייט דעם ספר.

דער אַמעריקאַנישער הינטערגרונט.

עס איז נויטיק געווען באַריכות אַרומצורייַדן די גרונט־טענדענצן,
וואָס האָבן זיך אָנגעצייכנט אין דער יידישער ליטעראַטור פון אייראָפּע,
ווייל זיי וועלן זיכער זיך אויך קענטיק מאַכן אין דער יידישער ליטע-
ראַטור פון אַמעריקע. און ווייל האָבנדיק אָט די גרונט־טענדענצן קלאַר
פאַר די אויגן — די גרויס תּכּלית־דיקע, די כּמו־טעריטאָריעלע ליטעראַ-
טור־טענדענצן און די ירוּשה־טענדענצן — וועט זיך לאָזן גענויער פעסט־
שטעלן וועלכע נייע טענדענצן אַמעריקע וועט צוטראָגן.

דער אייראָפּעאישער הינטערגרונט האָט אָן ספּק איינגעוורקט אויף
דער אַמעריקאַנישער יידישער ליטעראַטור: די פּיאָנערן — מענדעלע,
שלום עליכם, פּרץ — האָבן זיך געררוקט און זענען איבערגעדרוקט גע-
וואָרן אין אַמעריקע מיט זייער וויסן און נאָך מער אָן זייער וויסן. און
אָנהייבנדיק פון ב. גאַרינען, א. ליעסינען און יהואשן (וועלכער האָט
אגב זיין ערשטן שריט אַלס פּאָעט געמאַכט אין פּרץ קרייז), זענען אין
פאַרלויה פון וואָסערע 15 יאָר אַריבערגעקומען אַהער און דאָ געמאַכט
זייער באַשטענדיקע אָדער צייטווייליקע היים אַ צאָל פּאָעטן און נאָוועל-
ליסטן, וואָס האָבן זיך שוין געהאַט איינגעשטעלט אַלס שריפטשטעלער
אין אייראָפּע; און ביז די דאָ פאַרבליבענע האָבן זיך אַליין ניט גענו-
מען פאַרוואַנדלען, באַאיינפלוסטע פון דער אַמעריקאַנער סביבה, האָבן
די און יענע געדינט פאַר דער היגער ליטעראַטור אַלס אייראָפּעאישער
הינטערגרונט: דוד פינסקי, שאַפּיראָ, אברהם רייזען, שלום אַש, פּרץ
הירשביין, מנחם — אייגנטלעך דאַרף איך נאָר רעכענען די וואָס זענען
אָנגעקומען ביז די גרופע „יונגע“ האָט זיך אויסגעפורעמט, וואָס צו זיי
ציל איך. זיי דאָ אויפגעקומענע, ריין אַמעריקאַנישע פּראָדוקטן, מיט דעם
נייעם שטויס, וואָס זיי האָבן געגעבן דער יידישער ליטעראַטור אין אַמע-
ריקע, גיבן נאָך היינט־צוטאָג פון זיך שטויס־קראַפט, וואָס באַוועגט
די ליטעראַטור פאַרווערטס. און קענטיק, אַז דאָס איז אַ באַוועגונג אין
דער נאַטירלעכסטער ריכטונג — צום קיום און נצחון פון דער יידישער

ליטעראטור אין אמעריקע — ווייל אייניקע פון די לעבנספיאיקסטע על-טערע שריפטשטעלער, וואָס האָבן זיך אויסגעלייגט זייער וועג לאַנג פאַר דעם אויפקום פון די „יונגע“, און אַ צאָל פון די אינגערע, וואָס זענען אַרויסגעשפרונגען פון זיי, אָדער אָפּגעשפרונגען פון זיי — אין צו להכעיס — טרייבן און ווערן געטריבן אין דער זעלביקער ריכטונג. לאָזט זיך אויף די „יונגע“ אַמבעסטן אויספאַרשן די אָנפירנדיקע און אָנטרייבנדיקע טענדענצן פון דער יידישער ליטעראטור אין אמעריקע.

אָבער הגם עס איז נישט צו לייקענען די השפּעה פון אייראָפּעאישן הינטערגרונט, טאָר מען נישט זאָגן, אַז די היגע יידישע ליטעראטור האָט קיין זעלבסטשטענדיקן אָנהייב נישט געהאַט. אַמעריקע האָט פאַרמאָגט אַ ריי קאָנדיציעס, וואָס זענען גינסטיק געווען צו דער אַרויסבאַשאַפונג פון אַ זעלבסטשטענדיקער יידישער ליטעראטור. צום אַלעס ערשט, האָט זיך דאָ געזאַמלט אַ גרויסער עולם פון פּאָטענציעלע יידישע לייענער. אפילו ווען זיי וואָלטן ניט געוואָלט, האָבן זיי געמוזט. יידיש איז געווען די איינציקע שפּראַך, וואָס האָט זיי אַריינגעפירט אין נייעם לאַנד. זיי פון שטעט און שטעטלעך, וואו מענטשן אין גאַס זענען געווען מיט די אויגן צו ציילן, און מערסטנס באַקאַנטע; זיי פאַרלאָרענע, „פאַרוואָגלעטע“ אין אַ „מדרב“, וואו מענטשן זענען ווי זאַמד, און די שפּראַך פון מענטשן-זאַמד — ענגליש — האָט זיך זיי געלערנט זער שווער — אַ סך לאַנגזאַמער איז עס צוגעגאַנגען ווי איצט — האָבן זיי זיך צוגעכאַפט צו יידיש לייענען נאָך שנעלער, ווי זיי וואָלטן עס געטאָן אין דער אַלטער היים. אפילו פּולשטענדיקע עמי-הארצים, וואָס האָבן קיין צורת אַלף נישט געוואוסט — און אַזעלכע זענען געווען אַ היפש ביסל צווישן די ערשטע אַריבערגעלאָפּענע, מער ווי מען וואָלט עס געגלויבט, און נאָך מער זענען געווען האַלבע עמי-הארצים, וואָס האָבן אין סידור יאָ גע-פּרעפּלט, אָבער יידיש אָן נקודות האָבן זיי נישט געקאַנט אין מויל גע-מען — זיי אַלע האָבן זיך אַוועקגעזעצט צום אַלף-בית אָן נקודות און זיי האָבן זיך אויסגעלערנט לייענען אַ בלאַט-צייטונג.

און מאַסע האָט זיך געזאַמלט מיט אומגלויבליכער שנעלקייט, גע-יאָגט פון דער פּאָנראַמען-בהלה אין צאַרישן רוסלאַנד. עס האָט אויסגע-קומט ווי אַ גאַנץ פּאָלק עמיגרירט קיין אמעריקע. אין 1880, ערב דעם אויסברוך, וואָס האָט צוגעשלאָגן צום אַמעריקאַנער ברעג די ערשטע עמיגראַנטן-כוואליע פון רוסלאַנד, זענען סך-הכל געווען אַרום 40 טויזנט מזרח-אייראָפּעאישע יידן איבערן גאַנצן לאַנד. און די גאַנצע יידישע

באפעלקערונג פון ניר-יאָרק — די אלט-געזעסענע פון מערב-אייראָפּע-אישער און ספרדישער אָפּשטאַמונג, מיט דער הייפּעלע מזרח-אייראָפּעער — האָט אויסגעמאַכט וואָסערע 75 טויזנט נפשות. מיט אַמאָל האָבן דורך „קעסל-גאַרדן“ זיך גענומען שיטן טויזנטער און טויזנטער יידן. עס זענען געווען צייטן, ווען אין איין טאָג פלעגט אַריינקומען מער יידן, וויפיל פריער פאַר אַ גאַנץ יאָר. אין צען יאָר אַרום, אין 1890, האָט ניר-יאָרק אַליין שוין געציילט 300,000 יידישע נפשות פון רוסלאַנד און פּוילן.

און אַטדער עולם, אַ היפשער טייל פון דעם עולם, אזוי ניד ער האָט זיך אויסגעלערנט אַ בלאַט צייטונג, האָט אויך גענומען וועלן לייטערטור — באַוואוסטזיניקער, מאַגענדיקער, ווי אין דער אַלטער היים. ער האָט געזוכט אין לייטערטור — אין ליד און מעשה — דאָסזעלביקע וואָס אין דער צייטונג: כדי אַרויסצושלאָגן זיך פון זיין גרינקייט, כדי זיך צורעכט געפינען אין דער נייער סביבה, איז ער ניגיריק געווען צו וויסן וואָס עס טוט זיך מיט די מענטשן אַרום אים, מיט מענטשן בכלל, און נאָך מער, וואָס עס טוט זיך מיט אים אַליין. און כדי אַרויסצושלאָגן זיך פון זיין עלנטקייט, איז ער געווען לַהוט נאָך אונטערהאַלטונג. און ווען ליד און מעשה האָבן אים די אויפקלערונג וועגן מענטשן און די אונטערהאַלטונג געגעבן, האָט דער גרינער בפועל ממש געשפּירט ווי ער ווערט אויסגעגרינט, אַמעריקאַניזירט, ער ווערט אַ „מענטש“ גלייך מיט אַלעמען—באַלד, באַלד איז ער אין אַמעריקע ווי ביי זיך אין דער היים— האָט עס אים הנאה געטאָן און ער איז געווען דאַנקבאַר. און ער האָט שוין געזוכט אי די אונטערהאַלטונג, אי די אויפקלערונג. איז אין אַטדער דער פאַרבינדונג ווערט צו פאַרצייכענען, אַז דער „ליטעראַרישער אָונט“ מיט ליד-דעקלאַמאַציע און מעשה-פאַרלעזונג, איז גלייך פון אָנהייב דאָ געוואָרן אַ נויטווענדיקע פּאַלקס-אינסטיטוציע. און די צייטונג האָט דעם „ליטעראַרישן אָונט“ דעם עולם געבראַכט אין הויז אַריין.

איז געווען אַ לייטערטור-באַרערפטיקער עולם, און אַן אינטעליגענץ איז געווען דערביי וואָס איז די ערשטע צייט פשוט געצוואונגען געווען צו מאַכן איר מאַטעריעלן און גייסטיקן לעבן אַרום דער יידישער מאַסע, וואָס האָט באַלד גענומען אויסטיילן פון זיך פּראָלעטאַריאַט — נאָרדל-פּראָלעטאַריאַט — אין די צענדליקער טויזנטער. האָט די אינטעליגענץ געהאַט אַרבעט לרוב, און מען מוז צוגעבן, אַז זי האָט פליסיק געאַרבעט, און אין משך פון אַ פאַרהעלטנישמעסיק קורצער צייט האָט זי אַוועק-

געשטעלט א טריד-יוניאניסטישע-און א סאציאליסטישע-באוועגונג, מיט א סאציאליסטישער פרעסע, פון אזא פארנעם, וואָס אין דער אלטער היים האָט מען עס אפילו אין חלום ניט געזען. (מינסק איז אין 1897 פאר-רעכנט געווען פאר א צענטר פון דער יידישער ארבעטער-באוועגונג, מיט אן „אפאָזיציע“, פון וועלכער א. ליעסין איז געווען דער אָנפירער. אָבער אָט איז ער געוואָר געוואָרן, אז אין ניר-יאָרק זענען דאָ 30 טויזנט אָרגאַניזירטע ארבעטער, צו וועלכע מען פרעדיקט סאציאליזם. האָט אָט-די ידיעה הויפטזעכלעך אים געבראַכט קיין אמעריקע — אזוי קליין האָט די מינסקער באוועגונג גענומען אויסזען אין זיינע אויגן).

און ווען אָט-די סאציאליסטיש אויפגערודרטע מאַסע האָט באַ-דאַרפט ליטעראַטור, האָט די אינטעליגענץ, דורך דער סאציאליסטישער פרעסע, עס געדאַרפט איר צושטעלן. אזוי גיך די סאציאליסטישע פרעסע האָט זיך איינגעשטעלט, האָט זי גלייך געמאַכט פלאַץ פאַר ליטעראַטור — צוערשט פאַר איבערזעצער און איבערגעדרוקטער, דערנאָך פאַר אייגענער, דאָ גופא פאַרפאַסטער: פאַר פעליעטאָן, ליר און דערציילונג — א ליטעראַטור, וואָס האָט לכתחילה זיך געשטעלט זיך געשטעלט ריין תכלית'דיקע פראָד-פאַנגאנדע-צילן. (די ניט סאציאליסטישע פרעסע, וואָס האָט געסארווערט אלט-היימישע פרומקייט צום אָנגעלאָפּענעם אימיגראַנטן-עולם און פאַר כיבוד אים טראַקטירט נישט הלילה מיט יידיש-נאַציאָנאַלער, נאָר אזוי-צוזאָגן מיט יידיש-פאַטריאָטישער אַנימאַציע, אין קעגנזאַץ צו דער סאָ-ציאליסטישער, האָט אין פּרט פון ליטעראַטור געמוזט וויפיל ניט איז נאָכטאָן דער סאציאליסטישער פרעסע).

עס איז פון גרויסן באַטייט פאַר דער פּיאָנערישער ליטעראַטור אין אמעריקע, וואָס די ליטעראַטור-איניציאַטיווע האָט געהערט צו דער סאָצי-אליסטישער פרעסע. האָט דער לייענער די מענטש-אויפקלערונג און די אונטערהאַלטונג, וואָס ער האָט געזוכט אין ליטעראַטור, באַקומען צוזאַ-מען מיט א לעקציע אין סאציאליזם. די לעקציע האָט געשטאַרקט זיין מענטש-באוואוסטזיין, וואָס דאָס האָט אים געמאַכט נאָך ליטעראַטור-באַדערפטיקער. דערפאַר האָט נאָר גיך, גיכער ווי אין דער אלטער היים, וואו דער פראָצעס האָט געדויערט צענדליקער יאָרן — זיך דאָ איינגע-שטעלט א ליטעראַרישע באַלעבאַטישקייט, וואָס האָט גענומען אַרויסרופן פּאָעטן און דערציילער. אין פאַרלוף פון וואָסערע פינף יאָר, אַרום 1890, האָבן זיך אַרויסגערופן א צאָל פּאָפּולערע פּאָעטן: דוד עדעל-שטאַט, יוסף באַוושאָווער — ווינטשעווסקי איז געווען א צוגעקומענער

פון לאַנדאָן — וואָס האָבן געזונגען תכלית'דיקן סאָציאַליזם אין ליד אַרײַן, און ניט אזא פּאָפּולערער, און איצט פּאַרנעסענער א. מ. שאַרקאַנר סקי, וועלכער האָט געזונגען תכלית'דיקע היימישע יידישקייט אין ליד אַרײַן. און אַ פּאָעט, אַ געבאָרענער פּאָעט, וועלכער וואָלט אונטער אַלע אומשטענדן און באַדינגונגען געוואָרן אַ פּאָעט — מאָריס ראָזנפעלד און צוויי דערציילער — ליבין און קאָברין — וועלכע וואָלטן אונטער אַלע אומשטענדן און באַדינגונגען געוואָרן דערציילער. אפשר וואָלט מען צו די צוויי נאָך געדאַרפט צורעכענען י. זעווינען (תּשרק), האָט ער אָבער נישט געהאַט זייער גוטן סאָציאַליסטישן מזל; הגם אַליין אַ סאָציאַליסט, איז אויף זײַן גורל אויסגעפּאַלן צו באַדינען מיט ליטעראַטור טור די באַלעבאַטישע פרעסע, וואָס אַנדערש פון דער סאָציאַליסטישער, איז זי נישט אינספּירירט געווען פון קיין שום אידיאָיאָשן תכלית. נאָר אויסן איז זי געווען צו עקספּלואַטירן יידישע פרומקייט און יידישן פּאַט־ריאָטיזם פאַר געשעפּט־צוועקן. און ליטעראַטור איז געווען בײַ איר בלויז אַ קאָנקורענץ מיטל. און ווי די פרעסע אזוי איר עולם — אַן עולם וואָס האָט געזוכט אין מעשה אַ שבתדיקע אונטערהאַלטונג — צו פּאַרגיטיקן זיך מיט פרומן אָנשטעל פאַר דעם געצוואונגענעם חלול־שבת. אזא פרעסע און אזא עולם זענען ניט ראוי געווען אַרויסצוציען דאָס בעסטע און דאָס פּיינסטע אין אַ שרייבער.

און עס בלייבט דער היסטאָרישער פּאַרדינסט פון דער סאָציאַליסטי־שער פרעסע — און אין דער ערשטער ריי פון דער וועכנטלעכער „אַר־בעטער צייטונג" און טעגלעכן „אָונט־בלאַט" פון דער ס. 5. פ. (דע ליאַנס „סאָציאַליסטישער אַרבעטער פּאַרטיי") און פון דער אַנאַרכיס־טישער „פּרייע אַרבעטער שטימע", וואָס זיי האָבן איינגעשפּאַנט ליד און דערציילונג אין אידיאָיאָשן תכלית־דינסט; און אין דער צווייטער ריי פון דער סאָציאַליסטיש־אַנאַרכיסטישער טריבונע, וואָס האָט אויך געדינט ווי אַ בינע פאַר די „ליטעראַרישע אָונטן" — איז עס זייער פּאַרדינסט, וואָס זיי האָבן פונאָדערגעשפּאַנט און פונאָדערגעשפּרייזט די ערשטע טריט פון דער היגער יידישער ליטעראַטור.

איז עס געווען תכלית־דינסט, וואָס האָט געלאָזט אין גאַנג די יידישע ליטעראַטור אין אַמעריקע? יאָ, אַודאי, פונקט ווי אין דער אַלטער היים. עס מוז אָבער אָנגעוויזן ווערן, אַז דאָ איז געווען אַן אַנדער מין תכלית־דיקייט, ווי די תכלית־דיקייט פון דער יידישער ליטעראַטור אין דער אַלטער היים. די אַלע דריי גרונט־טענדענצען האָבן מיט דער צייט

זיך דורכגעזעצט אויך אין דער היגער ליטעראטור, אָבער מיט אַ חילוק. דער ערשטער חילוק האָט זיך אַרויסגעשטעלט אין דעם כאַראַקטער פון דער תּכלית טענדענץ. אין דער אַלטער היים איז דאָס געווען דער אינטעליגענט — משכיל — וואָס האָט געטראָגן ליטעראטור צום עולם. האָבן מענדעלע, שלום עליכם און פּרץ זיך געדאַרפט אָנוואַפּענען און אַנלאָדן מיט קלאַר-פאַרשטאַנענע און שאַרף-אויסגעשפּראַכענע יידישע כלל-אידיען, כדי צו פאַרענטפּערן און באַרעכטיקן ליטעראטור פאַרן עולם, וועלכער איז לכתּחילה נישט אזוי וויליק געווען אָנצונעמען ליטע-ראטור. די ליטעראטור האָט גענומען אויף זיך די פאַרטיידיקונג פון יידישן כלל, און די ערשטע קינסטלערישע פּראָדוקטן, וואָס האָבן זיך אַרויסבאַפּרייט, זענען געווען יידישע כלל-טיפּן: מענדעלע, בנימין השלישי, מנחם מענדעל, טביה. דאָ איז ליטעראטור נישט געווען קיין אייגענבעטענע ביים עולם, נאָר דער עולם האָט געפּאָדערט, געמאַנט און באַשטעלט ליטעראטור פאַר דירעקטן לעבנס-געברויך. און אין דער דער-פילונג פון דער באַשטעלונג איז געווען דער הויפּט-תּכלית פון דער הי-גער ליטעראטור. יידישע כלל-פּראָבלעמען האָבן דאָ ניט גענאָלט, ווייל מען האָט פשוט פון זיי נישט געוואוסט. תּכלית האָט דאָ געמיינט זיך ניצלעך צו מאַכן דעם באַשטעלער, דעם מאַסן-לייענער מיט כלערליי פּראַקטישער הילף. וועלכע הילף האָט ער באַשטעלט? מיר ווייסן שוין: הילף אין אַרויסנעמען אים פון דעם גרינעמס בהלה, אין אָפּ-טשוּבן אים פון ערשטן שרעק, פון זיין צעטומלעניש אין אַמעריקעס גע-רודער-האַרמידער: הילף אין זיין איינלעבן זיך אין אַמעריקע, ער זאָל זיך דערפילן ווי אַ „מענטש“, ער זאָל קאָנען האַלטן הויך זיין קאָפּ. — די סאָציאַליסטישע באַשטעלונג פון דער אינטעליגענץ איז נישט געווען קיין זייטיקער אָדער צייטווייליקער ביי-תּכלית. נישט קיין צו-נאָב, נאָר דער סאַמע עיקר. פּסיכאָלאָגיש האָט עס געהערט צום אימיג-ראַנטס אַריענטאַציע אויף אַמעריקע, צו זיין דערפילן זיך ווי אַ „מענטש“. ווען די סאָציאַליסטישע אידיע איז אָנגעצונדן געוואָרן אין זיין קאָפּ, האָט ער ערשט רעכט געקאָנט זיין קאָפּ אויפהויבן. איז דער פּראָלעטאַ-רישער (און נאָך אים דער פּאָליסיטיש-פּאַטריאַטישער) דינסט דאָ פשוט געווען „מענטש“-הילף — צו העלפן דעם אימיגראַנט צו ווערן אַ לייט אין אַמעריקע אין אונטערשייד פון מענדעלע-שלום עליכם-פרצעס גרויס-תּכלית, וואָס האָט געזוכט אַרומצונעמען דעם גאַנצן יידישן כלל, איז עס דאָ געווען פּראַקטישער תּכלית, פאַר דער באַדינונג פון דעם אימיגראַנטס

טעגלעכער נויט, אפילו ווען פארשלייערט מיט דעם אידעאל פון סאָ ציאָליזם. דאָרט יידישער כלל, יידיש פאָלק, "ייד". דאָ "מענטש", קלאַס, פראָלעטאָריער — דאָס וואָס איז דעם לייענער גלייך אויפן אָרט נוגע. איז עס געווען אי אַ מעלה, אי אַ חסרון. אַ מעלה — עס האָט פארשנעלערט, ווי שוין געזאָגט, דעם אויספורעמונג-פראָצעס פון דער ליטעראַטור. אַ חסרון — די ליטעראַטור האָט ניט דערגרייכט ביז צו דעם "יידן" אין לייענער, ביז צו דער טיף פון לייענערס געמיט, און האָט אויך ניט אַרויסגעפאָדערט די טיף פון שריפטשמעלערס געמיט. . . .

אָבער לאָמיר נישט פאָראַויסכאַפן. — אַלזאָ, איז פראַקטיש-תכלית'דיקער דינסט ממש געווען איינגעבאָרן דער היגער יידישער ליטעראַטור. איר ערשטער אויסגעשריי נאָכן געבאָרן ווערן איז געווען דער רוף פון דער "מענטש"-הילף-באַשטעלונג און דער אָפרוף אויף איר. דערפאַר טאַקע אַנדערש ווי אין דער אַלטער היים, האָט ליד זיך געפאָדערט פאַר דער דערציילונג. ווייל ליד גיכער ווי דערציילונג קאָן דינען ווי אַן איינפאַס פאַר דירעקטן רוף און אָפרוף. און דערפאַר איז אויך פאַרשטענדלעך, וואָרום דער ערשטער היגער ליטעראַרישער פראָדוקט איז געווען דאָס פראָלעטאָרישע ליד. ווייל די אויפגעקערין פון מענטש-באַוואוסטזיין אין אימיגראַנט איז געווען די פראָלעטאָרישע אידייע, וואָס איז אויך געווען די אידייע, וואָס האָט אויפגעוועקט דעם פאָעט, האָט דאָס ליד במיאָ גענומען אויף זיך די עובדא פון וועקן דעם פראָלעטאָריער. קיין גרעסערער תכלית האָט דאָמאַלס נאָר נישט געקאָנט געמאַלט זיין ווי איינצוגעבן די עסענץ פון פראָלעטאָרישקייט אין קאָנצענטרירטער פאָרם פון ליד.

אידיאָאישער תכלית דינסט, ווי מיר ווייסן, איז נישט קיין שטער נאָר אַ הילף צו יידישער ליטעראַטור. עס איז שטויס-קראַפט און טרייב-קראַפט; עס גיט איר פאַרענטפערונג און באַרעכטיקונג. און פרויע איר בונג וואָלט דאָס איבעריקע געטאָן — וואָלט אַרויסבאַפרייט קינסטלערישן מעטאָד. און עס האָט אַרויסבאַפרייט. פאַרהעלטניסמעסיק אָן גרויסע שוועריקייטן האָט די ליטעראַטור דאָ בייגעקומען די אַרויסשטאַרצנדיקע אידיאָאישע פראָפאַגאַנדע, איינזויגנדיק זי אין זיך. דער "מענטש" האָט די פראָפאַגאַנדע גלייך איינגעשלונגען. זי איז געווען זיין נאַמירלעכסטע שפייז. און ס'איז נישט קיין ירידה, נאָר אַ בכבוד'ע פונקציע פאַר דעם פאָעט צו זיין אַ פראָפאַגאַנדיסט פון אַ מענטש-באַשעפערישער אידייע. די פראַגע איז נאָר אויף וויפיל דער פאָעט קומט צו מיט כוח צו שטאַרקן

דעם פראָפּאָגאַנדיסט, וואָס אָט־דער כּוח באַפרייט זיך אין אים לויט דער מאָס „נשמה יתירה“ וואָס דער פּאָעט האָט צוצוטראָגן פון זיך צו דער ווירדיקער תּכלית־דיקער פּונקציע זיינער.

לאָמיר נאָכפּאָלגן אָט־דעם פּראָצעס: די פּאָעטן־פּיאָנערן עדעל־שטאַט און באַוושטאָווער גייען נאָך אין שפּאַן פון דירעקט געצילטער פּראָפּאָגאַנדע. דער פּאָעט אין זיי האָט נישט באַוווּזן אַרויסצוואַקסן פון הוילן תּכלית־דינסט. וועגן עדעלשטאַטן קאָן מען נישט וויסן. אפשר ווען זיין לעבן ווערט נישט אזוי פרי איבערגעריסן, וואָלט זיין הייסע אויפריכטיקייט, זיין גינציקייט אים דערפירט צו אַן עכטיקייט, וואָס גרע־ניצט זיך מיט פּאָעטישקייט. וועגן באַוושטאָווערן איז כּמעט זיכער, אַז ווען ער ווערט נישט באַפּאָלן פון גייסטיקער פּאַרפּינצטערונג, וואָלט דער פּאָעט אין אים געוואונען די אויבערהאַנט איבער דעם ענגן שטרענגן פּראָפּאָגאַנדיסט.

עדעלשטאַט האָט כּמעט נישט געהאַט קיין פּאָעט־כּאוואוסטזיין, וואָס זאָל צוגעבן עפעס פּאַרם צו דעם תּכלית, וואָס האָט זיך אַרויסגע־רעדט דורך זיין ליד. אפילו די נאכטיגאַל זינגט צו אים אַנאַרכיסטישע פּראָקלאַמאַציע. ער האָט פון זיך גאָר נישט געהאַט וואָס צוצוגעבן אוי־סער דעם קרעכץ פון אַ טויט־קראַנקען, וואָס ער האָט אים מנדב געווען דעם פּראָלעטאַריער אויף צו באַקרעכצן מיט אים זיין ביטערן פּראָלעטאַ־רישן גורל. די איינציקע זעאונג, וואָס פּורעמט אַמאָל זיין ליד, איז פּאַראַויסזעאונג פון זיין גיכן טויט „מיון צוואה“, „מיון לעצטער וואונטש“, דער „אָוונט־גלאַקס“ (אַ פּאַרידישונג פון רוסיש). אָבער ווי נוט די לידער זענען צוגעגעקומען דעם פּראָלעטאַריער! — אַבי די אי־דיען, וואָס האָבן געוועקט אין אים דעם פּראָלעטאַריער, האָבן זיך גע־לייגט אין קורצע שורה־לעך אויף זיין צונג, האָט ער זיי געזונגען דאָ און אין רוסלאַנד און אומעטום, וואו עס האָט זיך געוועקט אַ יידישע אַרבע־טער־באַוועגונג. עס מאַכט ניט, וואָס אונדז לייגן זיך ניט עדעלשטאַטס לידער ניט אויפן געהער און ניט אויפן געמיט—אַרים אין קלאַנג און בלוט־אַרים אין אויסדרוק. דער אַמאָליקער זינגער האָט זיי געהערט מיט קאָפּ, און געפיל האָט ער מיט זיין זינגען צוגעטראָגן, און זיי האָבן זיך אים אָפּגעקלונגען אין האַרצן. אזוי גענוי האָט עדעלשטאַט צוגעטראָפּן דעם באַשטעלער, דעם גאָר וואָס דערוואַכטן פּראָלעטאַריער. יענער וואָלט אַליין אַזעלכע לידער פּאַרפּאַסט, האָט עדעלשטאַט זיי ביי אים אויסגע־

כאפט. עס איז דעם באשטעלערס ליד, איידער א פאָעט האָט עס גענומען אין האַנט אַרײַן.

באָוושאָווער האָט אַ גאַנץ שטאַרקן פּאָעט-באַוואוסטװין, אפילו אַן איבערגעטריבענעם פּאָעט-באַוואוסטװין — ביז צו פּאָעט-גאווה. ער האָט לידער וועגן דער גרויסקייט פון פּאָעט, און פייערלעכע לידער-ווענדונגען פון פּאָעט צום פּאָלק. ער איז געווען אַן אָנגעלייענטער אין דער דייטשער און ענגלישער פּאָעזיע, און אפילו אַליין געשריבן ענגלישע לידער, און עס איז אפילו געווען אַן ענגלישער רעדאַקטאָר, וואָס איז נתפעל געווען פון זײַ. ער הערט דונערן קראַכן, און קאָן אפילו מאַכן הערן דונערן קראַכן. ער האָט אימפּעט, טעמפּעראַמענט און קאָן ציען אַ לאַנגן שטאַרקן אָטעם. ער בײַט זאַצן גאַנצע סטראָפּן, און אײַן סטראָפּע נעמט איבער בײַ אים דעם אָטעם פון דער אַנדערער. „הויב אויף דייע אויגן, אָ פּאָלק, וואָס דו ביסט אזוי עלנט און אַרים, הויב אויף דייע אויגן צו מזרח און מערב, צו צפון און דרום.“ (ערשטע סטראָפּע פון „אַ געזאַנג צום פּאָלק“).

באָוושאָווער האָט בילדער. ערעלשטאַט האָט גאָר קיין בילדער נישט, נאָר פינטעלעך, אָנגעשפּריצטע מיט דער בלאַסעסטער וואַסער-פאַרב, וואָס מיט אַ הויך אויפן שױב מאַכט מען זײ קענטיקער, הגם ער נוצט אײַ רײטע פאַרב, אײַ בלוט. באָוושאָווערס „געזאַנג צום פּאָלק“ איז אָנגעפּראַפט מיט בילדער. אָבער קוקט מען אַרײַן, וואָסערע בילדער זענען עס? רעמלעך פאַר בילדער, דאָס אָרט איז באַצײכנט וואו בילדער דאַרפן זײַן, באַצײכנט מיט פאַראַלגעמײנערטער פאַרב, איבערזעצבאַרער פון שפּראַך צו שפּראַך, אַן אײגענעם איכױידישן שפּראַך-זאַפט אָפּצור פּרײשן די פאַרב.

באָוושאָווער האָט געפורעמטע לידער פון אַ פאַרם, וואָס קאָן אײַנ-פאַלן אַ פּאָעטישן באַוואוסטװין. אזוי דאָס ליד „מערץ-געזאַנגען“: אַ פעלד, וואָס פאַרשפּאַרט אַ טײל דעם אויסוועג צום ים. דאָס טײכל — דאָס איז דער פּאָעט.

„ווען כ׳זע דעם דונערס ווילדער קראַך צעשפּאַלט דעם שטיין און מאַכט אים פּלאַך, צעשנייט זײַן האַרטקײט ווי אַ זעג און מאַכט דעם טײכל פּרײַ דעם וועג“ . . . „טײַף באַגײסטערט רוה אײך, שרײַ: רעוואַ-לוציאָן! דו מאַכסט מיך פּרײַ! . . .“

דאָס נאַטור בילד איז אַן אַלעגאָריע אויף דער רעוואַלוציע. דער פּאָעט איז אַ געפּאַנגענער בײַ זײַן פּראָגראַם. ער קאָן אַרײבערשפּרײַזן

דעם גרענעץ פון זיין אידיען-קרייז, כדי אָנצונעמען זיך מיט קראַפט פאַר אַ רייכערער פאַרבילדלעכונג פון זיינע אידיען. צום שאַדן פון ליד און צום שאַדן פון דער רעוואָלוציע. ער האָט נישט געוואָלט זיך אַראָפּ-לאָזן מיט ליד צום באַשטעלער, נאָר דערהויבן אים צו זיך, דעם פּאָעט; קומט ער צו קורץ אין מיטלען — ער האָט זיי ניט פון וואַנען צו נעמען. בלייבט ער ביים אימפעט, טעמפּעראַמענט, זשעסט; בלייבט ער אַ כּוח, וואָס האָט זיך נישט אויף וואָס צו האַלטן. נישט געקוקט אויף זיין באַלעזנקייט אין פרעמד־שפּראַכיקער פּאָעזיע, האָט ער נישט געהאַט גע-נוג פּערזענלעכע פּאָעטי־איבערלעבונג, ווייל נישט גענוג יידישע און יידיש־שפּראַכלעכע איבערלעבונג, אויף צו שפּייזן זיין פּאָעטי־באַוואוסטזיין; דערפאַר איז עס איבערטריבענער באַוואוסטזיין, דערפאַר איז עס ליידיקע פּאָעטי־גאווה; און דערפאַר אפשר איז די פּאָעטי־גאווה איבערגעלאָפּן אין משוגעת. ווייל משוגעת איז נשמה־הונגער, וואָס פאַרשטיקט זיך אַליין מיט פאַרגליווערטע אילוזיעס.

באַוושאַווער איז אַ קרבן פון אַן אַבנאָרמאַלער געבורט פון אַ יידי-שער פּאָעזיע וואָס איז געבאָרן געוואָרן אָן לופט — אָן יידישער לופט אויף צו אָטעמען, און אָן „באָדן“ — אָן וואָרצלען אין יידישן אונטער-געמיט, אויף אָנצוציען זיך מיט האַפט און זאַפט — דער געבורטספּעלער פון דער גאַנצער יידישער פּיאַנערישער ליטעראַטור אין אַמעריקע; ווי מיר וועלן עס באַלד געוואָרן ווערן.

מאָרים ראָזענפּעלד איז געווען דער ערשטער וואָס האָט אַרויס-באַפּרייט זיין ליד פון אונטער דער תּכלית־דיסציפּלין. דער ערשטער צו דערהייבן ס'תּכלית־ליד צום פּאָעטישן ליד.

זיין ליד איז נישט ווי עדעלשטאַטס ליד, וואָס ערשט דער ליענער מיט זיין געפיל־פּולן זינגען מאַכט עס צו ליד. ראָזענפּעלדס אפילו שוואַכסט ליד פּאָדערט אַ פּאָעט פאַר זיין פאַרטראַכטער־פאַראַפּאָסער. און זיין פּאָעטישער טאַלאַנט איז נישט געצאַמט געווען מיט די גרעניצן פון אַ באַשטימטן אידיען־קרייז, ווי באַוושאַווערס. דער פּאָעט אין אים האָט געהאַט די בכורה איבער דעם אידיען־דינער. אי פריער אָנגעהייבן פון די ערשטע צוויי, אי ער איז בכלל נישט געווען אַזאַ געטרייער אידיען-ען־סאָלאַרט, און ניגון האָט זיך געזונגען אין אים, איידער ער איז באַ-ווירקט געוואָרן פון וועלכער עס איז אידיע. נאָך קינדווייז איז ער ליד דער זינגער געווען. איז אזוי גיך ער איז בייגעקומען די ערשטע טעכני-שע שטרויכלונגען — ער האָט פון ליד טעכניק קיין אַנונג נישט געהאַט

— און פיליפ קראנץ, וועמעס פען איז געווען אויפן ווייטסטן מהלך פון ליד, איז עס געווען דער יעניקער, וואָס האָט אים אַרײַנגעפירט אין די סעקרעטן פון מעטריק — אַזוי גיך ער האָט באַהערשט דעם ליד־שטייגער, האָט דער פּאָעט גענומען געוועלטיקן איבער זיין ליד. שטאַרקנדיק זיך איבער דעם אָדער יענעם אידייאַישן אינהאַלט פון ליד.

און ווירקלעך, דער ערשטער איינדרוק פון זיינע לידער איז, אַז וועגן אידיען האָט ער זיך נישט געזאָרגט, ער האָט זיי געבאָרגט דאָ און דאָרט און אומעטום. ער האָט זיי לייכט גענומען און לייכט אָפּגעגעבן זיין ליד. ער האָט זיי געקראָגן פאַרטיקערהייט צוזאַמען מיט זיין טעגלעכן ברויט, וואו נאָט האָט אים געגעבן — צוערשט אין דער סאָציאַליסטישער פרע־סע, דערנאָך אין דער פּרום־באַלעבאַטישער, צולעצט איבערגענידענדיק הײַן און צוריק פון איינער אין דער אַנדערער. ווען אַליין און פּראָלעטאַרישן צושטאַנד, שרייבנדיק אין דער סאָציאַליסטישער פרעסע, האָט ער אונטער דעם איינפלוס פון דער סאָציאַליסטישער פּראָפּאַגאַנדע, מיט די איינ־פאַכסטע מיטלען, בדרך כּלל זאָגערײַש, אָבער אָפט מיט אַ זינגנדיקייט און ניגונדיקייט, און צייטנווייז מיט לירישן געפיל און פּאַנטאַזיע שפּיל, דעם שאַפ־אַרבעטערס וויי, דעם כלייבן אָפּערייטאָר און דעם רויש פון מאַשינען דערהײַבן צו ליד; און אַרבעטנדיק אין דער באַלעבאַטישער פרעסע, אַן אָנגערענטער פון פּרום יידישן פּאַטריאַטיזם, און שפּעטער פון ציוניזם — האָט ער דעם יידישן בראַך און קלאַג, דעם תּשעה־באב און אַלול־מעלאָדיען דערהײַבן צו ליד. און ווען ער איז אַטאַקירט געוואָרן פון די פּראָפּאַגאַנדיסטן פאַר זיין נישט־אויסגעהאַלטנקייט, האָט ער גע־האַט דערויף זיין פּאָעטישן תּירוץ: — „אַזוי זינג איך מיין ערלעך ליד, וואו עס וועלסט און וואו עס גלייט. האָב קיין באַשטימטע ריכטונג נישט. איך זינג — דאָס זינגען איז מיין ציל“.

דאָס מיינט צו זאָגן, אַז פּאָעט איז ער פּריער פון אַלץ, אַלעס איבע־ריקע איז ביי אים טעמע — יעדער אינהאַלט איז אים גוט אויף צו איבן זיך און ליד. — איז עס געווען אַ פּאַלשער תּירוץ — צו פאַרענטפּערן זיין פּרנסה־גוים; און אַן אמת'ער, גערעכטער תּירוץ אויך.

אָבער סטייטש, איז דען אידיענלאָזיקייט, תּכלית־לאָזיקייט אַ מעלה? איז דען אין לייז ווערן פון תּכלית די אויסלייזונג פון פּאָעט? פּאַרקערט, מיר האָבן דאָך אַ קימאַר'ן אַז תּכלית איז שטויס־קראַפט און טרייב־קראַפט? איז די מעשה אין דעם, אַז ראָזענפעלד מאַכט דאָ כמעט אַ כּבול אויף זיך. און פּאָעטישע גלייכגילטיקייט צום אידיען־אינהאַלט

איז בלויז דער אויבנאויפיקער איינדרוק, וואָס מען באַקומט פון זיינע לידער. אין דער אמת'ן האָט ער פאַרמאָגט אי אידויאישע אויסגעהאַלטנ-קייט ביז אַ געוויסער מאָס, און נאָך מער פּאָעטישע אויסגעהאַלטנקייט. און דער עיקר, אפילו דאָס פּאָעטישע ליד ראָזענפעלדס איז סיי-ווי מיט זיין וויסן און אָן זיין וויסן אָנגעשטעלט געווען אויף תכלית — עס דער-פילט אַ באַשמעלונג.

אויב עס איז אַ כלל גדול, אז ליטעראַטור איז לויט דעם באַשמעלער, אפילו ווען זי מאַכט דעם אָנשטעל, אז זי איז דעהויבן איבער אים, איז עס בפרט אמת וועגן דער יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע, אין איר ערשטן פּעריאָד. ווייל דאָס איז געווען דער באַשמעלער, דער עולם, וואָס האָט זי אַרויסגערופן צו עקזיסטענץ. איז זי געווען פונקט אין איר עולם געראַטן. און ראָזענפעלד איז געווען דער „געראַטנסטער“ אין עולם. זיין ליד איז דורך און דורך באַשמעלעריש — סיי מיט זיין אינהאַלט און סיי מיט זיין פאַרם. יא, אפילו מיט זיין וואַקלדיקן אידעע-אינהאַלט אַ גוטע העלפט פון זיין אידויאישער נישט-אויסגעהאַלטנקייט פאַלט אַראָפּ, ווען מיר דערמאָנען זיך, אז דאָס האָט בלויז די דאַמאָלסדיקע פּראָפּאַגאַנדיסטן געקאָנט פאַרקומען, אז ראָזענפעלד באַגייט אַ „פאַר-ראַט“, איבערלויפנדיק מיט זיין ליד פון סאָציאַליזם צו „אידישקייט“ און צוריק, און נאָך אַמאָל פון צוריק אויף צוריק. מיר ווייסן דאָ, אז עס איז קיין פאַרראַט נישט געווען אין דעם, אין וואָס זיי האָבן געזען פאַרראַט אין דעם עצם פאַקט, וואָס זיין ליד ענטפערט אויף יידישקייט. זיי האָבן דאַמאָלס נאָך נישט געוואוסט, אז ס'איז קיין סתירה נישטאָ צווישן די צוויי איינשטעלונגען. אין תוך איז ראָזענפעלד געווען גערעכט, ניט די פּראָפּאַגאַנדיסטן. נישט מער, וואָס באַוואוסטזיניק און דיכ-טעריש — דורך ליד — האָט ער נישט געקאָנט פאַרבינדן די ביידע אייני-שטעלונגען זיינע — אויף סאָציאַליזם און „יידישקייט“ (מיט אַ פאַר אויסנאַמען, וואו עס איז דאָ אַן אומבאַוואוסטזיניקע פאַרבינדונג).

אוראי איז ער גערעכטער געווען פון די פּראָפּאַגאַנדיסטן מיט דער יידישער ווענדונג פון זיין ליד, אפילו ווען ער האָט אַליין געמיינט, אז ער באַגייט אַן עבירה מיט „יידישקייט“ צוליב פּרנסה. און נאָך גע-רעכטער איז ער געווען פּאָעטיש. עס איז דאָ אַ שטרענגע געזעצגעביקע אויסגעהאַלטנקייט אין ראָזענפעלדס פּאָעטישן-גאַנג. „האָב קיין באַ-שטימטע ריכטונג נישט. איך זינג — דאָס זינגען איז מיין ציל“ — עס איז גראָד געווען זיין גרויסער פאַרדינסט, וואָס ער דער ערשטער

דאָ האָט אויסגעהאָדעוועט דעם פּאָעט אין זיך, זאָמלענדיק טראָפּן פּאַר
טראָפּן פּאָעט באַוואוסטזיין. און נישט קלענער איז זיין פּאָעטישער פּאַר-
דינסט, וואָס ער האָט זיך געעפנט אַ צוטריט צום קוואַל פון יידישע שטי-
מונגען. האָט ער געהאַט מיט וואָס צו שפּיזן זיין פּאָעט־באַוואוסטזיין.
דאָס זענען די ערשטע צוויי אומבאַשטרייטבאַרע פּאַרדינסטן מיט וועלכע
ער האָט איבערשטיגן די פּאָעטן צייטגענאַסן זיינע.

די אינערלעכע פּאָעטישע לאַגיק איז געווען אויף זיין זייט. די צרה
איז נאָר געווען, וואָס ער האָט זיין פּאָעט־פּריווילעגיע — נישט מקפּיד
צו זיין אויף „אויסגעהאַלטנקייט“ צו אומגעלומפערט אויסגענוצט. זיין
שליממזל האָט געוואָלט, אַז זיינע איבערגאַנגען פון סאָציאַלן מאָטיוו צום
יידי־מאָטיוו זאָלן אויסערלעך פאַרבונדן זיין מיט פרנסה־פּניות, באַשמע-
טיקנדיק דערמיט, אַז ער איז נישט צו שטאַרק באַהעפט געווען צו איר
דיען, אַז ער האָט קיינמאָל נישט געהאַט אויסגעשוואַרן צו זיי אַ נשמה־
שבועה. און צוריקערעדט, וואָס האָט ער געוואָלט טאָן, ווען סאָציאַל-
ליזם איז געווען טריף אין דער באַלעבאַטישער פרעסע, און „יידישקייט“
איז געווען טריף אין דער סאָציאַליסטישער פרעסע?

אַבער אַ געוויסע דיכטערישע אומדאַנקבאַרקייט איז דאָ פּאַרט גע-
ווען. „נאַציאָנאַלע“ לידער האָט ראָזענפעלד געשריבן נאָך איידער ער
האָט זיך גענומען דרוקן — אונטער דעם איינדרוק פון די פּאַגראַמען,
קאָפּירנדיק די לידער פון העברעאישן שיר אָדער פּאַלקס־ליד אין אַ קאַל-
וואריער דייטש—אומבאַהאַלפענע לידער, וואָס האָבן גאַרנישט צוגעזאָגט.
די יידישקייט דאַמאָלס איז אים קיין הילף נישט געווען. ערשט דאָס
אַרבעטער־ליד האָט אים פּאָעטישע רעטונג געבראַכט. דאָס האָט ער גע-
האַט צו פאַרדאַנקען דער העכערער אידיאישער און מאַראַלישער אַט-
מאָספּערע פון סאָציאַליזם, וואָס האָט געמונטערט און געוועקט דעם אַר-
בעטער, געעפנט אים די אויגן און דעם מוח — דאָס האָט ער דעם
סאָציאַליזם געהאַט צו פאַרדאַנקען, וואָס דער פּאָעט אין אים האָט זיך
אויסגעקרויסטאַליזירט און איז אַרויסבאַפרייט געוואָרן. ערשט דאַמאָלס
האָט געקאַנט אונטערקומען די „יידישקייט“ מיט איר נערנדיקער שפּראַך-
און שטימונג־שפּיזן. און אַזוי איז אים געלונגען אויפצוהויבן דאָס איר
דייאישע אַרבעטער־ליד צו אַ פּאָעטישן ליד — וואָס דאָס איז זיין דריי-
טער און גרעסטער פּאַרדינסט, און ער איז אַוועקגעשטעלט געוואָרן אַלס
פּאָעט מיט אַ נאָמען, וואָס האָט דערגרייכט איבער דעם יידיש־גרעניץ
אין ענגליש אַרין, און שפעטער פון ענגליש אין שפּראַך נאָך שפּראַך.

איז דאָס געווען די סאָציאַליסטישע פרעסע, וואָס האָט אים די ערשטע און גרעסטע פּאָעטישע טובה געמאַן. ווען אים וואָלט באַשערט געווען דורכצומאַכן זיינע פּאָעטישע לערן-יאָרן אין דער באַלעבאָטישער פרעסע, וועלכע האָט געהאַנדלט מיט יידישקייט, ווי מיט אַ סתורה, פאַר וועלכער עס איז דאָ אַ מאַרק, וואָלט אים נישט אַזוי לייכט אָנגעקומען די אַרויס-באַפרייאַונג פון פּאָעט. און ערשט אַראַנק דער דיסציפּלין, וואָס די סאָציאַליסטישע פרעסע האָט אויף אים אַרויפגעפרעסט, האָט ער שפּעטער אויך געקאָנט דערהויבן צו אַ מדרגה זיין נאַציאָנאַל ליד און ציען דורך אים פרנסה פון דער באַלעבאָטישער פרעסע.

האַבן די פּראָפּאַגאַנדיסטן געהאַט אַן אויסרייד פאַר זייערע אַטאַ-קעס. און ראָזענפעלד מיט זיין אויפגערעגטער נאַטור פּלעגט ענטפּערן אויף די אַטאַקעס מיט נאָך בייזערע און העפּטיקערע קעגן-אַטאַקעס — ביז צום שפּיען מיט גיפט אין דעם ברונעם, פון וועלכן ער האָט אַליין געטרונקען.

האַבן די פּראָפּאַגאַנדיסטן אודאי שוין געמענט פאַראַיבל האַבן. אָבער צי ראָזענפעלד איז געווען גערעכט צי אומגערעכט — ער איז גע-ווען אומגעלומפּערט גערעכט! — דער עיקר איז אין דעם, אַז מיט זיין אומקאַנזעקווענט-ליד האָט ראָזענפעלד ריכטיק געענטפּערט אויף אַ ריכ-טיקער באַשטעלונג. און אין דעם ווייזט זיך אַרויס די עצמ'דיקע תּכּלית'דיקייט פון זיין ליד. זיין ליד איז צוגעמאַסטן גענוי צום באַנעם פון באַשטעלער, דעם לייענער-עולם. ער איז אין שטענדיקער קאָמוני-ניקאַציע מיט עולם. סיי מיט זיין ליד, וואָס האָט געענטפּערט אויף סאָ-ציאַליזם, און סיי מיט זיין ליד וואָס האָט געענטפּערט אויף יידישקייט, האָט ער געענטפּערט זיין אוידיענץ, דעם עולם לייענער. דער עולם האָט באַדאַרפט האַבן ביידע זאַכן: אי סאָציאַליזם אי יידישקייט — טאַקע דערזעלביקער עולם. און ביידע זאַכן האָט ער באַדאַרפט אין זייער אַ רויער פּאַרם, ווייל רוי איז ער אַליין געווען. אפילו מיט דער אומגע-לומפּערטקייט פון זיינע וואַרפענישן אַהין און אַהער איז ער געטריי גע-ווען צו זיין עולם.

לאָמיר נעענטער זיך צו אים צוקוקן. — וואָס איז דאָס געווען פאַר אַן עולם? דער ערשטער אימיגראַנטן-עולם דורכאויס, און זיינע שריי-בער אין זייער מאַיאָריטעט, זעגען לכתּחילה געווען יידן אָן יידישע זכּרונות, אָן טראַדיציעס און אָן זכּות אַבות. אפילו די געציילטע, וואָס האַבן פאַרמאָגט אַזעלכע טראַדיציעס, האַבן אין זייער פּליטה פון די

פאָנגראַמען, זיי פאַרגעסן אין די חרוב'ע היימען. אָדער זיי האָבן זיי אָפגעשאַקלט פון זיך, שאַקלענדיק זיך מיט דער שיף דורך די שטורעמס אויפן ים. אָדער אין זייער גרינגער בהלה ביים אַראָפגיין פון שיף האָבן זיי אויסגעטרייט און אויסגעליידיקט זיך דעם זכרון. ווען מען רעדט מיט פאַראַכטונג איז דאָס געווען ערב־רב; ווען מען רעדט מיט רעספעקט איז דאָס געווען געזונט פּאָלק.

אָבער מיטן עולם איז באַלד פאַרגעסומען אַן ענדערונג. צו זיין גרינגער רויקייט איז צוגעקומען נאָך אַ סימן. צו זיין ליידיקן זכרון האָט זיך עפעס גענומען צוקלעפן. אזוי גיך דער אימיגראַנט איז צו זיך גע-קומען פון זיין ערשטער דערשיטערונג און האָט זיך גענומען אַרומקוקן און באַרואיקן, האָט זיין געדאַנק זיך ווידער געווענדט צו דעם לאַנד וואָס ער האָט פאַרלאָזן — אָבער שוין נישט מיט מורא און גרויל, ווי מען דערמאָנט זיך אַן אַן אינקוויזיציע־קאָמער, פון וועלכער מען האָט זיך גע-ראַטעוועט, נאָר מיט ווייטיק און בענקשאַפט, ווי מען דערמאָנט זיך אַן אַ היים וואו מען האָט דאָס טייערסטע איבערגעלאָזט — די קינד־הייט, די יוגנט. מען האָט זיך גענומען דערמאָנען די שבתים און יום־טובים, וואָס האָבן זייס געמאַכט דאָס לעבן. נישט חלילה אויף נאָך אַמאָל זיי איבער-צולעבן, נאָר אויף צו פאַרזוכן זייער טעם אין זכרון. דערוועלביקער עולם, וואָס האָט אויסגעהערט מיט באַגייסטערונג אַ סאָציאַליסטישן רעדנער אין יוגיאַן־האַל, איז געלאָפן זיך קוויקן מיט אַ חזן אין שול. תשעה־באָב איז דער איסט־דיווער אים טרויעריקער געוואָרן. און דאָס רוישן פון די ביימער אין דזשעקסאָן פאַרק אין די טעג פון „אינדיאַנישן זומער“ האָט אים געבראַכט דעם אלול פון שטעטלשן בית־עולם. יום כפור האָט ער אפילו נישט געציטערט ווי אַ פיש אין וואַסער, אָבער גענוג שרעק האָט זיך אין אים אָפגערופן צו וועלן פאַרדינען אַ מצוה און מכבד זיין מיט קלעפּ די אַראַנזשירער פון די יום כפור־בעלער.

נאָך יום כפור איז ווי יום כפור וואָלט נישט געווען. עס איז נישט גע-גאַנגען צו טיף. נאָר אויף דער אויבערפלעך איז דאָס געווען—וואו עס איז געווען רויקייט און חיי שעה'דיקייט, וואָס ווייס בלוז פון דאגות פרנסה און ווייס פון קיין זכרונות נישט; נאָר די רויע אויבערפלעך איז באַצויגן געוואָרן מיט אַ דינגער פלעווקע פון יידישקייט — גענוג נאָר פאַר דער באַלעבאַטישער פרעסע צו טרייבן געשעפט מיט איר, אָבער בלוז געשעפט, וואָרום עקספּלואַטירן האָט זיך דאָס געלאָזט. און צו אַמ־דער רויער אויבערפלעך פון עולמ'ס געמיט וואָלט מען

אפילו ריידן נישט געקאנט מיט א פייערער כונה, ווען די סאציאליסטישע פראפאגאנדע וואלט זי נישט פונאנדערגעשאקלט — פונאנדערגעעפנט, א פונק אריינגעווארפן און א נשמה אָנגעצונדן — אזוי אז אפילו די פלעווקע פון יידישקייט האָט זיך גענומען לויכטן מיט אן איידעלן שיין. און צו אַט־דעם עולם, מיט זיין סאציאליסטיש צעשאַקלטער רויער אוי־בערפלעכלעכקייט, מיט דער דורכגעפינקלטער פלעווקע־יידישקייט, האָט ראָזענפעלד זיך אדרעסירט מיט זיין ליד. זיין ליד איז געווען מער דעם עולמ'ס, געטרייער דערפילט די עולמ'שע באַשטעלונג, ווי די היגע פּיאַ־נערישע דערציילונג, צ. ב. ש. ליבינס, וואָס האָט געטרייער אָפּגעהיט די סאציאליסטישע באַשטעלונג. דאָס עולמ'שע באַשטימט דעם אינהאַלט פון זיין ליד.

(אָבער אפילו דער סאציאליסט ליבין, אין זיין געטרייהייט צו דער ווירקלעכקייט, האָט נישט געקאנט אויסמיידין צו דערצילן אין איינער פון זיינע פּריסטע דערציילונגען „ווידער דיזעלכע ניגונים“, ווי אזוי אַ שוואַך מענטשל, נאָכן ערשטן אכזריות־דיקן ברוך הבא, וואָס דער שאַפֿ־עולם האָט אים צוגעטיילט, האָט געוואונען זייערע הערצער מיט זיין זיס זינגען די ראש השנה און יום כפור תפילות. און נאָך זיין טויט האָבן זיי קעגן אַלע יוניאָן־כללים צוגעלאָזן אויף זיין פּלאַץ זיין יינגל, נאָכדעם ווי זיי האָבן אַנטדעקט, אז פונקט ווי זיין מאַטע, קאָן ער פאַר זיי דעם מחזור איבערזינגען).

אָבער מען קאָן נישט גענוי כאַראַקטעריזירן דעם אינהאַלט פון ראָ־זענפעלד'ס ליד, ביז עס וועט נישט אָנגעוויזן ווערן, אז די באַשטעלע־רישקייט פון זיין ליד דריקט זיך נאָך מער אויס אין דער פאַרם, ווי אין דעם אינהאַלט. די פאַרם איז דירעקטע ווענדונג, דעקלאַמאַציע. עס איז דער לאַנגט געוואָרן צום עולם פון דער בינע פון די ליטעראַרישע אָוונטן. מען פאַרזעט די ראָלע פון דער ליטעראַרישער בינע אין דער אויספורעמונג פון ראָזענפעלד'ס ליד (און אויך פון דער פּיאַנערישער דערציילונג). איידער ער איז געוואָרן אַ בן־בית אין דער פרעסע, נאָר געדרוקט זיך דאָ און דאָרט, האָט ראָזענפעלד זיך שוין באַגעגענט פנים אל פנים מיטן עולם, אַראַפּדעקלאַמירנדיק אָדער אפילו אַראַפּזינגענדיק זיין ליד פון דער ליטעראַריש־מוזיקאלישער בינע, וואָס איז דאָ אויפגעקומען גלייכצייטיק מיט דער סאציאליסטישער טריבונע; די געזאַנד־דעקלאַמאַציע האָט באַגלייט די אַגיטאַציע אין זעלביקן יוניאָן־האַל. און קענטיק, אז זיינע בינע אויפטרעטן האָבן אים אזוי צעפּרידנעשטעלט, אז איין צייט האָט

ער אפילו גע'חלומ'ט צו ווערן אן ארומרייזנדיקער פּאָעטי־זינגער־דעק־
לאַמאַטער, וואָס דאָס האָט געזאָלט זיין די פּראָפּעסיע, וואָס וועט אים
אַרויסראַטעווען פון שניידער־שאַפּ.

די בינע־אַפּשטאַמונג האָט געלייגט איר שטעמפל אויף ראָזענ־
פּעלדס ליד. ווען מען פּאַרגלייכט זיין ליד מיט רייזענס, וואָס איז דאָך
אויך אַדרעסירט צום עולם, זען מען גלייך די נפּקאָמינה. רייזענס ליד
איז געשריבן אין אַ חדר און דאַרף געלייענט ווערן אין אַ חדר־ביחידות,
אין שטילקייט, פון איינעם, וואָס האָט יאָרן און זכרון. עס גיט אַ
מחשבה, אָדער אַ שאַרפע דערשפּירונג, וואָס דאַרף אַריינזינגען אין געמיט
אָדער אַרױפּגעברומט ווערן אויף אַ פּאָלקס־ניגון, ראָזענפּעלדס ליד איז
בפרוש געשריבן געוואָרן פּאַרגעטראָגן צו ווערן בפרהסיא, פאַר אן עולם,
וואָס איז זיך צונויפּגעלאָפּן פון טומלדיקן גרויס־ניו־יאָרק. עס טאָר
נישט זיין שטיל. עס מוז נעמען מיט קול. אָדער מיט טרען. איבער־
שרייען, איבערוויינען איז קיין חסרון נישט. אדרבא עס מוז זיין אָדער
מעלאָדראַמיש, שטורעמען ווי אַ ים — און וועלכער ים שטורעמט נישט
אין אַ ליד? — אָדער סענטימענטאַל („מין יונגעלע“ — אַ גוט ליד,
מען פילט טאַקע די טרער צווישן די שורות אויך). ניגון מוז זיין, אָבער
עס מאַכט נישט, אַז די ווערטער וועלן נישט אַזוי איבערקלייבעריש זיין.
אויב זיי זענען בלאַס, זאָגעריש, ווערט פּאַראַויסגעזעצט, אַז דער פּאָעט
וועט דערביי זיין — אָדער איינער וועט אים פאַרבייטן — און וועט
צוגעבן אויסדרוק מיט זיין דעקלאַמירן, זינגען אָדער שפּילן.

דער אינהאַלט פון ליד דאַרף זיין אַלגעמין־גילטיק. עס דאַרף זיין
„אומיטלבאַר מיטלבאַר“. עס זאָל גלייך קאָנען באַנומען ווערן, דער־
פילט ווערן פון אַ גרויסן עולם, אָן איבערקלערן. אַט־אַזוי פילט ער
טאַקע, אַט־אַזוי דאַרף ער פילן. און ווען ראָזענפּעלדס ליד איז געשריבן
געוואָרן מיט דעם וויסן, אַז עס דאַרף פאַלן אויף דער אויבערפלאַך פון
עולם'ס געמיט, האָט די דעקלאַמאַטאָרישע כּונה נאָך מער פאַרפלאַכט
די אויבערפלאַעכקייט. די עולם'שע אויבערפלאַך איז געווען דורכגע־
שטרייכלט פון סאָציאַליזם, באַטויט מיט אַ פּלעווקע יידישקייט און פון
די סאָציאַליסטישע קערנדלעך, דורך דער פּלעווקע, האָט געשפּראַצט
„מענטש“. ראָזענפּעלדס ליד גיט דאָס אים אַלץ — נישט טיף מענטש,
נישט טיף סאָציאַליזם, נישט טיף יידישקייט.

פון „מענטש“ גיט זיין ליד, וואָס זיין צוהערער איז נויטיק אַ
„מענטש“ צו ווערן אין אַמעריקע, אויסגרינען זיך — און טאַקע פאַר־

וואָס נישט ענגליש לערנען? און בכלל נישט דאָס טיף־מענטשלעכע, דאָס פּערזענלעכע, נאָר דאָס אַלמענטשלעכע, דאָס אומפּערזענלעכע, וואָס העלפט צום מענטש ווערן, דאָס אומבאַדינגט־נויטיקסטע אַ מענטש צו זיין. זיינע נאַטור־לידער צ. ב. ש.—פּאַרוואָס זאָל אַ ייִדישער אַרבעטער נישט הנאה האָבן פון דער נאַטור? — אָט איז אַ טיף, פּאַרוואָס זאָל ער זיך נישט באַדן? — „אָ דאָרט זיך צו באַדן, ווי גוט מוז עס זיין! ווי וואָלט איך מיט חשק אין וואַסער אַרין!“ (דער בעסערער שטייגער פון זיינע נאַטור־לידער איז, ווען ער קאָמבינירט אַ פּאַראַגלעמינגערונג מיט אַ פּאַריידישונג, ווי מיר וועלן עס באַלד זען) און נישט פּאַרטיפּט איז זיין סאָציאַליזם, נאָר דאָס טעגלעכע—שאַפּ, פּאַרמאַן, סמרייק. נישט דער אידעאל פון סאָציאַליזם, נישט צוקונפֿט־אַרדנונג, נישט רעוואָלוציע. זיין רעוואָלוציע איז אַ גרויסער סמרייק, וואָס די גרויסע שמחה איז, וואָס מען וועט אויף אַלעמאָל פטור ווערן פון שאַפּ און פּאַרמאַן. פטור ווערן פון שאַפּ — אָט־דעם אידעאל האָט ער געטיילט צוזאַמען מיט דעם דורכשניטלעכן אַרבעטער־עולם.

(אודאי האָט ער געהאַט מער גרונט צו האַסן דעם שאַפּ, ווי דער דורכשניטלעכער אַרבעטער. און פאַר אים פּערזענלעך ווי פאַר אַ היפש ביסל פון זיינע שאַפֿ־ברידער, איז אָט־די „סאָציאַלע רעוואָלוציע“ אויך מקוים געוואָרן).

און נישט פּאַרטיפּט איז זיין ייִדישקייט, נאָר דאָס, וואָס דאָס אויער כאַפט פּאַרבייגייענדיק אַ שול אָדער אַריינכאַפּנדיק זיך אין אַ שול. „דער בעל תקיעה גיט אַ בלאָז, עס פּאַלט אַ טריבעס וועטער. — „דער פּויגל זינגט אין גרויסן וואַלד און וועקט און רופט צו סליחות“ („אלול־מעלאַך־דיען“). אויך דער גלות־מאַרש איז אויף אַ שול־ניגון — דער ניגון פון קינות, וואָס האָט אַריינגעכאַפט די געשטאַלט פון ייִדישן וואַנדערער, וואָס גייט אויף די וועגן דעם ווינט אַנטקעגן „מיט אַ וואַנדער־שטאַק אין האַנט“ — אַ בילד, וואָס איז מסתמא אָנגעווייט געוואָרן פון דער בשורה וועגן אַ נייעם ייִדישן גירוש. (אויך ביי ליבינען געפינען מיר, אין דער דרעזיילונג „אין אַ קריסטלעכער נאַכטבאַרשאַפט“, אַז נאָכדעם ווי אַ פּאַנראַם האָט חרוב געמאַכט דאָס שטעטל, האָט דער אַלטער טאַטע „גענומען דעם אַלטבאַקאַנטן ייִדישן וואַנדערשטעקן אין די ציטעריקע הענט“ און זיך אוועקגעלאָזט צו די קינדער אין אַמעריקע).

איז „דער גלות־מאַרש“ אַן עולם־שע באַשטעלונג — אַ ווינטיקע טרויער־דעקלאַמאַציע, וואָס וועט זיך אַריינבלאָזן אין אויער פון גרויסן

עולם, און וועט זיך לייגן אויף זיין השגה, ווייל אויסגעלייגט מיט ווער-טער, וואָס ער האָט שוין נישט איינמאָל געהערט פון מנידים: „אונדזער גבורה ליגט אין שטויב, אונדזער תורה איז אַ רויב“ . . . (דאָס דאַרף דעם עולם נישט אַרן, און אזוי ווי ער ווייס נישט, וועט עס אים נישט שאָדן, אַז צו דער נייער יידישער קינה איז צוגעשפּילעט אַ צושפּיל, וואָס איז געבאָרגט ביי אַ גוי: „גוי, גוי“ איז טאמאס מורס: „גוי, גוי“).

ווייל פון אויבערפּלעך אויף אויבערפּלעך געוואָרפן פון אַ בינע אויף די קעפּ פון עולם — באַקומט זיך דער איינדרוק, אַז סאָציאַליזם, מענטשישקייט, יידישקייט זענען ביי ראָזענפעלדן אייגנטלעך טעמעס, אויף וועלכע ס'איז גוט צו איבן זיך מיט ליד. ווי באַלד פאַר דעקלאַר-מאַציע—א שטיק פון אַ „פאַרשטעלונג“, וואָס ווערט געגעבן פאַר דער אונטערהאַלטונג פון עולם, איז יעדע טעמע גוט פאַר אַ „פאַרשטעלונג“ און דאַרף אויסגענוצט ווערן. אַ ראיה דערויף, אַז טעמע, איבונג אויף ליד איז ביי אים געווען די הויפט-זאַך און אינהאַלט, אידיאישער אינהאַלט איינגעשלאָסן—זיין צווייטע דאגה, האָבן מיר אין דעם וואָס ערשט אויף דער עלטער האָט ער גענומען שרייבן ליבע-לידער. בעת אין דער יונגט האָט ער עס זיך נישט דערוועגט. איז דאָך געבליבן נישט אויסגענוצט אַ טעמע, האָט ער זי צוגעשריבן. און ער האָט זיי, די ליבע לידער, נאָכ-געשריבן נאָכן אַלגעמיינעם פּאַסאָן גאַנץ לעבעדיק, ביי ער האָט די טעמע נישט אויסגעשריבן, האָבנדיק אויסגעשעפט דאָס אַלגעמיינ גילטיקע פון ליבעס-מאָטיוו.

אַבער נישט אַלץ איז ביי אים געווען טעמע. און אַנדערש קאָן נישט זיין. פּאַעטישע טעמע מוז ערגעץ וואו זיך אָנקלאַפּן אָן אַ וויכ-טיקער איבערלעבונג, כדי דער פּאַעט זאָל קאָנען אויף איר זיך אויפבויען. און ראָזענפעלד האָט געהאַט אַ צאָל אַזעלכע איבערלעבונגען, וואָס האָבן אויפגעבויט דעם פּאַעט אין אים. די ערשטע ראיעלע איבערלעבונג זיינע — אפשר די ראיעלסטע איבערלעבונג — וואָס האָט געדויערט פון פּריסטער יונגט דורך זיין גאַנץ לעבן, איז די פּאַעט-איבערלעבונג. עס איז אַ זעלבשטענדיקע איבערלעבונג, אָן וועלכער קיין פּאַעט קאָן זיך נישט באַגניין. עס זאַמלט זאַפט, קראַפט, וואַרימקייט, פּאַנטאַזיע; עס רייסט אָפּ דאָס אויג פון בלינדן אָנקוקן, פון טעמפּן אָנגלאַנצן דעם פּאַקט; עס שידט אָפּ דעם בליק פון פּאַסטס טרוקענער האַרטקייט און לאָזט אויף אים אָנוואַקסן אַ שפּילנדיקע אילוזיע — וואָס דאָס אַלץ איז דער מאַטעריאַל, וואָס גייט אַרײַן אין פּורעמען די פּאַרם פון ליד. די

פּאָעטי-איבערלעבונג קאָן איבערלויפן אין זעלבסט נאַרעריי, זעלבסטפאַר-
בלענדעניש און פּוסטער גדלות; עס קאָן אפילו דעגענערירט ווערן, ווי עס
איז געווען דער פּאַל מיט ראָזענפעלדן, אין אַ גדולת-מאַניע, אין אַ
פאַרפּאָלגונגס-מאַניע, אין קנאה-שנאה, אין אַ גיפטיקן שווימען קעגן
גאַנצן ליטעראַרישן געזינדל, וואָס פאַרגינט אים נישט זיין וועלט-רום;
און אפילו מגולגל ווערן, איין צייט, אין פאַראַכטונג צו דער שפּראַך,
וואָס האָט אים אויפגעהאַדעוועט אַלס פּאָעט, וואָס דאָס האָט אים אַנג
נישט געשטערט, מיט עמלעכע יאָר שפּעטער, נאָך דעם הויפּן כבוד, וואָס
ער האָט צונויפגעשאַרט אויף זיין טריאומף-דייזע, נתפעל צו ווערן פאַר
יידיש און צו בענטשן זיך מיט דעם. אָבער הינטער די אַלע פאַרווילי-
דערונגען און אַרבעט-דייבונגען, הינטער די אַלע וואַרפּענישן איז דאָ
אַ געזונטער קערן — דער פּאָעטי-באַוואוסטזיין, וואָס ציט אָן איבערלע-
בונג, וואָס ווערט פאַרברויכט אין ליד-בוי. אָט דער באַוואוסטזיין האָט
זיך אים נישט אומזיסט געגעבן. ער האָט אים פאַרדינט, אָנגעהאָרע-
וועט. פון זיין פּריסטער יוגנט האָט ער פליסיק געלייענט אין עמלעכע
שפּראַכן: צוערשט אַביסל אין פּויליש און אַביסל מער אין העברעאיש,
דערנאָך אַ סך אין דייטש און אַ סך אין ענגליש, און זיין גאַנץ לעבן
פליסיק געלערנט ביי פּאָעטן אויף פּאָעט. און די פשוט'סטע פּאָרמען
פון ליד בוי — די ליד פּאַרם פון פּראַגע-ענטפער, פון אויסרוף און
אויפרוה, פון „א, זאָג מיר“ און „קענסטו דאָס לאַנד“ — האָט ער דעק-
לאַמאַטאָריש איבערגעטראָגן אין יידיש, מיט די אינהאַלטן, וואָס לאָזן
זיך דורכזייען, אויף אַ שטייגער, וואָס קאָמבינירט דאָס אַלגעמיינע, אומד-
פּערזענלעכע מיט דעם לייכט צוגענגלעכן פאַר אים און פאַר זיין עולם —
די עלעמענטאַרע „מענטשישקייטן“: — פאַרגענגלעכקייט פון לעבן,
האַרבסט-טרויער, פּרילינג-פּרייד, נאַטור-באַוואונדערונג, ליבע. און נאָ-
טירלעך האָט ער אַלץ געלייענט וואָס אין יידיש און געלערנט ביי יידישע
פּאָעטן און ער האָט זיי פליסיק נאָכגעזונגען. הינטער זיין יעדן ליד
לאָזט זיך דורכזען דעם מאָדעל, נאָך וועלכעס עס איז נאָכגעשריבן, אַ
יידישער צי אַ פּרעמדשפּראַכיקער. אָבער די יאָרגלאַנגע האַרעוואַניע
האָט פאַרט אַרויסכאַפּרייט אַ פּאָעטישן איינשטעל, וואָס איז שטענדיק
גרייט געווען אַרויסצוגעבן פון זיך אַ ליד-געשטעל, זער אַן איינפאַכן
אפילו, וואָס איז אָבער פאַרט גענוג געווען אויף איינצופאַסן אַן אַלגע-
מיינ-גילטיקן, גאַנגבאַרן, עולם'שן, קהל'שן אינהאַלט, וואָס דאָס גראַד
איז נויטיק געווען. אַ רייכערע ליד-פאַרם, מיט אַ טיפּערן פּערזענלעכן

אינהאלט, וואָלט זיך ניט אָנגענומען. דער דעמאָלטיקער עולם — דער ערשטער נאָאיווער, פרימיטיווער אימיגראַנטן-דור, וואָס איז נאָר-וואָס אַרײַנגעפירט געוואָרן אין ליטעראַטור, וואָלט קיין אַנדער ליד נישט פאַר-טראַגן. ראָזענפעלדס ליד האָט אזוי אַרום דורכגעפירט אַ גרונט-תכלית'—דיקע היסטאָרישע באַשטעלונג.

די פּאָעטי-איבערלעבונג איז דער פּורעמענדיקער פּרינציפּ. אָבער אַ פּורעם דאַרף האָבן נישט נאָר ווייכן שטאַף, מיט וואָס זיך אָנצופילן, עס נויטיקט זיך נאָך מער אין האַרטן שטאַף, אויף וועלכן זיך אויס-שמידן. אַ פּאָעטישער פּורעם קאָן זיך נישט אויספּורעמען אויף לופט, אויף הוילער טעמע. עס מוז זיין אַ שטאַף, וואָס איז נוגע דעם פּאָעט אין נפש. אַ ראַיעלע איבערלעבונג דאַרף עס זיין, אַ שותפ'טע צו דער פּאָעטי-איבערלעבונג. אזעלכע שותפ'טעס האָט ראָזענפעלדס פּאָעטי-איבערלעבונג געהאַט צוויי — ביידע שוין אויבן דערמאָנט — די שאַפּ-איבערלעבונג, וואָס האָט ראָזענפעלדס ליד איינגעפונדעוועט, און די יידישע איבערלעבונג, וואָס האָט זיין ליד באַצירט און באַרייכערט, אַרײַט שפּריצנדיק אין איר אַ גילדענעם פּונקט.

אמת, זיין שאַפּ-איבערלעבונג איז נישט געווען פון יענעם געהוי-בענעם סאָרט, וואָס מאַכט דעם אַרבעטערס האַרץ אַרומנעמען די גאַנצע וועלט, וואָס פאַרברידערט דעם אַרבעטער מיט זיין קלאַם אויפן גאַנצן לעבן — עדעלשטאַט און באַווישאַווער האָבן עס יאָ פאַרמאָגט אַלס „מיט-פילער“—נאָר פשוט'ער ווייטיק פון אַ שאַפּ-אַרבעטער—אָט טאַקע זיין האַס צום שאַפּ, וואָס האָט אים צייטווייליק פאַרבונדן מיט דעם גורל פון אַלע אַרבעטער. נישט גענוג צו געבן אים פּאָעטישע אינספּיראַציע פאַרן סאָציאַליזם — דאָס אַרויסרייסן זיך פון שאַפּ און לעבן פון דער פען איז פאַר אים געווען אַ נענטערע מעגלעכקייט, און זיין קינפטיקער יחוס אַלס פּאָעט איז אים בילכער געווען ווי דעם אַרבעטערס יחוס אין דער צוקונפּט-אַרדנונג. אָבער די שאַפּ-איבערלעבונג איז געווען גענוג צו לאָזן בלוט אין זיין ליד. זיין אַרבעטער-ליד איז געווען אַ ראַטונעקס געשרי: ראַטעווע מיך פון שאַפּ, ליד! — און דאָס ליד האָט אים גע-ראַטעוועט. נישט נאָר פון שאַפּ, נאָר פון פּאָעטישער אומבאַהאַלפּנקייט אויך.

די שאַפּ-איבערלעבונג האָט געגעבן קרעפטיקן יידישן לשון דעם שטאַמלער וואָס האָט זיך געוואָרן מיט שערבלעך פון דייטשמערישע ווערטער. ווען ער פילט, ווי ער ווערט אַליין אַ מאַשין, פאַרוואָס שטאַמט

לען ליידיקן דייטש, ווען דאָס געפיל לויפט אַליין אַריין אין אַ געלויפיקן יידיש? און ווען עס נעמט אים דורך אַ קלעמעניש איבער דעם, וואָס זיין אייגן קינד האָט די זכיה נישט אים אָנצוקוקן, דעם טאַטן, און ער, דער טאַטע דאַרף יוצא זיין מיט אויסהערן דעם קינדס פרעפּל פון שלאָף — בעט זיך דאָך אַליין איבערצוזינגען דעם שמועס צווישן טאַטע-מאַמען. די שאַפֿ-אַרבעט האָט אים געגעבן אַ טרעפּ פון געפילן, אויף וועלכע צו קלעטערן מיט די לידער-פּאַרמען, וואָס ער האָט געהאַט זיך איינגעלעבנט. דאָס אַרבעטער-ליד, וואָס האָט געצויגן אינהאַלט פון זיין אייגענער אַר-בעטער-איבערלעבונג און איז געצויגן געוואָרן אין דער הויך פון דער סאַציאַליסטישער אידייאַטיק, וואָס האָט געשוועבט אַרום אַרבעטערס קאָפּ, האָט אויסגעשטרעקט דעם פּאָעט אין אים. און דאָ איז ער גלייך אונטערגעכאַפט געוואָרן פון זיין יידישער איבערלעבונג — זיין צוגאַב צו פּאָעט און פּראָלעטאַריע — זיין יתרון איבער ערלשטאַטן און באָוור-שאַווערן וואָס אַדאַנק איר איז אים געלונגען צו דערפירן צו קינסטלע-רישקייט די טרוקן-אידייאַטישע תכלית'דיקייט פון פּיאָנערישן אַרבעטער-ליד — געלונגען אים, ראָזענפעלדן, דעם איינציקן פון דעם דריילינג. פאַרוואָס נאָר אים געלונגען? פּרעגן מיר נישט די שאַלח וועגן ערעל-שמאַטן. ער האָט נאָר קיין פּאָעטי-באַוואוסטזיין ניט פאַרמאָגט, און זיין ליד איז פונקט אזוי שווינדזיכטיק געווען, ווי דער פּאָעט אַליין. אָבער באַוושאַווער, וועלכער האָט יאָ פאַרמאָגט אַלע געזונטע, פיזיאָלאָגישע, אזוי צו זאָגן, פאַרבאַדינגונגען פאַר פּאָעטישן טאַלאַנט — אַן אָנגעצונדן פאַנטאַזירנדיק בלוט — מיט אַ גרונטלעכער באַהאַונטקייט אין ליטעראַ-טור און אפּשר מיט אַ שאַרפּערן חוש פאַר פּאָעזיע, ווי ראָזענפעלד, און זיכער, מיט אַ טיפּערן שניט אין פּערזענלעכע איבערלעבונגען — פאַר-וואָס איז אים דאָס נישט געלונגען? איז שוין אָנגעוויזן געוואָרן, און איצט נאָכן אַנאַליז פון ראָזענפעלדס פּאָעטישן גאַנג איז עס פעסגעשטעלט-באַשאַטעטיקט: פּאָעטי-באַוואוסטזיין דער פּורעמער, דער בויער פון ליד-פאַרם, מוז האָבן אויף וואָס זיך אויפצובויען. ראָזענ-פעלד, ווי געשוואָלן עס פלעגט צייטנווייז נישט ווערן זיין פּאָעטי-באַ-וואוסטזיין, פּילפאַך אַריבערשטייגנדיק זיין פּאָעטישן כוח, האָט ער אָבער אַלעמאָל עס געקאַנט וויפיל נישט איז באַרעכטיקן, צופאַלנדיק צו אַ צאָל ראייעלע איבערלעבונגען אויף אָנצונעמען זיך מיט חיות — צו זיין פּאַקטישער, נישט בלוויז מיטפילנדיקער אַרבעטער-איבערלעבונג, און דער עיקר צו זיין יידישער איבערלעבונג, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט פון זיין

היימישער יידישער סביבה. ווי אויבערפלעכלעך, צעבלאָזן, מיט דער ריינער לופט זיך טראָגנדיק, זיין יידישע איבערלעבונג איז נישט געווען, איז זי דאָך גענוג געווען אויף צו שפּיזן די פּאַנטאַזיע, וואָס פּורעמט ליד. — ווען מען קוקט אַרײַן אין זײַנע בעסערע נאַטור־לידער, זען מען, אַז די בילדלעכקײט זײערע איז פּון יידישער אָפּשטאַמונג. אין ליד „ווינטער“: „ווינטער! נאַטורס זילבערנע חתונה! אָנשטאַט איר גרינע זײַדנס טראָנט זי אַ באַזילבערט קלאָרן חופּה־שלייער“ — איז די בילד־לעכקײט אַ צו באַוואוסטזיניקע, אַ געקינצלטע; דער ווינטער ווערט איר בערגעוואַלט צו דער חופּה געפירט. אָבער אין די לידער „דער שטראָם“ „דער קוואַל“ ציט די יידישע בילדלעכקײט אַרויס שטימונג־נאָנסן, וואָס אויף אַן אַנדער אופן וואַלט דער פּאָעט זיי נישט אַרויסגעקראָגן. — אין „שטראָם“ הערט זיך אים אַ יידישער וואַנדערער, וואָס זאָגט תּהלים גײַ ענדיק; אין „קוואַל“ — אַ ייד, וואָס דאַווענט ביחידות. — זיין ייד־איבערלעבונג פירט אים אין דעם אינעוועניק פון דער נאַטור אַרײַן. (בלוויז אין ליד וועגן זיין היימישן טײך באקשא, וואו זיין טאַטע, זיידע, פעטערס האָבן געפישט, לעבט ער זיך איין מיט דער נאַטור אָן פאַרײַדישונג: זײַנע קינדהײט־איבערלעבונגען גיבן אים עננוג בילד־לעכקײטן).

און דערצו, ראָזענפעלדס איינגעלעכטקײט מיט דער יידישער שפּראַך, אַ ליד איז דאָך אַ שפּראַך־פּלאַנץ. פון די געהיימינישן פון דער שפּראַך וואַקסט זי אַרויס מיט אירע צווייגן, בלעטער, בלומען און פרוכטן. אַ ליד, געשריבן אין אַ שפּראַך, וואָס איז אויסגעליידיקט פון אירע אייגענבאַרענע געהיימינישן, לײַדט פון אינערלעכער דאַרעניש. אמת, ראָזענפעלדס שפּראַך איז נישט צו דערפּינדעריש; זי איז גאָר נישט מחדש; פון זיך אַלײַן געבערט זי נישט דאָס ליד. בלוויז אין דער פּריערער סאַטירע בריה'ט זי זיך ביי אים און ווייזט חידושים. אזוי געוויינלעך אין אַ ליד פּאָלנט זי אים נאָר אַ גאַנג. „אפּשר ווייסטו, ווילדער ווינט, וואו עס ווילט מיין שײנעם קינד? אפּשר ווייסטו, ים וואָס ברױזט, וואו מיין שײנע ליבסטע הויזט?“ —

דאָס זענען געלויפיקע ווערטער פון אַלעמענס מײלער, וואָס לאָזן זיך אַראָפּ אויפן שרײַב־פּאַפּיר. אַמאָל קומען זיי ביי אים פּרײַוויליקע, אַמאָל איינגעבעטענע, אַמאָל דאַרף ער זיי צווינגען. אָבער איין מעלה האָבן זיי — אַז זיי זענען שײַן אונטער זיין פען פּאָלגן זיי. פון זיך אַלײַן באַשאַפן זיי קיין ליד נישט, אָבער זיי העלפן אים אויפהאַלטן די

פאָרם פון ליד — דעריין קאָן ער זיך אויף זיי פארלאָזן. און דאָס איז שוין אַ סך.

באָוושאַווער האָט אַט־דעם דינסט פון זיי נישט געהאַט. אָן דער הילף פון יידיש־היימישער בילדלעכקייט און אָן יידיש־היימישער־שפראַך־הילף, וויפיל ער האָט זיך נישט געריסן פון דער תכלית־דיסציפלין, האָט ער נישט געקאָנט דערהויבן זיין תכלית ליד צו אַ קונסט־מדרגה.

און אוראי האָט באָוושאַווער די הילף נישט געהאַט פון דעם פיער־דיקן פינטלע אין ראָזענפעלדס יידישער איבערלעבונג, וואָס האָט זיך אים אָפגעשפריצט אפשר קעגן זיין ווילן פון דער פיערלעכער שטימונג, וואָס פלעגט פאַר אַ טאָג מיט אַ חודש דורכנעמען דעם גאַנצן אימיגראַנטישן עולם — די יום־כפור־שטימונג, וואָס פלעגט אַנקוועלן פון זיך אַליין אפילו ווען מען האָט נישט געהערט קיין שופר־בלאָזן — דעם יום־כפור מיט אַלץ, וואָס האָט צו אים צוגעפירט און איז צו אים צוגע־בונדן געווען — דעם אַלול, דעם האַרבסט. ראָזענפעלדס יום־כפור־ליד האָט זיך אויסגעפורעמט ערשט נאָכדעם, ווי ער האָט אויפגעוונגען זיין אַרבעטער־ליד און האָט זיך אויף אים געשטיצט. אָבער וואו האָט ראָזענ־פעלד אַ יום־כפור־ליד? ער האָט נישט קיין דירעקט ליד וועגן סאַציאַלע רעוואָלוציע, אָבער ער האָט אַ יום־כפור־דיק פאַרשלייערטע סאַציאַלע רעוואָלוציע — דעם יום־הריון, דעם וועלט־געריכט: „אָ דאַן וועט איר זען אייער שרעקלעכן סוף, פון וועלכן איר ווילט איצט נישט הערן! דאָס וועלט־געריכט וועט אייך באַשטימען די שטראַף און איר וועט נישט קע־נען זיך ווערן („אַ נבואה“) — אַ שטאַרקע דעקלאַמאַציע, אָבער עס הערט זיך ניט קיין פאַלשער סוף, נאָר אַ ווייטער נאָך־סוף נאָך אַ בת־סוף, וואָס האָט אַמאָל זיך דורכגעקוקלט דורך די וועלטן. און דאָס ליד „צו די וועלט־פאַרשלינגער“ איז עס נישט אַן אָפּקלאַנג פון ונתנהיתוקה? — וואָס האַבעוועט איר? דער טויט וועט אייך טרעפן סייווי. איר זייט אַרימע מענטשן, מיט אַ מלאַך־המות, וואָס לויערט אויף אייך. צו די קאַפיטאַליסטן זאָגט ער עס דעם יום־כפור־דיקן מוסר. און די נאַטור־לידער, וואו ער זינגט זיך אַריין אין קאַנטראַסט צווישן פאַרגענגלעכקייט און אייביקייט, דאַרפן אויך צוגעשריבן ווערן צו דער יום־כפור־דיקער שטימונג, וואָס דורך אַט־דער שטימונג ווערן זיי אויך צוגענגלעך פאַר דעם ברייטן עולם.

די שוואַכע, בלאַסע איסטי־סידישע יום־כפור־שטימונג האָט געגעבן

ראָזענפעלדן זיין שטארקסטע אינספיראציע פאַר אַ צענדליק לידער. ווען באַוושאָווער, שרייבנדיק זיין ליד „די רעוואָלוציאָן“, וואָלט אַריינגע- כאַפט אין זיין אויער דעם יידישן ציטער פון דער איינאיינציקער יום- כפור'דיקער תקיעה גדולה, וואָלט דאָס ליד נאָך היינט צו אונדז געדו- גערט און געמאַכט ציטערן.

ראָזענפעלד מיט באַוושאָווערס פייערדיקן אימפעט, מיט זיין אידי- אישער זויבערקיט, מיט זיין אידעאָליזם וואָס איז געווען זיין גרעסטע נשמה-פאַרמעגן, וואָלט געשאַפן ווערק, וואָס וואָלטן איבערגעלעבט זיין דור, וואָס וואָלטן נאָך היינט צו טאָג אונדז אינספירירט צו שעפּערישע מעשים.

ראָזענפעלד האָט נישט אַריבערגעשפּרייזט זיין דור. ער איז געווען איינס מיט זיין עולם, אַליין איינער פון עולם, פון וועלכן ער האָט זיך בלוז אונטערשיידט מיט פּאָעט באַוואוסטזיין. ער האָט גערעדט צו דער רויער אויבערפלעך פון עולמ'ס געמיט און געשריבן פון דער רויער אוי- בערפלעך פון זיין אייגענעם געמיט. און ווייל אַ מענטש וואָס לעבט פון דער רויער אויבערפלעך האָט ער זיך אַזוי געוואָרפן און געפלאַנטערט אין סתירות. און ווי אַן עמל'אניק, פון פּראָסטן סאָרט, וואָס ווען ער ווערט פּלוצלונג דעהייבן, געפינט ער נישט אין זיך גענוג אידעלן שטאַלץ, אויף וואָס אַנצושפאַרן זיין גדולה, און ער פאַררייסט זיך — איז ער שוין אפילו גרייט געווען, צוליב די העפלעכע רחמנות-שמייכלען פון די פאַר- נעמע יאהודימשע „ראַמען און הערן“, „אַפּצו'שמדן" זיך אין אַ פאַראַכ- טער-פאַרשפּעטער פון ברייטן יידישן עולם, פון וועמען ער איז געווען ביין פון זיין ביין.

פון דער מענטשלעכער טיף, וואָס אונטער דער אויבערפלעך, האָט ער נישט געצויגן קיין אינספיראציע נישט פאַרן מענטש און נישט פאַרן פּאָעט ראָזענפעלד.

און ווען עס זענען געקומען פּאָעטן און צייטן, וואָס האָבן יאָ דורכ- געבויערט די אויבערפלעך פון עולמ'ס געמיט צו אַ צווייטער שיכט, האָט ער נישט געקאָנט נאָכהאַלטן. ווען דער לעזער איז אויסגעוואָקסן, איז ראָזענפעלד צו קורץ געקומען, און ער האָט זיך דערפילט אויסגעשפּילט. און פריינט און פיינט האָבן געזאָגט: ראָזענפעלד האָט זיך אויסגע- שריבן; ראָזענפעלד האָט זיך אויסגעוועפּט. — און זיין געקערנקטע פּאָעט-גאווה, אויב זי האָט אים נישט געטריבן אין משוגעת אַריין —

גרונט טענדענצן פון דער יידישער ליטעראטור

לית ברירה האָט ער דאָך געקאָנט צוריקפאלן צו זיין אמאָליקער גלאָריע — האָט זי אים אָבער פאַר'סמ'ט ביז אין טויט אַרײַן.
א טראַגעדיע פון א פּאָעט, וואָס האָט געהערט בלוז צו זיין דור!

די דערציילער

פאַר דערציילער־פּיאַנערן דאַרפן פאַררעכנט ווערן צוויי: ז. ליבין און לעאָן קאַברין. דער דריטער — תּשר'ק — ווי געזאָגט, האָט זיין פּיאַנערטום פאַרשפּילט, אָבער אַ כאַראַקטעריסטיק פּאַרדינט ער דאָך — פאַר אַן אַילוסטראַציע דערויף, ווי טאַלאַנט איז באַשעדיקט געוואָרן, ווען ער האָט געהאַט די באַלעבאַטישע פּרעסע פאַר זיין היים. אַן ספּק מיט אַ פּייאַקייט אָנצעווינקען מיט אַ ווינקל־אויג אויף די קאָמישע שטריכן פון זיין פאַרשוין — דעם קאָסטימער פּעדלער — און פונאַנדערצעגלאָצן זיי מיטן פּולן אויג ביז צו משונה'דיקייט, און פונאַנדערצעפּאָכן דעם שמיכל אונטערן וואָג פון לייענער אין גרויס געלעכטער. אָבער תּשר'ק איז נישט ביכולת געווען אויסצולייזן זיין איינגעבאָרענע באַנאַבונג, אויס־צעלייטערן זי פון דער פּסולת, וואָס האָט זיך צו איר צוגעקלעפט פון זיין יאָרנלאַנגער שבת'דיקער שמשות אין דער באַלעבאַטישער פּרעסע; זיין מעשה פּעליעמאָן איז געבליבן שטעקן אויף דער אונטער־שוועל פון ליטעראַטור — אויף דער שטופּע פון געמאַכטער, אומישנע זיך פּרומ'לענדיקער, מעכאַניש זיך איבער'חזר'נדיקער איבערטרייבונג. ער איז נישט קאַפּאַבל געווען זיך צו דערהייבן, צוזאַמען מיט זיינע קאָלעגן פון דער סאַציאַליסטישער פּרעסע, צו דער מדרגה פון אַ ליטעראַטור־שאַפּער.

פון די צוויי איז ליבין געווען דער ערשטער — בכלל דער ערשטער דערציילער אין דער יידישער ליטעראַטור פון אַמעריקע — פאַר 1892 איז קיין דערציילונג נישט געווען. און ער האָט באַקומען בפּירוש אָנ־געזאָגט פון פּיליפּ קראַנצן, דעם רעדאַקטאָר פון דער „אַרבעטער־צייטונג" — צו דינען מיט דער פּען דער סאַציאַליסטישער אידייע, זיין דערציילונג זאָל זיין אַן אַילוסטראַציע אויפן קלאַסנקאַמף אין שאַפּ, אַזוי ווי ער איז שוין אין דער „גליקלעכער" לאַגע אַליין אַ שאַפּ־אַרבעטער צו זיין. פאַר ליטעראַטור אין „אַרבעטער־צייטונג" האָט דער אַיראָפּעאיש געבילדע־טער רעדאַקטאָר געוואָלט יוצא זיין מיט איבערזעצונגען. און מסתּמא האָט זיך אים אויך נישט געגלויבט, אַז אין דער „געמא" זאָל זיך געפירן נען איינער, וואָס זאָל קאָנען אָנשרייבן אַ ריכטיקע דערציילונג. און

לוינט זיך דען די מי? דאָס איז געווען פיליפ קראַנץ וואָס האָט דער ערשטער אַרויסגעלאָזט די פראַזע, אַז העכסטנס וואָס מען קאָן געבן יידיש אין אַמעריקע איז 35 יאָר לעבן. ליבין, אַליין אַ סאַציאַליסט, פון דער רוסישער סאַציאַליסטישער באַוועגונג, — אין זיין שטעטל גאַרקי, מאַהליווער גובערניע, איז געווען אַן אַנגאַנאַמישער אינסטיטוט, און די סטודענטן-אַנגאַנאַמען האָבן פלייסיק „געאַקערט דאָס פעלד“ פון סאַ-ציאַליזם — ליבין, וועלכער האָט אין דער היים אפילו נישט געהערט אַז עס איז פאַראַן אַ יידישע ליטעראַטור און פשוט זיך נישט פאַרגעשטעלט, אַז מען קאָן שרייבן ליטעראַטור אויף יידיש — האָט גערן זיך געשטעלט אין דינסט פון סאַציאַליזם, זיך פאַרנעמענדיק צו אילוסטרירן מיט דערציילונג דעם קלאַסן-קאַמף פאַר זיינע שאַפ-ברידער. און פיר-פינף יאָר האָט ער געטריי געדינט. אָבער אַ חוץ סאַציאַליזם, האָט ער פון דערהיים מיטגע-בראַכט דערציילערישע גבורה. מיט זיינע וויצן, גלייכווערטלעך, מעשות און אַנעקדאָטן, און מיט זיינע פריילעכע שמועסן בכלל — דערוויסן מיר זיך פון ליבינס אַן אויטאָגנביאָגראַפישער נאָטיץ — האָט ער געוואונען דאָס געהער פון די שענסטע מיידלעך אין שטעטל, אָבער נישט זייערע הערצער. און דער דערציילער-גבר האָט זיך געשטאַרקט איבער דעם רע-דאַקטערס גזר; נישט נאָר האָט ער דערציילט וועגן די צרות, וואָס מען האָט אויסצושטיין פון דעם שאַפ-פאַרמאַן — די צרות וואָס דאַרפן מאַכן די שאַפ-אַרבעטער פאַר סטרויקער און קלאַסנקעמפער — נאָר אויך וועגן דעם מענטשלעכען און אימיגראַנטישן צער פון די שאַפ-אַרבעטער, צו וועלכן דער פאַרמאַן האָט גאָר קיין שייכות נישט. — אזוי אַז אפילו ליבינס „סאַציאַליסטישע“ דערציילונג איז אויך אַנגעצילעוועט געווען צו „מענטשלעכקייט“.

איינע פון זיינע פריסטע דערציילונגען — „אַ מאַמע“ — באַציט זיך אויפן האָמסטעד-סטרייק, אין וועלכן אַלעקסאַנדער בערקמאַן האָט אָפגעפיערט זיין שאָס אין שטאַל-מאַגנאַט פּריק. דער אינגערער פון צוויי ברידער-סטרויקער איז דערשאָסן געוואָרן פון דער פינקערטאָן-וואַך. וויל די מוטער ניט מיטפאַרן מיטן עלטערן זון קיין ניו-יאָרק. ער געפינט זי ליגן אויפן קבר פון דערשאָסענעם. זי וויל אים נישט איבער-לאָזן אַליין אין האָמסטעד. די גאַנצע אויפמערקזאַמקייט פון דער דער-ציילונג איז קאַנצענטרירט אויף דעם צער פון דער מוטער. — אַ סיגאַ-רעטן-מאַשין ווערט איינגעריכט אין אַ שאַפ, די אַרבעטער ווערן אָפגע-זאַגט. דער באָס פרייט זיך באַצייטנס מיט זיין נקמה אָן די אַרבעטער.

דערשפירן זיי עס, און רויבן ביי אים אוועק זיין שאַדנפרייד מיט דעם, וואָס זיי מאַכן זיך לוסטיק ווי קינדער אַרום דער מאַשין, דעם באַס אויף צופוקעניש.

ליבין גיט דעם אַרבעטער צו שמעקן דעם שאַרפן ריח פון באַס, וואָס נאָר איינער, וואָס האָט דעם ריח געשפירט, קאָן אים צוריק אויפכאַפן מיט ווערטער. ער פאַרשאַרפט דעם אַרבעטערס מענטשישן חוש-הריח בנוגע זיין קלאַסן-שונא.

און ער האָט געגעבן צו שמעקן דעם אַרבעטער דעם אוממענטש-ריח פון זיין צווייטן קלאַסן-שונא, וואָס קומט גלייך נאָכן באַס — דעם ריח פון לענדלאַרד. סעריעס דערציילונגען שרייען קאַראַאָל אויפן לענדלאַרד. אָבער דאָס איז אזאָ קאַראַאָל-געשריי וואָס באַרייכערט דעם אַרבעטערס מענטש-פאַרשטיין און מענטש-פילן.

פאַרקערט, די איידלסטע מענטשלעכקייט זאַמלט ליבין וואו ער איז אויסן צו באַווייזן וואָס פאַר אַן אדעלמאַן דער אַרימאַן איז. און ווען איז דער אַרימאַן דער גרעסטער אדעלמאַן? אין אַ קרויז-צייט ווען יעדער סענט איז אים ווי אַן אויג אין קאַפּ: — אַ צייטונגס-פּעדלער, וועלכער האָט נישט קאָלעקטירט גענוג אפילו אויף אַ טאַג איבערצולעבן, נאָכן באַצאָלן פאַר די צייטונגען, כאַפט זיך אינמיטן חשבונ'ען ביי אַ „גנבה“ — ער האָט נישט געגעבן זיין וועכנטלעכן קוואַדער צו די קינדערלעך פון דער פרוי אין קעלער. לויפט ער עס גוט-מאַכן — די אייביק הונגעריקע קוסן אורדאי אויס די אויגן אויף אים.

(דער צייטונגס-פּעדלער און דער אַרבעטער בייטן זיך אָפּט מיט די פּלעצער אין ליבינס אַמאָליקע דערציילונגען. דער דאָלאַר פון אַרבעט-לאָזן ווערט כסדר ביי אים געטובלט אין הייליקער מענטשלעכקייט — אין קעגנזאץ צום בלוטבאַפּלעקטן דאָלאַר פון באַס און לענדלאַרד). דאָס איז ליבינס פּראָלעטאַרישע דערציילונג. די באַלערנדיקע טענדענץ ווערט גראַדנווייז אויסגערוגען און איינגעשלונגען פון דער מענטש-מעשה. די דערציילונג פּראָלעטאַריזירט דעם לייענער, באַרייכערנדיק גלייכצייטיק זיין מענטש-קענטניש. די פּראָלעטאַריזירונג איז גלייכציי-טיק פאַרמענטשלעכונג. ווי דען אַנדערש? אזוי איז אויך געווען אין דער ווירקלעכקייט: מאַיאָריטעט פון דער אימיגראַנטן-מאַסע איז דאָ אַריינגעפאַלן אין פּראָלעטאַרישן צושטאַנד. און דאָס קלאַסנבאוואוסט זיין פון אימיגראַנט-פּראָלעטאַריער איז געשטיגן צוזאַמען מיט זיין

מענטש ווערן. עס איז איין פראָצעס געווען. און אזוי באַדאַרף אויך זיין אין אַ ריכטיקער פראָלעטאַרישער דערציילונג.
 פראָלעטאַרישע דערציילונג, נאָכן פראָלעטאַרישן ליד, איז געווען דער צווייטער הינער ליטעראַרישער פראָדוקט.

איינגעאַרבעט די פען אויף דער פראָלעטאַרישער דערציילונג, און באַקומענדיק די פרייהייט פון פען, האָט ליבין זיך אוועקגעלאָזט באַאַר-בעטן דאָס גאַנצע פעלד פון אימיגראַנטן-לעבן. ווי ברייט איז דאָס פעלד? אויפן ערשטן בליק נישט אַרומצונעמען. דער איינדרוק איז, אַז ביי ליבין איז אַן עשירות אויף טעמעס. אויף יעדן טראַקט קיינמאל זיך ביי אים אויס אַ טעמע. אויף יעדער טעמע גייט ביי אים אויף ווי אויף הייזן אַ סוּשעט.

עס איז דאָ אַ לייכטער וועג, ווי פונאַנדערצוקלייבן זיך אין ליי-בינס הונדערטער און הונדערטער סוּשעטן, סקיצן און דערציילונגען. מען דאַרף נעמען זיין אייגענע לעבנסגעשיכטע פאַר אַן אויסגאַנספונקט. ווי ער איז גרינערהייט אַריינגעפאַלן אין שאַפּ; ווי ער האָט פון שאַפּ זיך אַרויפגעאַרבעט אויף אַ צייטונגס-פּעדלער; ווי ער האָט פון פּעדלער זיך אַרויפגעאַרבעט אויף אַ פראָפעסיע (די שרייבער-פראָפעסיע קאָן פאַרביטן ווערן מיט אַן אַנדער פאַרם פון האַלב אויפגעריכט ווערן) א. א. וו. ביי היינט צו טאָג. האָט ער מיטגעמאַכט אַלע צרות און נחמ'ן פון אַן אימיגראַנט, געמיינט אַלע זיינע דאַגות און גאַנצע און האַלבע וואוילטיקן. און ער האָט אַ לייכטן וועג ווי אויסצוקייקלען טעמעס — פון די לעבנס-ברעקלעך, וואָס ער זאַמלט אָן אין זיינע אייגענע פיר-ווינקעלעך — לעבנס ברעקלעך, אין וועלכע עס איז אַפּט אַריינגעקנאַטן שטיקער האַרץ — און פון דעם שטאַף, וואָס עס דערציילן זיך אָן די שכנים; וואָס מען הערט זיך אָן אין גאַס; וועגן וואָס מען וויכוח'ט זיך אין קענדי-סטאַר, און וועגן וואָס מען לייענט זיך אָן אין צייטונג. ער איז אַ שמועסער און אַן אויסגעצייכנטער אָפּגעבער פון געהערטע שמועסן. ער קאָן נאָכגיין פאַקט נאָך פאַקט, נישט שפּרינגענדיק און אַרויסדרייענדיק זיך פון פּלאַנ-טערס מיט אַ גרינגן גאַנג. און געבענטשט איז ער מיט אַ ווייב-שמיכלנדיקער גוטמוטיקייט און האָט אַן אויג פאַר די אַנעקדאָטן וואָס דאָס לעבן אַליין דערלאָנגט. אָדער ער קאָן אַליין צושמעלן פאַקט צו פאַקט אזוי, אַז זיי זאָלן אויסזען ווי אַנעקדאָטן, וואָס דאָס לעבן אַליין דערלאָנגט. (עס איז געווען אַ סך געלעגנהייטן פאַר דעם אין אימיג-ראַנטן-לעבן, ווען די קבצני'שע אַלטי-וועלט האָט זיך אַריינגעצויגן אין

דער מיליאָנערסקער נייִוועלט, אַבי אַ פּריילעך אויג אויפצוכאַפן די אַנעקדאָטישע געלעגנהייטן) — אַ דאַנק אָטדי אַלע מעלות — זיין שמועס־מאַנערע און הומאָריסטישן בייקול — האָט ליבין געקאַנט די מעגלעכסטע פּאַסירונג דערהייבן צום גראַד פון אַ דערציילונג.

האַט ליבין געפירט דעם טאַג־בוך פון אימיגראַנט פאַר איבער 40 יאָר צייט — אָנהייבנדיק מיט דעם אימיגראַנטס גרינסטן צושטאַנד, ווען ער האָט געלעבט מער מיט אַלטער היים, ווי מיט אַמעריקע, און אים האָט זיך אַלץ געדוכט, אַז ער איז דאָ צייטווייליק און זיך געריסן פאַרן צוריק, און דערוויילע האָט ער אָפּגעריכט גלות אַמעריקע — אין אַ פינ־צטערן טענעמענט־הויז, אין דער „יידישער קאַָאָניע“, אָדער „געטאָ“, און אפילו אין יענע שווערע פרופּונגס יאָרן, ווען דער גרינער האָט אָפּ געריכט גלות אין אַמעריקע, האָט ליבין געפונען גענוג פון וואָס צו לאַכן און זיך פּריילעך מאַכן: אָט איז אַ גרינער, וואָס איז גליקלעך, וואָס מען האָט אים אויסגעזוכט אַ לאַזש, ביי די גרעסטע אביונים צווישן די לאַנדס־לייט. פונקט פאַר אים ווי צוגעמאַסטן: וועט ער קאַנען פּראַווען סעודה מיט ברויט און ציבעלע און נאָך מכבד זיין די קינדערלעך.

און ליבין וואָלט זיך אפשר אָפּגעשטעלט אַן אַנעקדאָטיס־פּעלעמאַ — נויט, אַ לוסטיקער אונטערהאַלטער אין אונטער־שטאַק פון אַ צייטונג — ער האָט אזוי ליב אַן אַנעקדאָט און סתם אַ טשיקאווע מעשה, וואָס מאַכן אזוי באַטעמ'ט אַ שמועס — ווען נישט די דיסציפּלין פון סאַציאַליזם, וואָס האָט אָנגעלאָדן מיט ערנסטן מענטש־אינטערעס: איז יעדע דערצייִר לונג ליבינס — די פּראָלעטאַרישע, ווי די ניט ריין פּראָלעטאַרישע — אָנגע־ציילעוועט צום מענטש־פינטעלע (אָדער צום אוממענטש־פינטעלע, ווען עס האַנדעלט זיך וועגן אַ העלד, וואָס מען דאַרף פיינט האַבן) און אפילו דער אַנעקדאָט איז אָפּגעטונקט אין וואַרימער מענטשלעכקייט.

און אפילו די „מענטשלעכסטע“ דערציילונג ליבינס, פונקט ווי די בפירוש פּראָלעטאַרישע, איז אָנגעציילעוועט געווען צו תכלית. צו וועלכן תכלית? פשוט: צו דעם, וואָס קאָן גלייך אויפן אָרט צונוצקומען. צוערשט איז דאָס געווען, וואָס קאָן העלפן דעם גרינעם זיך „אויס־מענטשלען“ אין אַמעריקע. דערנאָך — וואָס קאָן העלפן דעם „אויס־געמענטשלטן“ זיך ציוויליזירן. ליבינס דערציילונג גיט שנעלע הילף אין נוצלעכער מענטשלעכקייט.

הילף איז אויסגערינען: לערנען ענגליש פאַרנעמט אַ גרויסן אָרט אין ליבינס דערציילונגען פאַר די ערשטע צען־פופּצן יאָר. אָט מוסר'ט

ער א העלד, הלמאי אפזיענדיק 20 יאָר אין לאַנד קאָן ער נאָך ריכטיק ענגליש נישט ריידן. און אַט־איז אַ טאַטע, וואָס איז נאָך פיר יאָר נייט־סקול אַ גאַנצער ענגליש־קענער, אַ טאַטע וואָס האָט שיר נישט גע'חלש'ט פאַר פרייד, ווען דאָס טעכטערל האָט צום ערשטן מאל אַרויסגערעדט: „אור דיר קאָנטרי!“

און קענטיק, אַז ליבינס דאַמאָלסדיקע לייענער זענען שטאַרק פאַר־נומען געווען מיט דער פראַגע וועגן דערציאונג. וואָרום זיינע העלדן אויך אַזוי. און אויפקלערונג וועגן דער פּסיכאָלאָגיע פון דער פרוי. און אויפקלערונג וועגן דער פּסיכאָלאָגיע פון מאַן.

און אויפקלערונג וועגן ליבע: יאָ, ליבע איז מענטשלעך און כמעט אומפאַרשטענדלעך, זי באַפאַלט אַמאָל די פּינסטע פרוי און דעם שטיִלסטן מאַן קעגן זייער ווילן. מען זעט באַשיינפערלעך אַרויס פון ליבינס דערציילונגען, זוי זיינע לייענער ווערן „מענטשן“ און פאַרליבן זיך, און ברעכן זיך די קעפּ: וואָס איז דאָס פאַר אַ געהיימיניש די לי־בע? —

היינט, איבערלייענדיק ליבינס אַמאָליקע דערציילונגען, שפּירט מען ממש דעם רושם, וואָס זיי האָבן געמוזט מאַכן אויף די אַמאָליקע לייענער. נאָך יעדע אַפּגעדרוקטער דערציילונג האָבן די לייענער קומענדיק צו גאַסט איינער צום אַנדערן, מסתמא זיך מפּלפּל געווען איבער די רעטע־נישן פון מאַן, פרוי און ליבע ביז אין העלן טאַג אַריין. און ווען פאַר־געליענט אויף אַ ליטעראַרישן אָוונט, מיט טראַפּ און טעם, האָט ליבינס אַ דערציילונג אורדאי געמוזט נאָר שטאַרק אויסנעמען.

עס איז נישט בלויז אין דעם, וואָס ליבינס דערציילונג האָט זיי געגעבן דיסקוסיע און פּלפּל־שטאַף. עס איז געווען אַ טייל — אפשר דער הויפּט־טייל — פון זייער „אַמעריקאַניזירונג“ — פון זייער אַריינגעד־פירט ווערן אין דער געמיינשאַפט פון קולטור־מענטשן.

און דער עיקר, ווייל געטאָן האָט זי עס אַפּשפּיגלענדיק דעם לייענער, מיט זיינע געדאַנקען און געפילן, האָט ליבינס דערציילונג דעם לייענער געגעבן צו פאַרזוכן פון אַ הנאה, וואָס איז אינגאַנצן אַ נייעס געווען פאַר אים — די הנאה פון זען זיך „באַשרייבן“. דאָס האָט אים באַ־רייכערט מיט אַ נייעס אינטערעס — צו ליטעראַטור. דערזען זיך אַפּ־געשפּיגלט און אַפּגעשילדערט. איז ער נאָר אַנגעקוואַלן: זע נאָר, זע נאָר, עס איז דאָך פונקט ווי מיט מיר האָט פּאַסירט!

און דערמיט האָט ליבינס דערציילונג דערפילט די ערשטע און

עלעמענטארסטע פונקציע פון ליטעראטור—צו טראנספארמירן דעם לייע-
נער דורך מאכן אים איבערלעבן זיך אליין און איבערלעבן דעם צווייטן ;
וואָס דאָס פאַרגרינגערט אָן אַ שער זיין אַראָפּוואַרפן פון זיך דעם אַלטן
לבוש און אָננעמען זיך מיט נייעשטאַלט.

דאָס איז געווען דער פראַקטיש תכלית/דיקער אופן, ווי ליבין האָט
פאַרענטפערט, באַרעכטיקט און איינגעשטעלט די דערציילונג פאַר דעם
ערשטן אימיגראַנטן-דור. און דאָס איז זיין פאַרדינסט.

איצט צוריקסוקנדיק צו יענעם פּעריאָד, ווילן מיר פרעגן: אָנער-
קענענדיק דעם היסטאָרישן באַטייט פון ליבנס דערציילונג, וויפיל ליי-
טעראַרישע וואָג פאַרמאָגט זי היינט?

ליבין שרייבט נאָך דערציילונגען היינט, און ווי געוויינלעך אין אזא
פאַל, איז די צייט גופא די קריטיקערין. אַנטקעגן דעם באַדאַרף פון
היינטיקן טאָג דאַרף נאָך בולט'ער אַרויסקומען דער כאַראַקטער פון ליבנס
דערציילונג, און אזוי אַרום וועט זי אונדז העלפן נאָך שאַרפער כאַראַק-
טעריזירן דעם פּיאָנערישן פּעריאָד פון דער היגער ליטעראַטור.

ליבין, האָבן מיר געזאָגט, האָט געפירט דעם טאָגבוך פון אימיגראַנט
פאַר איבער פּערציק יאָר — פון דעם אימיגראַנט פון צוויי דורות. אָבער
עס איז שוין אַ יאָר צוואַנציק אין דעם, ווי דער אימיגראַנט איז אויס-
אימיגראַנט געוואָרן; דער אימיגראַנט פון עלטערן שטאַם האָט זיך איינ-
געוואַרצלט, זיך איינגעבירגערט מיט זיין באַוואוסטזיין דאָ אין לאַנד,
איינוואַרצלענדיק און איינבירגערנדיק און אויסגריינענדיק די נייע-
קומענע, וועלכע האָבן דאַרום שוין אפילו נישט באַוויזן גרין צו זיין.
און ווען ליבין שרייבט נאָך אַלץ ווי ער וואָלט געפירט דעם טאָגבוך פון
דעם זיך אויסגריינענדיקן אימיגראַנט, בלייבט ער דער טאָגבוך-פירער, דער
ביאָגראַף, דער היסטאָריאָגראַף פון איין דור, דעם ערשטן אימיגראַנטן
דור. ניין, ווען מיר לייענען אים מיט היינטיקע אויגן, אַנטפּלעקט ער
זיך ניט ווי אַ היסטאָריאָגראַף, נאָר ווי אַ פראַטאַקאָליסט. ער פראַטאַ-
קאָלירט דאָס לעבן אין קורצע טאָג-בוך נאָטיצן. און זיינע דערציילונגען
זענען נישט אזוי מענטשלעכע דאָקומענטן, ווי מענטשלעכע פראַטאַקאָלן.
וואָס געהערט, געזען, דעם שמועס-שטאַף — דאָס איז וואָס ער פאַר-
צייכנט. און ווען ליבין גיט נאָך אַלץ לעקציעס אין מענטש-און לעבנס-
קענטניש, זענען דאָס קורצע דערציילערישע לעקציעס פון איין טאָג דויע-
ר. נישט וואָס די פאַסירונגען אין זיינע דערציילונגען געדויערן בלויז
איין טאָג. זיי מעגן זיך אפילו ציען אַ יאָר. און אַ טאָגפאַסירונג קאָן

ארייננעמען און אריינפרעסן אין זיך די חכמה פון א גאנץ לעבן און ארומנעמען און איינשליסן אין זיך דעם צושטאנד פון א גאנצער וועלט. נאך ליבינס דערציילונגען זענען פארן טאג-געברויך. עס איז א שמועס, און א שמועס פארן טאג-געברויך באדארף נישט האבן קיין צופיל לעבנסדער-פארונג און צופיל מענטש-פארטיפונג. דער לייענער-צוהערער פון ליבינס דערציילונג האט עס נישט באדארפט. ער האט נישט געהאט מיט וואס א טאג איבערצוקומען, און האט געדארפט דעם טאג איבערקומען, ער האט גע-לעבט פון האנט אין מויל אריין, און פון מויל אין קאפ אריין. אדער לויט א פריערדיקן אויסדרוק, ער האט געלעבט אויף דער אויבערפלעך פון זיין געמיט. ער האט געהאט גענוג ארבעט אויף דער אויבערפלעך: איינזאפן אזויפיל נייע איינדרוקן און אזויפיל רויער מאטעריאל איז אים געלעגן אויף דער אויבערפלעך, וואס האט געדארפט באארבעט ווערן און אדאפטירט ווערן צו דער נייער סביבה, האט ער נישט קיין צייט און קיין געלעגנהייט נישט געהאט אראפצולאזן זיך צו דער אייגענער טיף און במילא האט אויך זיין ליטעראטור-שפייזער, דער דערציילער ליבין, נישט געדארפט אָנקומען צו דער טיף פון זיין געמיט.

דאָ באַט זיך אַן אַ פאַרגלייך, וואָס לאָזט אַרייַנקוקן אין ליבינען און זיין לייענער. ווען מען פירט א פאראלעל צווישן ליבינען און ריי-זענען, וועלכע האָבן זייער ענלעכקייט אין דעם, וואָס ביידע גייען אַרויס פון שמועס — רייזען פון שמועס צווישן „ליטוואַק און ליטוואַק“ — באַקומען מיר אַרויס די נפּקא מינה, וואָס כאַראַקטעריזירט זיי ביידן. (דאָ ווערן זיי נישט פאַרגליכן אין טאַלאַנט, נאָר זייערע באַשטעלער ווערן פאַרגליכן) רייזענס דערציילונג אַרעסירט זיך צו אַ לייענער העלד, וואָס איז איינגעזעסן אין צייט און אָרט — אין הונדערטער יאָרן ליטע. מיט איין שאַרפּער שפּירונג, דורך אַ בליץ פון אַ רגע, וואָס מאַכט אַ שניט אין דער נשמה, דערגרונטעוועט מען זיך צו די טיפּענישן — צו כאַראַקטער-שטריכן, וואָס שטאַמען פון די דורות. ביי ליבינען איז גענוג אַ לייכ-טער ריר, האָט ער שוין אָנגעקלאַפט דעם דעק, וואָס איז פון אויבן באַ-צויגן מיט אַ צייטווייליק-דערווייליקן לעבנסוועג. אזוי אויך דער אונ-טערשייד צווישן רייזענס און ליבינס הומאַר. ביי רייזענען איז עס דער מיטלייד-שמיכל, וואָס דאָס לעבן שמיכלט איבער זיך: שטויבעלע היינגט זיך אויף אַ אילוויע, דער מענטשלעכער גורל אָפּגעוואויגן אויף אַ שטרועלע, אַ שפּליטער פאַרמעסט זיך מיט אַ באַרג און וויל אים דורכשטעכן. ביי ליבינען איז עס דער געלעכטער, מיט וועלכן די

פאקטן לאכן זיך אליין אויס; א פאקט ווערט געשטרויכלט און ברעכט דעם קאפ; שטייט אן אנדער פאקט דערביי און האלט זיך ביי די זייטן. — דער אונטערשייד איז דאָ, וואָס רייזען גרייכט ביז צו דער אונטער-שיכט פון לייענערס געמיט, וואָס דאָס מיינט שוין ביז צו דער געדיכט-טעניש פון דער אָפגעלייגטער ירושה, וואָס דאָס איז די יידישקייט פון דעם יידן. און ליבין אין זיין דערציילונג האָט זיך באַנונגט מיט אָפּשעפּן דעם טאָגשוים פון דער אויבערפלעך, מיט אָפהויבן דעם לעבנס־שטויב פון דער אויבערשטער שיכט פון געמיט. און במילא האָט ער נישט באַוווּזן צוזאָממען צו דער „טיף“, צו דער יידישקייט פון זיין העלד, פונקט ווי זיין העלד, זיין לייענער באַשטעלער, האָט עס נישט באַוווּזן. (ראַזענפעלד אין זיין ליד האָט צוזאַמען מיטן טאָגשוים אויך אָפּגע-שעפּט אַ דינע פּלעווקע יידישקייט, וואָס דאָס האָט אים שוין גוט געמאַן). און לויט דער קנאַפּן באַדאַרף פון דעם באַשטעלער האָט זיך אויך אויסגעלייגט די טעכניק פון ליבנים דערציילונג. רייזען אויפן איינ-פאַכן שמועס־עלעמענט שטעלט אויף אַ גאַנץ דערציילונגס־כּנין — אַ כּנין, וואָס דאַרף אויפהאַלטן אַ געהויבענעם שמועס צווישן אַ ליטוואַק, וואָס איז אַנגעזאַפט מיט לעבנס־חכמה, און אַ ליטוואַק, וואָס איז חכמה־זשערנע. ווי איינפאַך זי איז, אַזוי דין איז זיין טעכניק. זי זאָגט אויס סעקרעטן וועגן מענטש־כאַראַקטער, וואָס לאָזן זיך מיטן פּשוטן אויג נישט כאַפּן.

די באַזע פון ליבנים שמועס איז דער פאקט אויבן אויף — דער „אַנעקדאָט“ — אַ קאָמבינירונג פון פאקטן, וואָס פאַרשפּיצן זיך מיט אַ לאַך־פּונקט. שטוקעוועט ער פאקט צו פאקט און שמועסט זיי צונויף מיט דיאַלאָג. באַקומט זיך, וואָס ליבין רופט אַ סוזשעט, און וואָס געוויינט לעך רופט מען דאָס סקיצע — אַ קיצור פון אַ דערציילונג. און ווען אָט־די פאַרקיצטע דערציילונג ווערט נאָך אויסגעפּילט וויפּיל נישט איז מיט כאַראַקטער־באַשרייבונג — באַקומט זיך אַרויס אַ ליבינשע דערציי-לונג. כאַראַקטער נאָר אויף אַזויפּיל, וויפּיל עס פּאָדערט זיך צונויפהאַלטן אַ סוזשעט פאַר דעם טאָג־דויער — דעם טעם פון די צוזאַמענגעבראַכטע פאקטן זאָל זיך נישט אויסוועפּן פאַר דעם גומען פון לייענער, איידער דער טאָג פאַרגייט — דער טעם, אָן וועלכן ס'קאָן קיין לאַך נישט זיין. דאָס זענען ליבנים דריי טעכנישע טרעפּלעך: אַנעקדאָט, סוזשעט, דערציילונג. אַ פּערפּעקטע, פּול אַנטוויקלטע ליבינשע דערציילונג האָט זיי אַלע דריי אין איינעם — אַ צונויפשטעלונג פון פאקטן, צונויפּגער-

שמועסטע מיט דיאלאָג, און אויסגעפילטע מיט באַראַקטער אויף אזויפיל, עס זאָל אין סך-הכל געבן אַ פולן לאַך — אַמאָל באַגלייט מיט אַ טרער און אַמאָל מיט אַ שאַקל מיטן קאָפּ.

אַט אזוי האָט ליבינס דערציילונג, מיט איר אינהאַלט און טעכניק, פינקטלעך זיך אַרויסגענומען פון באַשטעלער (נישט פינקטלעך, נאָר כמעט פינקטלעך, ווייל מיט דער „פּלעווקע יידישקייט“ האָט ליבין, אונטער סאַציאַליסטישער דיסציפּלין, געדאַרפט פּאַרויכטיק זיין) — און איצט קאָן געוויזן ווערן, ווי די צייט האָט גענומען קריטיקירן ליבינען. זי האָט אים קריטיקירט טאַקע אויף דעם אונטערשייד צווישן זיין באַ-שמעלער און ריווענס, אויף זייער אונטערשייד אין טיפּ, אויף דעם יוד-אונטערשייד. טיפּ מיינט יוד.

אַן ספּק באַגאַבט מיט אַ דערציילעריש-הומאָריסטישן טאַלאַנט — מיט אַן איינגעבאַרענער נויגונג אַפּצוגעבן דער וועלט זיינע איינדרוקן פון איר דערציילעריש און אַנצוקוקן די וועלט מיט אַ לאַכעדיקן אויג, איז אים פאַרשפּאַרט געווען אַרויסצורופן אין זיך די פולע מאַס פון זיין טאַלאַנט, וואָס פאַר דעם איז נאָר אין פּאַראַוים קיין באַשטימטער גרע-נעץ נישטאָ, ווייל די באַשמעלונג פון לייענער-עולם (וואָס דאָס שליסט שוין איין די סאַציאַליסטישע אינטעליגענץ, די איבערגעבערין פון דער באַשמעלונג) האָט עס נישט געפּאַדערט. און געוויינלעך איז די אָפּענט-פערונג לויט דער אַרויספּאַדערונג. און איניציאַטיווע פאַר אַן אייגענער אַנשטרענגונג, מוז מען צוגעבן, האָט אים אויסגעפעלט.

אַריינלעבנדיק זיך צוריק אין דער צייט, קאָנען מיר נאָך היינט ליבינס דערציילונג דורכלייענען מיט אַ טרער און מיט אַ לאַך. פון דעם אַמאָליקן „וויין-אַביסעלע-לאַך-אַ סך“ און לעקציע-שטאַנדפונקט זענען ליבינס דערציילונגען אויסגעפילט, פאַררונדערט. אָבער עס איז אויס מיט דעם אַמאָל. דער לייענער האָט אַריבערגעשפּרייזט פון איין דור אין צווייטן, און עס האָט זיך אַרויסגעשמעלט, אַז ליבין קאָן אים נישט נאָכהאַלטן.

דאָס מיינט נישט, אַז ווען די יאָרן זענען אונטערגעפּאַרן, איז ליי-בינס דערציילונגס-קראַפט אונטערגעשניטן געוואָרן. ליבין שרייבט איצט בעסער ווי אַ מאָל. נישט נאָר איז זיין שפּראַך אויסגערייניקט געוואָרן פון סלאַוויזמען, אַנגליציזמען און דייטשמעריזמען, וואָס האָבן געהערט צו דעם סטילאַנזן סטיל פון די אַמאָליקע היגע ליטעראַטור; נישט נאָר איז זיין שפּראַך איצט אַ סך גלאַטער, פולער, ליטעראַרישער ווי

אמאל — נאָר וואָס נאָך וויכטיקער, ליבין בויט און פֿורעמט זיין דער־
 ציילונג מיט אַ סך מער בריה'שקייט ווי אמאל. ווען ער וואָלט דאָמאַלס
 אזוי געשריבן ווי איצט, וואָלט ער „מרעיש עולם“ געווען.
 און דאָס מיינט אויך נישט, אַז ליבין איז אָפּגעשטאַנען פֿון זיין
 לייענער. אַרדאי ווייס ער, אַז זיין לייענער איז אויסגעוואָקסן; אַז ער
 האָט אויסגעלערנט אַלע זיינע אַמאָליקע ליבינישע לעקציעס. איבער וועל־
 כּע ער פֿלעגט זיך אַנלאַכן און זיך אויסוויינען — וועגן באַס, אַרבעטער,
 מאַן, ווייב, ליבע און „מענטשלעכקייט“, אָבער ליבין איז נאָנץ גוט באַ־
 האווענט אין אַלע ענדערונגען, וואָס זענען פֿאַרגעקומען פֿאַר דער צייט
 אין דער סביבה, אין די מענטשן און אין דער וועלט בכלל. ער האָט
 נאָך אַלץ אַ גוטן געהער פֿאַר די טאַגשמועסן, וואָס כאַפֿן איצט אַרײַן
 מיט די לעצטע געשעענישן פֿון ניר־אַרק אויך די דראַמאַזע דעפּעשן פֿון
 מאַסקווע, תּל־אביב און וואַרשאַ. קאָן נאָך ליבין צו יעדער צייט אונ־
 טערטראַגן דעם לייענער אַן אינטערעסאַנטע טאַג־לעקציע. פֿון די היינ־
 טיקסטע טאַג־שמועסן קאָן ער זיך צונויפּשלאַגן אַ סוזשענט. האָט ער אין
 זיין לעצטן באַנד אַ קענדי־סטאַרקױפּער, וועלכער איז אַזאַ פֿאַרקאַכטער
 באַלשעוויק, אַז ער שעמט זיך די אויגן צו ווייזן פֿאַר זיינע קונדן, ווען
 סאָוועט־רוסלאַנד האָט איינגעפירט „נעפּ“, און ער וואָלט זיכער זיך אויפ־
 געהאַנגען, ווען זיין ווייב קומט נישט אָן באַצייטנס און נעמט אים נישט
 אַראָפּ פֿון דער פעטליע. און ווען ליבין פֿרישט אָפּ זיינע אַלטע טעמעס
 וועגן מאַן, פֿרוי, ליבע ביז צו דער טעמע פֿון דער נאָר גרינער צייט —
 וועגן בירגערשאַפט, באַרייכערט ער זיי מיט דער סאַמע לעצטער דער־
 פֿאַרונג. און אויף ליבינס היינטיקע דערציילונגען איז נאָנץ קענטיק,
 אַז ער ווייס, אַז זיינע לייענער זענען אַנדערע, וואָרום זיינע העלדן אויך
 אזוי: נישט נאָר עלטער, נאָר אויך קליגער, דערפֿאַרענער, וויסנדיקער...
 אזוי אַז מיט דעם פֿראַבלעם פֿון אָנהאַלטן דעם אינטערעס פֿון זיין
 לייענער האָט ליבין זיך לייכט „געספּראַוועט“. זיין סוזשעט איז אַלע־
 מאָל „אַפֿ־טו־דייט“ — בטבע אזוי. און וואָס דאַרף אַ צייטונגס־לייע־
 נער מער כּדי זיך צו פֿאַראינטערעסירן? ביי די וואָס לייענען מער ווי אַ
 צייטונג פֿרעגט מען נישט — דאָס הייסט, דער צייטונגס־רעדאַקטאָר
 פֿרעגט נישט. — וואָס־זשע דען מיינט, אַז ליבינס לייענער האָט אַריבער־
 געשפּרייט פֿון איין דור אין דעם צווייטן, און ליבין קאָן אים נישט
 נאָכהאַלטן? — דאָס מיינט, אַז אַ נייער לייענער איז אויפּגעשטאַנען
 וואָס לייענט מער ווי אַ צייטונג, און אַמ־דער נייער לייענער האָט גע־

מעלדעט א פרעמענויע צו זיין טאָגעבער פון ליטעראַטור, און ער האָט זיין פרעמענויע אויך דורכגעזעצט — אזוי אז ער האָט אפילו אָנגע-שמעקט מיט איר דעם צייטונגס-לייענער, וועלכער נאָכדעם ווי ער איז פאַראינטערעסירט און אפילו פאַרכאַפט געוואָרן פון אַ טאָג-מעשה, פּרעגט אין אַ טאָג אַרום: וואָס האָט די מעשה אים געלאָזט הערן? — ער איז געבליבן הונגעריק. אים האָט זיך געוואָלט עפעס מער. דער כלל-לייענער פאַרלאַנגט איצט אַן אַנדער ליטעראַטור — ער פּאָדערט אַן אינעוועניקערן צוגאַנג פון שריפטשמעלער צום העלד, אַ טיפּערע אויס-לויכטונג פון כאַראַקטער, אַ ברייטערן לעבנסאַרומנעם. דער לייענער פון צווייטן אימיגראַנטן-דור, אָנגעזעטיקט מיט דערפאַרונג, האָט זיך אַרומגעזען, אז ער קאָן נישט יוצא זיין מיט היי-שעה; ער האָט דערפילט, אז כדי איינצופעסטיקן זיך אין דעם באָדן, דאַרף פון אים אונטערנומען ווערן אַן אַקציע, וואָס זאָל זיין אויסגערעכנט אויף יאָרן און דאַרף אין פאַראויס געפלאַנעוועט ווערן. און די ליטעראַטור, אָפּענטפּערנדיק אויף אַטידעם באַדאַרף, דאַרף אויך אַרומנעמען דורך זיך יאָרן—וואַרפּן בריקן פון נעכטן דורך היינט צום מאָרגן. און ליבינס מעטאָד פון נאָכפּאָלגן דעם לייענער פון טאָג צו טאָג האָט דאָ אויפגעהערט טויגן. ליבין מיט זיין דערציילונג איז מיטגעגאַנגען מיט זיין לייענער, נישט פאַראויסגע-גאַנגען. און אפשר איז ער אים גאָר נאָכגעגאַנגען, פאַראויסאיינלנדיק אים מיט אַ האַלבן טריט, כדי אים אונטערצוטראָגן זיין טעגלעכע לעקציע. אַט אין דעם זין איז ליבין אַריבערגעשטיגן געוואָרן פון זיין לייענער; אַט אין דעם זין איז די צייט אים אַריבערגעוואַקסן.

אַרבעט, לאָמיר זען: פּערציק יאָר שרייבט ליבין די געשיכטע פון פּערציק יאָר. אָבער איז עס געשיכטע? טאָג-ביכער, אויפן סמך פון וועלכע עס קאָן געשריבן ווערן געשיכטע. אָבער ביי אים אליין — פאַר-וואָס נישט אַ ווערק, וואָס זאָל אַרומנעמען אַ לענגערן צייטפאַס, שוין נישט רעדנדיק פון דער גאַנצער עפּאָכע — פאַרוואָס נישט אַ ווערק, צום ביישפּיל, וואָס זאָל אָנהאַלטן גילטיקייט, לאָמיר זאָגן, פון די ערשטע 20 יאָר ביי אים די צווייטע? קיין פאַראויסזעאונג פון דער צוקונפּט. קיין אויפגאַבונג פון לעבנס-פּלאַסטן. קיין אויספאַרשונג פון מענטש און כאַראַקטער. קיין גרונט-טיפּן.

לאָמיר דערווייל אַנרופן „פאַרנעם“: ליבינען האָט געמאַנגלט אין פאַרנעם. און דאָ באַשמעטיקט זיך, אז דאָס פּראָבלעם פון פאַרנעם איז ענג פאַרבונדן מיט דעם ייד-פּראָבלעם. אזוי איז אויך געווען מיט דעם

באשטעלער פון ליטעראטור, דעם ליענער: זיין פארטראכטן זיך וועגן אקציעס אויף דער דויער איז געקומען צוזאמען מיט זיין איינזען, אז עס איז דא א ייד־פראבלעם אויף דער וועלט, וואָס פאָדערט לייזונג; און אז אפילו דער יידישער ארבעטער, וואָס האָט אָנגעהויבן פון פאר־חלומ'ען א „לאַנגדויערנדיקע אַקציע“ — די סאָציאלע רעוואָלוציע — איז אויך פון דעם ייד־פראַבלעם נישט פטור; ער וועט דאָס פראַבלעם מוזן אויפנעמען און לייזן נאָך פאר אָדער מיט דער סאָציאלער רעוואָלוציע (ביז דאָס איינזעעניש איז דער סאָציאליזם פון יידישן אַרבעטער געווען בלויז אַ צודעק פאר זיין „מענטש־ווערן“).

דערמיט האָט דער היגער באשטעלער דעריאָגט און אַריבערנהאַנגט רייזענס אַמאָליקן באשטעלער, דעם קליינשטעמלדיקן ליטוואַק — יענער פון זיין „טיף־יידישקייט“ האָט בלויז געקעכצט אויף כלל ישראל. און מיט נאָך אַ וויכטיקן חילוק: יענער האָט פון זיין ענגן חדרל געדאַרפט אַרױפקוקן צו דער וועלט; דער האָט פון דער גרויסער וועלט געדאַרפט אַראַפּקוקן צו דעם יידן.

פאר דער ליטעראטור האָט עס באַטייט, אז פאר פאַרנעם דאַרף זי זיך אַראַפּלאָזן צו דער טיף. כדי איינצופאַסן דאָס לעבן אין אַ ברייטער דער ראַם, כדי אַרומצוכאַפּן אַ ברייטערן לעבנס־קרויז, דאַרף די ליטע־ראַטור נעמען באַשרייבן אַזעלכע קרויזן אין דער לופט, אויף דער אויבערפלעך פון לעבן, וואָס זאָלן זיך אַריינשניידן אונטער דער אויבער־פלעך, אָנרירנדיק די וואַרצלען פון כאַראַקטער, די וואַרצלען פון דורות. אויפן ליד איז דאָס לייכטער איינצוזען. די דערציילונג קאָן זיך נאָרן: שוואונג, פאַרנעם וועט זיך איר געבן מיט דער ברייטקייט. אָבער ניין: אויך די ברייטקייט קומט פון דער טיף. פאר דער דערציילונג האָט עס געמיינט, אז כדי זי זאָל ווערן וואַגיקער, דויערווערטיקער, דאַרף זי זיך גראַבן צו דער אונטערשיכט פון העלדס געמיט — דאַרט, וואו דער „מענטש“ גייט איבער אין „ייד“. און דאָ איז ליבין, מיט זיין טאַג־בוך־דערציילונג, שווער געטראָפן געוואָרן פון דער „קריטיק פון דער צייט“.

דאָס שווערסטע פראַבלעם ליבינס איז געווען דער ייד. אין ערשטן פּעריאָד, האַלטנדיק זיך אין די גרעניצן פון סאָציאליסטישער דיסציפּלין, האָט ער זיך געדאַרפט צאַמען. דאָך זיין דערציילישער דראַנג פון פאַר־מענטשלעכונג האָט צייטנווייז פאַרט אַריבערגעשפּאַנט די דיסציפּלין, און די פאַרמענטשלעכונג האָט במילא שוין וויפיל נישט איז אַריינגעצויגן

די יידישקייט פון זיינע העלדן. נאך ווייטער פון צופעליקע „פארטשע-פענישן“ מיטן יידן איז ליבין נישט געגאנגען. אָבער אַטאיז דער לייע-נער אויסגעוואקסן. די סאַציאַליסטישע דיסציפלין איז אויך אָפגעשלאַפּט געוואָרן. דער שריפטשמעלער האָט געקאָנט אָן מורא, וויפיל זיין האַרץ גלֹסט, אַרומכאַפּן זיך מיט דעם יידן, גיין הקפות אַרום אים, אונטער-גראָבן זיך אונטער אים. און דער מענטש ליבין און נאָך אים דער שריפטשמעלער ליבין האָבן אויסגענוצט די „נייע פרייהייט“. דער שריפטשמעלער האָט געמוזט אויסנוצן. אַניט וואָלט ער הינטעשטעליק געבליבן, און ער וואָלט געוואָרן „אומאינטערעסאַנט“ פאַר דעם לייענער. און דער מענטש ליבין — איצט פאַרדרייט אים גאַנץ שטאַרק, וואָס מען איז אַמאָל געווען אזוי אַסימילאַטאָריש געשטימט און מען האָט קיין גע-וויכט נישט געלייגט אויף דער יידישער שפּראַך. דער פאַרדרום און די חרטה און די ספקות שפיגלען זיך אָפּ אין זיינע דערציילונגען. איצט כאַפּט זיך ביי אים אַ טאַטע פאַרן קאַפּ:

סטייטש, וואָס האָט ער דאָ אָפגעטאַן!—ווען ער קומט צום שול-הויף אַנקוקן, ווי זיין טאַכטער, די לערערקע פירט אַ שפּיל מיט די קינדער. און זי, פאַר וועלכער ער האָט דאָס לעבן געלייגט, קערט זיך אָפּ פון אים, פאַר שרעק, טאַמער וועט ער זיך אַרויסכאַפּן צו איר מיט אַ יידיש וואָרט!

אָבער דער הכשר אויפן יידן וואָס דער מענטש ליבין האָט געגעבן דעם שריפטשמעלער, איז אַ קנאַפע סגולה געווען. דער יידישטאַף בלייבט אויפן שמועס-אויבערפלעך פון דער דערציילונג, ווערט נישט איר גרונטטייל. די דערציילונג שטעלט נישט און לייזט נישט קיין פּראָבלעם. פאַרענטפערט נישט און ווייזט קיין אויסוועג נישט.

דער חרם אויפן יידן האַלט אָן. נישט געקוקט אויף דער דערלויב-ניש פון זיין באַוואוסטזיין, זיצט דער חרם אין זיין שריפטשמעלערישן נפש. און אַטדער חרם האָט דאָס געשטערט, געקלעמט זיין דערציילע-רישן פאַרנעם און אויסגעלייגט זיין מעטאָד אויף דער פּלאַך פון טאַגבוך טאַקע דערפאַר, ווייל ער איז אזוי בריה'דיק דערציילעריש. און ווען עס פלעגט געשען, אז ער איז יאָ אויפגעפאַדערט געוואָרן צו אַ גרעסערן פאַר-נעם — צ. ב. ש. פון יידישן טעאַמער — פלעגט ער געשטרויכלט ווערן. זיין דראַמע האָט זיכער געהאַט אַ גרויסע מעלה קעגן דעם שונד-באַלאַ-גערער פון טעאַמער — זי איז געווען מענטש-און לעבן-געטריי. אָבער פאַר „פאַרנעם“ — האָט ער בלויז איבערגע'חזר'ט, פאַרפּלאַכט די

מיטלען און די עפעקטן — דעם געוויין און דעם לאך — פון זיין קור-
צער טאָגבוך דערציילונג — כּפּל'ענדיק טרער אויף טרער, אָנקיצלענדיק
לאך אויף לאך — און עס איז אַרויסגעקומען סענטימענטאַל-מעלאָדראַ-
מאַטיש און איבערטיבן קאָמעדיש. און ווען דער נייער לייענער האָט
גענומען פּאָדערן אַ גרעסערן דערציילונגס-פּאַרנעם, האָט ער פּונקט אזוי
געטאָן: פּאַרגרעסערט, גע'כפּל'ט, איבערגע'חזר'ט; ער האָט פּאַרמערט
די צאָל פּאַקטן אין דער דערציילונג. און די צווישנס אויסגעפּילט מיט
מער דיאַלאָג, מיט מער כאַראַקטער — ד. ה. מיט מער כאַראַקטער-באַ-
שרייבונג — און מיט מער „געזעלשאַפטלעכקייט“ — ד. ה. מיט מער
רייד וועגן געזעלשאַפטלעכע אידעען. אָבער קיין טיפּערער אַריינרדינג
אין תּוך פון כאַראַקטער, אין אונטערגרונט פון געזעלשאַפטלעכן לעבן;
קיין אַרומנעם פון אַ ברייטערן לעבנס-פּאַס, פון אַ לענגערן צייט-אַפּשניט.
מאַכנדיק אַ סך-הכּל — ליבין האָט זיין ליטעראַרישן אינסטרומענט אויס-
געאַרבעט אויף דעם עולם און דער אינטעליגענץ פון ערשטן אימיגראַנטן-
דור, וואָס דער ייד האָט געדרעמלט אין זיין אונטער-באַוואוסטזיין. איז
עס געווען אַן אינסטרומענט — די טאָגבוך-דערציילונג — וואָס האָט זיך
געהיט צו בויערן ביז צו דער אונטערשיכט פון געמיט — דעם אונטער-
באַוואוסטזיין. אָבער אַט איז שוין אַ שטיק צייט אין דעם, ווי עס איז
אויפגעקומען אַ דור, וואָס דער ייד אין אים האָט זיך אויפגעוועקט און
האָט זיך אַרויסגעהייבן פון אונטערבאַוואוסטזיין צו באַוואוסטזיין. און
ליבין פירט נאָך אַלץ דעם טאָגבוך פון אימיגראַנט — מיט דער טעכניק
פון אַ טאָגבוך-דערציילונג. ער איז מיט זיין טעכניק, מיט זיין דערצייר-
לונגס-פּאַרם, געבליבן שטעקן אין זיין דור. זיין ליטעראַרישער אינ-
סטרומענט האָט זיך אויסגעדינט. אַט אין דעם זין זענען די יאָרן לי-
בינען אַריבערגעוואָקסן.

פאַרן אויג האָט ליבין געדעקט אַ ברייט פעלד פאַר די 40 יאָר.
אָבער ער האָט דאָס פעלד נישט דורכגעאַקערט, נאָר דורכגעבאַראַנעוועט.
האָט געקאָנט וואַקסן גראָז, לייכטע פּלאַנצונג, אָבער קיין בוים, וואָס זאָל
מיט זינע צווייגן וואַרפן שאַטנס ביז אין אונדזער צייט. — איז אונטער-
געקומען אַ צייט, וואָס האָט דוקא געפּאָדערט, אַז אין דער ליטעראַטור
זאָלן וואַקסן ביימער. דאָס נעמט אָבער ביי אים נישט אַוועק זיין היס-
טאָרישן פּאַרדינסט, וואָס ער טיילט בשותפות מיט ראָזענפעלדן, וואָס
בידע צוואַמען האָבן איינגעשטעלט די יידישע ליטעראַטור אין אַמעריקע

— ראָזענפעלד מיט גרעסערן דערפֿאַלג, ווייל מיט עפעס „ייד-הילף“, דאָס ליד; און ליבין, נאָר אַז „ייד-הילף“, די דערציילונג.

* * *

פאַר דער ווייטערדיקער כאַראַקטעריסטיק פון דער פּיאַנערישער דערציילונג — פון אירע מעלות און חסרונות — וועלן מיר זיך ווענדן צו דעם צווייטן פּיאַנער-דערציילער — לעאָן קאַברין. ליבנס דערציילונג איז דורכזיכטיק, האָבן קלאָר זיך אַרויסגעזען אירע גרונטשטריכן, עס האָט זיך לייכט געלאָזט פעסטשמעלן איר אורשפּרונג פון תּכּלית-דינסט. אַ הויז וואָס זי איז געווען די ערשטע, איז זי אויך באַקוועמער געווען פאַרן ערשטן גענויערן אַנאַליז. קאַבריןס דערציילונג, וואָס איז געקומען מיט צוויי יאָר שפּעטער — אין 1894 — איז פאַרוויקעלטער; זי איז נישט געשמעסט, נאָר געבויט. אָבער פאַרוויקעלטער, לאָזט זי דערקענען דיזעלביקע גרונט-שטריכן. דוקא איר אַנדערשקייט באַשטעט מיט אַז אויך זי האָט געהאַט פאַר איר ציל דעם אימיגראַנט אויסצו-גרינען, אויסצומענטשלען.

האַבנדיק אין זינען צו דינען דעמעלביקן עולם, ווי ליבין, האָט קאַברין אָבער זיך אַדרעסירט נישט דירעקט צום עולם, נאָר צום עולם דורך דעם אינטעליגענט, וואָס האָט באַדינט דעם עולם מיט סאַציאַליזם. און דאָס מאַכט די נפּקא מינה. אומבאַוואוסטזיניק (אָדער אפּשר באַד-וואוסטזיניק) האָט ער געזוכט אויסצונעמען ביים אינטעליגענט מיט לייטעראַרישקייט. פון אַנהייב אָן מיט דעם וויסן און פּילן, אַז ער שאַפט לייטעראַטור. זיין ערשטע אַריגינעלע סקיצע, אָפּגעדרוקט אין „פּילאַדעל-פיער שטאַט-צייטונג“ אין אפריל 1894, האָט געהייסן א „מעדרער אויס ליבע“ — אַ פּאָעמע אין פּראָזע, אַ געבאַרגטע פּאָרם. אודאי ביי טורנער-געוון גענומען. דער סוזשעט: ער האָט געפונען אין פעלד אַ בלום, איז זי אים זער געפעלן. האָט ער זי אָפּגעריסן און זי איז פאַרוועלקט געוואָרן. זינגט ער דערויף לייטעראַטור-עברי. אַן אַרבעטער האָט ער אַזאַ מעשה נישט געקאַנט דערציילן. ער האָט שפּעטער נאָך עמלעכע אַזעלכע פּאָעמען אין פּראָזע געשריבן, און נאָך מער האָט ער אַזעלכע האַרטלעכע קאַפּלירישע שטעלן אַריינגעוואָרפן אין זיינע דערציילונגען — פון דעם אינטעלעגענט אַרויס.

אין זעלביקן חודש אפריל האָט ער אָפּגעדרוקט אַ מעשה-פעליעטאָן „אַלץ איז ביי זיי אַ שפּיל“ — באַבע באַשע גלויבט באַמונה שלמה, אַז

אין פאָנאָגראַף זיצט פאַרשפּאַרט אַ פאַר'כישופ'טער מענטש. אַן אינר-טעליגענט, וואָס חכמה'ט זיך מיט געמאַכטער פּאָלקסטימלעכקייט. דער-מיט האָט ער געמאַכט דעם אָנהייב צו אַ לאַנגער סעריע פון אַזעלכע אימיטאַציעס אויף פּאָלקסטימלעכקייט — מסתמא באשטימט אויף פאַר-געלייענט צו ווערן אויף ליטעראַרישע אָוונטן. אַלץ איז דאָ: אי חוש פאַר כאַראַקטער, אי אויג פאַר פּנימ'ער, אי געהער פאַר לשון, נאָך דער געלעכטער איז נישט קיין פּרייער, אַ צוגעטראַכטער, אַ בכיונ'דיקער. שפּעטער וועט זיך אַרויסשטעלן, אַז קאָברין פאַרמאַגט יאָ אייגענעם הומאָר, וואו עס לאַכט זיך אים נישט געצוואונגענערהייט — דאָרט וואו ער וועט לאָזן זיין האַנט גיין אַ פּרייען גאַנג, אַ האַנט, וואָס קאָן כאַפּן באַווענונג.

שוין אין מאַי 1894 האָט ער אַזאַ דערציילונג — „אויפן דאָך“ — וואו זיין האַנט שטרעקט זיך שוין צו איר נאַטירלעכער פונקציע. אין אַ הייסער זומער-נאַכט, אויפן דאָך פון אַ טענעמענט הויז אויף נאַרפּאָלק סטריט, קאָן מאַסס, אַ קעפּמייקער ביים פאַך, נישט איינשלאָפּן. ער וואַרפט זיך אַ גאַנצע נאַכט אין הוילער מורא, אַז זיין יונג ווייבל וועט אין שלאָף זיך אָפּרעקן, און דערוויילע וועט אַ בחור, וואָס שלאָפט דערביי — ער „מאַכט זיך שלאָפּנדיק“ — האָבן אַ געלעגנהייט צו צוקוקן זיך צו איר נאַקעטן לייב. פאַרטאָג, ווען ער האָט איינגעדערמעלט, כאַפט ער דעם בחור ביים פאַרברעכן. און עס ברעכט אויס אַ סקאַנדאַל. דער אַריינפיר איז אָנפאַנגעריש געשריבן אין סטיל פון אַ קאַרעס-פּאָדענץ קיין רוסלאַנד, וועגן דעם ניו-יאָרקער יידישן קוואַרטאַל, מיט אַלע נויטיקע אינפאַרמאַציעס; די ווערטלעך, די זידלערייען זענען פּינקט-לעך אָפּגעשריבן. זיין האַנט גנב'עט זיך פּאַוואָליע, נישט זיכער צו די אייפּערזוכט-סצענען; אָבער קומט זי צו זיי, לעבט זי אָפּ און זי ווערט פּריי.

די דערציילונג איז שוין אַן אָנווייז דערויף, אַז קאָברין איז אַ קאַפּ-מענטש וועלכער קאָפּירט דעם נאַטוראַליזם; אַ קאַפּ-מענטש, וועלכער האָט אָבער אויגן אין קאַפּ אויף אַריינצווען שאַרפע כאַראַקטעריזירנדיקע זשעסטן, און ענערגיע אין האַנט אויף צו באַשרייבן אויסערלעכע באַ-וועגונג, וואָס דעקט צו און אַנטפּלעקט ליידיגשאַפט.

קאָברין האָט מיטגעבראַכט פון דער היים ליטעראַטור-באַוואוסטזיין, וואָס דאָס איז געווען זיין צוגאַב צו דער היגער פּיאָנערישער דערציילונג. די לאַנדסלייט פון וויטעבסק געדענקען אים נאָך פאַר אַן איבערגעוואָקס-

סענעם בחור, וואָס זיצט אין זיין טאַטנס געשעפט, תמיד פאַרטאָן אין ביכער און — טשעפע אים נישט! „ א „פרא אדם“, האָבן זיי זיך געד טראַכט. זיי האָבן נישט געוואוסט, אז אין דער משפּחה, צווישן די געד בילדעטע קווינעס, האָט ער געהאַט אַ צונאַמען „אונדזער פּאַעט“. אָנגעד לייענט זיך מיט טשעכאַוון און קאַראַלענקאַ, האָט ער אַליין געפרובט זיין האַנט אויף רוסישע דערציילונגען (דאָס דערוויסן מיר זיך פון זיין אויטאָביאָגראַפישער דערציילונג פון 1897 — „איך בין דאָן אַלט געווען 17 יאָר“ — וועגן דעם, ווי אזוי אָפּשעמענדיק זיך, נאָך אַ לאַנגער קוויינסלעניש, האָט ער זיין נאָרוואַס פאַרהייראַטע קווינע, אין וועלכער ער איז געווען יינגליש פאַרליבט, אַ קוש געטאָן אזוי, אז יענע איז אוש רויט געוואָרן ביז איבער די אויערן) — וועגן יידיש האָט ער עפעס געד הערט, אז אויף אַטידעם ווילדן לשון-„זשאַרגאָן“ שרייבט מען דאָמאַנען פאַר דינסטמייַדן.

אַ חוץ רוסישן ליטעראַטור-באַוואוסטזיין, האָט קאַברין אויך מיט געבראַכט פון דער היים אַ דערציילונגס-מוסטער — דעם נאַטוראַליסטישן געבוי — וואָס דערמיט אונטערשיידט ער זיך פון ליבינען, וועלכער האָט גענומען אַרויפאַרבעטן די דערציילונג פון איינפאַכסטן עלעמענט — דער שמועס. אָבער דאָס נעמט ניט אַוועק פון קאַברנים פּיאַנער־יש קייט, פון זיין זעלבסטשטענדיקער אָנהייבערישקייט. ווייל קיין דערצייר לונג איז פאַקטיש נאָך נישט געווען און זי האָט געדאַרפט אַרויסגעבויט ווערן אויף אַ רויען העלד, וואָס איז פון ליטעראַטור נאָך נישט געכאַוועט געוואָרן, און אויף אַ רויען לייענער, וואָס האָט ערשט געפרוּאווט דעם מעם פון ליטעראַטור. (אפילו דער סאַציאַליסטיאַנטעליגענט, צו וועמען קאַברין האָט אומבאַוואוסטזיניק זיך אַדרעסירט, הגם מערסטנס מיט קענטניש פון דער רוסישער ליטעראַטור, איז ער אָבער אין הלכות יידישע דערציילונג געווען פונקט אזוי רוי ווי דער לייענער פון נאָרפאַלק סטריט).

דאָס וואָס קאַברין איז אָנגעלאָרן געווען מיט ליטעראַטור-אַמביציעס, איז געווען אי אַ הילף פאַר אים, אי אַ שטער. — אַ הילף: האָבנדיק פאַר זיין מוסטער אַן אַנטוויקלטע דערציילונגס-פאַרם, האָט ער געקאַנט זיך שטעלן גרעסערע אויפגאַבן: איינצופאַסן אין דערציילונג-דאָס ברייטערע לעבנס שילדערונגען, שטעלן כאַראַקטער, געבן טיפן — דעם רעוואָלוצי-אָנערן אַרבעטער אין „באַסנין“; די נייע פרוי אין „ווערא“, דעם אינ-טעליגענט אין „ער, מאַקס, און די שיינע העלענאַ“. האָט ער זיך אויך געקאַנט פאַרמעסטן אויף אַ לענגערער נאָוועלע — „קאַרל מאַרקס“ —

בעת ליבין האָט קוים געמאַכט אַ פאַרזוך אויף אַ נאָוועלע; אין זיין שמועס־פּאַקט־דערציילונגס־פּאַרם האָט זיך נישט געלאָזט אַרײַנפּאַקן צופיל דערציילונגס־משאַף. מיט אַ פּאַרטיקן מוסטער פאַר די אויגן, האָט קאָברין געקאַנט טרײַבן אַ סך ווייטער דעם אויסגרינונג־פּראָצעס פון דעם גרינעם, זיין פאַרמענטשלעכונג, זיין אַרײַנטריט אין דער ציוויליזאַציע. און דער הויפּט־מיטל פון פאַרמענטשלעכונג בײַ קאָברײַנען איז ליבע. בײַ ליבײַנען איז ליבע בלוזן סוּזשעט, פּאַסירונג, מעשה. ער האָט זיך באַנוגנט מיט לאָזן וויסן זיין לײענער אַז ליבע איז מענטשלעך. אים וואָלט קײנמאַל נישט אײַנגעפּאַלן צו מאַלן אַ סצענע פון לײַדנשאַפט. וועגן לײַדנשאַפט „שמועסט“ מען נישט. מען דערציילט דעם פּאַקט און דאָס אַלץ.

קאָברין האָט זיך ספּעציאַליזירט אויף לײַדנשאַפט־שילדערונג, אויף דעם קאָך און רעש אַרום געשלעכט־לעבן; אויף אײַפערזוכט, אויף פּאַר־פירעניש, אויף ברוגז און שלום אין פּאַמיליען לעבן: אַ „יאָר נאָך דער חתונה“, „דרייַ חדשים נאָך דער חתונה“, „אויף מאָרגן נאָך דער חתונה“ און „דער ערשטער אַקט אין אַ פּאַמיליען־דראַמע“. ער פירט אַרײַן אין די געהײַמנישן, וואָס שפּילן זיך אָפּ בחדרי חדרים, וואָס קײַן פּרעמד אויג זעט עס נישט אויף צו באַשמועסן פאַר שכנים.

און די ווענדונג צו פאַרמענטשלעכונג פון לײענער דורך ליבע האָט געשטימט מיט דער ווירקלעכקײַט: אין פּרײַוואַט־לעבן, אויסער דעם יר־ניאָן־לאַקאַל און דער „באַוועגונג“, איז ליבע געווען דער טויער דורך וועלכן דער גרינער איז געגאַנגען צו ציוויליזאַציע. אײַן צײַט איז דער ליבעס־קולט כמעט געוואָרן די נייע „מענטש־רעליגיע“.

אין תּוך איז לײַדנשאַפט, אויפגעברויזטער געפיל, נישט דוקא גע־שלעכטלעכער, נאָר אַלץ וואָס רעגט דאָס בלוט, שאַפט צוזאַמענשטויס, קאַנפּליקט — דער אונטערשלאַק, איבער וועלכן עס באַוועגט זיך קאָב־רינס יעדע דערציילונג — אפילו די פּראָלעטאַרישע. אײַגנטלעך האָט קאָברין כמעט קײַן פּראָלעטאַרישע דערציילונגען נישט אין ענגן זין פון וואָרט. אמת, די מאַיאָריטעט פון זײַנע העלדן זענען פּראָלעטאַריער, אָבער נאָר אויף אַזויפיל, אויף וויפיל עס ווערט אָנגעגעבן זײער פּאָך. קאַפּמאַכער, העמדל נײער, סיגאַר מאַכער, שניידער. פון די געצײלעטע שאַפ־דערציילונגען איז דער טשוואַק פון דער „שײַנער העלענאַ“ — אַן אינטעליגענט אַ שלימזל, אַ שרײַבער, וואָס ווערט אויסגעקאַנקורירט אין ליבע פון אַ גרעסערן פּאַרדײַנער בײַ העמדער. — אין די „קלײַנינקע

נשמה'לעך" איז די טעמע נישט אזוי דער פראָלעטאָריער, ווי דער ייד. די אָפּקומענישן פון פיר יידן אין אַ יאָהודימשער סיגאַר-פאַבריק, וואו יידן דאַרפן זיך אויסבאַהאַלטן ווי מאַראַנען. — אין „באַקונין" איז דער הויפּט-אינטערעס די כאַראַקטעריזירונג פון אַ פּרימיטיוון אַנאַרכיסט, וועלכער האָט זיך פאַרליבט אין באַקונינען דורך אַ שונדער-אַמאָן, און דער הויפּט-אַנפליקט איז, וואָס זיין מיידל, אויך אַ גענאַסין, האָט זיך דוקא איינגעשפּאַרט, צוליב דער מאַמען, חתונה צו האָבן כּדת משה וישראל. און אפילו אין „קאַרל מאַרקס", וואָס איז שוין אַ פּראָלעטאַ-ריש-אידיאָיאַשע אונטערנעמונג, זענען די בעסטע שטעלן די פּאַמיליען-סצענען, די היימישע קריגערייען מיט דעם ברודער דעם פּאַבריקאַנט; און די אידיאָיאַשע, אינטעליגענטישע און קלאַסנקעמפּערישע שטעלן זע-נען די שוואַכערע. — די פּראָלעטאַרישקייט איז געפאַלן אַ קרבן צו דער פאַרמענטשלעכונג! נאָר וואו די פאַרמענטשלעכונג איז אונטערשטיצט פון בלוט-אויפּרעגונג איז דערציילערישער געווינס.

נאָך אַ גרויסע הילף, וואָס קאָברין האָט באַקומען פון זיין ליטעראַ-טור-אַמביציע איז געווען, וואָס זי האָט אים אינספּירירט צו דער אויסברייטערונג פון די גרעניצן פון דער יידיש-אַמעריקאַנישער דער-ציילונג. ער איז אוועק נאָך סוזשעטן צו דער אַלטער היים — אין דיר רעקטן פאַרמעסט מיט דער רוסישער נאַטוראַליסטישער דערציילונג, אָדער אפשר מיט דער יידישער דערציילונג פון רוסלאַנד. ליבין האָט מיט זיין דערציילונג קיינמאָל זיך נישט אומגעקערט צוריק קיין רוסלאַנד. די אַלטע היים ווערט נאָך ביי אים דערמאָנט, ווען אַן אימיגראַנט פּאַרט צוריק צו זיין פּאַמיליע, אָדער ווען ער ברענגט אַראָפּ די פּאַמיליע אהער, אָדער ווען ער באַרגט אַן עפיזאָד פון אַלט-היימישן לעבן צו אילוסטרירן אַן עפיזאָד דאָ. ער איז אויסשליסלעך אַן אימיגראַנט-דער-ציילער, ער וויל זיך נישט אַריבערהייבן איבער דעם אימיגראַנטס אומ-מיטל באַדער אויפּמערזאַמקייט (ב. גאָרין איז געקומען אַהער אַ פאַר-טיקער — אַ שילדערער פון היימישן קרעמערשן און ישובה בחור'שן לעבן — און אזוי איז ער דאָ פאַרבליבן. קאָן ער נישט פאַררעכנט ווערן פאַר אַן אַמעריקאַנער אויפּטוער). — קאָברין, ווייל געטריבן פון אַ באַ-וואוסטזיניקן ליטעראַטור-מאַטיוו, האָט זיך יאָ אַריבערגעהייבן איבערן אימיגראַנט. און ווי ער אַליין זאָגט עדות: „די דערציילונגען פון הייר-מישן לעבן האָבן זיך מיר געגעבן לייכטער" — ווייל איינגעשטעלט לעבן, איינגעשטעלטער כאַראַקטער, האָט זיך דאָס געלאָזט, בעת דער אימיג-

ראנט, מיט זיין נישט איינגעשמעלטקייט האָט זיך געלאָזט בלויז אויסער-
לעך פּאָטאָגראַפירן. האָט ער שוין אין 1898 אַ פּערפּעקטע קאָברנישע
דערציילונג — „יאַנקעל בױלע“ — וואו כאַראַקטעריזירונג און פּאַסירונג
לויפּט פּאַראַלעל צו בלוט-באַוועגונג. האָבנדיק די רוסישע ליטעראַטור
פאַר אַ וועגווייזערין, האָט ער זיך דערגראָבן צום פּראָסעסטן, פּרימי-
טיווסטן פּאָלקס טיפּ, איידער די יידישע ליטעראַטור אין רוסלאַנד האָט
זיך אַראָפּגעלאָזט צום דעק פון פּראָסט-פּאָלקישקייט. — אין 1904 האָט
ער אויפּגעגראָבן אַ גאַנצן נעסט פון פּראָסט-פּאָלקסטום — „דער מילכי-
קר בית-מדרש“ — אַ שול, וואו נגבים פירן באַלעבאַטישן שטאַט, און
מען פּאָרט צו גאָט אויף גע'גנב'עטע פּערד. און וואו נישט קיין גנב
איז אַ יאָלד, וואָס מען טאָר מיט אים אינאיינעם נישט דאַווענען. נישטאָ
קיין צענטראַלע פּאַסירונג, אָבער די כאַראַקטעריזירונג איז אַזוי שאַרף
זשעטיקולירט, אַז די באַשרייבונג גופא ווערט פּאַסירונג, וואָס קוועלט
פון זיך אַליין מיט געלעכטער.

אויף אַזוי ווייט האָט די ליטעראַטור-אַמביציע קאָברניען אַרויסגע-
האַלפּן. אָבער די אַמביציע איז אים אויך געווען אַ שטער, ווייל זי
פּאַדערט אַרויס קאַפּ-אַרבעט, באַוואוסטזיניקע אַנשטרענגונג, איבער דעם
פּאַקטישן מאַטעריאַל, וואָס שטייט צו דינסט.

דערפאַר האָט קאָברין געליטן אָפטער דורכפאַלן, ווי ליבין, וועלכער
קומט פאַרהעלטניסמעסיק לייכט צו דעם מאַקסימום, וואָס זיין שמועס
פאַרם קאָן געבן. ביי קאָברניען אפילו אין גוטער דערציילונג שטויסט
מען זיך אָן אויף „קאַפּ-לעכער“, פון וואַנען מוח און גע'מוח'טקייט
קריכן אַרויס. ווען דערגרייכט קאָברין זיין מאַקסימום, וואו מען זאָל
נישט פילן די שטרויבלונגען פון זיין פען?

שטעלט זיך אַרויס אַט-וואָס: קאָברין, וועלכער האָט זיך ספּעציאַל
לייזרט אויף „ליידינשאַפּט“ (סיי אין ענגן זין פון וואָרט פון תּאוה און
סיי אין ברייטערן זין פון געפילס-לעבן) האָט נישט קיין ווערטער אויף
אויסצודריקן דאָס אינעוועניקסטע, די פּסיכישע זייט פון ליידינשאַפּט.
פאַר דער פּסיכיק קומט ער אָפּ: „גערעדט ליידינשאַפּטלעך“, „געשעפּ-
טשעט ליידינשאַפּטלעך“. וואָס ער באַשרייבט יאָ, זענען עס די צייכנס,
די זשעסטן, די אויסערלעכע באַוועגונגען, וואָס באַגליימן ליידינשאַפּט.
איז גוט ווען ער האָט אַלץ וואָס איז נויטיק פאַר דער באַגלייטונג —
האַנדלונגען, סצענעס, רייד, כאַראַקטער. יעמאָלט איז די דערציילונג
געפאַקט, אָן איבערייסן, הוילע באַוועגונג. און יעמאָלט איז צמצום.

און געוויינלעך האָט ער די באַגלייטונג ביז צו אַ פּונקט — בלויז פאַר דעם ערשטן גאַנג פון דער ליידנשאַפט, פאַר דער ערשטער גראַדער ליניע — ביז צו אַ בויג אין דער ליידנשאַפט, ביז צו אַ בייט אין כאַראַקטער. ווען ער דאַרף פון זיך צוטראַכטן אַן ענדערונג, קומט ער צו קורץ. יעדע מאָלט נעמט ער זיך גריבלען, טומלען, זיך טראַמפלען אויף איין אָרט; יעדע מאָלט שטוקעוועט ער און ווידערהאַלט. דאָס מיינט, אַז ער קען בלויז די אויבערפלעך פון דער ליידנשאַפט.

זיין מאַקסימום איז ביז צום קריטישן פּונקט, וואו די אויבערפלעך פון דער ליידנשאַפט לאָזט זיך אויס. פּערפּעקט קאָברניש זענען „דער ערשטער אַקט פון „פּאַמיליען דראַמע“, וואו אַ פּרוי פון אַ שוואַכן מאַט געלע ווערט פאַרקאכט אין דעם מער מענערישן שוואַגער; „דער אמת“, „סוהריוו“ — אין תּוך איז דאָס דערציילטע דראַמע, וואָס וואָלט זיך געלאָזט שפּילן. דראַמע צי מעלאָדראַמע — מיר זענען צו פאַרנומען צו מערקן צוגעשפּילטקייט, אומישנעקייט, אָנגעשרויפטקייט.

צווייטנס, שטעלט זיך אַרויס, אַז הגם קאָברין אַדרעסירט זיין דער ציילונג צום אינטעליגענט, אָבער ריידן קאָן ער נאָר צום אינטעליגענט וועגן פּראַקטערן מענטשן, נישט וועגן אינטעליגענט אַליין. און וואו קאָברין דאַרף ריידן וועגן אינטעליגענט, און פון זיך דער אינטעליגענט אַרויס, ווערט זיין שרייבן „ליטעראַריש“, נעקליגעלט, געקינצעלט. פּראַד זאַאיש-ליריש. „ביים איסטריווער“, וואו אַן עלטערער מאַן פאַקט זיין יונגע פּרוי מיט איר שטיף זון, זיין זון פון דער ערשטער פּרוי, און זי וואַרפט זיך אין וואַסער אַרײַן, איז סצעניש און פאַרביק; „ווערא“, ביים זעלביקן איסטריווער—אַן אינטעליגענטע פּרוי, וואָס האָט געהאַט אַ קינד אין פּרייער ליבע, רופט אַרויס אויף אַן אונטערריידונג איר פּאַלשן געליבטן, אַ סטודענט־קאָריעריסט, אין דעם טאַג ווען ער האָט חתונה פאַר נדן, איז ליידיקלעך און בלאַס. בלויז דער פּאַמיליען־קריג מיט זיין מוטער איז גוט. „דזשעניס כל נדרי“, וואו אַ הענדלערקע מיט זיך פאַרשיכור'ט אירע דערינערונגען אַן הימישן ערב יום־כּפור — אַ פּאַר־שפּיל צו דער שפּעטערדיקער הייזל נאָוועלע „טיר נומער 3“ — איז שפּאַרקע זשעסטיקולאַציע; „אַנאַס מה נשתנה“, וואו אַן אינטעלי־גענטע אַרבעטער־מייזל רעדט פון איר נשמה אַרויס איר בענקשאַפט נאָך די אָנגעוואַרענע יידישע ימי־טובים, הגם אויסגעצייכנט לויט דער כּונה, איז שוואַכע אילוסטראַציע. — וואו ער דאַרף פון זיך אַרויסנעמען זיין העלד, וואו ער דאַרף געבן פון פּערזענלעכער איבערלעבונג, וואו

ער דארף אויסטראגן און אויס'חלומ'ען זיין שטאף — פעלט אים אויס אָטעם. (פונקט אזוי ווי זיין אדרעסאָט דער אינטעליגענט. פון זיך האָט ער נישט געהאַט וואָס צו געבן. דורכגעלייענט אַ ביכל, האָט ער עס פאַר-פולאַרזירט. און אפשר דערפאַר האָט ער זיך אַזויפיל אָפגעגעבן מיטן פראַסטערן מענטשן — נישט מחמת נייטיקער עשירות — נאָר ווייל ער האָט געמוזט לעבן דרויסן — ער האָט נישט געהאַט גענוג אין זיך מיט וואָס צו לעבן. פונקט ווי דער פראַסטערער מענטש, האָט ער גע-לעבט אויף דער אויבערפלעך פון זיין געמיט).

מיט דער צייט, ווען קאָברין איז באַהאוונט געוואָרן אין די וועגן פון יידישן טעאַטער, האָט ער זיך אויסגעלערנט פאַרגלעטן די שוואַכע ערטער. וואו ער פלעגט דערגרייכן דעם געפערלעכן פאַר אים גרעניץ, האָט ער אָנשטאָט צו דערציילן דראַמע גענומען אַריבערטראַגן אויפן פאַפיר די דראַמע פון די ברעטער — מיט אַלע אירע קונצן און עפעקטן — מיט צופאַלן, צוזאַמענטרעפונגען און מעכאַנישע פאַרשטאַרקונגען. אזוי „דער פאַרשטערטער שבת“ — אַ היימישע דערציילונג, וואו אַן אַלט פאַר פאַלק זעצט זיך פרייטיק-צוראַכט צום טיש און זייער בת-יחידה, די משומדת'טע, נייט שווער צו סינד אין שכני'שן הויז פון איר שווער דעם אַקציוניסט. — אַנדערש ווי אין „יאַנקעל בוי'לע“ האָט קאָברין קיין קענטניש ניט פון דעם נשמה'צושטאַנד פון אַ פרומן יידן; די פּסוקים, די מדרשים און ראיות פון דער גמרא, וואָס אַ פרומער ייד וועט פּרעפּלען אויף צו שטאַרקן זיין געמיט, האָט ער געדאַרפט עמיצן בעטן פאַר אים אָפּצושרייבן. ניט זיך קאָברין אַן עצה: ער שרייבט די דערציילונג ווי אַ סצענאַריא פאַר אַ מעלאָדראַמע — בוכשטעבלעך. אפילו מיט רעמאַרקן פאַרן בינען-רעזשיסאָר געפינען מיר דאָרט: „פאַר די וואָס זענען אומבאַקאַנט מיט די יידישע רעליגיעזע מנהגים, וועט עס פאַרקומען ווילד — „דורך איר שטאַרקן רעליגיעזן גלויבן“ — „אַ שרעק-לעכער שווייגן, האַרצרייסנדער פון העכסטן יאָמער“ — האָט קאָברין נאָר זיך אַליין אויסגעצייכנט אָפּגענאַרט!

דער כלל איו, וואו קאָברין פאַרנעמט זיך איבער זיין פאַרנעם — ביים איבערברוך פון כאַראַקטער, וואו עס לאָזט זיך אים אויס „פאַדים“ — פאַסירונג, באַוועגונג — נעמט ער ציען, מעכאַניזירן, מעלאָדראַמאַטיזירן. אזוי אין דער איבעראַרבעטונג פון זיין „יאַנקעל בוי'לע“ פון דער-צוילונג אין דראַמע, וואו ער האָט געדאַרפט צואַרבעטן אַ שטאַרקן שלום, האָט ער צוגעגעבן צעטומלמע, איבערגע'חור'טע, מעלאָדראַמאַטישע „פּסי-“

כאלאגניע". און וואו עס לאזט זיך קיין מעלאַדראַמע נישט מאַכן — ווי אין א „ליטוויש שמעטל" — א ריין באַשרייבנדיקע שילדערונג — ווערט ער מעכאַניש מאַנאַטאָן.

וואָס דאָס אַלץ זענען די דערקען־צייכנס פון דער ליטעראַטור פון ערשטן דור. אזוי פלעגט אויך מיט ליבינען געשען, ווען ער פלעגט אויפגעפאָדערט ווערן, אָדער ער פלעגט זיך אַליין אויפפאָדערן צו א גרע־סערן פאַרנעם. מיט דער נפּקא מינה, וואָס קאָברין מעלאַדראַמאַטיזירט מיט „ליידנשאַפט", און ליבין מיט סענטימענטן. אויך ביי קאָבריןען איז אינעוועניק אַ שטער, אַ קלעם, וואָס פאַרהאַלט די שעפּערישע אַנשע־פונג פון דער טיף פון געמיט, וואָס דאָס איז פאַרבונדן געווען מיט דעם חרם אויפן יודן בלחש, און מיט דער אַפּלייקענונג פון דער יידישער צו־זאַמענגעהעריקייט בפרהסיא. און זייער דערציילישער מעטאָד איז דער־פאַר אַרויסגעצוואונגען געוואָרן צו דער דרויסנדיקער פּלאַך — איבער וועלכער ליבין באַוועגט זיך מיט דער לייכטקייט פון אַ שמועס־פּאַסאַ־זשיר און קאָברין מיט דער שווערסקייט פון אַ משאַפּירער.

וואָס דאָס איז אַ באַווייזן, אַז קאָברין, פונקט ווי ליבין, געהערט צום ערשטן אימיגראַנט־דור. ביים שוועל פון צווייטן דור איז זיין גרעניץ.

אַבער קאָברין האָט דאָך געפרואווט אַריבערשפּרייזן פון ערשטן דור אימיגראַציע צום צווייטן און אַ דאַנק זיין ליטעראַטור־אַמביציע איז עס אים אָפּטמאַל אויך געלונגען. אָט צ. ב. ש. ווען, אַריבערהייבנדיק זיך איבער דעם אימיגראַנט, האָט ער מיט זיינע אַלט־היימישע דערציילונגען גענומען וואַרפן אַ בריק צו דער ליטעראַטור מעבר ליב. הגם ווי אַלע אינטעליגענטן פון יענע יאָרן, האָט ער אויך נישט געגלויבט אין דעם „מאַרגן פון דער יידישער ליטעראַטור", האָט דער ליטעראַטור־אינטערעס אַריבערגעוואויגן, און ער האָט גענומען שאַפן יידישע ליטעראַטור לשמה, איבער דעם טאָג־באַדערפניש פון אימיגראַנט, פונקט ווי עס וואָלט געווען אַ יידיש פּאָלק אויף דער וועלט, וואָס נויטיקט זיך אין ליטעראַטור, וואָס אין די ביידע זאַכן האָט מען דאַמאָלס נישט געגלויבט. דערמיט מיט זיין ליטעראַטור־באַוואוסטזיין — איז קאָברין שוין געווען האַלב־זענען צו דער שעפּערישער ליטעראַטור־אילוזיע, וואָס האָט זיך איינגעשמעלט אין דער אַלטער היים אונטער שלום עליכם־פּרצעס שותפות'ער השפּעה. — קאָברין איז אַ בריק פון ערשטן דור צום צווייטן. זייט 1910 פאַרמעסט ער זיך אויף גרעסערע ליטעראַרישע אונטערנעמונגען — געקיימלטע

שטייגער-שילדערונגן — „א ליטוויש שמעטל“ — „מיר נומער 3“ —
און אויף פעריאָד־ראַמאַנען — „אַרע די באָרד“ — און צו קאַבריןס
שבת, דאַרף געזאָגט ווערן, אז ער האָט געהאַט מוט, און נאָך אין 1897
האָט ער אין זיין דערציילונג „וואָס איז ער?“ נישט מורא געהאַט צו
שמעלן די פראַגע וועגן נאַציאָנאַליזם און אינטערנאַציאָנאַליזם און וועגן
דער באַדייטונג פון יידישע יום־טובים פאַר דער דערציאונג פון יידישן
קינד. אָבער קיין באַוואוסטזיניקער באַשלוס צו שאַפן יידישע ליטעראַטור
פאַרן יידישן פּאָלק איז נישט געווען. און וויבאַלד אַזאַ באַשלוס איז נישט
געווען, האָט די ליטעראַטור נישט געקאָנט ווערן קיין אַרנאַן, וואָס שאַפט
דויערנדיקע ווערטן. האָט זי סיי מיט איר אינהאַלט און סיי מיט איר
פאַרם און סיי מיט אַיר סטיל נישט געקאָנט ווערן אַן אינסטרומענט אויף
צו בויערן זיך אין דער טיף פון געמיט — פון לייענערס, פון העלרס און
פון שריפטשמעלערס אייגענעם געמיט. איז עס געווען אַן אינהאַלט, א
פאַרם און אַ סטיל, וואָס „פאַלגן אַ גאַנג“, וואָס גייען אין שליחות פון
צייטווייליקן נוצלעכקייט־תכלית.

אַ ליטעראַרישער אינסטרומענט, וואָס איז אויסגעאַרבעט געוואָרן
אויף איין דור, קאָן נישט אַריבערטראַגן ווערן, ווי ער שטייט און גייט,
אויף אַ צווייטן דור. און ווי עס זעט אויס, לאָזט זיך אַן אינסטרומענט
אַזוי לייכט ניט איבעראַרבעטן—אין ליבינס פאַל, צוליב סבות, וואָס זע-
נען אין דעם שריפטשמעלער גופא, און צוליב שמערונגען אין דער
סביבה. — אין קאַבריןס פאַל וועט די גענויע סיבה ערשט זיך אַרויס-
שמעלן נאָך אַן אַנאַליז פון זיינע לעצטערע גרעסערע אונטערנעמונגען,
וואָס וועט קומען אין אַ שפּעטערדיקער פאַרבינדונג. אָבער עס איז אין
פאַראַוים קלאַר, אַז אין קאַבריןען, ווי אין אַ מיטלגליד צווישן צוויי
דורות, דאַרף אַנניין אַ ביטערע ראַנגלעריי: פרעמענזיע יאָגט זיך נאָך
אַמביציע און ווערט צוריקגעהאַלטן פון אַ האַנט, וואָס האָט זיך איינגע-
בריה'ט אויף שלעפּן אַ שווערן וואָגן ליידנשאַפט אויף האַרטן דרויסן.

בלייבט דערווייל פאַר אונדז קאַברין אַ שריפטשמעלער פון ערשטן
אימיגראַנטן דור.

די פּיאָנערישע ליטעראַטור — דאָס ליד, ווי די דערציילונג — איז
געשלאָגן געווען מיט אַ גרונטפּעלער, וואָס האָט זי נישט געלאָזט שטייגן
נאָכדעם ווי זי האָט דערגרייכט אַ געוויסע מדרגה. דער גרונטפּעלער

קאן באצייכנט ווערן מיט פארשידענע נעמען, אָבער דער בעסטער נאָ-
 מען איז גרונטלאָזיקייט — דער ייד־גרונט האָט לכתחילה געפעלט דער
 פּיאָנערישער ליטעראַטור, ווען זי האָט זיך דאָ איינגעשטעלט. צוליב
 צוויי סיבות: ערשטנס דערפאַר, ווייל באַשטעלט, געפאַדערט איז זי גע-
 וואָרן פון אַן עולם, וואָס אויבערפלעכלעכקייט, רויקייט, חיי־שעה/דיקייט,
 קורץ־אַטעמדיקייט פון געמיט זענען געווען זיינע הויפט־סימנים. און
 צווייטנס דערפאַר, ווייל אויסגעטראָגן, געמוטערט איז זי געוואָרן פון דער
 סאָציאַליסטישער אינטעליגענץ, וואָס איר סאָציאַליזם האָט איינגעשלאָסן
 אין זיך דעם פאַרבאָט, די פאַרליקענונג פון דעם יידן אין יידישן אַרבע-
 טער. אָדער אפשר זענען ביידע סיבות איין סיבה? די סאָציאַליסטישע
 אינטעליגענץ, נישט געקוקט אויף איר געבילדעטקייט, איז געווען אַ טייל
 פון זעלביקן אויבערפלעכלעכן, רויען, חיי־שעה/דיקן, קורץ־אַטעמדיקן
 עולם? און איר נישט־אַנערקענונג פון דעם יידן, נישט געקוקט דערויף,
 וואָס זי איז פאַרבוצט געווען מיט קאָסמאָפּאָליטיזם, איז געווען אַן אומד-
 פאַרמיידלעכער רעזולטאַט פון זעלביקן פּסיכאָלאָגישן ערב־רב־צושטאַנד?
 דאָס נעמט נישט אַוועק ביי דער סאָציאַליסטישער אינטעליגענץ
 דעם פאַרדינסט, וואָס דוקא אין איר פּרעסע, נישט דער באַלעבאָטישער,
 איז די ליטעראַטור געבאָרן געוואָרן און אויפגעהאָדעוועט געוואָרן.
 אפילו די שמרענע סאָציאַליסטישע דיסציפּלין איז געווען צו דער טובה
 פון דער יונגער ליטעראַטור. והראיה, די דערציילער זענען פון דער דיס-
 ציפּלין געהאַלפן געוואָרן דערצו, עס זאָל זיי נעמען ווייניקער צייט, ווי
 ראָזענפעלדן זיין ליד, צו דערפירן זייער דערציילערישן פּראָדוקט ביז
 צום גראַד פון ליטעראַטור — האָזנפעלדן האָט עס גענומען אַ יאָר צען,
 ליבינען און קאַבריען ווייניקער פון פינף. אמת, די שטרענגע סאָצי-
 אַליסטישע דיסציפּלין, מיט איר ייד־פאַרליקענונג, האָט שפּעטער זיך
 אַרויסגעשטעלט פאַר אַ מניעה, און סוף־כל־סוף געשטעלט אַ גרעניץ צו
 זייער שפּערישן פּונאַנדערנעם. אָבער ביז צום יענעם גרעניץ האָט די
 דיסציפּלין זיי איבערגעלאָזט גענוג רוים אויף צו מאַכן אַ באַלדיקן שפּרייז
 פון סאָציאַליזם צו „מענטש“. די פאַרמענטשלעכונג, וואָס האָט
 באַפרייט זייער דערציילונג פון דער דירעקטער פּראָפּאגאַנדע־פּליכט, וואָס
 איז איר איינגעגעבן געוואָרן ביי איר געבורט, האָט אין זיי, די דערצייר-
 לער, אַרויסבאַפרייט זייער דערציילערישע קראַפט. דער צווייטער נויטיג-
 קער שפּרייז, וואָס איז אָנגעקומען אַזוי גרינג דעם אומדיסציפּלינירטן
 ראָזנפעלדן — פון „מענטש“ צו „ייד“ — האָט זיך ביי זיי פאַרהאַלטן.

און נאכפאלגנדיק דעם עולם פונדערווייטנס, האָבן זיי דעם שפּרייז גע-
מאַכט מיט אַ געוויסער פאַרשפּעטיקונג — צו שפּעט פאַר זיי אַליין —
און צו זייער שאַרף.

נישט נאָך דער שריפטשמעלער-יחיד, נאָך די גאַנצע ליטעראַטור
נויטיקט זיך אין רייכער אידייאישער שפּייזונג פאַר איר געדייאונג. און
די סאַציאַליסטישע אינטעליגענץ, נאָך איר ערשטער גרויסער טובה, האָט
שפּעטער מיט איר פירערשאַפט פון דער ליטעראַטור גענומען זי אידייר
איש אויסמאַגערן. לאָמיר נישט אויסזאָגן, אַז זי, די סאַציאַליסטישע
אינטעליגענץ איז געווען אידייאיש אַרעם. אָבער שוין דאָס אַליין, וואָס זי
איז געווען אַסימילאַטאָריש. קאָסמאָפּאָליטיש האָט עס געהייסן, אָבער פאַס-
טיש אַמעריקאַניזאַטאָריש-אַסימילאַטאָריש — דאָס אַליין איז שוין געווען
דלות-פּראָדוצירנדיק. אָן שום גלויבן אין דער נויטיקייט און לעבנס-
פּיאַיקייט פון דער יידישער שפּראַך און ליטעראַטור — ווי שוין גע-
זאָגט — העכסטנס וואָס מען האָט זיי בייזן געגעבן צו לעבן איז געווען
אַ יאָר 25 — די פּראָזע וואָס האָט געשטאַמט פון רעדאַקטאָר פּיליפּ
קראַנצן, איז געוואָרן אַ פּערמאַנענטע רעדאַקטאָרישע טראַדיציע און זי
איז איבערגע'חזר'ט געוואָרן אַלע צען יאָר: נאָך 25 יאָר צו לעבן! —
מיט דער פאַראַויסעזאונג פון אַזא גיבן טויט, וועמען וועט זיך גלויבן
אוועקצוגעבן זיין גאַנצע נשמה דער פּען?

די ליטעראַטור, פאַר פּולער אינספּיראַציע, באַדאַרף האָבן גלויבן
אין דעם קבוץ, פאַר וועלכן זי שאַפט, — דעם גלויבן, אַז אַט-דער קבוץ
נויטיקט זיך אין ליטעראַטור, ווי אין זיין הויפּט-מיטל פאַר פּסיכישער
זעלבסטדערהאַלטונג — כדי ניט צעפּאַלן צו ווערן אין ווערטלאָזן
מענטשן-שטויב — וואָס אַט-דער גלויבן דינט דעם שריפטשמעלער ווי אַ
הויבער צו שפּעפּרישקייט — אַט-דער פאַרבאָדינג צו אינספּיראַציע האָט
געפּעלט!

שוין מוחל דער אינטעליגענץ איר אַנטי-נאַציאָנאַליזם, איר אומגלויבן
אין דער נויטיקייט און וויכטיקייט פון דעם קיום פון יידישן פּאָלק. אָבער
לכל-הפּחות גלויבן אין דעם יידן-געזעמל אויף דער איסט-סייד? נוי,
די איסט-סייד וועט זיך מטריח זיין וואָס גיכער צו פאַרשווינדן! . . .
עס האָט בכלל געפּעלט אידייאישע, אינספּירירטע פירערשאַפט פון
דער ליטעראַטור. די השגה פון דער פירערשאַפט פון דער ליטעראַטור
איז געווען די, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט פון איר פּריער יוגנט אין דער
אַלטער היים. איר העכסטע השגה האָט זי דערגרייכט, ווען רוסלאַנד

האָט איר צוגעשטעלט טשעכאָווס רעאַליסטישע דערציילונג פאַר אַ מוסטער. צוגעגעבן, אַז אַ רעאַליסטישע דערציילונג איז גוט, ווען זי איז עכט; און צוגעגעבן, אַז די פירערשאַפט האָט געהאַט אַ חוש פאַר עכטן רעאַליזם; און אודאי זאָל זיין צוגעגעבן, אַז טשעכאָוו איז אויס־געצייכנט! זי האָט בלוז פאַרגעסן, אַז טשעכאָווס רעאַליסטישע דער־ציילונג האָט געהאַט גרויס־רוסלאַנד און די צוקונפֿט פון דער גרויסער רוסישער ליטעראַטור פאַר איר אינספּיראַטאָרין; איז איר רעאַליזם אָנ־געלאָפֿן געווען מיט גרויס־מענטשישקייט. אין טשעכאָווס קורצסטער מאַגפּאַסירונג־דערציילונג איז אַריינגעפרעסט געווען די לעבנס־געשיכטע פון רוסישן פּאָלק פאַר דורות, וואָס דאָס האָט איר געגעבן סטיל און נשמה־מובסטאַנץ. דאָ אָבער איז דער דערציילער צוגעשפּאַרט געוואָרן צו אַ ווינקל פון דער איסט־סייד, מיט גאָר קיין צוקונפֿט נישט, מיט דעם ענג־תּכלית־דיקן אָנזאָג: קלייב גרויען מענטשן־שטויב און פאַרוואַסער עס; מאַך אַ קאַשקעלע אויף צו שפּיזן דעם קבצן אין גייסט . . .

קיין אנונג נישט וועגן דעם, אַז דאָס איז אילוזיע, קאַפּרין, פּרייער אויפשפּיל, אידיען, צילן, דער וואונטש עפעס מחדש צו זיין אין לעבן — דאָס איז עס וואָס ציט אָן שעפּערישקייט. — די שריפטשמעלער, וואָס האָבן נאָכגעפּאָלט די פירערשאַפט, זענען צערריבלט און צעריבן גע־וואָרן. ווער ווייס, וויפּיל פיאיאקייט און טאַלאַנט זענען אומגעבראַכט געוואָרן? — די אַרימע פירערשאַפט האָט גע'פּאַרט'ט אַזא עכט־רעאַליס־טישן טאַלאַנט, ווי ז. לעווין, וועלכער האָט פאַרמאָגט אַ זשענדע איינ־שלינגונגס־קראַפט אין זיין אויג, מיט אַן אומגעוויינלעכער זיכערקייט פון וויסן אין זיין פען. אָבער גרוי, גרוי, ווי אַן איסט־סיידער מויז.

אַ נס וואָס קאָברין און ליבין האָבן זיך געראַטעוועט. אפשר האָט זיי געדינט דער פּרייער צוטריט, וואָס זיי האָבן געהאַט צו גאָרדינס טעאַטער? אַ קנאַפּער קינסטלער אָבער אַן אויסגעצייכנטער אידיאישער פאַרמיטלער צווישן יידישן טעאַטער און דער וועלט־דראַמע איז יעקב גאָרדין געווען. האָבן קאָברין און ליבין זיך אָפּגעאַטעמט אין טעאַטער, ווען עס האָט זיי געשטיקט אין דער ליטעראַטור.

האָט זיך איינגעשטעלט אַן ענגהאַרציקער ביוראָקראַטישער רעזשים, מיט אַ שררה־שאַפט, וואָס האָט פּאַטאַקעוועט דעם האַלב־שרייבער, מיט אַ קריטיק, וואָס האָט זיך געגריבלט אין ווערימדיקע אַרבעסלעך, זוכנדיק קליינע תּכלית־מ'לעך, מיט אַ ליטעראַטור, וואָס איז געווען גרויער שפּינ־

וועבס אויף צו כאפן פליגן, מיט אָפּגעלֶאָזטער שלומפּער־שפּראַך, וואָס מען האָט נאָר געקאָנט לייענען מיט דעם מויל נישט געוואָשן. אָט אזוי האָט זיך אויסגעלייגט אין אַמעריקע די ערשטע גרונט־טענדענץ פון דער יידישער ליטעראטור — די גרויס־תּכּלית־דיקע. דער יידישער גרויס־תּכּלית איז דאָ רעדוצירט געוואָרן צוערשט צו פּשוט'ן מענטש־תּכּלית, וואָס האָס איז נאָך געווען גוט, אָבער דערנאָך צו דעם נאָך פּשוט'ערן פּראַקטישן טעגלעכן קליין־תּכּלית. האָט די תּכּלית־טענ־דענץ געגעבן דעם געבורט־שטויס צו דער היגער יידישער ליטעראטור, זי א באַוועג געטאָן פּאַרווערטס, און דערנאָך פּאַרהאַלטן איר ווייטערדיקע באַוועגונג.

די איבערגאַנג־שטופּע

די פּיאָנערישע ליטעראטור אין אַמעריקע, האָבנדיק אויסגעגעבן איר ערשטן אימפּולס, האָט אונטער ניט געראַטענער פּירערשאַפט זיך אַריינגעשפּאַרט אין אַ קלעם, פון וועלכן, עס האָט אויסגעזען, אַליין מיט אייגענער אַנשטריינגונג וועט זי זיך נישט אַרויסבאַפּרייען. און עס האָבן געדאַרפט אונטערקומען כּוחות מן הצד, וואָס זאָלן איר פון דעם קלעם אַרויספירן. און זיי זענען אונטערגעקומען. נאָך פאַרן אַפֿ־שלוס פון ערשטן יאָרצענדליק זייט איר געבורט, אַרום יאָר 1900, האָבן זיך געמערדעט די ערשטע שריפט־שטעלער, וואָס האָבן גענומען אַרבעטן אויף דורכצוברעכן אַן אויסוועג פאַר איר.

אָבער איידער מיר ווענדן זיך צו יענע שריפט־שטעלער, וואָס האָבן געווירקט צום בעסערן, דאַרף למען האמת אָנגעוויזן ווערן, אַז אפילו ווען די פּיאָנערישע ליטעראטור האָט זיך נאָך געפונען אין איר פאַר־קלעמטן צושטאַנד, איז נישט אַלץ געווען צום טאַדלען אין איר. אפילו אין אירע חסרונות איז פאַרלייגט געווען אַ גוטע זריעה אויף להבא. די באַראַקטעריסטישע אייגנשאַפטן, וואָס די היגע יידישע ליטעראטור האָט אין איר ערשטן פּעריאָד פאַרמאָגט, זענען געווען פון יענעם מין, וואָס ווען זיי פּאַרהאַלטען זיך צו לאַנג אויף זייער עלעמענטאַרער שטופּע, ווערן זיי חסרונות. אָבער אויסגעלייזט, סובלימירט, קאָנען זיי ווערן מעלות. מיט דער צייט זענען זיי געוואָרן מעלות.

בראשית זענען זיי געווען נויטווענדיקייטן. סיי די חסרונות, וואָס זענען אין פּאַריקן קאַפיטל שוין גענוג געטאַדלט געוואָרן, און סיי די

שפעטערדיקע מעלות האָבן זיך אַרויסגענומען פון דעמעלביקן גרונט-פאָסט, וואָס די ליטעראַטור דאָ האָט געדאַרפט אַרבעטן פאַר רויע מענטשן, אויף רויען מענטשן-מאַטעריאַל. במילאָ האָט זי געדאַרפט אָנהייבן פון אָנהייב אָן, פון אַלף בית, אָן שום פאַרטיקייטן. במילאָ האָט זי זיך געדאַרפט באַנוגענען מיט די אויסערלעכע סימנים, וואָס לאָזן זיך אַראָפּלייענען פון די פּנימ'ער, פון דער אויבערפּלעך פון געמיט, פון די חיי-שעה-איבערלעבונגען. ריוויקיט, אויבערפּלעכלעכקייט, חיי-שעה-דיקייט — לאָמיר די אַלע סימנים אַרונטערנעמען אונטער איין הויפּט-באַצייכענונג: „פון אָנהייב אָן“. היינט צו טאָג שפּירן מיר עס ווי אַ חסרון, אָבער דער חסרון האָט שוין געהאַט איינגעשלאָסן אין זיך אַ גרויסע מעלה. און מערקווירדיק, די שריפטשמעלער פון דער אַלטער היים זענען געווען די ערשטע צו דערשפּירן די מעלה פון „פון-אָנהייב-אָן“. אויף זיי, וואָס האָבן שטענדיק געהאַט פאַרן אויג געדיכטע יידישע סביבה, און פון דער סביבה געצויגן זייער שטאַף, האָבן די אַמעריקאַ-נישע ווערק, מיט זייער רוייער נאַקעטקייט, געמאַכט דעם גוטן איינדרוק פון פּרישער „מענטשישקייט“, אפילו ווען די ריוויקיט האָט געשטאַכן זייער קינסטלערישן געשמאַק. בעל מחשבות צ. ב. ש. האָט זיך אַריינגעליענט אין ליבינס דערציילונגען אויס דיינער הנאה צו זען, ווי יידן לעבן טאַג-איין טאַג-אויס נישט געדאַוונט, און ווען זיי גייען אין גאַס, טראָגן זיי זייער יידישע צורה נישט פאַרויס; און נישט קיין קלענערע איבערראַשונג האָט געמוזט פאַר אים זיין, ווען ער האָט אויסגעפונען, אז יידן אין אַמעריקע, ממש ווי גוים, פאַרבייסן ברויט מיט תאווה, ווערן משוגע פאַר אייפּערזוכט און דערלאַנגען קלעפּ ווען נויטיק.

„פון-אָנהייב-אָן“ אין זין פון אָנהייבן פון „מענטש“ איז געבליבן אַ גרונטיקאַראַקטעריסטיק פון דער יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע, אפילו נאָכדעם ווי זי איז אויסגעאיידלט געוואָרן און באַרייכערט גע-וואָרן מיט ייד-אינהאַלט. אפילו ווען די ליטעראַטור דאָ האָט זיך אָנגענומען מיט קוראַזש „משיח'ן אַראָפּצוברענגען“, האָט זי אויך אָנגעהייבן „פון אָנהייב אָן“ — פון „רויען מענטשן“, פון דעם יידן אָן זכות אָבות, וואָס געדענקט קיין פּסוקים נישט, שטיצט זיך אויף קיין גמטרויות נישט — וואָס דאָס האָט במילאָ אַרויסגעפּאָדערט אַ שטאַרקערע און פּרוכטבאַרערע שפּערישע אַנשטרענגונג, ווי ווען זי וואָלט די משיח-גע-שטאַלט אַרויסגעליענט אַ פאַרטיקע פון די אַלטע ספרים, ווי דער מנהג איז געווען אין דער ליטעראַטור פון דער אַלטער היים.

און נאך א כאראקטעריסטישער סימן, וואָס האָט אַ ווילע שפעטער זיך צוגעקלעפט צו דער פּיאַנערישער ליטעראַטור אין אמעריקע — אַ סימן, וואָס האָט געשטאַמט נישט פון באַשמעלער — פון דעם אימיגראַנט, נאָר פון לאַנד—דער ערשטער בייטראַג פון לאַנד אמעריקע צו דער יידישער ליטעראַטור. דער סימן פאַרדינט נאָך דערוויל קיין נאָמען נישט, נאָר שטאַמען שטאַמט ער פון אמעריקעס ברייטן מאַטעריעלן פאַרנעם, איר האַסטיקער אונטערנעמערישקייט, וואָס באַמערקנדיק דעם קלענסטן גע-ווינס, כאַפט זי אים גלייך אויס, און כפּל'ענדיק געווינס אויף געווינס, געווינט זי אַ מיליאָן. אמעריקע פון די שטייגנדיקע צאָלן, דאָס לאַנד פון מאַסן-פּראָדוקציע פאַר מאַסן-געברויך; וואו פון זאָקנבענדלעך מאַכט מען מיליאָנען . . .

ווי אזוי האָט זיך דאָס איבערגעגעבן צו דער ליטעראַטור מיט אַ חסרון וואָס האָט געהאַט אין זיך אַ פאַרבאָרגענע מעלע? דאַרף די סאָציאַליסטישע פרעסע, וואָס איז שוין אזויפיל געטאַדלט געוואָרן פאַר איר אַריים-גייסטיקער אָנפירערשאַפט מיט דער ליטעראַטור, דאָ נאָך מער געטאַדלט ווערן. עס האָט פאַסירט, אַז זי, די אַריים-גייסטיקע, איז נתעשר געוואָרן און איר אָנפירערשאַפט מיט דער ליטעראַטור איז נאָך פאַרערגערט געוואָרן. — איינע פון די ערשטע צו געווינען פון אמערי-קעס ברייטן מאַטעריעלן פאַרנעם איז געווען די צייטונג, וועלכע זאַמ-לענדיק טעגלעך סענטן פון אַן אַלץ זיך פאַרגרעסערנדיקער מאַסע גע-ברויכער, האָט אָנגעשטעלט איר ציל צום מיליאָן און גענומען זיך אַרויפ-אַרבעטן צו אַ גרויס געשעפט — צוערשט די באַלעבאַטישע צייטונג, דערנאָך די סאָציאַליסטישע, וואָס — זייט 1903-1904 — האָט זי גע-נומען אָניאָגן און אַריבעריאָגן די באַלעבאַטישע צייטונג. אזוי אַרום — האָט דער אמעריקאַנישער פאַרנעם זיך אויך אָפּגערוּפּן מיט אַ געוויסער קוואַליטעט אין דער ליטעראַטור, וואָס האָט געהאַט איר ערשטע און פאַר אַ לאַנגער צייט איר איינציקע היים אין דער צייטונג. די אַלהער-שאַפט פון דער צייטונג איז טיפּיש פאַר אמעריקע בכלל, און דאָס וואַקסנדיקע יידישע צייטונגס-געשעפט האָט מיט פאַרעניגן זיך צוגע-כאַפט צו אַמ-דער אמעריקאַנער פּריווילעגיע. געשעפט אין אמעריקע האָט באַפעלערישע, דיקטאַטאָרישע מאַכט. אַמ-די צייטונגס-דיקטאַ-טור האָט עס באַוווּן נישט נאָר דעם בפּירוש טאַלענטפולן ליבינען, וועלכער איז בטבע קיין עקשן נישט געווען, נאָר די נאַנצע פּיאַנערישע ליטעראַטור אַריינצושפאַרן אין קלעם — מיטן כוח פון אמעריקאַנישן

„פארנעם“, וואָס מעסט אויך ליטעראַטור מיט דער מאַס פֿון „רערפֿאַלג“. וואָס דער גראַבער טייטש דערפֿון איז — זײַפֿיל האַרטע ממתקים זי שטעלט צו צום געשעפט.

(איינגעקלעמטע אין געשעפֿטרעזשים, וואָס האָט פֿארעננט און צע-קוועטשט זייער בליק און פֿען, האָבן די פּיאַנערן-שריפטשטעלער דערווייל פֿארזען די טייערע אַמעריקאַנער מעלה, וואָס איז געווען איינגעשלאָסן אין מאַטעריעלן פֿארנעם, און זיי האָבן געלאָזט אַנדערע, „געסט“, ביי זיי זי אויסכאַפֿן, ווי מיר וועלן עס באַלד זען).

ווען די חסרונות פֿון דער פּיאַנערישער ליטעראַטור וואַלטן געבליבן אירע אייגענע, וואַלט זי אפשר זיי לייכטער בייגעקומען. זענען זיי אָבער אויפגעכאַפט געוואָרן פֿון צייטונגס-געשעפט, וואָס האָט זיי גענו-מען קולטיווירן פֿאַר פֿראַפּיט. זענען די חסרונות מאַטעריאַליזירט גע-וואָרן אין באַשטאַנד-טיילן פֿון מעטאַלענעם צייטונגס-רעזשים. און דער הויפּט-חסרון — די אויבערפלעכלעכקייט — וואָס די פּיאַנערישע ליטעראַטור האָט מיטגעהאַט פֿון געבורט, האָט זיך באַצויגן ווי מיט בלעך, און יעדער פֿרוב צו פֿאַרטיפֿן די ליטעראַטור האָט גלייך זיך אָני געשלאָגן אָן דער האַרטער בלעכענער אויבערפלעך און איז אָפּגעשפּרונג-גען אויף צוריק — וואָס דאָס האָט אָנגעהאַלטן ביז די ליטעראַטור האָט נישט זוכה געווען צו אַ נייער געבורט דורך אַן אָפּענער מרידה קעגן דער צייטונגס-דיקטאַטור.

קאָנען מיר איצט איבערגיין צו דער מלחמה, וואָס איז פֿאַרפּירט געוואָרן קעגן צייטונגס-רעזשים — אַ מלחמה, וואָס האָט סוף-כל-סוף אויסגעלייזט די ליטעראַטור פֿון צוואַנגס-דינסט צום רעזשים. די אינר-ציאָטיווע איז געקומען פֿון די טרענער פֿון דער ירושה-טענדענץ. ס'איז דאָך קלאַר, אַז די תּכלית-טענדענץ, ווי זי האָט זיך דאָ אויסגעפֿורעמט, איז געווען אין דירעקטער קעגנערשאַפט צו דער ירושה טענדענץ, ווייל אַ ליטעראַטור אָן זכרונות און אָן זכֿות אָבות. נישט נאָר האָט זי געיאָגט פֿון זיך די ירושה, נאָר זי האָט פֿאַר איר קיין גע-ברויך נישט געהאַט, נישט געקאָנט געברויכן. אָבער פֿון אַרום סוף פֿון פֿאַריקן יאָרהונדערט האָט די ירושה-טענדענץ גענומען זיך דורכשפּאַרן און אַלץ קענטטיקער זיך מאַכן, ווייל צוויי פּאַעטן, וואָס האָבן זייער פּאַעטיבאַוואַוסטזיין מיטגעבראַכט פֿון דער אַלטער היים, האָבן שוין דאָ געווירקט, ציענדיק זייער פּאַעטישן חיות פֿון ירושה-רעזערוואַר — און האָבן גראַנדווייז אַרויפגעפֿרעסט זייער השפּעה אויף דער ליטעראַטור.

דער ערשטער איז געווען א. ליעסין, וועלכער, זייט זיין קומען אהער — אין 1897 — ביז היינט צו טאָג, איז דער הויפט־רעדער פֿונעם טאָג פֿון דער ירושה־טענדענץ אין אמעריקע.

אין מינסק, וואו ער איז געבאָרן געוואָרן, און וואו ער האָט אַלס יונגער מאַן אין די פֿריע צוואַנציקער, איינגעשטעלט זיין ליד, האָט ער, אַן שום פֿאַרבינדונג מיט די דאָמאָלסטדיקע יידישע ליטעראַטור־קרייזן, אין געציילטע עטלעכע יאָר — פֿון אָנהייב ביזן מיטן פֿון די ניינציקער יאָרן — געשטיצט אויף אייגענער דערפֿאַרונג, דורכגעמאַכט די גאַנצע עוואָלוציע פֿון דער יידישער ליטעראַטור פֿון מענדעלען ביז פֿרען. פֿונקט ווי פֿרען, האָט ער די גרויס תּכּלית־דיקע טענדענץ צוגעפֿירט צו דער ירושה־טענדענץ, אָבער אַנדערש ווי פֿרען.

אַנגעהויבן האָט פֿרען אַלס פֿאַלקספֿריינטלעכער משכּיל, צום סאַציי־אַליום איז ער איינגעלאָרן געוואָרן. האָט פֿרען לכתּחילה געגעבן הילף אין גייסט פֿון זיינע איינלאָדער — די אַרבעטער אינטעליגענטן — דער מאַקראַטיזירטע, פֿראַלעטאַריזירטע השּכלה־הילה. אָבער באַלד האָט ער זיך אַרומגעזען אַז פֿאַר זיין געפֿיל און געשמאַק איז עס אַ קנאַפע הילה. די רעאַליסטישע, אַגיטירנדיקע, אַרימקייט־שילדערנדיקע דערציילונג ליד־פֿערט נישט גענוג קראַפט. וואָס־זשע האָט ער ווייטער געטאָן? אַ טרעגער פֿון אַ רייכער ירושה, אַן אָנגעלאָדענער מיט פֿעק, וואָס די טראַ־דיציע, שוין אַ דורכגעלופֿטערטע פֿון דער השּכלה, האָט אים מיטגעגעבן, האָט ער גענומען אויספֿאַקן זיינע פֿעק, ליטעראַריש זיי איבערפורעמען אין סימבאָלישע דראַמען און פֿאַלקסטימלעכע מעשיות, פֿאַרפּוצנדיק זיי מיט שיינקייט און חן, זיין זאָלן זיין אָנגענעם פֿאַרן אויג; און ער האָט זיי אויסגעשטעלט אין זיין ליטעראַרישן שויפענצטער און מוריע געווען: דאָס זענען אוצרות פֿון קראַפט — פֿאַרנוצט עס געזונטערהייט! — אַליין נישט אַקטיוו איז דער צוגרייטונג פֿון דער אַרבעטער־אַקציע, איז ער געשטאַנען און פֿונדערווייטנס גערופן צו דער אינטעליגענץ: „קומט, זעט און נעמט“.

איז די אַרבעטער־אינטעליגענץ געקומען, געזען און — נישט גע־נומען! ווייל זי האָט נישט געוואוסט ווי צו נעמען, ווי צו פֿאַרנוצן „געזונטערהייט“ די פֿאַרוואַנדלטע מאַראַל־ענערגיע פֿון דער „גאַלדענער קייט“ און פֿון די „פֿאַלקסטימלעכע געשיכטן“ פֿאַרן סאַציאַליום און פֿאַר רעוואָלוציע. וואָרום נאָך אַלעמען איז פֿרען הויפט־אינטערעס געווען יידישע ליטעראַטור. מיט זיין גאַנצער שעצונג פֿון לעבנסדינסט, איז

דאָס לעצטע און ענדגילטיקע פאַר אים פּערזענלעך געווען — צו שאַפן יידישע ליטעראַטור. און וויפיל די „פּאָלקסטימלעכע געשיכטן“ זענען נישט אַן אַרײַנפיר צו אַן אייגנאַרטיקער יידישער ליטעראַטור, וואָס פאַרוואַנדלט פּרומע טראַדיציע אין מאָדערנער מאָראַל-ענערגיע, איז די פאַרוואַנדלונג נישט דערפירט ביז צום געברויך-מאַמענט. די „געשיכטן“ גייען נישט אַריבער די גרעניץ פון דער היינטיגליטיקער ליטעראַטור, וואָס באַנוגנט זיך מיט אויסשטעלונג. די אויסשטעלונג פון די אוצרות איז פאַרבליבן אַ ליטעראַטור-אונטערנעמונג — אַ זאַמלונג פון ליטע-ראַיִשע פּערלען.

א. ליעסי, אַליין אַ טרעגער פון סאָציאַליזם און אַליין אויך אַ טרעגער פון איינגעפּרעסטן באַרג ירושה — און געטראָגן האָט ער עס אין סאַמע הייסן מאָמענט, ביי דער סאַמע געבורט פון יידישן סאָצי-אַליזם — ווען ער האָט פאַרנומען דעם רוף צו אַקציע, האָט ער אים נישט פאַרנומען פון פּרעמדע מיילער. אַליין דער אינטעליגענט, אַליין דער איינלאַדער, האָט ער פּריער פון אַלעמען זיך דעם ערשטן איינגע-לאָדן. און ווען ער האָט דערפילט די פאַדערונג אויף נייעם כוח — דורך ירושה-פאַרוואַנדלונג — איז עס געווען זיין פּערזענלעכסטע פּראָב-לעם. ער האָט נישט געקאָנט אָפקומען זיין חוב מיט אַ ליטעראַיִשער אויסשטעלונג פון פאַרוואַנדעלטן כוח און מיט שטיין פונדערווייטנס און רופן: קומט, זעט און נעמט! — נאָר אַליין האָט ער געדאַרפט נעמען און טראָגן דעם באַרג ירושה און איבערשמעלצן אים אין כוח, כדי טאַקע גלייך אויפן שטעל אים צו פאַרברויכן.

אמת, אויך מיט אַ הויפּט-אינטערעס פאַר ליטעראַטור, אָבער נישט דער הויפּט אינטערעס. מיט זיין גאַנצן יוגנטלעכן דרך-אריז פאַר זיין פונקציע אַלס פּאָעט, איז דאָס לעצטע און ענדגילטיקע פאַר אים פּער-זענלעך געווען לעבנסדינסט. דערפאַר, אַנדערש ווי ביי פּרצן, האָט דער גרויס-תּכלית'דיקער צוועק ביי אים אַריבערגעוואויגען. נישט נאָר פאַר-ענטפּערט ער און באַרעכטיקט זיין ליד, נאָר מאַכט עס אומבאַדינגט גוטיק. זיין ליד איז געשאַפּנטער רוף צו אַקציע. די סאַמע פונקציע פון ליד איז די צושטעלונג פון קראַפט, די איבערזעצונג פון דער ירושה-ענערגיע. וועגן דעם טאַקע איז דאָס ליד.

וואָרום וואָס האָט זיך געפּאָדערט פון אַ ליד, וואָס איז געווענדט געווען צום מינסקער יידישן אַרבעטער? עס זאָל צוגרייטן אים צום קאַמף מיטן יידישן בעל-הבית? איידער ער האָט נאָך זוכה געווען צו

פארפירן דעם קאמף מיטן בעל-הבית, איז ער שוין געשטאנען אין קאמף מיט דער צארישער זשאנדארמערע. האָט דאָס ליד געדארפט אים צוגרייטן פארשיקט צו ווערן אין סיביר, אומצוקומען אויף דער תליה, און האָט אים געדארפט טרייסטן מיט דעם צוואַנג פון דער קור-מענדיקער רעוואָלוציע, וואָס וועט ברענגען די גליקלעכע צוקונפט-אַר-דענונג. טוט דאָס ליעסינס ליד. און וואו זאָל דער יידישער אַרבעטער נעמען כוח אַנצופירן דעם קאמף און אויסצוהאַרן ביז צו דער רעוואָלוציע? שטעלט ליעסין אים צו דעם כוח דורך ליד, — פון דער ירושה; ער נעמט דאָס בלוט פון דער'הרג'עמן נביא, וואָס האָט זיך נישט גע-לאָזט איינשטילן, און שענקט עס אַוועק דעם מאַרטירער-רעוואָלוציאַ-נער — („נאָר ניין, עס קען נישט, עס גייט נישט פאַרלאָרן קיין איינציג-קער טראָפּן מאַרטירערשע בלוט" — „מאַרטירער-בלוט") און ער נעמט דעם אַחרית הימים פון ישעיה און איז מנדב אויף דער רעוואָלוציע — („עס וועט קומען די צייט, און די צייט איז נישט ווייט" — „צום נייעם יאָר").

און ועל כולם, די גאַנצע לופט פון די אַלע רעוואָלוציאַנערע לידער איז אָנגעאָטעמט פון איין יידישן גרונטגעפיל. און זייער הינטער-גרונט איז דאָס ליד „דער אייביקער ייד" — אַ הימנע צו דער אייביק יידישער עקשנות פון אַ פאַרשפעטיקטן גלות-נביא — די עקשנות, וואָס האָט אים ווי פאַר'כישופ'ט קעגן אַלע סכנות. געפינען מיר, אז די קרעפטיקסטע און ריטמישסטע שטעלן אין זיינע לידער זענען די, וואו עס רופט זיך אָפּ די פּראָצעסיע פון אייביקן יידן דורך די צייטן. ס'הערט זיך כסדר: — „עס ציט זיך דורך ענדלאָזע דורות און ציט דער גע-וואַלטיקער פעלקער-געשלעג; עס ציטערט דאָס שלאַכטפעלד מיר אונטער די טריט" — די אריינפירנדיקע שורות צום „אייביקן ייד".

איז די עובדא פון ליעסינס ליד די פאַרהיינטיקונג פון דער יידישער געשיכטלעכער ענערגיע. דירעקטע ירושה-פאַרוואַנדלונג. פון האַרץ, פון קאָפּ, פון דער ירושה גלייך אין ליד אַרײַן. וואָס דערמיט אונטערשיידט עס זיך פון פרצעס „פאַלקסטימלעכע געשיכטן", וואָס האָבן געדארפט האָבן אַ ליטעראַריש געבילדעטן אויסמיטשער צו פאַרענדיקן די ירושה פאַרוואַנדלונג פאַרן געברויכער. ליעסינס ליד טוט די גאַנצע אַרבעט. עס איבערזעצט ביז צו פאַרענדיקונג פאַרן באַלדיקסטן געברויך די פאַרציטיקע מסירת נפש אין היינטיקער העלדישקייט — עס איז דירעקטע דערלאַנגונג.

די קונסט פון דירעקטער דערלאנגונג איז די שווערערע. דער די-
 רעקטער וועג איז א שטרויכלדיקער. די טראדיציע פון ליטעראטור, און
 פון קונסט בכלל, איז דער אומוועג, דער וואונק, דער סימבאָל, וואָס
 שפילט אַרום אמת. און עס איז פאַראַן אפילו אַ מינונג, אַז דער
 תמצית פון קונסט איז דער שפיל אַרום אמת, וואָס דערלאנגט נישט דעם
 אמת. אינדירעקטע אַנצוהערעניש האָט די מעלה, וואָס זי גיט פון זיך
 סוגעסטיבנדיקע קראַפט, און לאָזט ליכטער אַנטאָן אויף זיך קינסטלע-
 רישע פאַרם. און צווישן פרעס, „פאַלקסטימלעכע געשיכטן“, די קיר-
 צערע, זענען פאַראַן פאַרענדיקטע קונסט-ווערק. דירעקטע דערלאנגונג,
 כדי צו דערהייבן זיך צו אַ קינסטלערישער מדרגה, דאַרף כסדר אונטער-
 שטיצט ווערן פון פאַטאָס, וואָס אין שוואונג פון באַרעוודיקייט נעמט
 וואַרפן פון זיך מיט בילדלעכקייט. אָבער מיט דעם סימן דירעקטייט —
 דירעקטע ירושה פאַרוואַנדלונג — איז לייעניס ליד געווען נאָך אַ
 בפירוש'ערער אַנזאָג, ווי פרעס, „פאַלקסטימלעכע געשיכטן“, אויף אַ
 יידישע ליטעראַטור, וואָס וועט זיין אַנדערש פון אַנדערע ליטעראַטורן —
 אַ ליטעראַטור, וואָס וועט זיין מער ווי ליטעראַטור: זי וועט פאַרדוצירן
 מאַראַל-ענערגיע מיט קינסטלערישע מיטלען פאַר דירעקטן לעבנס-
 געברויך.

און נאָך אַ באַראַקטעריסטישער אונטערשייד לאָזט זיך אַרויסנעמען
 פון פאַרגלייך צווישן לייעניען און פרעס: — אַזוי ווי לייעניס ליד איז
 דירעקט אַרדעסירט געווען צום אַרבעטער, וואָס האָט נישט געטראָגן אין
 זיין זכרון קיין צופיל זכרונות; און אַרדעסירט געווען אין אַ שפראַך
 אויף וועלכער קיין ספרי תורות זענען נישט געשריבן געוואָרן, איז לייע-
 ניס אַרבעט געווען „פון-אָנהייב-אָן“ — פאַר מענטשן מיט גאָר אַ רויען
 זכרון. זיין ליד באַרופט זיך אויף קיין טראַדיציע נישט, באַנוצט זיך
 מיט קיין פאַרטיקע לעגענדעס נישט, נעמט נישט די ירושה פון זכרון.
 די „צוויי תפילות“ — וואו אַ גלח פון דער אינקוויזיציע פאַרברענט אַ
 רב — דאָס איינציקע ליד פון מינסק, וואָס דערנענט זיך צו זיינע
 שפעטערדיקע געשיכטלעכע לידער — איז זיך נישט סומך אויף קיין
 פאַרשריבענער לעגענדע. אַ מעגלעכער געשיכטלעכער פאַקט איז גענומען
 ווי אַ היינטיקע פאַסירונג. נאָר דאָס היינטיקע פון געשיכטלעכן איז
 גענומען. נישט די געשיכטע, נאָר די לעקציע פאַרן היינט איז דער
 עיקר. וואָס לייעניס האָט יאָ גענומען פון דער ירושה, איז די גשמיה-

שפאנונג, דעם רעזולטאט פון דער ירושה, וואָס ער האָט געטראָגן אין זיך. די קאָנצענטרירטע ענערגיע פון די דורות.

מיט זיין „פּוֹן־אַנהייב־אַן“ צוגאַנג האָט ליעסין ווי דערלאַנגט אַ האַנט איבערן אַקעאָן צו די פּיאַנערן־שאַפּער פון דער יידישער ליטע־ראַטור אין אַמעריקע, און ער וואַלט געדאַרפט ווערן דער געוואונטשנ־סטער שותף זייערער ביי זיין אַנקומען אַהער אין 1897; ער איז דער באַרופּענער געווען אַריינצוטראַגן די זער נויטיקע קאַרעקציע אין זייער „פּוֹן־אַנהייב־אַן“ טענדענץ, וועלכע איז ביי זיי געווען אויסגעטאַן ירושה־נאַקעט, בעת זיין „פּוֹן־אַנהייב־אַן“ איז געווען איניקסט אַריינגעטאַן אין דער ירושה. ניו־יאָרק האָט אים באַדאַרפט האָבן. און ער האָט באַדאַרפט האָבן ניו־יאָרק. ער — ניו־יאָרק? ווי אַזוי?

ליעסין האָט געהאַט מיטצוגעמען קיין ניו־יאָרק נישט נאָר אַ פאַר־מעגן, נאָר אויך אַ פּראָבלעם.

דאָס האָט צו טאָן געהאַט מיט די ספּעציעלע שוועריקייטן, וואָס ער האָט געהאַט אַלס דירעקטער דערלאַנגער פון קראַפט און אַלס אַנהיי־בער „פּוֹן־אַנהייב־אַן“, וואָס גלייך מיט דעם אַנהייב האָט ער שוין גע־דאַרפט געבן די שפּאַנונג פון טויוזנטיער־יקער ירושה — האָט ער גע־דאַרפט אַנגעמען ספּעציעלע מיטלען אויף צו האַדעווען דעם פּאָעט און אויף צו שמירן זיין אינסטרומענט. זיין הויפט־מוטל, נאָכן אייביקיי־ליד, איז געווען נאַטור־ליד. נאַטור־לידער בכלל זענען נויטיק פאַר דער אַנלאַדונג מיט פּאָעט־באַוואוסטזיין. זיי גיבן די שטילע פּוֹיזן, וואָס לאָזן אַנקוועלן געמיט. וויפיל ליעסינשן געמיט אַנטפלעקן זיי? אין די פּרילינג־לידער זענען די באַריר־פונקטן מיט זיין געמיט דער „עפעס“, דער אימיצער, וואָס טרייבן כישוף אין דער לופטן. דער אויסדרוק פאַר דעם קומט צו אים גערן:

און עפעס הימל־העלעס דרינגט

אַריין אין זעל מיר און באַצווינגט.

און — „ווי ווער, אַ ליכט־אַנטציקטער שוועבט אין גאַלד און בלויקייט אויסגעוועבט.“ — אָבער פאַר דעם רויש און רעש און פאַר־שיכור־ונג דאַרף ער די ווערטער צונויפטרייבן מיט כוח. איז עס געקומען מיט מוח. די אָסיען־נאַכט־לכנה־לידער זענען שוין אַ סך געענטער צו זיין געמיט — זיי גיבן אים די קוועליגסטע פּוֹיזן. זיי ריידן צו אַ פּערזענ־לעכער שטימונג, צו עפעס אַ שטילער ליכטיקער פאַרקלערמטייט, צו אַ באַשמראַלטער מילדער מעלאַנכאָליע. דאָס ליד „לכנה־נאַכט“ — דאָס

געלונגענסטע פון דער מינסקער סעריע נאטור-לידער — ניט דעם באשייד פון וואַנען עס פלעגט קומען צו אים די ליכטיקע פארקלערטקייט אין די שעה'ן, ווען ער פלעגט רוען פון אַנימאַציע-טומלעניש:

„עס פאלן די שמראַלן אויף בערנ און אויף טאַלן, אויף פעלדער און וועלדער און הילן זיי איין אין צארטער פארקלערטקייט, אין טויליכטן טרויער, אין ווייכן, אין בלייכן, אין בלויליכן שיין. עס שפרייט זיך דער חלום, אַ היילונג פאר זעלן וואָס וואַגלען גלגולים אין עלנט און ליד" . . . — דאָס איז באַלייכטונג פאר דעם וואַגלער, גע-ונד'דיק, דעם וואַנדערער. לבנה-ליכט ענטפערט דעם אייביקן יידן אין אים. די לבנה-באלייכטונג פון גייסט — ווי ער באַצייכנט עס אין אַ שפעטערדיקן ליד — איז די באַלייכטענע אַרענא פאר דער פראַצעסיע פון אייביקן יידן. דער ריטם איז אויך אַ דערווייטערטער אַפהייליך פון דעם טראַט פון אייביקן יידן. ווען די נאטור איז שטיל און דרימלט, הערט ער אים. און דאָס וועט שפעטער זיך נאָך מער באַשטעטיקן: אומעטום אין דער נאטור וועט ער זוכן דעם אייביקן יידנס אַרענא — אין ים, אין באַרג, אין וואַלד, אין ווינטערס, פּרעסט, זאווערוכעס, אין נאַכט וואָס שפּאַרט דורכן פענצטער און אין נאַכט פון זיין נעמיט.

איז דאָס נאטור-ליד, וואָס האָט געדאַרפט האַדעווען זיין פּאַעט-באוואוסטזיין און פורעמען זיין אינסטרומענט, אויך אַנגעקניפט געווען אַן אייביקן יידן, וואָס האָט געשפּייזט מיט התלהבות דעם אינהאַלט פון זיין ליד. איז דאָס געווען זער אַ מזל'דיקע קאָמבינאַציע פאר אַ פּאָטענ-ציעלן גרויסן פּאַעט: אינהאַלט און אינסטרומענט — ביידע פון איין גרונט-אַפּשטאַמונג.

און וואָסערע נאָך מיטלען האָט ער פארמאָגט אויף צו שמידן זיין אינסטרומענט? די טעכניק פון זיין ליד איז די מוזיק. קלאַנג איז געדווען איינגעבאָרן זיין געהער. קלאַנג איז דער באַשטימענדיקער פּאַקט-טאָר. זיין סטראַפּע איז פריער פון אַלץ אַ קלאַנג-קאָמפּאָזיציע. ער קאָן וואַריאירן דעם ריטם דורך אַלערליי פּערזימאַסן. ער קאָן איבערגיין פון ריטם צו ריטם, נישט ענדערנדיק דעם קלאַנג-פּוס, די זילבן-צאָל, אַקצענט-טיינדיק אין איין סטראַפּע דאָס פּאַרלעצטע וואָרט פון דער שורה, און אין דער צווייטער סטראַפּע אַריבערטראַגנדיק דעם אַקצענט צום צווייטן וואָרט פון אַנהייב — און ער דערגרייכט עס בלוז דורך אַ קלאַנג-אַפּ-קלייב אין די אותיות און דורך נאַנצע ווערטער, וואָס ציען צו זיך דעם אַקצענט דורך דער וואָג פון זייער זין. — איז דאָך גוט. נאטור-ליד,

קלאַנג שטייען אים צו געבאָט . . . איז דאָס דאָך אַלץ פאַרמעגן. —
וואַרזשע איז דאָס פּראָבלעם?

נאָך לאַמיר זיך נאָכאַמאָל איינהערן אין זיין ליד: די קלאַנג־קאָמ־
פּאָזיציע איז די איינפאַסונג פון ליד. אָבער אינעוועניק, אין דער ראַם
פון קלאַנג, איז דער געדאַנק דער קאָמאָנדיר, דער אויספירער, וואָס באַ־
פעלט און דיקטירט דעם זיין־אָפּקלייב פון די ווערטער. דאָס איז שוין
נישט אזא מוז'דיקע קאָמבינאַציע. און געדענקען דאַרפן מיר, אז מען
האָט בכלל נאָך געדאַרפט האַרעווען אויפן יידישן וואָרט, און ליעסן
דערצו איז נאָך נישט באַהעפט געווען מיט יידישן ליטעראַטור־שטראָם;
זיין סאָציאַליסטישע אידיאָאָשקייט און די גאַנצע מאָדערנע באַוואַוסט־
זיניקייט זיינע, אין אונטערשייד פון גע'ירש'נטן ייד־באַוואַוסטזיין,
האָבן געדענקט רוסיש — און ווען דער געדאַנק איז ביי אים געווען דער
קאָמאָנדיר, האָט ער נישט געקענט אָנשעפן גענוג שפּראַך־אויסדרוק,
וויפיל זיין געדאַנק האָט פאַרלאַנגט — איז די שפּראַך פון זיין מינסקער
ליד פאַרבאַגריפּלעכט, פאַראידיאָזירט, שלאַגט אין אַבסטראַקט אַרײַן.
האָט איר כסדר ביי אים ווערבן, וואָס ווערן אַדיקעטיוון און סוב־
סטאַנטיוון, וואָס טייטשן איינע די אַנדערע. ספּעציעל אויף די באַגריפן
שטראַלן און שאַלן. דער שטראַל ווערט ביי אים אַ גאַנצע אַלעגאָריע
אויף ליכטיקייט: „נאָך ווי דער ערשטער פּרילינג־שטראַל, מיט וואַרימ־
קייט און ליכט אַ שלל, ער טוט זיך נאָך אַ ווייז . . .“ (און אפילו
שפּעטער אין ניו־יאָרק: „דער באַלעבנדיקער שטראַל“ — „דער שטראַל
טונקלט זיך“ — „דער שבת־שטראַל“). די ליכט־שטימונג איז פאַרהאַלטן
אין מוח. דאָס וועט שווערער מאַכן די אַרויסוויקלונג פון זיין פולער
פּאָעטישער קראַפט. אָבער עס איז נישט אזאַ מניעה, וואָס מען קאָן
נישט איבערקומען. דעריין איז ליעסן נישט געווען דער איינציקער.
באַוואַוסטזיניקייט, געדאַנקלעכקייט איז נישט קיין ספּעציעלע ליעסינישע
אייגנשאַפט. בדרך כלל האָבן מיר יידן שכל. מיר קאָנען נאָך קיין נאָ־
ראַנים נישט זיין. און מיט שכל אַלס פּאָרויסנייער צו קינסטלערישקייט
צייכענען זיך אויס אַלע אונדזערע שריפטשמעלער: מענדעלע, און
אפילו שלום עליכם, און פּרץ אודאי. קאָפּ איז שלעכט, ווען עס איז
טרוקענער שאַרבן. אָבער קאָפּ, וואָס איז איינס מיט האַרץ, עמאָציע
מיט אָננעצילעוועטקייט צו אידיע, איז אַ ברכה. והראיה, פּרץ מיט זיין
גוטן קאָפּ האָט געמאַכט יום־טוב אין דער יידישער ליטעראַטור. עס איז
אַ הויפּט־פּראָבלעם, וואָס קאָן עד היום נישט אויסגעמידן ווערן. — ווי

פאָרט מען אידייאישע תכלית'דיקייט מיט קינסטלערישן געמיט? ווי לאָזט מען דעם באַוואוסטזיין אַראַפּזינקען אין אונטערבאַוואוסטזיין, פון וואַנען די אידייען שיסן זיך צוריק אַרויף, איינגעלייבלעכטע אין זאַפטיק אַנגעקוואַלענעם וואָרט, איינגעפאַסטע אין בילד, פאַנטאַזיע? און ס'בלייבט אַ פּראָבלעם ביז עס קומט נישט צו אַט'דעם פּסיכאָלאָגישן סינטעז. און יעדער יידישער שריפטשטעלער האָט זיך זיין וועג ווי צו לייען דאָס פּראָבלעם. פון דער געלונגענער לייעונג הענגט אָפּ זיין גוטער שריפטשטעלערישער גורל. אין לייעניסן פאַל איז דאָס פּראָבלעם געשטאַנען האַרבער: ער האָט פון אָנהייב אָן זיך אויסגעצייכנט מיט דעם וואַכזאַמסטן באַוואוסטזיין; דער מוח האָט כּסדר געאַרבעט ביי אים קאַכעדיק אינטענסיװ. בטבע אַ חריף, איז די חריפות נאָך אַרויסגעפּאַך-דערט געוואָרן ביי אים צום פּאַדערגרונט פון באַוואוסטזיין דורך זיין סאַציאַליסטישער פּירערשאַפט. ער האָט אָנגעפירט אַן „אַפּאַזיציע“ קעגן די „אַגיטאַטאָרס“, וואָס האָבן פון דעם יידן נישט געוואָלט וויסן. זיינע דעבאַטן'דעלן מיט זיי האָבן נויטיק געמאַכט שאַרפּזין גלייך אויפן אָרט צו שטעכן מיטן אָנגעשליפענעם שפיץ פון געדאַנק, צו שניידן מיטן חלף פון אַנאַליז. דערצו אַלס פּאַעט — דער גרויסער בעל־תּכלית, דער דירעקטער דערלאַנגער פון קראַפט, וואָס דאָס האָט ווידער אַמאָל געצונדן און גע'שרפּה'ט זיין באַוואוסטזיניקייט.

דערפאַר אָבער אַלס שכר איז אים פּאַרגעשטאַנען אַ פּיל גרעסערער געווינס: — געגרונטעוועט איז זיין באַוואוסטזיניקייט געווען אין אַ געפּיל, וואָס האָט געברענט אין אים מיט אַן אומפאַרלעשלעכן פייער — אין זיין אייביק־יידעמאַציע. און עס איז געווען פּאַרויסצווען, אַז ווען ביי אים וועט קומען צו אַ סינטעז, וועט ער נעמען ריידן די אָנגעלעבטער סטע נשמה־שפּראַך, וואָס וועט האָבן אין זיך אַי די קלאַרקייט פון רעיון, אַי די שפּאַנונג פון געפּרעסטער ענערגיע. איז אָן אַ שיעור פאַר אים וויכטיק געווען, אַז זיינע אינטואיטיווע אידיען־פּונקטן, איידער נאָך זיי ווערן איבערגענומען, געפּאַלמעסט צו ווערן פון זיין צו שאַרפּן מוח, זאָלן זיך קאַנען אַרויפכאַפּן אויף אַ דרויסנדיקן מאַטעריעלן פּונקט — אין סיסטעמאַטישער איבונג — יעמאָלט וועלן די ווערטער־פּונקטן, אויפן וועג פון דער טיף צום דרויסנדיקן אָנהאַלט, דערווייל גראָבען און אַקערן, זיך קנעטן און איינגעבאַקן ווערן אין זיין געמיט, ביז ער וועט זיך אויס־אַרבעטן זיין אייגענעם יידישן לשון.

און צווישן די מינסקער לידער זענען פאַראַן אַ צאָל וואָס באַשטע-

טיקן, אז דאָרט וואו זיין לשון קריגט פאר זיך ממשות'דיקע אָנשפּאַרן, נעמט ער זיך איינהיימישן: — דאָס איז דאָס סאַטיריש ליד „צוויי תּפּילות“ — די תּפּילה פון גלח, וואָס פאַרברענט, און די תּפּילה פון רב, וואָס ווערט פאַרברענט, און דאָס איראָניש ליד „דער עקספּלואַטאַט-טאָר“ — אַ קרעמערל, וואָס ליענט די „הצפּירה“, און פאַרקויפט פאַר אַ קאָפּיקע פּוטער און פאַר אַ קאָפּיקע הערינג, און חלומ'ט חלומות — דאָ איז ער שלמה המלך, און דאָ איז ער לבלּ הפחות באַראָן הירש.

דער שטויס צו ביידע לידער איז געקומען פון זיין פּיער-קוואַל, פון דעם הייסן אייביקייד-אונטערגרונט — פון זיין יידישן אידעאָליזם. און אָנגעשטויסן האָט זיך דער אידעאָליזם אויף ווירקלעכקייט — אויף דעם יידנס געשיכטלעכער ווירקלעכקייט, וואָס גילט נאָך היינט—די שנאה פון דער קריסטלעכער „ליבע“ צו יידן, און אויף זיין היינט-היינטיקער ווירקלעכקייט — די יידישע פרנסות, וואָס מאַכן אַ סך קליינע יידלעך פון דעם איין גרויסן יידן, וואָס האָט געזאָלט זיין. ביידע לידער צייכענען זיך אויס מיט זייער אייגן געשאַפענעם לשון. דער לשון, אי ער איז אָנגעצונדן מיט ליעסינישע פונקען, אי ער שניידט אַרויס ווירקלעכקייט-סימנים, ווי אַ מעסער ברויט.

דאָס איז אַ שטעלע אין די „צוויי תּפּילות“, וואָס מעסערט דעם גלח: — די תּפּילה . . .

. . . איז שטאַלציק אַרויס פון אַ גלח,

אין ווירעכשן וועקסענעם זינגען,

מיט גלאַצעניש פרומע, מיט סאָפעניש טיפע,

מיט גלעקערנעם קופּערנעם קלינגען.

אָט-אָזוי פלעגט זיין לשון גענעזן ווערן, צוזאַמען מיט זיין ליד, וואָס איז אויפגעשטעלט אויף לשון, ווען ער פלעגט פאָסן אַ לעבעדיקע רע-אַליטעט. און כדי צו פאַרפּולקומען דעם פּאָעט אין זיך, כדי צו קאָנען שמידן און שליפּן זיין ליד-אינסטרומענט, האָט ליעסין זיך גענויטיקט אין קאָנטאַקט מיט אַ לעבעדיקער רעאַליטעט, וואָס זאָל קאפּאַבל זיין גאַנץ צו מאַכן די שפּאַלטונג צווישן זיין פאַרשפּיצטן אונטער-באַוואוסט-זיין און פאַרשפּיצטן אויבער-באַוואוסטזיין—די שפּאַלטונג, וואָס האָט אָפּ-געשפּאַלטן זיין לשון פון זיין צונג; וואָס דאָס האָט נישט געלאָזט זיין ליד וואַקסן און זיך פונאַנדערוואַקסן; נישט סתם אַ רעאַליטעט, נאָר אַזאַ וואָס זאָל אַרויספאַדערן פון אים און אויפנעמען אין זיך זיין גאַנצע גבורה — פון באַוואוסטזיין, געמיט און אונטערגעמיט. ליעסין האָט

געלעכצט-געהונגערט נאָך אזא פולער רעאליטעט. נאָך מער דערפאר, ווייל זיין פראָבלעם איז געווען נאָך האַרבער: דער מענטש, דער סאָצי-אליסט איז אין אים געשפּאַלטן געווען. דערפאר האָט ער אויסגעביטן מינסק אויף ניר-יאָרק. — סטייטש, מינסק, זיין היים, וואו ער איז מיט לייב און לעבן אַריינגעטאָן געווען אין לעבעדיקער רעאליטעט, זייענדיק דער אָנפירער פון אַן „אָפּאָזיציע“, וואָס האָט געציילט מער אָנהענגער-שאַפט ווי די אָפּיציעלע באַוועגונג — מינסק האָט נישט געטויגט פאַר דעם? ניין, מינסק האָט נישט געטויגט. מיר האָבן עס פון אויטאָבי-אָגראַפישע קוועלן, און מיר האָבן אַ באַשטעטיקונג דערויף אין אַ ליד — „אויפן שידוועג“ — פון יאָר 1895 — וואָס אויבן אויף איז דאָס פּער-זענלעכע ליריק — אַ קדיש נאָך דער יוגנט — אין דער אַמת'ן אָבער איז דאָס אַ קלאַג-ליד אויף מינסק.

דאָס ליד מאַכט אַ סך הכל פון זיין גאַנצן טון טאָן אין מינסק — „מינע שטורמישע יאָרן זיי זיינען אַוועק אזוי ווי אַ טומלדיק דריקנדער חלום“ — „פאַרצאָרנט און טונקל גייט אונטער מיין וועלט . . .“ — ער איז גענאַרט, גענאַרט! ס'איז אַלץ געווען אַ פאַר'חלומ'טער הכל הבלים“, — וואָס זאָל דאָס באַטייטן? זיינע שטורמיקע יאָרן אַוועק, ווען ער איז ערשט 23 יאָר אַלט געווען — אינמיטן פון זיינע שטייגנ-דיקע טריאומפן — אַ פירער, אַ פּאָעט — וואָס-זשע האָט ער מער גע-דאַרפט? ווי-זשע קומט פּלוצלונג אַן „איכה ישבה בדד“ מיט אַ הכל הבלים? און דערצו נאָך איז דאָס ליד באַטימלט „אויפן שיד-וועג“ — וואָס פאַר אַ ברירה איז אים פאַרגעשטאַנען? וואָס פאַר אַן אַנטשיידונג האָט ער געדאַרפט מאַכן? וועגן דעם איז דאָך קיין וואָרט נישט אין ליד.

אַ האַלבן ענטפּער אויף דעם רעמעניש געפינען מיר אין די לעצטע צוויי שורות פון ליד:

„און איך זע און געפין נישט קיין רייז אין געדאַנק

אין אַלץ וואָס מיר שעצן און זוכן און ווילן!“ —

אין זיין סאָציאליסטישן בריה'נען זיך אויך נישט. ער האָט זיך טאַקע אַרומגעקריגט מיט די „אָגיטאַטאָרס“, איינ'טענה'נדיק מיט זיי, אז די גאַנצע יידישע „אַרימקייט“ דאַרף מאָביליזירט ווערן פאַר קאַמף און זעלבסטהילף. אָבער ער איז געווען גענוג מאַרקסיסט אין האַרצן מיט זיי מסכים צו זיין, אז בלויז אין אַרבעטער איז כוח און אז דער כוח פון דער יידישער „אַרימקייט“ איז גאַרנישט ווערט. אָבער דער יידישער

אַרבעטער אויף דער מינסקער יידישער גאַס האָט נישט וואו זיינע אַרעמס צו צעשפרייטן — וואו־זשע איז דער אויסוועג? דערפון די פאַר-צווייפלונג, דערפאַר ס'געפיל, אז אַרויסגעוואָרפן זענען זיינע בעסטע יאָרן. און דאָ איז צו אים דערגאַנגען, אז אין דער ווייטער ניו־יאָרק זע-נען דאָ 30 טויזנט אַרגאַניזירטע יידישע אַרבעטער — און עס האָט אים אַ הויב געטאָן פון מינסק.

ביידע האָבן געדאַרפט האָבן ניו־יאָרק, אי דער סאָציאַליסט, אי דער פּאָעט, וואָס שטיצט אים און ווערט פון אים אונטערגעשטיצט. אַנקומענדיק אין מאי 1897 פון מינסק קיין ניו־יאָרק, איז ער אַריינגעפאלן מיט זיין געזונטן קאַפּ אין נאָך אַ קראַנקערן בעט. יאָ, אמת, ער האָט טאַקע געפונען 30 טויזנט אַרגאַניזירטע יידישע אַרבעטער, און זייער צאָל האָט זיך געהאַלטן אין פאַרגרעסערן. אָבער בלויז נאָך דער גרויסער ציפער האָט ער זיך דען געיאָגט? זיין אַרגאַניזירטער יידי-שער קלאַסן-קאַמף האָט געדאַרפט געשפייזט ווערן מיט גרויסע יידישע זאַרגן, מיט דער היץ פון אייביקידישן פלאַם-פּיער. דערפאַר איז ער אַ חוץ סאָציאַליסט אויך געווען אַ יידישער פּאָעט.

האַט ער געליטן טאַפּלטן אָנווער: דאָרט אין מינסק — פלאַם-פּיער, ריזיקע, גרייטקייט צו באַגעגענען סכּנות. ווי קליין די באַווע-גונג איז נישט געווען לגבי ניו־יאָרק, האָט די שכּינה געשוועבט איבער איר. קיין שום שכּינה אָבער האָט דאָ נישט געשוועבט. גרויסע סטרייקס פלעגן אפילו אָנבלאָזן פאַרגרעסערטע התלחבות, אָבער באַלד דערויף פלעגט די התלחבות זיך אָפקילן ביז אַ טעפעלע לינזן. דאָרט אַ געדריכטער יידישער קיבוץ, איבער וועלכן ס'האַט שוין געווייעט אַ וויי-טעלע פון נאַציאָנאַלן באַוואוסטזיין. דאָ איז פון דעם קיין זכּר נישט געווען — אין דער אַרבעטער-באַוועגונג אודאי נישט, אין דער ליטע-ראַטור אויך נישט.

די היילנדיקע רעאַליטעט נאָך וועלכער ער האָט געגאַרט, וואָס האָט געדאַרפט אויפריכטן אי דעם סאָציאַליסט אי דעם פּאָעט אין אים האָט ער דאָ נישט געפונען. איז ער געבליבן אויסגעשטעלט מיט זיין יידישן סאָציאַליזם און מיט זיין יידישן ליד.

ליעסינס לידער פון די ערשטע יאָרן אין ניו־יאָרק זענען דערמיט אַנדערש פון זיינע מינסקער לידער, וואָס זיי גיבן צו פילן, אז זיי פאלן אויף אַ האַרטן קאַלטן געהער, זיי קלאַפן אָן אַ דעק, וואָס לאָזט זיך נישט דורכברעכן. מען קאָן נאָכפּאָלגן פון יאָר צו יאָר, פון ליד צו ליד דאָס

פארצווייפלטע ראנגלעניש פון ליעסינס ליד מיטן היגן ליטעראטור-גע-
 מיט, וואָס איז צוגעטוליעט געווען צום צייטונגס-רעזשים וואָס האָט זיך
 שוין געצייטיקט, איידער נאָך די צייטונג איז אַ געשעפט געווען. אָבער דאָס
 ערשטע יאָר — 1897 — איז דוקא געווען איינס פון די פרוכטבארסטע
 אין ליעסינס שאַפן. איידער ער האָט זיך אַרומגעקוקט, האָט דער פּאָעט,
 נאַטירלעך, זיך געדארפט פּאַרשטעלן פאַר זיין נייעם עולם :

ער שטעלט זיך פאַר אַלס רעוואָלוציאָנער. ער איז שולדיק געווען
 אַ רעפּאָרט וועגן רוסלאַנד. — עס פילט זיך גלייך, אַז ער רעדט צו זיי-
 טיקע צוהערער, וועמען ער דאַרף ערניין נישט רופן. ער שטעלט זיך
 פאַר אַלס ליריקער, אַלס זינגער פון נאַטור-לידער. דאָס בעסטע איז
 „אין דער פרעמד“ — בעסער נאָך ווי די „לבנה נאכט“. — נישט נאָר
 רופט זיך אָפּ די אַרענא פון אייביקן יידנס פּראָצעסיע, נאָר אַ יונגער
 פרויס טרויערנעשטאַלט שפיגלט זיך אין לבנה-שיין, מיט אַ גרויסער
 פעולה: דאָס לבנה-ליכט איז אָנגעוואַרימטער. — אַ פרויענגעשטאַלט
 אין ליעסינס ליד — דאָס איז ווערט צו פאַרצייכענען.

און אָט האָט ער שוין דערקענט זיין נייע סביבה — מיט אַ געוואַל-
 טיקער אַנטווישונג פאַר זיך. לאָמיר „די אַלטע היים“ צושרייבן צו דער
 נאַטירלעכער היים וויי: „און איך האָב נישט פאַר וועמען צו שטאַרבן
 און איך האָב נישט פאַר וועמען צו לעבן“ — אָבער „פון פינצטערן
 עבר“ לאָזט הערן אַ סך מער. הגם קיין איין וואָרט פון אָפּענער באַ-
 שולדיקונג, אָבער עס איז אַ קלאַנג אויף אַמעריקע. אין מינסק איז דער
 יידישער עבר געווען פאַר אים אַ קוואַל פון מוט. דאָ אַ קוואַל פון
 יאוש. פון וואַנען יאוש? ווען ער טראַכט וועגן דעם עבר, פילט ער ווי
 ער וואַלט אַ בר מנין געטראַגן אין האַרצן. די דערקלערונג איז, ער
 ווייסט נישט וואו זאָל ער אַהינטאָן דעם עבר דאָ. — דריי מאָל ווערט
 אין ליד דערמאָנט: די „בעסערע צוקונפט“, די „שטראַליקע צוקונפט“,
 די „אַלמענטשלעכע צוקונפט“ — און די איין פּראַגע וואָס ער פרענט:
 „צי וועסטו פאַרשווינדן אין גליק? טאָ צו וואַס-זשע די לידן יאָר-
 טווינטער לאַנג?“ — איז דאָך אומזיסט געווען, הייסט עס, די גאַנצע
 מאַטיריערשאַפט? עס איז אַ פּראַגע פון דעם ירושה-פאַרוואַנדלעך.
 דאָס ליד איז וויכטיק ווייל עס אַריענטירט אונז וועגן ליעסינס צושטאַנד
 אין ערשטן יאָר פון זיין קומען: ער האָט דערפילט, אַז ער איז דאָ איב-
 ריק מיט זיין באַרוף פון ירושה-פאַרוואַנדלעך און פאַרהיינטיקער!
 דאָך גיט ער נישט אויף. ער זאַמלט צונויף זיין גאַנצע גבורה אין

שפראך און קלאנג און מאכט אן אטאקע אויף אמעריקע. זאל זיין נישט ירושה. זאל זיין, ווי מיר וואלטן ערשט געבטן געבארן געווארן — אין קעסל גארדן. ער ווענדט זיך צו זיינע צוהערער דורך דעם סימבאל פון אמעריקע — „די סטאטוע פון פרייהייט“. עס איז א לענגערע פאָ-עמע אין דריי טיילן: די ערשטע טייל — די סטאטוע בוי די וואסער-טויערן פון ניו-יאָרק, די סטאטוע זינגט פון דעם נס ניו-יאָרק — „פון דעם נס פון שטאל און שטיין“. צווייטע טייל — זי זינגט אַ ליד פון איינלאַדונג צו די פעלקער. דריטע טייל — דער הוזהערענטפער פון ניר-יאָרק: אויף וואָסערע גליקן רופסטו זיי? — שלום: — אַ שפּין האָט אויסגעשפּרייט זיין שפינוועב איבערן פּאָקל, נאַרט אַרײַן קרבנות און זויגט זיי. זיין גאַנצע קלאַנג-קונסט האָט דער פּאָעט אַרײַנגעטאָן אין דער פּאָעמע, ווי די סטראַפּן וואָלטן געפירט אַ דיאַלאָג צווישן זיך דורך דער פּאַרשידנאַרטיקייט פון זייערע ריטמס. ריטם אונטערגעהערט ביים שטראַלן-וועלן-ווירבל אַרום דער סטאטוע: „די טאַנציקע, גלאַנציקע קינדער פון תּהום-גרוין“. אַ ריטם פאַר דער רחבות פון איינלאַדנדיקע אָרעמס: „אָ, קומט איר פאַרוואַגלטע, אָ, קומט איר געדריקטע“. די שורה עפנט אַ סטראַפּע — די איינציקע אַרויסגעשפּונענע פון פּאָעטס טיפּערן איר: ס'הערט זיך אַן אָפהילך פון אייביקן יידנס פּראָצעסיע, ווייל געווענדט צו די פעלקער-וואַנדערער.

די פּאָעמע איז כאַראַקטעריסטיש — זי האָט איינגעשטעלט דעם גאַנג פאַר אַ סך שפּעטערדיקע לידער. ער וויל באַגענענען זיינע נייע צוהערער אויף זייער אייגענעם באַדן, אויף זייער פאַרשטיינערטער פּלאַך. דעם מינסקער אָנהייבער „פּון-אָנהייב-אָן“ ציט אינסטינקטיוו צו די אמעריקאַנער אָנהייבער „פּון-אָנהייב-אָן“ — ער וויל זיי אַ טובה טאָן: דורכבויערן זייער פּלאַך, כדי צו עפענען אַ וועג צו זייער אינער-וועניק פאַר דעם טיפּערן ליד. פאַרשטעלט ער זיין אייגענע מיה. אַלײַן אַ צוגעמאַכטער, פאַרבאַהלטנדיק זיין אייגנס, פון דער אויבערשיכט פון זיין געמיט, שלידערט ער פון קאַפּ אַרויס פאַרבילדלעכטן שאַרפּן מוח, שפיצט פאַראידייאַזירטע קלאַנגען — און ער בויערט און שרויפט מיט אַזאַ אימפעט, אַז צוזאַמען מיט פונקען-שפּריצן פון אַנגעגליטער עמאַציע שרויפט ער אויך אַרײַן אין ליד די אָפּשפּרינגנדיקע מוח-אַפּשניצלעך — געראַנק-שפּליטערס. און נישט געקוקט אויף זיין גוטן געהער, פאַר-הערט ער, ווי טרוקענע קלאַנגען-סטרוושקעס שרויפן זיך אויך אַרײַן: „וואו טעגלעך רם טרינקען זיך זונען-מיליאָנען“.

דאָס ליד פון איינלאַדונג צו די פעלקער קאָן דינען ווי אַן אילוס-טראַציע. די סטראַפּע, וואָס עפנט זיך מיט דער שורה: „אַ, קומט, איר פאַרוואַגלטע. אַ, קומט איר געדריקטע.“ — האָט געקראָגן איר אימפּולס פון זיין יידישער טיף. זי איז דאַרום אָנגעלאָרן מיט געפיל, לאָזט הערן דעם שוואונג פון אַ געלאַף איבער אַרענא, מיט דער באַגלייטונג פון אַ בת-קול.

דער שוואונג געדויערט נאָך אין דער צווייטער סטראַפּע, הנם שוין געשפּאַלטן אויף העלפט: דער געלאַף האַלט נאָך אָן, הנם שוין אויף אַ געבאָרגטן ריטם — באַ קאַלצאַוון — אָבער גיט נאָך אַלץ גוטן איינדרוק דעם געהער: „אין דער נייער וועלט, הינטער דעם אַטלאַנט, ליגט די רחבות גרויס, ליגט דאָס וואונדערלאַנד“ — אַ הימענע אויף אַמעריקע.

אין דער דריטער סטראַפּע: — דער אימפּולס האָט זיך אויסגע-לאָזט, אָבער דער אימפעט טראַגט נאָך דעם געלאַף לויטן זכרון פון גע-הער: — „צווינגט ער די נאַטור אים צו דינען קלוג, און ער שפּאַנט זי איין אין זיין לעבנסצוג“ — דאָס איז שוין נישט קיין הימענע, נאָר אַ רעקאָמענדאַציע אויף אַמעריקע — דינער, גע'מוח'טער.

די פּערטע, די שליס-סטראַפּע איז נאָך דינער, נאָך גע'מוח'טער — דער אימפעט האָט זיך אויסגעליידיקט, דאָס געפיל האָט זיך אויסגעשעפט. קיין זכר פון אימפּולס, וואָס האָט געגעבן געבורט דעם ליד. נאָר ער וויל נאָך אַלץ מאַכן אַ „טיף“ אין זיינע צוהערער נישט שפּייזנדיק זיך פון דער אייגענער טיף. האַמערט ער די פּלעך, — „אַ, קומט פון די אַלט-איינגעשרומפענע וועלטן, פון אברים אין ציטער, פון הויט פון פאַרגעלטן, צו אונדז אין דער יונגקייט אַרין, צו אונדז אין דעם וואַגנדן שוואונג . . .“ — פאַרשפיצט אין אַבסטראַקט. דאָס איז געווען דער רעזולטאַט פון זיין דערפילן, אַז דער עבר איז געבליבן ליגן אין אים ווי אַ טויטער באַלאַסט. ער האָט זיך גע-וואַלט באַגיין אָן זיין עבר-אינספּעקציע. באַרויבט פון זיין הויפטשטיצע און אָנגעשטויסן אויף אַ דרויסנדיקער מניעה — די פאַרהאַרטעוועטע פּלאַכקייט פון זיינע ניו-יאָרקער צוהערער — האָט ער געדאַרפט פאַרטאָן דעם גאַנצן כוח פון זיין מוח אויף בייצוקומען די מניעה.

און עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז פון זיין „פּון-אָנהייב-אָן“ ביז זייער „פּון-אָנהייב אָן“ — איז אַ היפשער מהלך.

אין זעלביקן יאָר 1897 האָט ער געמאַכט אַ נייע אַטאַקע אויף ניו-יאָרק — אַ לייכטערע — אַ פאַרזוך אויף אַן ערלעכן קאַמפּראַמיס. גוט,

ער וועט נישט בויערן, ער וועט בלייבן מיט זיינע ניו־יאָרקער צוהערער אויף זייער אויבערפלעך, ער וועט זיך פאַראויבערפלעכלעכן. ער האָט אָנגעהויבן אַ סעריע ניו־יאָרקער בילדער, וואָס אין אַ צאָל פון זיי פיגורירן שאַפֿ־מיידלעך — „פּראָלעטאַרישע“ לידער, הייסט עס, און מיט אַן איבערריס אין 1898, האָט ער די סעריע פּאָרנעזעצט אין 1899 — 1900.

די לידער זענען אַן ערלעכער קאָמפּראָמיס, ווייל ער פאַרשטעלט זיך נישט פאַר אַן „אַמעריקאַנער“, ער צווינגט אויף זיך נישט אַרויף קיין „אַסימילאַציע“, אין שאַפּ איז ער נישט געווען, ווייזט ער זיינע שאַפֿ־מיידלעך אין הויז און אין גאַס. נאָר דעם איינדרוס גיט ער, וואָס זיין אויג און אויער כאַפּן — אַמאָל גאַנץ פיינע איינבליקן און איינהערע־נישן: דאָס יתום־קול־כל פון ניוסבאָי — די ניוסבאָיס פלעגן אָפט דער־הרגעט ווערן שפּרינגנדיק אַרויף און אַראָפּ פון טראַמוואַי צו טראַמוואַי. ער טונקט זיינע אַמעריקאַנערקעס אָפּ אין זיין היימישן מיט־געפיל: אַ היימישן פּאָלקס־טאָן אַרויפגעוואָרפן אויף אַ שאַפּ־מיידלעך. — די לידער ווייזן אַ שטייגנדיקן פּראָגרעס אין גלאַטקייט פון לשון: קיין שרויף־ווערטער. מעגלעך, אַז דאָס איז די גוטע ווירקונג פון זיין פּליי־סיקער פּובליציסטיק. זי האָט איינגעהיימישט דעם יידישן לשון אויף זיין צונג. אָבער קענטיק, אַז די נייגעוואונענע גלאַטקייט איז אים נישט געפעלן. ס'איז געווען אַ נישט גוטע גלאַטקייט פאַר אים. ער האָט די לידער פאַרבראַקירט. והראַיה, ער האָט מער קיין רעאַליסטישע לידער־בילדער נישט געשריבן.

נישט נאָך אַזאַ געזונטמאַכונג פון זיין ליד האָט ער געגאָרט. די רעאַליטעט, אויף וועלכער אָנצושפּאַרן זיין ליד, וואָס ער האָט געזוכט, האָט געדאַרפט מיט־אַרייננעמען אַ חלק פון זיין פּערזענלעכן אידעאַלן פאַרמעגן: און ווען ער האָט שפּעטער זיך יאָ אומגעקערט צו רעאַליסטישע בילדער, האָט ער זיי איינגעפאַסט אין רעמלעך פון סאַטירע און איראָניע. ווייל ביידע, אי סאַטירע, אי איראָניע, שטאַמען פון דער באַרידונג פון אידעאַליזם מיט ווירקלעכקייט; אין סאַטירע איז די באַ־רידונג מיט שנאה, אין איראָניע — מיט מחילה.

אַ „רעאַליסטיש“ בילד, איינגעפאַסט אין איראָניע, האָט ער שוין אין 1900 — „דער תנא און דער שאַטן“. הַגם געבויט אויף אַ לע־גענדע, אָבער די איראָניע מאַכט דערפון היינטצייטיקן רעאַליזם. אויך דער היינטיקער תנא האָט זיינע גלֶוסטענישן; נאָר ווייל ער איז אַ תנא

מאכט ער זיך בלינד, כדי נישט צו זען וואָס מען טאָר נישט: „דער היי-ליקער תנא ווערט בלינד, דער כישוף דער בייזער פאַרשווינדט, די מעשה גייט איבער דורך טויזנטער יאָר, ביז אונדזער אַ תנא פון היינטיקן דור.“ — צו דער איינגעהיימישקייט פון לשון, האָט די איראָניע צוגע-געבן איר פֿלאַמענצינגעלע, וואָס שניידט פּאַסן פון לשון אַרויס. זענען די שורה'לעך קורץ און שאַרף; די געלויפיקייט איז געדיכט, קאָמפּאַקט. אפשר נאָך אַ גרעסערער געווינס — אין אַן אַנדער ריכטונג: צו קראַפט פון לשון — איז דאָס ליד פון 1900 — „אין אַ שטורעמדיקער מאַי נאַכט“. די געלויפיקייט פון לשון איז דאָ אויפגעהייבן אויף אַ כוואַליע פון פּערזענלעכער שטימונג, וואָס האָט דאָ דוקא נישט צו טאָן מיט זיין אייביקיידיגעפיל. די שטימונג האָט זיך געזאַמלט אין אַ צאָל לירישע און נאַטור-לידער, וואו עס דערשיינט ווידער אַמאָל די „יונגע פאַרטרויערטע פרויען געשטאַלט“ פון „אין דער פרעמד“. דאָרט אַ לעבעדיקע, דאָ אַ געשטאַרבענע. מעגלעך, זי איז באַגאַנגען זעלבסטמאָרד. דאָס ליד איז געווידמעט „צום אַנדענס פון ב. מ.“ — די ערשטע סטראַפּע, פון „די בייזע, די ברומיקע נאַכט“ ביז „זי האָט מיך משוגע געמאַכט“, און יעדע אַנדערע סטראַפּע, פון צען שורות יעדע, איז אַ שטורעם-כוואַליע — אַ באַרג אַרויף און אַ באַרג אַראָפּ — פון איין שטיק — הוילער ריטמישער שוואונג.

(מער וועט קיין פרויען געשטאַלט נישט דערשיינען אין זיינע ליי-דער, סידן אַ פאַרשלייערטע, אין צוואַנציק יאָר אַרום; מער וועט ער קיין פּערזענלעכע סעקרעטן נישט אויסזאָגן לויט דער טבע פון אַנדערע פּאַעטן; נאָר פונדערווייטנס. דאָס פּערזענלעכע פאַראַלגעמיינערט.) פּאַזיטיוו, די פּובליציסטיק האָט אים געמאַכט פאַר דעם מייסטער פון זיין אייגענעם לשון. פון אַט-דעם ליד האָט ליעסן לייכט געקאָנט אַריבערגיין צום געוויינלעכן סדר היום — צום פּאַעט פון דער אויבער-פלעך, אָן אַנגעלאָדנעקייט מיט ירושה-פּעק. אָבער ניין, ביי אַט-דעם ליד, דוקא ווייל איינגעגעבן, האָט ער איינגעהאַלטן זיין פּאַעטישע פּראָדוקציע. ווי איינער זאָגט, אויב נישט קיין פאַרוואַנדלער און פאַרהיינטיקער פון דער ירושה, האָט די גאַנצע פּאַעזיע פאַר אים קיין זין נישט. דער פּאַעט רוקט אַרויס אין פּאַדערגרונט דעם פּובליציסט, וועלכער האָט געקאָנט טאָן די אַרבעט וואָס דער פּאַעט האָט געוואָלט טאָן: „אָנהייבן „פּון-אַנ-הייבאָן“—פון אַלע אַלף-בית'ן, און בויערן, פאַרטיפּן, מיט אַפּענער כּונה בויערן מוח מיט מוח. גיין אין דירעקטער ליניע אין אַ פּראַנט-אַטאַקע.

און דער פאָעט? — אין 1904 פרובט ער נאָך זיך אַ ראַנגל טאָן מיטן נעמיט־פּלאַכן ליטעראַטור־רעזשים דורך דעם פּריעריקן ערלעכן קאָמפּראַך־מיס מיט דער אויבערפּלעך; דעם מינסקער אָנהייבער „פּון־אָנהייב־אָן“ האָט נאָך אַלץ אַביסעלע געצויגן צו די היגע אָנהייבער „פּון־אָנהייב־אָן“; ער באַנייט זיינע ניו־יאָרקיִשע לידער־כילדער אויף אַ נייעם אופן, פּאַרוואַנדלענדיק זיי אין פּאָעטישע טעמעס: — „די גאַס“, „טרעמפּס“... דאָס ראַנגלעניש האָט אָנגעהאַלטן אומגעפער ביזן סוף 1904 — ווען קעשענעוו האָט גענומען אַרויסשיקן אין אימיגראַציע די קרבנות פון פּאָגראַם־שרעק, און די מלחמה מיט יאַפּאַן אירע רעזערוויסטן — וואָס פאַר די און יענע איז די צייטונג געווען אַ נויטווענדיקייט — און איר צירסולאַציע איז אויף אַמאָל אַרויפגעשפּרונגען אויף גאַנצע 18 טויזנט. און די געשעפטפירונג איז געוואָרן איינס מיט דער פירונג פון דער צייט־טונג. און די געשעפטפירונג האָט גאַנץ באַוואוסטזיניק זיך געשטעלט דעם ציל: צו באַהערשן דורך דער צייטונג די ליטעראַטור; די פּלאַך האָט טריאומפּירט: די בלעכענע אויבערפּלעכלעכקייט פון צייטונג־ליטע־ראַטור רעזשים איז געוואָרן אייזערנער געזעץ . . .

און דער פּאָעט האָט איינגעזען, אז זיין ראַנגלעניש מיטן רעזשים איז אומזיסט — און אַ ברוגו'ער, האָט ער זיך אַריינגעגעבן אין רעזערוו. ער האָט זיך אָפּגעלייגט אויף שפּעטער. ער האָט געמאַכט אַ הפסקה אויף גאַנצע 15 יאָר. דער פּאָעט האָט זיך אָפּגעצאַמט מיט אַ פּערזענ־לעכער מחיצה. הינטער דער מחיצה, אויף אַ דיסטאַנץ פון רעזשים, און אפילו אויף אַ דיסטאַנץ פון זיין פּערזענלעכן טאַג־טעגלעכן איד, האָט ער זיך אויפגעשטעלט אַ פּאָעטישע לאַבאָראַטאָריע. —

און ווען נאָך דער הפסקה האָט ער די לאַבאָראַטאָריע פאַרלאָזן, האָט דער רעזולטאַט געוויזן, אז דער פּאָעט האָט יאָ געלייזט דאָס פּראָב־לעם, וואָס ער האָט זיך אויפגעגעבן אין מינסק: ער האָט זיך געשאפּן די רעאַליטעט, נאָך וועלכער ער האָט געלעבצט — אַן אייגענע אינערלעכע לעבעדיקע רעאַליטעט, אויף וועלכער זיין ליד קאָן זיך אָנשפּאַרן.

אַט־די רעאַליטעט האָט ער שוין גענומען צוגרייטן אין זיינע ערשטע ניו־יאָרקיִשע יאָרן, ווען אָן אַ זייט פון פּלאַך האָט ער געפרובט אָנטאַפּן זיין אייגענעם גרונט. אין 1902 אין 3טן ליד פון דער סעריע פון 5 באַרג־לידער, וואו די לבנה באַלייכט דעם נעבל אין טאָל, האָט ער גע־פונען מאַטעריאַליזירט די אַרענאַ פון אייביקן יידן, וואָס ער האָט פּריער געזען אין חלום: — „אָנגעגאַסן ווייס מיט נעבל, כּוואַליעט לייכט דער

טאָל און וואַכט, ווי אַ ווייסער ים, אַ שטילער, אין דער ווייסער שטילער נאַכט". — פון אַטדעם ווייסן ים וועלן אים שפעטער אַרויסשווימען זיינע רייכטע זעאונגען־געשטאַלטן.

און שוין אזוי פרי ווי אין זיין ערשטן ניריאַרקער יאָר, 1897, האָט ער זיך געפערערט מיט אַ ליד: „יום־כפור אין שול“, נאַכגעפאַלגט אין 1900 מיט „שבת פאַרנאַכט“, אין 1905 — מיט „שמחת בית השואבה“, אין 1910 — מיט „והיה באַחרית הימים“ און מיט נאָך מער ענלעכע לידער נאָך דער לאַנגער הפסקה. וואָס איז דער צוועק פון די אַלע ליד־דער? אויפצושטעלן די אַטמאָספערע פון זיין קינדהייט. וואָרום אויף דעם פאַרהיינטיקער פון דער ירושה־ענערגיע לאַזט זיך דאָך שטעלן אַ פראַגע; וואו איז די בריק צווישן עבר און היינט? די בריק איז די קינדהייט. אין זיין קינדהייט איז דער עבר פאַר אים געווען לעבעדיקער היינט. ער האָט געאַטעמט די אַטמאָספערע פון עבר. און האָט אַרייַנגעזויגן די נשמה־שפאַנונג — די קאַנצענטרירטע עסענץ פון דער ירושה, וואָס דאָס איז דער עיקר, נישט די זכרונות. אַטדי נשמה־שפאַנונג דאַרף ער איבערגעבן אין זיין היינטיקן ליד. דערפאַר זוכט ער זי צו־נויף. — אין ערשטן ליד „יום־כפור אין שול“ איבערווענט דאָס אויטאָ־ביאָגראַפישע: ווי דער יונגער אַפיקורס'ל מאַטערט זיך מיט ספקות; אין צווייטן ליד — „שבת נאַכט“ — איז שוין אויסדריקלעך די נשמה־שפאַ־נונג דער צוועק: — „אַן אַלטע פאַרגעסענע שטימונג“. — אין „שמחת בית השואבה“, געשריבן אין יאָר פון דער רעוואָלוציע, איז די נשמה־שפאַנונג שוין אַריבער אין הוילע באַוועגונג, שמחת־תורה־טענץ. אָבער כסוד איז עס אַ ליד אויף דער רעוואָלוציע. אין אַ ליד פון זעלביקן יאָר „די גנבה“ דריקט ער אויס זיין פרייד און שטאַלץ מיט דעם יידישן אָנטייל אין דער רעוואָלוציע. אָבער ערגיץ אין אַ ווינקל מוח שמיכלט ער אונטער גוטמוטיק: אַטדי „גאַטס־קאַזאַן“, „כשל ברכס“ — זיי רעוואָ־לוציאַנערן? יאָ, דוקא זיי, קוקט נאָר אַן זייערע שמחת־תורה התלהבות! אַטדי התלהבות — די נשמה־שפאַנונג פון פרומן יידן — שפייזט מיט העלדישקייט די יידישע יוגנט. אַטדי באַהאַלטענע איראַגיע מיט דעם זיכערן, פריידיקן ענטפער: יאָ! — העלפט אים אויסקריצן די פיר־גורן אין טאַנץ־באַוועגונג. — אין „והיה באַחרית הימים“ איז די שפאַ־נונג קאַנצענטרירט אויף דעם פלאַקעדיקן רבין, וועלכער האָט אין זיין קינדהייט פאַר אים פאַרקערפערט ישעיה הנביא'ן . . .

אין 1907 איז געקומען „ר' עקיבא“ — זיין ערשטע היסטאָרישע

באלאדע, אדער לידער-כראניקע. דאָס איז שוין אַן אָפּוויכונג — אַ נייער באַשלוס — דער ערשטער באַשלוס וואָס ער האָט אָנגענומען נאָכדעם, ווי ער האָט זיך אָפּגעצאָמט פון הערשנדיקן ליטעראַטור-רעזשים מיט אַ מחיצה און זיך פאַרשלאָסן אין זיין פּאָעטישער לאַבאראַטאָריע. און דאָ קאָן מען נאָך אַ האַרבערע פּראָגע פּרעגן: ווי קומט צו אַ פאַרהיינטיקער פּון דער ירושה-ענערגיע זכּרונות? אמת, עס ווערט געזאָגט, אַז דער שריפטשמעלער רעדט דורך דער געשיכטע צום היינט; דער קריטיקער, נאָך אַן אונטערזוכונג, קאָן דאָס אויסגעפינען. אָבער פון אַ פאַרהיינטיקער קער פּאָדערט זיך מער: ער דאַרף דערלאַנגען די ירושה-ענערגיע אַ פאַר-טיק פאַרוואַנדלעט. קאָן זיין אַ חילוק אין דעם, מיט וואָס פאַר אַ כּונה מען באַארבעט דעם היסטאָרישן מאַטעריאַל. מען קאָן אויספּוצן די לעגענדעס צו שאַפּן פון זיי ליטעראַטור-צירונג, דעקאָראַציע. און מען קאָן אזוי איבערגעבן לעגענדעס די שטימונג זאָל זיך דערלאַנגען פאַרן היינטיקן געברויך. דער אויסדרוק זאָל זיין גלייכצייטיק היסטאָ-ריש טריי און פאַרהיינטיקט. אין די אָנגעזעטיקטע, געפּרעסע שורות פון זיינע געלונגענערע לידער-כראַניקעס טוט עס ליעסיין. אזוי אין „ר' עקיבא“ — „אָ, זיי געגריסט, דו מיתה, זיי געגריסט, באַשערטע, איך גיב זיך איבער דיר, געווינטשטע און באַגערטע!“ — און אין די שלום-שורות: — „דאָס רופט מען מיך, איך גיי, דערפילט איז מיין פאַרלאַנג-גען. געבענטשט זיי גאָט, אַחד! — דער גרייז איז אויסגעגאַנגען.“

ליעסיין אַרבעט אויף זיינע לידער-כראַניקעס סיסטעמאַטיש, עפּאָכנ-ווייז. ווי דער פּובליציסט-היסטאָריקער וואַלט אים אויפגעגעבן אַ פּראָג-ראַם: איבערזעץ די גאַנצע יידישע געשיכטע אין פּאָעטישער כראַניקע. אָבער קוקט מען אַריין אויפּמערקזאַמער, מערקט מען, נישט אַלע גע-שיכטלעכע געשטאַלטן נעמט ער אין כראַניקע אַריין. ער נעמט נאָר די וואָס זענען געווען לעבעדיקע פּערסאָנאַזשן פאַר אים אין זיין קינדהייט. קאָן ער זיי מיטגעבן פון זיין קינדהייט נשמה-שפּאַנונג. ער נעמט בלויז די געשטאַלטן פון נאָכן חורבן—די גלות-געשטאַלטן. פאַר די ביבלישע און פאַרביבלישע געשטאַלטן האָט ער נאָר אַן אַנדער מעטאָד. ער ציט זיי אַרויס פון זיין איך-אָפּגרונט, ער זעט זיך אין זיי אַ פאַרלעבעדיקטן. ער אידענטיפיצירט זיך מיט זיי. און אויף אזויפיל גילטן זיי פאַר אים. אזוי אין דער סעריע „איבער די תּהומות“. אויב מען וויל זענען עס נישט קיין היסטאָרישע, נאָר וויזיאַנערישע שטימונגס לידער. און ער גייט נאָך ווויטער פון ביבלישער און פאַרביבלישער צייט, — ער גייט אין פאַר-

היסטאָרישן פאַרצייטן, און נאָך ווייטער אין דער אורצייט, ווען דער מענטש איז נאָך קיין מענטש נישט געווען — און ער אידענטיפיצירט זיך מיט יענע שטומע באשעפענישן. און נישט נאָר פון איד־אָפּגרונט, נאָר פון אומעטום, וואו עס לאָזט זיך שאַפן אָפּגרונט — אין דער נאָ-טור: ים, באַרג, וואַלד, נאַכט, שטורעמס, זאווערוכעס — אין דער גע-שיכטע, אין דער רעליגיע, אין פּאָעזיע — קריסטאָלויזירט ער פון דעם כאַאָס אַרויס שטימונג־וויזיעס. פון דאָרט ציט ער אויך אַרויס זיינע פּאַנטאָזיע־שפּילן: די „ווינטער־באַלאַדע“ די „שעהערעזאָדע“. אין יענעם כאַאָס זענען איך, גאָט, נאַטור, געשיכטע, פּאָעזיע איינס. און פון יענעם כאַאָס קריגט ער אַרויס זיינע פּיינסטע ליד־מאָמענטן. מאַ-מענטנווייז, יאָ מאָמענטנווייז, קומט ער צו יענער טיף, וואו באַוואוסט־זיין און אינטואיציע זענען איינס. באַוואוסטזיניקער עקסטאַז. העל־זעאונג אונטער דער שיין פון באַוואוסטזיין. טראַנס מיט אָפּענע אויגן. אין אַזעלכע מאָמענטן איז וואָרט הוילע טרעפּעניש — און וואָס עס טרעפּט, ווערט אמת און פּאָעזיע. און עס איז פּולער „פּון־אָנהייב־אָן“ — אַ שאַפּונג פון גאַרנישט אַרויס — אַ יש מאין — מעשי בראשית. און פּולע פאַרוואַנדלונג פון דער ירושה־ענערגיע. ווייל די מאָמענטן זענען אויפגעבראַכענע, עקספּלאָדירטע נשמה־שפּאַנונג.

דאָס איז דער ציל געווען פון דער גאַנצער ראַנגלעניש פון פּוב־ליציסט און פּאָעט אין אים. פון זיין איינשפּאַרן זיך צו גיין אין ליד אין דירעקטער פּראָנט־אַטאַקע. ער האָט דערגרייכט דעם סינטעז — די קונסט פון דירעקטער דערלאַנגונג. און עס איז באַשטעטיקט, אַז די קונסט פון דירעקטער דערלאַנגונג איז מעגלעך. עס איז נישט קיין נייע טענדענץ, פון לייעניגען אַרײַנגעפירט. עס איז די עלטסטע יידישע ליטע־ראַטור־טענדענץ — די נביא'ישע. האָט דער נביא אָבער געהאַט אַ מעכטיקן אַרויסהעלפּער — גאָט. איידער ער האָט זיך דערלאַנגט צום מענטשן, האָט ער זיך דערלאַנגט צו גאָט. און כדי צו דערגרייכן דעם אומדער־גרייכבאַרן, האָט ער געדאַרפּט אויפהייבן אַ קונסט־טרעפּ — פון בילד און וויזיע. דער מאַדערנער פּאָעט האָט נישט גאָט פאַר אַן אַרויסהעל־פּער. זיין קונסט־טרעפּ — זיין ליד — דאַרף זיך האַלטן אין דער הייך דורך דעם אימפּעט, וואָס שטויסט עס אַרויס, און דורך דעם פּאָעטישן אויפשפּיל, וואָס לאָזט זיין ליד נישט אַראָפּנידערן. דער פּאָעט דאַרף גלייכצייטיק זיין אי אַן אינדירעקטער שפּילער אַרום דעם אמת, אי אַ דירעקטער דערלאַנגער פון אמת.

דאָס איז דער וויכטיקסטער רעזולטאַט, וואָס ער האָט דערנרייכט זייט ער האָט זיך דערווייטערט אין זיין פּאָעטישער לאַבאָראַטאָריע. ער האָט זיך געשאפן אַ ליד־אינסטרומענט פון דירעקטער דערלאַנגונג, דורך וועלכן די אמת־זאָגערישע אידיע, אָנגעטרונקענע מיט עמאַציע, וואַרפט זיך פּונאָדער אין שפּילנדיקער בילדלעכקייט, ער האָט זיך געשאפן אַ פּאָעטישע רעאַליטעט וואָס איז עקוויװאַלענט צו רעליגיע, וואָס קאָן פאַר־בייטן דעם מאָדערנעם יידן רעליגיע.

צום זעלביקן ציל גייט אַ היפשער טייל פון דער יידישער ליטעראַטור־טור אין אַמעריקע — דורך אירע בעסטע פּאַרשטייער: אפילו אַזעלכע, וואָס זענען נישט חושה, אַז זיי האָבן אַזאַ פּרום־אַפיקורס־ישע כּונה: צו שאַפן אַ קונסט וואָס איז גלייכווערטיק מיט רעליגיע. — דער ציל איז איינער פון די זעלבסטערעטונגס־מיטלען — אַ הויפּט־רעטונגס־מיטל פון דער יידישער ליטעראַטור. ווייל בלויז אַזאַ ליטעראַטור וועט קאָנען געבן דעם יידישן ענטפּער אויף דער וועלטס אַרויספּאָדערונג צום יידן, און אַזוי אַרום העלפן אַרויספירן די היינטיקע יידישע ווירקלעכקייט פון דעם וועלט־קלעם.

די אַנדערע, וואָס דערנענטערן זיך, פּאַראַלעל מיט ליעסינען, צו דעם ציל: קונסט וואָס איז עקוויװאַלענט צו רעליגיע — זענען געגאַנגען מיט דעם לייכטערן אינדירעקטן ליטעראַטור־וועג, און געענטער צו דער ווירקלעכקייט. ליעסינס דירעקטער וועג איז דער שווערערער, דער שווערסטער. עס האָט אים געקאָסט גרויסע האַרעוואַניע — מיט אַ צור־גאַב פון מסירת נפש. ער האָט זיך געדאַרפט אָפּזאָגן פון אַ סך באַסווע־מעדע גליקן. ווען אפילו די איבער 40 יאָר פּאָעטישע אַרבעט וואַלטן געגעבן אין רעזולטאַט בלויז אַ צענדליק לידער פון דעם אויבן־באַשריבע־נעם מין, איז עס ווערט געווען. אָבער אין זיינע געזאַמלטע ווערק וועלן מיר זיי אָנצייילן אפשר איבער אַ הונדערט. — אין ליכט פון דעם לעצט דערנרייכטן רעזולטאַט דאַרפן ליעסינס לידער פון די ערשטע יאָרן גע־ליענט, פאַרשטאַנען, און אָפּגעשאַצט ווערן.

ס'איז נאָך מער אמת וועגן יהואשן, דעם צווייטן טרעגער פון דער ירושה־טענדענץ, ווי וועגן ליעסינען, אַז זיינע לידער פון ערשטן יאָר־צענדליק קאָנען ערשט ריכטיק באַהאַנדלט ווערן אין ליכט פון זיינע לעצטע דערנרייכונגען. יהואשן דאַרף מען פּאַזיטיוו אָנהייבן פון סוף, און אויפנעמען אים אין אַ שפּעטערדיקן צוזאַמענהאַנג, נאָכדעם ווי דער פּאָעט אין אים וועט האָבן פול זיך באַפרייט. אָבער מען קאָן אים

פאָרט נישט אַרויסנעמען פון ערשטן יאָרצענדליק. אפילו מיט זיין געראַנגל האָט ער געהאַלפן דער ליטעראַטור זיך אַרויסראַנגלען פון איר פּיאַנערישן צושטאַנד. וועלן מיר דאָ באַרגן פון סך הכל, וואָס וועט אין שפּעטערדיקע קאָפיטלן גענויער פּונאַדערגעגלידערט ווערן.

וואָס איז געווען יהוּאַשעס גרונט־אינספּיראַציע? ביי יהוּאַשן איז שווערער געווען צו טרעפן. מען האָט יאָ געשפּירט, אַז דער פּאָעט אין אים איז אַ שפּירער, אַ נאָכשפּירער. אַ נאָכשפּירער פון וואָס?

ביי יהוּאַשן איז פּאַראַן אַ ליד — איינס פון זיינע לעצטע לידער: אַן אַרויסגעטריבענער מלאַך לויערט ביי די פּאַרשלאָסענע טויערן פון גן־עדן, און וויל אונטערהערן די געטלעכע אַמת'ן, וואָס ווערן דאָרטן אַנטפּלעקט, און ער פּראַווט נאָכטראַכטן זיי אין זיינע געדאַנקען. און נאָכפּילן זיי מיט זיין האַרצן און נאָכפּליסטערן מיט קלאַנגען, וואָס ער ווייס, אַז דאָס זענען נישט גענוי די קלאַנגען, דורך וועלכע דער פּול אַנטפּלעקט טער אַמת לאָזט זיך הערן הינטער די טויערן. עס איז נאָך זיין פּאַרווך זיי צו פּאַנגען, זיין באַגער נאָך זיי — און דער פּאַרווך און דער באַגער מאַכן אים גן־עדן'דיק פּילן.

און אַט־דער אַרויסגעטריבענער, זיך אונטערהאַרכנדיקער מלאַך — איז דער פּאָעט. און אַלס אַזאַ פּאָעט וויל זיך יהוּאַש זען און פּאַרשטיין. די חכמה פון פּאַרן אַמת, דער פּאַרגעפּיל, די נאָכשפּירונג פון אַמת, דאָס זוכן, דאָס באַגערן דעם אַמת — דאָס איז ביי אים פּאַעזיע; דער אַנטפּלעקטער אַמת, דאָס איז שוין פּילאָזאָפּיע, רעליגיע, אָבער נישט קיין פּאַעזיע. און ער האָט פּאַרגעצויגן צו זיין אַ פּאָעט.

איז זיין ליד דאָס אונטערהערן זיך, ווי מען זינגט אין גן־עדן. און מערקווירדיק, דאָס וואָס ער האָט אויסגעזאָגט אין אַ ליד, וואָס איז געווען כמעט דאָס לעצט געדרוקטע ביי זיין לעבן, האָט ער שוין געהאַט אַנגעזאָגט אין זיין ערשט געדרוקטן ליד אין פּרעס, „יודישע ביבליאָ־טעק“, (1889). „מזמור שיר ליום השבת! — שטאַמט דאָס ליד נישט פון קיין מענטשן, נאָר מלאַכים ווייסע האָבן דאָס געזונגען אין גן־עדן, אין דעם ערשטן הויכן שבת, נאָך דער גרויסער וועלט־באַשאַפּונג...“ איצט, אַז מען וועט נאָכאַמאָל איבערלייענען זיין ערשטן באַנד — „געזאַמלטע לידער“ — וועט זיך דאָס באַשטעטיקן: ער איז אַלעמאָל אויף אַ שפּור, אָדער אין געיעג נאָך אַ שפּור. זיין ליד איז אַ שטייגל אויפגעשטעלט צו כאַפּן אַ שפּור.

אַנדערע פּאָעטן מאַכן דעם איינדרוק, ווי זיי וואָלטן געווען אין

געיעג נאָכן אַבסאָלוטן. זיי ווילן גילטן פאַר אמת־זאָגער. אפילו נישט דערגרייכנדיק, דוכט זיך זיי, אַז זיי דערגרייכן. און דאָס דוכטעניש איז זייער אמת און פּאָעזיע. יהואש זאָגט: מען קאָן נישט און מען דאַרף נישט. פאַר אים איז די דערנענטערונג צום אמת, דאָס נישט דערגיין, דער שפּיל אַרום — דאָס איז זיין פּאָעזיע, דער אונטערשייד איז דאָ צווישן דירעקטער דערלאַנגונג און אינדירעקטער. מיט אַנדערע ווער־טער: יהואש ציט פרעעס ליטעראַטור־ליניע.

ענג פאַרבונדן מיט דעם איז ביי יהואשן די פאַרהערלעכונג פון גלויבן. גלויבן — מיט גאָט אָדער אָן גאָט — גלויבן איז דער עיקר. וואָרים גלויבן איז זוכן, באַגערן און פאַרפילן; האָט עס זיידער אַמאָל פאַר אים געהאַט דעם טעם גן־עדן. און ענג פאַרבונדן מיט גלויבן איז ליבע, וואָס איז די נאָכשפּירערין פון גלויבן אין אַ מענטשנס האַרצן. און ליבע, געשטאַרקט ביז גלויבן — ביידע צוזאַמען האָבן אים געגעבן דעם טעם פון הערזאָישן. דער העלד, וואָס ריזיקירט, איז פאַר אים געווען פאַרקערפּערטער ליבע־גלויבן. נישט אזוי דער צוועק, צוליב וועלכן דער העלד איז זיך מוסר־נפש — דאָס איז פאַר דעם העלד אַן ענין. פאַר דעם פּאָעט אָבער איז דער עיקר דער נשמה־צושטאַנד וואָס כאַפט פּאָרויס דעם ניגון, וואָס די נשמות פון די העלדן וועלן זינגען אין גן־עדן. דאָס פאַרליבט־גלויביק זיין אין אַ זאך, וואָס איז נאָך נישטאָ און דאַרף אפילו נישט זיין — הערזאָיזירטער ליבע־גלויבן — דאָס איז די גרונט־שטימונג, וואָס האָט יהואשן באַהערשט, באַגליקנדיק אים מיט זיינע הייסטע פּאָעטישע אַנטציקונגען, איבערשפּאַרנדיק דעם סקעפּטיקער אין אים, וואָס ער איז מסתמא געווען גלייך מיט אונדז אַלעמען.

און ווער עס האָט געהאַט גוטע אויגן האָט עס געקאָנט אַרויסזען פון זיינע ערשטע בענד געזאַמלטע לידער: „דער גאָט־באַגער — דאָס איז ער“ („גאָט זוכעניש“). ווען פאַרליבט, הוּזק'ט זיין יידישער מוח איבער אים, דעם פּאָעט. — „דיין אמונה איז אַ פאַלשע! — („בלומען און דערנער“) — הייסט עס, ליבע איז אמונה. דער, וואָס זוכט דעם אמת איז געגליבן צו אַ האָן, וואָס — „בויגט זיך הינטער דעם שפּיגל־גלאַז דעם קאַלטן, צו זען דעם האָן דעם אמת'ן באַהאַלטן“ — („אמת זוכן“). — און וועגן פּאָעט און העלד ווערן מיר געוואָר: — „געזאַלט האָט ער ווערן פון חיל אַ פירער, אַ מעכטיקער צעזאַר, אַ שטאַרקער רעגירער און נעביך אַרויס — אַ פּאָעט“ („כביכול'ס טעות“). דאָ קומט אויס, ווי ער וואָלט באַדויערט דעם גורל פון פּאָעט.

אָבער דאָס באַדויערן איז נאָר פאַר לייטישע אויגן. ער איז שטאַלץ אויף זיין באַרוף: „נישט דו, נישט דו, דער זעער און פּראָפּעט, נאָר ער, דער גבור מענטש, דער מאַן פון טאַט“ — נישט משה רבינו, נאָר יהושע בן נון — „וועט פירן דאָס פּאָלק צום שיינעם לאַנד כנען“ („דעם נביא'ס גורל“). ער באַדויערט, יאָ? אָבער שוין דאָס אַנטקעגנשטעלן משה רבינו צו יהושע גיט צו פאַרשטיין ווי אומפאַרגלייכלעך העכער ער שעצט דעם זעער דעם פּאָעט איבער דעם קריגער־העלד. נאָך די מלחמות און רעוואָלוציעס איז דער פּאָעט נאָך העכער געשטיגן אין זיין אָפּשאַצונג. די סעריע לידער „שטאַפלען“, פון זיין פּאָעטישן נאָכלאָז, געדרוקט אין פּאָריקן נומער „זאַמליכער“, וואָס ווייזן אַ הונדערט גראַדיקן געווינס אין טאַלאַנט אויף איינצוהערן זיך, וואָס זיין נשמה שפירט — זענען גלאַריפיקאַציע פון פּאָעט אויפן חשבון פון דעם העלד, וועלכער איז נישט מער, ווי אַן אַרימער נאָכשלעפּער, וואָס פאַר'גלגול'ט דעם פּאָעטס זעאונגען. „צו איינעם זאָ“: — „ביי אל דיין פייער און דיין שוועבל און דיין דונער־קנאַלן איז דאָ אַ טיפעניש אין דיר וואָס וויינט פאַרלאָזט און עלנד. נישט דו ביסט דער, וואָס וועט יריחו'ס מויער מאַכן פאַלן...“ — אפילו די רייד פון פּאָעט, וואָס אלע האָבן פאַרהערט, וועלן זיך אַריינכאַפן אין מענטשעלעך, וואָס וועלן זיי מקיים זיין און וועלן אויף דעם סמך זיך אַנרופן העלדן.

איז עס צום צווייטן מאָל די ווייטערפירונג פון דער פּרץ טראַדיציע. העראַיאזירטע ליבע־גלויבן דאָס איז די עסענץ פון דער ירושה טענדענץ, וואָס פּרץ האָט זי אַריינגעפירט אין דער ליטעראַטור. דער קול פון זיין ייִדיש בלוט האָט זיך געריסן דורך יהואשעס גרונט שטימונג, באַרייכערנד דיק אים מיט אַ זעקסטן הוש — „שפירונג“. מיט דער נפּקא מינה, וואָס פּרץ, הגם זיין הויפט אינטערעס איז געווען ייִדישע ליטעראַטור, האָט טאַקע צוליב אַ גרעסערן תכלית פאַר איר, געעפנט דעם ירושה רעד־זערוואַר, כדי צו פאַרוואַנדלען די אַלמע גלויבנס־ענערגיע אין מאַדער־נער מאַראַל ענערגיע, און מיט זיינע „פּאָלקס־מילעכע געשיכטן“ איז ער שוין געווען האַלבוועגס צו אַ ייִדישער ליטעראַטור, וואָס טוט לעבנס־דינסט, — יהואש, וועלכער האָט אין לעבנס־דינסט נישט געזען דעם פּאָעטס באַרוף, איז יוצא געווען מיט שפירונג. איז ער געווען מער דער פאַרזעצער פון פּרצעס ליטעראַטור־טענדענץ, ווי פון זיין ירושה־מענע־דענץ. פונקט ווי אַש, האָט ער אין עבר געזוכט צירונג, דעקאָראַציע. און זיין הויפט־געפּינס איז געווען אַ שטיק צירונג — אַ כישוף־רינג

(„שלמה המלכ'ס רינג“), האָט ער געהאַט אַן עשירות פון טעמעס: פון אומעטום, וואו עס לאָזט זיך עפעס שפירן און אויסשפירן: פון ביבל און תלמוד, פון יידישע לעגענדעס, פון צייט געשעענישן, פון ליבע און גלויבנסגעפילן — האָט ער געצויגן טעמעס. אָבער זיין הויפּט־אינספּיראַציע, דער אל־הערשנדיקער מאַטיוו פון זיין אינספּיראַציע, איז געווען די שפּירונג און אויסשפּירונג פון דעם, וואָס טוט זיך אין דער סאַמע אינטימסטער נאָענטקייט פון זיין איד.

אָבער וואו האָט ער געוואָלט געפינען אויערן צו פאַרנעמען די סעק־רעטן פון זיין יחיד'ישער התלהבות? האָט ער אָבער געהאַט איין צור־הערערין וועלכע האָט אים פאַרביטן מענטשן אין אַ ווערטפולן פאַרבייט — די נאַטור. זיי האָבן זיך ביידע אַמבעסטן פאַרשטאַנען. ביי איר פלעגט ער אויסשפירן די פיינסטע סעקרעטן, און זי ביי אים. מיט דער נשמה פון די בימער האָט ער זיך שטענדיק געשושקעט. „און דאָן האָב איד צום ערשטן מאל דערהערט ווי ס'רעדט דער בוים . . . דערהערט ווי ס'פרעגט דער בוים ביי מיר די סודות פון דער מענטשן־וועלט . . .“ (דעם בוים נשמה“). די נאַטור האָט אים אויך אַן אינסטרומענט געגעבן — אויגן־שפּראַך. צו זיין אויג האָט זי גערעדט. יהואש האָט פאַרמאָגט אַ שאַרפן, קלוג־בליציקן, בילד־בויערישן בליק.

אָבער דאָ, ביים איבערגעבן זיינע אויגן און נשמה־שפּירונגען צו מענטשלעכער אויערן האָט ער אין ערשטן פּעריאָד זיין גרעניץ געהאַט. ער פלעגט מיט זיינע ליפן זיך אָפּשטעלן ביים שוועל פון זיינע שפּירונג־גען. אין צווייטן פּעריאָד האָט ער אויסגעלערנט זיינע ליפן לייכט און פלינג נאָכצוהאַלטן זיינע בליקן: — „אַ שטערן איז אַרײַנגעפאַלן דורכן שויב. איז מיין שוואַרצע פּעדער טויט געבליבן אין די פינגער. האָבן אַלע קליינע שיינע זאַכן זיך אויסגעשאַטן און צעפלוּגן ווי שטויב פון אַלטע בנדים, און איד בין געבליבן ברייט און ליידיק ווי אַ שניאיאק פּעלד מיטן שטערן אין דער מיט“ . . . („אַ שטערן“). אַנדערש אָבער אין ערשטן יאָרצענדליק — אַט וויל ער איבערגעבן אַ סוד, וואָס דער פּרילינג האָט אים פאַרטרויט: „פון די אויגן גלייך אין מות, קענטיק, איז דער טוי גערונען, און די וועלט געוואָרן העל איז, ווי באַשטראַלט פון הונד־דערט זונען“ — יא, אמת, פון די אויגן גלייך אין מוח . . .

עס קלינגט ווי אַ שלעכטע איבערזעצונג פון אַ פּרעמדער שפּראַך. אין ערשטן יאָרצענדליק איז ער געווען אַ שלעכטער איבערזעצער פון דעם פּיין־פּילנדיקן פּאָעט אין אים. ער האָט ווי באַשטעלט, ווי אויס־

גענעבן זיין קאָפּ אָן אויפגאבע: שטעל מיר אויס אַ פּאַסטקע פּון ווער-
 טער צו פּאַנגען די פּאַרשווינדנדיקע שפּור. און די ווערטער האָבן זיך
 נישט געגעבן. שפעטער האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז ער האָט פּונדערהיים
 מיטגעבראַכט אַ שלל היימישע ווערטער. אָבער ווען ער האָט געדאַרפט
 איבערזעצן דעם פּאָעט פּאַר זיינע צוהערער, האָט ער געמוזט ברעכן זיין
 לשון. ער האָט אין דעם ערשטן יאַרצענדליק נישט פּאַרמאַגט קיין פּאַר-
 מיטן אומזיסטן שפּראַך-אינסטרומענט. דערפּאַר, ווייל די קוואַל פּון זיין
 אינספּיראַציע איז געווען איבערן וואָרט. וואוּ? — ביים שוועל פּון עפעס אַ
 טיפּן אמת וועגן זיך, וועגן דער וועלט, אין אַ געהיים קעמערל פּון די
 דינסטע שפּירעוודיקסטע פּאַרגעפּילן. און פּאַר דעם זענען קיין ווערטער
 אין דער יידישער דיכטונג נישט געווען; און קיין ווערטער זענען נישט
 געווען, ווייל קיין אוידיענץ איז נאָך פּאַר דעם נישט געווען. ווערטער
 קוועלן פּון זיך אַליין, ווען זיי האָבן אַ באַשטימטן אַדרעס. און דער-
 פּאַר טאַקע, ווייל קיין אַדרעס איז נישט געווען, האָט זיין אינספּיראַציע
 זיך געמוזט אויפהייבן איבערן וואָרט. יהואש וואָלט זיך וואונדערלעך
 געפּילט אין אַ ליטעראַטור מיט אַ רייך אַנטוויקלטער פּאָעטישער שפּראַך
 — איז דערפּאַר זיין דיכטערישער באַרוף געוואָרן צו געבן דער יידישער
 פּאָעזיע שפּראַך עשירות.

האָט ער געהאַט נאָר אַ שווערן געראַנגעל. אָנקומענדיק קיין ניו-
 יאָרק (פּון דענווער) האָט ער אָנגעטראָפּן די זעלביקע האַרטע ליטעראַטור-
 אויבערפלעך, אַ פּאַרקלעמטע פּון צייטונגס רעזשים, וואָס האָט קיין ליד
 פּון טיפּערן אונטערגעגראָבענעם געמיט נישט געוואָלט אויפנעמען.
 יהואש, פּאַר וועמען פּאָעט איז געווען דער פּאַרטריבענער מלאַך,
 וואָס קלעמערט אויף די שטיינער, וואָס פּאַרלייגען דעם וועג צו די פּאַר-
 שלאַסענע טויערן פּון גן-עדן, האָט גענומען שליידערן און בראַזען מיט
 די שטיינער, כדי צו צעשמעטערן דעם בלעך פּון דער איסט-סיידער ליד-
 טעראַטור-פּלאַך. די שטיינער האָבן זיך צעשמעטערט, נישט דער בלעך.
 אָנגעבראַכן גענוג שטיינער-שערבלעך — אזוי רופט ער עס אַליין אָן —
 פּלעגט ער זיי אויסלייגן אין שורות, שטיינערנע שטייגען, פּאַסטקעס, שטיי-
 גערנע פּירלען — לאַנגע ליד-קאַנסטרוקציעס — וואָס פּאַרנעמען פּיר
 מלאַך אזויפּיל פּלאַץ, וויפּיל זיי האָבן געדאַרפט. אפשר וועלן זיי מיט
 זייער לענג אויפכאַפּן דעם ניגון, וואָס זינגט זיך אין גן-עדן? —
 „פּאגאניני“ — „זוי ס'ווערן לידער פּאַרפּאַסט“ — פּון צייט צו צייט
 פּלעגט אים אָפּליקן צו געפינען אַ בלאַנקנדיק, בלישטשנדיק דימענט-

שטיינדלעך, א הערעוודיקס, וואָס וויברירט מיטן ניגון פון גן־עדן. און די קורצערע לידער יהואשעס זענען טאקע די איינגעבענערע. אזוי „די צוויי יאָרצייט־ליכט“:—צוויי נאָענטע נשמות האָבן זיך נאָכן טויט דער־קענט. די שפּירונג איז איינס צוויי געכאַפּט. אויך בלאַנקער פּערז פּלעגט אים פּאַרשפּאַרן צו שלעפּן שטיינער.

די אוידיענץ איז זיין צווייטער גרעניץ געווען. דער ערשטער גרעניץ, ווי געזאָגט, איז געווען דער שוועל פון אמת. ער איז אַ פּאָעט, וועמעס פּאָעזיע איז אַ זינגענדיקער פּראָלאָג צו אמת. (יהואש האָט זער גערן געשריבן פּראָלאָגן). צווישן אַט־די צוויי גרעניצן האָט יהואש זיך באַוועגט. ער האָט די גרעניצן אָפּט אַריבערגעשפּרייזט—אין דער צווייטער פּעריאָדע — אַלץ אָפּטער צום גוטן. אין שלאַנקער, זעלבסטשטאַלצער העראַיאַשיקייט האָט ער כּסדר געהאַרעוועט, שלייפּנדיק זיין אינסטרומענט, און ער האָט אים דערפּירט ביז צו דעם דין־דינעם זילבערנעם קלאַנג פון די לידער פון זיינע לעצטע יאָרן, און צו דער ערלעכער איידל־קייט פון סטיל אין זיינע מאָנומענטאַלע ביבל־איבערזעצונגען.

יהואש האָט גענומען אויף זיך אַ העראַיאַשישע אַקציע, פּאַראַייניקט־דיק דעם פּאָעט און דעם העלד און אָפּצאָלנדיק זיין חוב פּרצן פּאַר דער אויסגעבאָרגטער ביי אים ירושה־טענדענץ.

ער האָט אַ באַרג אַראָפּגעלאָזט אויף זיך צו צעשמעטערן די מחיצה, וואָס האָט אָפּגעטיילט זיין געמיט פון זיין לשון. פּאַר צוואַנציק יאָר צייט האָט ער געזיפּט יעדעס וואָרט פון יידישן לשון פון אַלע צייטן און ערטער, און אָנגעזאַמלט אַ באַרג מיט וויברירנדיקע ווערטער — מויער־קעפלעך, וואָס פּאַרנעמען די שטילסטע שפּירונגען. און ער האָט דער־גרייכט, אַז מיט דער שפּירעוודיקייט פון זיין לשון, מיט זיין אָרופּ־קייט, מיט דער פּאַרשיידנאַרטיקייט פון זיינע טעמעס האָט ער געקאָנט מיטגיין און פּאַרויסגיין דעם ליד פון דעם מאַדערנסטן פּאָעט.

אי יהואש אי ליעסין — האָבן אין זייער ערשטער פּעריאָדע געדאַמט מער מוח און מער כּוח, וויפּיל די אוידיענץ האָט געקאָנט פּאַר־טראָגן. זיי האָבן אָבער געקראָגן זייער שכר; זיי האָבן איבערגעלעבט די פּלאַכע אוידיענץ מיט אירע פּלאַכע פּאָעטן. ווען די פּלאַך איז דורכ־געבראַכן געוואָרן, האָבן זיי זיך ערשט באַוויזן מיטן פּולן כּוח.

„די פּלאַך איז דורכגעבראַכן געוואָרן“ — דאָס מיינט נישט, אַז דער רעזשים איז איינגעבראַכן געוואָרן. אַ געשעפט אין אַמעריקע, מיט אַ שטייגנדיקער קליענטל, גייט נישט געבראַכן. דער „דורכברוך“ איז באַ־

שטאנען אין דעם, וואָס די אַטמאָספּערע איז צוגעגרייט געוואָרן פאַר אַ ליטעראַטור, וואָס זאָל נישט דאַרפן זיך אָנשפאַרן אויף דער צייטונג. און די ליטעראַטור איז צוגעגרייט געוואָרן צו באַגעגנן די נייע לייענער-אוידיענץ, וואָס האָט זיך אָנגעזאַמלט אין פאַרלויף פון יאָרצענדליק — ביז 1910. — דאָס איז געווען נאָך דער רוסישער רעוואָלוציע פון 1905, וועלכע ווי גרעסער זי איז געווען אין פאַרנעם פון רעוואָלוציאָנערן אַקט פון „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ“, אַזאַ גרעסערע בלוטיקע נקמה-וואַסכאַנאַליע האָט זי געבראַכט פאַר יידן. די רעוואָלוציע פון 1905 האָט צוגעשלאָגן צו די ברעגן פון אַמעריקע אַ נאָך גרעסערע אימיגראַציע-כוואַליע, ווי אין יאָר 1881, די אָנקומענדיקע אימיגראַנטן האָבן זיך שוין געצוילט נישט אין צענדליקע טויזנטער, נאָר אין הונדערטער טויזנטער. צווישן זיי אַ סך אויפגעברויזטע יוגנט, אינטעליגענץ. אַטדער ניי אָנגעקומע-נער, מער קולטורעלער עוֹלם, צוזאַמען מיט דעם מער אַנטוויקלטן לייע-נער פון דער עלטערער אימיגראַציע, וועמען עס איז דערעסן געוואָרן צו שפייזן זיך מיט טעגלעכן קיי און שפיי, צוזאַמען מיט דער דאָ אויפגע-קומענער נאַציאָנאַל-געשטימטער סאָציאַליסטישער אינטעליגענץ — זיי האָבן עס געגעבן אַ נייע ליטעראַטור-אוידיענץ.

(פון וואָנען האָט זיך דאָ גענומען אַזאַ אינטעליגענץ? — איז וועגן דער ראַלע פון דר. חיים זשיטלאָווסקי אין אָרגאַניזירן די נאַציאָנאַלע שטימונג פון דער אינטעליגענץ, וועגן זיין פאַרדינסט אַלס איינברעכער פון איינגעפונדעוועטן צייטונג-רעזשים מיט זיין היסטאָרישער קאַמפאַניע קעגן „עם האַרצות“, און בכלל וועגן דעם אידיאָישן הינטערגרונט פון דער ערב-רעוואָלוציע אין דער ליטעראַטור — וועגן דעם אַלעמען קומט אַ באַזונדער קאַפיטל).

עס האָט געמיינט, אַז עס איז אויפגעקומען אַ נייער באַשטעלער אויף ליטעראַטור. דער שריפטשטעלער האָט באַקומען אַ נייעם אַדרעס. דאָס איז געווען דער אָנהייב פון פּראָצעס, וואָס וועט באַלד פירן דערצו, אַז די ליטעראַטור דורך די „יונגע“ זאָל זיך אוועקשטעלן פּולשטענדיק אומאַפהענגיק פון צייטונג-רעזשים.

קאָנען מיר שוין אַריבערגיין צו דער מרידה פון די „יונגע“? ניין, נאָך נישט. נאָך נישט אַלע איינפלוסן זענען שוין גענומען געוואָרן אין באַטראַכט. עס האָבן זיך געמעלדעט שריפטשטעלער — דוד פינסקי, ל. שאַפּיראַ און דער שפּעטער-צוגעקומענער פּרץ הירשביין — וואָס אויף זייער גורל איז אויסגעפאַלן אַרויסצוברענגען פון באַהעלטעניש צוויי

נייע אמעריקאנישע טענדענצן צו דער ערשטער „פון-אנהייב-אן“-מענ-דענץ. די ערשטע פון די צוויי האָבן מיר שוין געהאט אַנגעזאָגט, אָבער קיין נאָמען נאָך נישט געגעבן, ווייל זי האָט זיך נאָך נישט געהאט קענ-טיק געמאַכט. איצט נעמט זי זיך קענטיק מאַכן. און זי פאַרדינט שוין אַ נאָמען. גוט, לאָמיר זי אַנרופן די „פאַרמעסט“-טענדענץ אין אונטער-שייד פון מאַטעריעלן פאַרנעם.

וואָס איז פאַרמעסט? נישט יענע אונטערנעמערישקייט, וואָס מאַכט פון זאָקנבענדלעך אַ מיליאָן, נאָר יענע באַדימטע אמעריקאנישע אונטערנעמערישקייט, וואָס שטעלט אויף די העכסטע הימליקראַצעס, גראַבט די לענגסטע טונעלן אונטערן וואַסער און שפּאַנט פּונאַנדער די לענגסטע בריקן איבערן וואַסער: די אמעריקאנישקייט, וואָס פאַרמעסט זיך מיט אירע ריזן-אינדוסטריען אין ענערגיע און שוואַונג מיט די אַמע-ריקאנישע אוראַגאַנען און פאַרפלייצונגען. אַטריי שטורעמדיקע פּראַק-טישע ענערגיע עלעקטריזירט די לופט, לופטערט און ניכטערט דעם גייסט, אויסלייטערנדיק אים פון דער קריכנדיקער נעבלהאַפטיקייט, וואָס פאַרפאַמעלעכט זיינע באַוועגונגען; שטרעקט אים פּונאַנדער מיט חשק אַרומצונעמען און אַרומצוכטפן ברייטע און גרויסע אויפגאַבן.

און אַ דריטע טענדענץ וואָס האָט שוין געשטאַמט נישט פון באַ-שטעלער, ווי דער „פון-אנהייב-אן“, און נישט פון לאַנד אמעריקע, ווי דער „פאַרמעסט“, נאָר אזוי צו זאָגן פון דער געאַגראַפישער פּאָזיציע פון אמעריקע, פון דעם פיזישן פאַקט, וואָס אמעריקע איז אַ מדינה מעבר לים. פון דער פּאָזיציע „מעבר לים“ האָט געטראָגן דעם ריח פון יידישער אַלועלמלעכקייט. וואו איז דער ייד נישט? ער איז גלייכ-צייטיק אין רוסלאַנד, פּוילן, גאַליציע און רומעניע און אין אמעריקע! און אויף אַטירעם ריח פון אַלועלמלעכקייט האָט זיך געלאָזט אַנבלאָזן אַן אילוזיע פון אַן אַלמוועלמלעכער יידישער ליטעראַטור-טעריטאָריע — די אילוזיע, וואָס טוט אזויפיל גוטס דער היינטיקער יידישער ליטעראַ-טור; וואָס שטאַמען שטאַמט זי פון אמעריקע — ניט פון אַנדערשוואו! עס איז אַ מעבר-לימ'יקע אילוזיע.

האָבן די היגע שריפטשטעלער פּיאַנערן געשפּירט אַטריי צוויי אויס-געצייכנטע אמעריקאנישע טענדענצן— „פאַרמעסט“ און מעבר-לימ'יקייט? 5. קאָברין, ווייזט אויס, האָט יאָ געהאַט אַן אַנונג פון „מעבר לים“. אָבער דוד פינסקי, 5. שאַפּיראַ און פּרץ הירשביין זאָגן די טענדענצן בפּירוש אַן מיט די ווערק, וואָס זיי האָבן דאָ געשאַפן,

ווען זיי זענען געווען געסט אין אמעריקע, אין פראצעס פון זייער אַמע-
ריקאַניזאַציע. אויב נישט זיי אליין, האָבן די ווערק זייערע די טענדענצן
אויסגעשפירט, און פראָפיטירט פון זיי.

אויף זיי, וואָס זענען געקומען אַהער פאַרטיק אויסגעפורעמטע,
לאָזט זיך כולט אָנזען דער קאָנטראַסט צווישן זייער שאַפן אין דער
אַלמער היים און דאָ.

(מיר נעמען דאָ ביי פינסקין, שאַפיראָן און הירשבינען בלויז דעם
מאָמענט פון זייער „אַמעריקאַניזאַציע“. ווי אינגעבירגערטע „אַמערי-
קאַנער“ וועלן זיי שפּעטער באַהאַנדלט ווערן).

דוד פינסקי איז אַ גוטער ביישפּיל — דער ערשטער, מיט וועמען
דער „מעבר לים“ האָט אזא פּעולה געטאָן. פון אַ פּיאָנער אין פּראָלע-
טאַרישער דערציילונג — פּראָלעטאַרישער אין אונטערשייד פון רחמנות'-
דיקער פּילאַנטראָפּישער אַרעמקייט-שילדערונג — איז ער געשטיגן צו אַ
פּיאָנער אין פּראָלעטאַרישער דראַמע — „אייזיק שעפּטל“. דער קוק פּונ-
דערווייטנס האָט פאַרנרעסערט דעם פאַרנעם, געשטאַרקט די אויפנאַמם
פּיאָיקייט פון זיין אויג. ס'איז געדיכטערע אַרײַנזעאוונג: כדי צו דערהייבן
די טראַגעדיע פון אייזיק שעפּטלען פון אַ דערציילונג צו אַ דראַמע, פּאָ-
דערט זיך פּולערע קאָנטראָל-קראַפּט איבערן מאַטעריאַל. אָבער נאָך מער
עדות, אַז זיין שעפּערישע ענערגיע איז פּילפאַך גע'כופּל'ט געוואָרן, איז
זיין קרוינעווערק „דער אוצר“ (1906).

עס איז נישטאָ קיין גלייכן צום „אוצר“ אין דער יידישער דראַמאַ-
טישער ליטעראַטור. פינסקיס „אוצר“ איז אַ פּאנאראַמע פון אַ קליין
שטעטל, וואָס איז כולל אַלע יידישע קליינע שטעטלעך, מיט אַ הינטער-
גרונט וואָס לויפט אין דער טיפּעניש פון דורות; מיט אַלע קלאַסן
שטעטלשע אידן: רייך-אַרים, חכם-נאַר, למדן-עם האָרץ, יחסן-שלעפּער—
צענויפגעקנוילטע, פאַרדרייטע אין אַ ווירבל, וואָס קערט אַלץ און אַלע-
מען איבער מיטן קאָפּ אַראָפּ: משוגע געוואָרענע פון אַ חלום, וואָס
האָט זיך אָנגעצונדן דורך אַ פּונק פון אַבערגלויבן. דאָ איז די נשמה
פון שטעטל אין לעבנס בילד און סימבאָל. דאָ איז דער פאַרציטיקער
יידישער גרויסגלויבן אויסגעביטן דורך דער נויט אויף דער קליינגעלט
פון לייכטגלויביקייט. די קללה, וואָס מאַכט דעם פּרינץ פאַר אַ הונט,
ווערט מגולגל אין דער ברכה, וואָס מאַכט דעם הונט פאַר אַ פּרינץ.
דער אייביקער ייד אין זיין קליינשטעטלדיקן גלגול — דאָס איז „דער
אוצר“. נאָך פון אַמעריקע, וואָס גיט שטרעק-קראַפּט צו די אַרעמס און צום

גייסט האָט אזאָ באַרג געקאָנט אויפֿגעהייבן און אויפֿגעשליידערט ווערן.
(דוד פינסקיס „דער אוצר“ איז גלייכצייטיק אַ גרויסער ביישפּיל,
וואָס לערנט דעם אמערוקאנישן שריפטשטעלער וואָס זאָל ער טאָן מיט
דער קליינשטעטלדיקער אָפּשטאַמונג, וואָס ער טראָגט אין זיך. דורך אַ
פּלעצלעכן רים מיט איר טויטעט מען אָפּ די וואָרצלען, וואָס גיבן די
זאפטיקייט פון געמיט. פינסקי האָט געוויזן, ווי די קליינשטעטלדיקייט
שעפּעריש צו פאַרוואַנדלען און דערהייבן צו גרויסוועלטקייט. ער האָט
געלייזט דעם פּראָבלעם).

בראַנגאַלאָגיש געהערט דאָ דער פּלאַץ צו 5. שאפּיראָ, וועמעס הויפּט-
ווערק פון דעם ערשטן פּעריאָד פון זיין שאפּן — „דעם צלם“ — איז
דאָ פאַרפאַסט און פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין 1909. אָבער שאפּיראָ
געהערט צו אַ באַזונדערער קאַטעגאָריע. לכתחילה — אַ ליריקער אין
פּראָזע, וואָס זעט די ווירקלעכקייט מיט פאַרמאַכטע אויגן און וואָס זיין
אַנגעגליטער איך-אינסטרומענט צייכנט אין איר פייעריקע יעראַגליפּן.
זיין „צלם“ איז געווען אַ איך-יעראַגליף, דורך וועלכן ער האָט פאַר-
סך-הכל'ט זיין צאָרן-אָפּרוף פון אמעריקע אויף דער יידיש-רוסיש-
אינטעליגענטישער צעקראַכנקייט אין דער פּאָגראַמען-בהלה. עדות'ט
עס טאַקע אויף געשטיגענער ענערגיע און מעבר-לימ'יקן פאַרמעסט.
אָבער אין אמעריקע האָט שאפּיראָ איבערגעאַרבעט זיין ליטעראַרישן
מעטאָד. ער האָט זיין אָנגעגליטן איך-אינסטרומענט זיך אַריינגעזעצט
אין די אויגן, און ער זעט די ווירקלעכקייט דורך פאַרגרעסערטע פייער-
גלעזער. און זיינע געשטאַלטן — ווי זיי וואָלטן אייערע נאָענטסטע באַ-
קאַנטע געווען, און איר ווילט צו זיי ריידן. איז שאפּיראָ נאָך אַ
בולט'ערע אילוסטראַציע אויף אַ טענדענץ, וואָס האָט לעצטנס זיך אָנ-
געמערקט ביי אַ צאָל היגע שריפטשטעלער, אַ טענדענץ צו פאַרקניסמלעך
דעם פאַקט אין זיין געלאָף.

פּרץ הירשביין איז געקומען צום שפּעטסטן, אָבער ווי אַ ביישפּיל
קאָן ער דינען צום בעסטן. די אמעריקאַניזירונג פון פּרץ הירשביין
ווייזט אויף אַ פּולער טראַנספּאָרמאַציע. לויט זיין אייגענעם עדות
זאָגן, און די פאַקטן באַשטעטיקן עס, האָט אמעריקע אים אָנגעשפּאַנט צו
זיינע פּאַלקס-קאַמעדיעס — „דעם שמידס טעכטער“, „אין אַ פאַר-
וואַרפּן ווינקל“, „די פּוסטע קרעטשמע“ — מיט וועלכע ער האָט גע-
מאַכט זיין גרעסטן ביישטייער צו קינסטלערישן טעאַטער. דאָרט אין
דער אַלטער היים האָט ער זיך געפּרובט אויף נאַטוראַליזם — „די נבלה“

און אויף דינ'דינעם אבסטראקט אינטעליגענטישן סטיל, מיינענדיק שוין, אז דאָס וועט זיין זיין באַרוף. — ערשט פון מהלך אַמעריקע, אַריבער-קוקנדיק איבערן אַנטלאַנטישן אָקעאַן און האַלב-אייראָפּא אַז זיין דאָרפישער היים, צווישן ווייסרוסלאַנד און אוקראינאַ, האָט ער זיך דער-זען און געפונען אין זיין קלאָרער געשטאַלט—אַז ער איז אַ דאָרפס ייד, מיט דאָרפישע חושים, וואָס זעט ווי אַ גראָז וואַקסט און הערט ווי די נאַכט פליסט, און פילט ווי וואַסער רינט. דער שטאַט-אינטעליגענט האָט אים נאָך צוגעגעבן: שאַרפן לשון צו פאַלמעסן דאָס, וואָס ער זעט און הערט און פילט. האָט ער גענומען מאָלן די ליבעס און די שנאה'ס פון דאָרפישע בחורים און מיידן מיט אַזויפיל זינגאַן, וואַריאַציעס און שאַטירונגען, אַז מעטערלינקס פרינצן און פרינצעסינס האָבן זיי געמעגט מקנאַ זיין. זיין „בעבעלע“, מיט דעם כסדר'דיקן איבערגעלאָפּט פון אירע נאַאיווע פאַרוואַנדערטע שטימונגען און רייד דאָרף זיך נאָר נישט שעמען קעגן אַ בעלגישער פרינצעסין.

אַמעריקע האָט דעם פאַרנעפּלטן הירשביינען אויסגעניכטערט און אויסגעלייטערט. פּלוצים האָט ער זיך דערזען אין באַזיץ פון אידעלן מאַטעריאַל מיט געזונטן טעם. אַמעריקע האָט אים געלערנט דעם שניט ווי צו מאַכן דערפון געזונטן געברויך. אַמעריקע האָט קאַנצענטרירט זיין שעפּערישע ענערגיע פאַר פּראַקטישע פאַרמעסטן מיט ממשות'דיקע רעזולטאַטן.

דוד פינסקי, ל. שאַפּיראַ, פּרץ הירשביין עדות'ן, אַז דער „מעבר לים“ האָט זיי געדינט ווי אַן אַקומולאַטאָר פון שעפּערישער עלעקטריציר טעם. אָבער די פּאָזיציע פון „מעבר לים“ אַליין וואָלט נישט גענוג גע-ווען צו געבן זיי אַזאַ שטאַרקנדיקע אינספּיראַציע, ווען דאָ וואָלט קיין לעבעדיקע לופט נישט געווען פאַר טאַלאַנט צום אָטעמען. איין הויפּט-איינפלוס איז דאָ געווען, וואָס האָט אַלע איינפלוסן געשטאַרקט און פאַר-לעבעדיקט: — אַ לעבעדיקע אוידענץ.

די יידישע באַפעלקערונג פון ניו-יאָרק האָט שוין ווייט אַריבערנע-שטיינט אַ מיליאָן. אַ גאַנצע יידישע מדינה מיט אַ גרויסער פּראָפּאָרציע יונגע לייט וואָס נישט נאָר האָבן זיי געהאַט דורכגעמאַכט די פייערן פון דער רעוואָלוציע און די פאַרשידענע שולעס פון סאַציאַליזם, נאָר האָבן אויך געהאַט קענטשאַפּט אין דער רוסישער און יידישער ליטעראַטורן. אַזאַ יידישע מדינה, מיט אַזאַ מאַסע פּאָטענציעלע לייענער, מיט

גרונט טענדענצן פון דער יידישער ליטעראטור

אזא יוגנט — די ליטעראטור דא איז ראוי געווארן אָנגעשמעקט צו ווערן מיט אַן אויפשטייג-אילוזיע.

זענען מיר דאָ צוגעקומען צום עיקר: עס זענען צייטיק געוואָרן די באַדינגונגען פאַר אַ גרויסן שעפּערישן אויפשוואַנג פון דער יידישער ליטעראטור אין אַמעריקע. האָט די גרופּע „יונגע“ זיך אַרויס- גערוקט אויף דער סצענע .

ווען מען האָט פאַר די אויגן די לעצטע 25 יאָר און מען ווייס ווי פאַרשיידן עס זענען געווען זייערע שפּעטערדיקע גאַנגען, קאָן מען זיך גאָר נישט פאַרשטעלן זייער צוזאַמענזיין אין איין גרופּע: — ניי געפּין אַן אויסגלייך צווישן יוסף אָפּאַטאַשו און דוד אינגאַטאַוו, צווישן מאַני לייבן און משה לייבן, צווישן זישאָ לאַנדוי און ה. ליווינסן, צווישן א. ראַבאָי און מ. י. האַימאַוויטשן, צווישן יוסף ראָלניק און א. מ. דילאָן, י. י. שוואַרץ און ר. אייזלאַנד, — איז אָטאַרשט נישט געווען אַ פאַר- בלענדעניש זייער שותפות'ן זיך אין איין גרופּע? עס איז יאָ געווען באַרעכטיקט אַ גרופּע. זיי האָבן געהאַט צו מעלדן אַ שותפות'ן פּראָ- טעסט און אַ שותפות'ע דעקלאַראַציע.

פּראָטעסט — קעגן וואָס און קעגן וועמען? — קעגן דער הערשנ- דיקער ליטעראַרישער „קליקע“, האָבן זיי געזאָגט. און געמיינט האָט עס, אַז די ליטעראטור דאַרף זיך איינאַרדנען ווי אַ זעלבסטשטענדיקע באַלעבאַטישקייט, וואָס זאָל נישט אָנגעוויזן זיין אויף דעם „חסד“ פון דער צייטונג. זייער דעקלאַראַציע האָט אָפּגעגעבן דעם אויבן אָן דער ליטעראַרישער פאַרם, און געמיינט האָט עס נאָך מער: — אַז די פאַרם אין ליטעראטור דאַרף באַרייכערן דעם אינהאַלט, נישט פאַראַרימען אים, זייער פאַרם איז שוין געווען רייכער אינהאַלט: זי איז אָנגעזעטיקט גע- ווען מיט די אַלע טענדענצן, וואָס האָבן זיך אָנגעצייטיקט אין דער יידי- שער ליטעראטור פון אַמעריקע. און עס איז געווען די העכסטע צייט, אַז ביידע רעוואָלוציעס — קעגן דער צייטונג און פאַר פאַרם — זאָלן דורכגעפירט ווערן. דערפאַר זענען זיי, די „יונגע“, פון אָנפאַנגער גלייך געוואָרן פּיאַנערן — מיט די אַלע נצחונות, וואָס זענען דער גיכער שטרך פון פּיאַנערנטום.

(צווייטע טייל אין דריטן בוך.)

The author wishes to make grateful acknowledgment to
WPA Federal Writers Project in New York City.

אינהאלט :

- 5..... חיים גראדע — געוויין פון דורות
- 12..... א. סוצקעווער — די טויערן פון געטא
- 21..... מאיר סעגאל — פון ווינטערלאַנד
- 27..... ב. דעמבלין (בנימין טייטלבוים) — וועסט־סאַיד
- 195..... יוסף ראָלניק — אַרום מיל
- 204..... אסתר שומיאַטשער — ניין חדשים
- 216..... ה. רויזענבלאַט — לידער
- 223..... לייבוש לעהרער — מ. ל. האַלפּערנס „משה לייב“
- 242..... מלך ראָוויטש — אַ שאַטן פון אַ שאַטן פון אַ וויזיע
- 254..... אריה שמרי — ליכטיקע וועגן
- 259..... יעקב צבי שאַרגעל — איין מעת לעת
- 262..... יעקב שטאַל — פרימאַרגן
- 263..... זישאָ לאַנדוי — אַנהייב פון זיין לעצט ליד
- ב. ריווקין — גרונט טענדענצן פון דער יידישער ליטעראַטור אין
- 265..... אַמעריקע

